This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

BID
1240

185.7

Library of the Museum
OF
OCT - 7 1903
COMPARATIVE ZOÖLOGY,
MCZ LIBRARY
AT HARVARD COLLEGE, CAMBRIDGE, MASS.

The gift of the Finska veten-
skaps-societeten

No. 4833.
Jan. 27. 1887, Feb., 1888

BIDRAG

till

KÄNNEDOM AF

FINLANDS NATUR OCH FOLK.

Utgifna

af

Finska Vetenskaps-Societeten.

Fyrationdetredje Häftet.

Helsingfors,
Finska Litteratur-sällskapets tryckeri,
Sm **1886.**

INNEHÅLL:

Sid.

Numismatiska anteckningar. I. Historik öfver finska universitetets mynt- och medaljkabinett. Förra stycket. Af *Wilh. Lagus.* 1.

Finlands Lepreserier; I: 1. S:t Jörans hospital, 2. Hospitalet på Sjählö, 3. Hospitalet på Gloskär. Af *L. W. Fagerlund.* 107.

NUMISMATISKA ANTECKNINGAR.

I.

HISTORIK

ÖFVER

FINSKA UNIVERSITETETS

MYNT- OCH MEDALJKABINETT.

FÖRRA STYCKET.

AF

WILH. LAGUS.

Förord.

Från lika obemärkt som ringa och tillfällig början har finska högskolans mynt- och medaljkabinett, under tidernas lopp, vunnit en ganska beaktansvärd utveckling. En pragmatiskt hållen och på fakta stödd redogörelse härom synes fördenskull desto mera påkallad, som sjelfva beskaffenheten af de officiela källskrifter, — digra protokolls- och statsböcker jemte brefregistratur och hvarjehanda spridda förteckningar, — hvarur hänsigtligt material, stycke för stycke, måste hopletas, för en hvar försvårar, för mången till och med omöjliggör, deras omedelbara rådfrågande.

Emellertid är det långt ifrån, att ämnets intresse uteslutande, eller ens hufvudsakligast, vore bundet vid dess specifikt numismatiska data; ty dessa, må det påpekas, lemna jemförelsevis sällan nya bidrag eller uppslag för det exklusiva fackvetandet. Här i fråga kommande samlingar, ehuru ingalunda saknande numrer af högt både vetenskapligt och metallvärde, låta dock ur sådan synpunkt knapt nämna sig utjemte dylika, hvilka i öfriga nordiska länder, särdeles vid museerna i S:t Petersburg, Stockholm och Köpenhamn, med stora kostnader sammanbragts. Jemförelsen kan blott vara rättvis, der (om någonstädes) en offentlig kollektion af lika omfattning med den finska högskolans, i lika minim grad tagit allmänna medel i anspråk.

Hvad deremot historiken om den sistnämnda i rikt mått erbjuder, är anknytningspunkter, å ena sidan, till de ofta ödesdigra skiften, hvilka öfvergått hela det finska lärosätet, samt, å den andra, till det tysta men ihärdiga odlingsarbete, hvil-

ket der, under all tidernas och händelsernas vexling, i den onda som i den goda dagen, fortbestått och fortgått.

Efterföljande blad skola gång efter annan påminna, hurusom, sedan öfver hufvud den antiqvariska forskningens allmänna och fosterländska betydelse erkänts, så väl talrika landsmän som lärda samfund och mecenatiskt sinnade högmän hos våra båda politiska brödrafolk, genom välvilliga och upprepade föräringar skänkt, först initiativ och derefter fortfarande medverkan till vår inhemska samlings uppkomst och förkofran. Under tiden såg sig ock styrelsen föranlåten att förmedels anslag för ändamålet legalisera „Mynt-, Medalj- och konstkabinettet" såsom en till universitetet organiskt hörande vetenskaplig institution.

Man finner lätt, att med en årssumma af några hundra mark intet storverk, och allra minst någon approximativ fulltalighet, kan å väga bringas på ett så ändlöst område, som det förevarande. Icke för ty hafva, genom framsynt användande af tillbuds stående ressurser, i förening med donatorers oförminskade frikostighet, åtminstone vissa afdelningar, såsom den romerskt antika, den österländska, den svenska och den ryska, efter hand hunnit derhän att allaredan erbjuda stoff för ganska ingående studier. Bära de öfriga sektionerna vida starkare intyg om sitt sporadiska, nästan blott af gåfvor förmedlade upphof, så är dermed för ingen del sagdt, att ju icke jemväl de innesluta värdefulla, prydliga och sällsynta pjeser. Antydda förhållande skall, synnerligast med afseende å de schweiziska och belgiska mynten och medaljerna, närmare styrkas och belysas i fortsättningen till nu utgående häfte.

Ledsamt dock att vår historik äfven blir skyldig att, som frånsidor till berörda framsteg och förtjenster, blotta ett par af kabinettet begångna försummelser, de der, tyckes det,

till och med vid ännu inskränktare hjelpmedel bort kunna undvikas, — särskildt om tidsåsigterna varit gynsammare. Så måste det, för det första, väcka uppmärksamheten att myntfynd, hemtade ur fosterjordens sköte, ända till ingången af senaste halfsekel blott undantagsvis, men också derefter nog sällan, genom inlösen hamnat i våra vitriner. Och dock omnämnas sådana redan i äldre tider ganska ofta och från skilda orter i landet. Denna fråga har då och då, vid gifven anledning, kommit till tals redan i närvarande häfte, men skall i ett följande allsidigare behandlas.

Äfvenså förbehålla sig våra anteckningar att i ett skildt häfte af denna samlingsskrift, efter råd och lägenhet godtgöra den andra af de påsyftade uraktlåtelserna. Vi mena den: att lika litet i kabinettets vitriner, som ens inom litteraturen, något driftigare bemödande röjt sig att till ett afslutet helt sammanställa exemplaren eller intygen af och om mynt och medaljer, hvilka antingen präglats i vårt eget land eller annars hänföra sig till dess historia. Materialet är likväl äfven på detta håll, redan från långt flydda tider, rikligare än man troligen ansett sig hafva skäl förutsätta. Derjemte har en slik likgiltighet för det inhemska uppenbarligen berott på den ringaktning, det famlande och det lägervall, hvari fornforskningen i gemen så länge hos oss befann sig.

Anklage man icke ensidigt härför den inrättning, hvars öden och fortbildning här komma att skärskådas. Ty har i sistberörda hänseende en ändring till ett bättre inträdt, så eger äfven hon sin goda andel deri. Hennes uppgift vid högskolan var blott altför sammansatt, att hon kunnat verka mera direkt. Det är emellertid just hon, som värnat vår fornforsknings barndom och första utveckling.

Redan många decennier innan sin påbjudna förening med hvad man benämnde „Konstkabinettet," hade hon sjelf-

mant i sitt hägn emottagit hvarjehanda forn- och konstsaker, hvilka dock med numismatiken hafva intet att skaffa. Högskolans myntsamling, som sjelf i sina tidigaste år inlogerats „i en låda på biblioteket," fick i sin tur, vid vuxnare ålder, i sitt bo herbergera och med sina medel understödja de husville, ofta rätt massive tingesterna af många titlar från äldre kulturstadier.

Så höll man länge ut, tvungen af omständigheterna. Men omsider blef det gemensamma hemmet altför trångt. Utflyttning och boskifte måste ske. Då uppstodo, efter hvar andra, såsom skilda inrättningar, universitetets „Etnografiskt historiska museum" och dess antik- eller „Skulptursamling." Nu vårda dessa redan sjelfständigt, och med stigande pretensioner, sina intressen, men skola säkert med ständig tacksamhet erkänna förbindelserna till sin sekelgamla fostermor, — mynt- och medaljkabinettet.

Så har familjen, till allsidig fördel, blifvit skingrad. En återförening är icke mera tänkbar eller önskvärd, om icke under det ännu blott, som ett framtidshopp, hägrande hägnet af ett allmänt finskt „National-" eller „Statsmuseum".

Helsingfors den 15 december 1885.

W. L.

Innehåll:

Sid.

I. Inledning: några blickar på vår inhemska fornforsknings allmänna utveckling. . . . . 1.

II. Perioden 1640—1778. Vexionius. Brenner. Juselius. Gåfvor af Tessin, Scarin, Myrin, Upsala universitetet m. fl. Numismatiska skrifter af Brovallius, Clevberg och Bilmark. Vidare skänker. Antiqviteter samlade af Reinius. Arckenholtz' donation. . . . . 14.

III. Perioden 1778—1804. Porthans verksamhet som prefekt för myntkabinettet. Föräringar af Fredenheim, Schürer m. fl. Porthans katalog af 1796. Hans numismatiska korrespondens. Gåfva och bref från rikskanslern Sparre. Medalj öfver Porthan. Inköp, äfven af hela samlingar. Anslag. . . 25.

IV. Perioden 1804—1827. Wallenius prefekt. Kriget 1808. Grefve van Suchtelen och universitetet. Ny stat 1811. Akademiska minnespenningar. Inköp af Nescher o. a. Wallenii berättelse 1819. Blads samling inlöses. Gåfvor. Ny lokal för myntkabinettet. Åbo brand. . . . . 43.

V. Åren 1828—30. Kabinettets återupprättande i Helsingfors. v. Becker t. f., Linsén ordinarie prefekt. Nedsmältning af skadade mynt och medaljer. Gåfvor af Kejsar Nikolai, Vetenskapsakademin i S:t Petersburg, m. fl. D:r Blads stora samling inköpes. Konstkabinettets första år. . . . . 67.

VI. Åren 1831—35. Fortgående tillväxt. Jordfynd. Inköp. Stora föräringar af universitetets Kansler, af handlanden Böning och af grefve Suchtelen. Smärre gåfvor. Ny lokal för kabinettet. Relation om samlingarna till Kansler. . . . . 83.

I.

Inledning: några blickar på vår inhemska fornforsknings allmänna utveckling.

Hvarken i finska universitetets äldsta stat, hvilken till väsendtliga delar fortbestod öfver hundra år, nämligen intill 1743, eller i dess äldsta statuter, de så kallade konstitutionerna af 1655, hvilkas giltighet först 1828 fullständigt upphörde, nämnes ännu något anslag i och för vetenskapliga samlingars bildande och underhåll. Till och med behofvet af ett bibliotek för den lärda institutionen tillgodosågs under hennes första sekel endast nödtorftligen genom tillfälliga gåfvor af enskilde eller det allmänna. Allra minst funnos då, eller ens långt senare, medel disponibla för en så speciel och kostsam inrättning som ett mynt- och medaljkabinett vid högskolan.

Icke för ty förekomma allaredan från sagda period många bevis derpå, att så väl styrelsen som private, efter framfarna åldrars fullkomliga likgiltighet i denna hänsyn, börjat uppskatta betydelsen af de fosterländska och vetenskapliga syften, hvilka fornforskningen sedermera i alt högre grad erkänts kallad att företräda.

Impulsen till denna nya rigtning i åsigterna utgick från ingen mindre man än Gustaf II Adolf, i det han 1629 tillsatte en särskild riksantiqvarie, — sin lärare, den margkunnige runskriftstolkaren Johan Buraeus. Visserligen hade också några föregående regenter, i synnerhet Karl IX, lå-

tit, dels i kongliga biblioteket, dels i riksarkivet uppsamla handskriftligt material till belysning af fäderneslandets häfder, men nu mera och hädanefter sträckte sig omvårdnaden äfven till alla öfriga slag af ålderdomsminnen.

Bland annat borde riksantiqvarien, — hvad här närmast förtjenar påpekas, — „allehanda gamla mynt och penningar utspörja och samka“. Dermed åsyftades naturligtvis något helt annat, än då Gustaf I, i anledning af en på Åland 1547 uppgräfd skatt af „främmande mynt“, förklarade „önskligt om mera kunde uppfinnas och bekommas“, — förstås till bottensats i den kongliga smältdegeln.

Sedan början sålunda var gjord samt fornstudiet yttermera vunnit i anseende genom drottning Kristinas deråt egnade höga sympatier [1]), togs det äfven af lagstiftningen i hägn. År 1666 $^{18}/_{11}$ emanerade ett i berörda angelägenhet grundläggande „Kgl. Plakat och Påbud om gamla Monument och Antiqviteter i Riket“, hvarpå genast följde ej mindre särskilda i ämnet 1666 $^{18}/_{12}$ aflåtna kgl. cirkulär till samtliga befallningshafvande och domkapitel, än Antiqvitets Kollegiets stiftelse 1667. Ständerna vid riksdagen 1668 uttryckte sin tacksamhet för dessa åtgärder till fädernes-landets „heder och namnkunnighet“, lofvande, att hvad de efter påbudet kunna gifva kännedom om eller „sjelfve hafva i sina gömmor“, troligen meddela åt dem K. M. sådant uppdroge. Kändt är, hvilken högsint omhugsan konung Karl

---

[1]) Hennes skrifvelse härom till konsist. i Upsala 1647 refereras af Arckenholtz I, 326, hvilken jemväl redogör för hennes eget dyrbara myntkabinett (särskildt beskr. i ett stort verk af Havercamp) samt öfriga konstsamlingar, äfvensom de öfver henne sjelf slagna medaljer, I, 346. II, 323 f. 330 f. IV, 176 f. — Här ofvan i texten åberopade förordningar finnas samlade i Dals öfvers. af Loccenius; jf. ock B. E. Hildebrand i Antiqv. Tidskr. I.

XI personligen och hans rikskansler grefve Magnus Gabriel De la Gardie skänkt i fråga varande ärenden.

Inflytelserna af alt detta läto icke vänta på sig. Framträdande å ena sidan i de rika samlingar af litterära samt konstnärliga och andra fornminnen, hvarmed rikets stormän, en De la Gardie, en P. Brahe m. fl., hastade att pryda sina slott, skönjas de, å den andra, i banbrytande verk af en Loccenius, en Schaefferus, en Stiernhöök, en Hadorph, en Dahlberg, en Elias Brenner, hvars Thesaurus Nummorum utkom i sin första upplaga 1691, o. a.

Plakatet af 1666 uppräknar bland rörliga antiqviteter, som borde angifvas och tillvaratagas, äfven „gammalt mynt". Detta inskärpes närmare i en reseinstruktion af 1676 för riksantiqvarien Hadorph sålunda: „Gammalt mynt eller annat tänkvärdt uti jorden funnit eller ock eljest af förnämt folk samladt och förvaradt", med tillägg: — „så förståendes, att H. K. M. icke begärar något eganderne emot deras vilja afhända, utan att hvad sålunda till fäderneslandets tjenst meddeladt varder, skall hvarjom och enom igen lefvereras eller betalas".

Afsigterna voro, som vi se, de bästa. Men korttänkt nog fixerades snart derefter, genom ett nytt allmänt plakat af 1684 $^{5}/_{7}$, ersättningen för „hittemynt" och andra jordfynd, med uppfriskande af ett uråldrigt stadgande i Landslagen, till endast $^{1}/_{3}$ af värdet. Följden blef, att „eganderne", vid den ringa faran der bevisföringen för åklagaren var ytterst svår, esomoftast förbi kronan sökte sina afnämare.

Antydda misstag rättades ändtligen, ett halft sekel senare, då 1734 års lag införde bestämningen: „Löser konungen thet in, gifve fulla värdet och en åttonde del ther til". Först hädanefter började samlingarna i Antiqvitets Arkivet,

såsom vederbörande embetsverk då mera kallades, och sedan till deras fördel många öfverhetliga erinringar utfärdats, många rättegångar anstälts, att något ymnigare öka sig jemväl genom inlemnade jordfynd, vanligen museernas lärorikaste numrer.

Särskildt tillvann sig i Sverige under frihetstiden den numismatiska forskningen lifligt deltagande. Medan, följande El. Brenners spår, Keder, Ziervogel och Berch († 1777) genom talrika skrifter belyste ämnets teoretiska sida, samt dess artistiska betydelse häfdades af den utmärkte medaljgravören Hedlinger och hans lärjunge Fehrman, grundlades, i täflan med statens, betydliga privata myntkollektioner af v. Bromell, Er. Benzelius d. y., G. Klasson Rålamb, Ehrenpreuss, K. G. Tessin († 1770), m. fl. Än mera utvecklade sig denna specielare, liksom alla öfriga grenar af fornkunskapen, efter det slutligen Antiqvitets Arkivets funktioner öfverlåtits med vidgade fullmagter till den 1786 nybildade Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademin.

Finland förblef icke oberördt af de tendenser, hvilka sålunda i moderlandet gjorde sig gällande. Tidigt vardt Åbo Hofrätt [2]) ett stamhåll för historisk-antiqvarisk lärdom. Redan under dess första decennier utmärkte sig häri den rike och lysande presidenten Jöns Kurck (1631—52) och vicepresidenten Olof Bure (1633—55), frände till Gustaf II Adolfs riksantiqvarie, samt af öfrige medlemmar assessoren Joh. Stiernhöök (1630—46), sedermera författare till det högtansedda arbetet De Jure Sveonum et Gothorum vetusto (Ups. 1672), och sekreteraren Joh. Axehjelm (1633). Den sistnämnde, hvilken såsom tecknare i ungdomen åtföljt Joh. Buraeus på resor i Sveriges skilda provinser, blef till

[2]) Se W. G. Lagus, Åbo Hofr. Hist., passim.

och med vid Antiqvitets Kollegiets inrättande befordrad till ledamot och slutligen till ordförande (1672) i det samma. Icke mindre ifrige och förfarne fornforskare voro, i en följande tid, vicepresidenten (1701—21) Sven Lejonmarck från Uskela och hofrättsrådet Simon Lindheim, äfven han infödd Finne († 1756).

Beaktansvärda förtjenster inlade i dessa stycken vårt Prästerskap. Den omförmälda rundskrifvelsen af 1666 angående gamla monument och antiqviteter innebar härtill en kraftig uppfordran. Dessförinnan låter sig i bygderna blott undantagsvis något fornintresse spåra; såsom då El. Brenner förtäljer [3]), att han „alt ifrån barndomen“ (i Nykarleby och Björneborgs skolor, 1654—62) „fattat ett särdeles behag“ i samlande och undersökande af gamla mynt, detta utan tvifvel var påverkadt af hans fader, kyrkoherden i Storkyro Isak Brenner, fordom Messenii discipel i Kajaneborg.

Hvad för öfrigt åberopade cirkulär vidgår, så främjades dess syftemål direkt genom de uppdrag af Antiqvitets Kollegiet, hvilka bemälte El. Brenner åren 1671—72 utförde i Österbotten samt Åbo, Tavastehus och Viborgs län. Ännu förvarar Stockholms kgl. bibliotek så väl en samling af hans på nämnda resa förfärdigade teckningar af minnesmärken [4]) som åtskilliga antiqvariska relationer [5]), samtidigt, åren 1667—74, uppsatta af pastorer i skilda finska kyrkogäll.

Sedan vidare sjelfva kyrkolagen af 1686 (kap. 26 § 6) antydt församlingarnas lärare att noga tillse och annotera

---

[3]) I ed. 1 tillegnan, samt ed. 2 företalet.

[4]) Af Gottlund en del publicerad i Otava, en annan del i afbildn. förärade till univ. i H:fors.

[5]) Utgifna af K. A. Bomansson i Suomi 1858, p. 117—148.

hvad i templen eller ock i deras omnejder kunde tjena „till de urgamla tiders ihågkommelse“, skedde det till och med ganska vanligt, att stiftstyrelserna af en eller annan privat eller officiel anledning vädjade till underlydandes nit för fornhäfd. Så anmodade, på Scarins begäran, kapitulares i Borgå genom cirkulär 1726 pastorerne att efterspana manuskript af Juustens biskopskrönika. Så infordrade 1749 samt yttermera 1752 samma myndighet så väl i Åbo som i Borgå, för att tillmötesgå v. Stiernmans önskan, af vederbörande clerus underrättelser om „minnesmärken, som i hvarje församling kunna finnas“, till främjande, heter det, af „vår egen landsorts lustre igenom upptecknande af det, som hittills kunnat ligga i mörker“ — en appel, hvilken synnerligast från Åbo stift erhöll ganska innehållsrika svar [6]).

Sällsynta voro icke heller de fall, då vårt presterskap till följd af emanerade K. M:ts, kanslikollegiets eller landshöfdingarnes kungörelser rörande fornlemningar, jordfynd [7]) o. d. admonerades om sakens fosterländska vigt och betydelse. Ännu år 1788 $^{25}/_{4}$ kringsände Borgå domkapitel en sådan påminnelse i stiftet.

För sin del blef landets Högskola icke till baka. Mikael Vexionius, hennes förste professor i historia, utgaf 1650 i Åbo en Descriptio Sveciae, Gothiae, Fenningiae, der icke få rent antiqvariska detaljer behandlas. Om Stiernhöök, på en gång hofrättens och juridiska fakultetens prydnad, nämndes nyss. Teologen Petrus Bång, slutligen biskop i Viborg, svärmade, som mången lärd i Sverige på denna tid, för runstenar och lät i sin fantastiska Historia

---

[6]) Utgifna af R. Hausen i F. Vet. Soc. Bidrag XXXVIII (1882) p. 109—234.

[7]) Derom särskildt i ett följ. häfte af dessa anteckningar.

ecclesiastica (Åbo 1675) afbilda ett antal sådana, utan att dock lyckas väcka tycke för detta slags studium hos oss.

Man kunde vänta att de högtrafvande enkomier, hvarmed från midten till slutet af 1600 talet så många unga författare vid högskolan illustrerat sina hembygder [8]), enkannerligen dessas mer eller mindre ärorika ålderdomsminnen ihågkommits. Så är likväl icke händelsen; de prisa lika stereotypiskt som hyperboliskt lokaliteternas sunda klimat och andra naturförmåner, men omnämna sällan, om ej för kuriositetens skull, en eller annan fornsak, — exempelvis den kittel, hvari Knut Posse tillredde „Viborgska smällen".

Grundligare tagas spörsmålen i D. Juslenii förstlingsskrift Aboa vetus et nova, som utkom på det nya seklets första år. Väl är tonen alt ännu den omtyckta lokalpanegyriska och innehållet öfvervägande statistiskt. Dock inströs redan åtskilliga antiqvariska notiser. Vare nog att påpeka de om Åbo domkyrka och dess tillförene nära nog obeaktade gamla monument, med hvilkas beskrifvande derefter många grepo sig an, samt om stadens forna mynthus och egna mynt (efter Brenner).

Ännu märkbarare framsteg, ja ett nytt skede i vår fornforskning, betecknar Algot Scarins långvariga verksamhet vid högskolan. En lärjunge af Ol. Celsius och Er. Benzelius d. y., befordrades han till historiarum professor i Åbo (sedermera tillika bibliotekarie) kort efter det Nystadska freden beröfvat Sverige dess stormagtsställning, men, som en omedelbar följd deraf, all patriotismens sträfvan tagit en mera inåtvänd syftning. Hand i hand med arbetet för lan-

---

[8]) Såsom Wargius 1643 och Julenius 1686 Österbotten, Rauthelius 1657 och Justander 1673 Åbo, Hasselgren 1662 och Alander 1677 Åland, Lepus 1663 Nystad, Leander 1664 Lethala, Paulinus (sedan grefve Lillienstedt) 1678 Finland i allmänhet, Haveman 1694 Viborg.

dets materiela upphjelpande efter krigets härjningar framträdde ett rastlöst bemödande att lära känna dess kulturminnen, af hvad form och ålder de voro.

Scarins tillgöranden här vid lag, — redan af samtida vitsordade i de honom tilldelade hedersepiteten „vestgöta polyhistorn", „vår vidtfräjdade antiqvarius" (Kalm), „den grundlärde författaren" (Gjörvell) o. d. — låta öfverskåda sig ur dubbel synpunkt. Till en början åsyftade han intet mindre än ett samlingsverk öfver hela Finlands fornhäfder, hvilket, såsom vi läsa i en uppmuntrande kanslersskrifvelse af Arv. Horn 1726 $^{22}/_{7}$, skulle behandla „Monumenta veterа ecclesiae et historiae fennicae".

Denna afsigt, i och för hvilken han underhöll en vidsträckt brefvexling på Sverige och Finland — med Biörner, Nettelbladt, Dalin, Stiernman, Berch, Vargentin m. fl. — krympte dock så småningom i hop. Till sist återstod som dess residuum endast ett antal smärre dissertationer, omfattande speciela kapitel, ömsom i den allmänt nordiska historien (om Attila och Hunnerne, om Varegerne, om Holmgård — respondent Bilmark 1750), ömsom i den finska kyrkohistorien, såsom rörande Juustens biskopskrönika, Peterspenningen, S:t Henrik (ett ännu läsvärdt arbete), Nådendals kloster, Åbo katedral (blott början, — resp. N. Turdin 1748). Man måste beklaga, att i samtliga dessa afhandlingar hjelpmedlen af sakliga minnesmärken i bredd med de skriftliga urkunderna så sparsamt anlitats.

Till någon urskuld, och som bevis på de svårigheter, hvarmed inslående undersökningar ännu på denna tid voro förknippade, må anföras följande. Fullt erkännande bristerna i nyssnämnda dissertation om Finlands vördnadsvärda domkyrka, företog sig Scarin (eller kanske hellre, under hans inseende, Turdin) några år senare en förnyad bear-

betning af ämnet, för hvilket äfven konung Adolf Fredrik, vid sitt besök å orten 1752, yttrat intresse; och skulle deri bl. a. helgedomens kor-altaren och dyrbara monument noggrant afbildas, — ty han lät gerna sina antiqvariska skrifter åtföljas af teckningar. Ända från 1752 till in på 60 talet, befinnes han träget hafva andragit sitt önskningsmål än hos generalguvernören grefve Fr. v. Rosen, än hos konsistorium, än hos kansler, den konstälskande grefve K. G. Tessin, med begäran om en måttlig subvention [9]). Fagra löften gåfvos på alla håll, men det var också alt. Arbetets text, fyllande 17 ytterst tätt skrifna ark, hade under tiden fulländats, men kunde vid den åldrige författarens död (1771), enligt Bilmark, som inköpte hans efterlemnade manuskript och boksamling, icke mera återfinnas.

Den andra sidan af Scarins förtjenster om våra antiqviteter sammanhänger på det närmaste med uppkomsten af dessa skildringar öfver enskilda orter i landet, hvilka

---

[9]) Bref till Rosen 1752 $^{4}/_{6}$ (tryckt i Sv. Merc. 1760 p. 18—24); dennes svar $^{27}/_{6}$, ms.; 1754 $^{11}/_{2}$ kansli kollegiets bref; kanslers skrifvelse till Åbo 1754 $^{9}/_{4}$; 1758 $^{30}/_{3}$ bref till Berch, ms. — K:m, som ofta både förr och senare fick utlåta sig i saken, yttrade redan 1755 $^{10}/_{10}$ (i protokollet) med viss otålighet bl. a.: „Likväl förefaller den svårigheten å ena sidan att här icke finnes någon ritmästare, som med vederbörlig accuratesse kan slika monumenter aftaga, och å andra sidan åter är hvarken vid akademin eller hos auktoren någon fond att tillgå till en ritmästares införskrifvande och belönande; . . . försäkrande emellertid att sjelfva disputationen, som är väl författad och innehåller kyrkans ålder, dess tid efter annan skedde tillbyggnader samt innanrede, så väl som de ännu förekommande gamla och nyare tiders märkvärdigheter, förtjenar den föreslagna omkostnaden, så mycket mera som jemväl arbeten och monumenter af mindre betydelse blifvit för detta på svenska sidan uppå publici bekostnad aftagna. Och skulle tyckas, att när ett justitieråd ifrån Danmark för något mer än ett år sedan aftecknat de samma, sådant jemväl här hos oss borde ske". — Bemälte justitieråd var den berömde Langebeck, om hvars besök i Åbo 1754 några bland de citerade brefven tala.

sedermera, icke utan lämpliga anmaningar af kanslikollegiet, ända till seklets slut intogo ett så framstående rum i vår disputationslitteratur [10]). Betydligt haltrikare än ofvanför nämnda tidigare små försök i samma väg, lida dock de under hans inseende utkomna topografierna, icke annorlunda än dermed samtida och ännu långt senare lingvisters och etnografers skrifter, af ett hejdlöst etymologiserande i Rudbecks manér, ett jägtande att dymedelst, om möjligt, tränga upp till sjelfva urtiden, medan en närmare forntid och realminnenas vitnesbörd icke alltid så noga, som man kunde önska, beaktats. Det låter bevisa sig, att många å de beskrifna orterna då redan gjorda fornfynd samt derstädes ännu i dag befintliga fornlemningar undgått den lärda mannens och

---

[10]) Hit höra dissertationerna af Scarin (& L. O. Hallborg) om Åland 1730; (& G. A. Hallenius) om Wirmo 1731, 38; (& J. Snellman) om Uleåborg 1734, 38; (& Eng. Rancken) om Nådendal 1744, 45; (& H. Forsius) om Helsingfors 1754, 57; — af Hassel (& M. Hallenius) om Norrfinne 1732; (& Chr. Limnell) om Tavastland) 1748; — af Haartman (& P. Fortelius) om Björneborg 1732; — af Gadd om Satakunda 1749 (Sth. 1751); (& E. Carenius) om Hvittis 1759; (& L. Palander) om Kulsiala 1767; om Nyland och Tavastehus län 1789; (& J. F. Bucht) om Hollola 1792; (& Ticcander) om Sysmä 1792; — af Kalm (& Cavander) om Sagu; (& E. Höckert) Nystad 1753; (& G. Calamnius) Kalajoki 1753; (& Kr. Salmenius) om Kalajoki 1754; (& E. Castrén) om Kajaneborgs län 1754; (& Jak. Chydenius) om G. Karleby 1754; (& E. Cajanus) om Kronoby 1755; (& Kr. Herkepæus) om Hauho 1756; (& S. A. Salovius) om Orihvesi 1757; (& K. Bergman) om Ekenäs 1760; (& H. H. Aspegren) om Pedersöre 1763; (& K. P. Borenius) om Somero 1774; (& G. R. Appelgren) om Paldamo 1775; (& J. Simelius) om N. Österb. 1778; — af Bilmark (& Sv. Mellenius) om Raumo 1770, 72; (& P. Elmgren) om Nådendals kloster 1775; (& S. Porthan) om Kuopio 1775; (& H. Backman) om Lovisa 1776; (& A. Lauræus) om grafkapellen i Åbo domk. 1778; (& G. H. Törnroth) om altarena i d:o 1782; (& D. Backman) om Åland 1792; (& Mallén) om Lemland och Lumparland 1792; (& G. Stolpe) om Åbo domk. 1800, 01. — Ang. denna för Sverige och Finland egendomlige antiqvariska litteratur läsas lofordande reflexioner hos Arckenholtz I, 306.

hans respondenters uppmärksamhet eller kanske icke ansågos värda ett omnämnande.

Af ungefär enahanda art och beskaffenhet äro de ortsbeskrifningar, för hvilka Gadd och Kalm samt Bilmark presiderat. Dock framträder hos de två förstnämnde, såsom ock vanligen sjelfva titlarna på deras skrifter antyda, ett förberskande, att ej säga uteslutande, praktiskt ekonomiskt syfte. Bilmark deremot kan i hela sitt mycket produktiva skriftställeri, så i val af ämnen som i behandlingssätt, kallas en descendent i rakt nedstigande led af Scarin, hvars lärostol han äfven intog. Något mindre Rudbeckian till åsigter och metod, är han icke derför mindre rik på lättvindiga hugskott och antaganden.

Genom att vidare fortgå i inslagen rigtning skulle vår fornforskning ohjelpligen råkat på villospår. Det var godt, att hon i landet lyckats väcka ett visst deltagande för sina uppgifter, det var godt, att hon för egen räkning gjort bekantskap åtminstone med ett flertal af de frågor och föremål, som falla under hennes utredning, men mer än betänkligt hade hon, ej så mycket af brist på källor, som af oförmåga att begagna dem, och dock åtrående mer storslagna resultat än de enkla fakta tillstadde, hemfallit åt fäfängan att på hypotesernas mark resa sin Babelsbyggnad.

Porthan tillkommer äran att hafva förebygt vådorna af denna missrigtning. Det gick nästan oförmärkt och utan direkt polemik. Redan under Bilmarks kraftperiod och parallelt med honom egnande sig åt bearbetande af inhemska ämnen, tillämpade han dervid, så att säga helt oreflekteradt, samma kritiska förfarande, han lärt under sitt fackstudium, den klassiska, särskildt den romerska filologin. Hvarje obevisad sats, hvarje osofrad detalj aflägsnades — detta var den negativa sidan af hans metod, den positiva låg i be-

mödandet att samla och ordna alt brukbart material, äfven det obetydligaste. Mången gång uttryckte han sjelf fruktan för sin mikrologi, men universaliteten i hans lärda begåfning räddade derifrån. Så lades genom honom den grund, hvarpå årbetet i våra äldsta både kyrkliga och verldsliga häfder kunde fortskrida med trygga steg.

Det var af vigt, att den nitiska och ansedda läraren icke blott i sina på latin författade dissertationer utan ock i Åbo Tidningar, hvilka snart nästan helt och hållet besjälades af hans inflytande, vidhöll den strängt kritiska metoden vid framställning af fosterländska ämnen. Derigenom uppfostrades allmänhetens omdöme, i synnerhet medan ett växande antal yngre medarbetare i bladet alt vidare inslog samma rigtning. Så bildades en historisk skola. Man hör honom stundom i sina förtroliga bref från seklets sista decennium, liksom till sin egen tröst, hänvisa på de lyckliga resultat, hvilka hans „minutier" medfört, och hvilka vore skönjeliga i hans mer framstående lärjungars uppfattning och behandling af historiska spörsmål.

Hade sålunda våra urkundliga fornminnen omsider blifvit föremål för en sant vetenskaplig utredning, så dröjde det deremot ännu länge, innan de sakliga, de egentliga antiqviteterna, vunno tillbörlig uppmärksamhet. En del af landets minnesmärken hade visserligen, åtminstone i förbigående, noterats, men i en sammanhangslös, snart kringströdd och svåråtkomlig partikel-litteratur. En annan del, ofta den värdefullaste, nämligen jordfynden, fick lagenligt icke ens stanna i landet, utan bortfördes, icke sällan i processväg, till museerna i Sverige. Bevarades derigenom åt kommande dagar mångt och mycket, som annars, under de oss ständigt hemsökande krigen, kunnat gå förloradt, så måste dock in-

tresset för våra inhemska fornlemningar under dylika förhållanden försvagas.

Må man derför kalla det hittadt, att åtminstone en gren af fornstudiet, den numismatiska, jemförelsevis tidigt tog fäste vid högskolan. Här vilja vi blott förskottsvis antyda, att sagda faktum väsendtligen berodde på tillfälligheten af enskilda föräringar och kännedomen om några i landet händelsevis qvarblifna jordfynd, äfvensom att till den i förstone helt obetydliga kollektionens successiva tillväxt ingalunda ett uteslutande antiqvariskt, utan jemväl, samt, särdeles med hänsyn till medaljerna och de antika mynten, ett allmännare historiskt eller derjemte artistiskt intresse medverkade.

Altnog, de privata initiativen buro frukt. Vid universitetet omtalas till en början vår „lilla myntsamling“, förvarad i en låda i biblioteket, sedermera benämd „myntkabinettet“, hvarmed vid tillfällen hvarjehanda andra fornting förenades, derpå „mynt-, medalj- och konstkabinettet“, vidare „mynt-, medalj- och konstsamlingarna“, hvarifrån emellertid det „etnografiska museum“ afskilts, samt slutligen „mynt- och medaljkabinettet“ vid sidan af „historiskt-etnografiska museum“ och „skulptursamlingen“. Huru och på hvad sätt den äfven af dessa titlar betecknade utvecklingen försiggått, derom skola efterföljande kapitel lemna en närmare redogörelse.

II.

Perioden 1640—1778. Vexionius. Brenner. Juslenius. Gåfvor af Tessin, Scarin, Myrin, Upsala universitet m. fl. Numismatiska skrifter af Brovallius, Clevberg och Bilmark. Vidare skänker. Antiqviteter samlade af Reinius. Arckenholtz' donation.

Universitetets handlingar från dess första århundrade innehålla, i likhet med den samtida akademiska litteraturen öfver hufvud, ytterst få upplysningar för vårt föreliggande ämne. Vexionius omförmäler visserligen i sin förbemälta i Åbo 1650 utgifna Descriptio gamla svenska mynt, hvilka blifvit uppgräfda ur jorden och genom sina emblem gåfvo bevis, att Sveriges riksvapen redan „ante multa secula" utgjorts af tre kronor, men han tillägger „asservantur apud magnates nonnullos", således i privat ego. Att akademin icke ännu 1680 $^{20}/_{7}$ eller ens 1692 $^{5}/_{7}$ var i besittning af dylika pretiosa, kan nogsamt slutas af då uppgjorda inventarier öfver hennes mycket anspråkslösa tillhörigheter.

I sjelfva verket hade, enligt rådande tidsåsigter, högskolan som sådan intet att beställa med numismatiska eller andra konst- och fornting, utan blott med den bokliga undervisningen. Annars skulle väl äfven hon på samma sätt ihågkommits, som då K. M. lät jemte skrifvelse af 1693 $^{11}/_{3}$ tillställa domkapitlen [11]) sagda års jubelmedalj öfver liturgins afskaffande, „med nådig befallning att den samma på något säkert rum ... i godt förvar lägga". Nog utdelades, se vi af konsistorii protokoll 1693 $^{13}/_{7}$, vid högtidlig sammankomst i domkyrkans korskor, exemplar af minnespenningen äfven åt rektor och professorer, men blott för deras enskilda del.

[11]) Jf. M. J. Alopæus, Borgå gymn. hist. p. 272.

Emellertid hade El. Brenners Thesaurus Nummorum 1691 sett dagen. Helsadt både i Sverige och i utlandet med största loford, väckte detta arbete beaktande äfven i författarens hemland. Intet under, ty dess innehåll berörde i ett par afseenden Finland ganska direkt, såsom lemnande uppgifter icke mindre om ett högst märkligt fynd af arabiska, angelsachsiska och tyska medeltidsmynt i Uskela 1686, än om alla dittills kända i Åbo präglade mynt. Båda dessa notiser blefvo, synbarligen med stort nöje, refererade i Juslenii år 1700 utgifna dissertation Aboa vetus et nova, hvarest till och med Åbo mynten kopieras, ehuru föga artistiskt, på en bifogad tabell.

Vid första ögonkastet kunde förmodas, att Juslenius haft tillgång till någon myntsamling, vare sig privat eller akademin tillhörig, eftersom han afbildar äfven Gustaf I:s tvenne Åbo ören af 1523 och 1524, hvilka icke förekomma i Brenners Thesaurus, förr än i dess andra edition 1731. I denna sistnämnda befinnes dock den hänsigtliga plåten bära årtalet 1696. När vidare konsistorii protokoll 1708 $^{11}/_{11}$ omförmäler, att biblioteket fått af Brenner i föräring emottaga ett exemplar af Thes. nummor. „ansenligen tillökt och förbättradt", så kan detta icke annorlunda förstås, än att Brenner efter hand till akademin insändt de kopparstick, hvilka han med ledning af nytt material graverat som supplement till sitt berömda verk. Konsistorium kände sig, att döma af dess tacksägelsebref[12]), mycket smickradt af den celebre författarens sålunda ådagalagda patriotism.

---

[12]) Det lyder: „Den särdeles godhet och benägenhet som Hr. Assessoren behagat bevisa denna kgl. akademin, i det Hr. Assessoren det af sig tillförene till dess bibliotek förärade vidtberömde verk, nu så ansenligen tillökt och förbättradt hit återsändt hafver, jemte Imagine Politici Christiani, kan k:m ak. icke utan skyldig tacksamhet uppfatta och erkänna: skolandes ock icke underlåta något af det som det

Någon omedelbarare följd af dessa ansatser hann dock icke framträda, innan högskolans verksamhet för mer än ett decennium helt och hållet tillintetgjordes genom stora ofreden och „fuga prior“, samt efter „restaurationen“ 1722 å nyo störtdes genom kriget 1741—42 och „fuga posterior“. Men väl förmärkes att uppfattningen af hennes ställning till alla vetandets och bildningens spörsmål under tiden blifvit en annan, mer praktiskt fosterländsk, att så säga. Våra inledande antydningar härom med hänsyn till fornforskningen i gemen, och närmast under den Scarinska perioden, bestyrkas till fullo äfven från det specielare myntstudiets sida.

Som ett framsteg måste onekligen anses, att nu mera vid högskolan äfven början till en numismatisk kollektion gjordes, skedde det ock helt småningom samt hellre på grund af tillfälligheter, än af klarare insedt behof. Skulle fråga väckts om inköp af någon redan färdig till och med mindre samling, så är det ganska visst, att svaret utfallit lika genträfvigt och afböjande, som de upsaliensiske kollegernes [13]) i dylikt mål 1733. Skänker deremot hvarken kunde eller ville man visa till baka.

Endast sådana voro till en början och länge framåt alla de förvärf, hvarigenom myntsamlingen i Åbo uppväxte. Det veterligen första utgjorde den medalj, hvilken Upsala universitet 1747 lät pregla med anledning af kronprinsen sedermera konung Adolf Fredriks derstädes åtagna kansle-

---

Hr. Assessoren till beröm och tjenst utse kan; stannar fördenskull i trogen önskan till Hr. Assessorens och dess förnäma omvårdnads långliga välmåga, att ock denna ort af en så namnkunnig patriot sig länge fägna kunde och förblifver“ etc.

[13]) Jf Lidén, Benzeliernes brefv. p. 133. Dock uppges af Götlin (Num. Cuf. p. 4), att Upsala akad. redan 1694 egde 354 mynt, deribl. 11 grek., 258 romerska och 3 arabiska.

riat (Berch p. 299, 15; Hildebr. II, 90, 12). Ett exemplar deraf tillställdes samma år $^{26}/_{6}$, genom grefve K. G. Tessins försorg, den af honom i egenskap af kanslер patrocinerade finska högskolan.

Nästa gåfva egde ett ojemförligt större vetenskapligt värde. Derom läses i protokollet 1749 $^{10}/_{10}$: „Prof. Scarin framgaf 11 st. urgamla arabiska silfver myntesorter med berättelse att prof. Clevberg them samma til bibliotheket förährat, hvilket med tacksamhet upptogs“. De mynt, om hvilka här är fråga, hade ursprungligen ingått i förenämnda Uskela fynd 1686 och blefvo framdeles beskrifna af gifvaren.

Efter åter 2 års mellantid kom den i ordningen tredje skänken, gjord, enligt konsistorii protokoll och tacksägelsebref 1751 $^{7}/_{9}$, af krigsfiskalen W. Myrin, bestående af „rara myntsorter“ (förutom „vackra böcker“). En förteckning medföljde, hvilken omnämnes ännu vid bibliotekets inventering 1777, men derefter gått förlorad, hvarför gåfvans storlek och innehåll icke kunna närmare angifvas.

Under hela det följande decenniet 1760—69 veta källorna icke af flera än 5 till samlingen inkomna nya numrer. Dessa voro medaljer, hvilka i Sverige präglats dels öfver Upsala universitets kanslerer grefvarne Ehrenpreus (1759, B. 344, 54; H. 141) och Höpken (B. 346, 67; H. 223, 3) samt dennes efterträdare, kronprinsen sedermera konung Gustaf III (1764, B. 314, 3; H. 142, 6), dels med anledning af samma kronprins' uppnådda myndigålder (1761, B. 304, 37; H. 106, 34), dels till posthumt minne af Åbo akademis grundläggning (B. 127, 16; H. 257, 7). Då den sistnämnda medaljen, graverad af Hedlinger redan 1733, icke förr än 1765 ingick i akademins ego, och det som gåfva af enskild person, vår framdeles så fräjdade matematiker A. J. Lexell,

så kan häraf slutas, att den numismatiska åhågan hos oss ännu ej var särdeles liflig [14]).

Vissa omständigheter verkade dock redan något mera manande härutinnan. Så var den nyssnämnda medaljen Ehrenpreus, i och för sig ett memento, hurusom vid Upsala universitet genom hans ifran och frikostighet inom kort tid ett ansenligt myntkabinett uppstått och föreläsningar enkom deröfver höllos (af Ziervogel). Sådant kunde blott egga till täflan.

Äfven i Åbo öppnades utsigter åt samma håll. Den berömde Helsingforsaren Joh. Arckenholtz fann sig nämligen, i betraktande af „de stora förläningar, som akademierna i Sverige verkligen åtnjuta", uppfordrad att genom testamente af 1768 $^{6}/_{10}$ för sitt hemlands högskola anslå, jemte stipendier, största delen af sina vetenskapliga och konstsamlingar, deribland äfven en myntkollektion, — sålunda uppfyllande ett redan 1754 åt sin gamle vän Scarin gifvet löfte. Det töfvade dock ännu ett tiotal år, innan sjelfva öfverlåtelsen skedde.

Också några mer teoretiska impulser kunna spåras. Redan 1745 hade Brovallius (respond. Carling) i en dissertation beskrifvit och afbildat ett i Tammela funnet romerskt mynt (en Sabina) samt inledningsvis utbredt sig öfver myntningskonsten i äldre tider. Afhandlingen, till sin speciela del ganska brukbar, innehåller väl för öfrigt, särskildt hvad de svenska mynten före Gustaf I angår, endast trivialiteter, hopplockade ur Brenner, Keder och Er. Benzelius, men bidrog säkert på sin tid att framhäfva

---

[14]) Eget nog blef dock denna medalj den första, för hvilken pengar utgåfvos, ty som det Lexellska exemplaret 1777 vid inventeringen från bibliotekarien Hyllén icke kunde återfinnas och han icke uppfylde sitt löfte att godtgöra förlusten, lät akad. år 1787 i Sth. genom Clevberg (Edelcrantz) inköpa ett nytt exemplar.

ämnet. Den hör i alla fall till de tidigaste monografierna öfver lokala myntfynd.

Tio år senare skref vår framstående orientalist C. A. Clevberg (respond. Lundbeck) en dissertation „De Nummis arabicis in Patria repertis“. Han ställde sin uppgift ganska högt, eller att undersöka: „quid inde lucis historiae, cum orientis, ecclesiasticae vel politicae vel litterariae, tum patriae, quin et chronologiae aut geographiae accedat“. Af detta arbete, om hvars författare Tychsen fäller omdömet „interpretis partes ex asse explevit“, har dock ty värr endast första partikeln utkommit, innehållande beskrifning af ett Antiqvitets Kollegiet i Stockholm tillhörigt arabiskt mynt (det äldsta då ännu i vesterlanden kända) från hedschrans år 79=698, 9. Följande partiklar skulle sysselsätta sig med de ofvannämnda i Åbo akademi förvarade och till Uskela fyndet hörande arabiska dirhemen. Att samtliga dessa varit Samanider synes framgå af vissa förskottsvis meddelade legender, äfvensom af den vid dissertationen fogade planchen, på hvilken äfven ett af dem afbildas, — om ock af Clevberg, genom namnförvexling, kalladt en Abbasid. Nederst på planchen läses „I. H. S. sculps.“, hvarmed sannolikt betecknas akademins „pitscher- och kopparstickare“ Johan Henrik Seeliger, om hvilken stundom i handlingarna talas [15]).

Dernäst framlade äfven Bilmark (respond. Paulin) 1769 en liten skrift „De Nummis quibusdam antiquis in Finlandia nuperius repertis“. Väl var han ännu blott 3 år

---

[15]) Kanslersbr. 1750 $^{16}/_{5}$ samt protok. 1750 $^{12}/_{4}$ § 19, $^{9}/_{6}$ § 6, 1752 $^{14}/_{11}$, $^{5}/_{11}$, 1753 $^{1}/_{2}$ § 3, 1754 $^{22}/_{10}$ etc. Jf. Pipping, Om Boktryckeriet i Finl., i F. Vet. S:s Acta T. VI p. 149, VIII, 2 p. 254. — Af Clevberg skall Antiqvitets Arkivet ega en handskrifven förklaring öfver 93 dirhemer, enl. Tornberg, Numi Cufici p. LXXVIII.

förut [16]) en stor skeptiker beträffande möjligheten att utransaka våra fornhäfder, alldenstund, menade han, landets hedniska minnesmärken af dess första apostlar sannolikt förstörts eller bortförts samt „quod ad nummos attinet, qui ex visceribus terrae apud nos interdum effodiuntur, atque peregrinam indolem vel arabicam vel britannicam luculenter produnt, ex illis nil fere (!), quod ad antiquitatem gentis nostrae illustrandam pertineat, colligi potest, quum dubium valde sit, an majores nostri, vel Gothi etiam per has oras domum reversi, vel aliae denique gentes eosdem secum attulerint". Nu deremot framhålles vältaligt betydelsen af ett i Nousis gjordt myntfynd, hvarur han egde 12 stycken, alla, såvidt prägeln kunde urskiljas, vesterländska, de flesta anglosachsiska.

Beskrifningen är klanderfri, men kostliga de slutsatser, hvilka, för att öka ämnets vigt, dragas af sjelfva fyndet. Det låter ännu åtminstone icke alldeles orimligt, då han förmodar, att pjeserna hört till en skatt, hvilken Erik den helige, vid återresan till Sverige torde lemnat åt den troligen i Nousis bosatte biskopen S:t Henrik för att användas vid Finlands omvändelse. Men författaren går än längre och menar sig till och med kunna beräkna, det hela skattens ursprungliga penningevärde varit omkring 20,000 riksdaler, — „quo subsidio non solum aedes sacras tunc exstruere, sed alias quoque res praeclaras efficere potuit" (! !).

Vi känna icke, om egaren lemnat dessa så märkliga reliker ifrån sig. Men visst är att, sedan ändtligen vid akademin en samling förefans, denna, såsom i dylika fall plägar ske, började utöfva en tilltagande dragningskraft. Kring

---

[16]) Se hans diss. De caussis defectuum quibus laborat hist. fenn. 1766, p. 15.

den lilla i bibliotekslokalen förvarade myntkollektionen som medelpunkt hopade sig efter hand äfven hvarjehanda andra konstföremål och antiqviteter.

Ja, sedan staten år 1743 delvis förbättrats, vågade man till och med det dittills oerhörda att någon gång inköpa slika ting, exempelvis förtjente landsmäns, helst dock kanslerers och prokanslerers porträtt. I protokollen från denna tid är ofta fråga derom, synnerligast efter det Scarin 1747 tillträdt bibliotekarie befattningen; 1760 kunde Hülphers i sin finska resa uppräkna icke färre än 15 sådana i biblioteket, förutom dem, hvilka hängde i konsistorii sessionssal.

På andra minnesmärken af hvad slag som helst ville patres icke kasta bort pengar, men emottogo gerna hvad som skänktes. För gåfvor af antiqviteter stå antecknade biskop Mennander 1766 och kapellanen Isr. Reinius i Laihela 1770. Den sistnämndes föräring, hvilken kan sägas ha utgjort den egentliga grundplåten för universitetets historiskt etnografiska museum, tyckes, att döma af tacksägelsebrefvet [17]), varit af ganska stort värde. Förteckning medföljde väl, men har icke kunnat återfinnas.

Under åren 1770—78 ökade sig myntgåfvorna betydligt — ja, genom ofvannämnda Arckenholtzska donations

---

[17]) 1770 $^{7}/_{8}$, uppsatt af M. Calonius, lyder: „Genom stud. Joh. Kreander har K:m akad. erhållit de flera ålderdomsminnesmärken, som i Österbotten på särskilda order blifvit igenfunne och dem Hr Kommunisterna behagat k:m tillsända för att uti kgl. akademins bibliot. förvaras. Denna föräring utgör ett hedrande bevis af Tit. berömvärda uppmärksamhet öfver forntidens häfder och af Tit. oförtrutne nit att till så väl fäderneslandets antiqviteters upplysning, som till kgl. akademins förmån och prydnad medelst dess samlingars ökande bidraga. K:m har derföre icke kunnat underlåta“ att uttrycka sin erkänsla och bedja Tit. yttermera uppmärksamma de antiqviteter, som deri orten kunna uppspanas. — Mennander gaf ett par antika byster.

effektiva förvärf ända derhän, att många först i och med denna ḍatera vårt numismatiska kabinets egentliga uppkomst. Vi hafva bland medaljerna att som de anmärkningsvärdaste inregistrera följande 5, nämligen: af kanslirådet, slutligen rikskansleren, baron Fr. Sparre 1, den han låtit slå vid sin morbroder, Åbo akademis kansler grefve K. G. Tessins begrafning (B. 346, 63; H. 166, 18) och, jemte en vidlyftigt förbindlig tacksskrifvelse med anledning af akademins öfver denne hållna parentation, öfversände att förvaras i hennes „kabinett“ — hvilket namn nu förekommer för första gången i konsistorii protokoll 1770 $^{6}/_{9}$ § 9; af fältmarskalken grefve A. Ehrensvärd 2 olika af honom under pommerska kriget slagna, men sedermera indragna och nedsmälta tapperhets-jetoner [18]); af Upsala universitet 1 öfver dess kansler grefve K. Rudenschöld (B. 347, 70; H. 203, 1); samt af professor A. J. Lexell 1 öfver Vetenskapsakademins i S:t Petersburg 50 års jubileum 1776.

---

[18]) I en förteckning af 1796 skrifver Porthan om dessa jetoner: 1 „Kriget i Pommern, jfr Berch p. 304 N:o 36. Nb på denna står FÄDERNESLAND. Skänkt af fältmarsk. gr. Aug. Ehrensvärd, som lät slå den i Stralsund, såsom kommenderande general att utdelas åt tappre soldater“, samt 2: „Dito. FÖR FÄDERNESLANDET. En runsten jemte några träd; bredvid ligger en värja. På frånsidan: HEDERLIGE SÅR. Skänkt af Hr fältm. gr. Ehrensvärd, som i Stralsund låtit slå den samma för att utdelas åt förtjente soldater. Men anledning af deröfver förmärkt missnöje hos de då styrande, lät han indraga och hopsmälta dessa pg:r. Den senare omnämnes alldeles icke hos Hr Berch, som jemväl angående den förra har en orätt gissning. Jfr. pag. 303 och 304, n:o 35 och 36“. — Dessa notiser afvika icke blott från Berchs, utan äfven från Hildebrands (p. 175) beskrifningar. De torde dock vara pålitliga, ty Porthan, som vid akademin parenterat öfver Ehrensvärd, hade på ort och ställe så mycket lättare tillgång till säkra uppgifter, som Ehrensvärd bodde i granskapet (Saaris i Virmo) samt, enligt egen anteckning, räknade till sina närmaste vänner i Åbo landshöfdingen Kr. Rappe och med. prof. Joh. Haartman.

Hvad särskildt beträffar Arckenholtz', efter hans död (1777 $^{12}/_{6}$) genom Fredenheim insända donation, så sakna vi ty värr bestämda uppgifter om dess olika poster. Hans testamente finnes till och med flera gånger dels afskrifvet dels refereradt i universitetets handlingar, dock alltid med tomrum för siffror, hvilka han ärnat men underlåtit att ifylla [19]). I detta skick är det ock tryckt bland våra stipendiförfattningar, och lyda de oss här intresserande momenten sålunda:

„§ 14. Vid deras (böckernas) afsändande till Åbo följer ett fyrkantigt Cabinet med mässings beslag, uti hvilket finnes öfver... stycken gamla romerska medaljer i brons och koppar, från Julii Caesaris tid till och med kejsar Honorius, samt... stycken sådane original medaljer i silfver, med dertill hörande kronologiska förteckning; såsom ock... stycken grekiska mynt i brons jemte den rara och af mig för äkta ansedda Aristotelis medalj, tillika med den sällsynta och förmenta K. Attilas guldpenning, kallad Patella Iridis eller Regenbogen-Schlusslein; tillika med ett litet guldmynt af kejsar Justinianus; och ändteligen... stycken större och mindre så kallade Bracteater eller Blechmüntz".

„Kännare af dylike rariteter i vårt land blifva strax varse, att dessa små samlingar äro nog ofullkomliga hvar i sin art; men så kunna de till en början och i brist af mera gifva något ljus om den gamla numismatiken. Till den ändan bilägges en särskild låda öfver... stycken dupletter af romerska mynten, af dem de brukbaraste kunna sättas

---

[19]) Enl. J. Tengström, Orat. in Mem. Porthan (p. 58): „praeter propter DL numismata antiquiora praesertim romana". Detta antal uppger äfven Wallenius i en handskrift af 1819 $^{16}/_{1}$ (se nedan), men tillägger: „samt 354 st. med tunnt tennfolium öfverdragne vaxaftryck af likaledes antika mynt". — Testamentets original finnes ej.

hvar och en i sin ordning, eller ock vid tillfälle emot andra utbytas".

„Förutan det föregående sändes tillika ett annat Cabinet, som innehåller en del af professor Lipperts i Dresden Dactyliothek, och består af 500 stycken sköna aftryck utaf de gamles äkta Kärnastenar, Gemmae och Camayeux kallade. Af dessa senare finnes ock i Mynt-cabinettet 25 originaler, änskönt icke utaf det finaste arbetet".

„Jemte detta följer ock ett mitt portrait med spegelglas före, måladt år 1731 i Paris uti pastel eller torra färger, utaf hr hofintendenten Lundberg, och bilägges derhos sjelfva plåten af mitt i koppar stuckne portrait, som hr De Marées, född i Stockholm och hofråd uti Churfurstens i Bayern tjenst, målade i Cassel år 1753".

Föräringens ankomst till Åbo tillkännagafs i konsistorium 1778 $^{20}/_{8}$ genom Porthan. Rörande dess numismatiska beståndsdel innehåller det i ärendet förda protokollet bl. a.:

„Öfver alt detta har icke någon förteckning medföljt, utan har professoren tagit den utväg att jemföra dessa samlingar med sjelfva den skriftliga donationen, hvarvid professoren funnit att i myntcabinettet åtminstone ett guldmynt eller s. k. Patella Iridis saknas, och att ibland de originalgemmae, som enligt testamentet böra vara till antalet 25, två stycken ej finnas;" samt slutligen:

„För öfrigt förbehöll sig professoren att, så snart han hunnit genomse och bringa i ordning dessa samlingar, hvilka i öppna lådor och mycken oreda hit ankommit, få framdeles om deras beskaffenhet och dervid förefallande omständigheter afgifva en nogare berättelse".

III.

Perioden 1778—1804. Porthans verksamhet som prefekt för myntkabinettet. Föräringar af Fredenheim, Schürer m. fl. Porthans katalog af 1796. Hans numismatiska korrespondens. Gåfva och bref från rikskanslern Sparre. Medalj öfver Porthan. Inköp, äfven af hela samlingar. Anslag.

Efter sistanförda protokollsutdrag innehålla universitetets akter på flera år intet om dess myntsamling. Denna tystnad antyder likväl mindre, att de källor totalt sinat, hvarur samlingen dittills emottagit sina tillskott, än att tillbörliga anmälanden försummats. Sådant kunde nog väntas af erkeslarfven Schalberg, som 1778—79 var bibliotekarie. Men äfven hans efterträdare A. N. Clevberg (Edelcrantz) faller här vid lag under samma dom. Sedan han nämligen vid ständiga besök och litterära framgångar i Stockholm fattat tycke för lifvet der, glömde han ofta sina åligganden i Åbo, särdeles efter att 1783 ha för andra uppdrags skull benådats med permission, som successivt förlängdes ända till 1794, då han för alltid skildes från oss.

Lyckligtvis blef Porthan engagerad i saken. Han var så redan förut i egenskap af bibliotekarie intill slutet af 1778, men derefter och såsom professor i romerska litteraturen, dels genom sitt löfte att ordna den Arckenholtzska, mest af antika mynt bestående kollektionen, dels genom tidtals förnyadt åtagande att bestrida Clevbergs tjenst[20]), dels och förnämligast genom sin varma nitälskan för den fosterländska fornforskningens och akademins förkofran i

---

[20]) Se i min skrift Kellgrens Finska Lefnadsminnen kap. om Clevberg (Edelcrantz) sid. 286, slutet.

hvarje afseende. Sålunda vände man sig småningom att i honom se den egentliga stödjepelaren för, om ej grundläggaren af, vårt myntkabinett.

Fördenskull säger ock J. Tengström i sitt minnestal, vid uppräknande af hans förtjenster, bl. a. (p. 56): „Testatur eandem ejus propensam in nos mentem Numophylacium, quod jam ejus maximam partem curis instructum atque adornatum tenet academia nostra...; in quo non modo academiae sumtibus nonnumquam conquisitis augmentis, verum etiam, et potiori ex parte, tam suis quam aliorum appositis donis amplificando, et ad regulas artis ordinando, eximio et alacri studio versatus est".

Icke desto mindre synes äfven han af en eller annan orsak ända till 1785 hafva låtit inrättningen sköta sig sjelf, så godt det gick. Men börjandes från detta år, då han i konsistorium ($^{22}/_{9}$ § 10, 11) framhöll den oordning, hvari biblioteket råkat, och fortsättningsvis alt till hans eget sista, äro akademins protokoll åter esomoftast inne på numismatiska angelägenheter, vanligen väckta eller anmälda af honom. Man kan, af skäl som nedanför skola skönjas, hvad Porthan rörer, dela följande öfversigt i tvenne skiften, sträckande sig det första intill 1796, det andra från detta år till 1804.

Hvad som efter Porthans förnyade inskridande främst faller i ögonen, är mindre att föräringarnas storlek, än att äfven deras antal tillväxte. Må vara, att detta skett förnämligast, såsom Tengström (p. 58) låter förstå, genom hans „indefessis studiis et commendationibus, ne dicam prensationibus", så röjer sig dock häri äfven ett hos allmänheten stigande deltagande. Af bevarade protokoll och andra anteckningar ådagalägges, att akademins samling under nu

förevarande tidsskede på sagda sätt redan ihågkommits från de mest olika håll.

Så lemnades (1785—95) skänker: af Upsala universitets konsistorium (medaljerna öfver dess kanslerer grefve G. F. Creutz och hans efterträdare, sedermera konung Gustaf IV Adolf; jf. H. 213, 3; II, 231, 1), äfvensom af dervarande Finska nation (medalj öfver dess inspektor Tornb. Bergman; jf. H. 208, 1); samt vidare: af Borgarståndets vid riksdagen 1789 kansli (H. II, 192, 73); af Stockholms Borgerskap (H. II, 192, 74); af dr Blad; af enkefru U. F. Bremer; af kanslirådet A. N. Edelcrantz; af slutligen öfverhofintendenten K. Fr. Fredenheim; af pastor J. Gadd; af bibliotekarien Gjörvell; af enkebiskopinnan Haartman; af professoren G. E. Haartman; af professoren K. N. Hellenius; af kaptenen P. Kalm (en Sten Stures riksdaler 1512; Br. p. 43; B. 39; H. 8); af baron G. Kothen; af kandidaten A. R. Martin; af prosten, sedermera biskopen K. G. Nordin (44 „gamla svenska mynt"); af brukspatron Pasch i Norrköping; af professoren H. G. Porthan; af sekreteraren Schürer i Neapel; af kansler baron K. Sparre; af revisionssekreteraren Fr. v. Troil; af magister G. Tihleman.

Bland dessa föräringar, — hvartill kunde läggas ett antal värdefulla, äldre och nyare numismatiska[21]) samt antiqvariska skrifter, skänkta företrädesvis af baron K. Sparre, J. R. Berch, K. Fr. Fredenheim, Piranesi i Rom och J. H. Lidén, — voro särskildt de genom Fredenheim erhållna anmärkningsvärda. Liksom sin fader, erkebiskop Mennander, nitisk att på alla sätt främja akademins nytta och anseende, hade han så väl under sina

[21]) Jf. Porthan, Hist. Bibl. aboens. § 33.

resor förmedlat ofvannämnda gåfvor af svenska residenten Piranesi i Rom och konsulatsekreteraren Schürer i Neapel (392 antika mynt), som för egen del gång efter annan insändt skänker, bl. a. 78 medaljer i silfver och brons samt „särskilda stampar rörande drottning Kristina". Tyvärr saknas angående besagda stampar närmare uppgifter (i prot. 1790 $^{5}/_{11}$ § 18), men de hörde utan tvifvel till sviter, hvilka drottningen sjelf låtit gravera i Rom, eller voro åtminstone efterbildningar af dessa [22]).

Näst allmänhetens tillfälliga bidrag och Porthans omhugsan kommo äfven andra omständigheter den numismatiska forskningen hos oss till bistånd. Brovallii, Clevbergs och Bilmarks ofvannämnda skrifter efterföljdes i Upsala af Aurivillii för sin tid mycket förtjenstfulla dissertation „De Numis arabicis in Sviogothia repertis" (1775) samt denna åter af Adlerbeths 1786 hållna och 1789 utgifna Inträdestal i V. H. A. Akademin, — en sammanställning, hvilken genom sin populära och anslående form väsendtligt bidrog att i vidsträckta kretsar stadga öfvertygelsen om vigten och värdet af denna del af fornkunskapen.

Man erinrades härom ännu närmare, då V. H. A. Akademin, på grund af § 9 i hennes statuter, — åläggande att „författa en fullständig beskrifning på de mynt, medaljer ..., som finnas i Sverige, vare sig i konungens eller akademiernas förvar, med dertill lämpliga anmärkningar och utläggningar", — hos konsistorium i Åbo lånade (se prot. 1789 $^{10}/_{3}$ § 4) de af Clevberg till vårt bibliotek förärade arabiska mynt, hvilkas beskrifning han icke hunnit slutföra.

---

[22]) Jf. B. E. Hildebrand, Sveriges o. Sv. Konungahusets Minnesp. I. (1874), 301 not **, och här ofvan n. 1.

Uppdraget rörande ej mindre de sistnämnda, än de 762 (enligt Tornberg: 783 dirhemer och 4 dinarer) andra då för tiden i kongl. kabinettet befintliga kufiska mynten var, på Adlerbeths förord, lemnadt åt den kunnige orientalisten, docenten P. Malmström från Upsala; och borde han desto hellre förmodas skola med besked verkställa det, som han samma år befordrades till linguarum professor i Åbo. Må dock anmärkas att deraf vardt intet. Lika lat som intrigant, begagnade han endast tillfället att år efter år (t. o. m. då han var rektor) aflägsna sig till Stockholm i och för „ordnandet af K. M:s österländska samlingar", samt fick äfven 1795 anställning derstädes, samtidigt med det docenten G. Tihleman från Åbo nämndes till riksantiqvarie. Båda dessa herrar voro dock så slarfvige, att kongl. myntkabinettet, när det 1803 inventerades till Hallenberg[23]), befans i den grufligaste oordning. Lyckligtvis hade de akademin i Åbo tillhöriga mynten, antagligen på Porthans erinran, dessförinnan blifvit till henne återställda.

Vi annotera såsom ett godt omen för vårt myntkabinett, att till dess behof allaredan till och med direkta utgifter om en eller annan riksdaler ur fiscus vedervågades. Exempelvis: till inköp 1787 af Hedlingers förkomna medalj öfver akademins stiftelse, samt 1792 af åtskilliga icke närmare angifna gamla svenska mynt, hörande till „Vesterås fyndet"; ja 1795 utanordnades på en gång hela 50 riksdaler i och för beställning af minnespenningar, som kunde erhållas från kongl. Myntet. Såsom sitt ombud i Stockholm vid dylika transaktioner begagnade vanligen Porthan, se-

[23]) Se hans Berätt. om Kgl. Mynt Cab. Sth. 1804, sid 3, 249, 257 f. — Om Malmström se ock Tornberg, Numi cufici p. LXXIX samt i V. H. A. Ak. Handl., Del 21 sid. 70.

dan medlet af 90 talet, en särdeles förfaren numismatisk samlare, stadsfysikern dr Anders Blad från Vasa.

Att man hos oss nog önskade gå framåt i dessa angelägenheter synes för öfrigt äfven deraf att, då 1793, efter grefve K. A. Wachtmeisters val och utnämning till kansler, fråga om ett nytt hus för akademin först väcktes, en särskild lokal deri bl. a. för myntsamlingen ställdes in petto [24]), — samt i sinom tid äfven kom till stånd.

I synnerhet från och efter 1796 egnade Porthan, ehuru ifrigt upptagen af andra vetenskapliga arbeten, mycken tid åt akademins i hans vård ex nobili officio gångna myntkollektion. Konsistorii protokoll för 1796 $^{28}/_{6}$ innehålla i § 7 härom nedanstående:

„Professor Porthan förmälte, att som den ganska ringa början af en liten myntsamling, som genom tillfälliga föräringar uppkommit, sedermera småningom genom flera benägna skänker hunnit tillväxa till den betydlighet, att professoren tyckt skäl vara att tänka ej mindre på dess i ordning ställande och behöriga förtecknande, än ytterligare sorgfälliga förmerande (till hvilken ände k:m jemväl, på sätt protokollet utvisar, sistförlidet år om våren på professorens anmälan beviljat en summa af 50 riksdaler): Så har professoren dels under sin vistelse i Stockholm, dels och genom en pålitlig kommissionär derstädes, hr doktor Blad, upphandlat åtskilliga äldre mynt och skådepenningar, när lämpelige tillfällen sig yppat, och derhos begynt att öfver hela samlingen författa vederbörliga kataloger, i hvilka ej alle-

---

[24]) Se prot. 1793 $^{18}/_{10}$ och i registraturet brefvet af samma dag, uppsatt af Porthan, som klagar att under då rådande förhållanden „sådant alt [samlingarna] måste merendels i professorernes privata hus, både med stor våda för denna publika egendom, och ej ringa olägenhet vid nytjandet, förvaras".

nast mynten i kronologisk ordning blifvit upptagna, utan ock silfrets vigt och, då de blifvit köpte, deras pris äro bifogade, samt, då de blifvit skänkte, gifvarenas namn anteckнade, undantagande dem professoren sjelf förärat, vid hvilka hvarken namn eller pris var utfördt".

„Af dessa kataloger inlemnade nu professoren att vid konsistorii protokoll förvaras den första delen, innehållande förteckning på de i akademins myntsamling befintelige svenska Medaljer och Jetoner, korteligen upptagne, med anvisning på hr kanslirådet och riddaren Berchs beskrifning öfver Svenska Mynt och Skådepenningar, då de hos honom finnas, och ordenteligen beskrifna, då de äro nyare, eller af honom förbigångne, vägande 164¼ lod i silfver; för hvilka akademin betalt blott 30 riksdaler 40 skil. och alt det öfrige till skänks erhållit".

„Och lofvade professoren att likaledes efter hand inlemna dylika förteckningar:

2:o) öfver svenska gångbara mynt från äldre tider intill den närvarande;

3:o) öfver de få utländska skådepenningar, som akademin härtills till skänks bekommit;

4:o) öfver andra rikens gångbara mynt och

5:o) öfver den vackra samling af grekiska och romerska mynt, hvaraf akademin förmedelst framl. hr hofrådet Arckenholtz's, hr öfverintendenten och riddaren Fredenheims samt hr sekreteraren Schürers benägna frikostighet är egare, hvilken sista dels i ordning ställande dock ännu fordrade längre tids möda".

„Ofvannämnde förteckning, som här intogs, var af följande lydelse [25]) — — —"

[25]) Altför vidlyftig att in extenso meddelas, må dock förteckningen här excerperas. N 1. Katarina Jagellonica, jf. Berch p. 70, 2.

Huru vida Porthan före sin död hunnit fullända alla här omförmälda kataloger, kan nu mera icke med säkerhet afgöras. Så mycket är dock visst, att Tengström, den egentlige utredningsmannen af den hädangångne älskade lärarens bo och litterära qvarlåtenskap, vid konsistorii session 1804 $^{21}/_{12}$ (§ 14) aflemnat en funnen förteckning öfver myntkabinettet, hvilken öfverfördes till biblioteket. Med det sistnämnda blef den sannolikt ett rof för lågorna vid Åbo brand.

Emellertid vitsorda jemväl många andra intyg med hvad nit Porthan fullföljde sitt åtagna ganska arbetsdryga värf. Vi tillägga, att detta hans föredöme äfven verkade indirekt såsom eggelse till den håg att samla inslående konst- och fornsaker, — synnerligast minnespenningar, — hvilken liktidigt gör sig märkbar hos de bildade å orten. Både hans enskilda brefvexling och våra akademiska käll-

---

men af 9 storl. [jf. Hildebr. p, 41, 15]; N:o 2—10: Gust. II Adolf, jf. B. 85, 1. 86, 6. 87, 9. 10. 101, 66, 67. 105, 82. 107, 91. 121; N:o 11—15: Kristina, jf. B. 127, 16. 128, 20, 22. 132, 36 (gjuten, af 11 el. 12 storl., samt d:o af 8 storl. slagen); N:o 16—21: Karl Gustaf, jf. B. 149, 4. 150, 8. 152, 19, 20. 153, 21. 158, 4; N:o 22—27: Karl XI, jf. B. 165, 8. 11. 167, 17. 18. 178, 68. 193, 3; N:o 28—33: Karl XII, jf. B. 205, 16. 209, 32. 219, 80. 239, 171. 172. 240, 180; N:o 34—35: Ulr. Eleonora, jf. B. 271, 9. 273, 19; N:o 36—38: Fredrik I, jf. B. 275, 2. 276, 6. 286, 57; N:o 39—46: Adolf Fredrik, jf. B. 299, 15. 301, 23. [N:o 41 et 42 se ofvan n. 18]. 304, 37. 306, 47. 307, 50. 308, 54; N:o 47—58: Gustaf III, jf. B. 314, 3. 7. [forts. jf. Hildebr. 167, 37. 173, 46. 182, 60. 213, 116. 211, 113. 209, 109. 192, 74. 202, 94. 204, 99. 95]; N:o 59—60: Gust. II Adolf [jf. H. 231, 1. 232 2]; N:o 61 Gust. II Adolf af Hartmans jetonlängd, jf. B. 327; N:o 62—76: Privatorum skådepenningar, Ehrenpreus, jf. B. 344, 54; Tessin, jf. B. 346, 3; v. Höpken, jf. B. 346, 67; Rudenschöld, jf. B. 347, 70; Creutz [jf. H. 213, 3]; Alströmmer, jf. B. 354, 108; Bergman [jf. H. 208, 1 & 2]; M. Strömer [jf. H. 161]; Joh. Hisinger [jf. H. 225]; Georg Stjernhjelm [jf. H. 35]; J. H. Lidén [jf. H. 231]; Sam. Troilius [jf. H. 147]; J. H. Kellgren [jf. H. 237, 1].

skrifter lemna i antydt afseende tillförlitliga notiser, hvaraf några, så minutiösa de ställvis äro, här nedanför intagas.

Bland annat skrifver han redan 1794 $^{10}/_{12}$ tillfälligtvis till Calonius, som då vistades i Stockholm såsom ledamot i Högsta Domstolen: „Af Alopaeus inväxlade jag en Riksdaler af vår nuvarande Kungs. Hvilken stympare har med den stämpelns smidande vanhedrat svenska prägelns ära? Till på köpet stå der bokstäfverna O. L., så att en okunnig kunde tro, att vår döde, så utmärkt snälle Ljungberger gjort den usla stämpeln, som är försmädeligt att tänka, om ock kronologin ej skulle strida deremot".

Ett par år senare börjar hans korrespondens med den frånvarande lärda kollegan alt oftare innehålla dylika detaljer. „Plägar Bror", frågar han 1796 $^{28}/_{4}$, „nånsin råka dr Blad? Om så händer, helsa honom mycket och berätta, att jag af en lustig händelse ifrån Tavastland erhållit Stampen till en jetton öfver riksföreståndaren Sten Sture d. y., hvaraf jag bifogar ett aftryck. Medaljörens namn är väl ej utsatt, men jemförelsen med en jetton öfver samma riksföreståndare, hörande till Hedlingerska sviten öfver svenska konungarne, öfvertygar mig, att den är af samme store mästare; dock är emellan begge någon åtskilnad (förutom det att Hedlingers namn ej är utsatt, såsom i den rätta jettonen). Fråga huru han vill förklara denna sak? Månne min stamp (som verkel. ej synes vara alldeles färdig?) blifvit af mästaren casserad, och en annan i stället förfärdigad? Eller hvad skall man derom döma? Ansigtet är alldeles det samma, som på den rätta jettonen, men i ridd. märket etc. märkes skilnad. Denna stamp har en trädgårdsmästare, hemma ifrån Stockholm, haft med sig och för 1 rdr pantsatt hos en sockenskolmästare i Hauho, som efter trädgårdsmästarens återresa var högel. förlägen med hans pant, och

ansåg för en välgerning, att han mot dess afleinnande återfick sin riksdaler [26])"

I sammanhang härmed kan annoteras, att Calonius äfven för egen del egnat ett dylikt numismatiskt spörsmål liflig uppmärksamhet. I ett till honom ställdt bref 1796 $^{27}/_{6}$ säger sig nämligen Porthan hafva afsändt till Stockholm „den Bror tillhöriga Estampen öfver S:t Katarinas förlofning med Frälsaren, om hvilken emellan Bror och Fredenheim varit tvist, på det att den må bli slutel. debatterad, ty han har ändteligen velat se den". Väl kunna vi för tillfället hvarken redogöra för berörde stamps vidare öden eller närmare beskaffenhet, men förmoda mindre, att den hänfört sig till svenska S:t Katarina (S:t Brigittas dotter), först 1479 kanoniserad, än till någondera af de tvenne utländska helgonen af samma namn, helst Åbo domkyrka redan 1370 egde ett S:t Katarinas altare med underlydande prebenden.

En annan gång, 1796 $^{26}/_{5}$, finna vi honom genom Calonius ha beställt hos vår landsman E. Cainberg, som arbetade i målareakademin i Stockholm, icke färre än 2 dussin af „Kungens medaljong", — troligen i gipsaftryck, — ty „åtskillige bekante här hafva bedt mig skaffa dem den". De ankomna exemplaren beskrifvas i hans bref 1796 $^{17}/_{10}$ sålunda: „Konungen är förestäld med alldeles samma coiffure som på dem, hvilka jag förra gången [hösten 1795] erhöll; utan ringaste ändring äro de aftryckte i samma form. Hade coiffuren blifvit moderniserad, så hade ingen tvifvel

---

[26]) Metallaftryck af förevarande stamp torde icke funnits. Åtminstone hafva sådana saknats i de samlingar, på grund af hvilka Berch (p. 322) och Hildebrand (p. 8, 1) uppsatt sina beskrifningar.

varit, det de i alla afseenden öfvergått Buglins arbete, som ej heller nu kan dermed jemföras“ [27]).

Än vidare läses i hans bref sporadiskt: 1797 $^{21}/_{5}$: „Med förra posten hade jag den fägnaden att erhålla... asken med de af Fredenheim skänkta mynten;“ $^{25}/_{5}$: „Fredenheim lär, för att skona stamparne, måst taga sina medaljer i bly [28]): jag vet att vederbörande ej gerna gå in på att stämpla dem i koppar, man vägrade mig det på Myntet, och ville nytja silfver;“ $^{31}/_{7}$: „Var gunstig och sänd bilagde bref till dr Blad, som åter haft besvär att förskaffa vår myntsamling en vacker tillökning;“ $^{14}/_{8}$: „Mycken tacksägelse för mynten! De voro ganska kärkomna. Jag håller nu just på att sätta vårt lilla kabinett i ordning“.

1798 $^{22}/_{10}$: „Plägar Bror råka dr Blad? Huru skola vi employera den present som f. d. rikskanslern Sparre gjort oss af stamparne till de af gr. Tessin påkostade medaljer och jettoner; fråga Blad till råd derom? De äro deponerade på Myntet. Om de bli der qvar, så kan knapt sägas att vi ega dem; tagas de hit öfver, så äro de här onyttige: om man ej vill säga, att de kunna öfversändas, då man vill låta nytja dem. En del skola ock vara söndriga. Såsom ett monument kunna de i alla fall tjena“ (jf. nedan p. 37); 1799 $^{12}/_{12}$: „I stället för honorarium har Borealiska Nationen haft det infallet att regalera mig med en medalj; den är gjord af Enhörning, men hvarken för bildens likhet eller arbetets fägring prisvärd, hvaremot den

---

[27]) Afses här en vanlig medalj, lärer man böra tänka på den af 1792, som slogs med anledn. af Gust. IV Adolfs utropande till konung och var graverad af Enhörning (se Hildebr. 233, 4). I sådant fall är Buglins namn ett addendum till uppgifterna om den vid samma tillfälle i utlandet präglade medaljen hos Hildebr. 233, 3.

[28]) Om drottn. Kristinas medaljer jf. prot. 1797 $^{23}/_{6}$.

prismedalj han till Finska Hushållningssälskapets behof förfärdigat, är väl arbetad" (jf. p. 39); $^{23}/_{12}$: „Härnäst skall jag ytterligare öfversända pengar till några medaljers inlösande, om hvilken kommission jag anmodat dr Rutström" (jf. p. 39).

Jemte Calonius plägade i enahanda ärenden åtskilliga andra bland Porthans Stockholmska bekante anlitas. Väl ega vi ingen direkt lemning från hans i det föregående påpekade korrespondens med Fredenheim, Blad och Rutström. Man vet dock, att den sistnämnde, icke mindre än Blad, var en ifrig myntsamlare, samt att han, liksom Fredenheim, sedan sin anställning i Åbo varmt tillgifven dervarande akademi, ofta på andra sidan hafvet utförde uppdrag för dess vetenskapliga inrättningar. Deremot kunna ur Porthans sakrika brefvexling med Hallenberg och Gjörvell några specialiteter för vårt ämne till godo göras.

Såsom kändt, trycktes den arabiska texten till Hallenbergs „Collectio Nummorum Cuficorum" i Åbo, der bättre typer funnos att tillgå än i Sverige. Porthan, som genom våra yngre orientalister (förnämligast Fattenborg) ombesörjt korrekturet samt flitigt derom inberättat i bref till utgifvaren (1800 $^{22}/_{5}$, $^{31}/_{7}$, $^{28}/_{8}$, $^{10}/_{11}$, $^{4}/_{12}$), fick framdeles anledning att begära och uppbära en återtjenst. Man fann i trakten af Åbo några kufiska mynt. Öfversändande dessa med skrifvelse 1802 $^{27}/_{4}$ till Hallenberg att dechiffreras, hade han någon tid derefter ($^{5}/_{8}$) nöjet betyga sin erkänsla med underrättelse, att han „lagt den gunstigt meddelade förklaringen till Förteckningen öfver akademins myntkabinett för att tjena dess tillkommande föreståndare, af hvilka större delen lära i denna litteraturgren blifva likadane idioter som jag, till nödig hjelp".

Af intresse äro jemväl hans skrifvelser samma år (1802) till så väl Hallenberg som i synnerhet till Gjörvell, dels angående en vid gräfning å akademins nya tomt påträffad betydlig skatt af svenska silfvermynt, dels rörande den minnespenning, hvilken högskolan sjelf lät prägla i och för det festliga tillfälle, då grundstenen till hennes stora nybyggnad nedlades (1802 $^{24}/_{7}$). Dock synas fullständigare redogörelser om båda dessa notabla händelser lämpligen sparas till efterföljande häften af denna skrift.

Ofvanberörde, liksom öfver hufvud alla af Porthan gjorda privata meddelanden från högskolan, stå vanligen i förklarande ömsesidighet till hennes liktidiga officiela handlingar. För vårt närvarande ändamål synes likväl nog att ur de senare upptaga endast ett eller annat märkligare parallelställe till föregående excerpter.

Nämnda gåfva från rikskanslern Sparre (p. 35) åtföljdes af ett till Åbo akademis prokansler och professorer ställdt längre bref, dagtecknadt Åkerö̈ 1798 $^{16}/_{8}$. Upplysande i sak, förtjenar det dessutom såsom karakteristiskt för mannen och hans egendomliga skrifsätt att läsas i sitt sammanhang. Det lyder:

„Framledne Hans Exc. Hr Riksrådet m. m. Grefve Karl Gustaf Tessin, min Moderbroder, lät, som bekant är, prägla flera jettoner, dels honom sjelf dels andra rörande, dels och föreställande skjämtsamma ämnen. Sammantagna, tjena de, att visa åtminstone ett snille, hvars eld och munterhet bibehöllo sig, under de vigtigaste och mest brydsamma värf. Både dessa jettoner, och den, som slagen öfver Sal. H. Ex:ces död, har jag åstundat bereda det bästa förvarings rum åt, hos den Akademie, hvars vård utgjorde den afledne Herrens angenämsta giöromål och omsorger, hvilcka ömnogt belönte af henne med känslor tillbakars för honom,

som icke slutade sig med hans bortgång, enär de bygde voro på det värde, hon altid behagat sättja på Sal. Hans Ex:ces kärlek för vetenskaper, för vitterhet och fria konster".

„Jag tager mig derföre härmedelst den frihet tillägna Kongl. Akademien i Åbo hela den samling af stämplar till dessa jettoner och minnespenningar, såsom dess ägendom, sådan som jag den, enligt härhos bilagda förteckning [29]), låtit i Kongl. Myntet i Stockholm för dess räkning nedsättja".

„Mig bör icke dölja, hur särdeles angenämt det äfven varit för mig, att ock härutinnan till möte gå Herr Öfverintendentens och Riddarens Fredenheims mig betygade önskan, i afseende på den inbördes tillgifvenhet, som under gemensamt bemödande för Kongl. Åbo Akademies bästa, för-

---

[29]) Lydde som följer: „Tessinska Jettonstämplar: 47 [enl. Berch] Bildstämpel N. Tessin med revers: Recti et Candidi Dec.; 56 Tessinska lejonet i sköld, Constanter et Sincere, med revers: Jetton de M:r le Comte de Tessin i en krans; 57 Jetton de M:r le Comte de Tessin, med revers: Mutare vel Timere sperno; 58 Bildstämpel Carol. Gust. Tessin Com. et R. Sv. Senator med följande revers, nml.: Constanter et Sincere, nedanföre Suum Cuique; 59 Arctos ubique scopos; 60 Requie redivivus; 62 D. 5. Oct. 1761 En Cirkel som gjordt sin ring; 63 Superis gratus et imis; 64 Carol. Gust. Tessin et Ulrica Ludov. Sparre Conjuges 1752, med revers: Concordes egimus annos; 65 C. G. Tessin ägare til Penningby och Clasdorp etc. med revers: U. Lovis. Sparre ägare til Sundby etc.; 108 Invigt H. C. R. och Riddaren Ahlströmer etc. med revers: Til hembygdens fördel; 196 Jetton de Mad:lle La Comtesse Brig. Christ. Sparre 1760, med revers: La vertu me fixe; 197 O Poules en voyant vos traits et vos appas, med revers: Quel est le coq qui ne chanteroit pas; 200 Den gjärna sofvande Annika Lars Dotter, med revers: Lagom, en vagga och ris 1744. — Af förenämnde stämplar äro åtskillige spruckne och satte. Förenämnde 24 Jettonstämplar äro till Kongl. Myntet inlemnade att förvaras. Stockholm den 21 augusti 1798, Olof Lidiin". — Då medaljerna voro 14, synes att antalet 24 anger åt- och frånsidor, af hvilka senare således 4 saknades.

bant Hans Sal. Hr Fader, den all vördnad värde framl:ne Ärckje Biskopen Herr Dr Mennander med Sal. H:s Ex. cell:ce Hr Grefve Tessin, liksom den sedermera förbundit Sonen med mig, under en ny mindre lung tid, uti det värck, jag nyl:n lämnadt. Med enahanda nöye nyttjar jag tillfället här yppas för mig, att hembära Kongl. Akademien något, ehuru svagt, vedermäle af den utmärkta aktning och kärlek, hvarmed jag oafbrutit finnas skall Högvördige etc. — Hörsamme Tjenare Friedr. Sparre, Sveriges R. Cantzler".

Konsistorii häraf förranledda beslut innehöll, enligt dess prot. 1798 $^{7}/_{9}$ § 2, det „skulle akademins i Stockholm varande kommissionär, sekreteraren Olof Sundell, genom bref anmodas att af en del utaf nämnde jettoner, sådana nml. som i akademins myntsamling förut icke finnas, efter af rektor skeende uppgift, låta å Kongl. Myntet i silfver på fisci rectoris bekostnad aftrycka exemplar, och dem sedan jemte alla ofvannämnde stämplar till akademin öfverstyra". Oförutsedda mellankommanden gjorde dock, att de äskade aftrycken, — ett af hvarje jeton, — först i slutet af följande år (se prot. 1799 $^{20}/_{12}$ § 3), och sedan Rutström tagit saken om hand, kunde effektueras. Äfven stamparne insändes, och fingo jemte andra dylika sin plats i kabinettet [30]).

Vidkommande minnespenningen öfver Porthan sjelf må, för att komplettera hans egen korta notis här ofvan (p. 36), ur konsistorii protokoll 1799 $^{16}/_{12}$ § 9 tilläggas:

---

[30]) Ännu i ett inventerings protokoll af 1829 $^{17}/_{9}$ läses under N:o 57: „En låda innehållande 24 af riksr. Fr. Sparre till U:tet förärade Stampar till medaljer och spelpenningar förmältes vara deponerad i U:tets aerarium". Hvart de öfriga tagit vägen, är mig obekant, men rigtig är notisen hos Hildebrand 166, 12 rörande medaljen D. 5 Oct. 1761 att „Frånsidans stamp förvaras i U:tets Histor. Museum i Helsingfors".

„Rektor anmälte, att sedan Borealiska Nation härstädes till betygande af sin tacksamhet och erkänsla mot dess förtjente inspektor professoren Porthan, låtit öfver bemälte inspektor slå en medalj, så hade Nation af samma medalj till rektor inlemnat ett exemplar i silfver, att bland akademins samlingar förvaras". Hänvisande till en på annat ställe [31]) i ämnet lemnad fullständigare redogörelse, erinra vi dock att ungdomens val af just detta slags hedersbevisning för sin vördade lärare förnämligast motiverades af hans förtjenster som vårdare af akademins numismatiska samling.

Främjad af föreståndarens omsorger, fortgick tillväxten i kabinettet oafbrutet. Utom förberörde och upprepade gåfvor af Fredenheim, Sparre, Blad och Borealiska nationsföreningen, inkommo sådana under nu förevarande tidsskede äfven från konsistorium i Upsala (medaljen öfver dess kansler, hertigen af Södermanland; H. II, 279), från Fabrikssocieteten (H. II, 241), från majoren baron Sack, från majoren Reutercrona, från kansler grefve K. A. Wachtmeister med bref 1803 $^{6}/_{5}$ (den jeton han „sjelf vann" vid tornerspelet i Sth. 1777, — jf. H. II, 168, — samt dylika af 1799 och 1800), och troligen många i de akademiska handlingarna utelemnade.

Samtidigt visar sig tillökningen genom inköp ganska ansenlig. Man känner knapt mer igen vårt hushållsaktiga konsistorium, då det för slika ändamål befinnes åter och åter öppna än sin s. k. besparingskassa, än fiscus rectoris. De särskilda posterna stego visserligen, såsom räkenskaperna från 1796 och följande år ange, endast till något tiotal, högst ett halft hundra riksdaler för gången, — bortsedt från kostnaden för ofvannämnda minnespenning af 1802,

---

[31]) Se i Strödda Blad II, 29 f.

hvilken, såsom föranledd af högskolans nybyggnadsföretag, bestreds ur de till detta ändamål anslagna medlen, — men märkas bör, att de utgåfvos trots en mängd andra konkurrerande behof. Var det en hedersskuld att låta afprägla de skänkta stämplarne af drottning Kristinas och Tessins medaljer, så skyddes dock icke heller den frivilligare inlösen af tillfälligtvis öfverkomna enskilda pjeser eller till och med hela kollektioner.

De nyss antydda privata myntsamlingarna, hvilkas förekomst i och för sig förtjenar påpekas, voro veterligen åtminstone tvenne. Ur den ena, tillhörig löjtnant Brelin, blefvo, på hans hembjudan och Porthans förslag, enligt förteckning (se prot. 1798 $^{5}/_{4}$ § 9 samt $^{15}/_{5}$ § 2), 27 stycken för ett pris af 30 rdr 7 sk. med akademins kabinett införlifvade [32]). Den andra utgjorde en sorglig rest af ett ursprungligen vida större antal, hvilket dåvarande skolrektor N. Turdin i Åbo, redan på Scarins tid en ifrig fornforskare, under mödor och försakelser sammanbragt. Den gamle mannens vanartige söner tillåto sig dock deri så starka ingrepp [33]), att han såg sig nödsakad föryttra återstoden till akademin. Inköpspriset beräknades (se prot. 1799 $^{2}/_{1}$ § 2) efter värdet af inalles 80 lod silfver, men specifikationen af de skilda numren har gått förlorad.

Vid högskolans mycket begränsade inkomster måste dylika extra utgifter ofta åstadkomma förlägenhet. Men man

---

[32]) Man kan ej annat än förvånas öfver det låga priset, ty samlingen innehöll, utom ett Karl XII:s i guld samt smärre mynt från Gustaf I — Kristina, ganska värderika medaljer rörande Karl XI — hert. Karl, äfvensom enskilda personer (Elvius, Nyström, Dahlberg, Bellman).

[33]) Porthan skref om honom till Calonius 1798 $^{6}/_{3}$ bl. a.: „bägge hans söner hafva ej allenast esomoftast plundrat sin far i löndom, utan ock stundom med våld, åtm. hot, tvungit honom att ge sig pg:r, så att af gubbens myntkabinett ej mycket lärer vara i behåll".

uppskattade redan syftet såsom ett af de fullt berättigade. Också ljusnade utsigterna småningom: en stillsam och i sitt enskilda lif ytterst hushållsaktig mans frikostighet var dertill främsta orsak. Bilmarks efterlemnade testamentariska disposition satte nämligen konsistorium 1803 i tillfälle (se prot. $^{14}/_{6}$ § 8 och $^{29}/_{6}$ § 3) att af derur inflytande årlig räntevinst om 900 rdr banko använda ända till 600 för bibliotekets och resten för öfriga vetenskapliga samlingars gemensamma behof. Denna anordning bestämdes med kanslers bifall att gälla för 6 år, börjandes från 1804, efter hvilkas utgång „fördelningen biblioteket och de andra inrättningarna emellan, efter sig då företeende omständigheter, komme att jemkas". — Ödesdigra voro i sanning de tilldragelser, hvilka innan denna terminus ad quem öfvergingo så akademin som hela landet.

Såsom allmänt resultat af Porthans här ofvan i detalj skildrade verksamhet qvarstår, att akademins från en nästan omärklig början uppväxta myntsamling vunnit anseende af en för hennes vetenskapliga uppgifter erforderlig inrättning. Ur sådan synpunkt väcktes, enligt hvad vi sett, redan 1793 fråga om att åt högskolans numismatiska kabinett bereda ett eget, från biblioteket afskildt förvaringsrum; ett decennium senare blef jemväl behofvet af stabilt anslag för samma inrättning erkändt. En icke aflägsen framtid skulle åt båda dessa önskningsmål bringa en uppfyllelse utöfver all förväntan.

IV.

Perioden 1804—1827. Wallenius prefekt. Kriget 1808. Grefve van Suchtelen och universitetet. Ny stat 1811. Akademiska minnespenningar. Inköp af Nescher o. a. Wallenii berättelse 1819. Blads samling inlöses. Gåfvor. Ny lokal för myntkabinettet. Åbo brand.

Efter Porthans död (1804 $^{16}/_{3}$) och vid det redan nämnda tillfälle (se p. 32), då den bland hans qvarlåtenskap funna förteckningen öfver akademins „Mynt- och Medaljekabinett" inlemnades, beslöt konsistorium, enligt protokollet: „Denna katalog skulle tillställas bibliotekarien, hvilken komme att hafva vården å dessa samlingar tills särskildt rum för dem blefve att tillgå. Imedlertid som nödigt ansågs att dessa samlingar, såsnart väderleken i nästa vår det kunde tillåta, måtte behörigen inventeras, så uppdrogs detta göromål åt rektor och professoren Franzén". Bibliotekarie var på denna tid, eller åren 1802—1807, Joh. *Bonsdorff*, hvilken dock hvarken för bok- eller myntsamlingen särdeles intresserade sig. Af okända skäl fördröjdes den beramade förrättningen icke blott till „nästa vår" men ännu ett helt år derutöfver, då äfven förrättningsmännen voro andre än de först utsedde.

Ändtligen förekom ärendet åter i konsistorium 1806 $^{17}/_{6}$ § 17: hvarvid „Professor Wallenius gaf tillkänna, det professoren jemte bibliotekarien Bonsdorff börjat genomgå akademins myntkabinett medelst jemförande af de deri befintliga mynt och medaljer med de öfver dem förut uppgjorda förteckningar, men att professoren dervid funnit en eller annan af de i samma förteckningar upptagne pjeser för det närvarande saknas i samlingen, och att åter andra tillkommit, som icke ännu voro förteck-

nade, samt att så vida de flesta lådor hittills icke blifvit så inrättade, att mynten och medaljerna ens kunnat ordentligen placeras och ganska många pjeser dessutom ännu voro oexaminerade, någon fullständig inventering icke på annat sätt kunde ske, än att mynten och medaljerna först rangeras och ånyo dels förtecknas, dels beskrifvas, hvarom, på konsistorii anmodan, professoren Wallenius, i den mån tid och tillfälle småningom medgåfve, åtog sig att besörja. Och skulle kabinettet äfven under tiden förblifva under professorens vård och tillsyn, samt inventeringen för denna gång blott så vida fullföljas, att de till hands varande förteckningar jemföras med kabinettet och hvad som till äfventyrs kan saknas, annoteras, hvarom sedan i konsistorium skall anmälas".

Summan af detta långdragna beslut blef den, att kabinettet helt oförtänkt kom under Wallenii spira, men hvad protokollet för öfrigt innehöll, det trängdes af omständigheterna väl icke alldeles i glömska, men modifierades af dem till väsendtligaste delar. De 22 år den nye, i många stycken lika nyck- som insigtsfulle prefekten innehade sin befattning, höra nämligen till de händelserikaste och betydelsefullaste i det finska universitetets annaler.

Till en början förelupo kabinettets små angelägenheter efter vanligheten. Än nämnes någon myntgåfva, såsom af numismatikern Fr. Silfverstolpe den medalj han låtit slå öfver sin hustru (H. p. 243); än inregistreras myntköp, såsom, för modiga 99 rdr 6 sk. b:ko, 91 stycken från en auktion i Stockholm, — vid sådana tillfällen man plägade passa på (prot. 1805 $^{17}/_{12}$, 1806 $^{15}/_{12}$); än underhandlas om inlösen af någon utbjuden samling, såsom löjtnant Jägerskjölds i Åbo (prot. 1807 $^{13}/_{1}$), o. s. v. Icke sällan faller talet och bekymret på akademins så långsamt

fortskridande nybyggnad, der bättre trefnad för hennes skilda inrättningar otåligt väntades.

Men en ny tid bröt in med 1808. Krigets åskor mullrade. I sjelfva landets hufvud- och universitetsstad residerade från slutet af mars den kärfve grefve Buxhoevden. Ryska flaggan hissades den 8 maj öfver Sveaborgs vallar. Mannen, som både i synlig och osynlig måtto åstadkommit detta, fick nu tid att infinna sig, äfven han, i Åbo. Med J. P. van Suchtelens ankomst öppnades der en hel rad af artigheter, man ville nästan säga en ny belägring, hvars hufvudföremål var högskolan.

Syntes något egnadt att vinna den lärda korporationen, visst var det Suchtelens personliga egenskaper. Sjelf högtbildad som vetenskapsidkare, bibliognost och samlare af mynt och konstsaker, fattade han för vårt gamla lärosäte en välvilja, hvars djupaste motiv tvifvels utan var något helt annat än kalt beräknande politik. Det låg ju icke fjerran för en man af hans insigter och karakter att sympatisera med och för en institution, som nyss egt en Porthan, som ännu egde en J. Tengström, en Calonius, en Joh. Gadolin, en Franzén o. a.

Man hade vid den främmande generalens besök på universitetet höfligt förevisat honom dess bibliotek samt mynt- och öfriga samlingar, äfvensom fört honom kring i det vackra vishetstempel, hvars inredning af brist på medel måst afstanna. Intrycket af hvad han sett och erfarit gaf, under ingående nya förhållanden, upphof till en mellan honom, särdeles i egenskap af numismatiker och bokkännare, och universitetet i Åbo sluten litterär samfärdsel af verkligen sällspord art. I en lång följd af år, och icke minst efter sin anställning som rysk minister i Stockholm, kan han sägas hafva täflat med sjelfva rikskanslern Rumänzov

i vetenskaplig bevågenhet mot det gamla lärosätet vid Auras strand.

Bekantskapens första akt hade flera scener. Omedelbart efter nämnda besök förärade Suchtelen till dess myntsamling 40 antika mynt, — af det förråd, han till och med under brinnande krig hade hos sig. Man mottog dem visserligen med erkänsla, — på konsistorii anhållan muntligt framburen af prokansler, — men ville icke stanna i någon tvetydig skuld, helst godt tillfälle till en gengåfva yppat sig. Den beläste krigaren hade vid genomögnande af bibliotekets duplettkatalog utmärkt ett antal äldre verk, med förfrågan om de stode till köps. Efter öfverläggning erbjöd konsistorium dem till skänks [34]).

---

[34]) Det saknar icke sitt intresse att af denna bokgåfva erfara, åt hvilket håll Suchtelens antiqvariska håg redan och under kriget stod. Enl. k:i prot. 1808 $^{13}/_{9}$ § 6 utgjordes skänken af följande verk: 1) In folio: Villalpandi & Pradi in Ezechielem explanationes, Romae 1596—1604; Valeriani Hieroglyphica, Basil. 1556; Verelii manuductio ad Runographiam, Ups. 1675; 2) In quarto: Schefferi De militia navali veterum, Ups. 1654; Bioerner De Varegis et primis Russiae dynastis, Holm. 1743 (hvilket ämne Rumänzov sedan utsatte till pristäflan); Oernhielm Vita Ponti de la Gardie, Lips. 1690; Erici Olai Hist. Suecorum, ed. Messenius, Holm. 1615; Herb. de Cherbury De religione gentilium, Amsterd. 1663; Vastovii Vitis Aquilonia, ed. Er. Benzelius, Ups. 1708; Boecleri Hist. belli Danici, Holm. 1676; Arnkiel Cimbrische Heyden Religion, Hamb. 1690; Cochlaei Vita Theodorici, ed. Peringskiöld, Sth. 1699; Meursii Solon, Hafn. 1632; Exegesis de causis quibus . . . Sigismundum diademate exuerunt, Holm. 1610; Chronica Slavorum Helmoldi et Arnoldi; Action emot generalerne Levenhaupt, Buddenbrock m. fl. Sth. 1743; Zeelands Law, Kjobenh. 1576; 3) In octavo: Scheringham De Anglorum gentis origine, Cantabr. 1670; Löflings resa, Sth. 1758; Paulini Grammatica Hebraea, Aboae. 1692; Bergii De statu religionis et eccles. Moscoviticae, Holm. 1704; Kempi Hist. Gustavi 1, Strengnäs 1629; Celsii Hist. bibliothecae regiae Stockholmensis, Holm. 1751; — alla dessa i sitt slag högst märkliga skrifter. — Framdeles i Sth. slog sig Suchtelen på hopbringande af äldre svensk och finsk disputations litteratur, och det så nitiskt, att denna dyrbara samling, då den 1836 af Kejs. Nikolai inköptes och förärades

Öfverraskad af tillmötesgåendet, lofvade Suchtelen, att samtliga mynt och medaljer, hvaraf dupletter kunde finnas i hans eget kabinett i S:t Petersburg, men hvilka saknades i universitetets, skulle stå detta till tjenst som gåfva. De efterskickades ofördröjligt, hvarpå Wallenius derur utvalde icke färre än 300 numrer [35]). Resten återsändes, beledsagad från konsistorii sida af ett förbindligt tackbref på latin, — det första i den korrespondens, hvilken under årens lopp då och då egde rum mellan vår högskola och hennes nye fautor, — äfvensom ett exemplar af den Hedlingerska medaljen öfver Åbo akademis stiftelse. Åter kom i bytesskänk ett antal af 20 antika mynt.

Alt det anförda läses i öppna akter (prot. 1808 $^{10}/_{6}$ § 3, $^{25}/_{7}$ § 3, $^{1}/_{9}$ § 4, $^{12}/_{9}$ § 6, 1809 p. 291 samt brefregistrat.). Men att Suchtelen med sitt stora anseende, så till sägandes, också bakom kulisserna verkade, — åtminstone vida mer än Buxhoevden (medan Rumänzov ännu ej deciderat sig), — till vårt bästa i alla, och synnerligast i de hänseenden, som mest lågo honom sjelf om hjertat, lider intet tvifvel. Sannolikt stod han icke ens främmande för kejsar Alexanders nådiga reskript redan 1808 $^{16}/_{6}$ till prokansler, hvari segraren äskade upplysningar om akademins „brister och behof", förklarande „såsom en angenäm förpligtelse (обязанность) att sörja för denna berömda inrättnings bestånd och utvidgning".

---

till U:tet i Helsingfors enl. uppgift innehöll 30,000 häften. — Hans bekanta historia öfver finska kriget 1808—1809 är efter hans anteckningar sammanställd af sonen P. Suchtelen.

[35]) I sin redogörelse här nedanför (p. 55) har Wallenius begått några smärre misstag; vi följa originalprotokollen. — I en senare skrift — k:i tackbref till Suchtelen 1827 $^{19}/_{7}$ — föres Suchtelens första myntskänk till 1809 i st. f. 1808.

Väl afböjde de våre, då reskriptet på Buxhoevdens enträgna fordran föredrogs i Konsistorium ($^{28}/_{6}$ och $^{1}/_{7}$), i ett till denne rigtadt svarsbref, hvarje uttalande rörande hufvudsaken. Ja, icke ens vid Kejsarens eget besök 1809 $^{2}/_{4}$ i universitetet [36]), hvarunder han bl. a. tog i särskildt betraktande „dels åtskilliga ryska manuskript, dels svenska medaljer och andra märkvärdigheter", besvärade man honom med de suppliker, hvartill det höga initiativet ganska direkt uppfordrat.

Först sedan freden var sluten, ansåg sig konsistorium kunna i afgående bref af 1809 $^{14}/_{12}$ till sin nye upplyste och ädelt sinnade kansler Speranski fritt hemställa om åtgärder till afhjelpande af akademins „brister och behof". Öskningarna voro ingalunda små, — bl. a. i årligt anslag för biblioteket 1000 rdr riksg., för myntkabinettet, som dittills egt intet sådant, 200 rdr s. m., samt alt öfrigt i samma proportion, — och dock skulle de öfverträffas af uppfyllelsen. Genom kejserlig skrifvelse 1811 $^{22}/_{2}$ mer än fördubblades universitetets stat [37]), och det med tillägg att kunna „jemväl i framtiden vidare ökas, alt eftersom föremålen för akademins verksamhet utvidgas och fullkomnas". Ensamt på underhållet af myntkabinettet föll en årssumma af 192 rub. sr. Att alla anslag utgingo ur landets egna medel, var sjelfgifvet, men dock en gåfva.

Verkningarna af 1811 års nya stat voro i numismatisk hänsyn, att här endast mäla derom, synnerligen an-

---

[36]) Se derom Åbo Tidn. 1809 n:o 27 (apr. 5).

[37]) Ett referat derom uppsattes enl. k:i uppdrag af Wallenius att införas så väl i utländska som i Åbo Tidn. (1811 n:o 42 o. 44). Dessutom firade univ. en särskild fest 1811 $^{27}/_{6}$ med tal bl. a. af A. J. Lagus, — sedermera utarbetadt till en af de förnämsta skrifter rörande finska högskolans historia.

märkningsvärda. De voro så, för det första, emedan konsistorium fann sig manadt sjelft slå en medalj till uttryck af sin erkänsla för de universitetet nådigst förunnade förmånerna. Ända från 1811 $^{12}/_{3}$, då motion i sådant syfte väcktes, till 1817 $^{21}/_{2}$, då slutliqviden med gravören och myntverket i kejsarstaden uppgjordes (belöpande sig till 16,899 rub. $5^{1}/_{2}$ kop. b:ko ass.), äro våra akademiska protokoll och brefböcker öfverfylda af detaljer i denna angelägenhet.

Under tiden, och uppmuntradt af det bifall nyssnämnda minnespenning skördat, hade den lärda konseljen redan 1816 $^{2}/_{8}$ hunnit besluta yttermera en medalj, nämligen med anledning af storfursten, sedermera kejsar Nikolais utnämning *till* universitetets kansler. De mångahanda transaktionerna rörande den välmenta och högvederbörligen godkända hyllningsgärden, hvilken dock, efter att 1822 $^{24}/_{4}$ hafva levererats från myntverket i S:t Petersburg (för en kostnad af omkring 7,500 rub. ass.), plötsligen och af icke fullt kända orsaker inhiberades, fylla åter en mängd blad i våra officiela papper. En mer uttömmande historik af hvad hit hörer skall i annat häfte meddelas.

Följderna direkt för myntkabinettet af det undfångna statsanslaget, hvilket naturligtvis icke anlitades för ofvanberörde tvenne minnespenningar, trädde genast och på ett slående sätt i dagen. Året 1811 hann icke gå till ända, innan prefekten föreslog och konsistorium biföll inlösen af tvenne utbjudna samlingar. Den förra förtjenar mindre med fästadt afseende å innehåll och kostnad, — 75 ryska medaljer i tennaftryck för inalles 25 rdr b:ko — att nämnas, än såsom utgörande ett af den förändrade politiska ställningen betingadt reqvisitum. Den andra bestod af svenska medaljer till pris af 300 rdr b:ko. Handlingarna upplysa

väl icke, huru vida denna verkligen kom att i kabinettet ingå, men transaktionen derom vitnar i alla fall, att man icke mera så kargt som fordom kalkylerade utgifterna.

Det sistsagda sannades snart i än högre grad. År 1812 i maj anmälde Wallenius, att den kände mynt-, bok- och handskriftssamlaren, vinhandlaren och tullmannen D. G. Nescher i Stockholm önskade föryttra en numismatisk samling[38]) af 934 numrer för 1060 rdr b:ko. Utan minsta tvekan antogs anbudet. Efter en liten nedprutning af priset till 1025 rdr b:ko hade konsistorium i oktober nöjet konstatera det då nyss anlända dyrbara förvärfvets öfverensstämmelse med förteckningen deröfver, — hvilken senare likväl gått förlorad.

Belåten tyckes äfven Nescher å sin sida varit, ty i december samma år utbjöd han ytterligare 2 kollektioner, — hvari bl. a. 275 svenska samt 61 utländska medaljer, — för en summa af 861 rdr b:ko. Äfven detta köp afslöts raskt. Konsistorium kunde nämligen i dessa negociationer tillvägagå med desto större förtroende, som dess bepröfvade gynnare Suchtelen[39]), då mera rysk minister i Stockholm.

[38]) I Sv. Biogr. Lex. IX, 357 nämnes, på tal om Neschers samlingar, allsicke dem han försålt till Åbo.

[39]) Af de flera bref vårt k:m och Suchtelen vexlat med hvar andra vilja vi meddela följande som prof. K:m skrifver 1812 $^{18}/_{2}$ „Viro perillustri ... libero Baroni J. P. Suchtelen S. P. D. Acad. Aboens. In eo constituti, ut cum spectatissimo apud Holmenses viro D. G. Nescher de numismatum, maximam partem argenteorum atque in Svecia cusorum, haud parva collectione Numophylacio academico acquirenda denuo contrahamus, duo sensimus aut jam adesse aut facile incidere posse impedimenta, quae felicem negotii exitum incertum reddant aut saltem remorentur. Neque enim audemus iniquo quod jam regnat anni tempore navigationis itinerumque periculis objicere thesaurum haud exigui pretii et Imperatoriae liberalitatis fructibus redimendum; neque ignoramus vetitum in Svecia, per edictum Regium die 9 octobris 1811 datum, esse, ne major pecuniae aureae argenteaeve vis e regno a quo-

dervid, på anhållan, med råd och dåd biträdde. Se prott. 1812 $^{26}/_{5}$, $^{5}/_{6}$, $^{11}/_{7}$, $^{14}/_{9}$, § 15, $^{1}/_{10}$, $^{23}/_{10}$, $^{11}/_{12}$, § 3, 1813 $^{23}/_{1}$ samt bref- och statsböckerna.

Samtidigt voro ett par smärre numismatiska inköp å bane. Ett sådant effektuerades för 18 rdr b:ko i Stockholm genom prof. Hällström, som ock hade bestyret med den

---

quam exportetur. Postrema hac ratione inducti petiimus jam ante aliquot menses a perillustri, qui res Imperii Russici Holmiae tum curabat, Legato, generosissimo Dn. Libero Barone Paulo de Nicolay, ut, quos etiam tunc comparassemus, haud paucos argenteos aureosque numos suae custodiae mandari tamdiu sineret, donec per tabellarios Caesarea auctoritate munitos et commeatu libero utentes perferri ad nos possent. Annuebat vel sponte desideriis nostris egregia generosissimi viri humanitas; sed majora etiam, si opus esset, a Te, vir Excellentissime, sperare jubet insignis, qua et Tu ipse rem nostram nummariam dudum auxisti, munificentia. Patiaris igitur, propensi in nosmet Augusti nostri vestigia secute Maecenas, Tuae quoque curae custodiendas committi novas Numophylacio accessuras Aboensi gazas; nec aegre feras, id Tibi a nobis injungi molestiae, ut faventiore quondam mitioris tempestatis opportunitate easdem ad nosmet transmitti facias. Quod reliquum est, ex animo vovemus, ut, et per eum, quem mox auspicabimur, annum, et per insecuturos alios bene multos, salvum Te atque incolumem et quovis prosperitatis genere cumulatissimum praestet Deus Optimus Maximus. Dabamus Aboae die 18 Decembris 1812". — Härå svarade Suchtelen 1813 $^{15}/_{1}$: „Viris clarissimis . . . S. P. D. Suchteleu. Quas ad me misistis die 18 Dec. anni praeteriti literas quum accepissem, statim sedulo cogitavi, quomodo negotium istud de numis hic et in Dania [?] ad Numophylacium vestrum augendum coëmtis, tuto ad Vos transmittendis, optime confici posset. Instruxi igitur collegam vestrum, virum clarissimum Bonsdorffium [medic. prof.] eodem quo tabellarii caesarei gaudent, libero commeatu, ut sine ullo impedimento numos hosce ultra Sveciae fines secum exportare ipsi liceret, et nullus dubito, eos sine ulla fractura ad Vos perlatum iri. — Quum simili quo Vos, clarissimi Viri, literarum studio in universum, et in specie rei nummariae tenear, mognopere Vos exhortor, quaecunque ad florentem academiae vestrae statum operâ meâ conferri possunt, curae nostrae demandare ne dubitetis; praesertim quum sciam, me in eo liberalissimam in literis fovendis voluntatem Imperatoris nostri, omni laude majoris, exsequi. Valeatis igitur V. C. et juventuti bonis artibus instituendae cum summi Numinis favore, ut hucusque, sic et in posterum, feliciter incumbatis. Holmiae $^{3}/_{15}$ Januarii, anni 1813".

Nescherska liqviden derstädes (prot. 1812 $^{20}/_{6}$). Deremot afslogs en i Åbo för 60 rub. till salu anmäld kollektion, såsom innehållande „flera särskilda nationers mynt, hvilka i framtiden blefve dels svår dels kostsam att komplettera“ (prot. 1812 $^{21}/_{8}$ § 20), — en principiel uppfattning, hvilken framdeles icke alltid tillbörligen vidhölls. Det kan ock sättas i fråga, huru vida Wallenius handlade rätt klokt, då han strax från början så ifrigt pådref tillökningen i kabinettet, medan detta ännu saknade ordentliga kataloger och förvaringsrum samt öfver höfvan skuldsattes genom ur universitetets andra fonder upptagna förskott, till belopp långt utöfver årsanslaget.

Antydda olägenheter förde med sig, att samlingens utveckling under närmaste tidrymd 1813—18 märkbart retarderades. Derom är då mera sällan tal, — men så mycket oftare om bestyren för ofvanberörda, af akademin sjelf slagna minnespenningar, deras utdelning o. s. v.

Hvad konsistorii handlingar från sagda år meddela rörande kabinettet, inskränker sig förnämligast till notiserna: *att* en eller annan skänk ingått (sådana dock sedan några år blott tillfälligtvis pläga i konsistorium omnämnas), såsom genom baron Aminoff den af upplösta finska arméns officerskår 1811 slagna medaljen, genom professor Rabenius, vid hans besök i Åbo 1815, minnespenningen öfver svenska kronprinsens utnämning till Upsala universitets kansler, ur sinnessvage studeranden J. G. Hornborgs bo reklamerade 30 konvolut, innehållande föräringar, hvilka han underlåtit att aflemna (prot. 1816 $^{16}/_{2}$), samt af professor Afzelius och arkidiakonen M. Nordqvist (obetydligheter); *att* Suchtelen utlofvat såsom gåfva afstå alla sina egande dupletter af mynt och medaljer (prot. 1816 $^{25}/_{10}$ § 10); *att* Nescher åter önskat sälja en myntkollektion, men fått

afslag (prot. 1815 $^{10}/_{3}$); *att* spekulationen om inköpande af Tychsens i Rostock bibliotek och numismatiska samling försenats (prot. 1816 $^{3}/_{12}$); *att* den af Svenska Akademin 1810 slagna medaljen öfver Bengt Oxenstjerna, fordom Åbo akademis kansler, inköpts (prot. 1818 $^{7}/_{12}$); *att* bibliotekets numismatiska litteratur skulle, mot vederlag, öfverflyttas till myntkabinettet (prot. 1817 $^{6}/_{5}$).

Innehållsrikare är historiken för 1819. Sedan nämligen kansler, efter det ändtligen färdiga nya universitetshusets högtidliga invigning (1817 $^{30}/_{10}$), genom skrifvelse 1818 $^{8}/_{1}$ förordnat, att redogörelser öfver de deri inhysta vetenskapliga samlingarna borde till honom årligen insändas, måste ock Wallenius gripa sig an med en sådan. Han har daterat sin skrift i januari (16) 1819, men i sjelfva verket producerades den i konsistorium, efter påminnelser, först påföljande 2 april. Ett något fullständigare utdrag ur detta i sitt slag första officiela aktstycke förtjenar så mycket hellre att här intagas, som det bidrar att komplettera och sammanbinda åtskilliga i det föregående berörda enskildheter.

Wallenius skrifver[40]): „Till underdånigt följe af... Ehuru före år 1811 akademin, för inrättning och underhållande af ett Numophylacium, alldeles icke egde någon särskild fond, och hennes öfriga ytterst sparsamma och knappa inkomster icke heller medgåfvo att till en slik samlings behof ofta eller i betydlig mån bidraga, begynte dock efter medlet af sist utgångna sekel, och egentligen från den tid

[40]) Konceptet har händelsevis blifvit bevaradt bland hvarjehanda papper i kabinettet; är alldeles lika lydande med sjelfva framställningen, hvilken, liksom äfven insända tillväxt-förteckningar för åren 1821 och 1822 samt några andra numismatiska handlingar för tiden före Åbo brand, varit förf. tillgängliga ur Kanslersembetets arkiv.

bibliotekets och de dermed ännu då förenade samlingars vård af akademins store, oförgätlige lärare, framledne kanslirådet och riddaren Porthan tillträddes, en sådan här förut knappast mer än önskad eller af någon sannolik förhoppning förutsedd och väntad kollektion att småningom tillskapas. Visserligen hade äfven före honom en eller annan åtminstone inhemsk penning eller medalj blifvit till akademin skänkt och af henne värdig aktad att förvaras; men ingen verklig samling existerade före honom, och ingen hade förr eller mer än han, så till sägande, aflockat än vänskapen, än medborgerligheten och välviljan mot vetenskaperne, sådane offer, hvarigenom efter hand en slik samling kunde uppkomma, eller medelst talrikare egna gåfvor bidragit till dess förökande".

„Lyckligtvis lättades jemväl i denna väg hans nitiska bemödanden genom en skänk i stort och af klassisk art från en värdig landsman, framl. Landtgrefl. Hessiske Hofrådet Johan Arckenholtz[41]), som, i en nio år före sin död under den 6 oktober 1768 gjord testamentarisk författning ihågkom denna akademi, utom andra icke obetydliga föräringar, äfven med (dupletterna oberäknade) omtrent 550 gamla, till större delen romerska, silfver- och kopparmynt samt 354 st. med tunnt tennfolium öfverdragne vaxaftryck af likaledes antika mynt, till största delen tagne efter romerska imperatorers denarier och quinarier; och ehuru, efter hans död, just ej alla de sällsyntaste verkeligen kommo akademin till handa, utan andra mera allmänna blifvit i dessas ställe lemnade, var och blef dock samlingen i alt afseende sin gifvare värdig".

„Mera oförväntad och följaktligen ännu mera välkom-

---

[41]) Jf. ofvan p. 18 och 23 ff.

men, var den gåfva af 395 antika, grekiska och romerska mynt (hvaribland 102 i silfver) akademin i maj månad 1794 fick af kongl. svenske legationssekreteraren i Neapel Fredrik Schürer emottaga" (jf. ofvan p. 28).

„Under min förvaltningstid hafva, före 1811, tvenne betydligare acqvisitioner skett: den ena år 1807, genom ifrån Sveriges rikes Ständers bank inköpte 91 svenska medaljer i silfver; den andra år 1808, genom gåfva af Hans Excellence kejserl. ryska generalen en chef och ministern vid hofvet i Stockholm baron Johan Peter van Suchtelen, som, sedan han, kort efter Finlands samma år skedda occupation, här besett, ibland annat, äfven akademins numismatiska samling, lät än samma år från St. Petersburg *hit* hämta samteliga sina dupletter af antika mynt, med anmodan till undertecknad att af dem utvälja alt hvad akademin förut icke egde, och hvarmedelst akademin, såsom ett utaf de första bevisen af sina nyblefne landsmäns välvilja, förvärfvade en tillökning af 340 mest romerska mynt (*jf.* ofvan p. 47), samt deribland af 240 sådane i silfver".

„Nu mera tillstundade också för denna samling en viss och påräknelig utsigt till framtida förkofran. Genom kejserl. staten af den $^{10}/_{22}$ februari 1811 anslogs till dess förökande en årlig summa af 192 rubel silfver, hvilka således till dato ingått, för år 1811 med 163, $33^{1}/_{3}$, för åren 1812—1818 à 192 rubel med 1344, summa rubel silfver 1507, $33^{1}/_{3}$, och utgör denna summa till banko assignationer enligt här i Finland gällande tariff, förvandlad, rubel 4522, eller i svenskt banko mynt rdr 2009, 37 sk. 4 rst., samt är ej allenast redan till fullo använd, utan ock ännu derutöfver, på innevarande och några följande års inkomst, betydliga medel af akademins andra fonder förskutna".

„Sällsyntare mynt och medaljer, och än mer hela sam-

lingar af dem, stå icke, när en samlare vill, till köps: de måste tagas, då de fås, och de drygare utgifter eller till och med anticipationer, som då blifva nödvändiga, med antingen redan skedda eller framdeles skeende besparingar betäckas och godtgöras. I enlighet med denna princip hafva, på räkning utaf den redan nära åtta åriga mynt- och medaljfonden, följande acqvisitioner och utbetalningar egt rum:

År 1811, 75 st. ryska medaljer i tenn aftryck	rdr b:ko	25.	
Åren 1812 och 1813, tre st. större samlingar[42]) af moderna, mest svenska, mynt och medaljer		3410.	23. 6.
År 1816, diverse mynt och medaljer, à 39 rub. 40 kop. = i svenskt mynt		17.	24. 6.
S:a	Rdr b:ko	3453.	— —

„Utgifterna äro således, utöfver inkomsten, 1443 rdr 10 sk. 8 rst. svenskt banko, som motsvara 1082 rub. $41^2/_3$ kop. silfver, eller vid pass fem års och åtta månaders inkomst, d. v. s. intill i augusti månad 1824: vid hvilken beskaffenhet det följaktligen varit och ännu är nödigt att på någon tid inställa åtminstone alla betydligare tillköp, och emellertid låta fonden dels afbörda sig sin skuld, dels samla styrka till nya utgifter".

„Alldeles utan förkofran har likväl samlingen ej ens de 2:ne senaste åren varit. Ännu hafva då och då smärre frivilliga gåfvor bidragit att den föröka; och som redan i flera år jag haft den erfarenhet, att dels vid marknaderne i landet, dels och ännu mera vid uppräkningen af de i kyr-

[42]) Nämnda här ofvan, men inköpssumman slår icke in, hvarken enl. det föreg. eller enl. statsboken.

korne insamlade håfmedel, flere merendels nya dock sällsyntare men tillika äfven äldre, och någongång till och med klassiskt antika mynt förekommit, och vanligen endast blifvit efter ungefärliga metallhalten eller storleken, d. v. s. obetydligt, skattade, begärte och utverkade jag, genom herr erkebiskopen doktor Tengström, som, ehuru icke mera akademins prokansler, likväl ännu fortfar att henne både älska och gynna, hos detta Stifts högvördiga domkapitel, en befallning till församlingarnas pastorer, att, när bland håfmedlen främmande, ovanligare eller alldeles okända mynt funnos, de då måtte till akademins kabinett, emot ersättning af det värde hvartill dessa mynt eljest man emellan skulle hafva blifvit ansedda och emottagne insända".

„Finlands andra domkapitel, det i Borgå, har jag af den grund förment mig icke kunna om en dylik åtgärd anmoda, att, i fall den också der skulle blifvit pröfvad antaglig, förmånen deraf förmodligen skulle, och med skäl, pröfvas snarare böra tillfalla Borgå och Wiborgs gymnasiers samlingar; men dels genom stundom föranledda, stundom opåkallade gåfvor, dels från någon liten del af erkestiftets församlingar (huru länge, och från huru många eller huru få delar af stiftet denna förvärfningskälla må komma att räcka, är ännu ovisst) hafva, under loppet af nästledne år 1818, genom de förra naturligtvis alldeles gratis, och genom de senare mot ännu obestämd ersättning, till myntkabinettet influtit följande bidrag: [43]) — — — —

„Härmed slutas för denna gång förteckningen öfver det akademiska mynt- och medaljkabinettets tillväxt. Til-

---

[43]) Specielt förtecknade, utgöra in summa diverse sr. m. af mindre valörer 60 (svenska 32 från åren 1573—1809, danska 20 från åren 1645—1800, olika tyska 8 från åren 1704—1802), d:o koppar m. 115 (ryska, svenska, danska m. fl., men intet antikt).

läggas bör dock, att visserligen icke alla å samma förteckning upptagna mynt verkeligen äro alldeles nya rekryter. utan till en del rättare tillhöra duplettlistan; men sådant är ännu för det närvarande icke möjligt att till fullo urskilja".

„Trängseln och otillräckligheten, samt ännu derutöfver den mindre tjenliga beskaffenheten utaf de skåp, i hvilka mera nämnde samling hittills mäst inrymmas, har icke tillåtit att alla dertill hörande pjeser fullständigt rangera och förteckna; och de nya rymligare och anständigare skåp, som förledet år blefvo hos snickaren färdiga, befinna sig ännu under inredning, hvilken, för att blifva så noggrann och ändamålsenlig som vederbör, än fordrar både tid och i sina särskilda delar en särskilt beräkning, sorgfällighet och tillsyn. Åbo den 16 januari 1819.

Joh. Fredr. Wallenius".

Visade kabinettets konto 1819 det ledsamma resultatet af en skuld stor 1082 rub. s:r, till hvars gäldande med inflytande årsanslag, enligt prefektens förslag, alla större utgifter ända till aug. 1824 borde undvikas, så uppstod snart en ändå kinkigare fråga. Blott några månader efter redogörelsens afgång inlopp nämligen från universitetets gamle vän, då mera professor Blad i Stockholm anbud att för ett pris af 1850 rdr b:ko, eller ungefär blotta metallvärdet, afstå en myntsamling, bestående af 847 pjeser, 17 i guld, 630 i silfver och 200 i koppar, tenn och jern. Blad måste föryttra den, emedan han råkat i knipa.

Äfven Wallenius råkade i ett svårt dilemma. Lyckligtvis hade han dock i sin officiela skrift betonat yrkandet, att värderikare acqvisitioner „måste tagas då de fås". Denna sats, ursprungligen anförd såsom urskuld för det förgångna, blef också nu bestämmande.

Då frågan 1819 $^{24}/_{8}$ förevar i konsistorium, förordade Wallenius inköpet. Hans långa andragande innehåller hufvudsakligast, att anbudet var synnerligen fördelaktigt, helst samlingen egde bl. a. „en guldbrakteat om 5 dukaters vigt af hvilka hittills endast 6 exemplar blifvit fundna“ samt 5 af silfvermynten voro „sådana, som ehuru till metallen icke dyrare än 1 specie rdr, dock plägade samlare emellan gälla till 20 rdr stycket“, äfvensom slutligen att om ock kabinettet måste låna yttermera 1387 rub. 50 kop. s:r och således, enär dess årsanslag f. n. blott utgjorde 192 rub. s:r, motsvarande 250 rdr banko, först i oktob. 1831 kunde blifva skulden qvitt, „hvarje akademisk inrättning vore ett barn af en och samma moder, hvarföre den rikare [syftas på besparingskassan] borde för den mindre rika förskjuta medel till hennes bestånd och förkofran“.

Den qvistiga öfverläggningen hade till resultat, att konsistorium beslöt ej blott hos kansler inberätta, men tillstyrka anbudet, i så måtto att nödigt förskott skulle tagas ur besparingskassan. „Till grund för detta underdåniga tillstyrkande låge nämligen ej allenast de af prof. och ridd. Wallenius anförda konsiderationer, utan ock den att prof. Blad redan länge dokumenterat sig såsom en utmärkt och verkelig röst egande häfdatecknare“, att hans samlingar följaktligen ej finge likställas med en vanlig dilettants, att han ofta ihågkommit universitetet med gåfvor, samt att då han nu på sin ålderdom nödgas af ekonomiska skäl skilja sig vid sin samling, han naturligtvis helst såge den tillfalla det lärosäte „der han sjelf såsom född Finne först studerat“.

Efter något betänkande biföll kansler genom skrifvelse af 1819 $^{31}/_{12}$ konsistorii hemställan. Wallenius sjelf öfverreste följande sommar till Stockholm, der han med Blad afslöt köpet. Åter uppdykade dock svårigheter vid bort-

förande ur riket af ädla metaller, hvarför Suchtelens ministeriela medling måste anlitas. Han icke blott lemnade den, utan visade dessutom sin välvilja genom att för sin del till universitetet åter förära en kollektion antika mynt 24 i silfver och 158 i koppar (prot. 1820 $^{7}/_{9}$, $^{18}/_{9}$, $^{30}/_{9}$ § 14 med förteckning). Ändtligen kunde vid konsistorii session 1820 $^{25}/_{11}$ den Bladska samlingen tillkännages såsom till orten anländ. Någon katalog deröfver är ej bevarad.

Kabinettet stod nu med ett debet stort 2469 rub. 91$^{2}/_{3}$ kop. silfver. Vid detta ledsamma förhållande kunde uppenbarligen för en längre framtid icke vidare spekuleras på samlingens förökande genom inköp. Icke heller afhöres något annat sådant, än det af Hedlingers och Fehrmans konungalängd, under alla de 8 år universitetet ännu qvarblef i Åbo. Deremot omnämnas från samma period åtskilliga, delvis mycket värderika föräringar, och med erfarenhet af våra i denna väg ingalunda uttömmande protokoll samt de då ännu mycket ofullständiga rektorsberättelserna, kan man tryggt antaga, att ändå flera inkommit utan särskildt tillkännagifvande.

Åren 1819—1827 anmälda gåfvor: af F. Hushållnings-Sällskapet dess belöningsmedaljer både på svenska och finska, den senare jemväl i aftryck af dess första å frånsidan felaktiga stämpel, „att såsom en sällsamhet förvaras, emedan de flesta exemplar deraf blifvit indragna“ (prot. 1819 $^{5}/_{7}$ § 15); af kejs. Senaten medaljen med anledning af 1817 års reformationsfest (prot. 1819 $^{16}/_{9}$); ur prof. M. Holmbergs till universitetet delvis testamenterade qvarlåtenskap, jemte hans porträtt, några jetoner (1819 $^{1}/_{10}$); af grefve Suchtelen 182 antika mynt (år 1820, se ofvan); af dr L. J. Prytz 30 diverse silfvermynt (deribland 1 turkisk grusch af hedschrans år 1187); af andre ej namngifne 10 koppar-

mynt; från Pojo och Eura kyrkor ett antal smärre silfver- och kopparmynt; af assessorskan Julin, född Lindsay, diverse engelska mynt i silfver och koppar; af Finska Nationen i Upsala medaljen öfver dess inspektor arkiatern Afzelius; af f. d. presidenten, baron A. Tandefelts arfvingar, hofrättsrådet baron A. F. Tandefelt och häradshöfdingen lagman K. H. Adlercreutz, 400 antika silfvermynt (nogare: 2 konsular- samt 41 familje- och 352 kejsarmynt) och 42 bronsmedaljer, mest svenska, ryska och påliga (prot. 1822 $^{1}/_{11}$ § 15 med långt andragande af Wallenius; jf. äfven förteckningen i kanslersarkivet); af prof. Bonsdorff 44 gamla mynt (prot. 1825 $^{23}/_{6}$); af universitetet i Göttingen dess medalj öfver Stromeyer, Blumenbach och Eichhorn; af prosten Tolpo 4 moderna silfvermynt; af ryske finansministern grefve Cancrin 4 nya kejserliga medaljer (prot. 1827 $^{1}/_{3}$); af prosten P. U. F. Sadelin 7 kopparmynt, funna, enligt uppgift, i det gamla Karthago; af grefve Suchtelen, på färd till S:t Petersburg, 400 mest antika silfver- och kopparmynt (prot. 1827 $^{13}/_{7}$ § 15).

Den oupphörligt, än genom föräringar än, och isynnerhet efter den nya staten af 1811, genom inköp fortgående tillväxten i kabinettet gjorde behofvet af egen lokal för detta mer och mer trängande. Vi minnas, att fråga derom väcktes redan under Porthans förvaltningstid. Sedan dess hade man i hvarje hänseende hunnit ett godt stycke längre. Alt eftersom partier af det under inredning varande universitetshuset funnos användbara, togos de af prefekterne i besittning för särskilda inrättningars ändamål. Wallenius var en altför fordrande och sjelfrådig herre, att icke också han skulle bevakat sin rätt.

Man hör honom esomoftast puttra deröfver, att numo-

phylacium, ty så kallar han det helst, icke hade alt så som vederborde, hvarken hvad skåp eller lokal angick. Redan år 1813 fick han visserligen göra boskilnad med biblioteket och öfverflytta till ett för myntsamlingen enkom inredt rum i det nya huset. Det tyckes, som hade något mankemang dervid förelupit ty sagda år $^{8}/_{11}$ läses i protokollet: Prof. Wallenius hemstälde „om icke akademins egande samling af mynt och medaljer, hvilken af prof. blifvit i ordning ställd och katalog öfver densamma jemväl till en del författad. kunde hädanefter som hittills få förblifva under professorens närmaste vård; hvartill konsistorium fann skäl i så måtto bifalla, att denna samling kommer att till allmänt begagnande tills vidare uppställas i det rum på öfra botten, som är beläget strax till venster om östra trappan, hvartill det derföre kommer att behörigen inredas och med tjenliga skåp förses".

Här trifdes Wallenius dock icke, ty rummet var mörkt, såsom egande blott ett fenster, lådorna obeqväma o. s. v. Rektor skaffade honom 4 nya skåp, men genomdref deremot, att rymligare lokal ej bestods (se prot. 1818 $^{30}/_{10}$ § 12). Var det för att taga revanche, men då inventering skulle ske, befans det ogörligt, emedan myntsamlingen ännu ej blifvit uppställd (se prot. $^{17}/_{12}$). Ja, i ett nytt konsistorium under en ny rektor förde han sin sak till den mest lysande seger.

I konsistorii session 1820 $^{10}/_{6}$ ordade prefekten vidt och bredt, hurusom den inrättning, han vårdade, hittills blifvit förfördelad och egt blott ett rum af 12 aln 7 tum i längd och 6 aln 10 tum i bredd. Detta missförhållande borde nu afhjelpas. Visserligen skulle det varit tillbörligast. om numophylacium skulle placeras blott en trappa upp, dock, som lokalerna i hufvudvåningen redan voro disponerade.

kunde det nöja sig med att flyttas upp till öfversta bottens nord-östra sida. Der funnos 2 salar, hvardera försedd med 2 fenster; den ena, hvari de nya skåpen borde ställas, höll i längd $11^3/_4$ aln, i bredd $10^3/_4$ aln; den andra, som skulle användas vid prefektens arbeten och föreläsningar samt inhysa de gamla skåpen, mätte i längd 12, i bredd 10 aln 13 tum. Dessutom fans här ett förrum, som var behöfligt för betjeningen; samt en tambur om $11^3/_4$ alns längd och $4^1/_4$ alns bredd, högst nödvändig „vid förefallande arbeten med myntlådornas beklädning, rums utskärande för pjeserna och annan mekanisk eller handtverkare åtgärd"; vidare en skrubb, hvilken gjorde gagn som undanstädningsplats; och slutligen en mörk korridor för bättre kommunikation. Summa 6 större eller mindre lägenheter!

Derhän hade pretensionerna vidgående det förr så anspråkslösa kabinettet stigit, att det ansågs böra hugnas med mångfaldt större utrymme och beqvämligheter, än det mer än ett halft sekel senare här i Helsingfors lyckats vinna för sina mångfaldt vuxna samlingar! Ty, förunderligt nog, Wallenii motion gick, trots ett par f. d. rektorers invändningar, igenom; konsistorium fann godt, att den föreslagna lokalen, under sommarens lopp, skulle för ändamålet i stånd sättas. Så skedde ock.

Om något, så bevisar väl denna utgång af tvistefrågan både Wallenii stora myndighet, och hvilket afseende man redan fäste vid universitetets numismatiska kabinett. I hvad mån innandömet bar syn för saga, måste lemnas oafgjordt. Nödiga vitnesbörd stå, efter den katastrof, som strax skall omnämnas, icke mer till buds. Vi ha icke ens kunnat öfvertygas om förefintligheten af något så när fullständiga kataloger. Icke heller synes prefekten hafva lifligare vinnlagt sig om någon viss del af myntforskningen, åtminstone icke

som skriftställare. Vore det icke, vid källornas bristfälliga skick, altför vågadt, kunde någon känna sig frestad förmoda, att han, och troligen jemväl andre, mindre betraktade samlingen ur strängare vetenskaplig synpunkt, än som en yttre ambitionssak, en prydnad för den nya ståtliga akademin, en ögonfägnad att uppvisa för resande och allmänheten.

Erkännas måste dock att samlingen, dels genom tillfälligheter dels genom vidtagna åtgärder, gått framåt i tvenne bestämda rigtningar, den ena omfattande svenska medaljer, för hvilka man hyste ett ärfdt förtycke, den andra omfattande antika, i synnerhet romerska mynt. I båda dessa brancher förefans, såsom af det föregående redan inhemtats, ganska betydliga förråd; af det förra slaget hade man kommit i besittning af bl. a. de Nescherska och Bladska kollektionerna, af det senare hade ensamt Suchtelen skänkt omkring 900 stycken, Tandefeltska arfvingarna 400, o. s. v. Man får ock föreställa sig, att de voro uppställda med samma prydno, Wallenius veterligen älskade med hänsyn till sina egna vetenskapliga tillhörigheter, vid sina böckers inbindande, ordnande o. s. v.

Att under all dessa tiders numismatiska äflan så godt som intet afhöres, vare sig om bemödanden att hopbringa äldre svenska penningslag, helst de i Åbo präglade, eller att taga vara på medeltida orientaliska och andra myntfynd, får icke mycket klandras, då äfven senare dagars forskning hos oss i dessa för vår inhemska fornkunskap vigtiga stycken visade en påfallande ljumhet.

Wallenii förtjenster, det åtminstone intyga handlingarna, blefvo icke förbisedda. Mycket svag för beröm, helst då det kom från förmän, fick han derför taga åt sig någon del af den tillfredsställelse kansler i nådig skrifvelse

1821 $^{5}/_{4}$ behagade för konsistorium uttrycka med anledning af åtskilliga inrättningars skick, — gälde ock detta välbehag, hvad beträffade myntkabinettet, specielt den frikostighet Suchtelen bevisat, och för hvilken kansler förmäler sig till honom hafva aflåtit ett särskildt tacksägelsebref. Huru förmånligt dock äfven Wallenii tillgöranden uppskattades på högre ort, fick man förfara, när han 1826 $^{7}/_{6}$ hugnades med afsked som emeritus, men dervid tillika hans begäran bifölls, att myntkabinettet alt framgent skulle stå under hans uppsigt.

Kom så det ödesdigra året 1827. Universitetets byggnadskomité hade, vid synegången på våren, anordnat ovanligt omfattande remontarbeten i de särskilda inrättningarna, att utföras till hösten. Synnerligast uppsnyggades myntkabinettets lokal, hvilken ock erhöll nya möbel jemte många andra reqvisita för beqvämligheten (se prot. 1827 $^{3}/_{5}$ § 5). Dess åldrige prefekt fick jemväl tillfredsställelsen att den 9 juli helsa dess utmärkte gynnare grefve Suchtelen, som befann sig i staden på genomresa till S:t Petersburg, samt af honom för kabinettet emottaga den dyrbara skänk, hvarom här ofvan nämts (p. 61), äfvensom att, omedelbart derpå, författa den långa, vältaliga tacksägelse, konsistorium till honom aflät, — med slutönskan: „Sint nobis qualis Tu fuisti esseque adhuc pergis, Maecenates: non deerunt ipsis ullo, quantumvis sero, saeculo Marones!“ (se brefregistr. för den 12 juli). Stämningen vid hela universitetet höll sig glad och festlig, ty i dagarne ($^{10}/_{7}$) firades der äfven promotion. Ferierna tycktes ingå under de löftesrikaste auspicier.

Då man till höstterminen åter samlades vid högskolan, var Åbo gamla universitetsstad till det mesta blott en hop förbrända ruiner.

Vådelden den 4—5 september hade förstört alla uni-

versitetets samlingar, med undantag endast af största delen af arkivets och ränteriets handlingar, hvilka, redan illa svedda, undanryckts lågorna.

Ödsligt gapade det nyss uppförda och helt nyss upputsade akademiehusets toma fensteröppningar ur svartnade murar. Endast de sistnämnda stodo qvar; tak och golf med samtlig inredning i alla våningarna lågo i aska och förkolnade, ännu länge rykande bränder.

Myntkabinettets förteckningar voro uppbrunna, dess metallskatter hade ända från öfversta bottnen störtat ned i glöden och gruset.

Med en energi, som förtjenar helt annat eftermäle än besinningslösheten under sjelfva branden, vidtog räddningen af hvad ännu bergas kunde. Konsistorium höll täta rådplägningar i observatorium uppe på Vårdberget, dit elden icke nått.

När glöden svalnat, började efterletningarna af de nödstörtade mynten. Öfvervakade af studeranden F. W. Hinsberg, Aboensis, hopbragte de ett antal af 4503 mer eller mindre skadade pjeser. Man torde få antaga, att hela beståndet vid olyckan åtminstone uppgått till omkring 6 tusen mynt och medaljer af olika metall. Hinsberg belönades, vid konsistorii session 1827 $^{27}/_{9}$, med 100 rubel assign. i gratifikation.

Wallenius var redan altför ålderstigen, att af honom kunnat väntas några raskare åtgärder i det bekymmersamma läget. Att han dock höll kabinettets angelägenheter i sigte, bevisas af hans i konsistorii session $^{22}/_{11}$ väckta förslag om inköp af en guldsmeds i Stockholm till salu annonserade myntsamling, — icke större likväl, än att den kunde gäldas med 20 rdr b:ko.

Detta var den första nya acqvisitionen för kabinettet efter branden, och den sista före universitetets öfverflyttning till Helsingfors.

V.

Åren 1828—30. Kabinettets återupprättande i Helsingfors. v. Becker t. f., Linsén ordinarie prefekt. Nedsmältning af skadade mynt och medaljer. Gåfvor af Kejsar Nikolai, Vetenskapsakademin i S:t Petersburg, m. fl. D:r Blads stora samling inköpes. Konstkabinettets första år.

Ett kejserligt manifest 1827 $^{21}/_{10}$ hade befalt att, sedan efter vådeldens härjningar „af akademin i Åbo knapt annat återstod än dess i häfderna fröjdade minne, dess lärarepersonal och grushögarne af vetenskapernas helgedom", detta åldriga lärosäte, under namn af Alexanders-universitetet, skulle förläggas till landets unga hufvudstad Helsingfors. Genast derefter föreskrefs, att undervisningen på sistsagda ort (ty endast konsistorii sammanträden och examina fortgingo tills vidare i Åbo) åter borde vidtaga 1828 $^{1}/_{10}$, samt att byggnader för högskolans behof oförtöfvadt skulle uppföras. På utsatt dag öppnade universitetet, med en enkel högtidlighet, sin verksamhet härstädes; 1832 $^{19}/_{6}$ blef dess nya prydliga hufvudbyggnad festligt invigd till sin bestämmelse.

Konsistorium, fakulteterna, de särskilda vetenskapliga inrättningarna, biblioteket, auditorierna, ränteriet m. fl. hade, till en början och så länge byggnadsarbetena pågingo, provisionela lokaler, dels i det s. k. inspektörs- (nuvarande generalguvernörs) huset, dels i senatsborgens östra flygel. Myntsamlingen förvarades först i arkivet, flyttades derefter till ett litet enstaka rum, beläget mot gården åt höger från ingången i nyssagda flygels bottenvåning, samt slutligen (1832) till universitetets nya hufvudbyggnad.

Högskolans i så många hänseenden bekymmersamma bosättning och reorganisation på denna ort försiggick, i

synnerhet under de tre första åren, med nästan feberaktig ifver. Uppmuntrande och hedrande var dervid den handräckning henne gafs, så väl af vår inhemska styrelse och enskilde landsmän som från kejsardömets och äfven utlandets sida, genom föräringar, mest till biblioteket, men ock till öfriga samlingar, hvilka alla af vådelden tillintetgjorts. Hvarje blad i dessa tiders universitetshandlingar kunde bära till öfverskrift det Vergilianska „fervet opus“[44]). Äfven historiken om myntkabinettets återupprättande sannar detta.

Redan vid konsistorii session 1828 $^{4}/_{10}$ togs bl. a. den numismatiska kollektionens sorgliga återstod under öfverläggning. Hvad vore med den att göra? Samlingens auktoriserade föreståndare tycktes ärna som professor emeritus qvarstanna i Åbo. Man utsåg derför till hans vikarie d. v. historiarum adjunkten R. v. Becker, hvilken ock, sedan Wallenius på skriftlig förfrågan omsider, i slutet af november, frånsagt sig befattningen, dertill ad interim hos kansler anmäldes. Enär dock § 155 i de kort derpå promulgerade nya statuterna af 1828 $^{10}/_{12}$ innehöllo, att myntkabinettet borde stå under tillsyn och vård af en professor, kunde konsistorii hemställan icke ens tagas till ompröfning (prot. 1829 $^{17}/_{1}$ § 8). Vid anstäldt val 1829 $^{29}/_{1}$ tillföllo flesta rösterna professoren i vältaligheten J. G. Linsén, som derjemte uppmanades att påskynda den sålunda honom ombetrodda samlingens uppläggande, emedan besök på orten af H. M. Kejsar Nikolai sades vara att snarligen förvänta[45]).

---

[44]) Jf. härom författarens Minnestal (1868) öfver J. Fr. Pipping, p. 15 f. och Program (1876): Några Blad ur finska Högskolans Kanslersbok, p. 41 f.

[45]) Blef först af 1830 $^{14}/_{8}$, då visserligen myntkabinettets uppvisande icke kom i fråga, men deremot ett par andra numismatiska åtgärder, hvarom i ett följande häfte af dessa anteckningar.

Under den korta tid v. Becker vårdade kabinettet, utfördes i dettas tjenst ett godt stycke arbete. Härom vitna ej blott hans många till konsistorium ingifna framställningar och förslag, utan äfven åtskilliga ännu i kabinettet förvarade redogörelser, dels öfver samlingens tillstånd efter branden, dels öfver dess tillväxt åren 1828 och 1829. Då jemväl sistsagda årsberättelse tyckes skrifven med hans hand, torde få antagas att han, ehuru redan i nådigt kanslersbref af 1829 $^{13}/_{4}$ med „synnerlig bevågenhet och erkänsla“ aftackad, ännu hela detta år, om ej på eget ansvar, dock såsom biträde åt Linsén verksamt deltagit[46]) i kabinettets angelägenheter.

Hvad som främst kom i fråga, var en närmare granskning af de brandskadade pjeserna. I tvenne sakrika memorial 1828 $\frac{1 \text{ och } 21}{11}$ inberättar v. Becker härom till konsistorium. Bortskiljande bland silfvermynten hvad som ej mera kunde i kabinettet användas, fann han att detta, „ehuru hvarje äldre och sällsyntare exemplar äfvensom mycket förderfvadt tills vidare i samlingen bibehållits“, likväl i vigt utgjorde ända till 1 lisp. 8 skålp. Han hemstälde „om icke

---

[46]) Detta uttalas under förutsättning, att den strax nedanför nämnda förteckningen 1829 $^{27}/_{2}$ och redogörelsen för tillväxten 1829 blifvit uppsatta af samma person. Den förra är uppenbarligen författad af v. Becker, eftersom den bär hans underskrifna namn, om ock handstilen, såsom redan Geitlin anmärker (Alex. Univ. Muhammed. Myntsaml. p. 29, not 51), är „förvillande lik prof. Linséns“. Efter närmare granskning af v. Beckers handstil, sådan den ter sig i åtskilliga hans samtida inlagor till k:m, kan jag dock icke finna ännämnda förteckning vara skrifven af honom, — utan sannolikast blott efter hans, nu mera förkomna, original kopierad af Linsén i och för någon afsedd samling af myntkabinettet rörande kataloger. Geitlins uppgift (anf. st. p. 27), att äldre accessionskataloger efter branden blott finnas för åren 1829, 39—45 är icke exakt, ty sådana finnas ock för 1828, 30—35, ehuru inbundna bland handlingar i universitetets etnograf.-historiska museum, som fordom var förenadt med myntkabinettet.

tjenligast vore att detta silfver såsom varande dels af ganska åtskillig halt, dels med andra metaller och hvarjehanda grus sammansmultet och ihopgyttradt, skulle till utrönande af dess verkliga värde och för att bereda dess framtida användande, genom afdrifning på test rengöras". Konsistorium instämde, och åtog sig kemie professoren v. Bonsdorff att verkställa afdrifningen.

Beträffande de öfriga mynten och medaljerna, så i ädel som oädel metall, föreslogs, att de, såsom „nästan alla af vidhängande aska, ärg och smuts orena och otydliga", skulle af guldsmed genom glödgande och kokning upputsas. Äfven detta godkändes. En af v. Becker 1829 $^{27}/_{2}$ uppsatt förteckning öfver de sålunda rengjorda och „tills vidare i kabinettet bibehållna pjeserna" anger, dupletterna inberäknade, A) antika mynt: i silfver 197, i koppar 1440, samt B) nyare mynt och medaljer: i guld 40, i silfver 1062, i koppar och annan oädel metall 1202, förutom 3 svenska dalersplåtar i koppar [47]). Af detta totalantal 3944, nämligen i guld 40, i silfver 1259 och i oädel metall 2645, erinra ännu hela sviter, i synnerhet bland medaljerna, (ehuru åtskilliga under tidernas lopp utbyts mot bättre exemplar), genom sitt förbrända och skadade skick, om den bedröfliga katastrof de genomgått.

Anmärkas kunde, att ofvanstående siffror på långt när icke gifva den slutsumma eller 4503, hvartill de omedelbart efter branden uppgräfda mynten och medaljerna belöpte sig

---

[47]) Geitlin (anf. st. not 51) har lika litet som G. Rein (i sitt program 1851 $^{11}/_{1}$) observerat summorna för de antika mynten, — deraf skiljaktigheten i våra uppgifter. — Af de räddade mynten må särskildt antecknas 16 anglosachsiska, 21 arabiska, persiska och turkiska, omkr. 15—20 äldre tyska (Kölnska etc.) samt 232 namnk. svenska mäns och fruntimmers skådepenningar (deraf 199 i silfver), o. s. v.

(jf. p. 66). Detta låter dock utan svårighet förklara sig. Högst sannolikt representerar nämligen differensen 559 antalet af de pjeser, hvilka vid nogare pröfning blifvit kasserade eller, så vidt de voro af silfver, ingått i den till uppsmältning afskilda massan.

Resultatet af uppsmältningen lemnade, i sammanförda mindre poster, 27 skålp. $24^1/_3$ lod, d. ä. blott några lod mindre än vid första vägningen, hvaraf kan slutas att materialet sedermera ökats. Såsom sakenligaste användande af det sålunda vunna silfret anhöll konsistorium genom rektors memorial 1828 $^{20}/_{11}$ hos kansler om utverkande af H. M. Kejsarens tillstånd att få emot det samma, till kabinettets förstärkande, tillbyta ett motsvarande värde „utaf de ifrån Persien till rikets skattkammare nyligen ankomna österländska mynten". Härmed syftades på den krigsskadeersättning, Persien enligt fredsfördraget i Turkmantschai 1828 $^{22}/_2$ nödgades erlägga, — till det nätta beloppet af pud 709 i guld och 3000 i silfver (inalles 1800 säckar, i hvarje 2900 eller till hopa öfver 5 miljoner myntstycken).

Tvenne bifallande svarsskrifvelser följde härpå. Den ena af 1828 $^6/_{12}$ innehöll, att finansministern grefve Cancrin lofvat sitt förord å högsta ort, hvarför det afdrifna silfret borde till S:t Petersburg öfversändas; den andra skrifvelsen af 1829 $^9/_1$ underrättade om Kejsarns samtycke till utbytet, dock först sedan Fraehn, som var sysselsatt med den persiska kontributionens genomgående, slutfört detta uppdrag.

I fråga varande transaktion med dertill hörande framställningar, nitiskt ledd i S:t Petersburg af t. f. kansler grefve Rehbinder, tillskyndade universitetet och särskildt dess myntkabinett en hel rad af fördelar. Vi nämna genast (ehuru slutliqviden skedde något senare, eller först 1831), att det nedsmälta silfret, af skäl, som nedanför skola an-

gifvas, alldeles icke behöfde tillgripas. Rehbinder fann derför bäst att försälja det till myntverket i S:t Petersburg, hvarvid erhölls, — „sedan silfret undergått ny omsmältning och probering samt befunnits utgöra 28 funt 51 solotnik af 87½ profvet, svarande emot 26 funt 46 delar rent silfver", — efter fastställdt pris, 591 rubel 61 kop. silfver. Denna summa, invexlad i banko assignationer, efter 3 rub. 69 kop. pro silfver rubel, blef följaktligen med ett belopp af 2183 rub. 24 kop. till universitetet återställd. (Se kanslersbr. 1831 $^{26}/_{11}$).

Rehbinders kommunikationer med höge vederbörande hade eggat deras mecenatism. Ryska upplysningsministern furst Liewen, f. d. medlem i komitén för granskning af universitetets nya statuter, ihågkom dess så plötsligt förolyckade numismatiska kollektion med en gåfva af 4 silfver myntstänger [48]) om 2 skålpund, jordfynd från Räsanska guvernementet. Kort derefter meddelade kansler (i skrifvelse 1829 $^{11}/_{3}$), att Kejsar Nikolai af det i Turkmantschaiska fredstraktaten af Persien erlagda guld och silfver i nåder skänkt åt Alexanders-universitetet 5 persiska guldmedaljer samt 3 guld- och 5 silfvermynt, i skrifvelsen förtecknade och värderade af bergdepartementet [49]). Endast Europas största kollektioner torde prydas af lika värdefulla stycken, som en hvar af de nämnda medaljerna, samtliga

---

[48]) Kallade på ryska Слитки (Fransosernes „Lingots"). Om fyndet af 190 sådane i Räsan nära de helige Boris och Glebs graf (år 1828) se Chaudoir Обозрѣніе Русскихъ Денегъ I, 97 och hans Aperçu I, 89. Dessa groft gjutna silfvertackor böra hellre anses för gamla inhemskt ryska myntvärden, än, såsom äfven uppges, vara af orientaliskt ursprung.

[49]) Numismatiskt beskrifna hos Geitlin, anf. st. p. 127 ff. — En dylik Kejserlig gåfva till Vet. Akad. i St. Petersburg, se Dorn, Das Asiat. Museum. d. K. Akad. d. Wissensch. p. 53. 55.

präglade i Teheran 1795 och 1796 samt vägande, den största öfver 94, trenne omkring 38 och den minsta öfver 18 solotnik, d. ä. till sammans öfver 2 ryska funt, sålunda motsvarande ett penningevärde utöfver 3400 finska mark [50]). Eget nog vågade konsistorium icke anförtro denna skatt i kabinettets förvar, utan blef den för många år undangömd i aerarium!

Fraehn, den fräjdade orientalisten och numismatikern, som på hög befallning utvalt nämnda gåfva, visade äfven annars sin välvilja för vår samlings uppkomst. Redan före branden, under de år han utarbetade sitt grundläggande verk öfver Ibn Fozlan, hade han vid efterspanande af inslående material ställt sig i kommunikation med högskolan i Åbo och af d. v. adjunkten K. af Tengström erhållit förteckning öfver der befintliga österländska mynt [51]). Många voro dessa visserligen icke, endast 14 hela och 6 fragment, alla, på ett kalifmynt när, Samanider. Så mycket angelägnare lät han sig nu vara att bidraga till detta ringa förråds förökelse, och gjorde det med den framgång, att man först från denna tid kan tala om en orientalisk afdelning i vårt kabinett.

Om hans tillvägagående härutinnan upplyser en skrifvelse, hvilken han 1829 $^{14}/_{1}$ rigtade till konferensen för Petersburgska Vetenskapsakademin, af lydelse [52]): „Von dem Hrn. Grafen v. Rehbinder weiss ich, dass die ehemalige Universität zu Åbo in dem letzten unglücklichen Brande

---

[50]) Nogare utgör deras gemensamma vigt 2 funt, 40 solotnik, 72 doli; hvarvid märkes att 1 funt = 96 solotnik (= 409,5 gramm), 1 solotnik = 96 doli, 1 gram fint guld i penningevärde = 3 fm. $44^{1}/_{2}$ penni. Ett svenskt skålpund är något större än 1 rysk funt, nml. 425 gramm.

[51]) Jf. hans afhandl. i Bulletin Scientif. T. IX, 332.

[52]) Hos Dorn, anf. st. p. 400; jf. p. 30. 56.

auch ihr Münzkabinet eingebüsst hat, und dass S. Majestät der Kaiser gesonnen ist, derselben aus den Persischen Entschädigungsgeldern eine kleine Sammlung wieder zuzuwenden. Dadurch veranlasst erlaube ich mir die Anfrage, ob die Akademie, welche der gedachten Universität bereits eine so achtbare Bereicherung ihrer Bibliothek verheissen hat, derselben nicht etwa auch eine von den kleinen Orientalischen Münzsammlungen, die ich einst aus den Doubletten des akademischen Kabinettes formirt, von denen nur erst fünf verkauft worden sind, und die alle zu verkaufen, bei dem gegenwärtigen Stande der Dinge, doch vielleicht nie möglich seyn dürfte, zum Geschenk machen wolle? Ich würde zu dem Behufe N:o X der erwähnten Sammlungen, welche 152 verschiedene Münzen zählt und dreihundert und achtzig Rub. B. von mir taxirt worden ist, vorschlagen. Die Allerhöchste Genehmigung würde auch dieser freiwilligen Abtretung von Seiten der Akademie an die ehemalige Åboer Universität gewiss nicht entstehen".

Akademins konferens öfverlemnade med förbindlig skrifvelse af 1829 $^{12}/_{7}$ besagda så väl mynt- som bokföräring till Rehbinder, som i sin tur remitterade den till universitetet. Vid remissen $^{4}/_{8}$ yttrade han mycket paternelt, såsom han plägade, bl. a.: „Jag gör mig förvissad att konsist. akad. icke underlåter att med första uti afgående svarsbref betyga Kejserl. Vetenskapsakademin den tacksamhet, hvarmed Alexanders-universitetet alltid bör erkänna en så utmärkt rik och dyrbar gåfva af den förnämsta ibland ryska kejsardömets litterära inrättningar", — en antydan, hvilken punktligt uppfyldes. De sålunda erhållna särskilda exemplaren, 142 i silfver och 10 i koppar, uppnämnas [52a]) i en af

[52a]) Och beskrifvas af Geitlin, p. 43 ff.: Samanider: 1, 2. 4—7. 8—10. 11—16. 18—22. 24—27. 29—32. 33. 34. 36—39. 40. 41 (?). 42.

Fraehn egenhändigt skrifven och ännu förvarad katalog: „X. Collectio nummorum Muhammedanorum CLII numero, maximam partem ab emiris Samanidicis [52] et Chanis Ordae Aureae [86] cusorum".

Så visst kabinettet för sin hastiga nybildning, åren 1828—29, allra förnämligast hade att tacka hittills berörda åtgärder och storartade gåfvor, böra dock icke heller förgätas de bidrag (hvaribland ett och annat ganska beaktansvärdt), hvilka samtidigt inkommo från flera håll. Uppräknade i kronologisk ordningsföljd efter v. Beckers förteckningar, hvilka i dessa stycken visat sig fullständigare än andra källor, voro gifvarene: Universitetet i Wilna (dess då nyligen präglade större medalj i silfver); lagman Adlercreutz, redan nämd förut, (74 romerska silfvermynt, deraf 36 familje- och 38 kejsarmynt); vice häradshöfding v. Christiersson (1 äldre ryskt och 1 turkiskt mynt); professor J. A. Törngren (jordfynd å Laukko, 4 smärre silfvermynt, Erik XIV och Johan III); professor J. M. af Tengström (19 svenska, det äldsta Johan III, samt 10 utländska mynt); prosten Frosterus i Kalajoki (160 ur kollektmedel afskilde kopparmynt, mest svenska, det äldsta Gustaf II Adolf); grefve Rehbinder (1 i Berlin af Lass graverad rysk silfvermedalj öfver krigsförklaringen mot Turkiet); furst Liewen (utom de ofvan p. 72 omnämnda stängerna, på skilda ställen ur jorden uppgräfda 44 ryska kopeker i silfver); ingeniör-löjtnant Schweder (16 smärre

---

43. 45. 46. 47. 49. 50. 52. 53. 55. 56. 57. 58. 59. 61; Djutschider p. 81, 2, 3. 82, 1, 1a. 83, 2, 4. 84, 7, 8, 9. 85, 10—12. 86, 13—15. 87, 18, 19. 88, 1. 89, 2 (?). 90, 1, 2, 3. 92, 1, 1. 93, 2, 1, 2, 3, 4. 94, 5, 6, 7. 95, 9, 10, 11. 96, 15—18. 97, 19—23. 98, 1. 99, 1, 2, 3, 4 (?). 100, 2, 3, 6, 1, 2. 101, 1, 2. 102, 2, 1, 2; Sefider: 119, 4. 121, 10 (?). 122, 11, 12, 13. 125, 25, 26, 27. 126, 36; Osmanider: 138, 29. De öfrigas identifiering är osäker.

ryska silfvermynt); handlanden Gadd i Helsingfors (2 större tyska silfvermynt af 1539 och 1690); tullförvaltaren Lundmark i Lovisa (1 persiskt silfvermynt); äfvensom följande år, att med ens upptaga detta: prosten L. A. Borgström i Pojo (24 kopparmynt ur kollektmedel), och öfversten G. Eneholm (9 antika mynt, 5 i silfver, 4 i koppar). — Summa 379, deraf i silfver 166, i koppar 213.

På samma triennium inlöstes summa 161 mest svenska och ryska mynt och medaljer, 99 i silfver, 60 i koppar, bland de förra 7 öfver fälttåget mot Turkarne, bland de senare Hedlingers konungalängd. Några anmärkningsvärdare eller rarare stycken omförmälas icke, utan synes valet förnämligast berott af slumpen. Ehuru inköpsprisen icke specielt antecknas, synes af deras belopp, omkring 260 rub. s:r, att blott någon qvot af årsanslaget, hvilket i den nya staten af 1828 afrundats till jemt 200 rubel silfver (= 600 rub. b:ko assign.), behöft tillgripas. Besparingarna kommo kabinettet till godo i ett särdeles notabelt fall.

Mot utgången af 1829 utbjöd universitetets nitiske kund ända från Porthans dagar, professor A. Blad i Stockholm, en ännu större kollektion till salu än 1819. Anbudet syntes dubbelt beaktansvärdt på en tid, då man som bäst vinnlade sig om kabinettets återställelse, hvarför i konsistorium alla de skäl, som talade för eller mot inköpet noga öfvervägdes. Slutligen och sedan underhandlingar med säljaren föranledt honom ansenligt nedpruta det ursprungligen fordrade priset, beslöt man sig för en hemställan i saken till kansler. Skrifvelsen, författad af Linsén, afgick i slutet af mars 1830 och innehöll:

„En aktningsvärd svensk medborgare, till sin härkomst Finne, professoren dr Anders Blad i Stockholm har under en lång följd af år med flit och urval gjort en för dess

sällsynthet mycket berömd samling af mynt och medaljer. Denna frukt af sin numismatiska insigt och möda har han nu vid en mer än åttie-årig ålder beslutit försälja, helst så att den till K. Alexanders-universitetet måtte inköpas. Enligt prof. Blads egen uppgift utgöres samlingen af 3200 antika, 900 nyare, eller till sammans 4100 särskilda mynt och medaljer, af hvilka 26 äro präglade i guld, 1150 i silfver, de öfriga i koppar. Bland de antika skola, utom åtskilliga högst sällsynta, finnas åtminstone 50 af den märkvärdighet, att de förut icke äro kända eller någonstädes beskrifna. Äfven många mycket rara nyare medaljer öka samlingens värde. Då på ena sidan universitetet saknar medel att inlåta sig i denna handel, så vida det årliga anslaget för Mynt-, Medalj- och Konstkabinettet utgör endast 200 rubel silfver, och behållningen uti nämnda inrättnings fond, enligt en af universitetets kamrerare uppgjord och härjemte i underdånighet bilagd uppsats, för det närvarande uppgår till endast 2491 rub. 35 kop. b:ko assign. och 71 rdr 40 sk. 5 rst. svensk b:ko [53]), men på den andra ett så

---

[53]) Den senare posten borde enl. räkenskaperna rätteligen lyda 74 rdr 16 sk. 5 rst. Här vilja vi dock anmärka, att bokföringen i U:tets statsbok för dessa tider är ytterst oklar och invecklad, till följd af de blandade myntsorterna — riksdaler b:ko och riksgäld, rubel b:ko assign. och nominel rubel silfver (= 3 rub. b:ko assign.) — samt den varierande kursen mellan svenskt och ryskt mynt, äfvensom de tekniska termernas oegentlighet. Antaget att „öfverlefverering" på debetsidan betyder „skuld" eller „saldo förlust", så var denna (ovisst om med eller utan ränta) för myntkabinettet ultimo december 1830 = 1051 rub. 78 kop. s:r; 1831 = 142, 3; 1832 = 948, 10; 1833 = 1032, 10; 1834 = 1196, 61; 1835 samt hvarje följande år till och med 1841 = 1241, 62. Från och med 1842 föras räkenskaperna blott i verklig silfver rubel (= 4 rub. b:ko assign., hvadan årsanslaget då mera och från 1841 upptages till 171, 50 i st. f. 200); med samma år upphör ock „öfverlefvereringen", hvilken dittills städse gått parallelt med en större eller mindre „behållning kontant".

ypperligt tillfälle, som närvarande, att återuppsätta Myntkabinettet ej å nyo torde erbjuda sig, har konsistorium trott det vara sin skyldighet att till E. K. H. i underdånighet härom inberätta och derjemte anhålla, det E. K. H. med sitt höga förord ville utverka att H. K. Mj:t nådigt täcktes sätta Alexanders-universitetet i tillfälle att inlösa i fråga varande myntsamling. Det af prof. Blad först bestämda, visst icke öfverdrifna pris, 5500 rdr sv. b:ko, har han dock sedermera beqvämt sig att, af tillgifvenhet för sin förra fosterbygd, nedsätta till 4500 rdr. Hvarje pjes komme således att kosta föga mer än 1 rdr b:ko, ett så mycket billigare köpevilkor, som 640 aftryck af antika hufvuden i svafvel, lack och ädla stenar åtfölja myntsamlingen".

Något officielt svar på denna framställning förekommer, besynnerligt nog, icke i handlingarna. Verkligen var anhållan om extra subvention för inköpet föga motiverad, då ju kabinettets kontanta behållning, förökad af det nedsmälta silfrets värde (2183 rub., se p. 72), hvilket likväl först i slutet af följande år till universitetet inflöt och följaktligen ej ännu i skrifvelsen kunde åberopas, nära nog täckte hela behofvet. Oväntad är deremot upplysningen om just de förefintliga kontanterna, alldenstund, enligt Wallenii ofvan anförda beräkning (p. 59), kabinettet icke förr än 1831 bordt blifva skuldfritt. En afskrifning af de år 1819 ur besparingskassan förskotterade medlen tyckes således ha skett [54]).

Köpet afslöts i juni 1830 och blef för universitetet desto fördelaktigare, som säljaren icke blott medgaf särdeles liberala betalningsvilkor, 2500 rdr vid skeende öfverlåtelse

---

[54]) „Öfverlefvereingen" var år 1827 på debetsidan 1720 rub. 62 kop. s:r, nämnes 1828 blott på kreditsidan, men 1829 på ingendera sidan, tills den 1830 uppträder såsom ofvan sades (se föreg. not).

och resten inom 2 år derefter, — utan dessutom frivilligt ökade samlingen med några hundra numrer. Anländ till orten i påföljande oktober, befans den bestå af inalles 4300 numrer, hvaraf A) antika mynt 3342, — i guld 15, i silfver 875, i koppar 2444, i tenn och bly 8, — samt B) moderna mynt och medaljer 958, — i guld 11, i silfver 459, i koppar 385 jemte 1 svensk plåt, i messing 60, i tenn och bly 38, i jern 5, förutom C) 25 aftryck i sköldpadd, 63 skurna ädla stenar och 675 aftryck af gemmer i lack och svafvel.

Man måste beklaga, att en specielare katalog öfver den dyrbara nya acqvisitionen icke medföljde eller ens efter emottagandet, till igenkännande af dess innehåll, uppgjordes. Ty väl föreskref framdeles ett kanslersbref 1833 $^{11}/_{12}$, vid fråga om universitets-lokalernas inredning och möblering, att åt förevarande samling en särskild pulpet borde anbringas „längs med ena väggen af kabinettet“, — utan tvifvel n. v. vitrinen A, om ej hellre de båda sammanhörande B och C, hvari samtliga romerska mynt befinnas inordnade. I dessas välförsedda, men ty värr ännu icke närmare beskrifna rader får således åtminstone det förnämsta, eller antika, partiet af den Bladska kollektionen sökas, ehuru icke ensamt, utan hopfördt med så väl qvarlefvorna af de redan före branden af Arckenholtz, Schürer, Suchtelen och Adlercreutz, som med de derefter af den sistnämnde erhållna gåfvorna. Resten har deremot, så att säga, namnlöst eller utan hvarje anvisning utskiftats inom de moderna myntens och medaljernas många fack, troligen hufvudsakligast det svenska.

Året 1830 anger så till vida en vändpunkt i kabinettets öden, som genom då skedda stora inköp, dess vid branden lidna förluster, äfven i yttre numeriskt afseende, blefvo godtgjorda, och mer än som så. Sammanräknadt steg

nämligen nu mera de skilda pjesernas antal i det allra närmaste till 9000. Att de i penningevärde representerade en mångfaldt större summa, än den forna samlingen i Åbo, behöfver efter alt det förut sagda knappast påpekas. Ändtligen skulle en jemförande vetenskaplig uppskattning, derest den vore möjlig, helt säkert lemna lika fördelaktigt resultat. Sjelfva olyckan hade således, genom det handlingskraftiga deltagande deraf framkallats, hellre främjat än hämmat kabinettets förkofran.

Men äfven i annan än rent numismatisk hänsyn gick inrättningen på sin nya ort en betydelsefull utveckling till mötes. Vi syfta derpå, hurusom det redan sporadiskt inträdda förhållandet, att med myntsamlingen vid tillfällen förenats hvarjehanda andra antiqvariska och konstsaker, gemmer, stamper m. m. (jf. p. 21. 24. 38), upphöjdes till lagstadgad regel, då 1828 års nya statuter under kollektiv rubrik sammannämnde „Mynt-, Medalj- och Konstkabinettet". Följderna visade sig snart nog.

Sjelfgifvet fattades sistanförda uttryck mindre i estetisk mening (hvilken synpunkt dock ingalunda helt och hållet undansköts, der alster af måleri eller skulptur tillfälligtvis företeddes), än såsom en blygsam synonym af hvad man vanligen förstår, vare sig med ett kuriositets-kabinett, vare sig med ett historiskt-etnografiskt och arkeologiskt museum. Kortligen: åt hithörande föremål och syften inrymdes nu för första gången en officiel plats vid högskolan.

En detaljerad framställning om Konstkabinettets uppkomst och successiva utbildning fölle utom gränserna för närvarande historik. Endast ämnets hufvudmoment skola i regeln, ock under vår framställnings fortgång, uppmärksammas, synnerligast för så vidt de tillika beröra myntkabinettet.

Ställda under samma föreståndares omvårdnad och repartiserande ett gemensamt statsanslag, kunde respektiva samlingars intressen, änskönt väsendtligen skilda till sina objekt, icke undgå ett visst, stundom ganska märkbart beroende af hvar andra. Betraktades dervid tills vidare den numismatiska afdelningen som den egentliga frun i huset, så vann äfven den etnografiskt-antiqvariska i en kommande tid både sjelfständig tillvara och månget ändå större prerogativ.

Emellertid hopade sig, enligt prefektens redogörelser[45]) och andra handlingar, under ett antal år, de olikartade föremålen i konstkabinettet, äfven under dess nya titel, endast trögt, ryckvis och planlöst. Af det redan dessförinnan ringa förrådet återstod efter branden blott ett enda nummer, nämligen kopparplåten (jf. p. 24) till ett porträtt af Arckenholtz, myntkollektionens förtjente grundläggare. Dertill kommo under trienniet 1828—30 i föräringar: af prosten Sadelin en mosaikstuff; af f. d. handlanden K. Birckstedt en runstaf; af ingeniör K. G. Holm ett häfte teckningar af österbottniska fornlemningar (lemnadt till biblioteket); af titulärrådet A. Grenqvist klädedrägt från Kaliforniens vildar; af kapten Etholén (som redan förut till akademin i Åbo förärat dylika) ett större antal vapen m. m. från Aleutiska öarne; af landshöfding Stjernschantz i Uleåborg åtskilliga fornsaker, delvis jordfynd, från Sotkamo, Pudasjärvi, Muhois och Lappland.

För kontanta utgifter till den nya afdelningens förökelse, drog man sig ännu, såsom det tyckes, äfven af ovisshet i hvad rigtning denna borde utbildas. Visserligen förvärfvades med den Bladska myntsamlingen de redan ofvanför p. 79 under litt. C angifna aftrycken af gemmer m. m.,

[45]) Bevaras nu i etnogr. hist. museum.

men liksom endast på köpet. Väl inlöstes för god betalning några förgiftade pilar från Java (1830 $^{24}/_{4}$), men kort derpå tillbakavisades en af amiralskan Schismarev för måttligt pris till salu utbjuden mycket värdefull kollektion af samma slag, hvartill den Etholénska redan lagt en så god grund. Icke dock så mycket afslaget i och för sig, som fast hellre de derför åberopade motiven förtjena här framhållas.

Efter att hafva erinrat, det resp. fond, hvilken hufvudsakligast vore afsedd för myntkabinettets behof, redan stode i betydlig skuld, utlät sig nämligen prefekten, hvars åsigt af konsistorium godkändes (se prot. 1830 $^{8}/_{7}$ § 16): „Också synes man mindre böra brådska med anskaffande af vildarnes konsteffekter, emedan sådana utan svårighet alltid kunna erhållas [?] och dessutom ej äro så vigtiga, som de odlade folkslagens, dem universitetets konstkabinett ännu nästan alldeles saknar.“

Det var först af de omständigheter nästa kapitel skall omförmäla, vederbörande föranleddes att öfvergifva detta sväfvande och kosmopolitiska betraktelsesätt, hvars realiserande skulle kräft helt andra medel än de till buds stående, och började på konstkabinettets angelägenheter tillämpa ett efter hand alt mer bestämmande fosterländskt synmått.

VI.

Åren 1831—35. Fortgående tillväxt. Jordfynd. Inköp. Stora föräringar af universitetets Kansler, af handlanden Böning och af grefve Suchtelen. Smärre gåfvor. Ny lokal för kabinettet. Relation om samlingarna till Kansler.

Man skulle vänta, att den så raskt tillskapade inrättningen allaredan fått emotse en lugnare period, en välbehöflig anståndstid, att så säga, både till vinnande af inre ordning och till upphjelpande af dess genom den Bladska kollektionens inlösande starkt medtagna materiela ressurser. Icke för ty erbjuder dithörande angelägenheters gång, ännu under närmast följande fem år, en ganska stor omvexling och rörlighet. Såsom ofvan erinrats, inflöt ändtligen 1831 en temligen betydlig summa för det nedsmälta silfret, hvarigenom årsanslaget erhöll temporär förstärkning. Opåräknadt rikliga föräringar inkommo fortsättningsvis. En om ej alldeles ny, dock dittills föga gifvande förvärfskälla upplät sig ock för samlingarna i och genom nu mera och hädanefter alt oftare och regelmässigare till inlösen eller som gåfvor anmälda jordfynd. Också daterar sig från slutet af nämnda qvinqvennium den första i embetsväg sammanställda öfversigten öfver kabinettets öden efter branden. Alt detta gör förevarande tidskifte nog händelse- och innehållsrikt att behandlas i ett kapitel för sig, låt vara som supplementär anslutning till det närmast föregående.

Hvad främst de ur finsk jord upphemtade F y n d e n angår, hafva vi visserligen för afsigt att, så vidt deras innehåll varit numismatiskt, deråt egna en mer uttömmande framställning i ett skildt häfte. Till den del de införlifvats med

högskolans samlingar böra de dock äfven här åtminstone i korthet beröras.

Ofvanför har detta ämne blott en eller annan gång kommit till tals, — af det enkla skäl, att i äldre tider antiqvariskt hittegods endast alldeles slump- och undantagsvis hamnade i universitetets värjo (jf. p. 12, 17 ff. 21.) Först omkring början af 30-talet, men då nästan lika plötsligt som märkbart, ändrade sig förhållandet. Hvadan detta egentligen haft sin upprinnelse, kan väl blifva vanskligt att söka utreda, dock synas förnämligast tvenne omständigheter dertill medverkat. Medan nämligen, å ena sidan, 1828 års statuter anvisade för fyndföremål ett offentligt förvaringsrum i högskolans hägn, underlättade, å den andra, hennes förflyttning till landets hufvudstad kommunikationen från och med vårt högsta styrelseverk, dit landshöfdingarnes rapporter, om „anmärkningsvärda tilldragelser“ inom länen, i och för vidtagande åtgärder, författningsenligt ingingo.

Bland jordfynd öfverlemnade af enskilde under sagda tidsskede till universitetet hafva gåfvorna af professor Törngren 1829 från Laukko och af landshöfding Stjernschantz 1830 från landets nordligaste län redan i annat sammanhang omnämts (p. 75. 81). År 1831 tillkommo ytterligare ej mindre åtskilliga i en åker i Kuhmois uppgräfda gamla vapen, än ett antal i sjöstranden vid Juvarautio landningsställe i Kivinebb hittade gamla mynt (7 i silfver, 1 i koppar), förärade, de förre af munsterskrifvaren Floor. de senare af kapten W. v. Qvanten. Här må ock antecknas det fynd af bl. a. 9 delvis särdeles rara orientaliska och af Fraehn ofördröjligen beskrifna mynt [55a]), hvil-

[55a]) I „Kurze Erklärung der 9 Oriental. Silbermünzen, die 80 Werst von St. Petersb. auf dem Wege nach Kexholm unweit der Station Mögri gefunden worden“, original ms. befintl. i vårt kabinett. Hos Geitlin p. 40, 20. 50, 35. 53, 45, a. 56, 60. 62, 79. 65, 2. 66, 5. 68, 2. 71, 1.

ket 1832 gjordes i Rautus kapellansbols åker, ehuru det först några år senare genom öfverste Alex. Fock insändes till universitetets samlingar.

Vida rikhaltigare var gemenligen det i officiel väg, och mestadels i sista hand genom K. Senatens kansliexpedition, i afseende å inlösen delgifna hittegodset. Än bestående endast af mynt, — såsom fynden 1833 i Jääskis (76 gamla estländska silfvermynt) och 1834 å Sagu prestgårds mark (33, mest svenska silfvermynt från början och slutet af 16-hundratalet), — än blott af andra fornsaker, såsom fyndet 1834 å Rekipeldo bys egor i Wörå (en jernhjelm och perlor hörande till ett radband), — än åter af blandadt innehåll, såsom fynden 1833 i Janakkala sockens Turengi by (frun-timmers hårprydnader jemte några „mynt med runskrift", alt af silfver och vägande 82 lod) samt det högst anmärkningsvärda 1835 i Reso sockens Mahittula by, Tuomola boställe, (618 medeltids, mest anglosachsiska mynt jemte en armring m. m. af silfver), — inköptes de erbjudna föremålen (för inalles omkring 120 rub. s:r), dels fullständigt, dels efter urval, såsom lämpande sig för kabinettets endera afdelning.

Det lider intet tvifvel, att ju konsistorium i allmänhet erkände fyndens vigt för forskningen. Någon gång framhållas till och med de dervid bestämmande synpunkterna. Så antecknades i protokollet (1833 $^{28}/_{12}$ § 4), med anledning af kansliexpeditionens skrifvelse rörande den i Jääskis påträffade skatten, att „Ehuru prefekten för kabinettet, som dessa till större delen Revalska mynt redan tillförene besett, nu tillkännagaf att endast trenne af dem förut icke finnas i myntkabinettet och att de samtligen hvarken i anseende till sällsynthet eller metallens vigt äro af högre värde, konsistorium dock beslöt, uppå bemälte prefekts derom gjorda

framställning och på det äfven andra, som hädanefter kunna öfverkomma dylika eller andra fynd, måtte uppmuntras att dem åt universitetet erbjuda, alla dessa mynt skulle inköpas.“ Dylikt yttrades vid anmälan (1835 $^{14}/_{10}$ § 4) om Reso fyndet.

Emellertid kan icke nekas, att just detta tal om myntens nyhet för samlingen, om deras sällsynthet i och för sig o. s. v. låter något eftertänkligt; ty deraf synes framgå, att sjelfva fyndens värde uppskattades mera efter numismatisk, än efter historisk eller rent arkeologisk måttstock. Detta bekräftas yttermera, då man finner, att endast nykomlingarna i bästa fall plägade instickas i ledet, men återstoden hvarken skildt bevaras eller helst noggrannare förtecknas. Otaliga fyndmynt hafva på detta sätt, förskingrade i kabinettets olika fack och gömmor, undanryckts ett ingående studium och bedömande, utan att vi om dem ega annan vetskap, än de vanligen mycket knappa och sväfvande primär-uppgifterna som åtföljt försändelsen. Lättare kunna naturligtvis antiqviteterna af andra slag återfinnas, att identifieras såsom hörande till det eller det ursprungliga sambeståndet, men de voro, såsom af det ofvanstående framgår, ännu ganska fåtaliga.

Härtill kommer att kabinettets angripna kassa gjorde sparsamhet, så i det ena som andra hänseendet, nödvändig. Dess utgifter stego derför under hela qvinqvenniet endast till sammanlagdt omkring 330 rub. s:r (förutom den nämnda summan för fyndens inlösen, 120 rub. s:r). Derför hände ock, att andra fonder, utan godtgörelse, fingo träda emellan, såsom då 1832 vid landshöfding Snellmans auktion Porthans bronserade gipsbyst öfverkoms, denna, till ersättning för det i Åbo brand förlorade Sergellska marmorexemplaret, inropades på byggnadsmedlens konto, men öfverantvardades till myntkabinettet, om hvilket Porthan i lifstiden inlagt så stora förtjenster.

Väl voro, såsom antydts, inköpen under de nämnda åren, icke stora, — de utgjordes, enligt handlingarna, endast af 139 mynt och medaljer, hvaraf 6 i guld, 107 i silfver, 26 i oädel metall, — men vitna i allmänhet om godt urval. Företrädesvis riktades samlingarna med svenska och ryska medaljer, synnerligast de förra, troligen äfven att uppläggas i stället för redan förefintliga, men eldskadade exemplar.

Vi citera särskildt: Svenska Vitterhets-akademins prismedalj i guld (H. II, 128, 5) och Blekinge nations minnespenning öfver Sv. Lagerbring, (H. p. 222), jemväl i guld, — båda af Jak. Tengströms qvarlåtenskap, den förra af honom vunnen i täflan 1780, den senare mycket sällsynt; dessutom silfvermedaljerna: öfver det tillintetgjorda försöket att utvidga konungamagten 1756 (H. II, 101, 27), öfver revolutionen i Sverige 1772 (H. II, 152), öfver Gustaf III:s kröning (H. II, 150), öfver Gustaf III af adeln 1778 (H. II, 172) och af borgarståndet 1789 (H. II, 192), öfver Gustaf IV Adolfs födelse (H. II, 173), öfver Karl XII såsom kronprins 1688 (H. I, 482, 2), öfver Porthan 1799 (H. p. 254), öfver Ahlman 1801 (H. p. 245), öfver N. v. Rosenstein af finska församlingen i Stockholm 1814 (H. p. 301, 2), prismedaljen af Societas pro civi sciendis 1794 (H. II, 262); äfvensom Kejsar Alexander I:s kröningsmedalj och upplösta finska militärens medalj af 1811; samt bland mynt: Erik XIV:s daler 1562, Gustaf Adolfs d:o 1632, silfverrublar af Peter I, af Anna 1733, af Elisabet 1743; m. fl. — Inköpen af Eckhels Doctrina Nummorum och af Schmieders numismatiska Handwörterbuch må ock anföras, såsom varande första bidragen till renovation af kabinettets lilla bibliotek.

Långt anmärkningsvärdare framstår tillväxten genom gåfvor. Ännu fortlefde icke mindre på högsta ort, än hos allmänheten en liflig hågkomst af universitetets genom bran-

den lidna förluster. Men äfven en gladare anledning till deltagande för det samma inträdde, då dess nya, rymliga och vackra hufvudbyggnad hunnit så långt att den kunde högtidligen invigas, hvilket skedde den 19 juni 1832.

Kejsar Nikolai, Åbo akademis forne kansler, uttryckte sin fägnad öfver det under hans auspicier fullbordade verket icke blott genom tillsändande af en nådig välönskan, men genom en föräring af inemot 3000 volymer (den medicinska delen af v. Rehmans boksamling) till det återupprättade lärosätets bibliotek. Hans höge son, universitetets d. v. unge Kansler, som redan så ofta varit i tillfälle att af sitt upplyste biträde grefve Rehbinder emottaga anmälningar om betydliga skänker till vårt mynt-, medalj- och konstkabinett, behagade nu äfven för egen del till inrättningen öfverlemna en sådan, — den första yttre gärden af hans sedermera i en lång följd af år den finska högskolan egnade omsorger.

Bland annan af lågorna förstörd egendom var ock den del af Lipperts berömda Daktyliotek, hvilken Arckenholtz fordom testamenterat till akademin i Åbo (jf. p. 24). Denna mistning kunde ingalunda anses ersatt af det appendix (jf. ofvan p. 79, litt. C), som medföljde Bladska samlingen. Den blef det deremot, i rågadt mått, då Kansler lät sin lyckönskan vid sagda invigningsfest åtföljas af ett fullständigt och särdeles väl konditioneradt exemplar af det dyrbara arbetet, innehållande 3000 gipsaftryck af forntida gemmer jemte beskrifning [56]).

Liksom det egentliga myntkabinettet ett par år tidigare, så hade nu mera dermed förenade samling af konstföremål fått sina refvor botade. Inrättningen i sin helhet

[56]) Se kanslersbrefvet 1832 $^{19}/_{6}$ samt Finl. Allm. Tidn. 1832 n:o 145; jf. mitt Progr. 1875, sid. 44.

kan således sägas hädanefter hafva begynt novo conto, hvarpå debet från olyckan i Åbo icke mera tyngde.

Att jemväl enskilde patrioters välvilja för högskolan skulle lifvas från den stund hon åter vann ett stadigt hemvist i eget hus, synes naturligt. Alla hennes samlingar och inrättningar hade deraf märkbar uppkomst. Man drog, i tråd med styrelsen, försorg, att de för universitetets behof nybygda, prydliga lokalerna icke heller till sitt innehåll skulle stå efter tidens och vetenskapens fordringar. Mynt- och konstkabinettet glömdes dervid ingalunda, utan var tvärt om från nu och länge framåt företrädesvis i stöten.

Främst och särskildt har bland högskolans donatorer från denna period handlanden i Reval G. Fr. Böning, adlad von Böningh, förtjent en hågkomst i hennes historia. Tillhörande en redan i medlet af 1600 talet till Pojo nejden inflyttad adlig, men icke på svenska riddarhuset introducerad, tidlös ätt och född i Ekenäs 1790, hade han i unga år blifvit kontorist i Reval, samt 1826 erhållit translators befattningen för svenska språket vid landsrätten derstädes. Hugnades 1830 med en briljanterad ring och 1834 med guldmedalj att bäras kring halsen, nämndes 1835 till finsk handelsombudsman i Reval, upphöjdes 1839 i finskt adligt stånd, 1857 riddare af S:t Stanislai ordens 3 klass, 1859 kollegiassessor, 1864 hofråd; † 1866. Det lider intet tvifvel, att ju äfven hans många föräringar väsendtligen bidragit till förenämnde för en trafikant mindre vanliga utmärkelser.

Utan att någonsin hafva varit vid vårt universitet inskrifven, hyste han dock varmt deltagande för dess öden och utveckling. Efter olyckan i Åbo besluten att söka, i sin mån, lindra dess för högskolan menliga följder, började han å sin ort hopbringa numismatiska och andra föremål af vetenskapligt eller konstvärde. Dessa samlingar hade

vid tidpunkten för nyss omförmälda invigning af den nya hufvudbyggnaden, nått en omfattning att synas kunna blifva ett godt tillskott till universitetets egna, hvarom han äfven vid personligt besök härstädes, sommaren 1832, öfvertygade sig. Den första remissen ankom 1832 i augusti och utgjorde 1409 numrer, derpå följde flera andra, så att innan årets utgång hela antalet steg till 1926, innan slutet af 1833 till 2358 och ett decennium derefter, till omkring 2500 numrer. Detta blott i mynt och medaljer, men derjemte fingo äfven våra andra inrättningar, i synnerhet biblioteket och mineraliekabinettet, emottaga många mer eller midre dyrbara gåfvor af hans hand.

Så notoriskt det är, att de Böningska föräringarna varit ganska betydliga, råkar man i stort bryderi vid försök att nu mera nogare ange deras innehåll. I kabinettet har visserligen återfunnits omkring ett trettiotal förteckningar [57]), uppsatte af gifvaren sjelf, mestadels på lösa pappersrimsor, men utan strängare sortering efter länder eller tider, och troligen endast som fakturor hänförande sig till askarna, hvari pjeserna vid öfversändandet förvarats. Det röjer sig dervid, att mindre en numismatiker ex professo, än en dilettant, för den goda sakens skuld, hos mynt- och kuriositetshandlare inhöstat hvad för tillfället kunnat fås, hvilket icke hindrat, att ju många rara och intressanta saker påträffats.

Såsom prof, och till styrkande af det sagda, meddelas här ordagrant katalogen öfver hans första sändning, hvilken föredrogs i konsistorium 1832 $^{11}/_{8}$ § 10, jemte ett par bifogade speciallistor. Den förra lyder: „1:o) 25 cartons innehållande 1409 mynt och medaljer, dels silfver, koppar,

[57]) Stundom samma förteckning nästan ordagrant in duplo. t. ex. en undertecknad 1832 $^{8}/_{10}$ och en annan $^{30}/_{10}$.

brons och metall (sic!); 2:o) Gamla pappersmynt . . ; 7 blad kopparstick af medaljer slagna öfver Karl XII:s segrar m. m.; 3:o) Runstaf; 4:o) 1 carton stalaktiter; 5:o) 30 cartons med 1755 aftryck af sigill; 6:o) 1 kakel med Karl XI:s namnchiffer; 7:o) 1 kopparstick föreställande façaden af universitetshuset i Dorpat; 8:o) 1 exemplar af musslan Venus Dione; 9:o) 1 st. gediget guld från Ural; 10:o) 116 st. kopparstick öfver märkvärdiga personer; 11:o) 59 st. facsimiles af berömde förstar, fältherrar, statsmän, litteratörer, konstnärer, m. m.; 12:o) 1 st. Esox Bellona i spiritus vini; 13:o) 90 stycken böcker."

En af åberopade 25 cartons inneslöt: „Silfver: 28 st. smärre mynt, ikring ränderna åtskilliga af årtalen 1542, 1565. 1673, 1764, 1750, 1760, 1774, 1776, 1711, 1766, 1688 etc; 1 indiskt mynt med hebraisk skrift, Jerusalem etc; 1 Friedr. Wilh. 1684; 1 turkiskt m.; 1 persiskt d:o; 1 obekant d:o; 1 Sigismund polon.; 1 Friedr. W. Borossor. 1805; 1 do d:o 1785; 1 Franc. D. G. Imp.; 1 Civitatis Rigensis 1565; 1 d:o d:o 1567; 1 d:o Revalensis under Härföraren Gotthardt 1560; 1 d:o under S. Gallens regering 1553; 1 d:o do mycket sällsynt 1554; 1 d:o d:o under Härför. Herman 1557; 1 lithauiskt m. 1540; 1 Hamburger d:o, Ferdinand II, 1562; 1 Christian 1665; 1 Sigismundus primus Rex polon., mycket sällsynt 1528; 4 F. II suum cuique 1692 etc; 1 Stanislaus August 1792; 1 Tolf stycken en Rdr. courant 1801; 1 Stanislaus August 1794; 1 Berburger m. 1716; 1 Furstlig Hessens 1768; 1 Tolf en Dlr 1685; 1 d:o d:o 1692; 1 d:o Friedr. III, 1692; — 60 stycken."

En annan: „11 st. Görtzka kopp. mynt; 1 Karl XII, Revers Stupendo debuit, Stupendo floret. Ad:an. 1703 in sepentem [bör heta: Stupendos debuit stupendo flores. Ab a. 1708 in sequentem; = den 1 s. k. Aloe medaljen, syftande på

Karl XII:s bedrifter; jf. Berch p. 334, 86 et H. I, 561, 188]; 1 Oddo eller Otto med en kapellbyggnad; 1 original antiqva från Regensburg, med omskrift Henricus dux — Revers: Civitas Regina; 1 de äldste svenska mynt, förmenas från Sten Sturens tid; 1 af de äldste ungerska mynt, till märkandes från Mathias Corvinus, som regerade från 1463 till 1490; 1 sällsynt Schweizer $^1/_4$ daler, Canton Basel, med prospekt af dess underliggande länder, och orter — Revers: staden Basel i prospekt; 1 Sardinisk skådepenning af fint bronce, med konung Victor Amadæus bröstbild — Revers: Mauritius den helige; 1 fin bronce skådep. öfver bergverken i Hartz; 1 silfver antiqve ordinis apitianis [?] 1213; 1 ryske storfursten Wasil Wasilievitsch bröstbild; 1 Quartrino Romani; 1 Riga mynt, med vanliga stadsvapnet — Revers: nycklarne i kors; 1 Hamburger mynt 1675; 1 antiqve; 1 Arboga fyrk; 1 A. J. M: 5 öres polett, med n:o 5939 [jf. Stjernstedt p. 183]; 1 Dormsjö — 1 lass ♀ malm [jf. Stjernst. p. 49]; 1 Dalmat. et Alban.; 1 Hieronimus $^1/_4$; 1 Carl Hispania 1686; 1 India et Batavia; 38 åtskillige andre kopparmynt. — 71 stycken inalles."

Dessa och dylika uppgifter, afsedda endast för en yttre kontroll, fylla inga strängare vetenskapliga anspråk. Men det samma är ock fallet ej mindre med respektiva i kabinettet befintliga och inför konsistorium producerade redogörelser, än med den anmälan öfver förstberörda och ett par andra af Böning, under loppet af året 1832 ($^7/_9$ och $^{30}/_{10}$) insända föräringar, hvilken konsistorium i slutet af december (se prot. $^{29}/_{12}$ § 5) aflät till Kansler.

Sistsagda aktstycke innehåller en dylik generel katalog, som den vi nyss afskrifvit, blott med den skilnad, att antalet mynt och medaljer nu mera stigit till 1926, samt fortsätter derpå: „Af denna gåfva är i synnerhet mynt-

samlingen, hvaröfver specifik Förteckning härhos i underdånighet bilägges, af högt värde. Den innehåller nämligen det i förhållande till samlingens storlek betydliga antal af trettiotvå st. sällsynta mynt, samt utgöres i afseende å metallen af närmare 60 st. stora medailler och mynt, öfver 50 medelmåttiga och flere hundrade smärre i silfver, och bör relativt till universitetets samling skattas högt, så vida af de rarare mynten nästan alla, och af de öfriga en betydligt större del i sistnämnda samling förut icke funnits. Särdeles dyrbar anser konsistorium i öfrigt denna gåfva genom gifvarens frikostighet och välvilja att afstå hvad han med stor möda och kostnad en längre tid har samlat."

Bemälte förteckning [58]), hvilken är undertecknad af *Linsén*, uppvisar rubrikerna: Antika mynt (19 st. „Romerska, i brons, funna vid utgräfningen af Herculanum"), Nyare mynt och medaljer: 1 Ryska, Polska, Esth- och Lifländska, Lithauiska (till samman 612); 2 Svenska (summa 189); 3 Danska, 4 Tyska, Holländska, Schweiziska, Ungerska; 5 Preussiska och Brandenburgska; 6 Anglo-Saxiska (summa 9) och Storbritanniska; 7 Franska; 8 Syd-Europeiska; 9 Österländska (1 arabiskt, 1 persiskt, 9 turkiska, 3 hebreiska och 3 kinesiska); 10 Hvarjehanda annat (såsom 1 frimurare tecken, spelpenningar, m. m.). Totalantalet utgör endast 1100, — således ett godt stycke under 1926.

Också finner man vid närmare granskning, att denna s. k. „specifika förteckning" icke är uppgjord med ledning af sjelfva pjeserna, utan endast temligen godtyckligt sammanställd i rubriker efter Böthings listor, hvarför dessutom åtskilliga oegentligheter deri insmugit sig. Något omsorgsful-

---

[58]) Förf. benäget meddelad från Kanslersembetets arkiv (jf. p. 53); ty den saknas i universitetets härvarande handlingar.

lare har gifvaren specificerat sina 1833 $^{7}/_{1}$ och $^{30}/_{4}$ inlemnade myntskänker, hvilka slöto sig, den ena på 128, den andra på 300 skilda numrer. Alldeles opålitlig visar sig deremot prefektens uppgift rörande kabinettets tillväxt 1834, i hvad der åter omnämnas, under 38 numrer, gåfvor af Böning, ty hvarken detta eller det närmast följande året befinnes han, enligt handlingarna, hafva insändt sådana, utan äro de upptagna blott till supplement, att godtgöra vissa tidigare förbiseelser, medan likväl andra defekter qvarstå.

Af så beskaffadt katalogiseringsmaterial kan icke mycket göras, i synnerhet som beskrifningarna, alltid ofullständiga, dessutom ofta äro origtiga. Vi måste nöja oss med en ungefärlig öfversigt, helst af de märkligaste partierna. Ty väl utgöra i fråga varande föräringar i allmänhet ett brokigt hvarjehanda, men derur låta dock omställa sig vissa företrädesvis välförsedda grupper, hvaraf vårt kabinetts närvarande bestånd i dessa delar ganska väsendtligen bildats, hvarför ock slutyttrandet i konsistorii ofvan anförda anmälan behåller sin fulla giltighet.

Rikligast är den Ryska numismatiken företrädd, nämligen af öfver 600 numrer (serien kopparslantar ensam inemot 250), de flesta mynt af olika valörer — ända från de äldste storfurstarnes små „dengas“ till senare tider, — ett mindre antal medaljer. Såsom „sällsynta“ betecknas: 1 silfver skådepenning att lösskrufvas, hvari kanslern Bestuschefs bröstbild, 1 Katarina II:s silfverkopek med rysk och tatarisk inskrift „då Tatariet förenades med Ryssland“, 1 sibirisk kopek 1728, 1 d:o dennuska 1768, 1 qvart kopek från Katarinas tid, 1 Peter II:s halfrubel, 1 Elisabets halfdukat, m. m. Näst de ryska må här anföras 55 mynt från det ännu fria Lithauen (det äldsta af storfursten Alexander 1394) och konungariket Polen, mest Sigismund.

På insamlande af Östersjöprovinsernas mynt hade Böning synbarligen nedlagt mycken flit; listorna [56]) upptaga inalles omkring 350, slagne dels af biskopar (de äldsta med årtalet 1335), dels af härförarne, talrikast Walther af Plettenberg och Gotthardt Kettler, dels af de svenska regenterne från Erik XIV till Karl XII, förnämligast i Dorpat, Reval och Riga samt ett par i Narva (Karl XI) och 1 i Hapsal. Såsom rara nämnas bland dessa: det Hapsalska (från härföraretiden), 2 Dorpats, det ena af erkebiskop Adam 1475—86, det andra af erkeb. Johan II 1499—1506, samt 1 Rigas af erkeb. Wilhelm 1540, 3 Revals af härföraren H. v. Gallen 1553—55, äfvensom 2 i Riga präglade medaljer, den ena öfver Gustaf II Adolf i anledning af stadens *eröfring* 1621 (jf. Hildebr. 1, 105), den andra öfver Karl X Gustafs förmälning 1654 (H. 1, 345, 20). Slutligen bifogas ock 2 jordfynd från Estland 1820 om 183 Revalska mynt, nämligen 26 Erik XIV:s af åren 1564—68 och resten Johan IIIs af åren 1574—78. — Summa summarum omkring 350.

Mindre märkliga äro förteckningarnas endast 195 Svenska (nyss berörda specifikt baltiska oberäknade) mynt och medaljer, — de äldsta numren från Sturetiden, de öfriga, i oafbruten regentföljd, från Erik XIV till Karl XIV Johan. Framhållas kunna dock deribland så väl Visby mynten (10) och skådepenningarna öfver Gustaf II Adolf med anledning af Upsala universitet förlänade nya förmåner 1624 (H. I, 106), öfver samme konungs död (H. I, 190, 186), öfver Karl X Gustaf och Hedvig Eleonora samt Karl XI (H. I, 366, 62),

---

[56]) Det „Register üb. beifolg. Münzen," som finnes i kabinettet, och hvari bl. a. ett större antal baltiska mynt upptages, hänför sig ej till de Böningska gåfvorna, utan uppenbarligen till ett inköp af studeranden Forsberg 1849 i maj, såsom slutas kan af Geitlins Beskrifning p. 29 och 33 n:o 3, m. fl. ställen.

öfver Karl XII:s bedrifter (jf. p. 91 f.), öfver hans död (H. I, 593, 197), öfver P. W. Wargentin (H. p. 204) samt H. v. Trolle (H. p. 205), som ock, för att nytja förteckningens ord: „Ett exemplar af de nu mera sällsynte 5 kopeks stycken, som under Gustaf III:s tid blefvo slagne i Stockholm och vid krigståget i Finland 1788 vid ett bekant tillfälle begagnades, väl åtskilde från de under samma årtal i Ryssland slagne 5 kopeker, i synnerhet frånsidan“ [60]). Ovisst är, huru vida en „Afteckning af gamla mynt funne i Skåne 1816“, hvilken omförmäles både i en af listorna och i årsredogörelsen 1834, bör identifieras med de 4 i kabinettet ännu befint-

---

[60]) Man jemföre härmed Stjernstedt, Om kopparmyntningen i Sverige (V. H. A. Akad. Handl. D. 23 Sth. 1863), p. 26: „Det är ett allmänt kändt och genom bindande omständigheter styrkt förhållande, att under år 1788 vid Avestad skrodats och präglats Ryska femkopeksstycken af koppar. Öfver de verkliga orsakerna, som kunnat föranleda en sådan myntnings företagande, hvilar en slöja, som det hittills icke lyckats och troligen ej heller någonsin skall lyckas att aflyfta. Väl har påståts att denna kopekmyntning stått i sammanhang med Gustaf III:s tilltänkta fredsbrott med Ryssland, för att vid infallet öfver gränsen det skulle finnas någon tillgång i fältkassan på i Ryssland gångbart mynt, under det att derigenom tillika bereddes tillfälle till användande af den å utländska marknaden då trögsålda kopparen; men måhända bör man ej gifva en så stor och allmän utsträckning åt de till denna kopekmyntning verkande orsakerna, utan allenast snarare antaga, att densamma blott var en mera enskild handelsspekulation eller industriföretag. Alltnog, denna kopekmyntning försiggick i Avestad 1788. Stämplarne dertill stuckos äfven i Sverige, men ovisst är om de förfärdigades vid Avestad eller icke måhända snarare vid den å Drottningholm samtidigt inrättade skedvattensfabriken, hvilken sedermera allmänt benämndes Ryska myntet, enär der under ledning af kapten mekanikus Appelqvist och bokhållaren Bergklint skall tillverkats så väl Ryskt guldmynt som Ryska sedlar. Det första profmyntet (*not:* Detta profmynt kom i öfverceremonimästaren v. Hauswolffs ego och förvaras nu i Författarens myntkabinett) af år 1787, till dessa femkopekstycken, saknar“ etc. — Om ofvannämnde Bergklint, som var Finne, och hans deltagande i falskmyntningen se min skrift: J. H. Kellgrens Finska Lefnadsminnen, p. 205 ff.

liga. öfverskrift saknande 4 qvartblad [61]), hvarpå afstämplats 14 biskopliga mynt från Reval och andra baltiska städer samt 1 storfurstligt från Novgorod (men intet svenskt).

De Danska mynten uppgå till omkring 40, de Tyska (jemte några Schweiziska, Ungerska och Holländska) till inemot 170, deraf endast ett fåtal medeltida från Mainz, Köln, Osnabrück, Regensburg. De Anglosachsiska, af Ethelred, Edvard, Knut d. store och Harald äro några och 30, — stundom utan närmare indicier betecknade som „mycket sällsynta". Namngifna moderna dels silfver-, dels kopparmynt och medaljer från Eng-

---

[61]) Dessa blad äro mig ännu en gåta, icke mindre än jemväl i kabinettet bevarade flera snygga foliohäften, upptagande 1) „Abdrücke von Angelsächsischen" —, „von alten Deutschen u. Cölnischen Bischöflichen" — och „von alten Deutschen silbernen Münzen —, welche in Finnland gefunden worden sind", samt 2) dylika aftryck dels af äldre danska och tyska, dels, och fullständigast, af 3) svenska mynt och medaljer ända från Olof Trätälja till och med Ulrika Eleonora 1720, åfvensom en med dessa sistnämnda sammanhörande, på tyska, omsorgsfullt författad katalog (767 numrer), hvilken går ända till Gustaf III:s tid (1791), och hvaröfver med blyerts tecknats „Verzeichniss der schwed. Gold. Silb. & Kupf. Münzen u. Medaille befindlich auf dem Münzcabinett des [sic!] Helsing. Alexanders Universität", och slutligen 4) i skilda dylika häften, „Verzeichniss Russisch." (senaste nummer af år 1839) — „Dänisch. u. Norweg." (senaste nummer af år 1825) — „Livländ. — Bischöfl. u. Erzbischöfl." (148 numrer, det senaste af år 1565), — „Livländ. zu Heer-Meisters-zeiten" (254 numrer, senaste år 1572), — „Polnisch." — „Portugisch." — „Brandenb. u. Preuss." — „Holländ." — „Französischer Münzen u. Medaillen." Jag har hört förmodas, att alla dessa, synbarligen af en och samma person renskrifna och upplinierade förteckningar sannolikt hänföra sig till Böningska gåfvor, men visst är blott, att de mycket fördelaktigt utmärka sig både till yttre och inre halt framför hans egenhändiga listor. Dessutom röjer sig ingen egentlig samstämmighet, till innehåll, antal o. s. v., mellan de sist- och de förstnämnde. En supposition, att univ. sjelft vid något tillfälle låtit, af någon tysk numismatiker, uppsätta ännämnda förteckningar, — helst den öfver de svenska mynten nära korresponderar med J. Calonii katalog (se nedan, i stycket 2), — försvåras eller omöjliggöres deraf, att intet resp. honorar finnes annoteradt i räkenskaperna.

land, Frankrike, Spanien, Portugal, Italien och Grekland belöpa sig till öfver 120, särskildt flera slagna i Kyrkostaten, deribland 1 med Urban VII:s bröstbild 1590, hvarvid annoteras, „mycket sällsynt, emedan denna påfve endast regerat 13 dagar, på reversen (framställes han) utdelande välsignelsen 1590.“ Bland Antik'a märkas: 1 från Olbia samt ungefär 30 romerska (Augustus, Antoninerne). Af omkring 20 Österländska anges 1 vara arabiskt, några persiska, turkiska, hebreiska och kinesiska. Under rubrikerna „obekanta“ och „åtskillige kopparmynt“ kunna räknas inemot 250 numrer. — Tvenne frimurareteckeu, det ena för logen Isis, det andra „mycket sällsynt, till yttre form △ med matematiska figurer“ etc., äfvensom några „gemmer“ samt gamla papperssedlar o. d. hafva ock fått plats i myntlistorna. Dupletter äro ingenstädes åtskilde.

Hade universitetet i Böning vunnit en ny och nyttig skaffare, hvars frikostiga hand jemväl ofta framdeles och ända in på 40 talet, upplät sig, så glömdes det icke heller af sin gamle „Mæcenas“ från Åbo tiden, grefve van Suchtelen. Efter den stora myntgåfvan 1827, hvilken jemt hann anlända för att gå med i elden, afstannade hans relationer med finska högskolan ända tills 1832, då biblioteket af honom erhöll tvenne större verk. Derpå fick 1834 hans speciela skyddsling myntkabinettet emottaga en sändelse af 111 arabiska, persiska, turkiska och tatariska mynt, 5 i guld, 71 i silfver och 35 i koppar, — ett värdefullt tillskott i dess raskt sig ökande österländska samling. Konsistorii tacksägelsebref anknyter sig vältaligt till hågkomsten af äldre förbindelser [62]).

[62]) „Favoris singularis, quo jam dudum nostrum complecteris Athenaeum, et numero et praestantia adeo extant documenta, ut memoria eorum fido usqve renovata pectore fons nobis sit voluptatis ju-

Suchtelens föräring riktade tillika kabinettet med ännu ett minne af tidens störste numismatikers högtfräjdade penna. Här bevaras nämligen en myntförteckning på 6 qvart blad, hvarunder läses „Raptim scripsit C. M. Fraehn Petropoli d. 17 Sept. 1822.“ Redan Geitlin har erinrat, att denna handskrift, ehuru titellös, hänför sig till ofvan nämnda österländska mynt, och författats samtidigt med ett tillfälle, när den berömde mannen, på Suchtelens uppmaning, ur dennes kollektion för asiatiska museets i S:t Petersburg räkning utvalde derstädes förut obefintliga exemplar. Resten återgick med förteckning till egaren, hvilken 12 år senare öfverlät bäggedera som gåfva till vårt universitet. Vid jemförelse mellan Fraehns uppsats och Geitlins beskrifning af universitetets muhammedanska myntsamling [63]) befinnas samtliga numrer, till stor del äfven i och för sig sällsynta, hafva varit nykomlingar för vårt kabinett.

För öfrigt ingingo under loppet af nu förevarande år till kabinettet äfven åtskilliga smärre föräringar. Så skänkte Universitetet i Upsala dess 1818 präglade silfvermedalj öf-

---

cundissimae. Cumulasti haec, Comes Illustrissime, recenti auctu. Missum est a Te Numophylacio nostro donum honorificum numismatum — — —. Splendebit etiam hocce Tuum beneficium in Universitatis Fennicae annalibus: justa scilicet Camoenis ejus gloriandi caussa. Tu vero“ etc.— Se Registr. 1834 $^{24}/_{8}$.

[63]) I denna hänföra sig p. 33, 1. 35, 4. 37, 7. 9. 38, 10. 13. 39, 14 f. 42, 1. 43, 3. 48, 28. 51, 41. 52, 44. 72, 1. 2. 3. 74, 1. 77, 3. 77, 4. 79, 1 (?). 80, 1. 81, 1. 82, 1. 83, 3. 86, 16. 87, 20. 89, 2. 101, 1 (Tschegreh). 102, 3. 4. 5. 104, 5:a. 105, 8 f. 105, 1. 3. 106, 4. 5. 6. 109, 1. 2. 110, 3. 4. 5. 111, 6. 8. 112, 9. 10. 11. 12. 13. 113, 16. 17. 114, 19. 20. 115, 25. 118, 1. 119, 2. 3. 4. 120, 6. 7. 8. 121, 9. 122, 15. 123, 16. 17. 18. 124, 19. 20. 21. 125, 22. 23. 25. 127, 38 (?). 132, 1. 2. 133, 5. 134, 7. 8. 135, 11. 136, 12. 14. 21. 137, 25. 138, 26. 29. 142, 51. 143, 56. 57. 145, 70. 146, 80. 147, 91. 149, 102. 103. 171, 2. 3. 172, 8. — såsom af Fræhns förteckning kan inhemtas, — till Suchtelens gåfva, ehuru Geitlin underlåtit att specielt ange det.

ver kansler kronprinsen Oskar (H. II, 403); professor P. A. v. Bonsdorff 1 tysk bronsmedalj och diverse (9) nyare silfvermynt; geheimerådet Falck silfvermedaljerna öfver Karl XI:s förmälning (H. I, 427), öfver samme konungs död (H. 1, 452) och öfver jubelfesten 1693 (H. 1, 445) samt 2 tyska silfvermynt från 16 hundra talet; professor Ilmoni 1 naturforskaremötets medalj; professorskan Argelander 1 österrikisk silfvermedalj, „armorum primitiae" 1702; studeranden L. V. Tamelin 1 svensk medalj i jern öfver Ulrika Eleonoras afsägelse af regeringen till förmån för sin gemål (?); kyrkoherden Sadelin 10 diverse mynt, hvaribland ett persiskt; Kanslersembetet 1 exemplar i brons af den 1830 slagna belöningsmedaljen för idoge finske landtmän; lifmedikern Ekström 1 exemplar i brons af svenska läkaresällskapets medalj öfver jubeldoktorn arkiater P. v. Afzelius 1835 (H. p. 333, 2). — Summa 31 stycken.

Parallet härmed ökade sig den etnografiskt-historiska och konstsamlingen. Vi ha redan anfört, förutom inlösta, åtskilliga hit hörande gratis erhållna fornfynd (p. 84). Dertill böra yttermera läggas: en gammal silfversked, inlemnad af geheimerådet Falck samt en d:o, med påskrift Bartholomaeus Schwartz, af öfverste Kraemer (prot. 1833 $^{7}/_{12}$ $^{33}/_{9}$); en ridsadel från drottning Kristinas tid af handlanden Birckstedt (prot. 1833 $^{28}/_{12}$ § 29); en runstaf af professor v. Becker (prot. 1834 $^{25}/_{2}$ § 19); en stenyxa af sällskapet pro fauna et flora fennica (prot. 1834 $^{29}/_{3}$ § 17); en bronsmedaljong öfver kejsarinnan Maria Feodorovna af kollegirådet Wulffert (prot. 1834 $^{28}/_{6}$ § 13); diverse antiqviteter från Rom af professor Ilmoni (prot. 1834 $^{20}/_{9}$ § 18); egyptiska antiqviteter i gipsaftryck, af d:r J. Buchart i Reval (prot. 1834 $^{14}/_{10}$ § 10); en medaljong i jern öfver Berzelius af lektor Otta (prot. 1835 $^{28}/_{2}$ § 16); äfvensom

diverse i de Böningska sändningarna (jf p. 91) ingående fornsaker.

Derhän hade efter hand, sedan flyttningen till denna ort, olika och delvis skrymmande föremål hopat sig i kabinettet, att de började trängas om utrymme. Detta inträffade desto hellre, icke blott i det lilla, helt och hållet provisionela rummet (jf. p. 67), men ock derefter, enär den numismatiska och konstsamlingens behof af egen lokal, besynnerligt nog, alldeles förbisetts, då det sedermera fastställda förslaget (se Engels planritning å universitetet) till den nya hufvudbyggnaden uppgjordes. Lyckligtvis fans dock här, i norra fasadens mellersta våning ett större hörnrum med fem fenster odisponeradt, dit ock vid den allmänna flyttningen, 1832 på vårsommaren, kabinettet öfverfördes (jf. prot. $^{7}/_{6}$ § 3. $^{30}/_{6}$ § 18), — och der det ännu är inhyst. Ja det kunde redan vid husets högtidliga invigning, samt ännu mer vid Kejsar Nikolais höga besök, påföljande år den 10 juni, visa sig i prydligt skick och således med universitetets öfriga inrättningar taga sin andel af det yttrade nådiga välbehaget för „god ordning“ [64]).

Det oaktadt behöfdes nog en grundligare uppstädning. Äfven Rehbinder, som var med både vid invigningen och vid Kejsarens besök, torde hafva märkt det. Åtminstone föreskref ett kanslersbref 1833 $^{11}/_{12}$ rörande hufvudbyggnadens inredning bl. a.: „att till myntkabinettet skall anskaffas en ny pulpet längs med ena väggen, för Bladska samlingens uppställande [65]), äfvensom ett skåp till åtskilliga antiqviteters förvarande, alt af faneradt mahogeny, i likhet med den derstädes förut befintliga pulpeten.“ Dernäst lät konsisto-

[64]) Jf. angående Kejsarens besök, bl. a. på universitetet, F. A. T. 1833 n:o 134.

[65]) Se ofvan p. 79.

rium (se prot. 1834 $^{20}/_{9}$ § 17) nu ock föryttra all den i kabinettet obrukbara och endast skräpande kopparn, vare sig mynt eller andra föremål, hvilka uppgräfts efter branden eller sedermera tillkommit. Slutligen ansågs en ändå mera genomgripande åtgärd i ordningens intresse påkallad.

I synnerhet vissa af de i kabinettet med mynt- och medaljsamlingen sammanförda etnografiska föremålen intogo der, till olägenhet för den förra, altför stort rum. Anmälande härom i konsistorium 1835 $^{26}/_{9}$, yrkade prefekten, att annan lokal borde för kabinettet anvisas. Hans förslag gick äfven, i något modifierad form, igenom; man stannade nämligen vid beslutet (§ 10), att medan den numismatiska kollektionen fortfarande borde förblifva der den var, „det ena af de rum uti nedersta våningen af universitetshuset, som härintills begagnats för gymnastik inrättningen", skulle upplåtas till förvarande af „de forntida märkvärdigheter, samt åtskilliga nyare i aflägsna länder boende, samt mindre kända folkslags vapen, klädedrägter, prydnader m. m., som härintills dels uti myntkabinettet, dels uti [zoologiska] museum blifvit förvarade."

Denna fördelning var så till vida vigtig för framtiden, som den medförde första steget till en successivt inträdande fullkomlig separation af de tvenne till art och beskaffenhet så heterogena samlingarna. Derom närmare i det följande.

Afsigterna med alla dessa tillgöranden voro de bästa, men det samma kan icke obetingadt sägas om resultaten. Den brådstörtade tillväxten och ständiga omflyttningen i kabinettet förde med sig, att katalogiseringsarbetet lemnades altför mycket på efterkälken, — en försummelse, hvilken år för år blef svårare att godtgöra. Träget upptagen af sin ordinarie tjenst samt dessutom ofta sjuklig, kunde prefekten endast nödtorftligen befatta sig med detaljerna af

den honom ombetrodda inrättningens vård, dervid hvarken något som helst biträde eller arfvode var att påräkna. Öfver hufvud gälde då ännu, och länge derefter, af sparsamhetsskäl, den uppfattningen, att universitetets professorer, när behof föreföllo, borde ex nobili officio utan afseende på lust och fallenhet åtaga sig, vare sig vikariat eller andra mer praktiska uppdrag, — huru vida alltid till det allmännas verkliga båtnad, må här lemnas osagdt.

Redan ofvanför har på flera ställen nämts om spridda ansatser till en katalog, såsom man kunde kalla de öfliga årsredogörelserna i förening med de nu och då inkomna partiela uppgifterna öfver det eller det förvärfvet. Vid närmare granskning, och jemförda med det icke heller i och för *sig uttömmande* material, som kan hemtas ur konsistorii protokoll, lemna emellertid så de förra som de senare mycket öfrigt att önska, hvad fullständighet och pålitlighet beträffar.

Bäst voro synbarligen de romerska och i allmänhet antika mynten deran; v. Becker förtecknade deras qvarlefvor från Åbo och Linsén omhuldade företrädesvis dem, troligen med god ledning så väl af den specifikation, hvilken måste förutsättas hafva åtföljt Bladska samlingen, som af Eckhels för ändamålet inlösta stora verk. Vi antaga gerna, ehuru afgörande bevis saknas, att också alla öfriga folkslags mynt och medaljer, helst de i ädla metaller, plägade uppläggas fackvis; åtminstone var detta fallet med de svenska. En noggrannare ordningsföljd låter likväl icke tänka sig vid saknad af specialkataloger och i den besvärliga trängseln. Det hände till och med, att förefintliga, från kompetentaste håll härrörande anvisningar helt lättvindigt behandlades. Så blef enligt Geitlin [66]) den af Fraehn förtecknade,

[66]) Anf st. p. 24, not 48.

och i numrerade omslag inlagda orientaliska myntskänken af vetenskapsakademin i St. Petersburg, vid Kejsar Nikolais 1833 väntade besök, „för att uppställas på parad", framtagen ur hylsorna, då dessa jämmerligen blandades om hvar andra.

Lyckosammare för kabinettet än detta mellanfall var följande. Grefve Rehbinder, som i egenskap af minister-statssekreterare borde afgifva sin, sedermera (1836) äfven tryckta, „Berättelse angående Storfurstendömet Finlands tillstånd och förvaltning 1826—1835", eller första decenniet af Kejsar Nikolais regering, infordrade i början af höstterminen 1835 från konsistorium redogörelse öfver universitetets utveckling under samma tiderymd. Genom samarbete af rektor och föreståndarene för de särskilda inrättningarna och samlingarna åstadkoms en omfattande relation i ämnet (expedierad till kansler 1836 $^{16}/_{1}$); hvarur visserligen endast de allmännaste dragen kunde upptagas i Rehbinders arbete, men hvilken i och för sig utgör ett värderikt bidrag till kännedomen af vår högskolas historia under besagda händelserika period.

Hvad kapitlet om „Mynt-, Medalj- och Konstkabinettet" anbelangar, kan relationen visserligen icke godtgöra saknaden af en katalog, och innehåller för öfrigt inga för vårt ändamål nya upplysningar; men en deri inryckt, i kolumner ordnad öfversigt af de särskilda föremålens indelningsrubriker och antal eger dock intresse nog att här bredvid meddelas. Se följande sida.

Tabell
öfver
Mynt-, Medalj- och Konstkabinettet.

Dess tillstånd och tillväxt.	I behåll efter branden.	1828.	1829.	1830.	1831.	1832.	1833.	1834.	1835.	Beloppet vid slutet af 1835.
1. Antika mynt: *a* i guld	—	—	—	15	—	—	—	—	—	15
b i silfver	197	74	—	880	—	—	1	—	—	1152
c i koppar	1433	7	—	2454	—	19	3	1	4	3921
2. Nyare mynt och medaljer: *a* i guld	40	—	8	11	3	3	1	7	—	73
b i silfver . . .	1062	29	241	523	7	656	390	193	696	3797
c i koppar . . .	1202	245	10	490	1	796	566	44	19	3373
3. Silfverstänger fordom nyttjade såsom penningar	—	—	4	—	—	—	—	—	—	4
4. Gamla svenska dalers plåtar i koppar . . .	3	—	—	1	—	—	—	—	—	4
5. Ur omlopp satta sedlar	—	—	—	1	—	8	—	—	—	9
6. Aftryck af mynt	—	—	—	25	—	—	—	—	—	25
7. Skurna ädla stenar	—	—	—	63	—	—	3	—	—	66
8. Lipperts Daktyliotek o. andra aftryck af gemmer	—	—	—	675	—	3149	—	—	—	3824
9. Medaljoner	—	—	—	—	—	11	—	1	1	13
10. Kopparstick och Taflor	—	—	—	—	—	13	—	—	2	15
11. Aftryck af Sigiller	—	—	—	—	—	1757	—	—	—	1757
12. Graverade plåtar	1	—	—	—	—	1	—	—	—	2

Dess tillstånd och tillväxt.	I behåll efter branden.	1828.	1829.	1830.	1831.	1832.	1833.	1834.	1835.	Beloppet vid slutet af 1835.
13. Helgonbilder och Reliqvier	—	—	—	—	—	1	3	—	2	7
14. Frimurare Insignier	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2
15. Antiqviteter och historiska märkvärdigheter .	—	1	—	—	—	3	1	—	3	8
16. Runstafvar	—	1	—	—	1	1	—	—	—	3
17. Gammalt husgeråd och prydnader i silfver .	—	—	—	—	—	—	18	1	1	20
18. Gamla pärlor, funna i Wörå	—	—	—	—	—	—	—	50	—	50
19. Gamla Finska vapen	—	—	2	1	3	—	—	9	—	15
20. Äldre tiders vapen i Estland	—	—	—	—	—	—	—	—	10	10
21. Vildars vapen från Aleutiska öarna	—	—	35	—	—	—	—	—	2	37
22. Vildars kostymer och husgerådssaker . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
23. Amerikanska grafurnor	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3
24. Lappsk vagga	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1

Till sist må blott erinras, att då myntens och medaljernas totalantal i en till tabellen fogad anmärkning säges vid slutet af år 1835 hafva utgjort 12,322 (heller 12,339), men enligt de spridda uppgifterna här ofvan bordt anges några tiotal högre, denna skiljaktighet sannolikt beror derpå, att vissa pjeser såsom obrukbara af den officiela redogörelsen icke tagits i beräkning.

Rättelse:

Noten 27 på sidan 35 bör strykas, ty namnet **Buglia** är origtigt läst i stället för **Buglia**, hvilken person, såsom jag nu mera finner, var en simpel, kringresande italiensk „gipsfabrikör“, hvilken ock i Åbo höll sina arbeten till salu. Se Åbo Tidn. 1796 N:o 37.

FINLANDS LEPROSORIER.

I.

1. S:T JÖRANS HOSPITAL.
2. HOSPITALET PÅ SJÄHLÖ.
3. HOSPITALET PÅ GLOSKÄR.

AF

L. W. FAGERLUND.

1. S:t Jörans hospital.

S:t Jörans hospital invid Åbo är icke blott Finlands äldsta leprosorium, utan torde ock vara landets äldsta sjukvårds inrättning i allmänhet. När det uppstått är visserligen okändt, men redan 1355 omnämnes det i ett testamente efter presbyteren Henrik Tempil, genom hvilket det erhöll ett *psalterium* och ett legendarium sig tilldelade [1]), och 1396 utfärdar biskop Bero II Balk ett bref, hvarigenom 40 dagars aflat utlofvas åt dem, som hvarje Onsdag besöka hospitalet för andakts utöfning och bön [2]). Dessa besök, hvilka troligtvis närmast gällde det kapell, som hörde till detta hospital, tillförde utan tvifvel icke så ringa inkomster åt hospitalet i form af allmosor, men redan tidigt hade det äfven erhållit sig tillförsäkrad en stadig inkomst, till hvilken hvarje hjonelag i Åbo stift bidrog med 4 penningar. I ett af ärkebiskop Nils i Upsala, riksföreståndaren Karl Knutson och Uplands lagmannen Bengt Jönsson utfärdadt bref, dat. 14 Oktober 1440, förmäles nemligen, att dessa penningar äfven af Åbo biskopsdöme, på samma sätt som annorstädes i riket,

[1]) Åbo domkyrkas Svartbok, fol. 102 v. och H. G. Porthans skrifter i urval utgifna af finska litteratur sällskapet. Del I pag. 236 not. Helsingfors 1859. — Orden lyda: .... Jtem hospitali j psalterium commune sanctorum et j legendarium cum historiis ab adventu dominj vsque ad iiij diem penthecostes....

[2]) Åbo domkyrkas Svartbok, fol. 70 och H. G. Porthans skrifter i urval utgifna af finska litteratursällskapet. Del I pag. 347 not. Helsingfors 1859.

af ålder uppburits till uppehälle för de fattige, „som Gudi tæckis at ploga met spitulat sooth", men att de sedermera under en tid icke blifvit uppburna „fore nogra saka sculd ther almogen wart owiljogher aff worden tiil the for:de IIII penninga at utgöra." Då emellertid såsom följd häraf inträffat, att många af den „oorena sottena besmittade . . . fara wilrodhe kringom biscopsdömit jblandh almoghen thy at the haffua eij swadana uppehelle at the kunno pa noghon stadh bliffua tiil samans fron almoghen othskilda", så påbjöds nu genom detta bref, att dessa penningar åter skulle uppäras af hvart hjonelag i hvarje socken af Åbo stift „oc antwardas twem skelligom borgharom j Abo, som biscopen ther i biscopsdömit oc höffuidzmannen pa Abo hws ther tiil siepa[3])". Dessa penningar, hvilka merendels gingo under namn af

---

[3]) Åbo Domkyrkas Svartbok, fol. 19 och 256. — Jemför Åbo tidningar 1783 pag. 371 och Finska läk. sällsk. handl. Band I pag. 174 not. Såsom varande af synnerligt intresse må detta bref här in extenso meddelas (enl. Svartb. fol. 19):

„Super leprosorio.

Wij Nicles met Gudz nad erchibiscop j Vpsala, Karl Knutzson marsk oc ricsens forstondare j Swerie, Bent Jönsson lagman j Vpland oc rickzens rodh j Swerige, helsom ider alle bode frælsmen oc mena almoghen j österlandom j Abo biscopsdöme kerlige met worum herre. Gode wener j wethen wel, som wi formodhom, at en god sedwænia hafuer aff aldir waret ouer alt Swerigis rike fore tess fatigis folksens vphælle som Gudi tæckis at ploga met spitulat sooth som ey kunno jbland almogan vmga ffore thenna fara sooth sculdh som the sotten met sig [hafwer] aff synne besmitteligahetz wegna at hwart hionelagh offuer alt Rikit skal aarliga wtgöra IIII sewenska penniga Oc then sama sedvænian hultz oc ena stund i Abo biscopsdöme som anderstadz j rikit en tho at hon war nederlagd fore nogra saka sculd ther almogen wart owiliogher aff vndhen (o:worden) tiil the for:da IIII penniga at utgöra. Nw haffvom wi forstondit at ther j landit met ider, ærw thy werr monge som æra aff the oorena sottena besmittade, oc fara wilrodhe kringom biscopsdömit j blandh almoghen thy at the haffua eij swadana uppehelle at the kunno pa noghon stadh bliffua tiil samans fron almoghen othskilda. Thy ærw wi nw swa offuerens wordne oc wiliom thet æwerdeliga wiidh höxte

„spetals peningar“ [4]) eller någongång äfven benämndes „sancte Birgittes penningar“ [5]), synas, såvidt man af de ofullständiga hospital räkenskaperna kan finna [6]), kommit hospitalet tillgodo ända till dess öfverflyttning till Sjählö.

En fast inkomst egde hospitalet derjemte af de gods, hvilka förnämligast genom testamenten tillfallit hospitalet och hvilka voro utarrenderade åt landbönder. Sådana gods egde hospitalet till antalet tre, nemligen S:t Jörans gård

---

bud at hwart hionelag ouer Abo biscopsdöme scal aarliga her epter vtgöra IIII sma peninga som ther nu gengis ærw, eller framdeles genge warda knnna Och the scula vpbæras j huario sokn oc antwardas twem skelligom borgharom j Abo, som Biscopen ther j biscopsdömit oc höffuidzmannen pa Abo hws ther tiil siepa Oc the sculw them framdeles bewenda thy fatiga folkena til bergningh oc vppehelle oc göre för:de biscopenom hans capitulo oc fogtanom aff Abo hws skæl oc rekenskap ther aff, oc all ting holda epter theres rodhe Wij wiliom met Gudz hielp thet swa forswara at ther sculu ej swadana forfal vthij koma som förre giort war Tho thenne sedwænian afflagdis ther met ider. Datum in curia regia Swartsio, Anno domini M. C. D. qvadragesimo Die beati Kalixti pape Sub Sigillo Regni nostri Suecie“.

[4]) Finlands statsarkiv N:o 268 foll. 3, 11, 21. N:o 270 a, fol. 2 v. N:o 271 fol. 1 v—2 v. N:o 272 fol. 1 v. N:o 273 fol. 2. N:o 274 foll. 6 v, 23. N:o 276 foll. 22, 29.

[5]) Finl. statsarkiv N:o 275 foll. 1, 3.

[6]) De förnämsta handlingar rörande detta hospital, äro dess räkenskaper. Af dessa finnas, förutom ett „vtspijsningz register“ från 1603, numera i behåll endast för åren 1557—1559, 1568, 1570—1572, 1598, 1600, 1601. Ur dem framgå, att under dessa år inflöt af spetalspenningarna:

1557:	152	℔	6	öre	8	pen.					
1558:	217	„	2	„	8	„					
1559:	204	„	5 ½	„	—	„					
1568:	312	„	6	„	—	„					
1570:	308	„	3	„	4	„					
1571:	308	„	3	„	4	„					
1598:	107 ½	„	—	„	—	„	= 26	Daler	3 ½	℔	—
1600:	—	„	—	„	—	„	21	„	—	„	4 öre.
1601:	—	„	—	„	—	„	64	„	—	„	3 „

Huru mycket af dessa peningar inflöt ifrån hvar socken visar bilagan N:o I.

i Wårfrukyrcko (S:t Marie) socken, hvilken gård en „burgmester j Åbo fordom leeth wpptaga aff ödis marck och byggde till fatiges behoff“ [7]), Kähärä gård (nu Kähärlä) i samma socken, hvilken gård en „skattebonde hade giffitt till testamentt vnder de fatige“ [8]), samt Ragnestela gård (nu

---

[7]) Finl. statsarkiv. — Tillägg till handlingar och räkenskaper rörande Åbo slotts län 1540—1633. Ett oinbundet häfte med tittel: Een lengd oppå alle Landbönder wthi 3 Sochnar såm äre Pöytte, Wårfrukircke och Sancte Karins sokner Inge undantagne Eehwem the tillhöre sampttligh och synnerligh A:o 1557“, fol. 9. — Gården beskrifves på följande sätt: Ligger för 6 stenger, stongen gäller 15 march, sås på stången 3 span 3 fjerdingar, Eng till 7 capper lass, Skog, Muulbett intet annet en stalbacken, watuquern heller quernstond intet, wederquern 1. — Såsom gårdens inventarium upptages: Oxe — 3 st., Köör — 2 st., Stuutt (2 års g:l) — 1 st., Qvigo (2 års g:l) — 1 st, Fåår — 2 st., — Den inkomst hostipalet hade af denna gård utgjorde under de år, för hvilka räkenskaper finnas:

1568: Råg — 8 pund, Malt — 2 pund 8 span, Hvete — 3 fjerdingar.

1570: Råg — 2 pund, Malt — 1 pund, Smör — 2 L℔, Drottninge pengr. — 2 ℳ, (till slagt:) Ko — 1 st., Gerdfår — 1 st.

1571: Råg — 2 pund 1 span, Korn — 1 ½ pund, Smör — 1 ½ L℔, Tjur (års g:l) — 1 st. Lam — 1 st.

1572: Råg — 10 span, Malt — 9 span, Hvete — ½ span, Hafra — ½ span, Smör — 2 L℔, Ko — 1 st., Får — 1 st.

1598 upptages som stadgadt inventarium: Oxe — 1 st., Ko 1 st., Får — 2 st., samt såsom stadgad ränta: Råg — 5 t:or, Malt 4 t:or, Hvete ½ span, Hafra — 1 span, Smör — 1 L℔, Ull — 4 ℳ, Dagsverker — 12 d., Wed — 4 lass.

1600: Råg — 6 t:or, Malt — 2 t:or, Smör — 1 L℔, Ull — 2 ℳ Kalf — 1 st.

1601: Inventarium likasom 1598 hvartill nu kommer 1 st. Werkklippare (arbetshäst), äfven räntan är densamma, men för detta år är dessutom upptaget till slagt „2 åhr åslagh:“ Ungnöt — 1 st., Får — 1 st. — Å gården utsås “allehanda säd — 8 t:or.“

1610 Inventarium: Oxar — 1 par, Ko — 1 st., Får — 1 st, — Räntar: Spannemåll — 7 t:or, Hafra — 1 t:a, Koosmör — 1 L℔ — Ull — 2 ℳ, Wed — 4 lass. Till slagt: årligen 1 lam och hvartannat år 1 st. ettårs ungnöt. — Utsås: 8 t:r säd.

[8]) Finl. statsarkiv; samma längd, som anföres i föreg. not fol. 9 v. — Denna gård beskrifves på följande sätt: Ligger för 12 stänger, stången gäller 15 marcher, sås på stången 1 spann, Eng till 15

Rannistula) likaledes i Wårfrukyrko socken. När de två förstnämde gårdarna tillfallit hospitalet är okändt, men den sistnämnde erhöll det genom ett af borgaren i Stockholm Raumo Jönss utfärdadt gåfvobref dat. Stockholm den 6 Oktober 1544 [9]). Denna gård blef emellertid redan

---

capper lass, Skog muulbett och andre wttägor liika med dee andre fatiges landbönder. Är skipttis gods. — Gårdens inventarium upptages till: Oxar — 1 par, Kor — 3 st., Quigo (2 års g:l) — 1 st., Quigo (års g:l) — 1 st., Får — 5 st. — Gården inbragte åt hospitalet:

1568: Råg — 2 pund $^1/_2$ span, Malt — 1 pund, Smör — 2 L℔, Oxe — 1 st. (i st. f. $6^1/_2$ span råg), Ungnöt — 1 st., Får — 2 st.

1570: Råg — 3 pund 2 span, Malt — 2 span, Hafra — 2 span, Smör — 1 L℔, Drottninge pengr. — 2 ℔, Stut — 1 st., Får — 1 st., Gerdlara — 1 st.

1571: Råg — $2^1/_2$ pund, Malt — $^1/_2$ pund, Hafra — 1 pund, Smör — $1^1/_2$ L℔, Ko — 1 st., Får — 1 st.

1572: Råg — 9 span, Malt — 2 span, Hvete — 1 fjerd:g, Bönor — 3 fjärd:ar, Hafra — 1 pund, Smör — 2 L℔, Får — 3 st.

1598 upptages som stadgadt inventarium: Oxar — 1 par, Ko — 1 st., Får — 2 st., samt såsom stadgad ränta: Råg — 1 pund, Malt — 2 span, Hafra — 1 span, Bönor — $^1/_2$ span, Smör — 1 L℔, Ull — 1 ℔, Dagsverken — 12 d., Wed — 4 lass.

1600: Råg och malt — 6 t:or, Smör — 1 L℔ Ull — 2 ℔, Nöt (ett års) — 1 st.

1601: Råg — 4 t:or, Malt — 1 t:a 20 capper, Hafra — 20 capper, Smör — 1 L℔, Ull 4 ℔, Dagsverken — 12 d., Wed — 4 lass, (till slagt årligen:) Ungnöt — 1 st., Får — 1 st. — Å gården sås „allehanda säd — 6 t:or."

1610: Spannmål — 5 t:r, Hafra — 1 t:a, Koosmör — 1 L℔, Ull — 4 ℔, Wed — 4 lass. Till slagt: årligen — 1 får, hvart annat år 1 ettårs ungnöt. — Utsås: 6 t:r — säd. Såväl om detta gods, som om S:t Jörans anmärkes: „hvad belangar dagsverker derpå ingen viss stadga kan vara för den skull att de dagligen motte vara om åhret i hospitals arbett när så behöffves och haffve varitt wane fhå vthspissning när de äre i hosspitals arbete." Finl. statsark N:o 1546 fol. 43—45. — Namnet skrifves än Kähärä, än Kähärlä och Kedherle.

[9]) Åbo tidningar 1796 N:o 22; Finsk. läk. sällsk. handl. Band I pag. 172 not. och Arvidsson, A. I. Handlingar till upplysning af Finlands häfder. Band VI pag. 259. — Denna gård (som benämnes än Ragnestela, än Ragnilstada, Ragnistala och Rawnistela) hade

före 1598 af konungen öfverlemnad i förläning åt Christer Clausson Horn till Åminne och i vederlag anslogs till hospitalet 6 pund spannmål årligen af norra Finlands ränta [10]).

Testamenten till förmån för hospitalet voro för resten icke så alldeles ovanliga och antalet af dem, som icke kommit till vår kunskap, måhända vida talrikare än dem vi känna. Redan ofvan hafva vi nämnt Henrik Tempils testamente af 1355, äfvensom dem, genom hvilka nyss anförda gårdar tillföllo hospitalet. Dessutom finnes sådana uppgjorda af Henrik Classon (Djekn) 1449, 1452, och 1453 [11]); samt af hans hustru Lucia Olofsdotter 1449, 1452 och 1455 [12]); af Hartwik Japsson (Garp) 1486 [13]); af Magnus Frille 1508 [14]); af Clemet Howenskel 1512 [15]); m. fl. [16]).

Raumo Jönss erhållit i arf efter sin broder Anders Jakobi, kanik vid Åbo domkyrka. Under donators lifstid skulle årligen af gården levereras till hospitalet: Råg — 1 pund, Korn — 1 pund, Slagtnöt (2 års g:lt) — 1 st. Gårdens inventarium upptages till: Oxar — 1 par, Kor — 4 st., Får — 6 st. — Den inbragte hospitalet:
1557 & 1558: Råg — 6 pund.
1567: Råg — 4 pund, Korn — 1½ pund, Hafra — ½ pund.
1568: Råg — 4 pund, Korn — 1½ pund, Hafra — 3 span.
1570: Råg — 3½ pund, Malt — 2 pund, Hafra — ½ pund.
1571: Råg — 4 pund, Malt — 1½ pund, Hafra — ½ pund.

[10]) Finl. statsarkiv N:o 274 fol. 18.

[11]) Arvidsson, A. I. Handlingar till upplysning af Finlands häfder. Band VI pagg. 21, 34 och 39. — Henrik Djekns första testamente af den 24 Decemb. 1449 upptager för hospitalet „ena koo, II faar, I pund rogh"; det samma ingår i hans andra testamente af den 8 Maj 1452, men enligt hans tredje testamente af d. 1 Mars 1453 tilldelas hospitalet „II köör, II faar, II pund rogh och II flaesk".

[12]) Arvidson, A. I. Handlingar till upplysning af Finlands häfder. Band VI pagg. 357, 25, 42. — Hvart och ett af dessa upptager till förmån för „spitalen: I par oxar, II köör".

[13]) Arvidson, A. I. Handlingar o. s. v. Band. VI pag. 69. — Testamentet upptager: „spetalet j Abo IIII flesk".

[14]) Arvidsson, A. I. Handlingar o. s. v. Band. IX pag. 8. — „Spetalet III pund rogh, ett pund korn".

Det, som genom dessa testamenten tillföll hospitalet var dock af föga betydenhet.

Till förmån för hospitalet uppbars äfven vid de allmänna gudstjensterna uti Åbo domkyrka frivilliga gåfvor [17]), hvarjemte äfven under några år medel inflöto från Åbo vinkällare [18]).

Redan i medlet af 1500-talet stod S:t Jörans hospital i nära samband med en annan inrättning, som ofta äfvenledes går under namn af Åbo hospital, nemligen det s. k. helge ands huset eller helge ands sjukstuga i Åbo [19]). En

---

[16]) Arvidsson, A. I. Handlingar o. s. v. Band. VI pag. 122. — Till „spetalen: II pund rogh".

[17]) Finl. stats arkiv N:o 268 fol. 3 och N:o 270 a foll. 3 och 38, N:o 276, fol. 33. — Dessa hospitalsräkenskaper upptaga i testamenten efter Lorentz Prydz och Göstaff Eskilssonn 1557: 30 ℔; efter Clemet bryggare 1568: 20 ℔ och efter Abraham Eriksson i Rimito 1601: en ung oxe, men ovisst är huruvida dessa gåfvor varit afsedda för S:t Jörans hospital eller helge ands huset.

[17]) Dessa uppgjorde

1557:	Hofue	pengr.	—	27	℔ 5	öre.
	Bysse	„	—	10½	℔	
1558:	Hatte	„	—	23	℔ 2	öre.
1559:	—	„	—	27	℔ 2	„
1568:	—	„	—	40	℔	
1570:	—	„	—	180	℔	
1571:	—	„	—	305	℔	
1572:	—	„	—	197	℔	
1598:	Bysse	„	—	17	Dal. 14	öre.
1600:	—	„	—	16	„ 7	„
1601:	—	„	—	21	„ 27	„

De synas dock icke uteslutande hafva tillfallit hospitalet, utan torde hafva fördelats emellan detta och helge ands huset. 1598 erhöll nemligen „Simon Wägare gamble borgare, som tigger i fattiges bysso udi Åbo Domkyrkie om åhret 1 par skor". — Finl. Stats ark. N:o 268, foll. 3 v, 11 v. N:o 269 fol. 2v. N:o 270 a, fol. 2 v. N:o 271 fol. 1 v., N:o 272 fol. 1 v. N:o 273 fol. 1 v. N:o 274 fol. 6 v, 10 v. N:o 275 fol. 2 v., N:o 276 fol. 30 v.

[18]) 1570 tillföll hospitalet af Åbo vinkällare 12 ℔ och 1572: 20 ℔ — Finl. statsark. N:o 271 fol. 1 v., N:o 273 fol. 1 v.

[19]) Närmare underrättelser om helge ands huset meddelas i bilagan N:o II.

tillflyktsort för fattiga, ålderstigna, vanföra och bräckliga motsvarade det närmast ett fattighus och stod vid nyssnämnde tid under uppsigt af samma föreståndare som S:t Jörans hospital. Af denna gemensamhet, som fortfor ända till hospitalets och helge ands husets flyttning till Sjählö, bära äfven räkenskaperna tydliga spår i så måtto att inkomsterna och utgifterna för de båda inrättningarna icke fullt åtskiljas, hvarföre det mången gång blir omöjligt att afgöra, hvad som med rätta tillkom den ena eller andra af dem. Emellertid synes det som om man, då något brast på det ena hållet, utan vidare anlitade den andra inrättningens resurser att fylla bristen. Äfven gemensamheten i namnet (Åbo hospital) vållar otydlighet, och man stadnar derföre ofta i villrådighet om hvilketdera hospitalet det är, som afses.

Det kan väl vara möjligt och äfven sannolikt att dessa anstalter redan från äldsta tider varit förenade under gemensam förmyndare, men antydningar finnas dock om, att de åtminstone tidtals egt hvar sin sådan. Sålunda omnämnes Dirich Hansson 1504 såsom „välboren man, fougde på Åbo slott, häradshöfdinge i Mascho härede, rådman i Åbo stad och the fattiges förmyndere i helge ands huset“ [20]) och 1522 d. 22 September utfärdar konung Kristian II ett bref hvarigenom han öfverlemnar åt sin kapellan Erich Simonssen „wort oc kronens hospitale Sancti Jørgen, wden fore wor kiøbstadt Aaboo i Fyndtlandt liggendis, met alle syne renthe oc retthe tilliggelsse jnothit vndertaget, at haffue, nyde, bruge och beholde [i] sijn liffstidt, dog met saa skell, hann skall holde the fattige siwge menneske ther sammesteds wedt then prouenthe oc retthighet, som them bør och pleige, at

[20]) H. G. Porthans skrifter i urval utgifna af finska litteratursällskapet. Del II pag. 670 not. Helsingfors 1862.

haffue efter fundatzsens lydelse, och holde capellet oc gorden ved maght oc thet gotz ther tilligir oc tienerne paa godtset boo wedt Suerigis loug oc icke forhugge ffougterne ther tilliger [21])". 1523 den 22 Oktober förlänade Gustaf I i sin tur „spettalen wten for Aboo" åt „mester Jesper" [22]) och den 5 Juni 1525 utfärdades åt „Albriicth Toolk ith forlaeningxbreff i hans liffstiidt på spettalen wiidt Aaboo" [23]).

Hvad dessa förläningar månde hafva inbringat sina innehafvare är numera omöjligt att utröna, men det vill synas, som om det icke kunnat vara särdeles mycket, då man redan 1568 finner hospitalet, oaktadt det nästan årligen varit ihågkommet med icke så obetydliga gåfvor [24]), vara bragt i sådant trångmål att d. v. föreståndaren Nils Larsson Lipainen, efter att först hafva tillskjutit åtskilligt af

---

[21]) Grönblad, Edvard. Nya källor till Finlands medeltidshistoria. Första samlingen, pag 731. Köpenhamn 1857.

[22]) Granlund, V. Konung Gustaf den förstes registratur B. I pag. 170. Stockholm 1861.

[23]) Granlund, V. Konung Gustaf den förstes registratur B. II. pagg. 141, 155. Stockholm 1864.

[24]) Genom bref af den 18 September 1554 hade styrelsen allaredan ihogkommit hospitalet med ett tillfälligt understöd af 6 pund råg, hvilket understöd åtminstone ännu 1559 kom detsamma till del och 1561 uppbar hospitalet såsom kongl. förläning 10 lester spanmål. Hendric Classon Horn till Kankas förärade 1558: 2 kor, 1559: 1 ko och 1568: Råg — 4 1/2 span, Malt — 3 span, Ko — 1 st., Flesk — 1 sida. — Herman Fleming 1558 och 1559: 1 oxe och 1568: Råg — 1 pund och Ko — 1 st. Clas Christiernson Horns till Åminne fru 1568: Ungnöt — 1 st, och Lasse Michelsson 1568: 8 ℔ penningar. — Dessutom lefvererades nästan årligen af Åbo slott än något penningar, än fisk, salt, spanmål m. m. hvarjemte hertig Johan åtminstone under några år gjorde liknande föräringar. — Finl. Statsarkiv. N:o 559 fol. 3 v. N:o 694 fol. 28. N:o 698 fol. 61 v. N:o 268 foll. 12, 21 v, 22. N:o 270 a, foll. 2 v, 3. N:o 896 fol. 44 v. N:o 958 fol. 28 v. N:o 991 fol. 16 v. N:o 1015 fol. 29. N:o 1095 fol. 13 v. N:o 717 fol. 17 v. N:o 938 fol. 15 v. m. fl. — Handlingar till Sveriges reformations och kyrkohistoria under konung Gustaf I. Band II pag. 416. Stockholm 1844.

egna resurser, såg sig tvungen att resa öfver till Stockholm att för de högsta myndigheterna skildra den nöd, som rådde såväl i hospitalet som helge ands huset och af dem söka utverka medel till dess afhjelpande. Under föreståndarens frånvaro tilltog emellertid nöden ytterligare så, att biskop Paul Juusten, till hvilken de sjuka och fattiga i sin öfvergifna belägenhet vände sig, finner för godt att d. 25 Maj 1568 utfärda ett lejdebref för Anders Wainisari (helge ands hus landbo) att „draga wth till ährlige gådt folk äddele ock adell här i Åbo läen, som haffua rådh till adh hielpe them medh itth eller annet för Gudz schuld“ [25]). Återkommen medförde föreståndaren ett af hertig Johan d. 2 Juni 1568 på Svartsiö slått utfärdadt bref till biskop Juusten [26]), hvari denne förständigas att tillhålla presterna att i rättan tid lefverera „spetals penningarna“ hvarjemte vidare „the fatiga siuke och forlammade personer wdj Åbo hospitall“ genom ett kongl. bref af den 16 November 1568, till hjelp och årligt underhåll erhålla 2 punde lester spannemål af tionden i Piikis härad [27]). Under de närmaste åren kom också detta understöd dem rigtigt till godo, hvarjemte äfven gåfvorna till hospitalet synes hafva varit något rikligare än förut, men 1573 anföra de ånyo klagomål öfver att en del af den anslagna spannmålen icke kommit dem tillhanda, hvarföre Johan III den 6 Juni 1573 utfärdar ett bref, hvari han förständigar häradsfogen att så framt han ville undvika konungens ogunst, „medh thet aller förste“ lefverera dem den halfva lest spanmål han dem förhållit [28]).

---

[25]) Finl. statsark. N:o 1106 fol. 42 v.

[26]) Johan III:s registratur för 1568 fol. 142, enl. en afskrift i Finl. statsark.

[27]) Finl. statsark. N:o 1202 fol. 71 v.

[28]) Finl. statsark. N:o 1243 fol. 27 v.

1575 den 9 Augusti anslås ytterligare 2 lester spannmål af Piikis härad till förmån för hospitalet [29]) och från 1578 erhöll såväl hospitalet som helge ands huset dessutom regelbundet till jul och påsk från Åbo slott en gåfva, vanligen bestående af en eller annan tunna bröd, öl, („herr öl och svenne öl") skinka, kött, fisk, harar m. m., en gåfva, som ännu åtminstone 1612 kom dem till del [30]). Dessutom uppbar hospitalet i förening med helge ands huset redan före 1591 något ved från Reso och Rusko socknar. Nyssnämnde år anföras nemligen klagomål öfver att den ved, som konungen några år dessförinnan beviljat hospitalet af Reso socken icke blifvit af häradsfogden levererad. I följd häraf utfärdar Johan III den 12 Juli 1591 ett bref hvari han vid *hotelse* af „högsta onåd och straff" tillsäger fogden att icke göra hospitalet „på samma skattéved här efther något hinder eller förfång" [31]). Emellertid finna vi att hospitalsföreståndaren Jakob Eskilsson vid 1610 års sommarting med Reso och Wårfrukyrko (S:t Mariæ) socknar åtalar de bönder i Reso och Rusko, som „efter konungens bref åhrligen hafwe warit wane adt föra till hospitallet" sin skatteved. Då de emellertid förklara att de denna vinter aflemnat den till Åbo slott, blef domen den, att de skola „förskaffa sig besked wid slothet huad thijt fördt är och ther bestås. Der kan han annorstedes få wederlagh före, men allt huad hoos them rester, skole the siellf bethalle och före till hospitallet [32]).

---

[29]) Finl. statsark. N:o 1335 fol. 55 v. N:o 1521 fol. 67. N:o 1551 fol. 83. N:o 1561 fol. 92. N:o 1380 fol. 108.

[30]) Finl. statsark. N:o 1352 fol. 18. N:o 1366 foll. 19, 26 v. 42 v. N:o 1413 fol. 21. N:o 1415 fol. 47. N:o 1427 fol. 11. N:o 1445 fol. 62 v. N:o 1457 fol. 14. N:o 1471 fol. 97. N:o 1550 fol. 27 v. N:o 1579 fol. 57. v. N:o 1639 fol. 29. N:o 1655 fol. 39 v. N:o 1664 fol. 41 v.

[31]) Finl. statsark. N:o 1771 fol. 156.

[32]) Finl. statsark. Tillägg till handlingar och räkenskaper rörande Åbo slotts län 1540—1633 N:o 222 a, fol. 16 v.

I den stat, som af hertig Carl och Sveriges rikes råd den 23 Augusti 1595 utfärdades för „presterskapedt vid Åbo domkyrkie och thes capitell“ ihågkommes äfven hospitalet i Åbo med anslag. För detsamma anslås nemligen „Papumäki gods i Reeså socken, enn af Södrefinlandh hundrade nijtie två t:nor, af Nårfinlandh tjugufyre t:nor, alle åhrlige renttan“ [33]). Papumäki beläget i Rusko kapell hade allaredan genom ett af Johan III utfärdadt bref af den 12 Julij 1591 blifvit förlänadt „de fattige uti Åbo hospital“ [34]) och denna förläning synes härmed endast ytterligare blifvit stadfäst. Ehuru det egentligen räknades såsom tillhörande helge ands huset (såsom sådant upptages det 1610) [35]) synes i allmänhet på denna tid någon bestämd åtskilnad icke mera gjorts emellan hospitalets och helge ands husets inkomster, hvarföre nyssanförde spannmålsränta tillkom hvardera inrättningarna gemensamt och räntan från såväl Papumäki som öfriga helge ands huset tillhöriga gods efter behof äfven kom hospitalet till del.

Men äfven denna stat synes hafva varit alltför knapp och sannolikt var det ock i följd häraf, som gåfvorna till hospitalet inflöto så mycket ymnigare. Särskildt under 1598 voro de synnerligen rikliga och bland gifvarena anträffa vi icke blott „fru Karin till Liuxela“, biskop Erik, åtskilliga af

---

[33]) Finl. statsark. N:o 1583 fol. 33 v. — Tengström, J. Afhandling om presterliga tjenstgöringen och aflöningen i Åbo erke-stift. Del II pag. 34—36, Åbo 1821, anför äfven detta bref, men i flera afseenden olikt det å anförda ställe i Finl. statsark. förefintliga. Icke blott att han upptager brefvets datum till den 27 Augusti, utan han skrifver äfven det till Åbo hospital donerade godsets namn Pajumäki, ehuru uti nyssanförde bref tydligen står Papumäki. Namnet skrefs dock emellanåt äfven Pavumäki och Paunmäki.

[34]) Finl. statsark. N:o 1802 fol. 81 och Finlands copiebok N:o 4 fol 217 v.

[35]) Finl. statsark. N:o 1546 fol. 45.

landets stormän äfvensom en och annan prest, utan äfven borgare i Åbo och bönder från olika trakter [36]). De rikliga gåfvorna oaktadt nödgades likväl ståthållaren på Åbo slott Tönne Jörgensson samt kamereraren Bertil Hansson den 24 Aug. 1601 förordna att „it vist mantall blifwe widh huart hospitall, her widh Åbo sextio siucke personer, föruthan them, såm skola skötta them", och „föruthan hvad dem tilförende åhr tildelt hooss fougterne till wnderhold", anslogs nu ytterligare „af tullen i Åbo salt nio och en half t:nor, af öfre sategunden smör 2 1/2 t:na, köör sexton stycken, fåår ett stycke och torfisk fyre schippundh, af Norrefinlandt strömmingh aderton t:nor" [37]). Under sin vistelse i Åbo afgifver vidare Gustaf II Adolf ett confirmationsbref af d. 30 April 1614 för „Åbo stadz hospital" på besittningsrätten till „alle dhe jordagodz och landbönder, som dhe tilförene och hertill innehaft" samt beviljar derjemte till deras underhåll årligen hundrade t:nor „vthj nedre Sategunden" [38]). Emellertid utfärdar Gustaf II Adolf i Helsingfors den 4 Februari 1616 en ny stat för „biskopen, capitularibus och presterskapet vthi Åbo, Raumo och Biörnebårgh" och uti denna förordnas bland annat att: „dhe fattige vthi hospitalet j Åbo skole bekomma åhrligen aff Sagu siwtio t:r, aff S. Mårtens socken fyretijo t:r, aff Kimito femptijo t:r, aff Eufra sextijo t:r, Oriwessi trettijo t:r, aff Rauhåla fierdingh som liger till Palkone kyrckia tiugu tunnor" [39]). Under de få

---

[36]) Finl. statsark. N:o 274 fol. 23 v. — 25.

[37]) Finl. statsark. N:o 2464 fol. 89 — Waaranen, D:r Johan E. Handlingar upplysande Finlands historia under Karl IX:s tid. Del I pag. 151.

[38]) Finl. copiebok N:o 4 fol. 99 v. i Finl. statsark. — Med „Åbo stads hospital" afsågs utan tvifvel såväl helge ands huset som S:t Jörans hospital.

[39]) Finl. copie bok 1556—1638 fol. 35. i Finl. statsark. Finl.

år hospitalet härefter existerade kom detta anslag också detsamma till godo samt öfvergick sedermera till det i följd af ett kongl. patent af d. 15 Juli 1619 upprättade hospitalet på Sjählö, hvilket endast utgjorde en direkt fortsättning af de till en inrättning förenade S:t Jörans hospital och helge ands huset.

Om det sålunda är temligen få underrättelser vi ega om hospitalet och dess, så att säga, yttre organisation, så äro uppgifterna om dess inre förvaltning och lifvet inom detsamma ännu knapphändigare. Från tidigare år sakna vi sålunda hvarje uppgift om antalet af i hospitalet intagna personer; först 1568 anträffas en uppgift härom och utgjorde detsamma då 39 personer [40]).

1598	utspisades				50	personer [41]).
1600	„				54	„ [42])
1601	„	under	Maj	månad	54	„ [43])
„	„	„	Juni	„	50	„
„	„	„	Juli	„	50	„
„	„	„	Augusti	„	50	„
„	„	„	September	„	50	„

---

copie bok N:o 5 fol. 44. — Tengström, J. Afhandling om presterliga tjenstg. och aflön. i Åbo erke-stift Del II pag. 39—41. Åbo 1821, anför äfven detta bref, men har på pag. 40 upptagit Kenhola fjerding i st. f. Rauhåla. — Äfven detta anslag torde väl böra anses såsom för S:t Jörans hospital och helge ands huset gemensamt.

[40]) Finl. statsark. N:o 270 *a* fol. 5. — Uti N:o 270 *b* utgörande en dublett af föregående räkenskap angifves väl antalet till 59, men detta torde bero på något misstag, ty i N:o 270 *a*, som är fullständigare och tydligen utgör det officiella exemplaret, finnes denne siffra, jemte några andra poster tydligen rättade. — Under samma och derpå följande år inneslöt helge ands huset 18 personer.

[41]) Finl. statsark. N:o 274 fol. 11. Ovisst är dock huruvida icke i detta antal också helge ands personerna äro inberäknade.

[42]) Finl. statsark. N:o 275 fol. 8.

[43]) Finl. statsark. N:o 276 fol. 4 — 17 v.

1601	utspisades	under	Oktober	månad	56	personer	
„	„	„	November	„	56	„	
„	„	„	December	„	55	„	
1602	„	„	Januari	„	55	„	
„	„	„	Februari	„	55	„	
„	„	„	Mars	„	53	„	
„	„	„	April	„	44	„	
1603	„	„	Maj	„	41	„	[44])
„	„	„	Juni	„	41	„	
„	„	„	Juli	„	45	„	
„	„	„	Augusti	„	42	„	
„	„	„	September	„	42	„	
„	„	„	Oktober	„	50	„	
„	„	„	November	„	50	„	
„	„	„	December	„	50	„	
1604	„	„	Januari	„	50	„	
„	„	„	Februari	„	53	„	
„	„	„	Mars	„	56	„	
„	„	„	April	„	57	„	

Hvad sjelfva kosten och utspisningen vidkom, så erhöllo de 50 personer som 1598 voro i hospitalet intagna: [45])

Hvarje Söndag: { Kött — 2 1/2 L[illegible]
Bönor — 3 1/2 capper hospitale [46]).

„ Måndag: Färsk fisk — 3/4 t:na.

„ Tisdag: Torr fisk — 15 [illegible]

„ Onsdag: Råg { Till grötmjöl samt kokmjöl öfver veckan, } — 21 capper hospitale.

---

[44]) Finl. statsark. N:o 277 fol. 2—8 v.

[45]) Finl. statsark N:o 274 fol. 11.

[46]) Finl. statsark. N:o 274 fol. 4 finnes anförd följande tabell:
„22 hospitals capper giöra — 1 t:a skatt.
1 hospitals cappa giör — 1 4/11 capper skatt.
Hospitals bisman är lijka stoor med Åbo bisman."

Hvarje Torsdag: = Söndag.
„ Fredag: Intet.
„ Lördag: = Onsdag.

Dessutom erhöllo de hvar vecka:

Till grötsofvel:

Öl — 50 stop [47]) och Mjölk — 50 stop.

Till bröd och spisöl:

Råg — 50 capper } hospitale [48]).
Malt — 6 capper }

Till koksalt:

Salt — 2 L℔ 4 ℔

Derjemte utdelades åt dem hvarje månad:

Salt fisk (meränd els strömming) — $^3/_4$ t:na.

Vidare erhöllo de till Julen en extra förplägning bestående af:

Hvete (till bröd)	$^1/_2$ t:na	
Malt	6 t:nor	(till öl).
Humla	1 $^1/_2$ L℔	
Smör	1 L℔ 18 ℔	
Fläsk	1 sida	
Kött	2 L℔	
Harar	4 st.	
Torrfisk . . .	1 $^1/_2$ L℔	
Färsk fisk . .	$^3/_4$ t:na	
Ljus	15 ℔.	

På S:t Henriks dag, påskdagen, pingstdagen, mormessa och allhelgone dag erhöllo de till hvarje högtid: [49])

---

[47]) Af ölet räknades 48 kannor på tunnan, Finl. statsark. N:o 274 fol. 11.

[48]) Härom anmärkes att under detta år var det „12 wekur, som the inga capper hafwe bekommit för then orsaken skuldh att underhåld och årsens upbörd haffwer inthet tillrächt." — Finl. statsark. N:o 274. fol. 11.

Malt . .	6 t:nor	} till öl.
Humla .	1 ½ Lŧ	
Smör . .	1 Lŧ 18 ℔	
Fläsk . .	1 sida.	

Denna spisordning (som gälde äfven helge ands huset) iakttogs ock under de derpå följande åren och synes i hufvudsak hafva blifvit iakttagen redan långt tidigare, som ses af den som bilaga N:o III meddelade utspisningslängden från 1558. En påfallande egendomlighet härvid är den från medeltiden ärfda seden att fasta på fredagen. Redan den tidigaste utspisningslängd vi känna (den från 1558) visar denna egendomlighet och i den senaste (den från 1603) [50]) råder allt fortfarande samma förhållande, hvilket sannolikt fortbestod, sålänge hospitalet egde bestånd. Äfven fastlagen högtidlighölls med sträng fisk-diet.

Vår kännedom om de i hospitalet intagna personerna och deras hemorter är äfven högst ringa. Allt hvad derom är bekant, är att:

1568	inkommo	3	personer	från	Kimito	socken.
„	„	2	„	„	S:t Karins	„ (Nummis).
1570	„	1	dreng	„	Pargas	„
„	„	1	hustru	„	Kimito	„
„	„	1	hustru	„	Tenala	„
1571	„	1	dreng	„	—	—
„	„	1	hustru	„	—	—
„	„	1	dreng	„	Kimito	„
1600 d. 28/XI	„	1	qvinna	„	Mustasaari	„

[49]) För ifrågavarande år (1598) var det dock under en af nämnde högtider de gingo miste om extra förplägning medan „underhållet inthet tilrächte.“ I stället tillåtvungo de sig under 1601 smör extra till Åbo domkyrko messa d. 17 Juni och till midfasto. — Finl. Stats ark. N:o 276. fol. 19.

[50]) Finl. Stats ark. N:o 277.

1600	d. $^{28}/_{XI}$	inkommo	1 hustru	från	Mustasaari socken.
„	„ —	„	Chirstin	„	— —
„	„ $^{28}/_{X}$	„	Jöns Madsson	„	Sagu „
„	„ $^{31}/_{X}$	„	Elin Michelsdotter	„	Nagu „
1605	d. $^{20}/_{I}$	„	Marcus Madzon	„	Sagu „ (Kerknäs).
„	„ $^{4}/_{IV}$	„	1 qvinna	„	(Ravattula) —
„	„ $^{27}/_{VII}$	„	Pavall Michellsson	„	Kimito „ (Westankärr).
„	„ $^{24}/_{IX}$	„	Karin Andersdotter (hustru)	„	Korpo socken (Söder-Jurmo).

Då de inkommo till hospitalet förde de vanligen med sig en ko eller dess värde. Sannolikt voro de då äfven utrustade med något gångkläder, ty i räkenskaperna finnes ingen antydan om, att hospitalet skulle bekostat sådana. Visserligen uppbars årligen litet ull, men denna qvantitet var så obetydlig att den icke på långt när kunde förslå att deraf förfärdiga kläder åt de intagna. Deremot erhöllo de enhvar årligen 2 par skor. Af en antydan från hospitalet på Sjählö, der ett liknande förhållande en tid egde rum, torde man dock få antaga att hospitals hjonen erhöllo åtminstone en del af utspisnings persedlarna in natura, med hvilka de sedan på bästa sätt fingo hushålla så att en besparing uppstod, genom hvars försäljning de erhöllo medel till anskaffande af kläder åt sig.

Hospitalet och dess angelägenheter vårdades af en föreståndare (äfven benämnd förmyndare), hvilken tillika var föreståndare för helge ands huset [51]). Derjemte var en

[51]) Föreståndaren uppbar „till underhåld för sitt omak“ 1557: Råg — 6 spann, Korn — 2 ½ spann, Hafra — ½ spann, Bönor — ½

prest[52]) anställd, äfvensom en klockare[53]), en dreng[54]) och

---

spann. 1568 synes han hafva erhållit endast 15 st. fårskin och nödgades dertill för den stora nöd, som detta år rådde i hospitalet förstricka det åtskilliga förnödenheter af egna förråd. 1572 omnämnes endast att föreståndaren erhöll en hud till skor. 1598 uppbar han i årslön: Råg — 4 t:nor, Malt — 2 t:nor, Smör — 3 L℔, Ull — 8 ℔, Ved — 6 lass, Dagsverken 12, Ungnöt — 1 st., Får — 2 st. hvarjemte han för sig och sin hustru (som måhända gjorde tjenst som de fattiges stugukona i helge ands huset) erhöll 8 par skor (4 par på person) samt kost för 2 personer. 1600 uppbar han årskost för 4 personer, men sannolikt var drengens och pigans kost häri inberäknad. — En förteckning öfver föreståndarena så vidt de kunnat utrönas ämnes meddelad i bilagan N:o IV.

[52]) Äfven presten synes åtminstone under senare delen af hospitalets tillvaro derjemte tjenstgjort vid helge ands huset. Med undantag af konung Kristian II:s kapellan Erik Simonssen, hafva endast följande hospitalsprester anträffats:

Her Oluff omnämnd 1568
, Henrik omnämnd 1577
, Anders Bertoldi omnämnes redan 1577 och lefde ännu 1580.
, Dionysius omnämnes 1598.
, Nils omnämnes 1600.
, Erich Bartholli omnämnes redan 1605 och afled emot slutet af 1617. Gift med Margaretha Ludovichsdotter, som öfverlefde honom; från 1613 var han tillika föreståndare.
, Benedictus Matthiae, omnämnes 1618 och dog 1624 samt begrofs 29 Febr. i Åbo Domkyrka. Hans hustru hette Cicilia.

Till lön och underhåll uppbar presten: 1568 „i årslön:“ penningar — 15 ℔, Råg — 4 1/2 spann samt 2 par skor; 1570, 1571, 1572: „årkost“, bestående af: Råg — 6 1/2 spann, Malt — 13 spann, Korn (för gryn) — 2 1/2 spann, Bönor — 2 1/2 spann, Humla — 1 1/2 L℔, Salt — 2 L℔, Smör — 1 L℔ 16 ℔, Kött — 3 Lα 18 ℔, Fläsk — 3 L℔ 18 ℔ Strömming — 1 fjerd. Torsk — 1/2 t:na, Dubbelskor — 4 par; 1577 uppbar hospitals presten under 6 månader sitt underhåll från Åbo slott; 1598, 1600 och 1601 erhöll han i årslön penningar — 4 dal:r, fårskin — 5 st., årskost för 2 personer samt dessutom en fjerdedel af alla skänkte persedlar samt vidare 2 öre af hvar daler, som föreståndaren uppbar af „kyrkiobullan“ (d. ä. af de fattiges „bysso“ i Åbo domkyrka).

[53]) Klockaren omnämnes endast 1598 och erhöll då 3 par skor.

[54]) Drengen uppbar i lön 1568: Penningar — 10 ℔ och 6 par skor; 1570—1572: Penningar — 12 ℔, 1 unghud till stöflar, 4 par

en piga[55]). Vidare omnämnes en „utridare[56]), som uträttar ärender hos prester och fogdar", en mjölnare[57]), en „rievächtare"[58]), en fäherde[59]), och en ängsvakt[60]). För räkenskapernas uppgörande hade föreståndaren dessutom sig till biträde en skrifvare[61]).

1571 omnämnes „ny spettalet", hvarmed torde afses endast en nyuppförd byggnad för de sjuka, men föröfrigt nämnes intet om deras bostäder. Föreståndaren och presten hade hvar sin stuga och af öfriga byggnader omnämnes endast en kokstuga, en „melthe bastuw", en „liten badstugu". en „fällbod" samt en väderqvarn. Ännu 1571 användes pergament i fenstren å hospitalet[62]), men redan 1598 användes sådana af glas[63]). Invid hospitalet var $^3/_4$ spannland jord, hvilken årligen brukades till kålland och 1598 afkastade 10 tunnor kål.

---

skor och 2 skjortor; 1598: Penningar — 6 ℔, Ull — 14 ℔, Skoor — 4 par samt kost.

[55]) Pigan (emellanåt äfven benämnd kokerska och rededeija) uppbar i lön 1558: Penningar — 3 ½ ℔; 1559: Penningar — 5 ½ ℔; 1568: Penningar — 5 ℔, 1570—1572: Penningar — 6 ℔ och 4 par skor; 1598: Penningar — 6 ℔, Ull — 14 ℔, Skor — 4 par och kost; 1600: Råg — 1 t:na, Skor — 4 par, Ull — 1 ℔ samt kost. (De fattigas stugukona uppbar 1598 i lön: Råg — 1 t:na, Ull — 2 ℔, Skor — 4 par).

[56]) Utridaren uppbar 1598 i lön: Råg — 1 t:na, Malt — 1 t:na, Ungnötshud — 1 st., Skor — 4 par.

[57]) Mjölnaren uppbar 1568: Skor — 2 par „twesolat" och 1 par „ensålat".

[58]) Riväktaren uppbar 1568: Skor — 3 par „twesolat".

[59]) Fäherden uppbar 1568: Skor — 1 par „ensolat".

[60]) Ängsvakten omnämnes endast 1568 och uppbar som lön 1 L℔ salt.

[61]) Skrifvaren, som 1568 var en Her „Nedhener" uppbar detta år i lön 20 ℔; 1571: 40 ℔; 1572: Råg och malt — 3 t:nor; 1598: penningar — 2 dal:r, Råg — 1 t:na, Malt — 1 t:na.

[62]) Finl. stats ark. N:o 1161 fol. 41. Bland utgiften på Åbo slott för „hudar till pergament" upptages nemligen under ofvannämnda år „10 st. nötzhudar till spetall vdi fenstre."

[63]) Finl. statsark. N:o 274 fol. 10.

I det bref hvarigenom konung Kristian II 1522 öfverlemnade S:t Jörans hospital till sin kapellan Erik Simonssen omnämnes äfven att ett kapell fanns vid hospitalet. Uti de i behåll varande räkenskaperna nämnes intet om kapellet. Emellertid aflönas en prest och för 1568 upptager inventarie längden för „S:t Jörens huus: altarkläde — 1 par, messesärk — 2 st., casuler — 2 st., kalck — 1 st., tennflaska — 1 st., koppar liusstaka — 1 st., järn liusstaka — 1 st., böcker — 2 st., manuale oc missale, latine ambo“ [64]), under det inventarie längden för helgeandshuset under samma år upptager endast „en lithen rökilsens kaar“, såsom det enda, som påminner om att äfven vid detsamma någongång i tiden messor hållits. Ett kapell (kyrka) bör sålunda hafva funnits vid hospitalet (en kyrkogård nämnes äfven) och utan tvifvel var det samma kyrka, som 1624 blef flyttad till Sjählö.

Då hospitalet på Sjählö begynte blifva färdigt, bestämdes nemligen genom ett bref af Gustaf II Adolf till Carl Oxenstierna utfärdadt d. 18 December 1622 „att alle dhe, som med den fahrlige siukdomen spettelschann behäfftade äro, skole sendas ifrån Åbo hospital och till Nafwo sochn, der en synnerlig hospital för dem oprettadt är och inga sådana sedan där intages. Så är wår nådige befalningh, att i så mycket timber tillföhra låthen, som en ny spetal kan der af vpbygd warda och den gamble i brand stijcken, att

---

[64]) Finl. statsark. N:o 270 a fol. 43. — 1599 års invent rie längd upptager: messekalk (förgylt) — 1 st., pateen (förgylt) — 1 st., casular — 2 st., messe särker — 2 st., stolae — 2 st., humerale — 2 st., manipulae — 1 st., cingulum — 1 st., altarkläde — 2 st., handkläde — 1 st., messings liwsstakor — 2 st., järn liwsstakar — 2 st., rökilsekar af koppar — 1 st., liten ten flaska fyrkantig — 1 st., Misale — 1 st., handbook Pauli Justeni, 1 st., bönebook Michaelis Agricolæ — 1 st., bönebook Jacobi Petri — 1 st., de 4 sistnämnde på finska.

icke någen antingen af dhe fattige eller elliest vthaf staden skall af samma siukdom inficierat och besmittadt warda [65])." Från denna förstöring undantogs dock hospitalskyrkan, ty i en af ståthållaren på Åbo slott till borgmästarene i Åbo utfärdad skrifvelse af den 10 Juli 1624 påbjudes „att vthan någen lenger vppehåldning j dagh eller om måndagh til dett aldensidste the fattigas kyrckio, som ennu på deras gamble wåhnings platz emellan stadhen och slåtett qwarblefven är, måtte blifwa nedtaghen och sedhan til Corpo (Nagu) sokn til then ortt, ther the fattigas wåhningar och byggningar nu vpbygges, eller vpsettes, komma låter [66])" .... Då ifrågavarande kyrka tydligen var belägen utanför stadens d. v. område, är det klart att härmed icke afses den 1588—1590 nyuppbyggda helge ands kyrkan, hvilken var belägen inuti staden [67]). Wasströms uppgift om ett hospital beläget på södra sidan om Aura å, hvilket sedan blifvit flyttadt till Sjählö i Nagu [68]), torde sannolikt afse S:t Jörans hospital, men enl. nyss anförda skrifvelse framgår otvifvelaktigt att detta varit beläget emellan staden och slottet och sålunda norr om ån och måhända icke långt från samma plats der sedermera vid medlet af 1600 talet ett fattighus (hospital) med sin kyrka blef uppbygdt. [69])

---

[65]) Riksregistr. för 1622 fol. 397 v. enl. en af d:r Waaranen gjord afskrift förvarad i Finl. statsark.

[66]) Bidrag till Åbo stads historia utgifna på föranstaltande af bestyr. för Åbo stads hist. museum häft. II pag. 175.

[67]) Se närmare härom i bil. II.

[68]) Wasström, N. Ekonomisk beskrifning öfver Åbo stad, pag. 17. (praes. C. Fr. Mennander) 1749.

[69]) Någon karta öfver den utsträckning, som S:t Jörans hemman, på hvars mark hospitalet enligt all sannolikhet varit uppfördt, tidigare egt, har tyvärr icke kunnat anträffas. För att dock i någon mån lemna en antydan om hemmanets ungefärliga belägenhet, bifogas en karta öfver detsamma, uppgjord 1845. Originalet, hvarå jernvägen senare är uppdragen, förvaras å landtmäteri öfverstyrelsen.

2. Hospitalet på Sjählö.

Hospitalet på Sjählö grundlades genom ett af Gustaf II Adolf utfärdadt „patent“ af den 15 Julij 1619, hvilket är af följande lydelse:[1])

„Wij Gustaf etc. Göre vitterligit, att effter dett wij förnimme att den smittesamme plåga och siukdom Spetelskan i Finlandh (dy werre) sigh widgar och öfverhanden tager, serdeles för dett att hon af Gudi ett syndastraff är, såsom och icke mindre der igenom, att de som medh den behäfftade äre, vtan någon försyn medh andre helbregde umgå och iblandh dem boo och wistas; dock likväl att sådant, så mycket meniskligit och möieligit är, må förekommes och afwäries: Så hafve wij de arme och usle menniskior till afsöndrende ifrån andra hällbregdes vmgänge, såsom och till att wist vppehålla för godt och rådsampt ansedt, att för dem ett hospital vpå — — öön, effter hon afsijdes är belägen, må ock skall opbygges, der till wij de kranka till vppehälle een wiss ränta hafwe gifwit och förordnat; däriämpte och så belefvet, att alle de sigh der ingifve, då skole de hospitaled till godo medh sigh ingifva 20 daler peninger eller dess värde. Och om de sielfve icke så förmögne äre, ej heller deras föräldrar, att de be:te 20 daler

[1]) Riksregistraturet för 1619 fol. 227 enl. en i Finl. statsark. förvarad af dr. Waaranen gjord afskrift. — Jemför Stiernman, A. A. von, Samling af kong. bref, stadgar och förordningar, Del. I pag. 706. Stockholm 1747.

åstadkomma kunne, så skall staden eller socknen, dädan de komma och vthi bodt hafwa, wara förplichtade att skiuta så myckit tillhopa; hvilke peninger sedan, effter som de kunna tillwäxa, af hospitalens föreståndare skole sätties på ränta hospitalens inkompst dermedh att förmera. Gifwe fördenskuld här medh tillståndh såsom och alfwarligen befale här medh alle, dett ware sigh de, som vti städerne i hospitalen allerede äre, eller och opå landet kunna wistas och sigh medh förb:te siuka befinna beladde wara, att de sigh opå förb:de wilkor dijt in begifwa och sigh sedan der stadigt förhålla, vndvijkandes aldeles deres slächt och wenners såsom och elliest alle andre helbregdes vmgänge. Wij befale och här medh wåre stadthollere och fogder, att de medh flijt der effter i landet låta ransaka, och der de förnimma någen i så måtto vmgå dem, som äre besmittede och en gångh i hospitaled intagne, då skole de, när det blifver kunnigt, förbiuda honom att hafwa något vmgänge med andre på åhr och dag tillgörendes, så länge man fåår see, om han är frij eller icke och dett widh högsta straff och böta hospitaled till godo, om någen beslagen warder, som här emot bryter. De andre, som besmittede finnes och en gångh äre intagne, skole icke tillstädies att begifwa sigh igen antere till städerne eller och opå landet, att gå omkringh och tiggie, effter vij dem medh nödtorftigt uppehälle hafve latet försörie. I synnerheet skall presterskaped widh högsta straff och böter här medh förmant och warnat wara, att de ett flitigt vpseende, både vti städer och på bygden här medh hafwa och så lagadh, att så snart de förnimma någen wara infiscieret, skole de stadtholleren och befalningsmannen här om gifwa tillkenna, att den besmittade i tijdh ifrån andres vmgänge må afsyndres och i hospitaledh intagen blifwa. Hwarvtöfwer förb:de wåre stadthollere och

befalningzmän medh alfwar och flijt förplichtede wara skole hand att holla och iw serdeles ett noga inseende hafwa, att medh den rentan, som de sinka till vppehälle är förordnat, troligen må handles och så delas och skifftes, att de intagne sinke icke någon nödh vthi deres nödtorfftер lijda. Der sigh alle synnerligen och samptligen hafwe etc".

Några dagar senare (den 18 Juli) utfärdade konungen vidare ett „memorial vthi de erender som K. M:t hafwer ombetrodt herr Johan Skytte, herr Carl Oxenstierna, Jochim Berends och Johan Ottesson i Finlandh att förretta" uti hvars 11:te punkt det bland annat heter: „Effter dy och den spetelske siukan tager fast öfwerhanden i Finlandh, och serdeles widh siösijdan och kringh Åboo: Derföre skole de låte ransaka och förfara någon Öö, som låge afsijdes een Mijl eller twå ifrån Åboo, hvarest någon engh wore att holla boskap och der förordne att en spetelsk hospital blefwe opbygdt, så stor att ett hundrade man kunde der blifwa underholdne, och så laga att den nu strax blefwe stält i werket såsom och läggie der till de renter, som K. M:t der till hafwer deputeret; sätiendes der öfwer en föreståndere; och sedan befallendes att alle de som med spetelskan äre kränkte i Åboo hospital flytie dädan och in på bemälte Öö, såsom och förbiuda att de icke komme till Åbo igen, eij heller gifwa sigh kringh landet att tiggia eller i annat folks vmgänge"[2]). Den 8 November samma år kunde de nämnde kommitterade inberätta att „spetalshuset" är „på Skjälö i Nagu s[ocken] förordnadt på två bonde hemman och förordningen dertill gjord och derhos gifvet besked, som instructionen förmäler, huru med dem skall handlas"[2]).

---

[2]) Riksregistr. för 1619 fol. 257 enl. en i Finl. statsark. förvarad af dr Waaranen gjord afskrift.

Den 11 November s. å. utfärdar konungen vidare ett bref till ståthållaren på Åbo slott Carl Oxenstierna hvari denne förständigas att noga vaka deröfver att det om hospitalet utgifna patentet till „alle sine punkter må exequeras och efterkommet varda“ på det att de spetelska „medh allersnaraste måge komma tillsammans“ och „icke widhare måge besmitta andre medh sigh, det wij förnimme (gudh bettret) mera än nogh skiedt wara“. En särskild uppsigt bör dessutom hållas deröfver att „de spetelske, som nu icke straxt kunna komma in i hospitaledt, icke fara och flyttia kring om landet, vthan blifve stille der de äre, till dess vij och för dem någon lägenheet kunne låtha vpsökia. Wij wele och elliest att nu i winter låtha vndersåtherne effter den förgjorde ordningen framköra timber, dermed hospitalet vpbygias skall och så latha sielfve bygningen företagas i tillkommande wår, det första som mögeligit ähr“ [4]. Ganska rigtigt synes äfven hospitalet begynt uppföras följande år samt bygnaden fortgått under de derpå närmast följande. 1620 utanordnas nemligen från Åbo slott något spanmål och victualier åt „Hans Bångh bygemestare och tilsijare vid den nya hospitalen som byggdes på Sälön i i Nafuo socken [5]) och under 1622 kom till detsamma 96 t:or kalk och 2000 tegel samt från Piikis härad 1055 1/2 dagsverken [6]). Huru länge det dröjde innan hospitalet blef så färdigt att de sjuka kunde intagas uti detsamma är ovisst;

---

[3]) Acta Fennica i kongl. sv. kammararkiv. enl. en i Finl. statsark. förvarad af dr. Waaranen gjord afskrift.

[4]) Riksregistr. för 1619 fol. 421 v. enl. en i Finl. statsark. förvarad af dr. Waaranen gjord afskrift.

[5]) Finl. statsark. N:o 1817 fol. 18.

[6]) Finl. statsark. N:o 1819 fol. 99, N:o 1824 fol. 46. — Tillsijare var då Lasse Thomasson.

nåhända skedde det redan 1623, ehuru den första i behåll varande räkenskap för detsamma begynner först d. 2 September 1624. Uti denna benämnes det „Åbo hospital på Siällöö i Nagu socken“ [7]).

Den ö som sålunda blifvit utsedd till hemvist för de sjuka och fattiga, Sjählö [8]), är belägen i skärgården utanför Åbo på ett afstånd af 3 mil i sydvestlig rigtning ifrån nämnda stad. Den norra udden af ön, på hvilken kyrkan nu är belägen, går fortfarande under benämningen „sjukholmen“. Den var vid ifrågavarande tid afskild ifrån den öfriga ön genom ett smalt och grundt sund, efter hvilket spår ännu äro synliga. På denna holme (sjukholmen) uppfördes vid nyssanförda tid 4 stugor samt en bagarstuga och en badstuga för de spetelska, äfvensom den från Åbo hit transporterade hospitalskyrkan. På sjelfva ön åter uppfördes 1 stuga jemte bagarstuga och badstuga för helge ands personerna, 2 stugor jemte bagarstuga och badstuga för kyrkoherden samt en stuga med 2 kamrar för sysslomannen. Härtill kom stall, fähus, fårhus, proviantbod och väderqvarn. Af gammalt fanns en ria med lada, visthus, båthus, väderqvarn och 6 st. hölador, deraf 3 på ön och 3 på några under Sjählö lydande holmar. Snart fann man dock att de uppförda byggnaderna icke voro tillräckliga, hvarföre antalet inom kort ökades. — Stallet och ladugården inrymde en häst, en oxe, en tjur, 5 st. kor (ökades snart till 9), 10 st. får, 7 st. lam, en bock, 4 st. getter och 2 st. kalfvar.

Samtliga anslag, hvilka S:t Jörans hospital och helge

---

[7]) Finl. statsark. N:o 278.

[8]) Namnet skrifves ganska olika. Följande former hafva antecknats: Sjählö, Siählö, Siählöö, Siällöö, Siällö, Siälöö, Siälö, Seelöö, Skjälö, Skiählö, Skälö, Sielö, Sieglö, Sälö, Sälöö.

ands huset egde till underhåll, öfverfördes till Sjählö hospitals stat. De betydligaste af dem utgjorde de af styrelsen beviljade andelarna af häradsräntorna. Dessa voro fördelade på sådant sätt, att hospitalet erhöll:[9])

Aff Pijkie häradh

Penningar	16 Dal:r 28 öre 8 $^{3}/_{5}$ pen.
Spanmåll	120 t:or
Strömming	10 t:or
Flesk	20 sidor 9 L℔ 16 ℔
Spettfisk	100 st.
Stut	1 st.
Ung Nött	3 st.
Höö	80 åm.
	= 416 Dal. 27 öre.

Aff Masko häradh

Strömming	20 t:nor
Spanmål	112 t:nor
	= 332 Dal.

Aff Haliko häradh

Spanmåll	200 t:nor

Aff Nedre Satagunden

Spanmåll	200 t:nor
Smör	6 $^{1}/_{2}$ L℔
Fåår	100 st.
Kiött	100 L℔
	= 817 Dal. 2 öre.

[9]) Finl. statsark. N:o 278 foll. 3, 18, 27 v. 33 v. 39 o. a. v. — Denna anordning är under åren 1633, 1634 och 1635 i så måtto förändrad, att anslaget från Haliko härad under dessa år utgår från Kimito friherreskap med resp. 150, 180 och 149 t:or spanmål. — Uti den stat som finnes uppgjord för Finland „ifrån Johannis 1623 till Johannis 1624“ upptages anslaget för hospitalet något olika. Deri angifves nemligen att

En icke obetydlig och stadig inkomst utgjorde äfven den s. k. landboräntan, d. ä. de från hospitalets gods inflytande arrende summorna. Dessa gods voro följande:

S:t Mariæ eller Wårfrukyrko socken.

S:t Jöran, enstaka hemman, 1 gammalt mantal, frälse. Till-

Till Åbo hospital behöfves 2112 Dal. 16 öre

Aff Maskå Häradt

Strömmingh	15 t:or

Aff Pijkie Häradt

Spanmåll	227 t:or 23 c.
Smör	20 L℔ 10 ℔
Kiöt	14 L℔
Får	20
Wedh	200 st:n
S[alt] Fisk	12 t:or
T[orr] Nors	3 L℔ 3 ℔
	= 722 Dal. 19 1/2 pen.

För
- 20 L℔ 8 ℔ Humbla
- 10 L℔ 16 ℔ Salt
- 376 L℔. 16 3/4 ℔ Kiöt
- 15 st. oxar.

Penningar	11 Dal. 17 öre 19 1/2 pen.
S. Flesk	20 Sijdher
P. Flesk	10 1/4 L℔
T. Nors	10 L℔
Spetfisk	140 st.
Köör	2
Stutar	2
Salt Fisk	6 t:or
Får	20
Höns	20
Egg	200
Höö	70 å[mar]
Ull	11 L℔
Brödh	15 Knal.
Stockar	1720
	= 476 Dal. 29 öre 7 1/2 pen.

Aff Hallikkå Häradt

Spannemåll	167 t:or 27 1/2 c.
	= 37 Dal. 25 öre 14 3/4 pen.

hörde förut S:t Jöråns hospital och blef genom ett kongl. bref af d. 8 November 1650 förlänt till evärdelig egendom åt borgmästare och råd i Åbo stad [10]). I stället

Aff Nedre Sattegunden

Spannemåll	87 t:or 18 c.
	= 197 Dal. 3 öre 4 $^{4}/_{8}$ pen.

Aff Öfre Sattegunden

Penningar	53 Dal. 3 öre 18 $^{2}/_{8}$ pen.
Spannmåll	44 t:or 27 $^{1}/_{8}$ c.
Får	100 st.
Kött	66 Lsk.
	= 278 Dal. 21 öre 9 $^{1}/_{8}$ pen.

Finl. statsark. N:o 397 fol. 61 v.

[10]) Kongl. brefvet af d. 8 November 1650 utgör svar och förklaring „uppå borgmästare och rådz sampt menige borgerskapetz uthi Åboo underdånigst inlefvererade petita“ och dess 13 punkt är af följande lydelse: „Sidst på dedh Borgmestare och Rådh måge så myckit bättre kunna vthföra och förrätta sina ombetrodde ämbeten till stadzens nytta vällfärd och skiälige oppkompst, och stadzens till wexande sålunda effter handen kunna lända Kongl. Maij:t och Cronan till nytta och fromma; då hafwer Kongl. Maij:t her medh nådigst welat förunna och effterlåta under staden desse effterskrefne hemman vthi Åbo lähn Masko häradh och Wårfrukyrkie sockn som ähre Raunistula Jacob Bertilsson mantal ett, Thomas Jacobsson ibidem mantal ett, Kastu Grels Thomasson mantal ett, Halis Markus Komoinen mantal ett, Bertil Erichson ibidem mantal ett Ruohonpä Clemet Sigfredsson half ottonde öres skatt mantalet ett, Pyhehengie Jacob Jöransson mantal ett, S:t Jöran Thomas Andersson mantal ett, hwilke hemman Borgmestare och Rådh in communi och uthan fordelningh skole må niutha och behålla quitte och frije för alle wisse och owisse der af gående vthlagor, till Ewerdelig ägendomb dock kyrckio tienden medh alla extra ordinarie contributioner vndantagne. Sammaledes gifwes och staden her medh expectance på det crone hemmanet lille Corpis eller Koistis som Bispen i Åboo på lifztijdz rätt nu besitter att ner then expirerar der till må träda och thet på lika conditioner och wilkor som the andre ofwan berörde hemman niutta och behålla: her emot skole Borgmestere och Rådh serdeles wara förplichtade alt Maijmeserij der i staden effter den af Herr General Guvernören giorde förordningh till att afschaffa, och bryggerien till deras fullkomblige gångh inrätta låta“. — Bland städernas besvär i kong. sv. riksark. enl. en i Finl. statsark. förvarad afskrift. Ingår äfven i riksregistraturet.

öfverlemnades enstaka kronohemmanet Spink i Nagu socken åt hospitalet [11]).

Kåhärlä, enstaka hemman, 1 gammalt mantal frälse. Tillhörde förut S:t Jöran hospital och utgör fortfarande ett af Sjählö hospitals hemman.

Aningos, 1 gammalt mantal, frälse. Upptages ännu i räkenskaperna för 1633—1634 såsom tillhörande hospitalet, men försvinner derefter och dess plats intages af Pyhähengi. Redan 1630 anträffas Aningos icke mer i jordeboken, men nyssnämnde år och så allt framgent finnes Pyhähengi upptaget i dess ställe. Sannolikt är, att samma gods afses ehuru namnet ombytts [12]).

Pitkämäki, hemmanet N:o 3, Simons, $^2/_3$ gammalt mantal, frälse. Tillhörde förut helge ands huset och utgör fortfarande ett af Sjählö hospitals hemman.

Pitkämäki, hemmanet N:o 4, Vähätalo, $^1/_2$ gammalt mantal. Erhölls 1691 i utbyte emot Papumäki i Rusko, hvilket afhändes hospitalet [13]). Utgör fortfarande ett af Sjählö hospitals hemman.

Pyhähengi inom Åbo stads afgränsade område belägna hem-

---

[11]) Åbo och Björneborgs läns verifikationsbok för 1664 fol. 1827 samt från år 1675 framåt.

[12]) Finl. statsark. N:o 280 fol. 15. N:o 1827 fol. 54. Åbo och Björneborgs läns jordebok för 1649 foll. 61 v. och 874.

[13]) Åbo och Björneborgs läns verificationsbok för 1692 pag. 5001 i Finl. statsark. — Öfverlåtelsebrefvet är af följande lydelse: Emedan Hans Kongl. Maij:t medelst des allernådigste bref af den 18 Junij nästledne, hafwer täckts efterlåta någon af Siählöö hospital, med des landh bönder sökt ändringh och omväxling; warandes, till allerunderdånigste föllie dherat, ett des före detta innehafde hemman, Papmäki benämbt, j Rusko kyrkiogiäldh beläget, på militien indehlt, med nästledne åhrs räntta. Altså warder hospitalet i des ställe här medh immiteradt, medh samma åhrs räntta uthj det i Pittkämäkj by och Wårfrukyrkie socken befinttelige crono oindehlte hemmanet hwilcket dy till bättre lägenheet och nedre widh siöön ligger, hafwandes dhet och förr detta ett annat hemman j bemälte by

man (måhända detsamma, som äfven kallades Aningos). Tillhörde förut helge ands huset och blef genom ett kongl. bref af d. 8 November 1650 förlänt till evärdelig egendom åt borgmästare och råd i Åbo stad [10]). I utbyte erhöll Sjählö hospital ett hemman i Piparby i Nagu socken [11]).

Masku socken.

Danila, enstaka hemman, 1 gammalt mantal, frälse. Tillhörde förut helge ands huset och utgör fortfarande ett af Sjählö hospitals hemman.

Rusko kapell.

Papumäki, kronohemman. Tillhörde förut helge ands huset och blef 1691 lagt som augment under Lähtemäki rusthåll. Genom landshöfdingens bref af den 28 April 1691 lemnades hospitalet i utbyte ett hemman i Pitkämäki by i S:t Maria socken [13]).

Reso socken.

Pahaniemi, hemmanet N:o 3, Keskitalo, 1 gammalt mantal, frälse. Tillhörde förut helge ands huset och utgör fortfarande ett af Sjählö hospitals hemman.

Pantsio, hemmanet N:o 2, Vähätalo, 1 gammalt mantal, frälse. Tillhörde förut helge ands huset och utgör fortfarande ett af Sjählö hospitals hemman.

Waisari, hemmanet N:o 3, Ylhäis, 1 gammalt mantal, frälse. Tillhörde förut helge ands huset och utgör fortfarande ett af Sjählö hospitals hemman.

Petäsmäki, kronohemman. Var tidigare prebende gods under Nykors altare i Åbo domkyrka, förlänades sedan ge-

---

och bör befallningzmannen j häradet Hospitalet här widh handhafwa. Datum Åbo Slott den 28 Aprilis Anno 1691.

Lorentz Creutz.

And. Biörckegren.

nom ett kongl. bref af den 2 April 1614 åt en spetelsk man Erik Eskilsson [14]) samt torde vid hans och hans hustrus död, som inträffade omkr. 1624, tillfallit Sjählö hospital. Hemmanet öfverlåts sedan af grefve Pehr Brahe åt borgmästaren i Åbo Mårten Sigfridsson för hans lifstid, hvilken donation konungen bekräftar genom ett bref af d. 16 Oktober 1651 [15]). Spink hemman i Nagu torde hafva betraktats såsom vederlag både för S:t Jöran och Petäsmäki.

Halstila äng invid Pahaniemi; tillhörde förut helge ands huset. Vid en emellan bönderna i Pahaniemi by och Sjählö hospital 1672 utbruten egotvist omnämnes, att denna äng ännu då „häffdas under hospitalet een-

---

[14]) Flerstädes finnes väl angifvet (s. s. Finl statsark. N:o 1835 fol. 22 v., N:o 1841 fol. 46 v., 1637 års räkninge bok för Åbo och Björneborgs län fol. 43, m. fl.) att också Petäsmäki skulle blifvit underlagdt helge ands huset genom ett kongl. bref af samma datum som det hvarigenom Papumäki öfverlemnades, d. ä. af den 12 Juli 1591. Såsom synes i det under beskrifningen af helge ands huset i not en 6 meddelade kongl. brefvet rörande Papumäki, omnämnes i detta bref intet annat gods och något kongl. bref af samma datum rörande Petäsmäki, har icke heller någonstädes anträffats. Äfven i riksregistr. i kongl. sv. riksark. finnes intet bref af nämnda datum härom. Deremot anträffas i Finl statsark. N:o 1771 fol. 52 och N:o 1828 fol. 19 ett kongl. bref af följande lydelse: „Wij Gustaff Adolph med Gudz nåde etc. Giör witterligidt att efter Gudh allzmechtigh haffuer hemsökt denna breffwijsare Erich Eskillssonn, sampt hans hustru med en förfärligh smitteligh siukdom derföre haffve wij aff gunst och nådhe, vndt och efterlathet, såsom wij och nu medh detta wårtt öpne breff vnne och efterlathe honom thet hemman, som han sielliff aff ödhe haffver vptagit vdi Petisмäki by i Reso socken, frijtt och qvitt för alle pertzeler att niutha bruka och beholla vdj sin och sin hustrus lifztijdh der wårtt cammar rådh cammarere tougdter och alle andra wethe sigh efterrätta. Aff Åbo slott then 2 Aprilis Åhr 1614. G. A. — In margine: „Lyder på Petesmäki godz i Reså socken, som en spetellsk man benempdt Erich Eskellsson efter H. K. M. bref niuttha får".

[15]) Åbo och Björneborgs läns jordebok för 1649 fol. 66 v.

skijlt“ [16]), men sedermera anträffas den ej särskildt omnämnd, hvarföre den numera torde ingå bland de under hospitals hemmanet i Pahaniemi by lydande egor.

Piikis socken

Ruopa eller Waivasten niittu äng belägen invid Hepojoki by och emellan Piikis och Lundo socknars rår. Tillhörde förut helge ands huset och utgör fortfarande hospitalets tillhörighet.

Nagu socken

Sjählö, bebrukades tidigare af två kronobönder och utsågs, som ofvan blifvit nämdt, 1619 till plats för hospitalet. Utgör nu ett kronohemman, Fogdeby benämndt, om 2 gamla mantal. Under hemmanet hörde holmarna Wallmo, Majholm, Nurmis och Kaskis, af hvilka dock den sistnämnde 1691 blef anslagen under Prostvik, men de öfriga tillhöra fortfarande hospitalet. Gården bebrukades tidigare af föreståndaren för hospitalets räkning, men sedan 1753 har densamma emot arrende varit öfverlåten åt föreståndarne.

Piparby, kronohemman, 1 gammalt mantal anslogs 1650 till hospitalet, i utbyte emot Pyhähängi, hvilket hemman, såsom liggande inom Åbo stads staket, nyssnämnde år öfverlemnades åt Åbo stad [17]). Sedan med-

---

[16]) Finl. statsark. Åbo och Björneborgs verificationsbok för 1680 foll. 2564 och 2566.

[17]) Finl. statsark. Åbo och Björneborgs verificationsbok för 1650 fol. 406. Öfverlåtelsebrefvet är af följande lydelse: Helsan medh Gudh alzmechtigh nu och altidh. Efter dedt Jacob Matzson at H. K. M:t nådigest hafuer donerat et hemman ibland andra her under staden, Pyhehängi be[nämn]dt, som her till hafuer warit under hospitalet, huilket och inom stadzens staket är beläget, hvarföre eder befales at i inrymme hospitalet till wederlagh, Erich Clemetzsons hemman i Piparby och Nagu sochn, medh detta innevarande åhrs

let af 1640-talet öde, inbragte Piparby hemman under många år hospitalet intet annat än några åmar hö. Slutligen öfvertogs hemmanet af d. v. hospitals sysslomannen Erik Gottskalk, som genom ett af landshöfdingen d. 30 Mars 1677 utfärdadt bref, erhöll 13 års frihet från utskylder till hemmanets uppbrukande. Blef 1698 rusthåll och gick då ifrån hospitalet, som i stället erhöll ett hemman i Hafverö.

Spink, enstaka kronohemman, 1 gammalt mantal. Öfverlemnades 1650 till Sjählö hospital i utbyte emot S:t Jöran och Petäsmäki hemman [11, 15]). Tillhör fortfarande hospitalet.

Hafverö, kronohemmanet N:o 8, Söderby, $^3/_4$ gammalt mantal. Lemnades hospitalet 1698 i utbyte emot Piparby och utgör fortfarande att af Sjählö hospitals hemman.

Lundo socken

Pyhäldö, kronohemmanet N:o 3, Kallonen, $^1/_2$ gammalt mantal. Blef genom ett af grefve Pehr Brahe d. 24 Maj 1651 utfärdadt bref [18]) anslaget under det i Åbo omkr. 1646 upprättade s. k. hospital eller domkyrkofattighus. Detta hospital blef, sedan dess byggnader förfallit och genom offentlig auktion d. 26 April 1782 försålda samt hospitalshjonen inqvarterade hos stadens borgare, 1789 upplöst och dess egendom öfverlemnad till Sjählö. Härvid tillföll äfven Pyhäldö Sjählö hospital. Detta hemman räknades förut till S:t Mårtens

---

ränta uthi wisse och owisse partzeller, under frelse conditioner, lijka som dhet förriga nutit och possiderat hafwer, detta i eder efterrättandes warder Gudi befallandes. Datum Åbo den 4 December 1650.

Lorentz Creutz.

Elias Jönnsson.

[18]) Kongl. sv. riksark. Handlingar rörande hospitalen i Finland.

socken, men blef omkr. 1830 öfverförd till Lundo socken [19]).

---

[19]) Landboräntan utgjorde årligen emellan 1624—1635: Spannmål — 65 1/2 t:na, Hafra — 6 1/2 t:na, Smör — 13 L℔, Afrads ull — 1 L℔ 14 ℔, Ko (årligen) — 1 st., Nöt (2 år gammalt, årligen) — 1 st., Nöt (1 år gammalt, hvar annat år) — 7 st., Får — 6 st., Lam — 3 st., Wed — 42 lass. Härtill kom afkastningen af Sjählö gård som t. ex. under året 1626 2/IX—1627 2/IX utgjorde: Råg — 9 t:r, Korn — 3 t:r, Hafra — 3 t:r, Smör — 4 L℔, Kalfvar — 2 st., Lam — 20 st., Killingar — 3 st., Ull — 1 L℔, 6 ℔, Hö — 26 åmar, Halm — 70 kerfvr. — 1675 utgjorde landboräntan (utom Sjählö gårds afkastning): Penningar — 29 Dal. 21 öre 6 20/30 p., Spannmål — 52 t:r 6/32 c., Hafra — 5 t:r 13 7/16 c., Smör — 13 L℔ 6 7/8 ℔, Kött — 16 22/32 ℔, Strömming — 4 L℔ 9 1/2 ℔, Ull — 1 L℔ 8 ℔, Nöt — 6 st, Ko — 1 st., Unga får eller lam — 8 st., Hö — 5 åmar, Wed — 6 lass. — 1750 (utom Sjählö gård): Penningar — 43 Dal. 26 öre s:mt., Spannmål — 44 t:r 2 1/2 c., Smör — 1 L℔, Får — 1 st., Ull — 6 ℔. — 1800 (med Sjählö gård): Penningar — 152 Rdr 43 sk. 8 rst. specie. Spannmål — 43 t:r 20 28/32 c. — 1850 (med Sjählö gård, men räntan från de wiborgska lägenheterna icke inberäknad): Penningar — 298 Rbl. 64 kop. silf.: Råg. — 64 t:r 24 c., Korn — 64 t:r 24 c. — Af denna ränta utgjorde Fogdeby: Råg — 4 t:r 16 1/2 c., Korn — 4 t:r 16 1/2 c., Potatis — 15 t:r, Kålrötter — 15 t:r, Sötmjölk — 312 kannor, Surmjölk — 700 kannor. — Vidare voro landbönderna skyldige att förrätta dagsverken vid hospitalet, men hvad dem „belangar, deroppå ingen wiss stadga kan wara, för den skull at the dagligen måtte wara om åhret i hospitalls arbeet, när så behöfves och hafwa warit wahne, fåå maat och nttspissningh när the äre i hospitals arbeet". Då de upprepade gånger anföra klagomål öfver att många dagar åtgå till deras resor fram och åter, „särdeles när de komma att liggia för motwind och stora stormväder", så beviljade landshöfdingen genom bref af d. 13 Aug. 1725 att hospitals förestånderen finge lega folk för dem, hwaremoth de åtaga sig att en hvar årligen i 3 århs tijd betala 20 dal. k. mt. (Åbo och B:borgs läns verifications bok för 1728 fol. 4896). Denna öfverenskommelse blef sedan flera gånger förnyad. — Genom ett af Pehr Brahe 1648 utfärdadt bref erhöllo de ock frihet från extra ordinarie räntors utgörande äfvensom från krigshjelpen och 1650 beviljades dem äfven frihet från skjutsfärds peningarnas utgörande, på den grund att de voro nödsakade att årligen höstetid till Sjählö transportera „allt dett spannemåll och andra pertzeder, som fougderne på dheras anordningar lefwerera". (Åbo och B:borgs läns verificationsbok för 1678 fol. 2547 och 2548). — 1759 föreslogo lands-

Sedan denna inrättning redan upphört att såsom leprosorium användas, tilldelades densamma genom ett Kejs. bref af d. 5 Nov. 1816 [20]) de i Wiborgs socken belägna hemman, hvilka tidigare tillhört Maria Magdalena hospital invid Wiborg, emot vilkor att, så vidt utrymmet medgåfve sinnessvaga personer äfven från Wiborgs län intages i hospitalet. Dessa hemman voro:

Alasomes, hemmanet N:o 1, Savolais.

Rikkoila enstaka hemman.

Räisä eller Laiharanda hemman.

Alasomes äng eller Waivasten niittu [21]).

De 1440 påbjudna „spetalspenningarna, hvilka temligen regelbundet influtit så länge S:t Jörans hospital egde bestånd, tillföllo hospitalet på Sjählö allt sparsammare. Sista gången de inflöto tyckes hafva varit emellan 1628 $^{2}/_{IX}$ och

höfdingen och biskopen att hospitalets hemman skulle försäljas till skatte enl. 1723 års skatteköps förordning och köpeskillingen skulle bilda en ständig fond, hvaraf intresset antingen genom utlåning eller förwandling till låne banco capital årligen kunde öka hospitalets inkomst, men detta förslag vann ej hospitals deputationens bifall. (Hosp. ark. på Sjählö). — 1779 anhålla Sjählö hospitals landbönder om besittningsrätt för sina arfvingar å de hemman de åbo. Genom bref af d. 10 December 1779 afslår Gustaf III denna deras ansökan och förständigar seraphimer ordens gillet att tillse, att hospitalernas fria disposition öfver sina hemman icke i någon måtto blifver inskränkt. (Från seraphim. gillet till kongl. sv. riksark. ank. kongl. bref 1773—1780 fol. 335).

[20]) Rabbe, F. J. Finlands Medicinal författningar Del. II pag. 279. Helsingfors. 1836.

[21]) Af dessa hade väl Räisä hemman tillhört Maria Magdalena hospital, men enl. ett meddelande från landshöfdinge embetet i Wiborg af d. $^{27}/_{X}$ 1817 till Sjählö hospitals direktion omnämnes att Räisä hemman „blifvit framledne grefve Schuvalov till evärdelig tid doneradt," (Medicinalstyrelsens arkiv.) hvarföre föga troligt är att Sjählö haft någon inkomst af detsamma, ehuru så upptages i räkenskaperna för Sjählö hospital 1821 $^{1}/_{V}$ — 1822 $^{1}/_{V}$. (Finl. statsark.) — Årliga arrendet utgjorde 1825 för Savolais och Rikkoila tillsamman 6 Rub. 12 kop. silf. samt för Alasomes äng 58 Rub. 67, kop. silf.

1629 $^{2}/_{IX}$ [22]). Deremot inflöto de fattigas tomtören från Åbo stad regelbundet [23]). Huru länge detta skedde är dock omöjligt att afgöra i anseende till bristfälligheten af de i behåll varande räkenskaperna [24]). Likväl kan det förtjena omnämnas att „de fattigas föreståndare på Sälöö, wällärde herr Zacharias" den 11 Nov. 1644 hos borgmästare och råd i Åbo anhåller om „adsistens till att utbekomma dee fattiges tomptören hos några, som der medh tillbaka stodo [25]).

Bland hospitalets inkomster, bör äfven omnämnas de s. k. inlösnings penningarna, hvilka enligt patentet af d. 15 Juli 1619 utgjorde 20 Dal. s:mt för hvarje person. Deremot kommo allmosor, hvilka temligen rikligt tillfallit S:t Jörans hospital och helge ands huset, endast året 1624 $^{2}/_{IX}$—1625 $^{2}/_{IX}$ hospitalet på Sjählö till del, och då utdelades de omedelbart åt de inlösta. Äfven den vanliga gåfvan till jul och påsk från Åbo slott erhölls icke vidare; likaså litet ifrågakom det numera att i Åbo domkyrka uppsamla collectmedel för detta

---

[22]) Spetalspeningar inflöto från södra Finland: 1624 — 8 $^{1}/_{4}$ Dal., 1625 — 25 Dal., 1626 — 5 Dal. 16 öre samt från Österbotten 1628 — 72 Dal. — Måhända medverkade det vid denna tid upprättade hospitalet i Kronoby till spetalspenningarnas upphörande.

[23]) Emellan 1624—1635 inflöt årligen i tomtören från Åbo stad 6 Dal. 30 öre.

[24]) Uti Finl. statsarkiv anträffas räkenskaper för hospitalet på Sjählö för 1624 $^{2}/_{IX}$—1629 $^{1}/_{IX}$, 1633 $^{1}/_{IX}$—1636 $^{1}/_{IX}$, 1664 $^{1}/_{IX}$—1672 $^{1}/_{IX}$, 1674 $^{1}/_{IX}$—1697 $^{1}/_{IX}$, 1709 $^{1}/_{IX}$—1710 $^{1}/_{IX}$, 1711 $^{1}/_{IX}$—1712 $^{1}/_{IX}$, 1722—1726, 1728—1729, 1731, 1733—1736, 1738—1741, 1744—1746, 1810—1878. — De ingå meräudels ibland verificationerna till Åbo och Björneborgs läns räkenskaper; för 1810—1840 förekomma de dock skildt under rubrik „hospitals räkenskaper" samt ingå efter 1840 bland direktionens för dårvårdens räkenskaper. — I kongl. sv. riksark. förekomma räkenskaper för Sjählö hospital (från serafimer ordens gillet öfverlemnade) 1757, 1760—1774, 1777, 1782, 1784, 1786, 1790, 1793—1797, 1799—1802. — Dessutom finnas i hospitals arkivet på Sjählö concepten till räkenskaperna för 1746—1777, 1779—1841.

[25]) Åbo stads dombok för 1645 pag. 60.

hospital, såsom det i tiden skedde för S:t Jörans och helge ands husen. Den qvarlåtenskap, som i hospitalet inlöst person efterlemnade eller en sådan tillfallet arf, erhöll hospitalet. De summor, som härigenom tillkom hospitalet voro dock temligen obetydliga, utom år 1776 då denna uppgick till 10812 Dal. 8 1/2 öre s:mt.

Slutligen må det omnämnas, att Clas Munk och Anders Hare 1623 ådömdes att till försoning af de våldsbragder, hvilka de låtit komma sig till last, erlägga tillsamman 500 Dal. s:mt till det „spetaliske hospitalet [26])."

I allmänhet synes förvaltningen af hospitalet på Sjählö, äfvensom förhållandena inom detsamma utgjort en direkt fortsättning af de förhållanden, som varit rådande vid S:t Jörans hospital och helge ands huset i Åbo. Äfven utspisningen, tjenstemännens aflöning m. m. var densamma ända till 1635, men nämnda år den 22 Okt. utfärdades en af

---

[26]) Riksregistr. för 1623 fol. 419 i kongl. sv. riksarkivet. — Det kongl. brefvet härom dat. Stockholm den 17 Dec. 1623 må, såsom erbjudande ett allmännare intresse, här meddelas enl. en af d:r Waaranen gjord afskrift, förvarad i Finl. statarkiv. — Till H. Nils Bielke om Claes Munck och Anders Hare. — Gustaf Adolph etc. Wij wele eder, H. Niels Bielke, nådeligen icke förholla oss hafwa bekomidt eder skrifwelse sampt med dhe domar, som öfwer Claes Munck och Anders Hare af hofrätten där i landett fäldtte äro, och befinne samma domar wara vthj sigh sielfwe rättwijse och gode nogh. Men alldenstundh hofrätten där i landzorthen nyligen anstifftat är och man i förstone rigorem juris icke aldehles effterföllia skall, hafwe wij nådigst effterlåthet, att den förra Claes Munck må beholla lifwedt och derföre gifwa till dhe fattige vthj dett spetaliske hospitalet 400 daler, såsom och recompensera och betala sin wederpart all skadhan, som dem kan skedt wara. Och sedan denn andre Anders Hare för det fengelse, han tilldömbdt är, må gifwa till samma hospital 100 daler. Och der dhe icke strax wele gifwa samma penningar vth, skole i låthe settie dem i fengelse så lenge och inn till dess dhe dem tillfyllest erlagdt hafwe, och om dhe sigh godhwilligen der till befinna låthe, många i vthan någon wijdare söhn och plicht då strax gifwe dem frije och löse, såsom dhe tillförene

commissarien Johan Appelgren uppgjord ny stat för hospitalets inre förvaltning. Enligt denna erhöll hvarje person:[27])

„Till Månadskost:

10 cappar spanmål
1 ℔ smör
8 ℔ kiött
1 cappe spanmål för torr fisk
5 ℔ ströming
4 ℔ salt.

Högtidskåsten:

3 cappar spanmål
1 ℔ smör
1/2 ℔ humla
1 ℔ kött
1/2 cappe spanmål för torr fisk.

Högtidskost utdelades till jul, påsk och pingst och denna spisordning följdes ända till 1695.

Den till hospitalets underhåll anslagna tionde spanmålen synes småningom hafva influtit allt mer och mer oregelbundet, hvarföre grefve Pehr Brahe fann nödigt att 1650 d. 8 Maj utfärda ett bref hvari det heter „att emedan Sjählö hospital uthi Nagu sochen hafver för detta intet haft någon viss anordning på dess underhåld vthi spanmåhl, hvaraf den skole tagas, så att spanmåhlen åhrligen kunde gå visst uth, på dhet hospitalet deruthinnan eij måtte lijda någon

waridt hafwe. Och på det at det stora öfwerwåldh och orett, som der i landet hafwer alltidh i swangh och bruuk waritt, må en gångh dempatt och förtagen warda, lagh och rätt widh macht hollen, är vthi lijka motto wår nådige befalning, att i granneligen om fiere sådane wåldzwerkare ransaka och der dhe finnas, genom fiscalen Johan Ottesson för retta saken emott dem vtföhra och domb på tage. Gudh befallandes. Actum.

[27]) Åbo och Björneborgs läns verificationsbok för 1668 fol. 2104, i Finl. Statsark.

brist eller afkortning, som detta åhr skiedt åhr, så borde följande kyrketienden i Åbo län, med afseende å landshöfdingens uppgjorde förslag öfver hvad de ränta, Sjählö hospital tillslås, sedan alla sedvanliga afkortningar först blifvit afdragne, neml. i öfre Satagunden: Birkala med Messuby 112 tunnor, Kangasala 112 t:r, Orihvesi 60 t:r; I Masku härad och Rimito socken 84 t:r; I Piickis härad och Nagu socken 45 t:r; I Halicko härad och Pemar socken 67 t:r, Bjerno 74 t:r, Kisko med Somero kapell 42 t:r, summa 546 tunnor spanmål i struket mål. Skulle dessa socknars tionde vid uppbörden stiga högre, borde öfverskottet komma kronan till godo, och af fogdarna redovisas. De vid sjökusten belägne socknar borde redan om hösten med båt framforsla spanmålen till hospitalet, men de långvägade först på vintertalet [28])".

Hospitalets inkomster ökades vidare 1672 med 200 Dal. smt utgående af Ålands ordinarie ränta, hvilken summa förut varit anslagen till underhåll af det 1651 inrättade hospitalet på Gloskär i Föglö socken. Detta hospital indrogs nemligen förstnämnde år och de derstädes intagna öfverflyttades till hospitalet på Sjählö. Dessa 200 Dal. inflöto sedan till hospitalet så vidt vi kunnat finna till och med 1776.

Redan 1670 anföres „att alle dhe huus, som vedh Siälöö hospital för een lång tijdh sedhan åhre vphuggne, skola wara så förfalldne, at dhe siuka med stoor mödha kunna sigh där utj bärga för kiöldh och owädher; Eliesst medh åhro dhe byggdhe så hart wedh kyrckian, så at där någon af dem kundhe itändas, at och kyrckian medh dhet samma skule blifva lagdh utj aska, som medh stoor bekåstnadh åhr vpbygdh; hvarföre hafver man för gått fun-

[28]) Tengström, J. Afhandling om presterliga tjenstgöringen och aflöningen i Åbo erke-stift Del. II pag. 178 Åbo 1821.

nit at nya huus effter medhgifuen afrijtningh på annat ställe skulle blifua upbygdhe, effter som dhe sinka dagligen mehr och mehr sigh yppa och inkomma; Altså skall föreståndaren Oluf Hendersson så laga, at fyra stugur af hospitals besparade medhell nästkommande sämmar blifua till dhe förrige twå vpsatte, så och andre tarfwelige huus så at dhe ingen nödh af kiöldhen må lijdha“ [29]). Genom denna åtgärd möjliggjordes intagningen af de 23 spetelska, som efter upphäfvandet af hospitalet på Gloskär från Åland hit öfverflyttades. I följd af kort derpå inträffade „dyra och svåra tider“ blef emellertid „de fattiga och spetelskas“ tillstånd vid Sjählö hospitahl i Juli 1677 sådant „att dee nu mera slätt intett hafua att subsistera utaf“. Denna nöd afhjelptes dock derigenom att de erhöllo 834 Dal. s:mt. till sofvelvarors inköp [30]).

Konung Carl XI, som i så många andra afseenden ingrep omgestaltande i landets ekonomiska förvaltning, såg sig äfven föranlåten att den 6 Maj 1695 utfärda en ny stat för Sjählö hospital. Denna är af följande innehåll: [31]) .

„Stat och Spijs ordning för Siählöö Hospithal, hwarefter så wäl dee fattiga, hwilka der utj äre eller härefter blifwa intagne, som bitienterne sin löhn och underhåld skola hafwa att åtniuta. Nembl.

Till hwar fattig bestås om Månaden:

11 cappar Spannemåhl
8 ℔ Kiött
4 ℔ Salt

---

[29]) Detta bref, dat. Åbo den 10 October 1670 samt undertecknadt af landshöfding Harald Oxe återfinnes i Åbo och Björneborgs läns afkortningsbok för 1669 fol. 1875, i Finl. statsark.

[30]) Åbo och Björneborgs läns verificationsbok för 1679 fol. 2877, i Finl. statsark.

[31] Hospitals arkivet på Sjählö.

5 ℔ Smör
5 ℔ Ströming, som belöper hela året

4 T:r 12 cappar Spannemåhl à 2 1/4 D:r. .	9:	28:	19 1/5
4 L℔ 16 ℔ Kiött . . .	3:	19:	4 4/5
2 L℔ 8 ℔ Salt . . .	1:	6:	9 3/5
— 12 ℔ Smör . . .	—:	31:	4 4/5
3 L℔ Ströming	—:	24:	—
	16:	13:	14 2/5

Item till Högtidz kåst
3 cappar Spannmåhl
2 ℔ Kiött
1 ℔ Smör
1/2 ℔ Humbla
1 öre fiske peningar

I 3 Högtider:

9 cappar Spannmåhl . .	—:	21:	14 2/5
6 ℔ Kiött.	—:	7:	4 4/5
3 ℔ Smör.	—:	7:	19 1/5
1 1/2 ℔ Humbla. . . .	—:	3:	14 2/5
Fiske penningar. . . .	—:	3:	—
	1:	11:	4 4/5

Dito 1 1/2 strandfambn tall wed till kook och bränneweed à 8 öre. . . . . —: 12: —

Än skopenningar för fattige . —: 23: 8

S:ma 18: 28: 3 1/5

Som belöper på 60 Personer . . . . 1132: 24: —

Ehuru wähl Kongl. Maij:t intet welat ändra eller förminska något på dee fattigas underhåld, som dee tillförne warit wane att åthniuta utan sådant uti denna Stat låtit

upföra. Men lijkwähl som det är så rundeligen uppfördt, altså är Kongl. Maij:tz willja och befallning att allt det som här vijd uthspiijsningen kan besparas, och intet utgår bör som en annan inkomst utij räkenskaperna vptagas och för gewinst eller besparing beräknas. Skulle någon härwjd otroligen handla så skall den derför exemplariter blifwa bestraffat som en crono tyf.

Till wijn och oblater uti Hospitalet och Kyrkan		12: —: —
Till Jul-lius samaledes ½ ℔ talg		—: 26: —
Åbo Stads Hospitals fattige bestås årligen af detta hospitals inkomster		
50 T:r Spannemåhl à 2 ¼ Dal. . . .		112: 16: —
Kyrkioherden i hospitalet bestås i ett för allt till kåst och löhn		
Penningar	132: 16: —	
30 T:r Spannemåhl à 2 ¼ Dal.	67: 16: —	200: —: —
Föreståndaren sammaledes		
Penningar	103: 24: —	
25 T:r Spannemåhl à 2 ¼ Dal.	56: 8: —	
Än till Papper och Bläck inkiöp	5: —: —	165: —: —
Kläckaren, som är en prästman i lika måtto		
Peningar	39: —: —	
16 T:r Spannemåhl à 2 ¼ Dal.	36: —: —	75: —: —
Dränge fogden, som är uthrijdare till löhn . .		12: 4: —
Mölnaren bekommer i ett för alt 4 T:r Spannåhl och deremot skall mala alt hwad widh hospitalet behöfwes uthan någon afgift af de fattige		9: —: —
Smeden bekommer 2 T:r Spannemåhl. . . .		4: 16: —

2:ne Drängiar sampt Deija och en Piga till hospitals gårdens brukande, bestås hwardera till kåst om åhret			
4 T:r Spannemåhl à 2 1/4 Dal.	2:	—:	—
1/2 st. Slagtnöt till kött och skoläder	2:	—:	—
2 Lß 8 ℔ Salt	1:	6:	9 3/5
— 12 ℔ Smör	—:	31:	4 4/5
4 Lß 16 ℔ Ströming . .	1:	6:	9 3/5
S:ma	14:	12:	—
Som belöper på 4 Personer	57:	16:	—
Jtem löhn till hvardera drängen			
Penningar	5:	—:	—
Stedsell	1:	—:	—
2 Skiortor för	1:	8:	—
3 ℔ Strump och want ull à 5 1/3 öre	—:	16:	—
1 par arbets handskar . .	—:	8:	—
S:ma	8:	—:	—
Belöper för 2 drängar . .	16:	—:	—
Löhnen för hwardera Pijgan . .			
Penningar	3:	10:	16
Stedzell	—:	16:	—
Lärefft	1:	8:	—
2 ℔ Strump och want ull	—:	10:	16
S:ma	5:	13:	8
Belöper för 2:ne Pigor . .	10:	26:	16	84: 10: 16.
Upsyningsmannen för de reena fattiga, hvilken är sielf en fattig och niuter kåst hoos dem, bekommer för hufvudsvagas skiötande i dårhuset				6: —: —

Upsyningsmannen hoos de orene eller Spetelske sammaledes . . . . . 4: —: —

Kupis Huswachtaren i Åbo bestås i ett för alt 3 T:r spannemåhl à 2 1/4 Dal. . . . . 6: 24: —

Till de fattigas döde kistor à 21 1/3 öre s:mt sampt reparationer wid kyrkian och hospitalet med flere små afkortningar, som wid gårdsbruket kunna behöfvas bestås så mycket som nödwändigheten fordrar och med richtig räkning wijses wara betalt.

Och ehuru wähl i denna Staten allenast 60 personer fattiga äro upförda så tillåtes lijkwähl landshöfdingen tillijka med biskopen flera personer och så många att intaga, som medlen kunna tåhla, dock så att der wijd brukas sådan försigthigheet, det alltijd af hospitalts medell och inkomster något öfver skiuter som för ett capital till hospitalet kan förwaras och emot säker pant på intresse utlånas.

Summa S:mt 1824: 24: 16:

Till förbemälte stat hafuer Hospitalet tilgåå följande inkomster:

Siählö hospitals bönders räntta bestående i åtskillige persedlar . . . . 196: —: —

Item inkomsten af hospitalsgården 42: 44: —

För hvilket lijkwähl giöres åhrligen räckning och belöper ungefär . . . 238: 24: —

Af Mantals penningarna i Åbo höfdingedöme som vtj Kongl. Statz Contoiret åhrligen blir anslagit . . . . . 1037: 16: —

Af Kyrckio tijenden i Åbo lähn sammaledes 450 t:r Spannemåhl à 2 1/4 Dal. . . . 1012: 16: —

Af Åhlands ordinarie räntta . . . . . 200: —: —
Intresser af det till Åbo domkyrka uthlånte 2000 Dal. s:mt. capitalet å 6 procento belöper . . . . . 120: —: —
Arrende af hospitals engen emellan Lundo och Pijke socknar, sampt öfvermåhlet på böndernas rente spanmåhl . . . . . 9: 9: 8.
Sammaledes de förärdringar, som af privat personer, hospitalet åhrligen kan tillfalla och här intet till någon wiss summa kunna uthsättias.

Inlösnings penningarna, som de fattiga betahla till hospitalet, när de deruti först blifva intagne, nembl. 20 Dal. s:mt för hvar person, skola förwaras tillika med alt det öfriga som af föregående inkomster åhrligen kan besparas och blifver i behåld hospitalet till ett capital at emot säkerhet låhnas på intresse. Men de intresser som deraf inflytta kunna blifva till föregående Staz förnöjande, lijka som de öfriga inkomsterna anslagna, öfwer hwilket tillijka med alt det föregående jembwähl och om något utj opbörden igenom förvandlingen eller andra händelser kunde ökas, hwar om icke allena all nödig försorg drages, uthan och deröfver alt richtig räckning giöres, och till landz contoiret åhrligen inlefwereras. Stockholm den 6 Maij 1695.

Carolus".

Denna stat var gällande ända till 1814.

Vid betraktande af denna stat kan man bland annat icke undgå att lägga märke till, att å densamma äfven finnes upptagen aflöning för en vakt vid Kuppis brunn invid Åbo. Denna omständighet fordrar i sjelfva verket en närmare förklaring.

Sedan archiater Urban Hjärne i Sverige hade fästat uppmärksamheten vid landets egna helsovatten, uppteg professoren i medicin vid Åbo universitet Elias Tillandz till allmänt begagnande Kuppis helsobrunn (S:t Henriks källa) samt pröfvade dess vattens helande kraft vid olika sjukdomar. Då vid denna tid ett antal fall af spetelska yppade sig i skärgården utanför Åbo, ingick landshöfdingen, till styrelsen med en anhållan om, att de spetelske, hos hvilka sjukdomen ännu icke tagit öfverhanden, kunde någon tid undergå en af läkare anordnad kur vid Kuppis brunn, innan de afsändas till Sjählö. På denna framställning meddelade konungen ett så lydande svar:

„Till landshöfdingen Lorentz Creutz swar om dhe spetälskes skiötzell i Åbo lähn. Datum Stockholm den 16 April 1688".

„Carl etc. Wår ynnest etc. Tro Man etc. Wij hafwe undfått Eder underdåniga skrifwelse af d. 31 Martij sidstl. hwaruthur såsom Wi förnimmer att den smittosamme siukdomen Spetälskan der i landet sig mehr och mehr yppar och tilltager, så att föruthan det uti Siälö hospital, ett tämmeligit antahl af slijke siuke finnas skola der uti Töfsala sochn, och andre i flere andre sochnar vara dermed behäfftade, hoos hvilka en dehl lijkwähl siukdomen eij aldeles tagit öfverhanden, tyckandes det wara samwetzwärk om dhe, hvilka stodo att hjelpa heerefter som förr efter Doctor Tillandz inrådande skulle för tillstundande sommartijd blij förde till hospitalet, att insättias ibland dhe andre spetellske hälst emedan medicus från Åbo för dess perfections och andre patienters skuld icke kan afkomma att curera dhem wid hospitalet, som ligger 3 mijhl siöledes ifrån Åbo. Ty approbere Wij nådel. edert dhærwidh gifne underdånige förslagh, att strax wid staden Åbo må byggias ett huus

hwarest slike, som först för en sådan smittosam siukdom blij angifne, någon tijd måge skiötas under Doct:es Medicinæ cur på det dhe som stode att rätta och bota icke måge ibland dhe andre helt obotelige försmächta eller som härtills till dödedagar niuta frij förtäringh fast än dhe äre friske vordne, uthan hospitals medlen derigenom uti något besparade [32]).

Carolus".

Under 1688 och de närmast derpå följande åren uppfördes sålunda vid Kuppis nödiga byggnader för de spetelskas berbergerande, brunnen ombyggdes, ja det vill till och med synas som om en ny källa upptagits för de spetelskas räkning [33]), en badstuga uppsattes (sannolikt en s. k. „finsk" badstuga, men den innehöll äfven ett „karbadskar") [34]) hvarjemte hela det område, som blifvit upplåtet för de spetelska omgafs med ett plank „till umgänges betagande emellan de besmittade och andra" [35]). Huru denna kur var anordnad, resultaten af densamma, antalet af dem, som sålunda årligen undergick den m. m. s., derom saknas hvarje underrättelse [36]).

---

[32]) Riksregistr. för 1688 Del II fol. 598 v. i kongl. sv. riksark.

[33]) Reparation af „nya källan" utföres neml. 1691 på Sjählö hospitals bekostnad. — Åbo och Björneborgs lähns medh Ålandz afkortningzbok för 1691, fol. 4255, i Finl. statsark. Å samma ställe fol. 4287 omnämnes att „källan dersammastädes" ombygdes 1690.

[34]) Åbo och Björneborgs lähns med Ålandz afkortningz bok för 1691 fol. 4259, i Finl. statsark.

[35]) Åbo och Biörneborgs lähns medh Ålands verificationsbok för 1692 fol. 5106.

[36]) Om verkan af Kuppis bruns vatten vid lepra lemmar prof. H. D. Spöring 1729 följande meddelande i Acta Literaria et Scientiarum Sveciae Vol. III pag. 14. Upsaliae Anno MDCCXXXVIII.

Observatio de Elephantiasi aqva martiali fontis Kupis, prope Aboam, curata An. 1729.

Emellertid egde inrättningen bestånd ända till omkr. 1713. Under de oroliga „fejdetider“, som derpå följde, uppbrändes byggnaderna och blefvo efter fredslutet icke vidare uppförda. En s. k. kuppis brunsvakt fortfar dock att allt framgent ända in på detta århundrade aflönas af Sjählö hospital, men hans tjenst består härefter i att för hospitalets räkning i Åbo uppköpa erforderliga förnödenheter.

Intet skifte i vårt lands historia visar ett tillstånd af så allmän upplösning, förvirring, hjelplöshet och nöd, som det under de senare åren af stora ofredens hemska tider. Äfven hospitalet på Sjählö kunde icke undgå att blifva be-

---

Henricus Andreæ, rusticus Wirmoensis, incipiente laborat Elephantiasi; totum enim corpus tumidum variae magnitudinis obsidebant tubera, dura, sub cute facile mobilia, fusca primo, mox livida, sensu nullo, durius licet comprimerentur, praedita. Nasus interne ejusdem indolis scatebat tuberculis, unde per os tantum difficilem trahere spiritum cogebatur. Vox rauca et sibila. Pili in mento et superciliis rari et decidui. Fauces et uvula et linguae radix grandinosis repletæ erant tuberculis flavis aliis, aliis lividis. Suus oculis deerat nitor, ipsique sub iride humores turbidi et obscuri. Cutis universa arida, aspera, rugosa, livida, inter pruriendum findebatur, læsaque pars sangvinem fundebat aterrimum, instar vernicis splendentem. Tubera, quibus referta corporis superficies, lividiora præsertim, sua sponte rimas agebant, sangvinemque paucum admodum, priori similem sudabant. Pedes plus reliquo corpore tumidi exulcerationes nonnullas leviores planas patiebantur cum sensu quodam stuporis. In sinistro cubito ejusdem generis sed prioribus latiorem exulcerationem gerebat. Haec mali facies. Huic medelam anxie quærens miser Henricus, fontem qui Henrico sancto nomen debet alias Kupis dictum, mox in vicinio urbis situm adire jussus, salubrique hoc latice perfundere venas. Praeparato itaque, ut decebat, corpore, primo mane integrum mineralis aqvæ cantharum ingurgitavit, ebrius hinc factus, bene tamen habuit; altero mane cantharum cum dimidio, tertio vero duos et quod excurrit hausit, quam dosin postea quotidie per 4 septimanas strenue potando observavit. Elapso hoc tempore mox corpus detumescere, oculi vividiores apparere, exulcerationes exsiccari, tubercula, elevata antea, jam subsidere, in latas plagas lividas diffundi, evanescere. Hoc modo pristinæ restitutus sanitati, aquis valedixit, proximo, ut monui, vere V. D. rediturus.

rördt häraf. Lemnande hospitalet åt sitt öde, begaf sig d. v. föreståndaren Henrik Bäär 1713 öfver till Sverige, förande med sig kyrkans skrud och klockor, „hvilka han ej uthan beswär och omkåstnad, ifrån den ena orten till den andra flyttade“. Likaledes flydde äfven deras själasörjare, pastoren Harald Alftan och äfven en och annan af de „rena“ hospitalshjonen lyckades skaffa sig öfver till Sverige, men en stor mängd af de intagna, särskildt de spetelska, nödgades stanna qvar och möta, hvad komma kunde. Och onda dagar kommo, kommo många. Visserligen hade comministern Michaël Frosterus stadnat qvar, men såsom sjelf blind och bräcklig var han föga egnad att föra deras talan eller egna dem någon omvårdnad. Från 37 spetelska och 43 hufvudsvaga och bräckliga, som hospitalet inneslöt 1712, hade antalet nedgått 1719 till 8 spetelska och 7 hufvudsvaga och inrättningen var stadd „hardt nära sin upplösning“. I särskilda bref af d. 15 Sept. 1717 och d. 13 Aug. 1719 anhåller domkapitlet i Åbo hos grefve Douglas „det måtte hospitalet, som nu ej mera, såsom tillförene njöt af kronan något underhåll, få ostördt behålla den ringa jord, som var förunnad till dess och dess själasörjares begagnande, utan och kronofogdarne åläggas, att uppbära 3 kapp. spanmål af hvarje hemman till de där inqvarterade usslingars underhåll“ [37]). Derjemte anmanades presterskapet af domkapitlet genom utsända circulärbref „att efter görligheten befremja slika sammanskott“. Biskop Tengström, som omnämner dessa förhållanden, anmärker vidare: [37]) „att dessa af consistorium vidtagna anstalter icke heller varit utan all verkan, ses bland annat deraf, att consist. i afåtna skrifvelser af den 9 Julii 1719 till befallningsmän-

[37]) Tengström J. Handlingar till upplysning i Finlands kyrkohistoria, häft. 6, pag. 41 & 42 Åbo 1827.

nerne Hafverman och Ingman, betackar dem för deras hafda möda wid framskaffandet till Sjählö hospital af de i deras härader gjorda spanmåls collekter till Sjählö hospital, så att de fattige ej måtte svälta ihjäl i hungersnöd, ehuruväl slika sammanskott ej än från alla socknar inkommit; hvarförutan consist. i bref af d. 11 Nov. s. år erinrar kapellanerna And. Ravonius i Rimitto och Nils Wessman i Wirmo, att, på det de eländige i Sjählö hospital ej måtte af hunger omkomma, oförtöfvadt till berörde uslingars uppehälle insända den tunna råg, hvartill de hvardera, för sina grofva förseelser blifvit af consist. pliktfällde".

Hurudant tillståndet i sjelfva verket var på Sjählö och hvad allt de olycklige derstädes nödgats utstå, framgår nogsamt ur det memorial, som den efter fredslutet tillsatta föreståndaren Jöns Castin (Bäär hade dött under flykten och comminister Frosterus afled i April 1721) d. 11 Aug. 1722 inlemnade till Landshöfdingen. Häri [38]) klagar han att „wid Siählöö hospitahl är så jämmerligen medfarit, at hvarken fönster, taak, spijsar, dörrar eller golf mehr är i behåll", hvarföre han anhåller om att en allmän husesyn och examen här måste anställas, huruledes med hospitals huusen under ryska wäldet är disponerat och medfarit, emedan det spargeres största ruin af wåra egna omilda menniskior wara föröfwat. Han anför vidare att „til Nago prestegård är under Ryska tiden affört en hoop hospitalet tilhörige fönster, som der ännu qwar äro" [39]), att „en bonde ifrån Nago s:n och Piparby, Hindrich benämnd, skall under ryska tijden tagit ifrån hospitalet tije st. fönster och en häst", att

[38]) Hospitals arkivet på Sjählö.

[39]) Vid härads tinget d. 13 Febr. 1723 upplystes om att 6 fenster tagits från föreståndaregården på Sjählö och förts till Nagu prestgård, som lidit skada genom vådeld; socknen betalade fenstren.

„förrige möllnaren Olof Andersson, ... illa huserat uti föreståndare gården, ... och att aflidne ålderman Jöran Jacobsson, ... under händer haft all järnredskap dårhuset tilhörig, sampt tegel, kalck, näfver och bräder, hwaraf icke det ringaste nu igenfinnes". Comministerns sahl. Michaël Frosteri enka åter hade „tagit en af hospitals miölkkor til sig, williandes den behålla för sin mans löhns fordran"... „Under ryska tiden" berättar Castin vidare, „äro hiit ankombne 2:ne spetelska qvinspersoner ifrån Tenala sochn Anna Mattsdotter och Anna Jöransdotter äfwenwäl och en hufvudsvag qvinsperson ifrån Norrbotten Walborg Hindrichsdotter, hvilkas inlösningspenningar hr probsten Jacob Ritz emottagit, ty förfrågas i ödmiukhet, om åfvanbemälte qvinspersoner skohla få blifwa qwar weed hospitalet [40]). Berättas och här altid hafwa warit för Hospitals folkets förnödenhet tijo st. miölkekor, och när icke en nu mehra igenfinnes, ty förfrågas i ödmiukheet, om man får låf enär medlen infalla, at effterhand igen opphandla creatur [41]). Alldenstund här nu nödvändigare pröfwades en smed, än som i förra tider, sedan husen äro till all järnredskap förlorade, hwilket med fast mindre beswär och omkåstnad kunde låta sig giöra än sådana järnredskap af andra smeder oppkiöpa, icke allenast til husens reparationer, utan och hwad som til dårhuset fordras och till dårars fängslande, ty anhålles aldra ödmiukast det en

---

[40]) Resolution: Härom skall bref afgå till her baron och landshöfdingen i Nylands lähn, at her probsten Ritz sig häröfver förklarar. Jmedlertid måste wäl ofwannämnde siuka der möijeligast skiötas. Åbo Landscancelli d. 25 Sept. 1724. — O. R. Uxkull. — Sjählö hosp. arkiv.

[41]) Resolution: Medan få fattiga wid hospitalet för tijden äro, altså kunna ock allenast tree koor nu i begynnelsen anskaffas. Åbo Landscancellie d. 25 Sept. 1722. — O. R. Uxkull. — l. c.

sådan smed hijt kunde förordnas, emedan den förra är ännu qvar i Swerige och lärer intet mehr hijt komma [42]). . . . Sahl. föreståndaren h:r Hendrich Bähr [skall] wed sitt flychtande undan fienden hafva tagit alla de uti föreståndare gården tillhörande spiell jämpte och några st. låås . . . [och] allmogen uti Nagu sochn hafver under ryska tiden tilgripit åtskilliga huus hospitalet tilhörige, hvilka huus de affört till Åbo stad, som äro efterföljande nembl. en ny stuga ifrån prestegården med all tillbehör, jämbwäl och en ny boda, ifrån föreståndare gården en siööbod, såsom och en ny bagarstuga med all tillbehör hafva de nederrifwit och sedermera i stället för wed är den af omilda menniskior oppbränd, såsom och ifrån spetelske hållmen en heel ny stuga med all tilbehör nedrifwit och bortfört och öfwat ett så obarmhertijgt wärk, att de siuka uti kallaste wintern blifwit af dem utdrifna. . . . Sahl. h:r Michaëls enka skall hafwa tilfogat stor orätt de eländige, som de högel. sig deröfwer beswära, säijandes det hon under ryssens tid den dehlen som Christmilde menniskior til deras underhåld behagat försända och meddehla, innehållit, besynnerligen på engång etthundradeåtta dahler kopp., m:t som hon bordt ibland de fattiga utdehla, men hon allt för sin mans löhn innehållit, och der emot som sig bordt hwarken i sin mans lifstid ingen präst i hans svaga tillstånd och blindhet, mycket mindre effter hans död hållit för dem, utan de måste warit som fåår utan herde, ehuruväl probsten h:r Jacob Ritz henne härom tilsagt at hålla en nåde åhrs präst för sig der hon wille niuta nåde åhr, men hon dock intet

---

[42]) Resolution: Den förre slottssmeden Asikalainen, torde wäl beqwäma sig denna förrättning, hälst öfver någon tijd, och till widare, at antaga. — l. c.

efterlefwat utan för sin mans löhn och nådeåhr största delen för de fattiga afkortadt“ [43]).

Vid den undersökning, som, med anledning af de under ofreden från Sjählö bortförda stugorna, företogs vid häradstinget i Nagu den 13 Febr. 1723, berättade länsmannen tillika med nämnden och tingslaget „att en rysk capten benämnd Arkarot, som haft att säja öfwer denna Nagu sochens skatt och uthgiffter, innan som befallningsman tillförordnad blef, utskickat een dragoon med befallning, att låtha nedertaga och föra till Åbo, till ryska weldets tienst nödige huus, i följe hwaraf sochnens inwånare måste såsom twungne följa med dragoon till Siählöö, hwarest dragoon drifwit och tillhållit dhem att nederrifwa å prestgården 1 ny ophuggen stugu under taak, men eij trossning eller innandöme, samt en gammal bodh hvarpå taket genom wädret warit bortfördt, och från föreståndare gården 1 siöbodh och 1 bagarstuga, samt ifrån spetelske hålmen 1 dugelig stugu med all tillbehör försedd, hwarifrån dhe siuke genom dragonen uthdrefne blifwit, warandes begge prestegårdens huus så och siöboden til föreståndare gården samt stugun å spetelske hålmen förde till Åbo och där af sochnens innevånare uppsatte och förfärdigade men det 5:te huus, som warit 1 stugu å föreståndaregården, har blifvit qvarliggande efter dragoon casserat densamma, för det ståckarne varit till stoor dehl ruttnade, förmenandes länsman tillijka med nämbden och tingslaget, socknen icke wara skyldig att ersettia desse huus, emedan hwad dhe i så måtto giordt, sådant skiedt genom

[43]) Resol. För detta framl. her Michaels enkas framfarande böör hon lagföras om där till fullt skiähl och bewisning är. — Emellertid innehåller häradsrättens protokoll för detta och följande år intet härom, hvarföre „fullt skiähl och bevisning“ för sanningen af hvad henne påbördas icke torde hafva förefunnits och lagfarten således uteblifvit. — l. c.

twång af Ryska weldet, socknen och dessutom skaffat och fördt till Åbo ryska weldet till godo 3 st. stugur, den ena från ett ödes hemman i Berghamn och 2 stugor från ett annat ödeshemman, i Strandby belägit, förfärdigandes samma hus till alle nödvändigheter" .... [44]).

Den 28 Juni s. å. hölls sedan husesyn vid hospitalet. Det vid denna förrättning förda protokollet [44]) lemnar nogsamt en tydlig bild af den förödelse som öfverallt var rådande. Att i detalj skildra denna skulle föra oss för långt; det kan derföre vara nog med att anföra att å de byggnader, som ännu stodo qvar, voro skorstenarna merendels nedfallna, taken till större eller mindre del borta, fenstren dels bortförde dels söndrade, trappor, golf och väggar mer eller mindre förruttnade o. s. v. Endast på sjukholmen, der de spetelske bodde, kan det icke vara ur vägen att kasta en närmare blick. Här upptages:

„En spetelsk stugu med farstugu framföre. I stugun 3 glasfönster med bogar af föreståndaren lagade, det ena ånyo, de 2:ne andra med nytt bly omsatte, gålfvet lages med 3 tillior, bakugnen bör repareras och en ny pipa föras ofwan om taket, som bör försees med ny takwed och 3 klåfwar näfver.

Gient emoth denna stugun har förr stådt en annan stugu, som under ryska tijden, effter ryska wäldets befallning af Nagu sochnemän är förder till Åbo, i hvilkens ställe bygges en ny stuga à 15 alnars längd inom knutarna ... med 3 fönster, bakugn och spijs, spiäld, 15 sängiar och annat nödigt innandöme under godt näfvertak.

2 st. gient emoth hwarandra odogel. och aldeles förfalne stugur, att på dem någon reparation eij kan pröfvas,

---

[44]) Hospitals arkivet på Sjählö.

uti hwilkas ställe nu för tiden andra att opsättias icke äro nödige.

1 badstugu med mältelafwa uti och dogel. ugn. Nytt golf anskaffas och till stockars fordrande, som tagit någon röta anslås $^1/_2$ tolft bräder. Taket gammalt och odogel:t; ... nytt af näfver och takwed.

1 annan badstugu g[amma]l pröfwas och nu för tiden onödig på denna sidan.

1 brunn, hwarom kistan är odogelig.

1 wäderqwarn till annat innandöme färdig, men stenarna små, uthnötta, och derföre odogelige, börandes nya anskaffas. En qwarnwägg rutnad, bör dy giöras å nyo. Root stäckarna fördärfwade och ruttnade, 4 st. nya i stället. Till en kädia och haka 1 L℔ järn.

Bron emellan Siählö och siukholmen bör ånyo uppbyggas."

Vidare kan det förtjena anföras att för de „hufvudsvagas" räkning funnos uppförda „på Siählö holmen" 2 st. dårhus „gient emot hwarandra, i hwardera 4 rum. Gålfven doglige i alla rum. 1 dörr med gångjern och lås giöras till hwardera, så och 5 st. lukor med gångjärn, och järnringar samt järnbohm och uthanlåås för hwar luka;" nytt tak, nya spiäll och skårstenspipor. För de bräckliga och stillsamma hufvudsvaga omnämnas „2 st. crono stugor gient emoth hwarandra med farstugu emellan." Om kyrkan, som var lika förfallen som de öfriga byggnaderna, må det endast nämnas, att redan vid den af biskop Johannes Gezelius d. 18 Febr. 1709 hållna visitation i hospitalet anmärkes „at klockorna med fahra stå uti tornet uppå kyrckan, hvilket är swagdt och illa grundat, hvarföre å kyrkbacken någon ringa ställning skulle giöras och de deruti opsättias." I ofvan anförda husesyns protokoll af 1723 anmärkes bland annat

att „hospitals kyrkians 2:ne klockor äro ännu i Stockholm oafhemtade..., doch är giordt anstalt om deras hitskaffande igen; är för den skull nödigt att en ny ställning blifver bygd, hvaruti deese 2:ne klåckor, jemte den 3:dje lilla klåckan, som nu är i tornet opsätties.“ Detta synes emellertid icke hafva skett, ty vid den proste visitation, som 1725 d. 30 Aug. höllS på Sjählö föredrog comministern Johannes Alftanus „huru såsom honom åligger att draga bekymmer om klåckor och ringningen. Men som klåckorna äro opsatta uti ett litet torn rätt öfver rummet der de besmittade sittia, så att ingen af de obesmittade kan förordnas til at skiöta om klåckor och ringningen och derföre anhölt det Brita Rasmonsdotter, som redan åhr 1709 kommit at åtniuta en enkel portion, efter det hon varit och ännu är af svagt förstånd, och som hon allt ifrån barndomb med sina besmittade men numera aflidna föräldrar omgåts, har hon äfven blifvit förordnad att skiöta om de andra besmittade siuka emedan hon för sitt med de smittosamma öfvade umgänge då ej kunnat eller framdeles ej kan admitteras tillsammans med de helbregde, måtte påläggas att hon såsom den friskaste utaf de besmittade framdeles skulle skiöta och draga försorg om ring- och klämtningarna å behöriga tider,“ hvilket äfven beviljades [45]).

I likhet med hospitalet hade äfven dess landbönder nödgats utstå krigets härjningar. Deras boskap hade blifvit bortförd och grödan dels af fienden dels af missväxt förstörd. Under sådana förhållanden uteblef ock under de första åren efter fredsslutet allt arrende från dem till hospitalet. Den allmänna nöd, som rådde i landet, gjorde äfven sitt till, att den åt hospitalet anslagna krono tionde spann-

[45]) Nagu sockens kyrkoarkiv.

målen endast delvis inflöt. Under sådana förhållanden kunde icke heller den i 1695 års stat påbjudna utspisningen följas, utan ända till 1725 nödgades hospitalets innevånare åtnöja sig med en vida knappare kost. De 10 st. kor, hvilka hospitalet tidigare egt, men hvilka under kriget förkommit, anskaffades icke widare, utan i stället fick hvarje inlöst person uppbära 6 öre s:mt i månaden. Den på staten upptagna dejan, som sålunda blef öfverflödig, blef dock fortfarande antagen, men hennes åliggande bestod enligt landshöfdingens och biskopens förordnande numera i att koka åt och sköta om de usla, „hvilka icke kunna vårda om sig och sin kost, på det de icke i mangel af nödig skötsel må förgås i elände och uselhet“, hvarvid hon tillika bör se till „att af deras kost må årligen blifva någon besparing till nödiga kläder för dem“ [46]).

Knappt uppbygdt och åter försatt i skick hemsöktes hospitalet af vådeld. Denna härjade dock endast i förestående gården, der en s. k. främmande sal, en stuga med en kammare i gafveln, en bod, ett brännhus, två fähus och två foderlador blefvo lågornas rof. Eldsvådan, som timade söndagen d. 13 April 1729 strax efter gudstjenstens slut, hade uppkommit genom gnistor från främmande salens skorstenspipa, hvilka antände det af näfver och takved bestående taket till nämnda sals byggnad och i följd af den starka blåst, som var rådande, kunde de närstående byggnaderna icke skyddas. — Så vidt vi kunnat finna har derefter endast en gång en alvarsammare eldsvåda timat på Sjählö. Detta inträffade d. 25 Augusti 1746, hvarvid ett dårhus med 12 rum under samma tak, en bagarstuga med två kamrar, planket kring en stor „fånge gård“, jemte porten (som till nätterna

[46]) Hospitals arkivet på Sjählö.

slöts med en jernbom) samt vidare en uti capellansgården belägen bagarestuga med 2:ne camrar vid gafveln, en boda, ett fähus med foderlada, två bakstugor och två bodar, „som de inlösta med egen bekostnad derstädes uppsatt“ lades i aska. Denna gång hade elden kommit lös på sådant sätt, „att en af de inlösta vid namn Caisa Hielt haft eld i spisen uti bagarestugan och wärmt math med en gryta hwarunder warit höga fötter och sedan maten blifwit upwärmd, fört grytan på gården, hvarest tå än efter bygnan woro höfvelspon, som förmenes, at antingen med sielfva grytan följt någon eld kåll eller och af grytfötterna, som utan tvifvel varit heta, itänt uti spånor, som sedan uti den starka wäst nordan stormen fört elden först på dårhusväggen, som låg under wädret och så vidare öfver the thäromkring närmaste husen, så at inom en handvändning elden stått öfver alla huus“ [46]).

Vid den tionde indelning, som i följd af en kongl. resolution af 1731 företogs i landet erhöll Sjählö hospital åt sig anvisade vissa hemman, af hvilka hospitalet framdeles egde uppbära tionde spanmålen. Enligt denna indelning, hvilken ännu i dag är gällande, äro dessa hemman spridda i följande socknar och sålunda fördelade att:

Af Lemo	socken utgår . .	51	T:r	4	kap.
„ Nagu	„ „ . .	47	„	28	„
„ Rimito	„ „ . .	49	„	23	„
„ Pargas	„ „ . .	64	„	10	„
„ Bierno	„ „ . .	79	„	24	„
„ Kimito	„ „ . .	130	„	28	„
„ Wårfrukyrko	„ „ . .	22	„	6 ½	„
„ Reso	„ „ . .	2	„	24 ½	„
„ Masku	„ „ . .	1	„	2	„
	S:ma	450	T:r	—	—

Under det krig, som 1741—1743 hemsökte landet, led hospitalet jemförelsevis ringa. I bref af d. 24 Sept. 1742 förordnar general Keit att „thetta krono hospital Siählö blifwer nu som till förene, med the therwid warande betiente, privilegier förmåner och rättigheter i alla delar bibehåldne; åliggandes för then skull föreståndaren och inspectoren thersammastädes J. Castin, att till hospitalets förnödenhet incassera, then uthi sochnarne för hospithalet innestående spanmåhl.“ Visserligen inflöto hvarken från landbönderna eller från de för hospitalet indelade hemmanen räntorna till fullo, hvarföre de inlösta under en del af 1743 erhöllo endast hälften af hvad de borde erhålla af köttet smöret och mjölkpenningarna, men inom kort kunde allt utgå som förr och det som afdragits utdelades senare då bättre tider inträffade.

Redan från hospitalets begynnelse hade landshöfdingen och biskopen i Åbo sig anförtrodd högsta uppsigten öfver samt styrelsen af hospitalet. Från 1756 nödgades de dock dela den med den då tillsatta „riksens ständers hospitals deputation“ (från 1767 benämnd öfverdirektion) och från 1773 med de till en „öfverstyrelse för hospitalerna och barnhusen i riket“ utsedda herrar serafimer riddare. Pastor i Nagu ålåg äfven att tid efter annan inspektera hospitalet och vaka öfver förhållandena derstädes. Å landshöfdingen och biskopen ankom att bevilja såväl inträde i hospitalet [47]), som understöd af dess medel åt utom detsamma varande personer. Sådana understödstagare voro dock temligen få och understöden obetydliga.

---

[47]) Om en qvinna, som intogs 1632 d. 21 Sept., finnes dock antecknadt att detta skett efter biskopens hustrus mundtliga befallning. — Finl. statsark. N:o 279 fol. 1 v.

Antalet af de i hospitalet intagna personerna, gestaltar sig för de skilda åren på följande sätt: [48])

	Spetelska			Helgeands personer			Tillsammans		
	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa
1624 d. 2 September funnos intagna . . .	17	33	50	14	6	20	31	39	70
Inkomna emellan $^{2}/_{IX}$ 1624—$^{2}/_{IX}$ 1625 .	6	3	9	4	1	5	10	4	14
Aflidna „ „ „ .	1	—	1	2	—	2	3	—	3
1625 d. 2 September qvarstodo	22	36	58	16	7	23	38	43	81
1625 $^{2}/_{IX}$—1626 $^{2}/_{IX}$ saknas uppgifter.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1626 d. 2 September funnos intagna . . .	18	29	47	17	5	22	35	34	69
Inkomna emellan $^{2}/_{IX}$ 1626—$^{2}/_{IX}$ 1627 .	4	2	6	—	1	1	4	3	7
Aflidna „ „ „ .	6	6	12	4	1	5	10	7	17
1627 d. 2 September qvarstodo	16	25	41	13	5	18	29	30	59
Inkomna emellan $^{2}/_{IX}$ 1627—$^{2}/_{IX}$ 1628 .	3	3	6	5	5	10	8	8	16
Aflidna „ „ „ .	3	1	4	—	—	—	3	1	4
Utskrifna (skilda) „ „ .	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1628 d. 2 September qvarstodo	16	27	43	17	10	27	33	37	70
Inkomna emellan $^{2}/_{IX}$ 1628—$^{2}/_{IX}$ 1629 .	3	2	5	7	7	14	11	9	19
Aflidna „ „ „ .	6	7	13	3	—	3	9	7	16

[48]) I de förteckningar öfver hospitalets innevånare, som finnas vidfogade räkenskaperna, upptagas de från 1624 till 1672 såsom varande dels spetelska, dels helgeands personer. Under denna tid är dock sist anförde rubrik ett år utbytt emot „obesmittade, med annan sinkdom beladne, som åhre halte, blinde och eliest wahföre“ samt under några år emot „gamble cronones tienare och andre älendighe personer.“ Efter 1672 till 1722 göra förteckningarna åtskilnad emellan „finska spetelska folket, reena folket och åländska spetelska folket.“ 1722 äro de rubricerade såsom „sjuka och spetelska“ samt „rena personer af åtskilliga fel och bräckligheter besvärade.“ Från 1724—1766 anträffas „spetelska“ och „rena hufvudsvaga af åtskilliga fel och bräckligheter besvärade.“ Från sistnämnda år är den senare rubriken delad så att de „hufvudsvaga“ och de „sjukliga och eljest bräckliga nämnas skildt för sig och från 1777 upptages endast „behållna personer.“ — För enhetens skull har rubriken helge ands personer bibehållits hela tabellen igenom.

	Spetseka			Helgonands personer			Tillsammans		
	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa
1629 d. 2 September qvarstodo	13	22	35	21	17	38	34	39	73
1629 $^{2}/_{IX}$—1633 $^{19}/_{VIII}$ saknas uppgifter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1633 d. 13 Augusti funnos intagna	14	16	30	23	18	41	37	34	71
Inkomna emellan $^{19}/_{VIII}$ 1733—$^{2}/_{IX}$ 1634	5	3	8	3	7	10	8	10	18
Aflidna „ „ „	3	3	6	—	1	1	3	4	7
1634 d. 2 September qvarstodo	16	16	32	26	24	50	42	40	82
1634 $^{3}/_{IX}$—1635 $^{2}/_{IX}$ saknas uppgifter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1635 d. 2 September funnos intagna	14	20	34	27	22	49	41	42	83
Inkomna emellan 1635 $^{3}/_{IX}$—1636 $^{2}/_{IX}$	8	3	11	2	4	6	10	7	17
Aflidna „ „ „	4	4	8	2	2	4	6	6	12
1636 d. 2 September qvarstodo	18	19	37	27	24	51	45	43	88
1636 $^{3}/_{IX}$—1664 $^{1}/_{IX}$ saknas uppgifter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1664 d. 1 September funnos intagna	26	31	57	6	13	19	32	44	76
Inkomna emellan 1664 $^{1}/_{IX}$—1665 $^{1}/_{IX}$	5	9	14	1	—	1	6	9	15
Aflidna „ „ „	10	12	22	—	—	—	10	12	22
1665 d. 1 September qvarstodo	21	28	49	7	13	20	28	41	69
Inkomna emellan 1665 $^{1}/_{IX}$—1666 $^{1}/_{IX}$	6	7	13	—	—	—	6	7	13
Aflidna „ „ „	6	3	9	—	2	2	6	5	11
1666 d. 1 September qvarstodo	21	32	53	7	11	18	28	43	71
Inkomna emellan 1666 $^{1}/_{IX}$—1667 $^{1}/_{IX}$	6	8	14	4	3	7	10	11	21
Aflidna „ „ „	8	11	19	—	1	1	8	12	20
1667 d. 1 September qvarstodo	19	29	48	11	13	24	30	42	72
Inkomna emellan 1667 $^{1}/_{IX}$—1668 $^{1}/_{IX}$	6	5	11	1	3	4	7	8	15
Aflidna „ „ „	6	8	14	2	—	2	8	8	16
Frånskiljda „ „ „	—	—	—	1	2	3	1	2	3
1668 d. 1 September qvarstodo	19	26	45	9	14	23	28	40	68
Inkomna emellan 1668 $^{1}/_{IX}$—1669 $^{1}/_{IX}$	3	2	5	—	—	—	3	2	5
Aflidna „ „ „	1	3	4	—	1	1	1	4	5
Afsöndrat sig (rymt?) „	—	2	2	—	—	—	—	2	2
1669 d. 1 September qvarstodo	21	23	44	9	13	22	30	36	66
Inkomna emellan 1669 $^{1}/_{IX}$—1670 $^{1}/_{IX}$	5	5	10	1	—	1	6	5	11
Aflidna „ „ „	6	7	13	—	1	1	6	8	14
1670 d. 1 September qvarstodo	20	21	41	10	12	22	30	33	63
Inkomna emellan 1670 $^{1}/_{IX}$—1671 $^{1}/_{III}$	1	4	5	—	2	2	1	6	7
Aflidna „ „ „	1	—	1	—	—	—	1	—	1

	Spetelska			Helgeands personer			Tillsammans		
	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa
1671 d. 1 Mars qvarstodo	20	25	45	10	14	24	30	39	69
Inkomna emellan 1672 1/III—1672 1/IX	5	4	9	1	1	2	6	5	11
Aflidna „ „ „	5	7	12	1	1	2	6	8	14
1672 d. 1 September qvarstodo	20	22	42	10	14	24	30	36	66
1672 1/IX—1674 1/IX saknas uppgifter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1674 d. 1 September funnos intagna	33	27	60	9	15	24	42	42	84
Inkomna emellan 1674 1/IX—1675 1/IX	7	11	18	—	2	2	7	13	20
Aflidna „ „ „	10	10	20	2	—	2	22	10	32
1675 d. 1 September qvarstodo	30	28	58	7	17	24	37	45	82
Inkomna emellan 1675 1/IX—1676 1/IX	5	3	8	1	—	1	6	3	9
Aflidna „ „ „	5	8	13	2	—	2	7	8	15
1676 d. 1 September qvarstodo	30	23	53	6	17	23	36	40	76
Inkomna emellan 1676 1/IX—1677 1/IX	5	—	5	—	—	—	5	—	5
Aflidna „ „ „	10	5	15	—	—	—	10	5	15
Rymd „ „ „	1	—	1	—	—	—	1	—	1
1677 d. 1 September qvarstodo	24	18	42	6	17	23	30	35	65
Inkomna emellan 1677 1/IX—1678 1/IX	4	11	15	2	—	2	6	11	17
Aflidna „ „ „	2	3	5	—	2	2	2	5	7
1678 d. 1 September qvarstodo	26	26	52	8	15	23	34	41	75
Inkomna emellan 1678 1/IX—1679 1/IX	5	5	10	—	1	1	5	6	11
Aflidna „ „ „	7	1	8	1	1	2	8	2	10
1679 d. 1 September qvarstodo	24	30	54	7	15	22	31	45	76
Inkomna emellan 1679 1/IX—1680 1/IX	11	12	23	1	—	1	12	12	24
Aflidna „ „ „	8	15	23	1	1	2	9	16	25
1680 d. 1 September qvarstodo	27	27	54	7	14	21	34	41	75
Inkomna emellan 1681 1/IX—1682 1/IX	7	5	12	—	1	1	7	6	13
Aflidna „ „ „	10	3	13	1	—	1	11	3	14
1681 d. 1 September qvarstodo	24	29	53	6	15	21	30	44	74
Inkomna emellan 1681 1/IX—1682 1/IX	4	4	8	1	—	1	5	4	9
Aflidna „ „ „	7	8	15	—	—	—	7	8	15
1682 d. 1 September qvarstodo	21	23	44	7	15	22	28	38	66
Inkomna emellan 1682 1/IX—1683 1/IX	9	—	9	—	—	—	9	—	9
Aflidna „ „ „	2	6	8	—	—	—	2	6	8
1683 d. 1 September qvarstodo	28	17	45	7	15	22	35	32	67
Inkomna emellan 1683 1/IX—1684 1/IX	3	7	10	—	—	—	3	7	10
Aflidna „ „ „	4	5	9	—	—	—	4	5	9
Fri „ „ „	—	—	—	—	1	1	—	1	1

		Spetelska			Helgeands personer			Tillsammans		
		Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa
1684	d. 1 September qvarstodo	27	19	46	7	14	21	34	33	67
	Inkomna emellan 1684 1/IX—1685 1/IX	2	4	6	1	—	1	3	4	7
	Aflidna „ „ „	5	6	11	2	—	2	7	6	13
1685	d. 1 September qvarstodo	24	17	41	6	14	20	30	31	61
	Inkomna emellan 1685 1/IX—1686 1/IX	6	5	11	—	—	—	6	5	11
	Aflidna „ „ „	4	2	6	—	—	—	4	2	6
	Rymd „ „ „	—	1	1	—	—	—	—	1	1
	Fria „ „ „	—	—	—	3	2	5	3	2	5
1686	d. 1 September qvarstodo	26	19	45	3	12	15	29	31	60
	Inkomna emellan 1686 1/IX—1687 1/IX	9	7	16	2	—	2	11	7	18
	Aflidna „ „ „	7	4	11	—	—	—	7	4	11
1687	d. 1 September qvarstodo	28	22	50	5	12	17	33	34	67
	Inkomna emellan 1687 1/IX—1688 1/IX	3	6	9	3	3	6	6	9	15
	Aflidna „ „ „	3	2	5	1	—	1	4	2	6
	Frigifne „ „ „	2	2	4	—	—	—	2	2	4
1688	d. 1 September qvarstodo	26	24	50	7	15	22	33	39	72
	Inkomna emellan 1688 1/IX—1689 1/IX	5	8	13	1	1	2	6	9	15
	Aflidna „ „ „	5	7	12	—	1	1	5	8	13
1689	d. 1 September qvarstodo	26	25	51	8	15	23	34	40	74
	1689 1/IX—1690 1/IX saknas uppgifter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1690	d. 1 September funnos intagna	23	19	42	9	9	18	32	28	60
	Inkomna emellan 1690 1/IX—1691 1/IX	4	4	8	2	2	4	6	6	12
	Aflidna „ „ „	11	6	17	1	—	1	12	6	18
1691	d. 1 September qvarstodo	16	17	33	10	11	21	26	28	54
	Inkomna emellan 1691 1/IX—1692 1/IX	3	3	6	—	1	1	3	4	7
	Aflidna „ „ „	4	9	13	3	3	6	7	12	19
1692	d. 1 September qvarstodo	15	11	26	7	9	16	22	20	42
	Inkomna emellan 1692 1/IX—1693 1/IX	2	5	7	4	3	7	6	8	14
	Aflidna „ „ „	2	1	3	—	—	—	2	1	3
	Frikände (af D:r Med.) „ „ „	—	2	2	—	—	—	—	2	2
1693	d. 1 September qvarstodo	15	13	28	11	12	23	26	25	51
	Inkomna emellan 1693 1/IX—1694 1/IX	3	12	15	—	1	1	3	13	16
	Aflidna „ „ „	3	4	7	1	—	1	4	4	8

	Spetelska			Helge ands personer			Tillsammans		
	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa
1694 d. 1 September qvarstodo	15	21	36	10	13	23	25	34	59
Inkomna emellan 1694 1/IX—1695 1/IX	4	7	11	2	1	3	6	8	14
Aflidna „ „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
Rymd „ „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1695 d. 1 September qvarstodo	19	28	47	10	14	24	29	42	71
Inkomna emellan 1695 1/IX—1696 1/IX	3	5	8	4	5	9	7	10	17
Aflidna „ „ „	5	6	11	—	—	—	5	6	11
Utgått sjelfmant „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1696 d. 1 September qvarstodo	17	27	44	13	19	32	30	46	76
Inkomna emellan 1695 1/IX—1696 1/IX	3	2	5	1	3	4	4	5	9
Aflidna „ „ „	3	4	7	2	3	5	5	7	12
1697 d. 1 September qvarstodo	17	25	42	12	19	31	29	44	73
1697 1/IX—1709 1/IX saknas uppgifter									
1709 d. 1 September funnos intagna	13	22	35	20	26	46	33	28	81
Inkomna emellan 1709 1/IX—1710 1/IX	5	11	16	2	1	3	7	12	19
Aflidna „ „ „	4	8	12	1	2	3	5	10	15
Frigifna „ „ „	—	—	—	—	2	2	—	2	2
1710 d. 1 September qvarstodo	14	25	39	20	23	43	34	45	82
1710 1/IX—1711 1/IX saknas uppgifter									
1711 d. 1 September funnos intagna	10	24	34	22	20	42	32	44	76
Inkomna emellan 1711 1/IX—1712 1/IX	2	3	5	—	3	3	2	6	8
Aflidna „ „ „	1	1	2	—	1	1	1	1	2
Rymd „ „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1712 d. 1 September qvarstodo	11	26	37	21	22	43	32	48	80
1712 1/IX—1722 1/I saknas uppgifter									
1722 d. 1 Januari funnos intagna	1	9	10	3	2	5	4	11	15
Inkomna under 1722	6	3	9	—	2	2	6	5	11
Aflidna „ „	3	2	5	—	—	—	3	2	5
1723 d. 1 Januari qvarstodo	4	10	14	3	4	7	7	14	21
Inkomna under 1723	3	2	5	1	4	5	4	6	10
Aflidna „ „	3	3	6	1	—	1	4	3	7
1724 d. 1 Januari qvarstodo	4	9	13	3	8	11	7	17	24
Inkomna under 1724	3	3	6	4	4	8	7	7	14
Aflidna „ „	2	3	5	1	2	3	3	5	8
1725 d. 1 Januari qvarstodo	5	9	14	6	10	16	11	19	30
Inkomna under 1725	—	7	7	4	5	9	4	12	16
Aflidna „ „	1	2	3	2	1	3	3	3	6

	Spetelska			Helgeands personer			Tillsammans		
	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa
1726 d. 1 Januari qvarstodo	4	14	18	8	14	22	12	28	40
Inkomna under 1726	5	5	10	7	2	9	12	7	19
Afiidna „ „	—	3	3	1	—	1	1	3	4
Frigifven „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1727 d. 1 Januari qvarstodo	9	16	25	13	16	29	22	32	54
1727 1/1—1728 1/1 saknas uppgifter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1728 d. 1 Januari funnos intagna	5	15	20	14	12	26	19	27	46
Inkomna under 1728	—	1	1	3	6	9	3	7	10
Afiidna „ „	—	2	2	—	1	1	—	3	3
Utgått „ „	—	—	—	1	—	1	—	—	1
1729 d. Januari qvarstodo	5	14	19	16	17	33	21	31	52
1729 1/1—1731 1/1 saknas uppgifter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1731 d. 1 Januari funnos intagna	4	12	16	17	21	38	21	33	54
Inkomna under 1731	—	5	5	3	7	10	3	12	15
Afiidna „ „	4	3	7	2	2	4	6	5	11
1732 d. 1 Januari qvarstodo	—	14	14	18	26	44	18	40	58
1732 1/1—1733 1/1 saknas uppgifter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1733 d. 1 Januari funnos intagna	1	13	14	24	23	47	25	36	61
Inkomna under 1733	2	2	4	2	2	4	4	4	8
Afiidna „ „	—	3	3	1	2	3	1	5	6
1734 d. 1 Januari qvarstodo	3	12	15	25	23	48	28	35	63
Inkomna under 1734	1	2	3	2	5	7	3	7	10
Afiidna „ „	1	4	5	1	3	4	2	7	9
Hemsänd „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1735 d. 1 Januari qvarstodo	3	10	13	25	25	50	28	35	63
Inkomna under 1755	1	3	4	4	2	6	5	5	10
Afiidna „ „	1	4	5	4	2	6	5	6	11
1736 d. 1 Januari qvarstodo	3	9	12	25	25	50	28	34	62
Inkomna under 1736	1	2	3	3	2	5	4	4	8
Afiidna „ „	—	2	2	—	1	1	—	3	3
Rymd „ „	—	—	—	2	—	2	2	—	2
Hemsänd „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1737 d. 1 Januari qvarstodo	4	9	13	25	26	51	29	25	64
1737 1/1—1738 1/1 saknas uppgifter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1738 d. 1 Januari funnos intagna	4	8	12	24	25	49	28	33	61
Inkomna under 1738	3	2	5	5	1	6	8	3	11
Afiidna „ „	1	2	3	5	2	7	6	4	7
Hemsänd „ „	—	—	—	—	1	1	—	1	1

	Spetelska			Helgeands personer			Tillsammans		
	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa
1739 d. 1 Januari qvarstodo	6	8	14	24	23	47	30	31	61
Inkomna under 1738	5	2	7	6	5	11	11	7	18
Aflidna „ „	—	1	1	3	1	4	3	2	5
1740 d. 1 Januari qvarstodo	11	9	20	27	27	54	38	36	74
Inkomna under 1740	1	3	4	5	3	8	6	6	12
Aflidna „ „	4	1	5	6	1	7	10	2	12
1741 d. 1 Januari qvarstodo	8	11	19	26	29	55	34	40	74
Inkomna under 1741	1	3	4	3	1	4	4	4	8
Aflidna „ „	3	1	4	4	2	6	7	3	10
Hemsänd „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1742 d. 1 Januari qvarstodo	6	13	19	24	28	52	30	41	71
1742 1/1—1744 1/1 saknas uppgifter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1744 d. 1 Januari funnos intagna	4	11	15	22	29	51	26	40	66
Inkomna under 1844	1	3	4	1	1	2	2	4	6
Aflidna „ „	2	2	4	2	3	5	4	5	9
Hemsänd „ „	—	—	—	—	1	1	—	1	1
1745 d. 1 Januari qvarstodo	3	12	15	21	26	47	24	38	62
Inkomna under 1745	—	—	—	2	—	2	2	—	2
Aflidna „ „	—	1	1	1	1	2	1	2	3
1746 d. 1 Januari qvarstodo	3	11	14	22	25	47	25	36	66
Inkomna under 1746	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aflidna „ „	1	—	1	—	—	—	1	—	1
1747 d. 1 Januari qvarstodo	2	11	13	22	25	47	24	36	60
Inkomna under 1747	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aflidna „ „	—	2	2	—	3	3	—	5	5
Entledigade „	1	1	2	2	—	2	3	1	4
1748 d. 1 Januari qvarstodo	1	8	9	20	22	42	21	30	51
Inkomna under 1748	—	—	—	3	1	4	3	1	4
Aflidna „ „	—	2	2	—	2	2	—	4	4
Entledigade „	—	—	—	2	—	2	2	—	2
1649 d. 1 Januari qvarstodo	1	6	7	21	21	42	22	27	49
Inkomna under 1749	—	—	—	3	2	5	3	2	5
Aflidna „ „	—	1	1	1	1	2	1	2	3
1750 d. 1 Januari qvarstodo	1	5	6	23	22	45	24	27	51
Inkomna under 1750	—	1	1	2	2	4	2	3	5
Aflidna „ „	—	1	1	2	1	3	2	2	4

	Spetelska			Helge anda personer			Tillsammans		
	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa
1751 d. 1 Januari qvarstodo	1	5	6	23	23	46	24	28	52
Inkomna under 1751	—	—	—	6	—	6	6	—	6
Aflidna „ „	1	1	2	—	—	—	1	1	2
1752 d. 1 Januari qvarstodo	—	4	4	29	23	52	29	27	56
Inkomna under 1752	—	—	—	—	1	1	—	1	1
Aflidna „ „	—	—	—	2	1	3	2	1	3
1753 d. 1 Januari qvarstodo	—	4	4	27	23	50	27	27	54
Inkomna under 1753	—	2	2	—	1	1	—	3	3
Aflidna „ „	—	1	1	4	1	5	4	2	6
1754 d. 1 Januari qvarstodo	—	5	5	23	23	46	23	28	51
Inkomna under 1754	—	1	1	2	3	5	2	4	6
Aflidna „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1755 d. 1 Januari qvarstodo	—	6	6	24	26	50	24	32	56
Inkomna under 1755	1	—	1	1	—	1	2	—	2
Aflidna „ „	—	1	1	3	1	4	3	2	5
1756 d. 1 Januari qvarstodo	1	5	6	22	25	47	23	30	53
Inkomna under 1756	—	—	—	4	—	4	4	—	4
Aflidna „ „	1	2	3	1	1	2	2	3	5
1757 d. 1 Januari qvarstodo	—	3	3	25	24	49	25	27	52
Inkomna under 1757	—	—	—	5	—	5	5	—	5
Aflidna „ „	—	—	—	4	1	5	4	1	5
1758 d. 1 Januari qvarstodo	—	3	3	26	23	49	26	26	52
Inkomna under 1758	—	1	1	2	2	4	2	3	5
Aflidna „ „	—	—	—	2	3	5	2	3	5
1759 d. 1 Januari qvarstodo	—	4	4	26	22	48	26	26	52
Inkomna under 1759	1	—	1	2	2	4	3	2	5
Aflidna „ „	—	—	—	4	1	5	4	1	5
Rymd „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1760 d. 1 Januari qvarstodo	1	4	5	23	23	46	24	27	51
Inkomna under 1760	—	—	—	3	1	4	3	1	4
Aflidna „ „	1	—	1	—	2	2	1	2	3
Rymd „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1761 d. 1 Januari qvarstodo	—	4	4	25	22	47	25	26	51
Inkomna emellan 1761 1/1—1761 1/9	—	—	—	—	2	2	—	2	2
Aflidna „ „ „	—	—	—	2	—	2	2	—	2

	Spetelska			Helgeands personer			Tillsammans		
	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa
1761 d. 1 Maj qvarstodo	—	4	4	23	24	47	23	27	51
Inkomna emellan 1761 1/v—1762 1/v	—	—	—	5	1	6	5	1	6
Aflidna „ „ „	—	—	—	3	1	4	3	1	4
1762 d. 1 Maj qvarstodo	—	4	4	25	24	49	25	28	53
Inkomna emellan 1762 1/v—1763 1/v	—	—	—	5	1	6	5	1	6
Aflidna „ „ „	—	1	1	4	4	8	4	5	9
1763 d. 1 Maj qvarstodo	—	3	3	26	21	47	26	24	50
Inkomna emellan 1763 1/v—1764 1/v	2	1	3	7	—	7	9	1	10
Aflidna „ „ „	—	1	1	2	2	4	2	3	5
1764 d. 1 Maj qvarstodo	2	3	5	31	19	50	33	22	55
Inkomna emellan 1764 1/v—1765 1/v	—	—	—	1	1	2	1	1	2
Aflidna „ „ „	1	1	2	1	—	1	2	1	3
1765 d. 1 Maj qvarstodo	1	2	3	31	20	51	32	22	54
Inkomna emellan 1765 1/v—1766 1/v	1	—	1	3	2	5	4	2	6
Aflidna „ „ „	2	1	3	2	1	3	4	2	6
Utgått „ „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1766 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	31	21	52	31	22	53
Inkomna emellan 1766 1/v—1767 1/v	—	—	—	3	1	4	3	1	4
Aflidna „ „ „	—	—	—	2	—	2	2	—	2
Utgått „ „ „	—	—	—	1	1	3	1	1	3
1767 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	31	21	52	31	22	53
Inkomna emellan 1767 1/v—1768 1/v	—	—	—	3	3	6	3	3	6
Aflidna „ „ „	—	—	—	2	4	6	2	4	6
1768 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	32	20	52	32	21	53
Inkomna emellan 1768 1/v—1769 1/v	—	—	—	1	1	2	1	1	2
Aflidna „ „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1769 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	32	21	53	32	22	54
Inkomna emellan 1769 1/v—1770 1/v	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aflidna „ „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1770 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	31	21	52	31	22	53
Inkomna emellan 1770 1/v—1771 1/v	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aflidna „ „ „	—	—	—	3	2	5	3	2	5
1771 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	28	19	47	28	20	48
Inkomna emellan 1771 1/v—1772 1/v	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aflidna „ „ „	—	—	—	1	2	3	1	2	3

	Spetelska			Helgeands personer			Tillsammans		
	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa
1772 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	27	17	44	27	18	45
Inkomna emellan 1772 1/v—1773 1/v	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aflidna „ „ „	—	—	—	2	—	2	2	—	2
Utgått „ „ „	—	—	—	—	1	1	—	1	1
1773 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	25	16	41	25	17	42
Inkomna emellan 1773 1/v—1774 1/v	—	—	—	7	4	11	7	4	11
Aflidna „ „ „	—	—	—	5	1	6	5	1	6
1774 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	27	19	46	27	20	47
Inkomna emellan 1774 1/v—1775 1/v	—	—	—	—	1	1	—	1	1
Aflidna „ „ „	—	—	—	2	—	2	2	—	2
1775 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	25	20	45	25	21	46
Inkomna emellan 1775 1/v—1776 1/v	—	—	—	2	1	3	2	1	3
Aflidna „ „ „	—	—	—	1	2	3	1	2	3
Utgått „ „ „	—	—	—	1	—	1	1	—	1
1776 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	25	19	44	25	20	45
Inkomna emellan 1776 1/v—1777 1/v	—	—	—	—	1	1	—	1	1
Aflidna „ „ „	—	—	—	4	—	4	4	—	4
1777 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	21	20	41	22	21	42
Inkomna emellan 1777 1/v—1778 1/v	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aflidna „ „ „	—	—	—	1	2	3	1	2	3
1778 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	20	18	38	20	19	39
1778 1/v—1779 1/v saknas uppgifter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1779 d. 1 Maj funnos intagna	—	1	1	17	21	38	17	22	39
Inkomna emellan 1779 1/v—1780 1/v	—	—	—	1	2	3	1	2	3
Aflidna „ „ „	—	—	—	2	1	3	2	1	3
1780 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	16	22	38	16	23	39
Inkomna emellan 1780 1/v—1781 1/v	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aflidna „ „ „	—	—	—	—	1	1	—	1	1
1781 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	16	21	37	16	22	38
Inkomna emellan 1781 1/v—1782 1/v	—	—	—	1	—	1	—	—	—
Aflidna „ „ „	—	—	—	—	1	1	—	1	1
1782 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	17	20	37	17	21	38
Inkomna emellan 1782 1/v—1783 1/v	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aflidna „ „ „	—	—	—	1	2	3	1	2	3

	Spetelska			Helgeands personer			Tillsammans		
	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa	Män	Qvinnor	Summa
1783 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	16	18	34	16	19	35
Inkomna emellan 1783 1/v—1784 1/v . .	—	—	—	4	2	6	4	2	6
Aflidna „ „ „ . .	—	—	—	1	4	5	1	4	5
1784 d. 1 Maj qvarstodo	—	1	1	19	16	35	19	16	36
Inkomna emellan 1784 1/v—1785 1/v . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aflidna „ „ „ . .	—	1	1	1	—	1	1	1	2
1785 d. 1 Maj qvarstodo	—	—	—	18	16	34	18	16	34

I ofvanstående förteckning har under rubriken spetelska upptagits äfven ett antal personer, hvilka icke egentligen kunna räknas såsom sådana. Enligt i behåll varande läkare intyg (från slutet af 1600-talet fordrades merendels läkareattest innan inträde i hospitalet beviljades) framgår nemligen, att några personer intagits, hvilka helt allmänt uppgifvas lida af en smittosam och obotelig sjukdom, andra af morbo gallico, scorbut, kräfta o. s. v. Under de skilda åren gestalta sig dessa förhållanden på följande sätt:

	Smittosamma och obotliga.		Cachexia scorbutica extrema.		Smittosam likmatsk frätande.		Morbus gallicus.		Skarp fluss och knölar öfver hela kroppen, som äro fahrliga, knapt stå att läka och hafva ledsamt utseende.		Frätande benskada.		Saltfluss.		Kräfta i ansigtet.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	p.	m.	q.
1709 1/IX—1710 1/IX intogs	5	6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1711 1/IX—1712 1/IX „	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
1722 „	3	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1723 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
1724 „	3	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
1725 „	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
1726 „	5	2	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
1731 „	—	3	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—
1733 „	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1734 „	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1735 „	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1736 „	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1738 „	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1740 „	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1741 „	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
1742 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
1754 „	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1758 „	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1759 „	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1763 „	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Kastar man en blick på först anförda tabell, kan man icke undgå att fästa sig vid den omständighet, att ända in på stora ofredens tid de spetelskas antal merändels var dubbelt så stort som de renas. Efter nämnda tid blir förhållandet deremot alldeles förändradt. De spetelskas antal aftager allt mera och mot århundradets slut upphör Sjählö att vidare hysa sådana, hvarefter inrättningen blir uteslutande

ett dårhus. Den sista här intagna person behäftad med verklig spetelska afled redan 1766 den 26 April. Derefter bebos de spetelskas stuga under många år endast af en gammal qvinna från Euraåminne, hvilken redan 1734 inkommit och, enligt läkare attest smittosam, måste vistas skild ifrån de rena. Hon dog den 6 April 1785, 73 år gammal. Äfven hennes uppnådda ålder gör det troligt att hon icke varit spetelsk, men hon var dock den sista af innevånarena i leprosoriet på Sjählö. Efter hennes död lemnades ock den byggnad de smittosamma innehaft att förfalla och ett några år senare gjordt försök att i hospitalet bereda rum för en spetelsk man, vållade endast en lång skriftvexling, hvarmed dock föga uträttades.

Fallet var nemligen att hos kongl. serafimer ordens gillet 1792 anhölls om att trumslagaren Ambrosius Lundberg, som en tid varit intagen i armens flottas sjukhus å Sveaborg „för en art af utslag, liknande elephantiasis, med grufligt ansigte samt små upphöjda knölar på åtskilliga ställen deraf, äfven på låren, sårnader i svalget och näscaviteten och för dessa åkommor någon särdeles förbättring genom brukade läkemedel icke vunnit", måtte emot vanlig inlösen intagas i Sjählö hospital. Serafimer ordens gillet finner emellertid i bref af d. 7 Aug. 1792 för godt förordna att L. först bör intagas på Åbo lasarett „på försök, om han genom professor Bergmans bekanta skickelighet i läkarekonsten och anordnade tjenlige botemedel möijeligen kan återställas till hälsan" [49]) Då Lundberg emellertid icke förbättrades under sin vistelse i Åbo lasarett, biföll serafimer ordens gillet d. 19 Sept. 1794

---

[49]) Öfverdirektionens för hosp. och barnhusen registrat. för 1792 fol. 539 i kongl. sv. riksark.

till chefsembetets vid armens flottas finska esquader förnyade anhållan om att L. såsom „besvärad af obotelig spetelska“ må intagas uti hospitalet på Sjählö „så snart det rum, som för slika personer tillförene varit nyttjadt hunnit behörigen repareras“ [50]). I bref af d. 9 Okt. s. å. underrättar landshöfdingen hospitalsföreståndaren härom och förständigar honom att genast insända förslag öfver kostnaden af detta hus iståndsättande och strax „deruppå föranstalta om bristfälligheternas botande så att rummet till förenämnde behof nyttjas kan“. Denne förklarar emellertid att ifrågavarande stuga är så i grund förfallen att den icke vidare kan repareras samt föreslår, att en ny stuga uppbygges i dess ställe. Landshöfdingen meddelar detta åt serafimer ordens gillet, som i bref af d. 19 Dec. 1794 förklarar att det „icke kunnat bifalla till den föreslagna nybyggnaden i stället för stugan N:o 3 på chartan [51]), utan som ibland de flera wed hospitalet befintelige husen det på chartan täckande rummet N:o 80 i wäster från hospitalet skall för detta varit en afliden hospitals drängs hus och nu stå öde, så bör denna stuga användas till spetelska hospitalshjon och N:o 3 såsom numera odugelig på auktion försäljas [52]). Härom gifver landshöfdingen order åt föreståndaren d. 5 Januari 1795. Denna föranstaltar nu om auktion å det förfallna spetelske huset, men anmäler tillika hos landshöfdingen om att det af

---

[50]) Hospitalsark. på Sjählö.

[51]) Vid den „afmätning och chartläggning af å Sjählö befintelig åbyggnad och hustomter“, som skedde d. 15—19 Dec. 1792 upptogs under N:o 3 „ett gammalt hus, hvarutinnan med spetelska behäftade menniskor för detta haft sin boning“. — Hospitals ark. på Sjählö.

[52]) Öfverdir. för hosp. och barmh. registrat för 1794 fol. 980 i kongl. sv. riksark.

serafimer ordens gillet utsedda huset „icke någonsin tillhört hospitalet, utan har en gammal hospitals dreng med egen kostnad uppsatt förenämnda rum för sin enskilda räkning och bärgning, hvilket för hospitalets räkning således icke kan disponeras“. Nu synes dock landshöfdingens tålamod tagit slut, ty i bref af d. 19 Mars 1795 förklarar han att „som tillfälle wid hospitalet icke bör fela till den med spetelska besvärade förra trumslagaren Ambrosius Lundbergs hysande, til des något särskildt rum för honom kan hinna inredas, så har jag nu fogat anstalt derom at han enl. kongl. seraphimer ordens gillets förordnande med första varder till hospitalet afsänd, hwilket jag derföre welat Eder härigenom förständiga med antydan, at honom wid framkomsten emottaga och på sätt med slika personer förut wanligt warit behörigen sköta och underhålla“ [50]). Emellertid afled L. innan detta kom till utförande och härefter blifver icke vidare någon fråga om att inrymma spetelska i hospitalet på Sjählö.

Följande spetelska personer hafva anträffats intagna i hospitalet: [53])

№	Namn och stånd.	Hemort.		Intagnings-år och dag.	Dödsår. och dag.
		Socken.	By.		
1	Knut Mårthenson .	—	—	— [1])	1626 [7]/XII
2	Jacob Brynnelson .	—	—	— [1])	1626 [8]/X

[53]) Ur denna förteckning äro alla de, som inkommit med den mångtydiga diagnosen „smittosam“ uteslutna. Sjelffallet är att äfven de, för hvilka läkareattesten upptager någon annan sinkdom än spetelska, eller blifvit såsom friska utskrifna (hvilket varit fallet med 2 qvinnor och 1 man) likaledes blifvit bortlemnade.

[1]) Intagen före 1624 [2]/IX.

№	Namn och stånd.	Hemort. Socken.	Hemort. By.	Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
3	Henrich Pauw	—	—	— [1]	— [2]
4	Bertil Michelson	—	—	1618	— [4]
5	Ageneta Michelsdotter . .	—	—	— [1]	— [2]
6	Brita Erichsdotter	—	—	— [1]	— [2]
7	Gertrud Michelsdotter [5] . .	Kisko	—	1618	1636 9/I
8	Karin Hindrichsdotter . .	—	—	— [1]	— [3]
9	Brita Andersdotter	Pemar	—	1622	— [4]
10	Staffan	Rimito	—	— [1]	1625 20/VIII
11	*Olof* Sigfridsson	—	—	— [1]	— [3]
12	Karin Olufsdotter	—	—	— [1]	1626 27/VII
13	Michiel Jöransson	—	—	1624 13/X	1629 30/V
14	Margareta Thomasdotter .	Pargas	Giesterböle	— [1]	— [3]
15	Michiel Grelsson	—	—	— [1]	— [3]
16	Erich Andersson	—	—	— [1]	1625 26/XII
17	Margareta Mårtensdotter .	—	—	— [1]	— [3]
18	Brita Johansdotter Heiduk .	—	—	— [1]	1627 6/VII
19	Agneta Erichsdotter . . .	—	—	— [1]	— [2]
20	Ursella Hansdotter	—	—	— [1]	— [2]
21	Gertrud Bertilsdotter . . .	—	—	— [1]	— [2]
22	Hindrich Andersson . . .	—	—	— [1]	1628 16/V
23	*Eskil* Michielson	—	—	— [1]	1627 6/III
24	Kahria Tomasdotter . . .	(Karku?)	—	— [2]	1627 2/III
25	Simon Andersson	—	—	— [1]	— [2]
26	Eskil Andersson	—	—	— [1]	— [2]
27	Märthen Erichson	—	—	— [1]	— [2]
28	Erich Mårtenson	—	—	— [1]	— [2]
29	Magdalena Michilsdotter . .	—	—	— [1]	— [2]
30	Margareta Clemetsdotter .	—	—	1624 6/XI	— [2]
31	Karin Jacobsdotter	Korpo	—	— [1]	— [3]
32	Margreta Sigfridsdotter . .	Pargas	—	— [1]	— [3]
33	Karin Michelsdotter . . .	Pargas	—	— [1]	— [3]
34	Helga Mattsdotter	Kimito	—	— [1]	1616 11/XI

[1]) Afliden emellan 1625 2/IX—1626 2/IX.
[2]) Afliden emellan 1629 2/IX—1633 13/VIII.
[3]) Afliden emellan 1634 2/IX—1635 2/IX.
[4]) Från 1628 2/IX är hon ständigt upptagen i förteckningarna under namn af Gertrud Hindrichsdotter.

№	Namn och stånd.	Hemort. Socken.	Hemort. By.	Intagningsår och dag.	Dödsår och dag.
35	Bertil (var d. $^{2}/_{IX}$ 1624, två mån. 6 dag. gammal) . .	Kimito	—	— [1]	— [2]
36	Valborg Staffansdotter . .	—	—	— [1]	— [2]
37	Karin Mattsdotter	—	—	— [1]	1627
38	Margaretha Simonsdotter .	—	—	— [1]	— [2]
39	Kristina Grelsdotter . . .	—	—	— [1]	— [2]
40	Brita Tomasdotter Kalsiö .	—	—	— [1]	1629 $^{9}/_{III}$
41	Margreta Simonsdotter . .	—	—	— [1]	1626 $^{/XII}$
42	Margreta Jöransdotter . .	—	—	— [1]	1628
43	Brita	—	—	— [1]	— [2]
44	Anna Simonsdotter . . .	—	—	— [1]	— [2]
45	Brita Sigfridsdotter Polvi .	Reso	—	— [1]	— [2]
46	Brita Jönsdotter	Pilkis	—	— [1]	— [2]
47	Brita Mårtensdotter (faderlös)	—	—	— [1]	1629 $^{23}/_{IX}$
48	Jöran Tainme	—	—	— [1]	— [2]
49	Anna Jöransdotter [6] . . .	—	—	— [1]	1626 $^{13}/_{X}$
50	Frans (pojke)	—	—	— [1]	— [2]
51	Karin Sigfridsdotter . . .	—	—	— [1]	1625 $^{16}/_{IX}$
52	Brita Bertilsdotter	Pargas	Mälö	— [1]	1629 $^{23}/_{V}$
53	Thomas Mårthensson . . .	—	—	1624 $^{25}/_{X}$	1629
54	Agnes Mårthensdotter . .	—	—	1624 $^{25}/_{X}$	1628 $^{22}/_{XII}$
55	Sigfrid Thomasson	Helsingfors	—	1624 $^{1}/_{XI}$	1625 $^{6}/_{IX}$
56	Brita Staphansdotter . . .	Helsingfors	—	1624 $^{1}/_{XI}$	1629 $^{8}/_{II}$
57	Matts Eskielsson	—	—	1624 $^{9}/_{XI}$	— [2]
58	Hindrich Eskielsson . . .	—	—	1625 $^{8}/_{IX}$	1628 $^{22}/_{XII}$
59	Bengt Olufson	—	—	1625 $^{1}/_{VIII}$	1626 $^{7}/_{VII}$
60	Agneta Jacobsdotter . . .	—	—	— [7]	1628 $^{8}/_{IV}$
61	Elsa Clemetsdotter	—	—	— [7]	1627
62	Margareta Eskilsdotter . .	—	Järvis	— [7]	1628
63	Mårthen Jacobsson	Björneborg	—	— [7]	— [2]
64	Margareta Jacobsdotter . .	—	—	— [7]	— [2]
65	Margareta Andersdotter . .	—	—	— [7]	1626 ^{22}XII
66	Michel Persson (pojke) . .	—	—	— [7]	1628 $^{11}/_{X}$
67	Johan Fransson	Nagu	—	— [7]	— [2]
68	Henrik	Wirmo	—	— [7]	1627 $^{11}/_{IV}$
69	Simon Andersson	—	—	— [7]	1626 $^{16}/_{XII}$

[6]) Äfven „bråttfälling“ (d. å. lidande af epilepsia).

[7]) Intagen emellan 1625 $^{2}/_{IX}$ och 1626 $^{2}/_{IX}$.

№	Namn och stånd.	Hemort. Socken.	Hemort. By.	Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
70	Eskil Andersson	—	—	— [7])	1627 [8]/VI
71	Magdalena Michelsdotter	Korpo	—	— [7])	— [3])
72	Sara Andersdotter	Pargas	Muddais	1626 [22]/IX	1627 [11]/IV
73	Bengt Mattsson	—	—	1626 [1]/XI	1636 [9]/V
74	Anders Hansson	—	Rislax	1626 [1]/XI	— [3])
75	Frans Markusson	—	—	1626 [13]/XII	— [3])
76	Magdalena Thomasdotter	—	—	1627 [15]/III	— [3])
77	Thomas Eskilsson	Uskela	—	1627 [15]/III	1629 [2]/I
78	Mårten Eriksson	—	—	1627 [2]/IX	1627 [4]/IX
79	Frans	S:t Karins	Pisu	1627 [2]/IX	1628 [11]/IX
80	Brita Magnusdotter	Åbo	Tegelsalen	1627 [22]/XI	1629 [29]/V
81	Jöran Bertilsson	—	—	1627 [15]/XII	1629 [8]/V
82	Elin Matsdotter	Kaxkerta kapell	—	1628 [9]/I	1629 [24]/VII
83	Karin Sigfridsdotter	—	—	1628 [28]/IV	— [3])
84	Margreta Simonsdotter [6])	Nagu	Spink	—	— [9])
85	Margareta Simonsdotter	Korpo	—	1628 [2]/IX	— [3])
86	Gertrud Grelsdotter	Rimito	—	1628 [2]/IX	— [3])
87	Arfwed Biörson	Kimito	—	1628 [20]/X	— [3])
88	Abraham Thomasson	Åbo	—	1628 [4]/XI	— [3])
89	Matts Sigfridsson	Rimito	Pulkala	1628 [26]/XI	— [3])
90	Margreta Andersdotter (piga)	Korpo	—	1629 [18]/I	— [3])
91	Brita Rasmusdotter	Lundo	Pinomäki	1629 [22]/III	— [3])
92	Walborg Hansdotter	Nagu	Kråkö	1629	1636
93	Walborg Eriksdotter	Rimito	—	1629	— [9])
94	Jokan Hindersson } bröder.	Tenala	—	1630	1636 [31]/III
95	Jöran Hindersson } bröder.	Tenala	—	1630	— [9])
96	Jöran Sigfridsson	Nagu	Nötö	1630	1634 [24]/II
97	Brita Clemetsdotter	Pojo	—	1630	1634 [19]/V
98	Barbro Pedersdotter	Åbo	—	1631	— [9])
99	Agnis Mattsdotter	Rimito	—	1631	1634 [25]/IV
100	Anders Wellamson	Åbo	—	1631	— [9])
101	Valborg Andersdotter	Rimito	—	1631	— [9])
102	David Erichsson	Pargas	—	1631	— [9])

[6]) I ransakningslängden för d. 18 Aug. 1638 (se Finl. Statsark. N:o 279 fol. 1) är antecknadt: „Inkommen för 10 åhr“ d. v. s. 1628, men det oaktadt anträffas hon icke i förteckningarna förr än 1628.

[9]) Afliden emellan 1636 [2]/IX och 1664 [1]/IX.

№	Namn och stånd.	Hemort. Socken.	Hemort. By.	Intagnings-år och dag.	Dödsår. och dag.
103	Elisabet Jöransdotter . . .	Sagu	—	1631	1639 [10]/XII
104	Elisabet Hindersdotter . .	Rimito	—	1631	1636 [10]/VII
105	Markus Andersson	Nagu	Takork	1631 [22]/VIII	— [9])
106	Jöran Thomasson	Nagu	Samslax	1631 [19]/IX	— [9])
107	Jöran Mårthensson	Rimito	—	1632	— [9])
108	Brita Mårthensdotter . . .	—	—	1632 [21]/IX	— [9])
109	Elin Pedersdotter	Wirmo	—	1632 [19]/X	— [9])
110	Agnes Mattsdotter	Pargas	Muddais	1633 [30]/I	— [9])
111	Margareta Isaksdotter . .	—	—	1633 [4]/II	— [9])
112	Mårten Sigfridsson	—	—	1633 [2]/III	— [9])
113	Jacob Thomasson	Ruovesi	—	1633 [5]/IV	1636 [22]/I
114	Jacob Thomasson	—	—	— [10])	1634 [10]/II
115	Mårthen Jacobsson [11]) . .	Ulfsby	—	— [10])	1634 [10] V
116	Margreta Albertsdotter [12]) .	—	—	— [10])	— [9])
117	Margreta Jöransdotter . .	—	—	1633 [30]/VIII	— [9])
118	Henrik Andersson	Rimito	—	1633 [2]/XI	— [9])
119	Michel Persson (gl. båtsman)	Rimito	—	1633 [14]/XI	— [9])
120	Karin Andersdotter (hustru)	Korpo	Hattträsk	1633 [18]/XII	— [13])
121	Karin Brusiusdotter . . .	Åbo	—	1634 [21]/I	— [9])
122	Grels Andersdotter . . .	Poijo	—	1634 [2]/IV	— [13])
123	Johan Elisæson	Töfsala	—	1634 [26]/VI	1636 [16]/V
124	Nils Erichsson	Töfsala	—	1634 [14]/VII	— [13])
125	Karin Mårtensdotter . . .	—	—	— [14])	— [9])
126	Walborg Hindrichsdotter .	—	—	— [14])	— [9])
127	Karin Svensdotter	—	—	— [14])	— [9])
128	Erich Jacobsson	—	—	— [14])	— [9])
127	Beata Staffansdotter . . .	—	—	— [14])	— [9])
130	Walborg Erichsdotter . .	—	—	— [14])	1636 [27]/V
131	Walborg Påwelsdotter . .	—	—	— [14])	— [9])

[10]) Inkommen före 1633 [18]/VIII.

[11]) Vid den ransakning som hölls i hospitalet d. 18 Aug. 1633 anmärkes om Mårthen Jacobsson från Ulfsby att: „denne hafver belegrat enn spetelsk pigha, som nu dödh är; vijses ibland dhe spetelske, ähr medh samma siukdom besmittat".

[12]) Vid samma ransakning anmärkes om Margreta Albertsdotter: „denne seges vara the spetelskes hwskona målcher åth dem och eliest achtar deras saker, vises dageligen ibland dem. Bekommer åhrs löhn med sin månadskost".

[13]) Afliden emellan 1634 [2]/IX och 1635 [2]/IX.

[14]) Intagen emellan 1634 [2]/IX och 1635 [2]/IX.

	Namn och stånd.	Hemort.		Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
		Socken.	By.		
132	Brita Jöransdotter	—	—	— [14])	— [9])
133	Gertrud Olofsdotter . . .	—	—	1635 [10]/IX	— [9])
134	Gudmund Hermansson . .	—	—	1635 [24]/IX	1636 [10]/V
135	Gertrud Hermansdotter . .	—	—	1635 [24]/IX	— [9])
136	Sven Henriksson	—	—	1635 [3]/XI	— [9])
137	Sara Mattsdotter	—	—	1635 [28]/XI	— [9])
138	Henrik Henrichsson . . .	—	—	1636 [6]/II	— [9])
139	Eskil Sigfredsson	—	—	1636 [28]/III	1636 [1]/IV
140	Berthil Henrichsson (gl båtsman)	—	—	1636 [1]/VII	— [9])
141	Jacob Jönsson	—	—	1636 [25]/VII	— [9])
142	Erich Ollsson	—	—	1636 [7]/VIII	— [9])
143	Jacob Jönsson	—	—	1636 [25]/VII	— [9])
144	Erich Olsson	—	—	1636 [7]/VIII	— [9])
145	Lisbeta Henriksdotter . .	Korpo	—	— [15])	1664 [6]/IX
146	Simon Påwelsson	Lappo (invid Raumo)	—	— [15])	1664 [23]/IX
147	Margareta Jacobsdotter . .	Pemar	—	— [15])	1664 [14]/XI
148	Josef Marcusson	Pyhämaa	—	— [15])	1664 [16]/XII
149	Anders Olufsson (gl. soldat)	—	—	— [15])	1664 [28]/XII
150	Dorte Henriksdotter . . .	Åbo	—	— [15])	1665 [6]/I
151	Karin Zakarsdotter . . .	Nagu	—	— [15])	1665 [22]/I
152	Johan Nilsson (litet barn) .	Björneborg	—	— [15])	1665 [3]/III
153	Agnes Sigfridsdotter . . .	Kumo	—	— [15])	1665 [5]/IV
154	Valborg Jörensdotter . . .	Kumo	—	— [15])	1665 [18]/IV
155	Michil Salmusson	Korpo	—	— [15])	1665 [16]/IV
156	Simon Jacobsson	Eura	—	— [15])	1665 [21]/IV
157	Margret Thomasdotter . .	Eura	—	— [15])	1665 [20]/IV
158	Thomas Mattsson	Pargas	—	— [15])	— [16])
159	Walborg Eskilsdotter . . .	Piikis	—	— [15])	1665 [17]/V
160	Grels Mattsson	Nagu	—	— [15])	1665 [27]/V
161	Hebla Hansdotter	Bjerno	—	— [15])	1665 [31]/V
162	Walborg Clemetsdotter . .	Kumo	—	— [15])	1665 [16]/VII
163	Elin Henriksdotter	Kakskerta kapell	—	— [15])	1665 [18]/VIII
164	Hans Danielsson	Korpo	—	— [15])	1669 [24]/XII

[15]) Intagen emellan 1636 [2]/IX och 1664 [1]/IX.
[16]) Fördes till Pargas 1665 [1]/V.

№	Namn och stånd.	Hemort.		Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
		Socken.	By.		
165	Margareta Thomasdotter .	Tyrvis	—	— [15])	1667 [20]/IV
166	Margareta Mattsdotter Makoinen	—	—	— [15])	1669 [29]/XII
167	Walborg Jacobsdotter . .	. Ulfsby	—	— [15])	1668 [1]/IV
168	Lars Erichsson	Bjerno	—	— [15])	1668 [24]/II
169	Elin Erichsdotter	Kakskerta kapell	—	— [15])	1665 [13]/VIII
170	Sigfrid Sigfridsson	Kumo	—	— [15])	1678 [12]/IV
171	Margreta Knutsdotter Löjtene	Reso	—	— [15])	1679 [30]/IX
172	Blasius Bengtsson (liten pojke)	Korpo	—	— [15])	1671 [13]/X
173	Margreta Hindersdotter . .	Piikis	—	— [15])	1675 [25]/II
174	Margreta Jörendotter . . .	Kisko	—	— [15])	1667 [28]/XII
175	Margreta Hindersdotter . .	Kisko	—	— [15])	— [17])
176	Walborg Staffansdotter . .	Kimito	—	— [15])	1669 [26]/XII
177	Lissbeta Hindersdotter . .	Kumo	—	— [15])	1667 [11]/III
178	Jacob Jacobsson	Nykyrka	—	— [15])	1666 [15]/VIII
179	Håkan Erichsson	Töfsala	—	— [15])	1666 [26]/III
180	Erich Andersson (liten pojke)	Piikis	—	— [15])	— [17])
181	Margareta Persdotter [18]) . .	—	—	— [15])	1670 [6]/III
182	Sara Jacobsdotter (prestenka)	—	—	— [15])	1669 [6]/VII
183	Henrik Mårthensson . . .	Kimito	—	— [15])	1666 [16]/VII
184	Anna Persdotter	Ruovesi	—	— [15])	1669 [24]/III
185	Anders Hansson (liten pojke)	—	—	— [15])	— [17])
186	Margreta Erichsdotter . .	—	—	— [15])	— [17])
187	Bertil Sigfridsson	Töfsala	—	— [15])	— [17])
188	Erich Larsson	Ulfsby	—	— [15])	1668 [8]/IV
189	Gertrud Jacobsdotter . . .	Ruovesi	—	— [15])	1685 [3]/VI
190	Jacob Mattsson	Åbo	—	— [15])	1667 [18]/II
191	Birgitta Bertilsdotter . . .	Sagu	—	— [15])	1665 [3]/IX
192	Walborg Markusdotter . .	Töfsala	—	— [15])	1694 [19]/VIII
193	Walborg Clementsdotter .	Kumo	—	— [15])	1665 [16]/VII
194	Johan Mattsson	Nystad	—	— [15])	1665 [26]/XII
195	Margreta Eskilsdotter . .	Kimito skär (Hiitis)	—	— [15])	1677 [15]/I

[17]) Afliden emellan 1672 [1]/IX och 1674 [1]/IX.

[18]) Tillika blind.

№	Namn och stånd.	Hemort. Socken.	Hemort. By.	Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
196	Anna Hansdotter	Ulfsby	—	— [15])	1667 [10]/IV
197	Erich Michelsson	Wirmo	—	— [15])	1667 [14]/I
198	Johan Erichsson	Åbo	—	— [15])	1668 [4]/VII
199	Gertrud Fransdotter . . .	Loimijoki	—	— [15])	1668 [30]/VI
200	Erich Hindersson	Kumo	—	— [15])	1672 [30]/V
201	Karin Erichsdotter	Halikko	—	— [15])	1666 [12]/III
202	Simon Johansson	Kakskerta kapell	—	— [15])	1665 [7]/IX
203	Henrik Persson	Hwittis	—	— [15])	1668 [20]/III
204	Margreta Hansdotter . . .	Töfsala	—	1664 [13]/XI	1667 [10]/IV
205	Malin Larsdotter	Åbo	—	1664 [13]/XI	1667 [12]/VII
206	Michel Andersson	Töfsala	—	1664 [16]/XI	1665 [27]/V
207	Bertil Bertilsson	Masku	—	1664 [16]/XI	— [17])
208	Margreta Johansdotter . .	Piikis	—	1664 [2]/XII	1668 [8]/VIII
209	Margreta Bengtsdotter . .	Åbo	—	1665 [12]/II	1666 [4]/X
210	Margreta Albrechtsdotter .	Wirmo	—	1665 [17]/II	1665 [8]/V
211	Jöran Mattsson	Wirmo	—	1665 [21]/II	1667 [22]/IV
212	Johan Knutsson	Kumo	—	1665 [9]/III	1674 [1]/XII
213	Henrik Fransson	Wirmo	—	1665 [15]/III	1665 [6]/IV
214	Walborg Eriksdotter } sannolikt syssträr.	Kumo	—	1665 [5]/IV	— [19])
215	Gertrud Eriksdotter }	Kumo	—	1665 [5]/IV	— [17])
216	Helga Henriksdotter . . .	Kimito	—	1665 [29]/VI	1665 [7]/IX
217	Gertrud Markusdotter (flicka)	Åbo	—	1665 [1]/IX	— [17])
218	Henrik Staffansson	Ruovesi	—	1665 [2]/IX	1667 [22]/V
219	Johan Mattsson	Raumo	—	1665 [4]/IX	1689 [26]/V
220	Gertrud Markusdotter . .	Åbo	—	1665 [2]/X	1667 [31]/III
221	Anders Andersson , . . .	Euraåminne	—	1665 [13]/X	1666 [10]/V
222	Karin Hindersdotter . . .	Rusko	—	1666 [30]/I	1667 [3]/II
223	Anna Mattsdotter	Pargas	—	1666 [6]/III	1676 [29]/V
224	Walborg Hindersdotter . .	Sagu	—	1666 [11]/III	1671 [4]/X
225	Elin Gertrudsdotter (flicka)	Halikko	—	1666 [13]/III	— [20])
226	Jacob Thomasson	Nousis	—	1666 [30]/III	1667 [15]/VIII
227	Karin Wulff	Åbo	—	1666 [1]/VI	1667 [5]/V
228	Lars Mattsson	Uskela	—	1666 [7]/VI	1667 [12]/V
229	Brita Germundsdotter . .	Nagu skär (Nötö)	—	1666 [16]/VI	— [17])
230	Matts Andersson	Töfsala	—	1666 [3]/VIII	1670 [24]/V
231	Clas Skalm	Pargas	—	1666 [3]/IX	1667 [10]/II

[19]) "Hafver sigh sielf afsöndrat från hospitalet [rymt?] 1669 [22]/III."

[20]) " " " " " " " 1669 [3]/VII.

№	Namn och stånd.	Hemort.		Intagnings-år och dag.	Dödsår. och dag
		Socken.	By.		
232	Anders Nijlson	Bjerno	—	1666 $^{2}/_{X}$	1667 $^{20}/_{III}$
233	Walborg Henriksdotter . .	Lappo (invid Raumo)	—	1667 $^{14}/_{I}$	1668 $^{29}/_{II}$
234	Sara Grelsdotter	Nagu	—	1667 $^{5}/_{V}$	—
235	Margreta Henriksdotter . .	Pemar	—	1667 $^{15}/_{VI}$	1669 ^{13} X
236	Birgitta Michelsdotter . .	Pemar	—	1667 $^{7}/_{VII}$	—
237	Walborgh Andersdotter . .	Pemar	—	1667 $^{7}/_{VII}$	—
238	Hans Sigfridsson	Rimito	—	1667 $^{26}/_{VII}$	1668 $^{1}/_{III}$
239	Ingborg Mattsdotter . . .	Nystad	—	1667 $^{29}/_{VII}$	1668 ^{14} VII
240	Erich Jörensson	Nystad	—	1667 $^{29}/_{VII}$	1670 $^{21}/_{VII}$
241	Simon Jacobsson	Reso	—	1667 $^{14}/_{VIII}$	—
242	Märtha Larsdotter	Lappo (invid Raumo)	—	1667 $^{20}/_{VIII}$	1668 ^{2} VII
243	Henrik Jacobsson (liten pojke)	Reso	—	1667 $^{21}/_{VIII}$	—
244	Carin Jöransdotter	Töfsala	—	1667 $^{14}/_{XI}$	1672 ^{27} VII
245	Margreta Thomasdotter . .	Töfsala	—	1667 $^{21}/_{XI}$	1668 ^{20} VII
246	Erich Hindersson	Sagu	—	1668 $^{30}/_{I}$	1669 ^{23} XI
247	Thomas Sigfridsson . . .	Lundo	—	1668 $^{2}/_{II}$	1668 ^{4} III
248	Margreta Pålsdotter . . .	Eura	—	1668 $^{12}/_{II}$	1672 ^{21} III
249	Walborg Michelsdotter . .	S:t Marie	Hirvensaloð	1668 $^{29}/_{II}$	1669 ^{26} XI
250	Jöran Isaksson	Kisko	—	1668 $^{1}/_{III}$	1670 ^{12} VII
251	Mårthen Mårthensson . . .	Rimito	—	1668 $^{1}/_{III}$	1675 ^{5} I
252	Brita Sigfridsdotter . . .	Lappo	—	1668 $^{2}/_{III}$	1670 ^{13} VII
253	Johan Larsson (ryttare) . .	Bjerno	—	1668 $^{3}/_{III}$	1672 ^{14} IV
254	Anders Grelsson	Nagu	—	1668	—
255	Sigfrid Larsson	Töfsala	—	1668 $^{24}/_{XI}$	1669 ^{4} VI
256	Hans Mattsson	Ulfsby	—	1669 $^{19}/_{I}$	1679 ^{16} VI
257	Margareta Mårtensdotter .	Rimito	—	1669 $^{4}/_{II}$	1669 ^{21} V
258	Axel Hindersson	Lundo	—	1669 $^{22}/_{VII}$	1676 ^{24} IX
259	Märtha Marcusdotter . . .	Kimito	—	1669 $^{7}/_{VIII}$	1675 ^{9} IX
260	Karin Johansdotter . . .	Uskela	—	1669 $^{18}/_{IX}$	1671 ^{11} III
261	Markus Christopherson . .	Töfsala	—	1669 $^{23}/_{IX}$	1670 ^{22} VI
262	Walborg Erichsdotter . .	Töfsala	—	1669 $^{11}/_{X}$	—
263	Margareta Thomasdotter .	Kimito	—	1669 $^{19}/_{XI}$	1675 ^{28} VII
264	Sigfrid Jacobsson	Nystad	—	1670 $^{7}/_{III}$	1671 ^{6} XI
265	Walborg Olufsdotter . . .	Nykyrka	—	1670 $^{7}/_{III}$	—
266	Matts Jörensson	Nykyrka	—	1670 $^{26}/_{III}$	—
267	Per Sigfredsson	Rimito	—	1670 $^{10}/_{IV}$	1677 ^{5}/V
268	Mats Michelsson	Letala	—	1670 $^{8}/_{VIII}$	1677 ^{13}/VII

№	Namn och stånd.	Hemort. Socken.	Hemort. By.	Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
69	Kirstin Larsdotter	Rimito	—	1670 $^{12}/_{VIII}$	— [17])
70	Malin Thomasdotter . . .	Masku	—	1670 $^{2}/_{IX}$	1672 $^{8}/_{V}$
71	Walborg Persdotter . . .	Töfsala	—	1670 $^{12}/_{IX}$	1671 ^{25}IV
72	Lisbeta Eriksdotter . . .	Bjerno	—	1670 $^{2}/_{XI}$	1676 $^{16}/_{IX}$
73	Maria Eriksdotter	Bjerno	—	1670 $^{2}/_{XI}$	1675 $^{16}/_{IX}$
74	Niels Rosenkrantz	Pemar	Halkilais	1670 $^{1}/_{XII}$	1671 $^{1}/_{III}$
75	Thomas Mattsson	Piikis	—	1671 $^{6}/_{VI}$	— [17])
76	Bengt Sigfredsson	Hwittis	—	1671 $^{13}/_{VI}$	1672 $^{12}/_{II}$
77	Erich Olofsson	Korpo	—	1671 $^{15}/_{VI}$	1679 $^{14}/_{I}$
78	Per Nilsson	Kumo	—	1671 $^{5}/_{VIII}$	— [17])
79	Anna Olofsdotter	Bjerno	—	1672 $^{14}/_{II}$	— [17])
80	Anna Olofsdotter	Pemar	—	1672 $^{2}/_{III}$	1675 $^{3}/_{II}$
81	Elin Sigfredsdotter . . .	Åbo	—	1672 $^{4}/_{VI}$	1675 $^{3}/_{III}$
82	Märthen Jacobsson	Töfsala	—	1672 $^{20}/_{VII}$	— [17])
83	Margreta Mattsdotter . . .	Eckerö	Finnbo	1672 $^{12}/_{VIII}$	1675 $^{25}/_{V}$
84	Brita Andersdotter	Eckerö	Torp	1672 $^{12}/_{VIII}$	1677 $^{12}/_{IV}$
85	Eskil Simonsson	Jomala	Ödanböle	1672 $^{12}/_{VIII}$	1676 $^{28}/_{IV}$
86	Erik Eskilsson [21])	Jomala	Ödanböle	1672 $^{12}/_{VIII}$	— [17])
87	Brita Sigfridzdotter . . .	Sund	Tosarby	1672 $^{12}/_{VIII}$	— [17])
88	Agnis Mattzdotter	Kumlinge	Jurmo	1672 $^{12}/_{VIII}$	1680 $^{9}/_{VI}$
89	Gertrud Mattzdotter [22]) . .	Kumlinge	Jurmo	1672 $^{12}/_{VIII}$	— [17])
90	Erich Erichsson	Finström	Bamböle	1672 $^{12}/_{VIII}$	— [17])
91	Mattz Matzson	Sund	Grundsunda	1672 $^{12}/_{VIII}$	1676 $^{6}/_{IX}$
92	Karin Matsdotter (hustru) [23])	Föglö	Stentorpa	1672 $^{12}/_{VIII}$	1676 $^{19}/_{II}$
93	Hans Erikson [23])	Föglö	Stentorpa	1672 $^{12}/_{VIII}$	— [17])
94	Sara Pålsdotter	Lemland	Westeräng	1672 $^{12}/_{VIII}$	— [17])
95	Erich Nilsson	Eckerö	Bölö	1672 $^{12}/_{VIII}$	— [17])
96	Mattz Thomasson	Sund	Svenskbölö	1672 $^{12}/_{VIII}$	— [17])
97	Karin (hustru)	Eckerö	Storby	1672 $^{12}/_{VIII}$	1676 $^{2}/_{VI}$
98	Walbor Erichzdotter . . .	Jomala	Vestansunda	1672 $^{12}/_{VIII}$	1677 $^{22}/_{V}$
99	Karin Sigfridzdotter . . .	Jomala	Ytterby	1672 $^{12}/_{VIII}$	— [17])
00	Karin Larsdotter (hustru) .	Kumlinge	Fiskö	1672 $^{12}/_{VIII}$	— [17])
01	Erich Erichsson Busk. . .	Jomala	—	1672 $^{12}/_{XIII}$	1676 $^{1}/_{VIII}$
02	Matz Isaksson	Finström	Östergeta	1672 $^{12}/_{VIII}$	1675 $^{28}/_{VIII}$
03	Olof Persson	Finström	Svartmara	1672 $^{12}/_{VIII}$	1675 $^{10}/_{VII}$

[21]) Son till föregående.
[22]) Syster till föregående.
[23]) Son till föregående och född den 7 Febr. 1672.

№	Namn och stånd.	Hemort. Socken.	Hemort. By.	Intagningsår och dag.	Dödsår och dag.
304	Anna, Hindrik Erikssons hustru	Finström	Olsnäs	1672 12/VIII	— [17]
305	Erich Hindersson	Finström	Olsnäs	1672 12/VIII	1677 22/III
306	Dorotea Eskilsdotter	Ruowesi	—	1672 28/VIII	1677 12/IV
307	Margareta Henriksdotter	Åbo	—	— [24]	1690
308	Walborg Andersdotter	Pemar	—	— [24]	1678 27/VIII
309	Hendrik Jacobsson	Reso	—	— [24]	1678 28/XII
310	Hindrik Mattsson	Nagu	Sjählö	— [24]	1677 30/III
311	Anna Mattsdotter	Euraåminne	—	— [24]	1675 12/VI
312	Lisbeta Andersdotter	Kimito	—	— [24]	1683 5/III
313	Nils Eriksson	Piikis	—	— [24]	1687 8/II
314	Mårthen Michelsson	Åbo	—	— [24]	1680 14/IX
315	Agneta Eskilsdotter	Pargas	—	1673 1/IX	1674 18/IX
316	Krister Gabrielsson	Kimito	—	— [24]	1681 7/I
317	Jacob Mattsson	Töfsala	—	— [24]	1675 7/X
318	Walborg Andersdotter	Kimito	—	— [24]	1684 27/VIII
319	Michel Johansson	Kakskerta	—	— [24]	1675 29/VI
320	Brita Mattsdotter	Nykyrka	—	— [24]	1680 30/XII
321	Gertrud Jacobsdotter	Sagu	—	— [24]	1675 3/V
322	Walborg Eskilsdotter	Åbo	—	— [24]	1680 27/I
323	Eskil Jöransson	Åbo	—	— [24]	1682 29/IV
324	Margareta Simonsdotter	S:t Marie	—	— [24]	1675 17/XII
325	Sigfred Simonsson	S:t Marie	—	— [24]	1675 1/XI
326	Anders Sigfredsson	S:t Marie	—	— [24]	1679 18/VI
327	Olof Persson	Hammarland	—	— [24]	1675 18/X
328	Jören Hindersson	Eckerö	—	— [24]	1679 30/VIII
329	Olof Bengtsson	Hammarland	Kråkböle	— [24]	1675 7/IV
330	Simon Hendersson	Hammarland	Postad	— [24]	1675 8/VIII
331	Clemet Nielsson	Finström	Enbolstad	— [24]	1675 6/VII
332	Herman Markusson	Eckerö	Björnhofda[?]	— [24]	1675 22/V
333	Anna Eriksdotter	Sagu	—	1674 2/IX	1677 5/IV
334	Matts Eriksson	Åbo	—	1674 29/IX	1680 3/I
335	Karin Jacobsdotter	Jomala	—	1674 26/X	1681 27/VIII
336	Matts Staffansson	Töfsala	—	1674 4/XI	1682 24/IV
337	Märtha Hendersdotter	Kimito	—	1674 11/XI	1680 30/III
338	Knut Eriksson	Töfsala	—	1674 23/XI	1679 21/IV
339	Elsa Sigfredsdotter	Töfsala	—	1674 23/XI	1675 30/VIII
340	Brita Jöransdotter	Nykyrka	—	1675 2/II	1684 24/VIII

[24]) Intagen emellan 1672 1/IX och 1674 1/IX.

№	Namn och stånd.	Hemort.		Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
		Socken.	By.		
340	Karin Jacobsdotter . . .	Åbo	—	1675 ^{3}/II	1680 ^{14}/II
341	Johan Hindersson	Bjerno	—	1675 ^{5}/II	1680 ^{14}/I
342	Marta Karlsdotter	Bjerno	—	1675 ^{6}/II	1679 ^{26}/XII
343	Grels Markusson	Lundo	—	1675 ^{27}/II	1676 ^{17}/VI
344	Margreta Andersdotter . .	Euraåminne	—	1675 ^{2}/III	1682 ^{28}/XII
345	Josef Hendersson	Wirmo	—	1675 ^{6}/III	1677 ^{28}/V
346	Karin Markusdotter . . .	Kumo	—	1775 ^{16}/III	1676 ^{24}/II
347	Walborg Jöransdotter . .	Pemar	—	1675 ^{30}/III	1675 ^{12}/IX
348	Walborg Bertilsdotter . .	Töfsala	—	1675 ^{6}/V	1675 ^{9}/IX
349	Michel Andersson	Korpo	—	1675 ^{1}/VI	1677 ^{15}/II
350	Johan Jacobsson	Töfsala	—	1675 ^{17}/X	1677 ^{23}/V
351	Mårthen Johansson	Töfsala	—	1675 ^{17}/X	1677 ^{14}/I
352	Mårthen Sigfridsson . . .	Rimito	—	1675 ^{1}/IX	1678 ^{23}/IX
353	Beata Danielsdotter . . .	Föglö	—	1675 ^{3}/XI	1677 ^{16}/VII
354	Samuel Bertelsson	Nagu	—	1675 ^{16}/XII	1691 ^{25}/VII
355	Gertrud Andersdotter . .	Oripää	—	1676 ^{13}/III	1680 ^{21}/IV
356	Margreta Mårtensdotter . .	Björneborg	—	1676 ^{6}/VIII	1678 ^{13}/X
357	Jacob Mattsson	Töfsala	—	1676 ^{3}/IX	1692 ^{18}/III
358	Johan Mattsson	Töfsala	Iniö	1676 ^{4}/IX	1677 ^{16}/VIII
359	Knut Sigfredsson	Ulfsby	—	1677 ^{11}/IV	1685 ^{3}/V
360	Lars Mårthensson	Kimito	—	1677 ^{16}/VI	1687 ^{3}/IX
961	Bertel Sigfredsson	Pargas	—	1677 ^{3}/VII	1683 ^{6}/I
362	Johan Erson	Piikis	—	1677 ^{17}/XI	1679 ^{12}/IX
363	Maria Olofsdotter	Piikis	—	1677 ^{17}/XI	1686 ^{27}/V
364	Malin Mattsdotter	Masku	—	1678 ^{4}/II	1678 ^{12}/IV
365	Daniel Trotsson	Hammarland	—	1678 ^{30}/IV	1680 ^{30}/II
366	Margreta Larsdotter . . .	Hammarland	—	1678 ^{30}/IV	1679 ^{21}/IX
367	Karin Larsdotter	Hammarland	—	1678 ^{30}/IV	1684 ^{4}/IV
368	Simon Sigfredsson	Masku	—	1678 ^{16}/V	1680 ^{9}/VII
369	Walborg Jöransdotter . .	Kimito	—	1678 ^{20}/V	1680 ^{18}/II
370	Lisbeta Bertilsdotter . . .	Töfsala	—	1678 ^{14}/VII	1680 ^{16}/III
371	Brita Larsdotter	Töfsala	—	1678 ^{15}/VII	1680 ^{20}/II
372	Lisbeta Sigfridsdotter . .	Åbo	—	1678 ^{21}/VIII	1682 ^{27}/IV
373	Nils Simonsson	Kumo	—	1678 ^{28}/VIII	1679 ^{3}/IV
374	Karin Hansdotter	Jomala	—	1678 ^{29}/VIII	1681 ^{9}/VIII
375	Lisbeta Matsdotter	Jomala	—	1678 ^{29}/VIII	1684 ^{18}/XI
376	Brita Olufsdotter	Saltvik	—	1678 ^{10}/IX	1681 ^{16}/V
377	Märta Mattsdotter	Sund	—	1678 ^{30}/IX	1682 ^{17}/IX
378	Hindrich Hindersson . . .	Pyhämaa	—	1678 ^{26}/X	1682 ^{14}/IV
379	Jacob Erson Lindu . . .	Åbo	—	1678 ^{22}/XI	1680 ^{12}/II

№	Namn och stånd.	Hemort. Socken.	Hemort. By.	Intagnings-år och dag	Dödsår och dag.
380	Jacob Påvelson	Uskela	—	1679 $^{12}/_{IV}$	1680 $^{27}/_{II}$
381	Margreta Jöransdotter . .	Åbo	—	1679 $^{3}/_{V}$	1681 $^{16}/_{X}$
382	Lisbeta Michelsdotter . .	Kimito	—	1679 $^{11}/_{V}$	1685 $^{16}/_{X}$
383	Per Larsson	Töfsala	—	1679 $^{19}/_{VI}$	1681 $^{23}/_{VI}$
384	Matts Jacobsson	Euraåminne	—	1679 $^{21}/_{VI}$	1680 $^{9}/_{IV}$
385	Karin Jacobsdotter . . .	Kimito	—	1679 $^{5}/_{VIII}$	1688 $^{8}/_{X}$
386	Malin Hindriksdotter . . .	Pyhämaa	—	1679 $^{8}/_{X}$	1680 $^{3}/_{V}$
387	Karin Staffansdotter . . .	Merimasku	—	1680 $^{10}/_{V}$	1683 $^{26}/_{V}$
388	Walborg Mattsdotter . . .	Ruovesi	—	1679 $^{13}/_{X}$	1680 $^{28}/_{II}$
389	Karin Jacobsdotter. . . .	Töfsala	—	1679 $^{20}/_{X}$	1680 $^{1}/_{V}$
390	Hindrik Mattsson	Töfsala	—	1679 $^{9}/_{XI}$	1684 $^{18}/_{VI}$
391	Göstaf Hindersson [25]) . . .	Bjerno	—	1680 $^{30}/_{I}$	1680 $^{19}/_{VIII}$
392	Dårdhea Jöransdotter . .	Björneborg	—	1680 $^{2}/_{II}$	1686 $^{28}/_{V}$
393	Thomas Ersson	Piikis	—	1680 $^{2}/_{II}$	— [26])
394	Lisbeta Eriksdotter . . .	S:t Marie	—	1680 $^{10}/_{III}$	1682 $^{27}/_{V}$
395	Brita Holgersdotter . . .	Kumlinge	—	1680 $^{6}/_{VI}$	— [27])
396	Margreta Jörensdotter . .	Nystad	—	1680 $^{9}/_{VII}$	1684 $^{23}/_{V}$
397	Lastica Clemetsdotter . .	Pargas	—	1680 $^{12}/_{VII}$	1682 $^{31}/_{V}$
398	Jacob Markusson	Töfsala	—	1680 $^{13}/_{VII}$	1687 $^{19}/_{II}$
399	Maria Hendriksdotter . . .	Töfsala	—	1680 $^{16}/_{VIII}$	1681 $^{25}/_{X}$
400	Mårthen Larsson	Töfsala	—	1680 $^{16}/_{VIII}$	— [26])
401	Jacob Simonsson	S:t Marie	—	1680 $^{24}/_{VIII}$	1682 $^{10}/_{I}$
402	Hindrik Jönsson	S:t Marie	—	1680 $^{24}/_{VIII}$	1681 $^{30}/_{X}$
403	Jöran Karlsson	S:t Marie	—	1680 $^{24}/_{VIII}$	1685 $^{16}/_{II}$
404	Mats Andersson	Pargas	—	1680 $^{26}/_{VIII}$	— [27])
405	Hindrik Hindrichsson . . .	Finström	—	1680 $^{30}/_{VIII}$	1681 $^{26}/_{II}$
406	Anna Michelsdotter . . .	Finström	—	1680 $^{30}/_{VIII}$	1682 $^{19}/_{XII}$
407	Michel Mattsson	Finström	—	1680 $^{30}/_{VIII}$	1680 $^{22}/_{XII}$
408	Erik Simonsson	Eckerö	—	1680 $^{10}/_{IX}$	1681 $^{10}/_{VI}$
409	Nils Nilsson	Eckerö	—	1680 $^{10}/_{IX}$	1681 $^{20}/_{V}$
410	Anna Larsdotter	Eckerö	—	1680 $^{10}/_{IX}$	1682 $^{25}/_{VIII}$
411	Clemet Clemetsson. . . .	Wemo	—	1680 $^{9}/_{X}$	1681 $^{26}/_{VI}$
412	Matts Hindersson	Lemland	—	1680 $^{14}/_{X}$	1680 $^{20}/_{XI}$
413	Beata Hindersdotter . . .	Kumlinge	—	1680 $^{14}/_{X}$	1682 $^{7}/_{V}$

[25]) „Druncknade enähr som han skulle motera cronones boskap ifron ena holmen till den andra“.

[26]) Afliden emellan 1697 $^{1}/_{IX}$ och 1709 $^{1}/_{IX}$.

[27]) Afliden emellan 1689 $^{1}/_{IX}$ och 1690 $^{1}/_{IX}$.

№	Namn och stånd.	Hemort.		Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
		Socken.	By.		
414	Lars Simonsson	Kimito	—	1680 4/XI	1689 7/I
415	Gertrud Sigfridsdotter . .	Masku	—	1680 4/XI	1690 1/X
416	Jeremias Mårthensson . .	Töfsala	Inið	1680 5/XI	1682 6/IV
417	Margreta Eskilsdotter . .	Kimito	—	1680 5/XI	1681 20/XI
418	Matts Mårthensson	Lappo (invid Raumo)	—	1681 26/VIII	1681 3/X
419	Rasmus Nilsson	Kumo	—	1681 2/II	1684 3/II
420	Karin Larsdotter	Sund	—	1681 14/VI	1687 13/VIII
421	Sigrid Andersdotter . . .	Lemland	—	1681 1/IX	1684 7/VI
422	Matts Knutsson	Oripää	—	1681 2/IX	1685 22/V
423	Walborg Thomasdotter . .	Eckerö	—	1681 6/X	1691 22/IX
424	Johan Jacobsson	Lokalax	—	1682 25/V	1685 8/IV
425	Agnes Mattsdotter	Åbo	—	1682 14/VI	1682 8/XI
426	Nils Ersson	Finström	—	1682 14/VI	1682 10/XII
427	Lisbeta Mattsdotter . . .	Kimito	—	1682 25/VII	1690 20/IX
428	Erik Gabrielsson	Kimito	—	1682 5/X	1687 22/IV
429	Hendrik Thomasson . . .	Korpo	—	1682 27/X	1687 20/V
430	Anders Staffansson . . .	Töfsala	—	1682 27/X	1687 17/XII
431	Jacob Mattsson	Letala	—	1682 3/XI	1687 17/XII
432	Eskil Hindersson	Kakskerta kapell	—	1683 3/III	— [27]
433	Markus Mattsson Saari . .	Nystad	—	1683 3/V	1684 3/VIII
434	Jacob Mårthensson	Töfsala	Inið	1683 20/V	?
435	Helga Johansdotter . . .	Töfsala	Inið	1683 3/IX	1685 11/V
436	Elin Hindrichdotter . . .	Töfsala	Inið	1683 4/IX	1683 21/IX
437	Gertrud Hindriksdotter . .	Eura	—	1683 6/IX	— [27]
438	Erich Hindersson	Jomala	—	1683 21/IX	1684 29/XI
439	Margreta Henriksdotter . .	Sund	—	1683 29/IX	— [28]
440	Brita Mårthensdotter . . .	—	Runsala	1683 3/X	1687 3/V
441	Brasius Larsson	Töfsala	Inið	1683 3/X	1684 16/V
442	Lars Sigfridsson	Töfsala	Inið	1683 3/X	1686 30/II
443	Brita Mattsdottor	Letala	—	1684 11/I	— [27]
444	Majsa Jacobsdotter . . .	Lappo (invid Raumo)	—	1684 23/V	1685 30/V
445	Gabriel Erson	Korpo	—	1684 16/X	1687 29/IX
446	Walborg Michelsdotter . .	Kimito	—	1684 17/XI	1686 27/V
447	Brita Mårthensdotter . . .	S:t Marie	—	1685 30/V	1688 30/VI
448	Gertrud Olofsdotter . . .	Åbo	—	1685 25/VI	1689 10/II
449	Mårthen Clemetsson . . .	Pargas	—	1685 13/VIII	— [27]

[28]) Rymd d. 16/VII 1686.

№	Namn och stånd.	Hemort.		Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
		Socken.	By.		
450	Jacob Jacobsson	Töfsala	—	1685 [30]/XI	—
451	Henrik Mattsson	Töfsala	—	1685 [30]/IX	1686 [3]/V
452	Gertrud Markusdotter . .	Saltvik	—	1685 [3]/X	—
453	Johan Mattsson	Kimito	—	1685 [3]/XI	—
454	Gertrud Hemmingsdotter .	Kimito	—	1685 [3]/XI	1687 [15]/V
455	Johan Hindersson	Kakskerta kapell	—	1685 [20]/XI	1691 [14]/XII
456	Johan Erson	Uskela	—	1686 [30]/II	1686 [1]/V
457	Majsa Larsdotter	Nykyrka	—	1686 [30]/II	—
458	Lisbeta Mattsdotter . . .	Kumo	—	1686 [30]/IV	1687 [13]/VII
459	Beata Jacobsdotter . . .	Töfsala	—	1686 [14]/V	1692 [10]/IV
460	Hindrik Grelsson	Wemo	—	1686 [16]/VI	1689 [15]/IV
461	Lars Hindersson	Töfsala	Inið	1686 [2]/IX	—
462	Pehr Olofsson	Kumlinge	—	1686 [2]/IX	—
463	Matts Staffansson	Kumlinge	Inið	1686 [2]/IX	1691 [10]/V
464	Påll Hindersson	Nystad	—	1686 [9]/IX	1687 [9]/IX
465	Mats Simonsson	Töfsala	—	1686 [16]/IX	1692 [20]/IV
466	Chirstin Mattsdotter . . .	Kimito	—	1686 [21]/IX	—
467	Ragnill Mattsdotter . . .	Sund	—	1686 [16]/X	1688 [16]/X
468	Olof Hindersdotter	Sund	—	1686 [16]/X	1696 [20]/VIII
469	Brita Olofsdotter	Hammarland	—	1686 [16]/X	1689 [24]/III
470	Maria Knutsdotter	Oripää	—	1687 [2]/II	1691 [23]/IX
471	Anna Clemetsdotter . . .	Töfsala	—	1687 [11]/III	1692 [26]/IV
472	Jöran Abrahansson . . .	Nousis	—	1687 [18]/III	1688 [18]/XII
473	Michel Mattsson	Oripää	—	1687 [20]/III	1696 [24]/V
474	Valborg Mårtensdotter . .	Rimito	—	1687 [6]/IV	1688 [16]/VIII
475	Margareta Clemetsdotter .	Merimasku	—	1687 [6]/IV	1688 [20]/III
476	Matts Mårthensson	Rimito	—	1687 [7]/IV	1687 [25]/VI
477	Brita Bengtsdotter	Wemo	—	1687 [9]/IV	— [27])
478	Maria Thomasdotter . . .	Pargas	—	1687 [5]/V	1687 [8]/X
479	Karin Hindriksdotter . . .	Kimito	—	1687 [5]/VI	1694 [14]/III
480	Kristin Månsdotter . . .	Töfsala	—	1687 [20]/IX	1693 [30]/XI
481	Matts Nilsson	Töfsala	—	1688 [18]/II	1688 [4]/IX
482	Matts Thomasson	Björneborg	—	1688 [18]/V	1691 [9]/IV
483	Matts Bengtsson	Eckerö	—	1688 [17]/VI	1689 [26]/VII
484	Maria Jöransdotter (piga) .	Åbo	—	1688 [24]/VII	1691 [14]/IX
485	Gertrud Eriksdotter . . .	Åland	(Bagholm)	1688 [25]/VII	— [27])
486	Anna Jacobsdotter	Kumlinge	—	1688 [13]/VIII	1689 [13]/IV
487	Anna Mattsdotter	Kimito	—	1688 [8]/IX	1691 [26]/VII
488	Lisa Hermansdotter . . .	Björneborg	—	1688 [9]/IX	1695 [21]/VIII

№	Namn och stånd.	Hemort. Socken.	Hemort. By.	Intagnings-år och dag.	Dödsår. och dag.
490	Hindrik Larsson	Töfsala	Iniö	1688 $^{10}/_{IX}$	— [27])
490	Margreta Thomasdotter . .	Kimito	—	1688 $^{18}/_{IX}$	1696 $^{20}/_{VII}$
491	Simon Mattsson	Sund	—	1688 $^{1}/_{X}$	1691 $^{24}/_{V}$
492	Johan Hindersson	Töfsala	—	1688 $^{11}/_{X}$	— [27])
493	Karin Johansdotter . . .	Åland	—	1688 $^{1}/_{XI}$	1691 $^{2}/_{XII}$
494	Anna Grelsdotter	Reso	Luonomaa	1688 $^{1}/_{XII}$	1691 $^{25}/_{X}$
495	Hindrik Larsson	Uskela	—	1689 $^{10}/_{III}$	1689 $^{23}/_{VI}$
496	Margreta Jörensdotter . .	Kakskerta kapell	—	1689 $^{11}/_{IV}$	— [27])
497	Erik Andersson	Sund	—	1689 $^{20}/_{IV}$	1691 $^{7}/_{VI}$
498	Karin Thomasdotter . . .	Åbo	—	1689 $^{14}/_{VII}$	— [28])
499	Karin Hendriksdotter . .	Åbo	—	1689 $^{25}/_{VIII}$	— [28])
500	Matts Märthensson	Korpo	—	— [29])	1695 $^{25}/_{X}$
501	Hans Pählsson	Töfsala	Gyltö	— [29])	1691 $^{17}/_{III}$
502	Arvid Gabrielsson	Kimito	—	— [29])	1692 $^{21}/_{V}$
503	Märthen Hindersson . . .	Nagu	—	— [29])	1690 $^{3}/_{IX}$
504	Jacob Larsson	Kangasala	—	— [29])	1691 $^{13}/_{II}$
505	Anders Hindersson . . .	Kimito	—	— [29])	1691 $^{17}/_{IV}$
506	Malin Hindersdotter . . .	Töfsala	—	— [29])	1691 $^{11}/_{V}$
507	Isak Andersson	Kimito	—	— [29])	1693 $^{1}/_{VII}$
508	Matts Märthensson	Töfsala	—	— [29])	1691 $^{11}/_{III}$
509	Anna Simonsdotter	Björneborg	—	— [29])	— [29])
510	Walborg Hindersdotter . .	Åland	—	1690 $^{1}/_{VIII}$	1691 $^{22}/_{XII}$
511	Walborg Clemetsdotter . .	Åland	—	1690 $^{3}/_{X}$	1691 $^{21}/_{V}$
512	Matts Jacobsson	Töfsala	—	1690 $^{14}/_{X}$	1691 $^{10}/_{V}$
513	Abraham Andersson . . .	Töfsala	—	1690 $^{13}/_{XI}$	1695 $^{25}/_{X}$
514	Brita Jacobsdotter	Nyby	—	1690 $^{16}/_{XI}$	1691 $^{13}/_{VI}$
515	Clemet Thomasson } bröder	Töfsala	—	1691 $^{9}/_{VI}$	1694 $^{13}/_{III}$
516	Jacob Thomasson } bröder	Töfsala	—	1691 $^{9}/_{VI}$	— [28])
517	Lisbeta Michelsdotter . .	Nystad	—	1691 $^{12}/_{VIII}$	1691 $^{12}/_{X}$
518	Margareta Henriksdotter .	Kumlinge	—	1691 $^{15}/_{X}$	1696 $^{30}/_{VIII}$
519	Johan Persson	Sund	—	1691 $^{16}/_{X}$	— [28])
520	Margreta Bertilsdotter . .	Sagu	—	1691 $^{9}/_{XI}$	1693 $^{5}/_{I}$
521	Henrik Andersson . . .	Kimito	—	1692 $^{2}/_{V}$	1692 $^{21}/_{VIII}$
522	Philip Simonsson	Ulfsby	—	1692 $^{3}/_{VIII}$	1694 $^{6}/_{V}$
523	Lisa Mattsdotter (hustru till föreg.)	Ulfsby	—	1692 $^{3}/_{VIII}$	— [28])
524	Klas Hindersson	Kimito	—	1692 $^{3}/_{IX}$	— [28])

[28]) Inkommen emellan 1689 $^{1}/_{IX}$ och 1690 $^{1}/_{IX}$.

№	Namn och stånd.	Hemort.		Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
		Socken.	By.		
525	Anna Andersdotter . . .	Åland	—	1692 [23]/IX	1696 [20]/VIII
526	Henrik Markusson	Pyhämaa	—	1693 [24]/III	— [2]
527	Valborg Mattsdotter . . .	Åland	—	1693 [21]/VI	— [2]
528	Anna Andersdotter. . . .	Åland	—	1693 [24]/VI	1693 [11]/X
529	Elin Bengtsdotter	Åbo	—	1696 [7]/VII	1694 [24]/I
530	Brita Larsdotter.	Åbo	—	1693 [7]/VII	1710 [16]/IV
531	Margreta Hindersdotter . .	Töfsala	—	1693 [1]/IX	— [2]
532	Maria Mårtensdotter . . .	Halikko	—	1693 [8]/IX	— [2]
533	Elisabet Mattsdotter . . .	Åland	—	1693 [30]/IX	— [2]
534	Brita Mattsdotter	S:t Mårtens	—	1693 [30]/IX	— [26]
535	Gustaf Andersson	Kimito	—	1693 [3]/X	1696 [28]/II
536	Brita Jöransdotter (hustru)	Åbo	—	1693 [16]/X	— [2]
537	Matts Jöransson.	Kumo	—	1693 [1]/XII	1694 [27]/I
538	Hendrik Jacobsson. . . .	Lokalax	—	1694 [16]/III	— [2]
539	Anna Michelsdotter . . .	Åbo	—	1694 [16]/III	— [2]
540	Anna Simonsdotter. . . .	Åland	—	1694 [14]/V	— [2]
541	Margreta Larsdotter . . .	Åbo	—	1694 [17]/V	— [2]
542	Maria Fransdotter	Åbo	—	1694 [20]/VI	1733 [6]/III
543	Agnes Hindersdotter . . .	Åland	—	1694 [23]/VI	1697 [24]/V
544	Margreta Andersdotter . .	Åland	—	1694 [23]/VI	1696 [20]/IV
545	Brita Olofsdotter	Åland	—	1694 [23]/VIII	1697 [24]/V
546	Jacob Eriksson	Kimito	—	1694 [30]/IX	1697 [26]/VIII
547	Hebbla Hendersdotter. . .	Rimito	—	1694 [4]/XI	1723 [30]/XII
548	Maria Pehrsdotter	Nagu	—	1695 [1]/II	— [2]
549	Maria Michelsdotter . . .	Sagu	—	1695 [22]/II	— [2]
550	Petter Berndtson	Åbo	—	1695 [16]/III	— [2]
551	Maria Mattsdotter	Korpo	—	1695 [19]/III	1697 [28]/IV
552	Thomas Simonsson. . . .	Åbo	—	1695 [9]/VII	— [2]
553	Helga Thomasdotter . . .	Töfsala	—	1695 [4]/VIII	— [2]
554	Karin Mattsdotter	Sund	—	1695 [21]/VI	— [2]
555	Walborg Hendersdotter . .	Åland	—	1695 [19]/VIII	— [2]
556	Olof Persson	Kumlinge	—	1695 [20]/VIII	— [2]
557	Karin Jespersdotter . . .	Bjerno	—	1695 [13]/IX	1696 [26]/VIII
558	Erik Johansson	Åland	—	1696 [3]/VII	— [2]
559	Malin Olofsdotter	Åland	—	1696 [3]/VII	— [2]
560	Anders Mårthensson . . .	Åland	—	1696 [21]/VII	— [2]
561	Anders Jörensson	Kumlinge	—	1696 [13]/VIII	— [2]
562	Jacob Hindersson	Töfsala	—	1696 [4]/X	— [2]

[26]) Afliden emellan 1712 [1]/IX och 1722 [1]/I.

№	Namn och ständ.	Hemort.		Intagningsår och dag.	Dödsår och dag.
		Socken.	By.		
563	Mårthen Thomasson . . .	Kakskerta kapell	—	1696 $^{10}/_{X}$	— [20])
564	Hindrik Eriksson	Kimito	—	1696 $^{15}/_{XI}$	1696 $^{20}/_{VIII}$
565	Hebbla Arvidsdotter . . .	Kimito	—	1696 $^{15}/_{XI}$	— [20])
566	Matts Mårthensson	Nagu	—	1697 $^{20}/_{I}$	1697 $^{20}/_{VIII}$
567	Walborg Jörensdotter . .	Åbo	—	1697 $^{22}/_{III}$	— [20])
568	Anna Persdotter	Åland	—	1703	1710 $^{13}/_{VI}$
569	Lisa Eriksdotter	—	—*	1704	— [20])
570	Elisabet Hendersdotter . .	—	—	1706	1709 $^{13}/_{VIII}$
571	Agnis Jörensdotter. . . .	—	—	1706	— [21])
572	Anders Jörensson	—	—	1706	— [21])
573	Ebba Erichsdotter	—	—	1706	— [20])
574	Anders Pehrsson	—	—	1706	— [20])
575	Olof Nilsson	—	—	1707	1710 $^{16}/_{VII}$
576	Simon Mattsson	—	—	1707	1710 $^{24}/_{IV}$
577	Matts Hansson	—	—	1707	— [20])
578	Anna Sigfridsdotter . . .	—	—	1707	— [20])
579	Kirstin Kristersdotter. . .	Åland	—	1707	1710 $^{23}/_{V}$
580	Elin Jörensdotter	Töfsala	—	1708	1728 $^{20}/_{III}$
581	Bertil Jacobsson.	—	—	1708	1712 $^{20}/_{IV}$
582	Kirstin Sigfridsdotter. . .	—	—	1708	— [20])
583	Anna Hendersdotter . . .	—	—	1708	— [21])
584	Erik Eskilsson	—	—	1708	— [20])
585	Maria Hindersdotter . . .	Reso	—	1708	1733 $^{3}/_{VIII}$
586	Hendrik Hendersson . . .	Åland	—	1708	— [21])
587	Johan Persson	Åland	—	1708	— [21])
588	Jöran Bengtsson	Åland	—	1708	— [20])
589	Karin Hendersdotter . . .	Åland	—	1708	— [20])
590	Johan Mattsson	Åland	—	1708	1710 $^{25}/_{V}$
591	Gertrud Mattsdotter . . .	Åland	—	1708	— [20])
592	Brita Mattsdotter	Åland	—	1708	1710 $^{15}/_{V}$
593	Jngrid Jonasdotter. . . .	Åland	—	1708	— [20])
594	Jören Michelsson	Åland	—	1708	— [20])
595	Erich Erichsson	Åland	—	1708	— [20])
596	Karin Hendersdotter . . .	—	—	1709	1710 $^{3}/_{V}$
597	Brita Rasmusdotter . . .	Åbo	—	1709	1748 $^{20}/_{IX}$
598	Markus Mattsson	—	—	1709	— [20])
599	Margreta Zachrisdotter . .	—	—	1709	— [20])

[21]) Afliden emellan 1710 $^{1}/_{IX}$—1711 $^{1}/_{IX}$

№	Namn och stånd.	Hemort.		Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
		Socken.	By.		
600	Brita Hendersdotter (piga) .	Saltvik	Ofvanåker	1709 [22]/x	[30])
601	Karin Thomasdotter (bondehustru)	Bjerno	Kynämäki	1709 [6]/xi	1710 [19]/vii
602	Anna Pehrsdotter	Åland	—	1710	[30])
603	Lisa Simonsdotter	Rimito	—	1710 [23]/vii	[30])
604	Walborg Johansdotter (qvinsperson)	Letala	Kyrkoby	1710 [27]/viii	[30])
605	Pehr Sigfredsson	Åland	—	1711	[30])
606	Johan Mattsson (båtsman) .	Kimito	—	1711 [13]/xii	[30])
607	Erik Hendersson (bonde) .	Kimito	Granböle	1711 [13]/xii	[30])
608	Karin Henriksdotter . . .	Nykyrka	—	1719	1722 [17]/vii
609	Karin Johansdotter . . .	Kimito	—	1719	1729 [26]/x
610	Sofia Eriksdotter	Tenala	—	1720	1724 [9]/xii
611	Erik Johansson	Tenala	—	1720	1722 [30]/vii
612	Anna Johansdotter	Tenala	—	1720	1733 [13]/viii
613	Anders Andersson	Kimito	Miskiär	1722 [1]/v	1729 [1]/ix
614	Anders Jacobsson	Pilkis	—	1722 [15]/viii	1727 [9]/xi
615	Maria Andersdotter (qvinsperson)	Nykyrka	Pahlela	1723 [13]/iii	1726 [18]/ix
616	Erik Simonsson	Rimito	—	1723 [5]/vii	1724 [26]/ix
617	Brita Pehrsdotter (hustru) .	S:t Marie	Saramäki	1725 [19]/i	1728 [3]/vii
618	Catharina Johansdotter Ericia	S:t Marie	Wirusmäki	1725 [19]/i	1729 [14]/x
619	Brita Jöransdotter	Pöytis	Korpi kapell	1725 [19]/i	1729 [16]/iii
620	Margareta Johansdotter (piga)	Kimito	Lammala	1725 [30]/iv	1731 [21]/i
621	Maria Kruus (qvinsperson) .	Åbo	—	1725 [22]/viii	1727 [10]/xi
622	Ageneta Eskilsdotter . . .	Åbo	—	1726 [21]/iii	1735 [28]/ii
623	Henrik Grelsson	Kumlinge	—	1727 [1]/ix	1730 [30]/ix
624	Brita Sigfridsdotter . . .	Rimito	Åkalla	1728 [31]/viii	1731 [1]/viii
625	Karin Michelsdotter . . .	Bjerno	—	1729 [4]/iii	1734 [3]/vi
626	Walborg Mattsdotter (piga)	Nykyrka	—	1729 [20]/iii	1730 [3]/xi
627	Walborg Mattsdotter (hustru)	Finström	—	1729 [20]/vi	1729 [16]/ix
628	Gertrud Eriksdotter (enka)	Rimito	—	1729 [23]/ix	1730 [16]/iii
629	Jöran Mattsson (bonde) . .	Rimito	—	1730 [5]/vi	1751 [22]/i
630	Jacob Mattsson	Bjerno	—	1732	1734 [3]/vii
631	Walborg Eriksdotter (qvinsperson)	Kimito	—	1732	1734 [27]/ii
632	Annicka Hansdotter (flicka)	Bjerno	—	1733 [16]/vii	1739 [9]/ii

№	Namn och stånd.	Hemort.		Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
		Socken.	By.		
633	Sara Bahn (enka)	Kimito	—	1738 $^{16}/_{VIII}$	1784 $^{20}/_{X}$
634	Johan Hindriksson (dreng) .	Kimito	Wesklax	1738 $^{27}/_{IX}$	1746 $^{21}/_{I}$
635	Jöran Jöransson (dreng) .	Pargas	Muddais	1735 $^{13}/_{IV}$	1740 $^{26}/_{VII}$
636	Kierstin Isaksdotter (bondehustru)	Kökar	Finby	1735 $^{22}/_{IX}$	1750 $^{29}/_{X}$
637	Lisa Sigfridsdotter (bondehustru)	Kimito	Norrsundvik	1735 $^{30}/_{X}$	1788 $^{6}/_{I}$
638	Anna Johansdotter (piga) .	Korpo	Aspö	1736 $^{1}/_{IX}$	1736 $^{19}/_{XII}$
639	Henrik Reen (ryttare) . .	Pargas	Åntala	1736 $^{13}/_{XI}$	1737 $^{15}/_{IV}$
640	Hans Erichsson	Bjerno	Bastböle	1737 $^{1}/_{I}$	1743 $^{17}/_{XII}$
641	Maria Mattsdotter enka . .	Kimito	—	1737 $^{23}/_{XI}$	1742 $^{13}/_{III}$
642	Jöran Jöransson Lillja (soldat)	Reso	—	1738 $^{1}/_{III}$	1740 $^{31}/_{V}$
643	Anna Andersdotter (qvinsperson)	Töfsala	Westerby	1738 $^{3}/_{XI}$	1740 $^{20}/_{III}$
644	Hendrik Jöransson (bondemåg)	Euraåminne	Sittalax	1739 $^{7}/_{VI}$	1740 $^{16}/_{V}$
645	Maria Jöransdotter (piga) .	Euraåminne	Handby	1739 $^{7}/_{VI}$	1745 $^{28}/_{XII}$
646	Matts Printz (f. d. soldat) .	Euraåminne	Handby	1739 $^{7}/_{VI}$	1751 $^{30}/_{VI}$
647	Simon Johansson (bonde) .	Kumlinge	Enklinge	1739 $^{6}/_{VIII}$	1740 $^{29}/_{XII}$
648	Johan Simonsson (bondeson)	Sund	Svensby	1739 $^{6}/_{IX}$	1741 $^{6}/_{I}$
649	Anders Johansson (bondeson)	Töfsala	Anawais	1739 $^{6}/_{X}$	1741 $^{16}/_{III}$
650	Maria Magnusdotter (bondehustru)	Bjerno	Kalsjö	1739 $^{30}/_{XII}$	1747 $^{5}/_{I}$
651	Annicka Olofsdotter (båtsmans hustru)	Pargas	—	1740 $^{31}/_{III}$	1744 $^{6}/_{III}$
652	Anders Andersson (dreng) .	Töfsala	Norrby	1740 $^{31}/_{V}$	1744 $^{26}/_{VI}$
653	Malin Jöransdotter (brofogde hustru)	Reso	—	1740 $^{10}/_{VI}$	1741 $^{1}/_{IV}$
654	Maria Flöger (fältväbels hustru)	—	—	1741 $^{26}/_{VI}$	1742 $^{4}/_{XI}$
655	Wallborg Erichsdotter (hustru)	Bjerno	Siksalo	1744 $^{26}/_{II}$	1747 $^{16}/_{II}$
656	Gertrud Henriksdotter (bondehustru)	Kumlinge	—	1744 $^{10}/_{VI}$	1749 $^{17}/_{IX}$
657	Anders Jöransson (dreng) .	Åbo	—	1744 $^{1}/_{VIII}$	1744 $^{3}/_{XII}$
658	Margareta Eriksdotter (enka)	Kimito	Kyrkoby	1744 $^{14}/_{XI}$	1751 $^{29}/_{IX}$
659	Maria Simonsdotter (bondehustru)	Pargas	—	1750 $^{1}/_{X}$	1758 $^{4}/_{X}$

№	Namn och stånd.	Hemort. Socken.	Hemort. By.	Intagnings-år och dag.	Dödsår och dag.
660	Maria Persdotter (landbo hustru)	Pargas	Mennas säteri	1753 [13]/IX	1765 [26]/XI
661	Kerstin Eriksdotter (båtsmans enka)	Kimito	—	1753 [13]/IX	1765 [20]/XI
662	Erik Andersson (dreng).	Bjerno	—	1755 [6]/IX	1756 [20]/I
663	Henrik Andersson . . .	Rimito	—	1766 [16]/IV	1766 [26]/IV

Rörande sjelfva sjukdomens uppkomst och beskaffenhet saknas nästan alla underrättelser. Om en man (intagen 1633) nämnes att han „belägrat en spetelsk piga“ samt derefter sjelf blifvit spetelsk [32]). Om en annan, en 18 årig dräng, (som intogs 1722) berättas att han för mer än „10 åhr sedan begynt anfächtas af spetelsko, det man i förstone så eij kunnat förstå, men [densamma] seder mehra under ryska öfwerwäldet, då ej both warit att tillgå, så tilltagit, att nu mehra alt hopp skall wara uthe till förbättring, effter som icke allenast både ansichtet utan och ena handen sampt ena foten skola wara oboteligen förderfwade“ [33]). — För de spetelska aflönades under större delen af 1600-talet en stugukona, som „målcker åth dem och eliest achtar deras saker och wises dageligen ibland dem“ [34]). Från 1695 trädde i hennes ställe en uppsyningsman, som sjelf var spetelsk, men föröfrigt rörlig och för uppdraget lämplig.

Någon af läkare anordnad kur eller behandling erhöllo de icke. På uppdrag af landshöfdingen besökte väl pro-

[32]) Finl. statsark. N:o 279 fol. 1 v.

[33]) Åbo och Björneborgs läns verificationsbok för 1722 pag. 3659 i Finl. statsark.

[34]) Utom fri kost uppbar hon i lön för sin möda 1 tna spannmål, 4 ℔ ull och 4 par skor.

fessor E. Tillandz domesticum medicine studiosus Johannes Ericius hospitalet 1686 för att åderlåta några af de spetelska samt för att tillika se åt huruvida bland dem kunde finnas några, „som framdeles kunde derifrån demitteras.“[35]) Vid den visitation, som af biskop Herman Witte 1725 hölls i hospitalet var väl professoren, med. d:r P. Elfving samt provincial fältskären H. L. Geitel närvarande, men af visitations akten framgår ej att de vid densamma åtgjort något för de spetelska och vid prostevisitationen 1731 framställdes visserligen af hospitalsföreståndaren förslag om, „att de siuka och brächlige i hospitalet skulle åhrligen i Majo eller annan beqvämlig tid blifva åderlåtna, hvartill provincial feltsiern torde finnas willig, om han finge för sådant sitt arbete något wist,“ men detta förslag, synes icke hafva ledt till någon vidare påföljd.

Huruvida eller på hvad sätt de spetelska voro skyldige att varna friska personer för att komma i deras närhet, derom ega vi intet meddelande, men deremot voro de förpligtade, att, om de köpte något, kasta penningarna i vatten och säljaren upptaga dem ur detta[36]).

---

[35]) Åbo och Björneborgs läns verificationsbok för 1686 pagg. 3400 och 3473 — För sin resa och sitt besvär uppbar han 2 Dal. 3: mt.

[36]) Såsom belysande detta förhållande må följande ur hospitals arkivet på Sjählö hemtade aktstycke, utfärdadt före 1736, meddelas: „§ 8. Så skola och en part af de näst omliggiande byar wara så obetänckte, att de understå sig att kiöpa spannmåhl och andra Pertzedlar af Hospitahls fattige, intet beainnandes att der är någon fara medh, som dem en obotelig skada kan påbörda, så att de och deras barn och folck derigenom kunna besmittade blifva, det aldeles hermedh förbiudes, att ingen skall understå sig att handla med de fattiga om några Perzedlar, isynnerhet det de siuke hafwa haft händer emellan, men der de siuka icke skulle månadteligen behöfva hela deras kåst, så skall Föreståndaren der han icke sjelf will gifwa dem penningar derföre sådant till allmogen försällja och när det är försåldt straxt lefwerera penningarna till wederbörande att de derföre

Såsom exempel på den hänsynslöshet man ådagalade emot dem, som råkat blifva angripna af spetelska och icke skyndade att söka sig in i hospitalet, må följande bref, utfärdadt af landshöfdingen i Åbo Harald Oxe d. 10 Nov. 1670, anföras: „Ehuruwäll, Oluf Hendhersson, Jagh åtskillige förmahningar hafwer låtit afgå, att Nills Rosenkrantz på Hallkilais i Pemar Sochn, skole sigh vthj Hospitalet inställa, så hafwer han sådant inthet achtadt, vthann lätteligen kan besmitat sina systrar, som medh honom dageligen omgåås och dhe medh sitt huus hållit hela församlingen; så opå dhet att man må bringa honom till hörsamheet, att efterlefwa dhet honom blif[it] pålagdt, dy skohle ålldhermannen tillijka medh säx dhe starkaste karlar, som besmittadhe äkro, skickas medh een bååt der heen, och låtha honom medh gewalt taga uthur gårdhen, och dher någon sätter sigh emot dhem till moothwäran, så skulle dhe sådant inthet achta, uthan lijkwijst foortfara och dhen mootwillige sedan angifwa, som derföre skall sedan straffat blifwa“ [37]). Slutligen må det anföras huru mycket hufvudbry en spetelsk mans hustru förorsakade domkapitlet i Åbo. 1673 d. 15 Dec. förfrågar sig nemligen pastor i Björneborg hos domkapitlet „om hustrun till den spetelska bonden Hans Mattsson, som sedan

---

få kiöpa sig färsk fisk, miölk och annat färskt af allmogen, då de siuka ock skole efter gamla plägseder kasta deras penningar i wattnet föräu sälljaren dem till sig tager; beträdes någon handla häremot, då skall köparens hästar och båtar med godset, som han kiöpt hafwer confisceras till hospitahlet eller och der han dermed wore undkommen då för rätta angifwas och plichta med 40 ℔ silf. m:ts. böter för hwar gång han bryter, hvaraf beslagaren en trediedehl för sitt omak skall hafwa, och de andra twå dehlar till hospitalets bästa användas, men den fattige, som den frammande emottager, eller i någon handel med honom inlåter miste en månads kost första gången och der han oftare igenkommer, fördubblas straffet till dess han wänder igen.

[37]) Åbo och Björneborgs läns afkortningsbok för 1670 fol. 2404.

1668 warit i hospitalet, får gifta sigh medh en botzman, som henne nu echta begerar? — Vota: Tammelinus (rector scholae cathedr.) skjöth denne saken under andres omdöhme; är dock ej deremoot att de gifta sigh, efter in Consistorio Regni (presteståndet vid riksdagarna) är tilstond gifwit dheruthi att dispensera. — Tunander (theol. prof.) considererade 1. att hoos hennes man är nulla spes restitutionis ifron lepra. 2. Gudh hafver sielf åthskilt dhem, och är han civiliter mortuus. 3. lepra est morbus incomparabilis, in Vet. T:to leprosi segregabantur. 5. hon lenge alloredon wentat. 6. Han henne lof gifwit att gifta sigh; ty samtychte han att hon får gifta sig medh en annan. — Bång (theol. prof.) considererade in conjugio actum mysticum, physicum & moralem, och att nullus horum in hoc casu per lepram est sublatus. 2. at dispar ratio fuit lepræ vet. T:ti. 3. att Christus lijknar suam confederationen cum Ecclesia medh conjugio, ideoque non facile divortium admittendum. 4. hon lijder icke stor nödh, efter hon en båtzman begerar. Ergo negavit till hennes gifte medh en annan så lenge hennes man lefver. — Enewaldus (Swenonius, domprobst). Emedan här är mysterium, så är dett icke tutum för conscientia att dhem skillia, utan dermedh må wara till nesta Rijksdagen. — Episcopus (doct. Joh. Gezelius den äldre) sade sigh icke hertildags tillåtit, likwel 2:ne exempel skedt i Nylandh; lofvade ransaka wijdare circumstantier in Visitatione. — Resol. Det skrifwes till Pastorem, att han henne öfwertahlar icke stå efter någon Man, såsom och att sigh holla tuckteliga [38]).

---

[38]) Åbo tidningar 1793 N:o 27. — Strödda anteckningar ur Consistorii ecclesiastici Aboënsis äldre protocoller.

I det föregående hafva vi egnat vår uppmärksamhet åt hospitalet på Sjählö endast såvidt det utgjort ett hemvist för personer lidande af spetelska, men för fullständighetens skull må vi ytterligare lemna en kort öfversigt äfven öfver den del deraf, som utgjorde, så att säga, en fortsättning af helge ands huset i Åbo. — De från Åbo hitbragta helge ands personerna synas uteslutande hafva utgjorts af gamla, bräckliga, halta, blinda, lytta och lama personer. Om bland dem förekommit äfven någon „hufvudsvag", framgår ej ur förteckningarna. Den första sådan, som anträffas, är deras predikant Carl Pictorius, som omkr. 1633 nödgades lemna sin tjenst, intogs på hospitalet och åtnjöt der underhåll och vård till sin död. Vid den ransakning, som 1633 d. 13 Augusti hölls å Sjählö befunnos af de då intagna 41 helge ands personerna 12 vara blinda, 2 „wettwillingar", 1 „bråttfälling[39]) och wettwilling", 1 „bråttfälling och bårdttagen", 2 döfva, 1 „döf och dumb", 1 halt och 1 „orörlig". Med tiden synes dock de hufvudsvagas antal hafva ökats och 1689 omnämnes att ett dårhus „med 4 rum och 3 hänglås före" blifvit uppfördt och sannolikt var det för de ursinnigas räkning, som 1697 anskaffades „ett fotjärn med 2:ne bojor, ett par handklåfvar med 2:ne låås samt ett par fijlar att brukas när dhe fängslade lössläppas"[40]). Efter stora ofredens tid blifva de hufvudsvagas antal allt mer och mer öfvervägande i hospitalet och under århundradets senare hälft utkommo derjemte några kongl. bref och förordningar, hvarigenom anbefalles att i främsta rummet dårar skulle i hospitalet intagas[41]).

---

[39]) Lidande af epilepsia.

[40]) Åbo och Björneborgs läns verificationsbok för 1710, Band II pag. 7277.

[41]) Bl. a. kongl. bref af d. 18 Sept. 1755, kongl. förordningen

Såsom tillägg till den förut meddelade tabellen må anföras att de hufvudsvagas antal utgjorde:

1767	d. 1 Maj:	45.	1773	d. 1 Maj:	36.	1780	d. 1 Maj:	33.
1768	„ „	45.	1774	„ „	37.	1781	„ „	32.
1769	„ „	44.	1775	„ „	35.	1782	„ „	33.
1770	„ „	43.	1776	„ „	36.	1783	„ „	30.
1771	„ „	39.	1777	„ „	34.	1784	„ „	30.
1772	„ „	36.	1779	„ „	33.			

Efter det hospitalet upphört att herberga spetelska och andra smittosamma personer qvarstodo den 1 Maj 1785, 5 ålderstigna och bräcklige samt 29 hufvudsvaga personer. Af de senare voro 15 män och 14 qvinnor. Under de härpå följande åren utgjorde deras antal:

	Män	Qvin.	Summa
1785 d. 1 Maj qvarstodo	15	14	29
Inkomna emellan 1785 1/v—1786 1/v . . .	1	1	2
Aflidna „ „ „ . . .	2	—	2
1786 d. 1 Maj qvarstodo	14	15	29
Inkomna emellan 1786 1/v—1787 1/v . . .	—	1	1
Aflidna „ „ „ . . .	—	—	—
1787 d. 1 Maj qvarstodo	14	16	30
Inkomna emellan 1787 1/v—1788 1/v . . .	1	—	1
Aflidna „ „ „ . . .	—	—	—
1788 d. 1 Maj qvarstodo	15	16	31
Inkomna emellan 1788 1/v—1789 1/v . . .	1	—	1
Aflidna „ „ „ . . .	—	2	2
1789 d. 1 Maj qvarstodo	16	14	30
Inkomna emellan 1789 1/v—1790 1/v . . .	—	—	—
Aflidna „ „ „ . . .	—	1	1
1790 d. 1 Maj qvarstodo	16	13	29
Inkomna emellan 1790 1/v—1791 1/v . . .	1	—	1
Aflidna „ „ „ . . .	1	—	1

af d. 11 Dec. 1766 och instruktionen för seraphimer ordens gillet af d. 28 April 1791.

	Män	Qvin.	Summa
1791 d. 1 Maj qvarstodo	16	13	29
Inkomna emellan 1791 1/v—1792 1/v . . .	1	1	2
Aflidna „ „ „ . . .	1	—	1
1792 d. 1 Maj qvarstodo	16	14	30
Inkomna emellan 1792 1/v—1793 1/v . . .	4	—	4
Aflidna „ „ „ . . .	1	—	1
1793 d. 1 Maj qvarstodo [42])	19	14	33
Inkomna emellan 1793 1/v—1794 1/v . . .	—	—	—
Aflidna „ „ „ . . .	2	3	5
1794 d. 1 Maj qvarstodo	17	11	28
Inkomna emellan 1794 1/v—1795 1/v . . .	3	1	4
Aflidna „ „ „ . . .	1	1	2
1795 d. 1 Maj qvarstodo	19	11	30
Inkomna emellan 1795 1/v—1796 1/v . . .	1	1	2
Aflidna „ „ „ . . .	3	3	6
1796 d. 1 Maj qvarstodo	17	9	26
Inkomna emellan 1796 1/v—1797 1/v . . .	3	1	4
Aflidna „ „ „ . . .	3	1	4
1797 d. 1 Maj qvarstodo	17	9	26
Inkomna emellan 1797 1/v—1798 1/v . . .	2	3	5
Aflidna „ „ „ . . .	4	1	5
1798 d. 1 Maj qvarstodo	15	11	26
Inkomna emellan 1798 1/v—1799 1/v . . .	3	1	4
Aflidna „ „ „ . . .	2	2	4
1799 d. 1 Maj qvarstodo	16	10	26
Inkomna emellan 1799 1/v—1800 1/v . . .	4	1	5
Aflidna „ „ „ . . .	3	1	4
1800 d. 1 Maj qvarstodo	17	10	27
Inkomna emellan 1800 1/v—1801 1/v . . .	3	2	5
Aflidna „ „ „ . . .	—	—	—
1801 d. 1 Maj qvarstodo	20	12	32
Inkomna emellan 1801 1/v—1802 1/v . . .	3	3	6
Aflidna „ „ „ . . .	1	3	4
1802 d. 1 Maj qvarstodo	22	12	34
Inkomna emellan 1802 1/v—1803 1/v . . .	2	1	3
Aflidna „ „ „ . . .	5	1	6

[42]) Sedan den sista af de „bräckliga“ aflidit d. 12 Sept. 1792 innehåller hospitalet härefter endast dårar.

	Män	Qvin.	Summa
1803 d. 1 Maj qvarstodo	19	12	31
Inkomna emellan 1803 1/v—1804 1/v . . .	5	3	8
Aflidna „ „ „ . . .	3	1	4
1804 d. 1 Maj qvarstodo	21	14	35
Inkomna emellan 1804 1/v—1805 1/v . . .	4	2	6
Aflidna „ „ „ . . .	3	—	3
1805 d. 1 Maj qvarstodo	22	16	38
Inkomna emellan 1805 1/v—1806 1/v . . .	4	—	4
Aflidna „ „ „ . . .	1	—	1
1806 d. 1 Maj qvarstodo	25	16	41
Inkomna emellan 1806 1/v—1807 1/v . . .	2	3	5
Aflidna „ „ „ . . .	1	—	1
1807 d. 1 Maj qvarstodo	26	19	45
Inkomna emellan 1807 1/v—1808 1/v [43]) .	1	2	3
Aflidna „ „ „ . . .	1	2	3
1808 d. 1 Maj qvarstodo	26	19	45
Inkomna emellan 1808 1/v—1809 1/v . . .	1	—	1
Aflidna „ „ „ . . .	5	1	6
1809 d. 1 Maj qvarstodo	22	18	40
Inkomna emellan 1809 1/v—1810 1/v . . .	3	1	4
Aflidna „ „ „ . . .	2	1	3
1810 d. 1 Maj qvarstodo	23	18	41
Inkomna emellan 1810 1/v—1811 1/v . .	3	—	3
Aflidna „ „ „ . . .	1	—	1
1811 d. 1 Maj qvarstodo	25	18	43
Inkomna emellan 1811 1/v—1812 1/v . . .	2	1	3
Aflidna „ „ „ . . .	5	5	10
1812 d. 1 Maj qvarstodo	22	14	36
Inkomna emellan 1812 1/v—1813 1/v . . .	—	2	2
Aflidna „ „ „ . . .	2	2	4
1813 d. 1 Maj qvarstodo	20	14	34
Inkomna emellan 1813 1/v—1814 1/v . . .	1	—	1
Aflidna „ „ . . .	5	1	6

[43]) Den 28 Febr. 1808 intogs derjemte en dreng från Wirmo behäftad med obotlig venerisk sjukdom och för hans räkning iordningställdes ett särskildt rum, i hvilket han skulle hållas instängd till afböjande af smittans utbredande bland hospitals hjonen. Han afled d. 29 Nov. 1814.

	Män	Qvin.	Summa
1814 d. 1 Maj qvarstodo	16	13	29
Inkomna emellan 1814 1/v—1815 1/v . . .	2	2	4
Aflidna „ „ „ . . .	2	—	2
1815 d. 1 Maj qvarstodo	16	15	31
Inkomna emellan 1815 1/v—1816 1/v . . .	1	2	3
Aflidna „ „ „ . . .	—	3	3
1816 d. 1 Maj qvarstodo	17	14	31
Inkomna emellan 1816 1/v—1817 1/v . . .	6	3	9
Aflidna „ „ „ . . .	1	—	1
1817 d. 1 Maj qvarstodo	22	17	39
Inkomna emellan 1817 1/v —1818 1/v . . .	1	2	3
Aflidna „ „ „ . . .	1	1	2
Hemsänd „ „ „ . . .	1	—	1
1818 d. 1 Maj qvarstodo	21	18	39
Inkomna emellan 1818 1/v—1819 1/v . . .	2	1	4
Aflidna „ „ „ . . .	2	1	3
Rymd „ „ „ . . .	1	—	1
1819 d. 1 Maj qvarstodo	20	18	38
Inkomna emellan 1819 1/v—1820 7/v . . .	2	1	3
Aflidna „ „ „ . . .	3	1	4
Rymd „ „ „ . . .	1	—	1
1820 d. 7 Maj qvarstodo	18	18	36
Inkomna emellan 1820 7/v—1821 1/v . . .	1	2	3
Aflidna „ „ „ . . .	1	1	2
Rymd „ „ „ . . .	1	—	1
1821 d. 1 Maj qvarstodo	17	19	36
Inkomna emellan 1821 1/v—1822 1/v . . .	6	1	7
Aflidna „ „ „ . . .	1	1	2
1822 d. 1 Maj qvarstodo	22	19	41
Inkomna emellan 1822 1/v—1823 1/v . . .	2	—	2
Aflidna „ „ „ . . .	—	1	1
Lösgifven „ „ „ . . .	1	—	1
1823 d. 1 Maj qvarstodo	23	18	41
Inkomna emellan 1823 1/v—1824 1/v . . .	—	—	—
Aflidna „ „ „ . . .	2	2	4
Hemsänd „ „ „ . . .	—	1	1
1824 d. 1 Maj qvarstodo	21	15	36
Inkomna emellan 1824 1/v—1825 1/v . . .	2	1	3
Aflidna „ „ „ . . .	1	1	2

	Män	Qvin.	Summa
1825 d. 1 Maj qvarstodo	22	15	17
Inkomna emellan 1825 1/v—1826 1/v . .	—	3	3
Aflidna „ „ „ . .	1	—	1
1826 d. 1 Maj qvarstodo	21	18	39
Inkomna emellan 1826 1/v—1827 1/v . .	1	2	3
Aflidna „ „ „ . .	—	—	—
1827 d. 1 Maj qvarstodo	22	20	42
Inkomna emellan 1827 1/v—1828 1/v . .	1	—	1
Aflidna „ „ „ . .	1	1	2
1828 d. 1 Maj qvarstodo	22	19	41
Inkomna emellan 1828 1/v—1829 1/v . .	1	1	2
Aflidna „ „ „ . .	1	1	2
1829 d. 1 Maj qvarstodo	22	19	41
Inkomna emellan 1829 1/v —1830 1/v . .	1	—	1
Aflidna „ „ „ . .	2	1	3
1830 d. 1 Maj qvarstodo	21	18	39
Inkomna emellan 1830 1/v —1831 1/v . .	1	1	2
Aflidna „ „ „ . .	1	2	3
1831 d. 1 Maj qvarstodo	21	17	38
Inkomna emellan 1831 1/v —1832 1/v . .	2	—	2
Aflidna „ „ „ . .	5	2	7
1832 d. 1 Maj qvarstodo	18	15	33
Inkomna emellan 1832 1/v—1833 1/v . .	5	—	5
Aflidna „ „ „ . .	3	2	5
1833 d. 1 Maj qvarstodo	20	13	33
Inkomna emellan 1833 1/v—1834 1/v . .	3	2	5
Aflidna „ „ „ . .	—	—	—
1834 d. 1 Maj qvarstodo	23	15	38
Inkomna emellan 1834 1/v—1835 1/v . .	1	1	2
Aflidna „ „ „ . .	1	1	2
1835 d. 1 Maj qvarstodo	23	15	38
Inkomna emellan 1835 1/v—1836 1/v . .	2	1	3
Aflidna „ „ „ . .	1	1	2
1836 d. 1 Maj qvarstodo	24	16	39
Inkomna emellan 1836 1/v—1837 1/v . .	2	—	2
Aflidna „ „ „ . .	—	—	—
1837 d. 1 Maj qvarstodo	26	15	41
Inkomna emellan 1837 1/v—1838 1/v . .	—	—	—
Aflidna „ „ „ . .	1	—	1

	Män	Qvin.	Summa
1838 d. 1 Maj qvarstodo	25	15	40
Inkomna emellan 1838 1/v—1839 1/v . . .	2	2	4
Aflidna „ „ „ . . .	4	2	6
1839 d. 1 Maj qvarstodo	23	15	38
Inkomna emellan 1839 1/v—1840 1/v . . .	1	2	3
Aflidna „ „ „ . . .	—	—	—
1840 d. 1 Maj qvarstodo	24	17	41
Inkomna emellan 1840 1/v—1841 1/v . . .	—	—	—
Aflidna „ „ „ . . .	1	—	1
1841 d. 1 Maj qvarstodo	23	17	40
Inkomna emellan 1841 1/v—1842 1/1 [44]) . .	3	5	8
Aflidna „ „ „ . . .	2	1	3
Afsända till kuranstalten vid Helsingfors .	6	1	7
1842 d. 1 Januari qvarstodo	18	20	38
Inkomna under 1842	5	1	6
Aflidna „ „	—	3	3
Afsänd till Åbo	1	—	1
1843 d. 1 Januari qvarstodo	22	18	40
Inkomna under 1843	6	3	9
Aflidna „ „	11	2	13
1844 d. 1 Januari qvarstodo	17	19	36
Inkomna under 1844	7	5	12
Aflidna „ „	4	5	9
1845 d. 1 Januari qvarstodo	20	19	39
Inkomna under 1845	2	1	3
Aflidna „ „	4	1	5
1846 d. 1 Januari qvarstodo	18	19	37
Inkomna under 1846	2	5	7
Aflidna „ „	—	2	2
Afsänd till kuranstalten vid Helsingfors .	1	—	1
1847 d. 1 Januari qvarstodo	19	22	41
Inkomna under 1847	3	2	5
Aflidna „ „	—	1	1
Afsända till kuranstalten vid Helsingfors .	—	2	2
1848 d. 1 Januari qvarstodo	22	21	43
Inkomna under 1848	4	6	10
Aflidna „ „	6	6	12

[44]) Af dessa voro 3 män ooh 3 qvinnor, hvilka den 30 Juli 1841 inkommo från Kronoby upplösta hospital.

	Män	Qvin.	Summa
1849 d. 1 Januari qvarstodo	20	21	41
Inkomna under 1849	4	4	8
Aflidna „ „	5	1	6
1850 d. 1 Januari qvarstodo	19	24	43
Inkomna under 1850	2	4	6
Aflidna „ „	2	4	6
1851 d. 1 Januari qvarstodo	19	24	43
Inkomna under 1851	13	7	20
Aflidna „ „	3	—	3
Hemsänd „ „	—	1	1
1852 d. 1 Januari qvarstodo	29	30	59
Inkomna under 1852	3	5	8
Aflidna „ „	—	2	2
1853 d. 1 Januari qvarstodo	32	33	65
Inkomna under 1853	14	5	19
Aflidna „ „	7	3	10
Hemsänd „ „	—	1	1
1854 d. 1 Januari qvarstodo	39	34	73
Inkomna under 1854	—	4	4
Aflidna „ „	1	2	3
1855 d. 1 Januari qvarstodo [45])	38	36	74
Inkomna under 1855	1	1	2
Aflidna „ „	7	5	12
1856 d. 1 Januari qvarstodo [45])	32	32	64
Inkomna under 1856	7	3	10
Aflidna „ „	2	—	2
Hemsänd [46]) „ „	—	1	1
1857 d. 1 Januari qvarstodo [47])	37	34	71
Inkomna under 1857	2	2	4
Aflidna „ „	1	2	3
1858 d. 1 Januari qvarstodo [47])	38	34	72
Inkomna under 1858	8	1	9
Aflidna „ „	5	4	9

[45]) Af dessa vårdas 5 män och 2 qvinnor utom hospitalet.

[46]) Hemsänd som frisk, men fick af hospitalet uppbära för sin fattigdom 2 t:r råg årligen ända till sin död d. 30/x 1859.

[47]) Af dessa vårdas 5 män utom hospitalet.

		Män	Qvin.	Summa
1859	d. 1 Januari qvarstodo [47])	41	31	72
	Inkomna under 1859	2	4	6
	Aflidna „ „	8	2	10
1860	d. 1 Januari qvarstodo [47])	35	33	68
	Inkomna under 1860	2	6	8
	Aflidna „ „	1	7	8
1861	d. 1 Januari qvarstodo [48])	36	32	68
	Inkomna under 1861	5	1	6
	Aflidna „ „	1	1	2
1862	d. 1 Januari qvarstodo [48])	40	32	72
	Inkomna under 1862	2	—	2
	Aflidna „ „	2	1	3
1863	d. 1 Januari qvarstodo [48])	40	31	71
	Inkomna under 1863	1	2	3
	Aflidna „ „	2	2	4
1864	d. 1 Januari qvarstodo [48])	39	31	70
	Inkomna under 1864	5	—	5
	Aflidna „ „	1	2	3
1865	d. 1 Januari qvarstodo [48])	43	29	72
	Inkomna under 1865	2	—	2
	Aflidna „ „	3	—	3
1866	d. 1 Januari qvarstodo [48])	42	29	71
	Inkomna under 1866	1	3	4
	Aflidna „ „	—	1	1
1867	d. 1 Januari qvarstodo [48])	41	31	72
	Inkomna under 1867	1	—	1
	Aflidna „ „	—	1	1
1868	d. 1 Januari qvarstodo [49])	42	30	72
	Inkomna under 1868	—	—	—
	Aflidna „ „	—	—	—
1869	d. Januari qvarstodo [49])	42	30	72
	Inkomna under 1869	2	3	5
	Aflidna „ „	3	3	6
1870	d. 1 Januari qvarstodo [49])	41	30	71
	Inkomna under 1870	2	3	5
	Aflidna „ „	3	1	4

[48]) Af dessa vårdas 4 män utom hospitalet.
[49]) „ „ „ 4 „ och 1 qvinna utom hospitalet.

	Män	Qvin.	Summa
1871 d. 1 Januari qvarstodo [50])	40	32	72
Inkomna under 1871	2	—	2
Aflidna „ „	3	3	6
1872 d. 1 Januari qvarstodo [50])	39	29	68
Inkomna under 1872	3	4	7
Aflidna „ „	6	2	8
1873 d. 1 Januari qvarstodo [50])	36	31	67
Inkomna under 1873	3	2	5
Aflidna „ „	1	1	2
1874 d. 1 Januari qvarstodo [51])	38	32	70
Inkomna under 1874	6	—	6
Aflidna „ „	3	2	5
1875 d. 1 Januari qvarstodo [51])	41	30	71
Inkomna under 1875	4	—	4
Aflidna „ „	2	1	3
Hemsänd „ „	1	—	1
1876 d. 1 Januari qvarstodo [52])	42	29	71
Inkomna under 1876	2	1	3
Aflidna „ „	1	1	2
1877 d. 1 Januari qvarstodo [51])	43	29	72
Inkomna under 1877	8	—	8
Aflidna „ „	6	2	8
1878 d. 1 Januari qvarstodo [51])	45	27	72
Inkomna under 1878	1	—	1
Aflidna „ „	1	—	1
1879 d. 1 Januari qvarstodo [51])	45	27	72
Inkomna under 1879	5	1	6
Aflidna „ „	5	2	7
Hemsänd „ „	1	—	1
1880 d. 1 Januari qvarstodo [51])	44	26	70
Inkomna under 1880	1	2	3
Aflidna „ „	2	2	4
1881 d. 1 Januari qvarstodo [53])	43	26	69
Inkomna under 1881	2	2	4
Aflidna „ „	—	1	1
Hemsänd „ „	1	—	1

[50]) Af dessa vårdas 3 män och 1 qvinna utom hospitalet.
[51]) „ „ „ 4 „ „ 1 „ „ „
[52]) „ „ „ 4 „ „ 2 qvinnor „ „
[53]) „ „ „ 5 „ „ 1 qvinna „ „

	Män	Qvin.	Summa
1882 d. 1 Januari qvarstodo [53])	44	27	71
Inkomna under 1882	2	1	3
Aflidna „ „	2	1	3
1883 d. 1 Januari qvarstodo [53])	44	27	71
Inkomna under 1883	2	—	2
Aflidna „ „	1	—	1
1884 d. 1 Januari qvarstodo [53])	45	27	72
Inkomna under 1884	2	—	2
Aflidna „ „	2	—	2
Hemsänd „ „	1	—	1
1885 d. 1 Januari qvarstodo [53])	44	27	71
Inkomna under 1885	2	1	3
Aflidna „ „	1	1	2
1886 d. 1 Januari qvarstodo [53])	45	27	72

Genom ett bref från öfverdirektionen för hospitalen och barnhusen i riket af d. 27 Okt. 1768 bestämdes att antalet underhållstagare i Sjählö hospital bör minskas ifrån 63 till 50, på så sätt att då någon med döden afgick, platsen skulle lemnas obesatt. Tillika infordrades yttrande derom, huruvida. icke tjenstepersonalens antal under sådana förhållanden kunde förminskas samt huru många fattiga barn genom den vunna besparingen skulle kunna födas och underhållas [54]). Ehuru någon minskning af betjeningen icke synes hafva skett, underhöllos likväl efter denna tid ett vexlande antal barn från Åbo och Björneborgs län på hospitalets bekostnad. De inackorderades hos bönder, som för deras underhåll uppburo några riksdaler om året af hospitalet. Sålunda underhöllos:

1795: 65 barn	1799: 41 barn	1805: 75 barn
1796: 41 „	1800: 35 „	1807: 75 „
1797: 41 „	1801: 35 „	1808: 75 „
1798: 42 „	1802: 28 „	

[54]) Hospitals arkivet på Sjählö.

Af de personer, som från helge ands huset i Åbo öfverflyttades till Sjählö blef en f. d. båtsman vid namn Lars Nebb „för det förargeliga och wederstyggeliga lefwerne, som han dersammastädes förer (effter som de ransakninghar och doomar som öfver honom gångne äre thet nogh sambt wthwijsa)“ genom ett af landshöfdingen d. 6 Februari 1635 utfärdadt bref[55]) anbefalld att begifva sig ifrån hospitalet. Ehuru han beskrifves såsom „en rörlig person, som medh styrande åth Räfle, Rijga och Stockholm heele sommaren genom sigh bruka låter och där medh såwidht sitt uppehälle noghsambt förtiena kan,“ beviljades honom dock till underhåll 3 tunnor spanmål af Masku härads kronotionde. Åt hans hustru, som äfven var intagen och nu var nödsakad att följa mannen beviljades intet särskildt underhåll, emedan hon är en „wngh och fhöör qwinna“, som kan „födhe sigh medh sine händer.“ Det hus han vid hospitalet åt sig uppsatt inlöstes för hospitalets räkning[56]).

---

[55]) Masku härads räkning för 1635 fol. 211, i Fin. stats arkiv.

[56]) Af hvad slag Lars Nebb egentligen var, framgår bland annat ur en ransakning, som hölls med honom inför rådstufvurätten i Åbo 1628. I Åbo stads dombok för nämna år förekommer nemligen följande:

Den 19 Julij blef Lasse Näbb ifrå Siällöö hospitall framkallatt af welborne ståtthollaren Jönss Kurck och tilfrågades för en sittiande rätt huru och igenom hvad sätt, han war blifwen lam och haltt på sitt been, där till han swarade att han för nogre åhr sedan om wintteren hadhe kommit ifrå Sancte Mårtenss sochn, der han sadhe sig hafwa warit att fordra opå wirke till cronones skipszbygning, och hijtt till Åbo, där han då hadhe sitt hemwijst och sadhe han nu, att han då hadhe om Natte tidh på Klostergatun kört sigh lam; frågades honom emoth hvadh, swarade han, iagh weett icke emoth huadh dett war. Nu emedan bemte Lasse Näbb af heele menigheten blef skuldigifwen, att han hafwer waritt och är en stoor Drinkare och oreligh karll, war och nu allas meningh, att han hafwer warit full och drucken, då han bemte sitt fall bekommitt hadhe, synnerligen och för den orsak skuldh att han nu sadhe, att han icke wiste, emoth

1664 finnes äfven antecknadt att Eric Blind, „som een tijdh för sina exesser hafver ifrån hospitalet warit uthsluten“, ånyo beviljats inträde.

1726 anhåller föreståndaren om att kongl. förordningen om bränvinsbränning af råg och hvete måtte uppläsas äfven i hospitalskyrkan på Sjählö „på det att missbruket, som widh Siählöö tagit öfverhanden med bränwiins bränning af deras underhålls spanmåhl, må vara hämmad.“ Så skedde och härefter synes detta oskick hafva upphört, men 1736 anför han åter klagomål deröfver att „sedan bränvins bränning allom blef tillåtit ett fast oanständigt bränwins nyttiande ther i hospitahlet öfverhanden tagit, eij allenast hos dem, som äro wid sitt förnuft, utan och de andre thärstädes inlöste hwaraf esomoftast skall förorsakas slagsmåhl och faselige swordomar; och ehuruwähl han till dess förebyggiande af allt sådant all flijt anwändt, så skall likwist ifrån the therintill belägne sochnar och byar. så af the inlöste,

---

hvad han sigh skenade; Widere blef och nu bem:te Lasse Näbb ahnklagader af saligh H. Bengtz (fordom hospitalspräst) efterlefwerska hustro Cisila, att han henne vthan någon gifwen orsaak i sijn dryckenskap och öfwerdådighet hadhe slagitt och kinpustatt, på gatun för hennes portt, detta han och medh skääll eij emoth seija kundhe uthan och sielff bekende, att han henne ett munslagh slagith hadhe: Derföre han och nu blef saakfeltt till 6 ½ treeskifttess, efter 12 Cap:tt Såårmåla B. medh willije i Stadzlagen. Ytterligare blef och nu Lasse Näbb, af Matz Tysk dhe fattigess föreståndare beklagader att Lasse hadhee nu nyss slagitt Matzess hustru, som och nu är dhe fattigess rededeija på Siällöö och att ofteb:te Larss sigh fast otilbörligen och illa steller emoth hvar Mann där i spettalen, hwilkett ärende och saak blef skuttit härifrå rätten efter 12 cap:tt i Rådstugu Balken till Lagh å Tingh att förhöress, ransakass och dömass. Nu uthi en summa, blef nu här i rätten omtalatt, att bem:te Lasse Näbb, icke wore wäll wärdigh att få någon allmosa, emedan han är en brukelig karl och låter sigh ännu bruka för en styrman och hyra såsom en båtsbygglare där medh han wäll kan förtjena sitt daghligitt brödh enär han will.

som en dehl betiänte, lönligen bränwin uti hospitahlet både emot penningar och bröd, som och spanmåhl inpractiseras... På det slik ogudachtig- samt öfverflödighet måtte förekommas, samt ynkannerligen the hufvudsvaga therigenom icke blifwa till sina sinnen ännu mehra förwirrade, och således större beswär och äfventyr förorsaka „har landshöfdingen ej kunnat undgå att förordna att“ emedan de siuke och eländige till sin kropps styrkio nödvändigt något betarfwa, så tillåtes hospitals föreståndaren allena bränwijn, för the samma till salu hålla, och bör för den skuld till bränwijnets försälljande en tillförlitelig person hafva, som högst om dagen för 2 eller 3 öre k:mt till dem aflåter, skolandes then som bränwijnet kiöper straxt uti berörde säljares närwaro thet förtähra och ther någon wore så eländig sampt wanför, att then icke förmådde sielf gå till bränne-wijns säljaren, så bör en sådan tå igenom ålder och uppsyningsmannen eller någon annan beskelig, thet afhemta låta, men ingalunda ingenom någon dåre, på det ej något underslef förlöpa må, och then ena i thens andras namn mehra taga och förtähra, än förmält är....“

Det sorgligaste och mörkaste minne i hospitalets hela historia är likväl förbundet vid namnet Olof Norman. Bland de separatister, hvilka i medlet af 1700-talet förorsakade presterskapet och myndigheterna i Österbotten mycket bråk, omnämnes äfven enkan efter framlidne kronolänsmannen i Nykarleby Lorentz Nordman, jemte sonen Erik Nordman[57]) Till samma slägt och religiösa sekt hörde äfven Olof Norman (namnet skrifves äfven Nordman, men oftast Norman). Såsom förvaltare på en egendom i Skåne hade han derstädes råkat i delo med presterskapet samt slutligen blifvit in-

[57]) Akiander, Matth. Historiska upplysningar om religiösa rörelser i Finland, Del. I Helsingfors 1857.

satt på Kalmar slott. Genom ett bref af konung Fredrik I dat. den 24 Juli 1741 [58]) anbefalles emellertid landshöfdingen i Kalmar Staël v. Holstein att med det första försända Norman till Stockholm, för att derifrån befordras till Åbo, dit ock hans hustru och barn finge följa honom. Samma dag utfärdade konungen äfven ett bref i samma sak till öfverståthållaren i Stockholm.

Likaledes erhåller landshöfdingen i Åbo baron O. R. Uxkull genom ett kungl. bref af d. 23 Juli 1741 såväl underrättelse om Normans ankomst, som ock närmare instruktioner, om huru med honom vidare skall förfaras. Brefvet är af följande lydelse: [59])

> „Till Landshöfdingen Baron Uxkull, at Olof Norman må intagas uti Skiälöö Hospital och therstädes niuta dubbel portion.

„Friedrich etc. Uppå Calmare slott är en, Olof Norman benämnd, för sine, från wår rätta ewangeliska lära, separatistiske och skiljaktige hysande meningar, några år worden hållen, så wäl till hans underwisning, at bringas från sina willosatser, som ock at wara under inseende, på det att han icke måtte bibringa androm samma sine meningar; men som det icke lägligit faller at hafwa honom längre på Calmare slott, så hafwa Wij fallit på de tankar, at låta honom, som eljest är af ett saktmodigt och stilla wäseende, föras till Åbo, därstädes i Skiälöö hospital att intagas och niuta nådebröd i sin öfriga lifstid, dock under inseende af hospitalsprästen och föreståndaren, att ifall han skulle förmärkas willa betyda androm sine wilfarande meningar, sådant honom för-

---

[58]) Justitie revisionens registratur för 1741 fol. 334 i kongl. sv. riksarkivet.

[59]) Justitie revisionens registratur för 1741 fol. 331 i kongl. sv. riksarkivet.

menes; låtandes Wij jämwäl Wår befallning afgå till Biskopen och Consistorium icke allenast därom, utan och låta honom, af någon upbyggelig präst, af de swänska prästerne, då och då besökas, som söker til at än ytterligare i saktmodighet, af Guds ord, öfwertyga honom om sin wilfarelse. Det är för den skul wår nådige wilja, at I icke allenast fogen den anstalt, af ofvannämnde Norman, när han härifrån dit anländandes warder, blifwer i Siälöö hospital intagen, att therstädes niuta huswarelse och uppehälle, til dubbel portion, utan ock Oss förut i underdånighet wid handen gifwen, hwad som till hospitalet vanligen ärläggas, för en person, som till en portions åtnjutande, där inköpes, at Wij betalningen för denne Normans inkiöpande kunna anordna. Och ehuru wäl Wij hafwa tillåtit, at bem:te Normans hustru och barn må wara honom följaktige, om de så willa; så komma de dock icke at niuta någon förplägning wid hospitalet; utan kunna de med tienster och arbete hos godt folk, elliest tilstädjas at förtjena deras uppehälle. Och Wij etc. Stockholm i Rådkammaren d. 23 Julii 1741.

Friedrich."

Huruvida det kort derpå utbrutna kriget eller andra orsaker vållade uppskof med Normans öfversändande är obekant, men visst är att han först på hösten 1744 öfverkom till Åbo och blef den 20 Oktober nyssnämnde år insatt på Åbo slott. Derstädes vistades han till den 11 Maj påföljande år då han öfverfördes till Sjählö. [60]) Enl. landshöfdingens bref af d. 13 i samma månad skulle han i hospitalet „niuta dubbelt underhåll.... i hela sin lifstid". En särskild byggnad hade här blifvit för honom i ordning ställd, men då den

[60]) Åbo och Björneborgs läns verificationsbok för 1746, Band II, fol. 4249.

befanns vara för trång, emedan han hade „ett stort hushåll och nog husgerådssaker“, så uppfördes ännu samma år en ny byggnad för hans räkning.

Tyst och stilla förflyta några år, men 1751 ådrager han sig ånyo vederbörandes uppmärksamhet. Den 4 Juli nyssnämnda år hade nemligen ett af hans barn aflidit, och trogen sina åsigter hade han sjelf redan samma dag begrafvit det i en kryddgårds täppa. Hospitalsföreståndaren inrapporterar händelsen till landshöfdingen och biskopen och närmaste följden häraf var en skrifvelse af den 19 Juni 1751 till prosten i Nagu Abraham Miödh, hvari det bland annat heter: [61]) „ehuruwäl.... consistorium jemwäl för detta antydt såwäl Tit. som presterskapet på Sjählö, att hafva å denne Norman och dess företagande ett vaksamt öga, har dock consistorium igenom denna af inspectorn Litander afgifna rapport måst falla på de tankar, att å bemälte separtist och dess förehafvande ej torde hafvas ett så alfvarsamt inseende, som dess person och företagande fordra. Consistorium föranlåtes altså, att härmed infordra såväl Tit:i som presterskapets på Själö utlåtande, huruvida emot merbemälta Nordmans sjelfsvåld såväl i den delen, hvad dess aflidne dotters begrafvande, som hvad dess eljest plägade bekantskap och umgänge med närmare eller fjärmare församlings ledamöter angår, vederbörliga mått och anstalter blifvit tagne....“ Det affordrade utlåtandet afgafs, men åtgärderna befunnos så otillfredsställande, att biskopen och landshöfdingen sågo sig föranlåtne att den 31 Juli 1751 utfärda följande skrifvelse [62]):

---

[61]) Akiander, Matth. anför detta bref l. c. Del. I pag. 148, men namnet skrifves här Borman i st. f. Norman.

[62]) Hospitals arkivet på Sjählö.

„Uti nedannämnda Mål hafva vederbörande att ställa sig följande til efterrättelse:

1:o) Som catechismi förhörens försummelse i Siählö är i sig sielf en oförsvarl[ig] efterlåtenhet; ty böra prästerskapet hädanefter en så angelägen deras ämbetes pligt bättre bevaka och samma förhör framdeles med all eftertryckel[iga] nit och högsta vinläggning drifva och skiöta.

2:o) Beträffande Normans dotters begrafning i en kryddgårdstäppa, tvärt emot kongl. kyrkolagens 18 Cap. 4 §, så bör thetta mål hos vederbörande domare i orten vid nästa ting af föreståndaren anmälas och thess utlåtande häröfver afwaktas.

3:o) Hafva prästerskapet tillika med föreståndaren at noga tilse, det ingen af de resande främmande hädanefter må med Norman conversera, til hvilken ända föreståndaren har at straxt tillsäja them som vilja inn til Norman, det sådant icke är tillåteligt, såsom ock warna Norman sielf, att icke umgås med någon annan. Men skulle någon emot föreståndarens förbud lika fult tränga sig inn till Norman, el:r Norman icke akta en sådan prästerskapets och föreståndarens varning, så äger föreståndaren at befordra och aflefverera then tergiverserande till nästa kronobetient, hvilken har att forsla en sådan til Landscancelliet härstädes; men för Norman sielf bör föreståndaren i sådant fall och ther han på åtvarning ei håller sig från umgänge med andra, innehålla af dess månadskost efter det som i kongl. kyrko ordningens 28 cap. 11 § stadgas. Dock håller man ännu för betänkligt, at om thenna sak utfärda några publique varningslysningar till socknarne omkring hospitalet.

4:o) Finner man fördelaktigt icke allenast at Normans barn äga frihet, utan ock skulle gierna see at the ville begifva sig ifrån sine föräldrar och hos annat folk antaga tienst.

5:o) Thet numera moderlösa flickebarnet Lisa ved namn, som Norman at upfödas uptagit, åligger föreståndaren at fodersammast tilbakars skaffa til thes fader dragonen på Häppilä rustshåll i Hirfsala öö eller på något annat godt ställe, och ingalunda låta thet af Norman ytterligare upfostras. Åbo d. 31 Julii 1751.

Jean Georg Lillienberg. Joh. Browallius.

Under denna stränga uppsigt, hvilken i många afseenden är egnad att i minnet återkalla sagan om den så kallade jernmasken, framlefde Norman sina dagar ända till den 16 maj 1773, då han ändteligen afled vid 85 års ålder. Hans hustru Maria öfverlefde honom samt förunnades i kraft af ett af biskopen och landshöfdingen utfärdadt bref af d. 30 Augusti 1773 att i sin öfriga lifstid, få „niuta den ena af de fattigkoster, som dess man i lifstiden åtnjutit, samt äfven förblifva vid den i hospitalet inbragta egendomen ostyckad, dock under vederbörandes tillsyn emot all förskingring deraf tills den framdeles efter hennes död helt och hållet hospitalet hemfaller". Hon afled vid 80 års ålder den 23 November 1780. Hennes efterlemnade egendom såldes derefter på auktion samt inbragte hospitalet hela 28 Rdr. 36 sk. 2 rst. specie.

Så lång denna sorliga historia. Den visar nogsamt huru ett hänsynslöst trosnit kunde gestalta lifvet för en saktmodig och stilla medborgare, hvars enda fel var att han tänkte annorlunda än hans samtida samt icke kunde förmås att vika från den öfvertygelse, som skänkte honom den största tillfredsställelsen.

Då Finland skildes från Sverige upphörde äfven kongl. seraphimer ordens gillets öfverinseende öfver hospitalet och detta åliggande anförtroddes åt kejs. regeringsconseljens can-

sliexpedition [63]). I egenskap af chef för denna företog grefve Carl Mannerheim åtföljd af referendarie sekreteraren medicine doktor Fr. W. Radloff den 17 Juli 1809 ett besök på Sjählö. Ur den öfver detta besök upsatta och till regeringsconseljen inlemnade berättelsen må några utdrag meddelas: [64])

— — — „Hospitalsgården är belägen på en höjd, husen ställde i fyrkant, med ett slutit plank af bräder emellan. Gårdsplanen vid pass 50 aln lång och 36 aln bred, inom hvilken finnes

1:o Ett stenhus, 28 aln långt 12 aln bredt, hvarigenom är ingång till gården, består af ett kök, 12 aln i fyrkant, som tillika är bagarstuga, samt 2:ne kamrar och en rymlig och ljus vind ofvanpå.

2:o Ett stenhus till venster, 36 alnar långt 12 alnar bredt med farstuga, en kammare midt uti för hospitalsdrengen, samt på ömse sidor ett rum för dårarne, hvaruti en gång 3 ½ aln bred med afplankade 5 celluler på hvardera sidan, tillsammans i begge rummen 20 celluler af 3 ½ alns längd och 3 alns bredd, försedd med små högt uppsatte fenster, de flesta utan galler. Uti hvardera rummet blott en kakelugn midt på gången.

3:o Ett stenhus midt emot köksbyggningen, 12 alnar i fyrkant, med 6 celluler af samma storlek och beskaffenhet, som de förra utom att fönstren äro med jerngaller försedde. — Dessa tvenne stenhus äro för några år sedan genom seraphimer gillets försorg uppbyggde efter meddelad

---

[63]) Landshöfdingen och biskopen utgjorde hospitalets „direktion".

[64]) Finl. statsark. Nyare handlingar rörande Sjählö hospital.

ritning för en kostnad af 4000 Rdr. R. G. S. och befunnos i godt stånd. [65])

4:o En träbyggning till höger gammal och förfallen, men kan genom brädfordring och andra smärre reparationer ännu flera år blifva för sitt ändamål tjenlig. Till indelning af densamma alldeles af samma beskaffenhet som den motsvarande venstra flygeln och innehåller 20 celluler. Af dessa byggnader äro de trenne förstnämnde brandförsäkrade och afgiften erlagd till och med år 1808.

Utom gården befindtliga byggnader, som tillhöra hospitalet:

1:o Här vid hospitalsgården är en gammal bod af vid pass 8 aln i fyrkant.

2:o Icke långt derifrån en rymlig 2 vånings byggning, likväl mycket förfallen, som för detta varit bebodd af en så kallad klockare prest, men sedan af seraphimer gillet inlöst och ämnad till boningsrum för sysslomannen.

3:o Nedre vid sjöstranden en vanlig badstuga af trä nyligen uppförd.

4:o Hospitalspredikantens boningsrum belägna i väster från hospitalet, ännu brukbare, men fordra flera reparationer.

5:o Spanmålsmagasinet belägit på en särskild halfö bredvid kyrkan, tycktes vara ganska förfallit och behöfver reparation.

---

[65]) Dessa byggnader uppfördes under åren 1801—1803 och utgjorde kostnaden enl. entreprenad contraktet af den 15 Julii 1800.

För kokhuset	1170:	46: 8
„ koppelhuset	846:	43: 8
„ dårhusbyggnaden	2197:	10: 8
„ inkörsporten samt ett hemligt hus	40:	30: —
Summa Rdr. r. g. s.	4255:	30. —

Härtill kom. 200 Rdr. r. g. s. utgörande kostnaden för en i kontraktet icke upptagen källare, som byggdes under kokhuset.

6:o Kyrkan af träd är också betydeligt förfallen och kyrkogården saknar alldeles stängsel. [66])

7:o Trenne väderqvarnar.

---

[66]) I sammanhang härmed må några ord nämnas om denna kyrka. Den från Åbo 1624 hitflyttade hospitalskyrkan egde bestånd ända till 1733, då den nedrefs och en ny, ännu bestående korskyrka af trä uppfördes. Å en i kyrkan uppsatt tafla är antecknadt att byggandet begyntes den 1 Juni 1733, fullbordades d. 23 Aug. samma år, samt invegs den 26 Aug. af Magister Henrik Alanus. Vid detta tillfälle voro 3 „houboister" hemtade från Åbo, hvilka jemte den i hospitalet intagna studenten Johan Zadler „musijserade Gudi till ähra och kyrkian till prydnad". Kyrkan, uppförd i korsform med ingång i ändan af södra korsarmen, är försedd med 9 fenster (af hvilka 8 st. ännu 1841 voro med bly och 1 med trä bågar), ljus och rymlig. Altaret i ändan af östra korset, altartaflan i Sweidels manér föreställer nattvardens instiftelse och vid predikstolen finnes en oljetafla (kluddverk) föreställande en engel besökande en sjuk, med påskrift Carolus Joh. von Holthusen donavit A:o MDCCXXXIIII. Kyrkans vestra korsarm är afstängd genom ett högt genombrutet träskrank, innanför hvilket en skild liten altarkrans finnes och bänkar af enklaste slag. Det var här de spetelska fingo bivista gudstjensten. Ingången hit är genom en liten dörr (icke olik en ladas) i ändan af denna korsarm. Midt under kyrkan finnes en af hospitalsföreståndaren Erik Lithander omkr. 1759 uppbygd murgraf, i hvilken det 1841 förmäles att ännu i senare tid, lik blifvit nedlagda. Norra korsarmen är genom en tät brädvägg afskild från kyrkan och använd som sakristiga. Här förvaras kyrkans skrud bestående af: en messhake af svart sammet med silfver galon, en messhake af blå atlas med Kristus på korset i gammalt broderi; (har sannolikt tillhört S:t Jörans hospitals kyrka). En messhake af blått dammast med Kristus på korset i gammalt broderi (öfverlemnad 1661 från Nagu kyrka till Sjählö). En messhake af gulbrokig dammast utan kors. 1691 d. 21 Dec. förärade Henrik Bäär till kyrkan en messings ljuskrona och erhöll derför sig tillförsäkrad grafställe i kyrkan „rätt under funten". Ty värr dog han i Sverige. — Invid kyrkan en kyrkogård. — Kyrkans kärl, som sedan 1841 förvaras hos föreståndaren, bestå af: 1:o en inväudigt förgyld kalk med patén af silfver vägande tillsamman 36 lod. På kalkens fot Carl XI:s namnskiffer och på kanten af patenet ett S:t Georgs kors i hvars midt synes en ur molnen sig sträckande arm med två fingrar, på den annars knutna handen, utsträckta. Förfärdigades 1688 at guldsmeden i Åbo Hans Meyar för ett pris af 43 Dal. 21 öre 8 p. s:mt (Åbo och B:borgs

Utom dessa hospitalet tillhörige hus äro i granskapet en mängd gamla stugor, mer och mindre förfallne, som bebos af åtskillige inhyseshjon och hospitals betjentes efterlemnade hustrur och barn. En billig farhåga för eldsvåda synes fordra att desse onyttige hus bortskaffades och för framtiden dylika missbruk förbödos. Hospitals sysslomannen bor nu i dess efter utsago egne hus på hemmanet, som är belägit några hundrade alnar från hospitalet. Hemmanet syntes annars vara försedt med vanlig åbyggnad.

Antalet af hospitalshjonen var för närvarande 43 personer, hvaraf 24 mankön och 19 qvinkön. 40 voro på stället närvarande, 2:ne hafva seraphimer gillets tillstånd att utom hospitalet njuta underhåll, och en var frånvarande i

---

läns verificationsbok för 1689 fol. 6201). 2:o En kalk med patén af silfver helt och hållet förgylda, vägande tillsamman 25 lod. Nedanom bägaren i munkstil JHESUS CHRISTUS. På derunder utstående 6 st. knappar JHESUS (en bokstaf på hvar knapp); nedanför dessa: sone maria. På foten finnes ett upphöjdt crucefix och på ömse sidor derom inom hvar sin sköld ett I och ett h. Nederst kring foten: larens—hannes—son—cristin—thomas—walborg—ihesus—maria. (Har sannolikt förut tillhört S:t Jörans hospitals kyrka). 3:o En kalk med patén af förgyld koppar på svarfvad träfot med följande inskriptioner i munkstil: G[ott] hi[lf] un[s] samt nedanför denna: hi[lf] m[a]ri[a]. (Blef 1661 från Nagu kyrka öfverlemnad till Sjählö). 4:o En liten kalk med patén af tenn. — Kyrkans klockor äro upphängda i en liten stapel af resvirke på planen utanför kyrkan. Den större af dem vägande 11 L℔ 17 ℥ bär upptill inskriften GLORIA IN EXCELSIS DEO. På ena sidan finnes svenska riksvapnet och på den andra sidan: LIB: BARO: LORENTZ CREUTZ; EPISC: AB: D. JOH. GEZELIUS; WÄLLÄRDE HER ERICH STODIUS; WÄLBETRODDE HENRICH BÄÄR. Den mindre klockan visar upptill: JEHOVA ANNO 1660. Nedtill: LAURENT PETRI HOFFMANN. Då genom Kejsförordningen af d. 4 Febr. 1840 hospitalsprestens tjenst indrogs, ansågs kyrkan öfverflödig och bestämd att neddrifvas. Den stod derpå oanvänd ända till 1865 då den ånyo iståndsattes, sedan i följd af ett kejs. bref af d. 15 Juni 1865 gudstjenster påbjödos att af Nagu sockens presterskap hållas derstädes 3 à 4 gånger om året.

Nagu socken utan tillstånd. En dåre underhålles af sine slägtingar, är icke i förteckningen upptagen; han är hemma från Lemo socken i Åbo län och såsom förmögen förmodeligen icke af slägtingarna inlöst, af orsak att hans egendom efter författningarne då borde tillfalla hospitalet. Utom en karl som är behäftad med obotelig venerisk sjukdom äro alla öfrige svagsinte. 8 à 9 äro i hög grad galne, de öfriga hafva frihet att gå omkring på ön, utan att någon olägenhet af dem förorsakas....

Ehuru den anslagna staten.... tyckes vara mer än tillräckelig, befanns dock detta hospital för närvarande uti ett beklagansvärdt och uselt tillstånd. De olyckliga varelser som der med dyr kostnad underhållas sakna, utom födan, hvaröfver ingen klagade, alla öfrige lifvets beqvämligheter. Långt ifrån att behandlas med det ömma medlidande, som deras belägenhet äger rätt att påkalla, synes man nästan glömt att de äro af samma slägte, som deras uppsyningsmän. Inneslutna i trånga, högst olämpliga kättor, utan afseende på mer eller mindre vansinnighet, skall väl deras tillstånd, långt ifrån att förbättras, snarare öfvergå till förtviflan och deras elände tidigare slutas, än naturens vanliga ordning kräfver. Snygghet och vädervexling var i dessa hålor alldeles försummad och ehuru midt i sommaren, funnos fönsterne ständigt tillslutne, hvarigenom stanken ökades till en nästan pestilentialisk grad. Uti träbyggningen till och med personer af olika kön om hvarannan boende. De flesta af hospitals hjonen funnos halfnakna och några äfven försedde endast med få trasor att dermed skyla vissa delar af kroppen. Icke en gång halm att ligga på, endast bräder gjorde deras nöd vida sämre än missdådares i allmänna fängelser. Sysslomannen förebar väl till sin ursäkt att .... på staten icke något finnes anslaget till anskaffande af gång- och säng-

kläder; och ehuru det äfven så förhåller sig, tyckes dock utspisningen vara så högt tilltagen, att utan en nog synbar egennytta ett öfverskott till fyllande af dylika nödvändiga behof bordt uppkomma, hvartill så mycket mera anledning torde finnas i nuvarande sysslomannens företrädares uppförande, som utan att ställa en sådan utgift i fråga, sielf haft omsorg om hospitalshjonens förseende med deras nödvändigaste behof.... Ehuru hospitalets betjening borde vara mer än tillräcklig för behofvet, nyttjas densamma troligen mera till sysslomannens egit gårdsarbete och andra sysslor, än till den för inrättningens ändamål nödige uppassning. Mer än en dreng och en piga syntes åtminstone icke nu närvarande och mölnare, smed samt inköpare, ehuru i staten upptagne, funnos efter berättelse alldeles icke. Läkarevård saknas helt och hållet, och om någon insjuknar måtte den i elände förgås.

Enligt den af seraphimer gillet utfärdade instructionen äro landshöfdingen och biskopen hospitalets öfver föreståndare, men den närmare tillsynen är uppdragen kyrkoherden i Nagu socken, dock som denna syssla för närvarande är ledig, så är vid inrättningen ingen tillsyn och sysslommannen utan all controll."

I följd af denna berättelse afläts d. 3 Sept. 1810 ett kejs. bref till landshöfdingen och biskopen, med uppdrag att med biträde af någon skicklig läkare uppgöra project till en ny organisation af hospitalet, hvarjemte föreståndaren anbefaltes att innan vinterns ankomst förse hospitalshjonen med nödiga kläder samt halm och täcken för deras sängar. I förening med professoren vid Åbo universitet med. d:r Gabriel Erik von Haartman uppgjorde nu landshöfdingen och biskopen det äskade projektet, hvilket insändes till kejs. regerings conseljen d. 18 Dec. 1811, jemte ett af prof. v. Haartman

uppgjordt förslag till en ny spisordning för inrättningen. I bref af den 9 Juni 1812 meddelas nådigt bifall till de af hospitals direktionen föreslagna reparationerna och ändringarna af hospitalets byggnader, det gamla dårhusets m. fl. byggnaders försäljning, den af prof. v. Haartman uppgjorda spisordningen skulle antagas, samt ifrån den 1:sta Sept. införas, (införandet sedermera uppskjutet till d. 1 Maj 1813) de inlöstas antal skulle tillsvidare utgöra endast 40 personer, säng- och gångkläder skulle genom entreprenad auktion anskaffas. Rörande renligheten och ordningen vid hospitalet egde direktionen inkomma med „förslag till ett förbättradt reglemente i denna del, lempadt tillsvidare efter hospitalets närvarande beskaffenhet.... [och] ehuruväl en läkares tillförordnande vore af särdeles angelägenhet ansågs dock med hemställan derom än böra anstå till dess hospitalets stat närmare blifvit utredd och den slutliga regleringen med hospitalet försiggått". Förslag till ett nytt reglemente och en ny stat för hospitalets tjenstemän och betjente uppgjordes nu och sedan de genom ett kejs. bref af d. 15 Februari 1814 blifvit godkända, blef såväl reglementet och staten den 14 derpå följande Mars af hospitals direktionen utfärdadt samt trädde i gällande kraft den 1 Maj 1814. (Se bilagan N:o VI).

Hospitalets utvidgning och förbättring utgör emellertid fortvarande föremål för regeringens omvårdnad och öfverläggningar. Gång efter annan infordras hospitalsdirektionens utlåtande och betänkande rörande hospitalet och slutligen afgifver direktionen d. 24 Februari 1819 ett omfattande förslag om dess utvidgning och dess försättande i ett ändamålsenligare skick. I stället för bifall till detta förslag fick hospitalsdirektionen emottaga ett nådigt bref af den 20 Aug. 1822, hvari bestämdes att hospitalet skulle flyttas ifrån Sjählö

till Åbo stad eller något tjenligt ställe derinvid. [67]) Valet

---

[67]) Det kejs. brefvet härom förvaradt i Medicinalstyrelsens arkiv bland till hospitalsdirektionen ankomne kejs. bref är af följande lydelse: „Till Direktionen för Sjählö hospital angående hospitalets flyttning. Alexander etc. Wi hafve i nåder låtit oss föredraga Edert underdåniga memorial af d. 24 Februari 1819 angående Sjählö hospitals utvidgning och förbättring jemte Edert tillfölje af Wår den 6 April meddelte nådiga remiss under den 9 siatl. Nov. i samma ämne ytterligare afgifne underdåniga utlåtande, men som Wi dermed af förekomne skäl, funnit hospitalet för framtiden böra ifrån Sjählö till Åbo stad eller något tjenligt ställe derinvid förläggas; Altså och jemte det vid denna beskaffenhet närmare utlåtande öfver hvad I sålunda hemstält, för det närvarande förfaller, vele Wi härmedelst i nåder hafva Eder anbefalt att till oss inkomma med underdånigt förslag angående såväl tjenligaste stället för hospitalets anläggning och sättet för flyttningens verkställande, samt bestridandet af den dertill erforderliga kostnad, såsom och huru de hospitalet nu tillhörige och å Sjählö befindteliga byggnader må för kronans och hospitalets räkning, förmonligast kunna användas. Wi befalle etc. Helsingfors den 20 Augusti 1822. — Enligt H. K. M:ts eget beslut F. Steinheil, C. Mannerheim, Carl Walleen, Gustaf Ladau, G. v. Kothen, A. Finkenberg. — De motiv som förestafvat en sådan flyttning synas, enl. ett i Finl. Statsark. befindtligt memorial härom, hafva utgjorts af att hospitalet såsom beläget afsides och på en under vissa årstider otillgänglig ö icke kan tillbörligen öfvervakas, att en läkare, som för inrättningen är oumbärlig, icke kan utan stora kostnader der stationeras, hvarjemte hela inrättningens underhåll är vida kostsammare der än på ett annat lämpligare ställe. — Försök hade visserligen gjorts att erhålla läkare anställd vid hospitalet. Redan 1813 då sysslomannatjensten anslogs ledig ingick i annonsen härom, att sökande borde „med beprövfvad redlighet, drift och pålitlighet förena nöjaktig kännedom och skicklighet uti läkare konstens utöfning i allmänhet. (Åbo tidn. 1813 N:o 73). Ehuru ingen så qvalificerad sökande då infann sig upptogs dock en liknande bestämning i § 2 af det reglemente för inrättningen, som uttärdades den 14 Mars 1814 och då tjensten härefter d. 28 Juni 1819 ånyo anslogs ledig (Åbo allmänna tidn. 1819 N:o 82) ingick åter samma bestämmelse i annonsen härom. Bland andra sökande anmälte sig denna gång äfven bataljonspredikanten, filosofie och medicine doktoren Erik J. Cummenius. Sedan han med hospitalsdirektionen öfverenskommit om att jemte föreståndarelönen få uppbära äfven en del af predikantens lön emot vilkor att förestå begge dessa tjenster samt dessutom tillhandagå de inlösta med nö-

af härför lämplig plats blef allt annat än lätt. Till en början föreslogs att detsamma skulle uppföras på Kähärlä hemmans mark, men denna plats förkastades, sedan det blifvit ådagalagt att derstädes icke fanns tillgång till godt vatten. Härefter stadnade vederbörande i sitt val vid en till Lill Heikkilä kungsgård hörande äng, belägen emellan Sotalais by och Korpolais udde invid Åbo å, hvarvid det för hospitalet utsedda området skulle sträcka sig ända till den lilla bäck, som i närheten af sistnämnda udde inflyter i ån. Underhandlingar om platsens afträdande inleddes med d. v. innehafvarene af nämnda kungsgård baron Knut v. Troils arfvingar och allt syntes låfva en god utgång, då Åbo brand 1827 inträffade. Vid den efter branden företagna regleringen af stadens område inrymdes det för hospitalet ifrågasatta området i den nya stadsplanen och blef för stadens behof inlöst. Sedan sålunda äfven denna plan strandat, väcktes fråga om att flytta icke blott Sjählö hospital, utan äfven Kronoby hospital samt förlägga begge inrättningarna till Åbo slott. Då emellertid såväl landshöfdingen, collegium medicum och intendenten för allmänna byggnaderna, hvilkas utlåtande

---

dig läkarehjelp, utnämndes han d. 5 Dec. 1819 till de nämnda förenade tjenserna samt begaf sig omedelbart härpå till Sjählö för att öfvertaga befattningen. Framkommen dit fann C. emellertid kyrkoherden i Nagu fältprosten Mich. Avellan bortrest, samt befallningsmannen S. Wessel sjuk, och då någon af- och tillträdes syn eller inventering utan deras närvaro icke kunde försiggå, begaf sig C. efter några dagars vistelse på Sjählö derifrån till Hvittis. I följd af de besvärligheter han på återresan från Sjählö nödgades utstå, ådrog han sig emellertid lunginflammation och derpå acut reumatism, hvarföre han i bref af den 10 Jan. 1820 hos hospitalsdirektionen anhåller om att icke behöfva tillträda tjensten förän den 1 Maj, hvartill direktionen vid sitt sammanträde d. 12 April 1820 besluter att då „d:r C. sig så förhållit att direktionen icke vidare kunde till honom hafva något förtroende, skulle detta memorial..... till dir. öfriga handlingar läggas, dock skulle C. om sitt entledigande underrättas". (Hosp. dir. prot. i Medicinal styr. arkiv).

härom infordrats, enstämmigt förklarat att slottsbyggnaderna i Åbo „såväl för deras beskaffenhet samt otjenliga och osunda läge, som i anseende till granskapet med öfriga i slottet befindteliga inrättningar, blifva för ett ändamålsenligt dårhus olemplige, samt.... dessa byggnaders iståndsättande till sagde behof icke annorledes än medelst nästan fullkomlig ombyggnad och dryga kostnader kunde ske", förföll äfven denna plan. Under hela den tid dessa öfverläggningar om hospitalets flyttning och framtida placering pågingo, måste dock hospitalet på Sjählö underhållas. Tid efter annan inkom derföre dess direktion till styrelsen med betänkanden rörande hospitalets behof och förslag till deras fyllande. I hvart och ett af dessa framhålles behofvet af läkarevård för de derstädes inlöste och 1830 föreslås bl. a. att till dess hospitalets flyttning kunde försiggå „en af Åbo stads läkare skulle engageras att så ofta som möjligt, men åtminstone en gång i veckan besöka dårhuset för att anordna om dårarnas skötsel och vård, en åtgärd visserligen icke tillräcklig dock så gagnelig, ... att många uslingar, de der nu under närvarande .... vanvårdnad (såvida de sakna all medicinsk vård) icke allenast icke förbättras till sitt förstånd, utan bestämt försämras, kunde blifva botade". Då emellertid alla de föreslagna åtgärderna endast voro afsedda att afhjelpa de mest trängande behofven, men blott i ringa mån tillfredsställde tidens stegrade kraf på sinnesjukas vård och behandling, då behofvet af utvidgade dårvårdsanstalter blifvit allt mer trängande, „sedan dårar ligga öfverallt i landet till fara och styggelse för andra;" då Sjählö hospitals flyttning till Åbo mött oväntade svårigheter och då efter Åbo brand och universitetets samt collegii medici flyttning till Helsingfors landets förnämsta läkare krafter numera befunno sig derstädes, anbefaltes t. f. generaldirektören för me-

dicinalverket genom ett kejs. bref af d. 9 Dec. 1832 såväl att föreslå en lämplig lokal för en dårvårdsinrättning uti eller invid Helsingfors, som att uppgifva storleken beskaffenheten och inredningen af de i sådant afseende erforderliga byggnaderna m. m. Den 12 Sept. 1833 afgifver äfven t. f. generaldirektören det fordrade förslaget, hvarefter ett kejs. bref utfärdas d. 23 Aug. 1836, genom hvilket anbefalles att ett dårhus för 70 sjuka skulle uppföras på en udde vid lappviken nära intill Helsingfors, [68]) hvarjemte ett kejs. bref af d. 4 Febr. 1840 [69]) (hvarigenom landets dårvård öfverhufvud ordnas) vidare bestämmer att hospitalet på Sjählö skulle förändras till förvaringsställe för sådana dårar, hvilkas olyckliga tillstånd icke medgifver hopp om förbättring". Genom samma förordning fastställes äfven en ny stat för sistnämnde hospital [70]), den förra hospitalsdirektionen upphäfdes och anstalten ställdes under inseende af den genom samma förordnings 30:de § tillsatta „direktionen för dårvården i Finland". Hospitalets kapital och inkomster [71]) förenades med den nu stiftade dårhusfonden, hvarvid likväl landboräntorna fortfarande skulle uppbäras af hospitalssysslomannen, hvilken äfven ålåg att å hemmanen anställa ekonomiska besigtningar. Tillika bestämdes att å hospitalet skulle förvaras 40 inlöste och 6 för någon tid inackorderade dårar och hvad läkarevården vidkom stadgades att vederbörande provinciallläkare må, på sysslomans kallelse, besöka hospitalet så ofta

---

[68]) Rabbe, F. J. Finlands medicinal författningen Del. III pag. 653. Helsingfors 1846.

[69]) Rabbe, F. J. l. c. Del. III pag. 721.

[70]) Rabbe, F. J. l. c. Del III pag. 734 Se bilagan N:o VII.

[71]) Genom ministeriel bemedling utbetaltes 1811 ett vid fredsslutet 1809 uti allmänna hospitals och barnhusfonden i Sverige innestående Sjählö hospital tillhörigt kapital af 601 Rdr. 33 sk. 5 rst. hvilket kapital under hospitals direktionens förvaltning så förökades att vid

någon af de der förvarade dårar, är i behof af läkarevård. På denna fot stod läkarevården derstädes ända till 1857 då vid regleringen af provincialläkare distrikten i landet stadgades att provincialläkaren i Rimito distrikt vore skyldig att äfven handhafva sjukvården vid hospitalet på Sjählö och genom kejs. bref af d. 25 Augusti 1858 bestämdes att han såvidt årstiden kan medgifva en gång i månaden bör besöka nämnda hospital.

Sedan generaldirektören för medicinalverket uti sin för

---

nämnde direktions upplösning denna kunde 1841 till dårvårdsfonden öfverlemna en summa af 21,163 Rbl. 37 kop. silf. Härtill hade dock det nämnda kapitalet svårligen kunnat bringas såvida icke hospitalet genom ett kejs. bref af d. 4 Februari 1817 erhållit sig tillförsäkradt „att den afgift, som af ofrälse män för rättigheten till säteriers besittande enligt författningarna erlägges och under svenska regeringen ingått till Gustaf Adolfs hospital, skall tillfalla ensamt fonden för Sjählö hospital". — Hospitalets inkomst utgjorde föröfrigt 1840:

	Råg.		Korn.		Silfver	
	T:or	kap.	T:or	kap.	Rbl.	kop.
Hemmans och lägenheters arrenden i Åbo län	64	24	64	24	206	13
Kronotionden	225	—	225	—	—	—
Intressen å utlånade medel	—	—	—	—	1,682	94
Till sofvelvarors inköp	—	—	—	—	254	57
Hemmansräntor från Wiborgs län:						
Rikkoila och Savolais hemmansränta	—	—	—	—	5	24
Arrende för Alasomes äng	—	—	—	—	50	30
Extra inkomst:						
Pensionsmedel för en inlöst qvinna	—	—	—	—	3	32
Lönerättigheter för en inlöst prest	—	—	—	—	41	46
Saköres medel	—	—	—	—	144	—
Afkastning från hospitalets länder:						
10 T:or 7 kap. potatoës å 64 $^{3}/_{7}$ kop. 6 Rbl. 65 k.						
2 L℔ 5 ℥ tobaks-						
å 83 $^{6}/_{7}$ k. blader 1 „ 93 „	—	—	—	—	8	58

1842 afgifna berättelse om berörde verks tillstånd framhållit behofvet af ett ökadt antal platser för obotliga sinnessjuka vid Sjählö hospital och dårvårdsdirektionen i skrifvelse af d. 14 Februari 1845 afgifvit sitt betänkande härom, anbefaltes genom ett kejs. bref af d. 23 Nov. 1847 [72]) att hospitalet skall utvidgas så att i st. för det fastställda antalet af 40 dårar, 67 dylika framdeles skulle derstädes intagas och underhållas, att en ny byggnad af sten med utrymme för 27 dårar, finge å den plats på hospitalsgården, hvarest en gammal och obrukbar träbyggnad är belägen uppföres samt att i anseende till det större antal dårar, som sålunda komme att i inrättningen emottagas, utöfver den dervid anställda betjeningen, en uppsyningsman och 2 dårvaktare må antagas. Den 20 Febr. 1849 utfärdas derjemte en ny utgiftsstat för hospitalet. [73])

Den genom kejs. brefvet af d. 9 Juni 1812 påbjudna af prof. G. E. v. Haartman uppgjorda spisordningen infördes vid hospitalet den 1 Maj 1813. Emellertid synes den icke hafva tillfredsställt hospitalets innevånare, hvarföre predikanten och t. f. sysslomannen Abr. Gottskalk i början af 1814 inkom till direktionen med förslag till en liten modifikation af densamma, och den sålunda förändrade utspisningen antogs till införande från den 1 Maj 1814. Derpå vidtogs årligen smärre förändringar i densamma ända till 1818 då hospitals direktionen finner för godt att återgå till utspisningen sådan den var 1815, (se bilagan N:o IX) och denna följdes sedan ända till 1844 då en ny spisordning, fastställd af generaldirektören för medicinalverket d. 14 Nov.

---

[72]) Rabbe F. J. Finlands medicinalförfattningar Del. IV pag. 7 Helsingfors 1874.

[73]) Rabbe F. J. l. c. Del. IV p. 26. Se bilagan N:o VIII.

nyssnämnda år infördes (se bilagan N:o X). Från d. 1 Januari 1885 följes en af medicinalstyrelsen d. 3 Dec. 1884 fastställd spisordning af följande utseende:

„Söndag

Morgon: 1/4 ℔ salt sill eller hafssik och 1 ℔ potatismos, afredd med tre kannor sötmjölk och nödigt salt (är beräknad för full personal eller 76 personer).

Middag: Ett stop köttsoppa kokt på 3/4 ℔ färskt kött med tillsats af 4 lod kornhelgryn, 12 lod potatis och 3 lod kålrötter för hvarje portion samt nödiga krydder, men då tillgång på färsk kål finnes, 3 L℔ kål och 9 1/2 ℔ korn helgryn för full personal. Köttet, som efter försiggången kokning frigöres från ben åtföljer portionen och innehåller i vikt 1/2 ℔.

Afton: 3 qvarter gröt på korn- hafre- eller bohvetegryn och ett qvarter mjölk till dopp.

Måndag

Morgon: 1 ℔ potatis med 1/4 ℔ kokt salt strömming.

Middag: 1/4 ℔ kall kokad potatis och 3 lod kokad salt strömming samt ett stop välling kokt på sex lod korn- eller hafregryn och 3/4 qvarter sötmjölk för hvarje portion och afredd med 1 ℔ siktadt råg- eller korn mjöl (7 1/8 kanna mjölk för full personal eller 76 personer).

Afton: 3 qvarter rågmjölsgröt med ett qvarter surmjölk till dopp.

Tisdag

Morgon: 1 ℔ potatis med 1/4 ℔ kokt salt strömming.

Middag: Ett stop bensoppa, kokad på 3 ℔ köttpylsa och 17 ℔ ben från lördags ärt- och söndags köttsoppa, 12

lod potatis och 3 lod kålrötter för hvarje portion och afredd med 3 ℔ siktadt råg- eller korn-mjöl.

Afton: Ett stop välling, kokt på sex lod korn- eller hafregryn och 1/4 qvarter sötmjölk för hvarje portion, och afredd med 10 ℔ siktadt råg- eller korn mjöl (för full personal 7 1/8 kanna mjölk).

Onsdag

Morgon: 1 ℔ potatis eller 1 ℔ kålrötter och 1/4 ℔ kokt salt strömming.

Middag: Ett stop ärtsoppa, kokt på 1 qvarter ärter 1/2 ℔ färskt eller salt kött för hvarje portion och afredd effter behof med siktadt råg- eller kornmjöl. Köttet som efter kokningen frigöres från ben åtföljer portionen.

Afton: 3 qvarter korn- bohvete- eller hafregrynsgröt med ett qvarter mjölk till dopp.

Torsdag likasom om Måndag.

Fredag

Morgon: Likasom om Tisdag.

Middag: Ett stop bensoppa, kokt på 3 ℔ köttpylsa och ben från onsdags ärtsoppa och läggben tillsamman 17 ℔ med tillsats af 12 lod potatis 4 lod korn helgryn och 3 lod kålrötter för hvarje portion och afredd med 3 ℔ siktadt mjöl.

Afton: likasom om Tisdag.

Lördag likasom om Onsdag.

Tillägg

Hvarje hospitalshjon erhåller dessutom dagligen:

Karlar: 1 1/2 ℔ surt rågbröd

Qvinnor: 1 1/4 ℔ af samma brödsort

och 2 lod smör, utbredt på frukost brödportionen, samt

efter behof svagdricka, afdragen efter 20 kannor uppå en kappe kornmalt.

Till jul- påsk- och pingst högtiderna gifves brödet i samma mängd osyradt. Svagt sjuka erhålla sådan kost patientens helsotillstånd påkallar. Under de tider på året då tillgång på färsk fisk finnes, kan hvilket mål som hälst i veckan utbytas emot 1 ℔ färsk fisk, kokad till soppa med 12 lod potatis och 3 lod kålrötter för hvarje portion och afredd med tre kannor mjölk och sigtadt råg- eller kornmjöl.

Till jul och nyårsdags middagen vanlig portion fläsk och kött stufvad med potatis.

Då helgdagarna inträffa på måndag och torsdag bestås till välling dubbel qvantitet sötmjölk."

Wid den genom kejs. förordningen af d. 29 Januari 1878 skedda omorganisation af medicinalstyrelsen, upplöstes den förutvarande dårvårdsdirektionen och de åligganden, som förut tillkommit denna öfverlemnades åt medicinalstyrelsen. Äfven dårhusfonden ställdes under dess förvaltning och fortfar att vara det ända till 1880 då genom en skrifvelse från kejs. senatens civilexpedition af d. 15 Januari bestämdes, att dårvårds inrättningarna tillfallna och derstädes influtna inkomster skola hädanefter likställas med dem, som inflyta vid de öfriga sjukhusen i landet.

I skrifvelse af den 27 Okt. 1883 hemställer nu medicinalstyrelsen om behofvet af nödig ombyggnad och förändring af den äldsta af de vid hospitalet befintliga hufvudbyggnaderna, jemte andra nödiga förbättringar. Sedan byggnadsöfverstyrelsen, anbefalld att inkomma med förslag till de ifrågasatta förändringarna, funnit den ifrågavarande byggnaden fullkomligt oduglig och omöjlig att genom ombyggnad försättas i ett tillfredsställande skick, föreslog densamma att omförmälte byggnad skulle nedrifvas och en ny tidsenligare upp-

föras på ett litet afstånd från dess plats. Medicinalstyrelsens betänkande häröfver infordras och sedan n. v. provincialläkaren i Rimito distrikt d:r Fr. Söderlings utlåtande inhemtats och denne till medicinalstyrelsen insändt såväl utlåtande i frågan, som förtydligande planteckning, förenar sig medicinalstyrelsen i hufvudsak om hans förslag samt förordar i skrifvelse till kejs. senaten af d. 8 Juli 1885 detsamma till utförande. Enligt detta skulle i den gamla byggnadens ställe uppföras en ny sådan af sten i två våningar afsedd att inrymma 43 personer. Härigenom skulle antalet platser vid anstalten ökas från 67 till 90. Byggnads öfverstyrelsen hörd, kunde dock icke godkänna de bifogade planritningarna, hvarföre den i sin tur insände ett nytt förslag till hvars realisation kostnaden antogs komma att uppgå till 300,000 à 350,000 F. mk. I skrifvelse från kejs. senatens civilexpedition af d. 6 April 1886 underrättas medicinalstyrelsen emellertid om att „kejs. senaten funnit att någon större utgift till nybyggnader och förändringar vid Sjählö hospital icke kunna ifrågakomma och denna utgift icke ens närmelsevis böra uppgå till det af byggnadsöfverstyrelsen i ofvanstående mått förslagsvis beräknade högst ansenliga belopp.... I följd häraf samt i afseende deråt, att ... en ny anstalt för sinnessjuka kommer att inrättas i Kexholm med 61 platser för manliga och 60 platser för qvinliga patienter, förutom en skild afdelning för kriminal dårar med elfva platser och afsedd endast för män, har kejs. senaten velat hafva medicinalstyrelsen anbefald att till kejs. senaten inkomma med fullständig framställning innefattande ej mindre uppgift å det slag af sinnessjuka, möjligen endast af qvinkön, för hvilka hospitalet å Sjählö framdeles lämpligast kunde användas utan äfven meddelande huruvida icke skäl vore att inskränka platserna till det antal, som finge utrymme i de två under senare

tid uppförda sjukbyggnaderna, hvilka kunde genom ändringar och någon nödig mindre tillbyggnad göras för sjukbehandlingen mera ändamålsenliga, hvarförutom behofvet tilläfventyrs erfordrade inrättandet af några få platser för kriminal dårar af qvinnokön, iföljd hvaraf sedan ofta nämnde äldre byggnad, såsom aldeles otjenlig till sjukrum, derest densamma icke kunde till annat behöfligt ändamål användas, borde undanskaffas, utan att en ny byggnad i stället uppfördes."

Den stat, som för närvarande följes vid hospitalet är endast en provisorisk sådan fastställd d. 31 Oct. 1877 att t. v. gälla från d. 1 Januari 1878, samt är af följande utseende:

	Råg	Korn	Silfver	
	T:or	T:or	ℛ	pi.
1. Syssloman lön	—	—	1,200	—
1. Upsyningsman d:o	—	—	600	—
6. Betjente, städsel, lön och utspisning förslagsvis	—	—	2,950	—
1. Timmerman förslagsvis	2	—	—	—
Presterligt biträde förslagsvis	—	—	208	—
Pension för betjente d:o	1	1	—	—
Kosthållningen för sinnessjuka förslagsvis .	—	—	18,000	—
Underhåll för utackorderade förslagsvis . .	—	—	1,500	—
Medikamenter d:o . .	—	—	200	—
Ved d:o . .	—	—	3,000	—
Ljus och lampolja d:o . .	—	—	250	—
Inventariers underhåll d:o . .	—	—	5,000	—
Byggnaders d:o . .	—	—	3,000	—
Diverse utgifter d:o . .	—	—	2,092	—
Summa	3	1	38,000	—

Anm. I. Förestående anslag utbetalas af allmänna statsmedel, såvidt utgifterna för dåranstalterna icke kunna från inflytande dagafgifter och andra för dårvården afsedda inkomster bestridas.

Anm. II. Sysslomannen innehar fortfarande Fogdeby hemman såsom boställslägenhet, uppsyningsmannen och betjeningen åtnjuter fria rum och ved vid anstalten. [74])

I följd af ett kejs. reskript af den 27 Mars 1879 bestämdes att sysslomannen vid vårdanstalten på Sjählö framdels i likhet med öfriga sysslomän egde uppbära i lön 1,800 F. mk. och såsom arvode 600 F. mk., hvarjemte honom allaredan genom kejs. brefvet af d. 25 Juni 1842 tillerkändes rätt att för embetsresor beräkna skjuts och dagtraktamente. En förteckning sysslomän eller föreståndare, som varit vid hospitalet anställda, meddelas i bilagan N:o XI.

Hvad tjenstemän och betjente för öfrigt vidkomma må det nämnas att genom ett af kejs. senatens civil exped. utfärdadt bref af d. 4 Februari 1879 beviljades att „för bevakningens noggrannare handhafvande och sålänge behof deraf göres ytterligare tvenne vårdare fingo vid inrättnin-

[74]) I den för 1886 gällande staten för medicinalverket i Finland finnes upptaget att bl. a. för dårvårds inrättningarna bestämda äldre anslag ingå till kronan:

			Guld.	
			M.	P.
Åbo och Björneborgs län:				
Hemmans räntor 129 tunnor 18 kap. spanmål efter medel markegång med forlön . .	3,025	52		
Krono tionde 450 tunnor spanmål efter medel markegång	10,505	25		
Stadgad ränta kontant	1,670	82	15,201	59
Wiborgs län:				
Hemmansräntor af de i länet förut vordne hospitals hemmanen Rikkola och Savolais, hvilka blifvit anslagna för Sjählö hospital, utgående af kronotionde	27	92		
Arrende af Alasomes kronoäng likaledes anslagen Sjählö hospital förslagsvis	200	—	227	92
			15,429	51

gen anställas.“ Hvad prester och klockare åter vidkomma, så omnämnes en prest vid hospitalet redan före 1627, men en klockare anträffas icke nämnd förr än 1635, då tjensten bestrides af Mathias Benedicti, en 1633 i hospitalet inlöst döf person. Han förestod tjensten ända till 1667, samt erhöll i följd af landshöfdingens bref af d. 5 Maj för sin återstående lifstid uppbära kost för 3 personer. Han afled 1674. Efterträdaren Johannes Cerestes fick till lön uppbära kost för endast 2 personer, emedan han var en „ung och frisk karl som kan med arbete sigh och dhe sine ährnära emellan dhe tider när han icke wedh kyrckian och gudztjensten behöfves.“ 1673 klagar pastoren Johannes Montanus deröfver att sedan det åländska hospitalet blifvit till Sjählö transporteradt hans arbete blifvit betydligt tillökt, i det han numera måste förrätta icke allenast om söndagarna tvenne predikningar på svenska och finska utan och alla söknedagar bönestunder hålla uthj begge språken, i följd hvaraf honom beviljas genom landshöfdingens och biskopens bref af d. 10 Sept. 1673 att härefter åtnjuta månatligen twenne månadskoster, hvarjemte vid Cerestes' afgång från klockare sysslan 1677 en prest förordnades att öfvertaga densamma emot åtnjutande af 3 månadskoster såsom lön. Emellertid reglerades dessa löneförhållanden kort derpå genom staten af d. 6 Maj 1695, som tillika bestämmer att klockaren framdeles äfven skall hafva aflagt prestexamen. Detta förhållande fortfar sedan ända till 1790 då tjensten på seraphimer ordens gillets befallning af d 4 Dec. 1790 indrogs. På derom af hospitalspredikanten Abraham Gottskalk gjord framställning beviljar seraphimer ordens gillet likväl d. 30 April 1807 ett anslag af 8 tunnor spanmål årligen, att utgå till aflönande af en „betjent för kyrkosången... [den der tillika] efter pro-

vincial medici intygande finnes äga nödig insigt ej allenast uti åderlåtning, konsten att förbinda sår och läka utvärtes skador, med flera chirurgiska operationer utan ock vaccinera.“ I den 1814 utfärdade staten för hospitalet förenades klockaretjensten med uppsyningsmannens och så fortfor ända till 1840, då såväl klockare, som predikanttjensten indrogs och endast en liten summa anslogs för jordfästning af lik. Genom kansliexpeditionens i kejs. senaten bref af d. 15 Juni 1865 beästmdes dock omsider att presterskapet i Nagu skulle emot åtnjutande af särskild ersättning 3 à 4 gånger om året under den varmare årstiden förrätta gudstjenst vid hospitalet och detta förhållande består allt fortfarande. En förteckning öfver såväl hospitalspredikanterna, som klockare-presterna meddelas i bilagan N:o XII.

3. Hospitalet på Gloskär.

Vid de visitationer, hvilka prosten i Saltvik socken på Åland Boëtius Muur i egenskap af kontraktsprost öfver Åland årligen förrättade, anträffade han här och der i socknarna icke så få personer behäftade med spetelska. I den „kladd",[1]) som af honom fördes öfver dessa visitationer, upptages år efter år icke blott antalet af dessa olyckliga, utan derjemte meddelas äfven en och annan beskrifning öfver de symptom, under hvilka sjukdomen visade sig; samt de åtgärder, som vidtogos för att konstatera densamma och förekomma dess vidare utbredning bland befolkningen. Dessa i sitt slag ensamstående notiser erbjuda intresse icke blott för den förträffliga bild de lemna af ifrågavarande förhållanden på Åland, utan äfven emedan de meddela drag, hvilka äro karakteristiska för behandlingen af de spetelska öfverhufvudtaget på den tiden. Några utdrag ur denna kladd må derföre här meddelas.

„1637 d. 29 October hölts visitatio j Föglöö".

---

[1]) Då förf. under sommaren 1875 genomgick Korpo sockens kyrkoarkiv anträffades händelsevis derstädes en diger, handskrifven foliovolym med tittel: „Kladd på acta visitatoria uthi Boëtij Murenij tijd", Följande vår införlifvades den med Finlands statsarkiv. Den omfattar åren 1637—1666 samt är 255 folio stark. Har sannolikt kommit i tiden till Korpo genom Boëtij Murenij svärson och efterträdare Georg Prytz, då denne 1685 från Saltvik erhöll transport till Korpo.

„Uthj Kökar äro två unga bröder spetelska, som vistas i huus tillhoopa med annat folk. Bleff sagt, at the skola vara i uthhuus, huar icke, moste the plichta, som them hyysa.“[2])

„1640 d. 23 & 24 Februari hölts visitatio j Lemlandh.“

„Cnut i Lemböte, dömer sochnen wist wara spetelsk, ty han förwärras meer och meer och witnades honom någorlunda hålla sig efter sententzen. Befaltes att pastor följer orderna om honom och hustrun, (senare tillagt:) som 1639 års kladd förmäler.“[3])

„Om then finska poiken Olle är allas mening wara spetelsk. Thenne bleff genom præpositi dispensation försörgd medh huus och födha till öpen watn, så at han haft loff gåå till gårdz porttarna heela dagen, men moot aftonen laga sig till sitt hybbele. (Senare tillagt:) Thenne är nu reest af landet.“[4])

„1640 d. 27 Februari. Kökar.“

„Spetelsk qvinnan i Carlby, skall eij löpa i sin stool, uthan stå wid kyrkiodören något affsijdes.“[5])

„1640 d. 29 Februari & 1 Martij hölts visitatio j Föglö“.

„Hustru Kaarin i Hummelsöö, som misstänckes wara spetelsk, wittnas nu, att hennes hyy är förwandlat, suartlagdot och pussot i ansichte och ligger nu til sängz i samma stugu som husfolket wistas. Berättas att hoon ingalunda wil söndra sig ifrån them. Her Erich, Her Gabriel och några andra gode män befaltes reesa dijtt, tilståndet och meeningen wist förnimma, och præposito med första notificera. (Senare tillagt:) Martij 2. D:n Ericus skrifuer sig hafva henne besökt och af henne wara bekendt, siukdomen stå i huwudet och

---

[2]) Kladd på acta visitatoria uthi Boëtij Murenij tijd, fol. 10 § 12.
[3]) l. c fol. 16. § 36. För 1639 innehåller denna kladd intet.
[4]) l. c. fol 16. § 37.
[5]) l. c. fol. 18. § 10.

fötterna och lofuade hon sigh effter Legem Levit. 13 et 14 wilia lefua afsyndrat uthj huus för sig sielff, men på målet fans föga feell. Manen wil intet syndra sigh ifrån huusfolket, utan när them blifua."[6])

„1640 d. 22 & 23 Martij hölts visitatio j Jomala."

„Om Spitelska. Madz Larsson i Torp är för sigh sielff uthom gården."

„Märtha i Ödhningby hafuer hållit sigh i tu åhr ifrån kyrkian och twiflas wara spetelsk. Bleff sagdt, att hon skall ställas på kyrkie wallen, att höra hennes bekännelse om sina brister och ther frijas eller fällas".

„Pighan i Möklöö skall sändas till hospitalet [Sjählö] strax ypit blifwer, och pastor procurere hoos befallningsman commeatum. Grannarna klagade på Jören och hustrun, hvilka hafua pighan i sin badstuffuu, att the baada ther, och umgå hvarom annan och i theras frånwaro hafuer hoon i några wekor stillat och molkat booskapen. Bleff sagdt, att pastor i alles theras närwaro förfaar om sanningen, effter hustrun eij kom tilstädes wederparten att suara, och fins thet så, skola the för olydnan hålla sigh ifrån sina stoolrum och annat folkz umgänge en tidh framåt."[7])

„1640 d. 25 Martij hölts visitatio j Hammarland."

„J Strömma är en spetelsk hustro i sängh, och maatlagh medh sin man, och mann[en] reeser allestädes i bygden, hvilken eij hemma nu i sochnen waar. Bleff sagdt, att pastor gåår effter the order, som therom giorda äro."[8])

„1642 d. 20 Februari. Jomala."

---

[6]) l. c. fol. 19. § 24. — Her Erich, kyrkoherde i Föglö; Her Gabriel, kapellan i Kökar.

[7]) l. c. fol. 24 v. § 10.

[8]) l. c. fol. 27. § 19.

„Spettelska: Lasse i Torp och en pijga i Odningeby hålla sig effter ordningen.“ [9])

„1642 d. 13 Februari. Lemmeland.“

Then spetelska Cnut i Lemböte klagar brodren bonden i gården at han gåår i wisthuusen om nätterna, synnerligen när bonden är borta, eliest fåår han inthet tienstfolk för hans skul. Item, wittia . ryssor. Remitteras til befalningsmannen at han skaffar honom af landet till hospitalet„ [Sjählö]. [10])

„1642 & 1644 Hammarland.“ [11])

„Erik Markusson i Torp oc Jöns Michilson i Westmijla spittelsk och mykit oförwägen i umgänge, ty han är i gården i badstugun eller i fähuset och thenna för 8 dagar sedan sat i klockare stugun, blef sagt at pastor pådrifuer the enteligen föras till hospitalet“ [Sjählö]. [12])

„1642 & 1644 Jomala.“

„Spittelska procederar pastor efter H. K. M. ordning med. Jtem tiggiare.“ [13])

„1646 d. 29 Januari Lomparland.“

„Blef afsagt at Erik i Norboda, som icke kan sig hoos medicos schaffa frijbreff för spittelsko skal boo i vthuss aldeles sondrat ifrå umgenge och arbete, och förböds aldeles at bruka hanskmakerij. Är olydno, tå brukes politicorum adsistence at han rättar sig efter konunglig ordning at sig instella i hospitalet“ [Sjählö]. [14])

„Sammaledes [gafs besked] om efterfoliande spittelska:

---

[9]) l. c. fol. 34. § 11.

[10]) l. c. fol. 35. § 12.

[11]) In margine: „tvenne åhrs visitationsakter äro tillhopa dragne.“ l. c. fol. 36.

[12]) l. c. fol. 63 v. § 10.

[13]) l. c. fol. 44. § 3.

[14]) l. c. fol. 45 v. § 3.

En i Oningby. En i Jomala. En i Offuerby. En i Biorsby. Jtem en brotfelling i Jomala by som faller 6 eller 7 resor om dagen. Thessa woro eij alla tilstädes som borde swara och efter thet blef witnat at somliga hafua slekt och något förråd och somliga hafua intet wederwåga befaltes utransakas wid tinget huar saak för sig och thet som brister soknen sammanskiuta, så at the tillijka med sin medfolgd afschaffas til Nagu hospitaal tå första ypne watn blifuer i wåår.“ [15])

„1647 Lomparland.“

„Spittelska: Erik i Nottö, och i Norboda skal retta sig efter förra visitations acten.“ [16])

„1648 d. 21 Februari hölts visitation i Sund.“

„Kaisa Hind i Månstekta är spittelsk, men fattig; dock har hon huus, jord och grödan obetalt hoos brodren Maths Hind, som besitter hemmanet. Blef sagt huad wärderingen eij förslår at sochnen thet öfriga uthan drögsmål aflegger. En annan hustru Märta i Finneby benämnd är i stora misstankar för spittelsko och berätta grannarna Peer Larson, Waldemar och Peer Jacobsson i Finby, at hon har sat mykit af målet, huilket och flera sade i sielfua ransakningen. Hon sjelf beklagade sig hafua en stoor werk tuert genom båda öronen, och när hon skulle swara til thet i ransakningen frågades, krakade och kryste hon sig svåra. Hyyn sade almogen något wara förandrat uthi blåå bruun ferga. Blef sagt at hon schal til prooff på åhr eller halft wara sondrat ifrå alt folks umgenge och begifua sig uhr gården at boo i pörthet på backen och i kyrkian stå på ett rum för sig sielf wid wester gaflan, aktandes att hon eij blandar sig med någon i

---

[15]) l. c. fol. 56 v. § 12.
[16]) l. c. fol. 57. § 6.

ingående och utgående, eij heller hemma med sin man och barn.“ [17])

„1648 Hammarland.“

„Witnades at Clemetz son i Marby wid pass 12 åhr gammal är spittelsk och är tilhopa med en annan benämnd hustru Brita i vthuus, huilken är mistenkt för samma siuka. Oansedt nu inthet göras kan til thenna blandelse som af oforsichtiga ordre kommin är inconsulto præposito; dock är så beslutit at quinnan blifuer i samma sin stugu til prooff på åhr och dag eller något lengre efter gifwin underwisning och poijken tillijka med andra spittelska afföres. Men efter församblingen är svag och poijkens förvanter oförmögne som the sades. Begärandes brotfellingen som the 50 dal. opboros åt i fiooll motte anvendas til poijkens medfogld och hon blifua quar itt skeede än i församblingen. Thenna poijke är suåra oförwägen och lyder intet förbod vthan löper ibland barnen i byyn folkena til bedröfvelse och rädhoga.“

„En dreng i Hammarlands Torp är spittelsk, men boor itt uthuus afbygdt itt stycke ifrån gården och bedia folket at han får blifua quaar efter ingen fahra är för honom, ty han går aldrig närmare in på någon gårdh eller folk än itt röörskot.“

„En piga i Posta benämnd Maria witnes wara fååne och hafua spittelska tekn sielfua hyyn belangande. Thenna wethar för ingen, vthan löper i munnen på folket. Huar bonde lofwade gifwa 5 öre k. m. och thet öfriga sade brodren welia gifua.“ [18])

„1648 Lemeland.“

„Witnades Erik Jönsson i Notö för halffierde åhr hafua

---

[17]) l. c. fol. 63 v. § 2.

[18]) l. c. fol. 68 v. § 15.

fåt then wanskapeliga hyyn i ansikte, derföre han på 2 åhr har warit afsöndrat ifrån hustru, barn och annat folk. Thenna kunde huarken frias eller fellas til spittelsko: något är han tiockare i ansikte och något fallerar målet stundom mehr och stundom mindre doch gör han eij tilfyllest at en wist wetta kan. Sattes til proff än på half åhr tillgörandes och gafs order i alt thet för honom och för androm nödigt fans att wetta."

„Erich i Norboda witnades eij wara nu så sullin, som han först war och thet aflupna skegget myckit igen wexa och hyyn mykit forbettrat och på målet alzinga feel. Thenna sattes än til proff at wara som han warit har på itt halfft åhr tilgörande." [19])

„1648 Föglö."

„Oluf Mathsons son i Hasterboda spittelsk. Fadren lofuade 10 dal. och Soknen 40 dal. på huart mantal 2 ℔ och thessa penningar skola wara hoos en man i beredskap til första yppenwatn, at han kan jempte the andra på landet afföras."

„En annan kona benembd Kaisa född i Lomparland och tient någon tijd i Föglö, har warit til proof afsöndrat i 3 åhr och berättas at ansiktet förwerras, kroppen fiällas, men målet icke så mykit. Blef sagt at hon skal tillkommande söndag sig presentera på kyrkiowallen och församblingen tå noga förfara om [hon] är spittelsk eller hon lenger skal stå til proff och nekade aldeles församblingen wela någon pening göra henne til hielp om hon schal afschaffas, uthan remittera henne tijt hon är född." [20])

„1649 Lomparland."

---

[19]) l. c. fol. 69. § 8.
[20]) l. c. fol. 70 v. § 7.

„Erik i Norboda kunde the huarken befrija eller fälla til spittelska och berättades at skegget är igenwext, och stundom synes han i ansikte wacker, men under tider mechta sullin och målet något förvandlat. Blef sagt at han skulle än wara en tid til proff på forna sett och tages besked på tinget om födan, efter then unga bonden, som är bebrefuat til hemmanet, förnekar.“ [21])

„1649 Ekerö.“

„Spittelska som hållas wara och församlingens doom schal gifuas på, äro en änkia i Marby. Vthi moorkyrkian (Hammarland) åter: Marcusson i Torp, soldats dottern och en båtsman casserat i Posta.“ [22])

„1649 Kmblinge.“

„Then spittelska pigan i Seglinge skal afföras efter ordningen.“ [23]).

„1649 Kökar.“

„Then älendiga [24]) pigan skal afföras til hospitalet [Sjählö] och gifues 20 dal. af kyrkian til hielp af wrak penningarna för folkhens fattigdom.“

„1649 Sund sochn“.

„Hinder Hindersson i Finby bekende sig sielf wara spittelsk och gafs order. Men hustru Märta i Finby som 1648 sattes til proff, moste ännu stå en tijdh til proof effter församblingens doom.“ [25])

„1649 Hammarlands“.

„Gaffs order om the spittelska som är drengen i

---

[21]) l. c. fol. 72. § 8.

[22]) l. c. fol. 73 v. § 14.

[23]) l. c. fol. 75 v. § 5.

[24]) l. c. fol. 76 v. § 12. Har ursprungligen stått „spittelska“, men detta ord är öfverstruket och „älendiga“ skrifvet i stället.

[25]) l. c. fol. 77. § 3.

Torp soldats dottren. Men båsmannen i Posta sattes til prooff.“ [26])

„1650 d 3 Februari holts visitation i Sund“.

„Cnuts hustru i Finby som i 3 åhr har warit sat til prooff, moste besiktas af the män som lensmannen forordnar at the kunna göra besked om hyyn, målet och lemmarnes beskaffenhet, the stellen, ther spittelskan har sitt säte. När thetta är bestelt schal thet schrifuas til præpositus“.

„Anna i Månstekta som är kommen i roop och folket i kyrckiobenken shyy före. Ähr sagt at hon schal afträda kyrkiobenken och stå för sig sielff akter i kyrkian. Eliest har hon loff wara tilhopa med annat folk i fördzlor och gårds arbete til en tijd framåt, til thes man får see huad Gud gör“. [27])

„Then spittelska Hindrich moste länsmannen med p. pastore drifua at fougten efterhörer uthan drögzmål höga ofuerheetenes befalning om medfolgden och afförelsen.“ [28])

„1650 Föglö.“

„Kaisa konan, som i fem åhr har warit i prooff skal besiktas om söndag och anten frijas eller fellas för smittosam siukdom och strax præposito aviseras. Moste och på tinget afdömas anten Lemmeland eller Föglö skola försöria henne och förskaffa medfolgden om hon skal afföras. Hasterboda drengen som spittelsk är äro 50 dal. opburne och fogten anmodas af länsmannen om afförelsen til hospitalet“ [Sjählö.] [29])

„1650 Lemmeland“.

„Spittelsk Erich Jönsson i Nottö och befaltes penningar

---

[26]) l. c. fol. 78. § 7.
[27]) l. c. fol. 78. § 2.
[28]) l. c. fol. 78 v. § 3.
[29]) l. c. fol. 80. § 4.

wara i parat, och förwenta afförelse terminen och ordre wijdare af befalningsmannen.“ [30])

„Maths Christerson har warit i proffuet ett åhr och befaltes tilkommande söndag församblingen schulle honom granneligen besikta och sin mening præposito avisera. Sammaledes om Erich i Norboda på Lomparland söndagen ther efter så framt han orkar gå til capellet. Förbödz både män och quinnor köpa efter thenna dag hanskar, som han plägar selia, eij heller skal någon låta honom göra af sina egna skin. Presterna och lensmannen skola inspection hafua och strax tingföra om the någon befinna.“ [31])

„1650 Hammarland och Ekerö.“

„Spittelska hustru Brita i Marby utfattig. Men thet sades af bönderna at länsmannen Anders Jacobson skal hafua inne hoos sig sådana penningar något som han för emottagit hafuer. Anna en piga spittelsk tilhåller i Hammarland utfattig som Johan i Nifzeby hemförde.“ [32])

„1650 d. 7 Februari Lemland.“

„Salute officiosissima et officijs benevolentissimis præmissis præpositi et humanissimi viri, pastores et comministri per totam Alandiam attentissimi amici et fratres amantissimi. Jag gifuer i dag vänligen tilkenna, w:tat befalningsmannen hafuer mig tillskickat, uthi thenna visitation, som iagh i dag håller i Lemland lijkasom een copia af H. K. M:tz strenga befalning:“ ..... „2. Om spetelska att hwar försambling skall gifua them sin doom utan någon försummelse åhrligen ther så behöfues alldrigh wenttandes effter proweste ting och strax åter öfverskicka til prowesten med wiss berättelse om tijdhen när han är dömd och huru förmögenheten sig sträcker till

[30]) l. c. fol. 81 § 6.
[31]) l. c. fol. 81. § 7.
[32]) l. c. fol. 82 v. § 9.

the 50 dal:r kopper m:t medfolgd. Sedhan är prowestens plicht thenna att protocollera domen och datum när han fick och när han öfwerlefwererar w:t befalningsmannen, att han må gifva sedan wijdhare order om medfolgdens vptagellse och presternas affördelse. Och när tå the afföras skole skall pastor loci verificera alt med sin skrifft. Finnes någon sokn eller particular person försumligh eller hindersam uthj thesse bemälte punkter, så sware hwar vthi sitt foro till olydnan."

„In Christo valete feliciter. Ex visitationi Lemlandensi 7 Feb. A:o 1650."

„Boëtius Muur." [33])

„1650 Kumlinge."

„Om then spittelska pigans i Seglinge medfölgd och affördelse bestelles på tinget, allenast presterna trösta och besökaa henne med sakramentet." [34])

„1651 d. 27 Januari Hammarland."

„Befalningsmannen moste påminnas at låta afföra then spittelska pigan och henne i Marby i wåår igen effter han någre åhr är therom påmint." [35])

„1651 d. 28 Januari Ekerö."

„Spittelska Brita i Marby efter ordre." [36])

„1651 d. 29 Januari Fögel".

„Spittelsk piga en." [37])

„1651 d 30 Januari Lomparland."

„Erik i Norboda är spittelsk." [38])

„1651 d. 31 Januari Lemmeland."

---

[33]) l. c. fol. 84 v. och 85.
[34]) l. c. fol. 88. § 11.
[35]) l. c. fol. 92 v. § 10.
[36]) l. c. fol. 93 v. § 10.
[37]) l. c. fol. 94 v. § 11.
[38]) l. c. fol. 95 § 14.

„Spittelsk Erich Jönsson i Notöö och Matz Christiernsson i Norby.“ [39])

„1651 d. 5 Februari Sunds moorkyrkia.“

„Hustru Märta dömdes spittelsk och Anna pigan skall än stå i proff.“ [40])

„1651 d. 6 Februari Kumblinge.“

„Spittelsk piga i Seglinge.“ [41])

1652 Lemmeland.

„Spittelska Maths Christersson och Erich Hindersson i Norby. [42])

„1652 Jomala.“

„Spittelska: flika 1 och dreng 1 och till proff 1.“ [43])

„1652 Hammarland.“

„Spittelska: en piga och en båsman i Posta.“ [44])

Såsom af ofvanstående synes, vållade de spetelska icke så ringa svårigheter och bekymmer såväl för befolkningen, som för presterskapet och kronobetjeningen, hvarföre man tid efter annan drog försorg om deras öfverförande till Sjählö hospital i Nagu. Då denna fristad emellertid var temligen aflägsen, kunde icke en hvar, hos hvilken sjukdomen blifvit konstaterad, genast afsändas dit, utan skedde transporten vanligen först sedan ett större antal fanns att på en gång öfverföras. Att ett särskildt hospital måtte upprättas på Åland för dessa olyckliga var derföre en önskan, som sjeffallet måste uppstå, och behöfligheten af ett sådant framhåller prosten Muur också redan 1648. Nyssnämnde år den 21 Februari anhåller han nemligen om

---

[39]) l. c. fol. 95 v. § 5.
[40]) l. c. fol. 99 § 5.
[41]) l. c. fol. 100 § 9.
[42]) l. c. fol. 101 v. § 3.
[43]) l. c. fol. 102 v. § 14.
[44]) l c fol. 103. § 10.

att „Consistorium ville och befalla föreståndaren i hospitalet at hijt senda en stoor bååt och folk efter the ordre iag af welborne landzhöfdingen förmåt har, huilken föreståndare iag och tilschrifuit har, at afföra af ladet the spittelska som i soknarna myket ökas. The som äro och bör judicera om theras siukdom i tijd, gå nödigt therpå och wilia wara förskonte med sådant ofuerlop, thet doctores medicine i Stockholm suarat hafua: derföre dröijer thet alt för lenge föräu en dristar afsondra them och än tå lengre för än the bortkomma. Tå thet afseijes at the skola til proff wara i uthuus för sig sjelfua aldeles afskilde på någon tijd, så är somelstans hielplösa, somelstans äre the alt för små, somelstans är hustrun sielf spetelsk och har huset fult med små barn, och en part hjoonlag färräu the wilia så giffua sig ifrån sina små barn til proff, förr wilia de heller draga sitt lass och sträfva till det yttersta. Gud weet hur suårt iag har at begrunda och at förminska thenna plågan som här i landet åhrligen yppas, oansedt monge äre undankomne och goda ordre gifne. Wore icke så suår tijd, så behöfdes wel sökia höga öfwerheten, at på landet opprättas motte Hospitaal.“ [45])

Om också tiden för en formlig anhållan om ett eget leprosorium för Åland sålunda ännu icke ansågs lämplig blef likväl behofvet af ett sådant år efter år allt mer känbart. Redan 1649 meddelas nemligen följande „lengd på spittelske“, [46]) för hvilka proster Muur „2 gånger i Februari gifvit befalning att låta bestella om medfolgden och afförelsen.“

„Aff Saltwijk: en gifft bonde i Laby.“

„Aff Sund: Hinder Hinderson i Finby.“

„Aff Kumblinge: en piga i Seglinge.“

---

[45]) l. c. fol. 64 v. § 11 (vid visitation i Sund).

[46]) l. c. fol. 76 v.

„Aff Kökar: en älendigh piga.“

„Aff Föglö: en son i Hasterboda. Jtem en piga född i Lomparland och en longh tijd tient i Föglö.“

„Aff Lemmeland: en bonde i Notö.“

„Af Hammarland socken: en dreng i Torp. Noch Johan i Nifseby förde en piga ifrån Stockholm, som ther en liten tijdh har tient tilbaka igen emoot præpositi lofuen och sitt egit lötte. Præpositus lofuade schaffa Johan 50 dal. igen om han wille utleggia och bestella med hospitals föreståndaren at hon emottoges. Thet lofuade han. Har han icke lofuat så har præpositus kunnat med andra låta bestella.“

„Aff Ekerö: en enkia i Marby.“

NB. 1648 fördes en stor hoop til hospitalet genom præpositi stora omak och ännu är några satta til proff här och thär i soknarna.“

Och 1650 i Februari blef följande „lengd på the spittelska öfwerantwardat w:t befalningsmannen genom D. Nicolaus Hieronymi at bestella i tijd om medfolgden och afförelsen.“ [47])

„Sund sokn: Hindrich i Finby.“

„Föglö sokn: En dreng i Hasterboda.“

„Lemmeland s.: Erich Jönsson i Notöö.“

„Hammarland s.: Anna som boor på kyrckiobackan.“

„Ekerö s.: Hustru Brita i Marby.“

„Saltwijk s.: Bengt i Laby.“

„Kumblinge s.: En piga i Seglinge, lyder huarken prester eller bönder at låta besikta sig.“

I följd häraf anhöll också prosten Muur omsider hos d. v. generalguvernören öfver Finland grefve Pehr Brahe, att ett hospital måtte å Åland inrättas till hämmande af

[47]) l. c. fol. 84 v.

oftanämnda sjukdom, dertill grefven äfven d. 10 September 1651 biföll [48]). Ungefär samtidigt framförde d. v. befallningsmannen (kronofogden) öfver Åland Staffan Hansson en liknande anhållan från allmogen, på hvilken grefven den 19 November nyssnämnda år meddelar följande svar och resolution: [49])

„Swar och Resolution på några fråge puncter, som befallningsman på Ålandh, Staphan Hansson inlagt hafuer. Datum Stockholm den 19 Nowemberis Anno 1651.

I. att dem må effterlåtas, der på landet ett hospital att oprätta, effter som der ähre många vssla och elendige spetelska, de och dagligen det Gudh bettre mer och mer tiltaga, af dett tillfellet, att de mycket med de siuka som de sålunda j sine gårdar hafua, umgå måste, beklagandes att de vthan någen försyn taga och bruka deres grannars och råågrannars bååtar och åhrar, och annan fiske redskap, utj deres frånwaro, dem de sedan effter dem medh fruchtan handtera måste. — Resolutio:

Befallningsman på Ålandh warder detta ährendet medh almogen på wisse stembningar öfverleggiandes, huad som till ett hospitals oprättande kan betarfuas. Huilket almogen skall godwilligen der till vthgiöra, på det att sådan farlig och smittosam siukdomb icke må aldeles taga öfuerhanden.

II. att de fattiga j hospitalet må effter låtet till oppehälle alle saakörerne som der falla kunna, både af crimi-

---

[48]) Radloff F. W. Beskrifning öfver Åland, pag. 219. Åbo 1795.

[49]) Införes här endast till den del som rörer hospitalet; återfinnes fullständig i Ålands Copiebok 1613—1663 fol. 82, i Finl. Statsarkiv.

nalibus och andra små sakörer, sampt ödes räntan. — Resolutio:

Emedan dessa påster ingen stat turbera och de sig elliest icke kunne oppehålla, effterlåtes dem på H. K. M:tz nådige behag, alenast halfua deelen af alle saakörerne, sampt heela ödes rentan, emedan den ähr owiss, och uthgåår efter som tijderne gifua sig undertijden 20, uudertijden 30, 40 eller till det högsta 50 daler sölfer m:t om åhrett.

III. att till hospitalet må förordnat blifua de twenne lass brennewedh, som de kalla håhlwedh, och almogen framföra till ladugårdarne. — Resolutio:"

Aldenstundh detta gåår intet cronan af och slottet bekommer des föruthan så mycken wedh som der kan behöfuas, effterlåtes dem sammaledes på H. K. M:tz nådiga behag ofuanbemelte twenne lass wedh, allenast af den sochnen der hospitalet bebygdt blifuer.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Stockholm Datum. Anno et Die vt supra.
Peer Brahe."

Till plats för hospitalet utsågs Gloskär, en enstaka holme under Skogboda by i Föglö socken, och under vintern lät befallningsmannen till hospitals byggnadernas uppförande ditföra färdigt upphugget timmer, men då uppsättningen af husen skulle vidtaga, satte sig pastor i Föglö [50]) häremot samt förhindrade byggnadsföretaget, emedan, såsom det synes, han trodde sig komma att åläggas att besöka de sjuka dersammastädes. Klagomål öfver detta tilltag anfördes hos Pehr Brahe, som derpå i bref af den 1 Juni 1652 förkla-

---

[50]) Ericus Nicolai Nycopensis omtalas som pastor i Föglö 1642—1665. Se Strandberg C. H. Åbo erkestifts herdaminne Del. II pag. 18.

rar att: „såframt kyrkoherden något vidare sig häremot sätter eller vill sådant förhindra skall han derföre hårdeligen tilltalt blifva och tillbörligen plikta på ort och ställe som vederbör.“ [51])

De byggnader, som nu uppfördes, bestodo af två stugor för de spetelska, den ena för männen den andra för qvinnorna, samt på ett af stånd från dessa en stuga för före-

---

[51]) Tigerstedt K. K. Bref från generalguvernörer och landshöfdingar i Finland förnämligast under drottning Kristinas tid. 1 häft. pag. 161. Åbo 1869. — T. anför dock brefvet såsom dateradt den 1 Juni 1653, ehuru allt tyder på att detsamma härrör från 1652. — I sin helhet är det, enligt samma källa, af följande lydelse:

„Per Brahe grefve till Wisingsborg etc.“

„Alldenstund vi uti nästförledne novembri månad, efter samtlige allmogens på Åland inständige begäran, hafve på hennes kongl. maj:ts vägnar och nådigaste behag, för godt funnit efterlåta ett hospital der å landet att upprättas, der de många spetelska och sjuka som dageligen mer och mer tilltaga, och från andras umgänge måste uteslutne vara, kunna herbergerade och med sine nödtorftigheter försörjde warda, sammaledes ock dertill ett lägligt rum och ställe uppletas. Och ehuruväl befallningsmannen, prosten, tolfmännerna och en del af gemene allmogen efter noga inqvisition hafva befunnit samma hospital vara lägligast att uppbygga uppå en allmännings holme uti Föglö socken Glooskär benämnd, dit ock befallningsmannen hafver allaredo färdigt upphugget timmer till dess bebyggning framföra låtit, likväl skall kyrkoherden dersammastädes understå sig detta förhindra, att samma hus icke kunna blifva uppsatte, emedan han utan tvifvel befruktar, det han undertiden de sjuka besöka skulle. Så emedan detta är ett högnödigt verk som hvars och ens embete likmätigt är till att befordra och intet förhindra, och isynnerhet hans som en själssörjare är, och borde det framför alle andra drifva, hvarföre befalles härmed befallningsmannen Staffan Hansson det han detta christelige verket så befordrar, att sjelfva hospitalet utan något dröjsmål och nu medan sommartiden är må förfärdigadt blifva, dit de fattiga sjuke med det snaraste sedan kunna sitt tillträde hafva. Och så framt kyrkoherden något vidare sig häremot sätter eller vill sådant förhindra, skall han derföre hårdeligen tilltalt blifva och tillbörligen plikta på ort och ställe som vederbör. Der alle som vederbör hafve sig att efterrätta. Datum Stockholm den 1 Juni 1653. [1652]

Peer Brahe.

ståndaren, hvilken byggnad synes hafva bestått af en „studerkammare“, „farstuga“ och tvenne “stugur.“ Dessutom uppfördes en badstuga för de spetelska, äfvensom ett fähus för hospitalets två kor. Ytterligare omnämnes två „pörten.“ Om våren 1653 voro byggnaderna färdiga att emottaga de sjuka, hvarföre Pehr Brahe d. 23 Maj nyssnämnda år utfärdar följande reglemente för inrättningen:[52])

„Effter som hospitals huusen på Åland ähre ferdige och de siuka allaredo dijt församblade, altså hafue vij för nödigt funnit probsten der sammastedes wyrdige och wällärde herr Boëtium Murenium sampt befallningsman ährligh och wäl:d Staphan Hansson att betroo hospitals jnspectionen huadh de fattigass nödtorfft kan fordra så att det gudeliga wercket må stå i goda terminis och hafua de efterföllande punchter att observera:

Först att huussen hålles åhrligen wedh macht af förra gifna förordning, och the siuka få sin nödtorfft till wedh och födan. Hafwandes stadigt een godh föreståndare boendes uth på samma holma j afskildt huus eensam eller åth högstone sielf annan, för infallande siukdom, att uthreesa, om han ligger till sängs.

2. att bespisningen och wedh ordningen författas till alla tree stufworna och dirigeras medh måtto, elliest kunna the af swäldt och kiöldh förderfuas.

3. att föreståndaren må hafua een julla som är giordh och vedh machthålles af hospitals fisco och att han honom icke vijdare brukar ähn till kyrcko och prestegårdh, men icke till skalckheet och tiggerij j byiarna, när han till så-

---

[52]) Ålands Copiebok 1613—1663 fol. 88—90, i Finl. statsarkiv och Tigerstedt K. K. Bref från generalguvernörer och landshöfdingar pag. 157.

dana ärender icke behöfues, så måste han ståå läst, att the siuka aldrig j någen rådh af rumet fara måtte.

4. Att the smittosamma hafua kockkiäril med sig, säng- och gånge kläder jtem medfölgd så stoor som therass arff, tillåter, verificerat på heradztinget.

5. Om walmar, blagarn, skoor och strumpor manglar, att föreståndaren låter kyrckioherden annotera huart slagh for sig till therass tarff. Samma lengd emothtager ländsmannen att leffuerera befallningsmannen och när befallningsmannen har oförsummeligen dijt skaffat vthbyter föreståndaren j en godh mans uärwaru.

6. Skall offerstockar j alla hambnar oprättass effter maneret,[53]) föreståndare förordnass j visitationen aff probsten den kyrkoherden och sexmennerne vthwällia. Penningarna optagass twå gångor om åhret nembl. om midsommarn och sijda hösten och huad penningar j huar offerstock faller låta deth pastoren antechna och sedan lefuerera befalningsmannen lengden och penningarna till hospitals fiscum.

7. Såsom befallningsmannen åhrligen håller och lefuererer richtig rechning medh quitentier huadh förstört och igen blifuit ähr effter antalet på the siuka, dy måste enär rechningen bårtsändes ett extrakt igien blifua j någen kyrckia, att probsten beskedh giöra kan till nödige påminnelser, anten fiscus afftager eller tiltager när der effterfrågass, eller så offta the fattigass nöd fordrar och skall prepositus åthminstone reessa huart annat åhr till hospitalet att förfara all legenheet, elliest adsisterar befallningsmannen j alla

---

[53]). Sådana offerstockar uppsattes å följande orter: I Föglö och Kökar: Gränhamn, Flisö, Glipö, Helsö och 1661 äfven i Björkö hamn. I Kumlinge: Enklinge, Seglinge. I Brändö: (Norr-)Jurmo och Fiskö; I Lemland: Rödhamn och Nyhamn.

åfwan be:te bestellningar och derföre swarar, att all richtighet finnes.

8. Att icke föreståndaren må giöra orätt, tillåtes the siuka hafua bissman justerat moth then andra.

9. Att föreståndaren aldrigh ähr aff öön, sina eller the fattigass ährender öfuer ett dygn j sänder.

10. Att samma föreståndare förbiudes wedh hårdt straff tillgiörande, att vmgåås j hopa medh de siuka, vthe på holman eller i theras stugur eij häller oförvägen, att rånna j gårdar och kyrckiobänckiar, uthan något afsöndrar sig. Sammaledes att straff föllier på försummelse och otrohet, så frampt han varder beslagin eller öfuertygat.

11. Att de siuka må dristigt nämna uth för sockne presterne huadh the fåå och huadh them brister ner the dijt komma och the kungiöra probsten och befallningsmannen.

12. Almossen som sändes ifrån hampnarna eller gott folck j landet, att the richtigt framkomma aff huar och een som emottager, till thes the komma dijt vth, och att de leggiass j låtter och föreståndaren fåår endubbelt eller tredubbelt som jnspectorerne för skäligit befinna.

Huadh öfrigit kån vara så medh gudstienstens förettande, som elliest deras begrafningar eller huadh det hälst vara kan heemstelles vtj probstens som ock är ordinarius jnspector öfver barna skolan sampt befallningsmannens goda och nijtälskande disposition, och vtj de saker som angåår consistorio skola de der resolution affhämpta. Her alle som wederböör hafue sig att efterretta. Datum Stockholm den 23 Maij Åhr 1653.

Per Brahe.“

I detta reglemente antydes, att de sjuka äfven skola tillgodoses med nödig presterlig omvårdnad, men denna be-

stämmelse vållade icke ringa svårigheter. Pastor i Föglö, som allt fortfarande betraktade inrättningen med allt annat än blida ögon, nekade att „det ringaste bispringa de fattige och de sjuke“ i hospitalet „hvarken med Gudz ords tröstande eller sacramentens meddelande“ och hade till yttermera säkerhet af domkapitlet utverkat befrielse derifrån. Något särskildt anslag för aflönande af en hospitalsprest ingick ej heller i hospitalets stat, hvarföre ingen annan utväg stod öppen, än att hos regeringen anhålla om hospitalsstatens ökande till afhjelpande af denna brist. Vid riksdagen i Upsala 1654 framlemnade derföre allmogen från Åland en begäran härom,[54]) jemte det de tillika anhöllo om konungens

---

[54]) Ungefär samtidigt inlemnade äfven befallningsman Staphan Hansson till kammarkollegium i Stockholm en skrift i samma syfte, daterad den 13 Martij 1654, hvaraf ett utdrag meddelas af Tigerstedt K. K. Bref från generalguvernörer och landshöfdingar, noten på pag. 157 och 158. Då detsamma innehåller åtskilliga notiser af intresse må det här intagas:

Efter som hans greflige excellens riksdrotzet och general guverneuren hafver af en christelig nitälskan och till att förekomma, att icke den grufveliga Spetälskan sig allt för mycket skulle inrotas af det umgänge som de sjuka förorsakade, i det de bodde ibland sine slägt och förvandter, låtit förfärdiga och uppbygga ett litet hospital, och der inflytta de besmittade och sjuklige menniskor, hvilka äro till 12 personer dertill h. g. exc:s nådigst har förordnat till uppehälle halfve sakörene, hela ödesräntan och de tvenne lass bränneved som kalas koleved, hvilket är en nådig förunning. Men efter presten der i socknen herr Erik har dragit sig undan, att han intet vill till det ringaste bispringa de fattige och de sjuke, hvarken med Guds ords tröstande eller sacramentens meddelande deruppå han presten har förskaffat sig capituli skrift: alltså är mycket af nöden en prest som dem uti andeliga så väl som i verldsliga måtto spisa kunde. Nu är fuller prester till att finna, som gerna skola det göra, men medlen att uppehålla honom med fattas. Derföre bönfall:r jag på de fattigas vägnar till e. exc:r och nåder det e. exc:r och n:r för Guds skull, och för be:te christeliga verks fortsättande, något nådigst dertill förunna, dermed hospitalet kunde blifva vid makt hållet. Kyrkoherden der i socknen är beneficerad med hela tionden,

stadfästelse äfven den 21 Juni 1654 meddelades samt är af följande lydelse:

„Kongl. Resolution och förklaring på samptliga almogens af Finland, Österbotn och Åland widh Rijkzdagen underdånigst insinuerade beswer och postulata. Dat. 21 Juni 1654. [46])

Ålandh.

§ 4. Berettahess och underdånigst, att rixdrätzet och för detta general gouverneur öfwer stoorfurstendömet Finlandh, hafwer för dem speetälske, som der på Åhland finnes till 10 persohner, låtit upprätta, på K. M:tz nådige behag och wijdharee ratification, ett hospital, der vtj dhe siuke ifrån andres omgenge kunde flyttias och afskilde warda vnderdånigst begiärandes, att Kongl. M:tt dem der wedh handhafwa jemwähl och dem och dheras siälasörjare, med något vnderhåld benåda wille. Så emädan Kongl. M:tt förnimmer denne theras begiäran skiälig, dy låter Kongl. M:tt sig den så mycket heller behaga, och för den skuld, dem

---

och dess förutan sitter uti god lägenhet. Hvad e. exc:r och n:r härutinnan nådigst behaga att göra, hemställes sådant på det underdånigaste uti händer.

. . . . . Är ock en extraordinarie ränta, som tillförene så länge riksens råd har förestått häradshöfdingedömet der på Åland, som faller af härads allmänningarne, hvilken sig till det högsta belöper till 60 d:r kopp:t efter den förhöjning och värdering som på persedlarne gjorde äro, hvilken ränta häradshöfdingens utskickade eller ombetrodde uppburit hafver. Om samma ränta kunde läggas under hospitalet, vore det en stor hjelp.

[46]) Riksregistraturet för 1654 Del. I fol. 900 v. i kongl. sv. riksarkivet. — I Ålands Copiebok 1613—1663 fol. 86 i Finl. statsarkiv ingår samma resolution ord för ord, men med följande rubrik och datum: „Konungzlig Resolution förskaffat aff högwälb:ne herren Rickzdrotzen j Rickzdagen 1654 den 21 Martij.“ Hvarpå denna olikhet beror, har jag icke kunnat utröna.

siukom till vederhåld härmed nådigst förunna, een häredz almenning, som häradtz höfdingarne, för detta öfwer dheras löhn hafft hafwa; Såsom och härmed förordnar, den som theres predikant åhr helfften aff den tijondhe som pastor i Fögell, för giäst och skintzning, den nu ophäfwen åhr, här till heel och hollen niutåt hafwer, till sitt oppehelle, att skola må niuta och behålla. Actum vt supra.

Carl Gustaff."

Sedan denna kongl. resolution erhållits, antogs prestmannen Lars Hammar till både prest och föreståndare för hospitalet. De sjukas förplägning skedde efter ett af befallningsmannen Hansson och prosten Muur uppgjordt „förslagh om hospitals förtäringen i Fögell A:o 1653 den 21 Augusti." Detta förslag, ehuru aldrig af styrelsen ordentligen fastställdt, följdes likväl under hela den tid, hospitalet egde bestånd, och upptog: [56])

På 1 Person.

Om hela åhret	Om månan.
4 t:r 4 capp:r spannemåll af alle slagh	11 capp:r.
32 capp:r rogh, ...	200 kakur för en person i månan till brödh.
6 1/4 capp:r rogh, thet ofuer är blif:r till dricka och kokmjöll.	
5 5/8 ℔ humbla	3/8 ℔
1 L℔ 2 ℔ smör	1 5/12 ℔
12 ℔ fläsk	1 ℔
2 1/2 L℔ kiött	3 ℔
12 L℔ saltfisk	1 L℔
1 L℔ 6 ℔ salt till kookz	2 ℔

[56]) Ålands Copiebok 1613—1663 fol. 110.

På Personer 12. 1653.

hela åhret à 12 månadher 31 dagh på månan.
49½ t:a spannemål . . . . . 4 t:r 4 capp:r.
13 L℔ ⅓ ℔ smör . . . . . 1 L℔ 1½ ℔
3 L℔ 7½ ℔ humbla . . . . . 5 ⅝ ℔
7 L℔ 4 ℔ fläsk . . . . . 12 ℔
30 L℔ kiött . . . . . 2 L℔ 10 ℔
144 L℔ salt fisk, tunnan 13 L℔ reknat . 12 L℔
15 L℔ 12 ℔ salt, tunnan à 14 L℔ . . . 1 L℔ 6 ℔

Blifwer förtäring för herr Lars och hans hustro och tvenne legohion, efter han hafwer på sigh tagit jempte preste tiensten föreståndare embetet för 4 personer efter vnderskrefne ordningh.

18 t:r spannemåhl, både til brödh, kokmjöll, gryn och dricka.
1 L℔ 2½ ℔ humbla.
2 L℔ 8 ℔ fläsk.
3 L℔ 8 ℔ smör.
1½ t:a salt fisk.
½ t:a salt.

J stellet för tårt kött och fisk, beståss honom ett slachtenöth om 20 dal. k. m:t. Förutthan detta beståss honom efter kongl. breff, halfwa behållen kyrckiotijondh som der j sochen åhrl. faller, och der till sin nödige brennewedh såssom och en tienligh båth, som han kan sig af och an enär så anträngер komma fort medh. Vtj det öfrige må han sielf wara betenkt, och sig skyldig finna låta, att wara jnspectorerne lydige utj det dhe efter skrifteligh vndfångne order, och elliest huad dhe gått finna som hospitalet lendher til opbyggelse, honom förestållandes warder; deremot bestås honom att aflöna sitt leijofolk med kopp:r m:t 20 dal. och til beskaps vtfordring, jempte dhe fattigas 2 st:n koor, som han skall hafua undher sin handterning dem fattigom til nytte,

200 kerfwor halm och 12 sledelas gått höö, sig och the fattige til nytta bruka det almenings fiskie, som wid samme almenings holma belägit är, och något dhe der näst belägne ähr, hvilka framedeles skola blifwa specificerade. [57])

„Detta så för denne gångon honom til rettelse welat meddela. Actum Castelholm den 11 Augustij Anno 1654".

„Så wijda embetet tillåter giör iag all hielp att påminna her befalningzmannen."

„Boëtius Murenius". „Staffan Hansson".

De medel, hvilka hospitalet sålunda erhållit sig anslagna, stego enligt hospitalets i behåll varande räkenskaper till följande belopp: [58]) (i daler silf. m:t).

Året.	Högmåls sakören.	Små sakören.	Ödes räntan.	Allmänninge räntan.	Hospitalets enskilda sakören.	Summa.
1651	13:19: 4⅘	4:16.—	151:11:21⅗	— — —	— — —	169:15: 2⅘
1652	87:24:19⅕	31:—:—	125: 1: 4⅕	— — —	— — —	244: 1:23⅘
1653	11:29:—	3:16:16	169: 6: 9⅘	— — —	— — —	184:20: 1⅘
1654	— — —	— — —	92:26:14⅖	— — —	— — —	92:26:14⅖
1655	83:22: 8		86:12:14⅖	— — —	— — —	170: 2:22⅘
1656	43: 2:16		164:31:—	24:31: 9⅘	6:21: 8	239:22: 9⅘
1657	56:17: 8.		195:22:18	28:31: 4[59])	6:20:12	287:27:18
1658	24:14: 6⅘		457:13: 4⅕	26:31: 4	1:—:—	509:26:15
1659	53:13: 8		257:27:19⅗	24:31: 4	4: 2:—	340:11: 7
1660	14:26:16		172: 1: 8⅗	— — —	3:10:16	190: 6:66⅘

Härtill kom medel influtna i de uti hamnarna uppstälda offerstockarna. Dessa utgjorde:

[57]) I Ålands Jordebok för 1661 fol. 474 upptagas följande holmar som „hospitals egendom:" Stora Biörkskier, Kråkskiär, Lambskiär, Grytskiär, Qwiggeskiär, Långbetskiär, Kaijskiär, Rönkubb, Drakankubb, Ormgåhl, Ormgåhlskiär, Gloskiär, Lille Gloskiär, Såskiär, Lille Biörkskiär.

[58]) Hospitals räkenskaperna finnas införda i Ålands landsböc-

1656: 37 d:r 26 öre k. m:t.
1657: — „ — „ „ „
1658: 50 „ 12 „ „ „
1659: 40 „ 19½ „ „ „
1660: 49 „ 45 „ „ „

Dessutom åtog sig allmogen 1656 i de flesta socknar på Åland att årligen efter råd och lägenhet lemna en allmosa till julkost åt de spetelska i hospitalet. Äfven Saltvik hade biträdt denna förbindelse, men uti ett sockenstämmo protokoll från 1658 heter det: „efter Saltwik ångrade och ryggiade sin lofuen, och vttydde blifua skulle en vtlago, blef almosan icke lefrerat op i scholan mehr än af 11 bönder och samma almosan bleff skiftat emillan the 2 spittelska i Saltwik. J och för sådan beskyldning och vttydning frågas aldrig mehr efter bemälte juulkost i någon sokn, utan skal förhöras, efter kongens intrader icke tilreckia, om the spittelska kunna slippa hädan efter the 50 dal. eller icke, som kongl. ordningen them påleggier vtgöra til hospitalet, ty the spittelska böra icke suelta ihiäl, eij heller bör för bespisningens skull, the spittelska så lenge liggia uti soknarna, som nu i några åhr skedt är, eij heller haar Cronan medel i sådana fegdetider gifua större underhåld. Begäres för then skul almogens goda betenkiande huad de gilla och ogilla, at thet kan hafua bestånd huad i visitationer och soknstemmor beslutet warder och embeterna blifua obefleckiade. Och weta att sega the oroliga opstussare at befallningsman Oluff Häger fijk befalning i

---

ker i Finlands statsarkiv. Under den tid hospitalet varade eger arkivet sådana landsböcker endast för åren 1651—1660, 1664, 1666, 1668, 1670.

[56]) Häruti ingår bland andra persedlar: 2 L℔ maalätin torr fisk och 2 L℔ 9 ℔ maaletin ost, lefvererade af Saltvik socken. (Se Ålands landsbok för 1657 fol. 113).

rekenkammarn 1656 in Oktobri at prosten skulle tala med almogen i visitation om bemälte almosa til hospitalet, eliest wore almogen aldrig therom påminter. Resolutio Vulgi." [60])

Oaktadt dessa omständigheter levererade emellertid flertalet socknar julkost till hospitalet. Saltvik äfven 1664 och 1666. Ehuru ganska sparsamma, bidrogo de dock något till underhållet [61])

Vidare erhölls då och då gåfvor såväl af kronan som af en och annan enskild person. Sålunda tillföll hospitalet 1657:

1 t:na smör (värderad till 10 : 12 : 19$^1/_5$ s. m:t.)
107 L℔ smör („ „ 64 : 6 : 9$^3/_5$ s. m:t.)

hvilket kronan bekommit såsom vrakgods från en vid Åland strandad norrlands skuta [62]). De af enskilda personer gjorda

---

[60]) Kladd på acta visitatoria uthi Boëtij Murenij tijd, fol. 154.

[61]) Julkost inflöt 1656 från: Jomala, Lemland och Lumparland.
1657 „ : Lemland, Lumparland och Sund.
1658 „ : Finström, Hammarland och Lemland.
1658 „ : Kökar, Finström, Lumparland, Jomala, Hammarland och Fögel.
1660 „ : Fögel, Jomala, Lemland, Finström och Sund.
1664 „ : Lemland, Jomala, Sundh, Hammarland, Finström och Saltvik.
1666 „ : Vårdö, Saltvik, Jomala, Hammarland, Finström, Lemland och Lumparland.
1668 „ : Sund, Finström, Getha, Hammarland, Ekerö och Lemland.
1670 „ : Ekerö.

För att visa hvari denna julkost bestod, må här meddelas, hvad den utgjorde för 1656:

Aff Jomala socken: 5 L℔ 18 ℔ brödh, 3 L℔ 10 ℔ kött.
Aff Lemlandz Moderkyrkia: 5 L℔ 13 ℔ brödh, 2 L℔ 14 ℔ kött, 16 ℔ flesk, 3 ℔ ost.
Aff Lemlandz Capell: 2 L℔ 7 ℔ brödh, 12$^1/_2$ ℔ kött, 12$^1/_2$ ℔ torr fisk.

[62]) Rörande detta smör må följande skrifvelser meddelas ur Ålands landsbok för 1656 fol. 213 och 212.

föräringarna äro ganska få och oansenliga. De betydligaste

Helsan med Gudh Alzmechtigh tillförende;

Alldenstund, befallningzman Olof Efwertsson, man förnimmer, att iblandh det godz, hvilket i nästförgångne höst där på Ålandh vtaf den dersammastädz strandadhe norlandz skutan bärgades, finnes een dhel, som cronan enskyldt tillkommer. Hvarföre befalles edher här medh att J samma crononens godz till hospitalets på Åhlandh oppehälle lefwerera och afföllia låta, allenast att J der på tagha en richtigh verificerad specification och qwitantz. Elliest och emedan här klagat warder, huruledhes dhe fattige i bemälte hospital intet uthbekomma deras wahnlige vnderhåldh, som dem af saakören och ödesräntan där på landet ähr förordnat. Dy skole J i lijka måtto låta edher plickt wara, att vtfordra j rättan tidh samma deras förordnadhe vnderhåll och dem det tillstella. Gudhi befahlet. Af Stockholm den 29 Maij 1657.

På dragande kalls och ämbetes wägnar:

Herman Flemingh. Gustavus Bonde.
Jöran Flemingh. Jesper Krusbiörn.
Nils Erichsson Rosenfäldt. Christoffer Springer.

Bekenne wij oss undertecknade at hafua giort och fattat een ijkmäktig werderningh eller prijss opå dee 9¼ tunnor widh Castelholm slott liggiande färskämbde smör, som ähr j bland annat wrakgods funnit uthj Åhlands skieren, som war förgångit aff den skutan ifrån Pijtå och aff dee högwälborne herrar Rijkz och Cammar Rådh förährad till Ålands hospitals fattiga; nembl. huart lijsspund öfuer alt, det bättre och sämbre effter een stoor dell war aldeles förmuglat och bortskiempt, sex mark koppermynt; wij hafue och dess lijkest opweget forb:te 9¼ t:na smör, hvilket eij mehra woge medh trähn och allt effter alla botnerne wore mäst borte 125¼ L℔. Sielfue smör trän woge wij desslijkast sädan, hwilka woge tillhopa 18¼ L℔ blifuer alt så igen rent smör behållit 107 L℔; att wij så således hafua werderat och pröfuat medh godt samweet weet wara och eij mehr; betyge wij medh wåre nampn och bomerken härunder.

Actum Castelholm den 3 September Anno 1657.

Mats Thomasson i Svensböhle. (bom.)
Sigfrid Rasmusson i Buskböhle. (bom.)

Hans Danielson.

gjordes af Herman Fleming, som 1658 förärade 15 daler kopp. m:t och 1660 29 dal. 8 öre kopp. m:t.

Af detta knappt tillmätta underhåll afgick, utom den del af allmosorna, som tillföll presten och föreståndaren, än en del, som icke kom hospitalets innevånare tillgodo. Sålunda beviljade landshöfding Lorentz Creutz i bref, dat. Castelholm d. 20 Juli 1653, af den till hospitalet anslagna ödesräntan 2 tunnor spanmål årligen åt en ålderdomssvag och bräcklig hustru Susanna, enka efter förra kyrkoherden i Föglö.[63]) I 1656 års räkenskap anmärkes äfven, att efter drottning Christinas resolution skall „uthaf huarie ödhes hemman, som icke för fäfot ligger roteras iblandh dee beholdne heman, at båtsmennen bekomma deraf sine hemkalls penningar, som ähr höst och wåhr penninger af huart hemman 5 dal. k. m:t och ähr nu ödhes hemman 38 st. efter denna ödes leugdens inneholdh à 2 dal. solf:r m:t hemmanet, som löper 66 dal.“ [64])

Af 1657 års ödes ränta anslogs vidare två tunnor spanmål åt hvardera af de spetelska pigorna i Saltvik (Valborg Matsdotter i Ödkarby och Mats Bengtsons dotter Brita i Fremmanby), hvilka icke inkommit i hospitalet.[65]) Enl. landshöfdingen Erich von der Lindes befallning af d. 25 Aug. 1658 levererades af hospitals medlen under 1659 och 1660 åt „den ofärdiga poijken i Saltwijck“ tillsammans 108 d:r 25 öre k:r m:t.[66]) 1664 lefverades efter kongl. hofrättens befalning „åth ett litet barn, hvilkas föräldrar aflijfwa-

[63]) Ålands copie bok 1613—1663 pag. 93.

[64]) Ålands landsbok för 1656 fol. 154. Sedermera erhölls dock kännedom om att af de nämnda 38 ödes hemmanen, 16 st. icke aflönat båtsmän för det året, hvarföre 42 dal. s. m:t återbetalades till hospitalet.

[65]) Ålands landsbok för 1657 fol. 307, 484, 485.

[66]) Ålands landsbok för 1660 fol. 395.

des, 1 tna rågh“ [67]) och slutligen beviljades 1670 två tunnor spannmål årligen åt förra kyrkoherdens i Lemland Jacobs enka Cicilia Jacobsdotter. [68])

Hurudant tillståndet i hospitalet i sjelfva verket var, framgår bland annat af de ransakningar, som prosten Muur tid efter annan anställde dersammastädes. Den första sådan, som kommit till vår kännedom, hölls 1658. Dervid anmärktes: [69])

1. Uthi gudztienesten fanss inghen brist.

2. The elendighe begära lijnkläder och strumpor.

3. The älendigass stugur falla omkull igenom trytandhe på åsar.

4. Till bastugu ughnen och schorstenarna förschaffas 200 tegell, 4 tr kalck, item till taken 12 knippor näffuer.

5. The fattige begära förökning på vedh. Item begära såå, soll och embar.

6. Förschaffas dem färschare kött, och bortbytass dett gambla eller försälliass.

1660 den 22 februari hölls likaledes ransakning uti hospitalet, hvarvid följande punkter antecknades: [70])

„1. The spetelske äkro 9.

2. Thessa behende sigh inghen brist hafva i gudztjensten på något sätt.

3. Bekendhe nu alla husen vara bootadhe, och sigh hafva nogot quar af kalken och teglen som the finge i fiool ifrån Saltvijk.

4. Begärte till the 3 högtijdher, som åhr juul, påsch och pingessdagh, blifva vederquechte med någen bätter be-

---

[67]) Ålands landsbok för 1664 fol. 108.

[68]) Ålands landsbok för 1670 fol. 43, 194.

[69]) Kladd på acta visitatoria vthi Boëtij Murenij tid, fol. 162 v.

[70]) l. c. fol. 186.

spijssningh åhn på andra tijdher, och bejakadhe præpositus till h:r befalningzmannenss vijdare consents, bekomma på person aff hospitalz medlen 3 ℔ k. m:t.

5. Begärte få niuta sin bååt att föra åth sigh eenbuskar, och när yppenvatnet åhr till att uthläggia sina sijk- och flundernäät, och lofva icke på annat sätt missbruka bååthen. Och der samma bååt skulle tagass ifrån dem, göra the sigh der öfuer ett stoort sampveet, och kunna icke begå sigh med then torra maaten, effter the åhro förr wana i vällmachten att förtära fisk. Säija der hoos: om någhon beträder them på andrass holmar eller fischevatn att fjka och faara, må the frijt schiuta ihiel them. Låtha och gå sigh storligh till hierta att de schola hafva förspoort vara mistänkta af kyrkioherden her Ehrich Nicolaj för the creatur som han klagar sigh mista på sina holmar. Kyrkioherden blef full förehållen om han kan öfvertygha them att bruka schalkhet på sitt fischievatn eller holmar, ther till han suaradhe fuller neij. Men ther hoos sade han sigh aldrigh mehr torass släppa tijt något creatuur. Eliest sadhe sigh för åhn hospitalet tijt blef satt hafva full stoor ymnogheet med fisch, men sedan haar thet inthet vankat på hans fiskiovatn, ty när hanss folck kommer, så hafva andhra släpat före. Antingen the göra eller andra på therass halss, veet han inthet. Præpositus förmanade the siuka ingalundha missbruka bååten, utan fischia på hospitaals vatn, huilket åhr vidt och fishiericht nock.

6. Lofvadess effter therass begäran lijn 1 L℔ till näät. Tiära $^1/_2$ fierdingh, spijk 40 st. Ärter någhra capper. Item korn $^1/_2$ span, och behöfve the väll 1 $^1/_2$ tn ther om befalningzmannen schall anmodass.

7. Herr Larss köper i Åbo af hospitaals medlen grant blaggarn till therass nödtorfft först hans lägenhet blifuer.

8. Herr Larss besuärar thet han inthet får i rettan

tijdh af herr befalningzmannen, huadh som lyder till sitt och the elendigass uppehälle. Sammaledess klagar att boskapzhusen ähro elaka. Item att weden förslår inthet till sina och the siukas huuss. Åstundar och promotion ther ifrån. Thetta är således resolverat, att några partzedlar lofvadhe præpositus schaffa när båthen kommer till Saltvijck och nu strax lefvereradhe han 5 D:r till lijnet; Een deel förmodass att herr befalningzman bijspringer värkligben, som haar hospitales intraderna under hendher, enär han ther om ansöckt varder, på thett att föreståndaren kan få inköpa lärfft och huadh mehra han behöffuer, bootha huusen i rettan tijdh, och veda alla eldhusen till sina och therass tarfver. Thet öfrigha remitterar præpositus h. högvyrd. biscopen efter förestondaren är af goda meriter och qvaliteter, så länghe han vidh hospitalet varit hafver."

Vid riksdagen 1660 inlemnade nu pastor i Föglö Ericus Nicolai vidare en underdånig supplik om återbekommande af den hälft af kyrkotionde, hvilken blifvit donerad under „hospitalet, som står i församblingen .... mig och församblingen till en stor skada och men." [71]) Likväl lyckades han ej vinna understöd för sin begäran. Vid samma riksdag inlemnade äfven prosten Muur ett betänkande rörande de brister som finnas på Åland. Uti detta [71]) förmäles: . . . „att schole-stugun som A:o 1639 upsattes förfaller och spetals huusen som A:o 1651 bygdes, äre i stort olag, och några tarfhuus till scholan och hospitalet äre obygde. Nog will allmogen föra alla åkor, göra dagzwerken och sammanskiuta penningar och byggia till alla requisita, och sedan åhrlig widh macht hålla, så frampt thet görs

[71]) Presterskapets på Åland supplikationer och besvär vid riksdagen 1660, i kongl. sv. riksarkivet.

them godt i afräkning på winteråkor och the årlige dagzwerken. Hospitals medlen förslå intet till the smittosammes kost och kläder som ähr stundom 12, 14, 16, ja många fler i landet, som ingen fördristar sig låta afföra för mangel på lifzmedel, för ähn några falla undan. Sedan presten och föreståndaren med the sina, bör och hafwa sin lön och kost, och ther till behöfwes itt stort quantum, och intraderna ähre ringa och owissa, som ähr: 1) Halfwa saakörspenningarna. 2) Allmenninge rentan, widh pass 60 d:r k. m:t. 3) Ödesräntan. 4) Halfva kyrkiotijenden i Föglö socken, huilken prosten klagar at A:o 1657 stijger allenast 3 1/2 t:r i spannmåhl, huilken halfpart hoos E. K. M:t pastor loci med tårar underdånigst, såsom af ålder warit haar, åhrlig här efter allernådigst få tillbaka igen at niuta för sin stoora nödh och fattigdom, supplicando böönfaller. 5) Wädh till 4 stugur och 2 pörthen, war förordnadt kohlwädh af nestliggande socken Lemland benemnd. Men nu skall Åland wara förskont at uthgöra bemälte kohlwädh, och i fisco ähr intet at kiöpa en sticka wädh före och på sommarkosten är 30 daler geld."

Vid samma riksdag synes dessutom fråga hafva uppstått om hospitalets flyttning till och sammanslående med Sjählö hospital i Nagu, men detta förslag bifölls icke, utan förklaras det i en kongl. resolution på presterskapets besvär, dat. Götheborg den 2 Mars 1660, att: „kongl. maij:t förspörjer eij gärna någon scholas ruin, dy wil kongl. maij:t befalla landzhöfdingen, att Ålandz barneskola och hospitalet wijdh macht hålles." [72]) I en följande resolution dat. Stockholm d. 28 nov. 1660 förordnas vidare: [73])

[72]) Stjernman A. A. Alla riksdagars och mötens beslut. Del. II pag. 1323. Stockholm 1729.

[73]) Riksregistraturet för 1660 Del. III fol. 493 och 495, i kongl. sv. riksarkivet.

§ 4. „Hospitalet, som för några åhr sedan är oprättat på Ålandh, kan icke för sijne olägenheter skull till Siälö hospital i Naghu transporterat warda, uthan kongl. maij:t will nådigst vara omtänkt huru det med ett nödvändigt underhåldh måtte försörias, deraf då de fattige kunne bestås när landshöfdingen, som derom skall draga bekymmer gifver omständeligen tillkänna, hwaraf det kommer, att de dertill förordnade medell icke nu så wäl som tillförene kan tillräkia, och iembwäl med något tilldrägeligt förslagh inkommer, huruledes något dertill läggias och deputeras kan.

§ 9. Kongl. Maij:t will och effter medlen falla knappe wedh hospitalet på Åland, att hospitals prästen dersammastädes låter sig nöija medh den tijonde delen af allmosor och gåfwor, som dhe fattige kunne tilldelas, efter den disposition som landshöfdingen gjordt hafwer, hälst emädhan dhe fattige shulle elliest der han skulle behålla tredie dhelen, widh så beswärlige tijder, allt för stoor nödh och brist lijda. Hwad kålweden belangar, som Lemblandh sochn för detta hafwer gifwit till hospitalet, så kan Kongl. Maij:t den icke påtvinga allmogen såsom en ordinarie uthlago, hälst effter den uthi landshöfding Stellan Mörners tijdh är allenast af egen godvilligheet så af den sochnen som några andre utgifwen och elliest sedan igenom allmogens beswär, förmedelst kongl. resolution i Götheborg skedd, uphäfwen. Doch will Kongl. Maij:t nådigst efterlåta att emedan hospitals medlen brista och elliest ingen uthwägh der finnes på brännewedh, landshöfdingen då må tillsee, om han icke kan förmå allmoghen i Lemlandz sochn till att godwilligen giöra dhe fatttge någon bijståndh med wedh, effter det är ett christeligit wärk och alle ähre plichtige att hielpa dhe fattige. Domspannen anlangande, som af hospitals tienden plägar falla och hospitals prästen begärer för

sigh behålla, kan intet annat bewillias, än det som för waant ähr, att den som säden mäter tager och domspannen. Kongl. Maij:t will elliest framdeles taga i nådigt betänkande hospitals prästens underdåniga postulatum, om att få niuta ett ödeshemman fritt för uthlagor, [74]) när Kongl. Maij:t

---

[74]) Vid visitationen i Föglö den 2 febr. 1661 finnes antecknadt: „Opå hospitals predikantens Dn. Laurentij Hammars begäran, kunde för denna gång ingen annan resolution fålla, än at ofwanbemälte Dn. Laurentio gifs låf och tillstånd at boo på dett hiemmanet, som han af ödhe der i nägden vptagit hafwer, med den condition och dee wilkor, som han sielf tilbiudher, intill dess att öfwerheten låter flyttia the spettelskas stughur och huus vth på udden af öön, och längre bort ifrån predikantens huus; men så snart thet skiett är skall predikanten igen flyttia dijt till dem och blifwa stadigt boandes när them, för dee skääl och orsaker, som hospitals personerna i sijn trägna böön till proosten anmält och honom föredraghit hafwa. (Se Boetii Murenij kladd fol. 203).

Vid den visitation som hölls i hospitalet samma år den 27 Juli förklarar herr Lars „dessa vara orsakerna hwij han antagit ödes hemmanet och stundom wil boo där och stundom på öön:"

1) För boskapzbetetz felandhe.

2) För then stora wednöden skull.

3) För the kalla stugurna skull åth sigh och sina små barn.

4) För the älendigas huus hwilka äre när in på prästens och föreståndarens der ifrå röken och stanken kennes görligha, som offta wädret blås ifrån theras huus in på hans huus.

5) För prestens ringa intrader skull at föda sigh, sin hustru, barn och tienstefolk medh.

6) Effter han för the älendigas skul icke kan uthan stoort beswär få legofolk.

7) Barnen är omöijeligit wachta sedan the lära löpa uth på holmen, ifrån the älendigas huus och gärdz gård.

„Hans tilsäijelsse är dhenne:"

„At så offta fagert wäder är at han och the älendige kunna stå vnder baran himmel, skall ingen brist wara på alla kyrkiodaghar på någon gudztienst. Tillåter icke wäderleken wil han giöra på en söken dagh så häreffter som tilförendhe, ia undertijden wekopredikan när ingen aposteldagh infaller så frampt h:s högw:d biskopen honom pålägger. Sedhan om meenföret blifuer höst och wår, wil han achta på tijden och boo stadigt på öön til thes ijsen blifuer stark

för dhe många och hoopige beswär, som nu åligga kan något bättre lijsat blifwa. Och will elliest till det sidsta efter som och deröfwer klagas, att befallningzmännen måtte uthlefwerera hospitalet dess räntor i rättan tidh, efter

---

at man kan kiöra, sammaledes om wåren til thes meenföret ändas. Doch alt thetta med förord at om the siuka gå närmare husen uthj hans frånwaru än uthj hans närwaru och derigenom förskreker honom och pigan som molkar och stiltar theras koor, så at han får ingen som wil wara i husen och ansa dheras boskap, så tröst icke heller han gå i samma huus och wara theras predikant och föreståndare."

„Sidst will h:r Lars swara före at med theras koor, miölk och annat skal handlas så troligha uthj hans frånwaro som närwaro, begärander vnderdånigst och ödmiukeligst nådigh och gunstig resolution på dhenne sin förklaringh, sampt sina och the fattigas beswär och postulater, och aller nådigst befordringh till stadigh frijheet på bem:te ödes hemman, som han på häredztinget antagit hafuer." (Se Boëtii Murenij kladd fol. 208).

Den frihet från utskylder för det upptagna ödo hemmanet, hvilken utlofvats och hvarom han här ytterligare anhåller, kom honom doch aldrig till del. (Se Ålands landsbok för 1668 fol. 220). Först efter hans död 1667 erhöll hans enka, på särskild anhållan derom, genom ett kongl. bref dat. Stockholm d. 28 Junij 1870 bemälte hemman i Skogbodha att „uti sin lifstidh, och sit enkie ståndh oturberat besittia, niuta och behålla frijdt för dhe afgåendhe wissa och owissa vthlagor." (Se Ålands landsbok för 1675 fol. 413).

I 5:te punkten af sin här ofvan anförda förklaring klagar presten öfver sina knappa inkomster. Dessa bestodo af i början hälften, senare endast tionde delen af allmosorna, äfvensom hälften af kyrkotionden ifrån Föglö. Dessa senare uppgingo till följande belopp:

1655 :	20	t:r	$24^{1}/_{4}$	capp.	spanmål	1664 :	33	t:r	$21^{5}/_{8}$ capp. spanmål.
1656 :	15	„	$20^{3}/_{4}$	„	rågh	1665 :	38	„	1 „ „
	4	„	$28^{1}/_{4}$	„	korn	1666 :	43	„	$12^{1}/_{2}$ „ „
1657 :	34	„	$19^{1}/_{2}$	„	spanmål	1667 :	49	„	31 „ „
1658 :	16	„	$-^{3}/_{4}$	„	„	1668 :	36	„	$18^{7}/_{8}$ „ „
1659 :	13	„	$28^{1}/_{4}$	„	„	1670 :	46	„	$11^{47}/_{80}$ „ „
1660 :	31	„	$20^{11}/_{24}$	„	„				
1663 :	34	„	$10^{1}/_{2}$	„	„				

Såsom tillika föreståndare uppbar han dessutom fri kost för 4 personer, 20 dal. k. m. till aflönande af sitt legofolk samt något hö och halm. I stället för halm levererades dock emellanåt „rutin rö."

wägen är lång och meenföret understundom länge påstående, så framt dhe icke wele wara förtänkte att swara till skadan, som af försummelsen kan förorsakas, der och landshöfdingen måste hålla hand öfwer."

Med anledning af § 4 i denna resolution hördes äfven hospitalsföreståndaren Lars Hammar rörande orsakerna, hvarföre hospitalsmedlen nu, „falla knappare än i the första åhren" och förklarar han detta härröra deraf att: [75])

1) Uthi första åhren war inthet så stoort antaal, som sedhan begynte ökas.

2) När the älendige uthfördes första gången hadhe salig Staphan Hansson behållit capital af 1652, 1653 och 1654 till 1500 d: koppar mynt.

3) Ähr hospitals vpbörden förminskat af fördubblingz båtzmennernes afbetalande. Jtem af mykit wedh kiöpandhe till 4 stugur och 2 pörters tarfueliga eldningar, och nu ähre dhe wedlösse til den stundande kalla hösten och wintren.

4) Förmenas än restera på sal. Staphan Hanssons opbörd öfver 70 d:r koppar m:t effter Olof Efwertzsons räckningh prostens lefrerat, synes honom hafva richtigt betalt, och der han än något hadhe inne med sigh efter samma räkenskapz innehåll lefrerar han til hospitalet om h:s n:de nådigst behagar.

Efter denna tid utfärdade kongl. kammar kollegium i Stockholm en ny stat för hospitalet, hvilken endast i så måtto skilde sig ifrån den förra, att i stället för ödesräntan anslogs 200 d:r s.m:t årligen af Ålands ordinarie ränta. Hospitalets inkomster gestaltade sig härefter på följande sätt: (i s.m:t.)

---

[75]) Kladd på acta visitatoria uthi Boetij Murenij tijd, fol. 207.

Året.	Saköresmedel.	Af Ålands ordinarie ränta.	Allmänningens räntan.	Hospitalets enskilda sakören.	Summa.
1663	46 : 14 : 14²/₈	200 : — : —	— : — : —	— : — : —	246 : 14 : 14²/₈
1664	30 : 5 : 8	200 : — : —	— : — : —	4 : — : —	234 : 5 : 8
1665	47 : 14 : 20⁴/₈	200 : — : —	— : — : —	— : — : —	247 : 14 : 20⁴/₈
1666	70 : 28 : 16	200 : — : —	8 : 22 : 16	— : — : —	279 : 19 : 8
1667	57 : 16 : —	200 : — : —	— : — : —	— : — : —	257 : 16 : —
1668	54 : 16 : 7²/₈	200 : — : —	— : 20 : —	— : — : —	255 : 4 : 7²/₈
1669	74 : 10 : —	200 : — : —	— : — : —	— : — : —	274 : 10 : —
1670	200 : 26 : 18	200 : — : —	— : — : —	— : — : —	400 : 26 : 18

Härtill kom offerstocks medel:

1664: 44 d:r 27 öre k. m:t.
1666: 12 „ 18½ „ „ „
1668: 28 „ 5½ „ „ „
1670: 34 „ 2½ „ „ „

Ehuru tillgångarna sålunda något förbättrades, var staten likväl fortfarande alltför knapp, hvarjemte bristerna och svårigheterna vid hospitalet år för år ökades. Visitationsprotokollen lemna de bästa upplysningar om förhållandena derstädes.

Anno 1661 d. 27 Julij höltz denna ransakningh uthi Föglöö hospital. [76])

Hospitalspredikantens och föreståndaren w:ge herr Lars Hammars beswär och postulata:

1) Hafwer hospitalet ingen brandwedh at wänta af Lemlands Sochn, och i förledne åhr och winter ledh hospitalet sådan nödh af köld och mangel på wed att koka, bryggia och baka etc. at hvarken jagh eller dhe fattige tröste på sådant sätt länger blifwa widh hospitalet.

2) Almosa eller julekost i stelle för the 50 D:rs med-

[76]) Kladd på acta visitatoria uthi Boëtij Murenij tijd, fol. 207.

följd är intet längre at lijta på effter h:s n:s förordningh, ty almogen förminskar åhr frå åhr och säija presterna i ögonen, at the tröste inga flera uthlagor taga på sigh. Om än några gudfruchtige gifwa skule så är wägen lång och måste gifwas i lego för forslande.

3) Gärde höö och halm kunde aldernådigst effterlåtas af Föglöö Sochn, effter the andre Sochnar i landet äre mykit aflägne och faller besvärligt föra så lång wägh.

4) Behöfves kiöpas bååt effter then förra båten är uthgammal och kan icke lengre brukas at föra boskapen emellan klipporna, eller at hempta proviant medh, det undertijden skee måste.

5) På föreståndarens huus finnas thesse brister. Vthj studercammaren äre golftilior 5 afrutna mitt på. Farstugu uthan tak och golf, dock är näfuer så mykit i behåll at stugun och farstugun kan täckias medh. Båda stugurna mykit kalla och mosslösa och synes dagen genom såten och knutarna mångenstädz. Boskapzhusen måste flyttias på högre ställe, ty offta gå boskapen på snödrifwan och huustaken och trampa taken all sönder om vintren, och hjelper inthet boota. Om wåren står watnet aln högt in i husen fodret förderfwas och boskapen får inthet liggia.

Thesse puncter hadhe the smittosamma som nu åhre 11 personer: [77])

1) Om wåren och sommaren äre mans- och qwinspersoner uthj huar sin stuga, men när kalt är nödgas the för wedlösa wara alla uthj en stuga natt och dagh.

2) Beretta sigh aldrigh hafua hafft någon brist på ordinari och extraord. gudztienst och offta fåt predikan på söknedagar.

---

[77]) Kladd på acta visitatoria uthi Boëtij Murenij tijd, fol. 207 v.

3) Norstugun syda båda rösten och haar långt nederfallit om icke stolpar wore undersatte, taket mosslöst, nefuerlöst och så kall at ingen der uthj wara kan. Söder stugun haar laka på 2 stellen.

4) Medh wed waar ful got knapt i förra åhren, efter i Lemland många byar hafua dragit sigh undan, endels af prætension, endels af gammal sedwenia, endels af frijhet uthj sal. Hans Staphansons tijdh.

5) Wedh 46 fampnar bewijser föreståndaren hospitalet betarfua åhrligh nembl. 10 till huartera the älendigas stugor och så mykit til hans stugur, sedan 6 famnar til malttorkningh. Men i förleden höst och winter klaga the älendige gråtandes, at the wist allesamman hade frusit ihiäl, om the och icke sielfue hadhe rest uth på hospitals klipporne och opslitit enebuskar. Sedan ijsen lades woro dhe så illa uthstadde på stora hafzfiälen at the motte slå ijs een heel dagh, och hade båten der sunkit ned med alt folket, om the icke hade hafft med sigh, 2 båtar, som dijt äre kompne med the eländige frå sochnarne. Eliest berätta dhe, at her tils har funnits på hosp. klipporne någon ymnighet på enebuskar, men nu fins inthet mehr.

6) Ull til strumpor begära the.

7) Båten är förderuat af enebuskars förande, och begära een starck ny båt nu strax kiöpas åt sig. H:r Lars böd them sin båt efter han haar 2 som kostar 12 D:r, men the wela hafwa een större.

8) Lijn $^1/_2$ L℔ begära the nu strax till näät såsom wanligt warit haar medan yppenwattnet ähr, efter the tröste icke dageligh äta salt fisk om wår, sommar och höst, emot theras sedwenia i skärgården. Skulle dhe och ophålla sigh medh salt fisk på den tijden til nödtorfften, så skole thet mykit kosta cronan. Alla theras näät äre gambla och uthslitna och

bedia h:r befalningsmannen sender them lijnet effter h:r Lars kan icke få kiöpa hvarken i Stocholm eller Refwel.

9) Kiött 1 ℔ på personen begära the här effter i huar månadt, klagandes 3 ℔ wara för lijtet.

10) Gryn orka the icke mala och them kunna the icke heller wara föruthan, uthan här effter begära.

11) Göra sigh sielfva dricka böd h:r Lars them för mistanka skull, förebärandes at somblige åhr är swagt korn och meltes icke huart fempte korn, men altijdh wela the älendiga hafua lijka godt dricka och då dhe bryggia sielfwa är han uthan mistankar, men bryggia förwägra the sigh aldeles.

12) Till juul, påsk och pingestdagh begära the på huar person i huar högtijdh better dricka och något slacht at byta sin emellan.

13) Hospitals koor äro 2, men een är gammul, molkar lithet och bijter inthet foder på om wintern och henne begära the till slacht till juulen.

14) Effter miölken af 2 koor spijsar inthet till så många personer, ty begära the at hospitals kona blifwa 3.

15) Hospitals staten på dheras månakost begärte the prosten wille then opläsa; prosten swaradhe: sigh ingen stat hafua fåt uthan the bespijsas effter ett förslag, som han och sal. Staphan Hansson giorde i nödfall och det kan icke opläsas, effter owist är om det blir beståt. The svarade: öfverheten wil the fattige wäl therföre förmoda wij at the inthet förminska, uthan heller påöka.

16) Klaga öfwer Hammarland och Ekeröö at the sende icke i wåras 14 dagars kost med dhe 2 pigorna dädan fördes, ther doch wanligit är hafua med sigh huar person 2 månars kost.

17) The giffta som hafwa små barn och äre hoos sina fattige mödrar, begära at the icke må strengias effter hospi-

tals instructionen, uthan för sin fattigdom få niuta til födo och kläder alt hwad hosp. tilfaller i arff.

18) The som äre giffta och hafwa föräldrar begära få leff resa hem een gång om åhret at tala med sitt folk, och när prosten något sadhe dher emot, begyntte the gråta.

19) The smittosamma bodho h:r Lars boo qwar på öön och ingalunda flyttia $^1/_2$ mijl der ifrå til Skooboda ödeshemmanet och der han så boo will, dock dhe ogerna ömsa, bedia dhe biskopen hielpa honom till en annan god lägenhet och the få een annan präst och föreståndare, ungh h:r Erich i Föglöö eller hwem h:s högw:t god kenner i hans ställe, för rolighet skul. The greto öfur sådana åthskilnad och wille ingalunda samtyckia. The sadhe och, om någon fara är af dhet, at theras huus äre när bygde in på prestens och förestådarens huus, begärte dhe nyia huus förbyggias på Sanskiär som ligger söderst på udden på samma holma och då är ingen fahra at iu presten och föreståndaren kan hoos them boo.

Anno 1664 then 22 Februarij hade the eländige thesse besuär och klaghemål in för prosten:[78])

1) Bekende the 7 personer som än lefua sig hafua inghen brist på Gudz ordh, sampt höguördighe nattuarden.

2) Jcke heller någon brist på sin spissnings uthdelande.

3) Strumpor manglar för dem, jtem linkläder. Blef sagdt att her befalningz Mannen wille thetta medh thet första beställa.

4) Bastuffuan heel rutin till väggiarne, sampt trädet nederfallit uthi husset, så att the fattigha haffua inthet fådt brånna lithet [?] af sigh på ett $^1/_2$ åhr. Blef sagt at her befalningzmannen ville med thet första här om beställa, at the kunde få huss.

---

[78]) Kladd på acta visitatoria uthi Boëtij Murenij tijd, fol. 228.

5) En stufua ähr heel och hållen förderfuat, så att inthe folck kan vistas i honom, den andra som the ähre uthi lutha båda rösterna att the weta inthet annat huar timma och stundh än taket skall falla neder och slå ihiäl dem; och alla sina kistor och drijkes tunnor hafua the huggit sönder och lagdt på gålffuet att gå på och ormarna krypa in allestädes till them nätter och daghar, att the inthet töras sofua alla i sender. Förmodes att her befalningzmannen beställer härom, så att the kunde få ett annat huss.

6) Begära the att hospitalet kunde flyttias ifrå sodan aflegen ort uth i haafuet på en annan ordt som bequemlighare ähr in åt landet, der slächten och andra Gudfruchtiga understundom kunde någhot få sändha them effter alla huss ähre nu förfalne och måste på [nytt] upstättias. Thetta wille h. befalningzmannen andraghas för h. n. wälb. landshöfdingen och P.

7) Begära the så länge hospitalet är på samma stelle få niuta Föglö sochens julekåst till miölck, färsk fisk och annat färskt, uthan theras ordinari förtäringh, effter the ähre swåra hetzsighe af sin siucka, och altjdh ätha den tårra och salta maten. Efter almogen och thetta begärer, så samptycker prosten, om h. befalningzmannen och wil samtycka til thes h. n. welb. landzhöfdingen resolution sender.

8) Begära the båth, så wela the med henne sielfua förskaffa sig fersk fisk, eliest wela the hafua salt fisk effter staten. Thetta står til befalningzmannen, huruwijda han kan hielpa them hoos welb. landzhöfdingen.

9) Ölkar, dryckeskärl sampt dödkista och några månars kost haffua the siuka inthet hafft medh sigh effter prostens befalninghen. Bleff sagt at presterna och kyrkiones förmän skola komma på böter, om här effter försummas.

10) Med vedh kunna the inthet hiälpa sig under 15 famnar. Thetta disponerar her befallningzmannen om.

11) Begära att them kunde efterlåthas the penninghar som kunna gifuas af högha herrar j hamnarna. Blef sagt at the siuka motte wara til frydz med welb. landzhöfdingens disposition och the gode herrars order som gifva pengar. Theras tienare skola hafua sagt: om min herre och fru wijste, at the älendige icke enskijlt finge, tå sende the intet, ty på sådan disposition bedja the siuka för them som giffua.

12) Begära the få enskijlt niuta almossegåfuor, som sändas [från] landet. Bleff sagt at medh julkosten kan inthet ske för föres [?] skul, utan huadh presterskapet giffua på andra tijder wil prosten skrifua dem till.

13) Begära the siuka få wederquecka sig med någon better bespijsning på the 3 stora höghtijder, til maat och dryk, än daglig skeer, thet somliga åhr bestått ähr och nu afskutit. Prosten efterlåter på sin gröda om h. befalningzmannen wil samtycka at hwar person får en wis portion som för bestått är i then kongl. rekencamaren.

Fölia föreståndarens förra inlagda besuär:

1) Begge stugurna med baakugnen til taak, weggiar och golff äre aldeles oduglige, så at presten uthi kalla tijder moste taga quarteer i röökpörte.

2) Item behöfues boskapshusen reparation och ömsas på annat stelle.

3) Bryggkäril wil han intet hålla för så ringa betalning.

4) Behöfues wara gärdzgård på sitt förra stelle, then siuka i wädlösa opbrendt hafua.

5) Behöfues bååt såsom för thetta skedt är, at föra the siukas köör emillan klipporna, och til theras ährenders utreesande.

6) Kumblinge undandrager sig gifua wed och juulkost emot welb. landshöfdinges befalning.

Pastor loci skal åhrlig rætta sig efter then 11 p. i hospitals instruktionen.

Boëtius Muur.

Anno 1665 den 17 Julij höltz ransaakningh widh Hospitalet. [79])

Dhe elendigass beswär och bekännelse, som nu äro 7 personer:

1) Sadhe sig ingen brist hafwa på ordinarij och extraordinarij gudstienst icke heller på sin månadskost, undantagandess saltfisk haar manglat i denna wår och sommar och effter saltfisk är i förstonne gifwin dhe elendige effter giordh förslagh af sal. Staphan Hansson, begära dhe ost eller slachtnööt i höst i stellet för samma fisk.

2) Effter dhe gambla fiundernäten sadess vara aldeles obrukelige; ty begära de ödmiukeligen af h:r befalningzmannen 1 L$ lijn och et halft L$ hampa.

3) Till lijnkläden begära dhe 6 alnar lerfft till huar person och siällhudar till skoor.

4) Begära dhe den nya stufwun som h:r Erick sålde h:r befalningzmannen, wille låta hugga ett stort farstufwu till, der vthj de kunde hafua sine kistor och wedh, och sedan låta snarast skee kan köpass näfwer till, och upsättia ett stenkast ifrån de gamble stufworne, der en röön står, sunnan på husen, der dhe och seijer finnes lägenhet till brun, bätter än på något annat ställe.

5) Vthj ingendera gambla stufwun trösta dee boo öfwer wintren; ty spartaghen och bördzåssarna äro rutnade, och stöder satte under tacket och rösten.

---

[79]) Kladd på acta visitatoria uthi Boëtij Murenij tild, fol. 240.

6) Badstufwu behöfwa the tillkommande åhr.

7) Vthi den gambla kyrkiogården säija de wara så fullpackat at dee kunna inga flera lijck, der nedersättia. Efter the effta liggia siuka, att icke mehra än 2 eller 1 äre vppe, så kunna the icke hafwa kyrkiogården långdt ifrån husen, derföre blef sagdt, att den lilla platzen, som är sunnan om the gambla stufwurna, skall pröfwass medh jernstörar, om ther åhr diup jordemån, och när han blifwer full, måste the åther bruka den gambla kyrkiogården, om dertill intet tienligare ställe finss.

8) Behöfwa the twenne tunnor till spijssööl medh aldra förste.

Prästens beswär:

1) Efter Kumblinge sockn sänder dijtt sina spettelska och aldrigh hafwa gifwit juulkost mehr än ett åhr. Begäress hr befalningsmannen behagar bruka de medel som dher till tiena, att the må plickta, och här efter lydna bewijsa.

2) Säger cammartaket med golf och weggiar bewijsa[?]...

3) Bagarstufwun behöfwer botass till weggiar, tack, golf och vgnen. Item skorstenarna kalckslåss ofwan taket.

4) Farstufwun felar tack och golf.

5) Bryggekäril will han ingalunda länger hålla åth dhe siuka.

6) Förslebåth att ömsa the fattigass boskap klipporna emillan och miölkebåth, säger han sigh ingalunda länger kunna hålla, för the elendigass skull."

Såsom häraf synes, blefvo hospitalsbyggnaderna år för år allt bofälligare. Visserligen omnämna räkenskaperna att, 1670 ett pörte och en badstuga blifvit inköpta, men mer och mer nalkades den tid, då det skulle blifva nödvändigt att företaga en total nybyggnad af samtliga stugor. Emellertid hade hospitalets stat årligen öfverskridits, hvarföre

några besparingar icke funnes att tillgå för en sådan ombyggnad, och då hospitalet derjemte icke uppfyllt de förhoppningar, man fäst vid detsamma, fann styrelsen för godt att 1672 upplösa det samt förflytta dess innevånare, jemte de i socknarna förefintliga spetelska, till Sjählö hospital i Nagu. Den till hospitalets underhåll af Ålands ordinarie ränta anslagna summan af 200 d:r s.m:t öfverfördes derjemte till Sjählö hospitals stat.

Huru förhållandena efter hospitalets tillkomst gestaltade sig i de olika socknarna såväl för de spetelska som för de friska samt i hvad mån dess inrättande förmådde inverka hämmande på sjukdomens spridning och undanrödja de svårigheter, som förorsakades af de smittosammas vistelse i bygderna bland sina anhöriga, äfven derom lemna prosten Muurs visitations protokoll de säkraste upplysningar. Såsom ofvan anförts, intogos de första personerna i hospitalet 1653. Från och med detta år, må derför de i visitationsprotokollen ingående uppgifterna af ifrågavarande art fortsättningsvis här införas.

„1653 d. 15 Maij Hammarland."

„Spittelsk piga 1. Vthi prooff Oluff Person i Bredbolsta." [80])

„1653 d. 17 Maij Jomala."

„Hustru Karin i Sviby är misstenkt för spittelska. Befaltes Christi himmelsferdsdag låta besigtiga sig och taga församblingens doom. Spittelsk piga 1, hvilken med the andra afföres nu med första." [81])

„1653 d. 18 Maij Lemeland med Capellet."

---

[80]) Kladd på acta visitatoria i Boetii Murenii tijd, fol. 105 v. § 23.

[81]) l. c. fol. 107 § 16.

„Spittelska: Erik i Norboda schal afföras."

„Hustru Kirstin i Söderby weja the som stå i stool före, är befalt at kyrckioheerden med kyrkiorådet skal stema them til förhöör, som sky före." [82])

„1653 d. 1 April Sund med Capellet."

„Spittelska Anna i Månstekta och Simon ibid. till proff." [83])

„1654 d. 7 Mars Hammarland med Capellet."

„Spittelsk piga 1. Hustrur 2 i proff. Tingföras at the wela icke i profuetijden wara skilda i huus och umgenge ifrån annat folk." [84])

1654 d. 9 Mars Lemmeland."

Hustru Kirstin i Söderby befaltes forsamlingen besikta och settia til proof om de faasa för henne." [85])

„1654 d. 10 Mars Sund."

„Spittelsk Anna i Månstekta. Simon ib. står än i proff." [86])

„1654 d. 19 Aug. Lomparland."

„Then spittelska Eriks hustru haar burit sin salig mans kläder nid til siöön. Efftер hon icke kom tilstädes blef gifuit ordre om kläder och huus." [87])

„1655 d. 13 Martij Lemmeland."

„Hustru Kirstin i Söderby är dömbd spittelsk 1654. Blef sagt at huar sexman optager bröd och soffuel til en månakost, och hon afföres efter 8 dagar til hospitalet och haar

---

[82]) l. c. fol. 109 §§ 27 & 28.
[83]) l. c. fol. 115 v. § 20.
[84]) l. c. fol. 117 v. § 11.
[85]) l. c. fol. 118 v. § 10.
[86]) l. c. fol. 120 v. § 13.
[87]) l. c. fol. 121 v. § 10.

med sig kookketil, drickes halftunna, säng- och gångkläder, yxa och sikt.[88])

„1655 d. 16 Mars Hammarland."

„Spittelska hustrur 2 dömda, hvilka skola afföras strax ordre gifues af h. befalningsmannen om han troor medlen förslå til så många personer. Och blef sagt at the sku haa med sig 1 månakost, jtem seng- och gångkläder, kookkäril, drickes ½ tunna, yxe eller slipsten liten och brynsten. Jtem sikt. Vthi proff är än en gifft carl och poijke. Wid Ekerö också Erik Anderson i Storby, Maria Thomasdotter i Marby.[89])

„1655 d. 18 Mars Sund."

„Simon i Månstekta är satt i prooff. Men Lisbeeta flickan i Finby, som är hoos sin fader en inhysesman moste besiktas af lensmannen och några goda män med första."[90])

„1656 d. 27 Januarij Sund."

„Spittelsk pijgan från Månstekta wart dödh 1655. Skal ransakas huadh arff, som hon kan haffwa i löst och fast, och effter tingz ransakan och domen skall tagas zedell och then skickass till prosten. Alle de pertzedlarna skall werderas i penningh och höra hospitalet till."

„Simon Michelson besiktadhe allmogen och dömbde ähnnu stå i prooff."

„En flicka i Finby moste ähnnu besiktass."[91])

„1656 d. 1 Februarij Hammarland."

„Om then spettelska Annas instående arff at kräfva aff sin far syster och the 14 dalers rest, som Peer Sefferson haar leffererat salig befalningzmannen skola the clarera som detta angåår."

---

[88]) l. c. fol. 127 v. § 10.
[89]) l. c. fol 131 § 17.
[90]) l. c. fol. 131 v. § 13.
[91]) l. c. fol. 133 §§ 7, 8, 16.

„1655 fördes the spettelska til hospitalet och nu kräffwes at båthen är obetalt; remitteras til tinget at han må betalass aff the siwkas förwanther, ty af hospitals fisco kan icke tagas."

„Erich Anderson i Storby och Maria Tomasdotter i Maarby skola nu befrias eller fällas för ähn församblingen åthskillies, detta skedde och affdömbdess at the bådhe skola afföras."

„Maria Mattzdotter inhyses qwinna i Stoorbyn sättess i proff, och förbiudess henne medh sijne barn löpa inpå folck; dock må hon gå så nähr utom gålen, at gott folck kan giffua henne, och prästerna lysa esomofftast at församblingen sänder henne allmoso. Men huru thet skall blij medh hennes barn, motte uträttas på första häratz tingh."

„Henrik Ersons son i Posta skal besiktass nästkommandhe söndagh, effter fadren haffuer sielff någon tijdh hafft honnom seerskildt i ett annat hwss dherföre ähr han i roop kommen." [92])

„1656 d. 2 Februarij Jomala."

„Jacob Peerson i Swijby ähr mistänkt för spettelska och moste besiktass på kyrkiowallen af församblingen." [93])

„1656 Brendö.

„Spittelska som alredo hafua sin doom är Berthel i i Brendö, Hustru Jngebor i Åffua och 1 flicka: Om thessa gafs order, Til proff sattes thesse, som äre i rykte for spittelska. Hinder och Clemet i Jurmo. Thorsholma 1 piga." [94])

„1657 d. 3 Febr. Hammarlandh".

„Matz Erson uthi Österby för sin skamliga mun låffvadhe

---

[92]) l. c. fol. 135 v. §§ 13—17.
[93]) l. c. fol. 137 v. § 8.
[94]) l. c. fol. 143 § 16.

åth deen spetelska hustrun uthj Noorby 1/4 spann miööll och eliest annat huad han kan komma åstadh.“ [95])

„Anders Henriksson i Posta ähr effter witnesskrifftsen han ifrån Stockholm sigh förskaffadhe aff församlinghen ekrkänder frij för den spetelscha siuckdomen han war beskylit före.“ [96])

„1657 d. 5 Februarij Lemlandh.“

The spetelskass resande emott förbudh remitteres till befallningsmannen att afskaffa.“ [97])

„1658 d. 10 Mars [98]) Saltvik“ (sockenstämma i skolan).

„Tilsijes Maths Bengtson i Fremanby och Erich Hanson i Ökarby at the laga til några åhrs gångkläder i alla partzeler. Item sengkläder, Bräder och spiik til lijkkistor, yxe, eldkäril, dryckes- och maatkäril, jtem sengkläder til tarfwen at the siuka kunna afföras i wåår strax sådt och trädt ähr i första wäg, och lensmannen thetta pådrifwer efter ordre.[99])

„1658 Sochnestämma lyst Dominica Quasi-modo-geniti [d. 20 April] Saltvik.“

„Spetelska: Matz Bengtsons dotter i Främmanby, Erik Hanssons hustru syster i Åfvanåker, ähr afsagdt att de skola afförass strax warmt blifver och detta skola dherass slächt effterkomma. Desse hafwa sin arfzlott uthi löst och fast tillika medh andra syschonen. Sochnen låfvadhe een lithen hielp åth Matz B.“ [100]

„1658 d. 21 Juni holtz visitation uthi Hammarlandh cum Annexa“.

---

[95]) l. c. fol. 145 v. § 8.
[96]) l. c. fol. 146 v. § 29.
[97]) l. c. fol. 148 § 18.
[98]) Dominica invocavit.
[99]) l. c. fol. 154 § 2.
[100]) l. c. fol. 155 § III.

„Spetelskass huuss uthi Posta och Bredhbolsta skola upbrennass.“

„En spetelsk drengh uthi Skarpnötöö skall nu strax förskickas till hospitalet. Åth dee 2 små spetelske barnen i Eckeröö och Stoorby bleff gifvitt 5 D:r af Ekröö och 8 D:r af Jommala fattige stock. Item kåst tagass åth dem till 2 månars tijdh af Jommala juulkosten. Bräder och spijk till lijckistor förskaffas och dem. Per Sigfridzson beställer att jullkosten åth dee fattiga spetelska barnen uttföress till Maarsundh ifrån Jommala.“

„Den mistänkta pigan i Biörnhofda för spetelska effterlåtess resa till Stockholm att förskaffa sigh vittnesschrifft om sin sjukdoom“.

„Misstänkta spetelska pigan i Brebolsta effterlåthess och resa till Stockholm.“

„En poike i Sålööss ähr mistänkt och blef sagdt att gossens slekt schola hafva bekymber om honom att the förschaffa honom anten till Stockholm låtha probera honom, eller låtha insättia honom hoss någhon annan, som står i proff effter 7 p. i tiggiare ordninghen.“

„Bertil Skinnare, som står i proff ähr nu i Stockholm låtha probera sigh.“ [1])

„1659 d. 30 Maij höltz visitation i Sundsskären [Wårdö].“

„Clemmet Ersson i Grundsunda, som ähr misstenkt för spettelska dömde församblingen at han ähn nu länger skall stå i proff och behåller till sitt uppehälle juulekosten, som faller af skären.“

„Till de 2 älendigas nödtorfft och uppehälle i Löfföö effterleetz halfparten af dee fattigas stock peningar, men när

---

[1]) l. c. fol. 165 §§ 4, 10—14.

welb:na landshöfdingen kommer, kan pastor med 2 bönder præsentera, at h:s n:de meddelar honom något af hospitalsräntorna, efter inga andra medel finnas." [2])

„1660 d. 27 Febr. Hammarland."

„Samtyckes af almoghen att then pigan, som haar stått 4 åhr i proff, får af almosan (juulkosten) $^2/_3$ och brottfällinghen och gumman byta sinsemellan tridinghen."

Juulkosten i Äkröö försäliess 1 $^1/_2$ pundh och penningarna sendess till hospitaalet, och then pigan, som står i proff bekommer $^1/_2$ L:W." [3])

„1660 d. 29 Julij höltz visitation i Kumblinge Moorkyrkia."

„Om den spetelska poikenss i Seglinghe afförande till hospitalet disponerar pastor och kyrkioherden och ländzmannen med thet aldraförsta och sochnen lofwar hielpa kost och bååth." [4])

„1661 d. 25 Januarij Hammarland."

„Elsa i Biörnhufda spetelscha pighan skall nästa vårdagh afföras til hospitalet. Men pighan på Huittensteen skall besichtass och ther hon befinnes spetelsk med thet snaraste afförass." [5])

„1664 d. 17 Januari stod visitation uthj Getha.

„Then spetelscha i Olsnääs skall afföras när warmpt blifver." [6])

„1664 den 20 Januarij uthi Hammarland med Ekerö ö capell."

„Uthi Ekröö Torp finnes 2 spetelscha som hafva stått 4

---

[2]) l. c. fol. 175 §§ 9, 10.
[3]) l. c. fol. 190 v. §§ 14, 15.
[4]) l. c. fol. 197 § 17.
[5]) l. c. fol. 200 § 14.
[6]) l. c. fol. 222 § 15.

åhr i prof; I uthi samma by åhr nu i åhr satt i proff; i Storbyn åhr een spetelsk. Och beswära bönderna, att the spetelske åhre ovägna att umgås med the helbregdha, tagha vaten i theras brunnar, klifva öfver klifstättar, boo invedh husen, gå dristigt vidh och uthi kyrkian ibland ungdomen och ehuru väll the blifva förmante afstå med sådan dristigt omgenghe, achta the sådant inthet; blef sagdt att thet moste förbjudas på häradztinget, och theras huus byggias och settias något ifrån byyn. [7])

„1664 d. 22 Januari Jomala."

„Om slechten inthet vell tagha den drenghen i Lomingzöö, som åhr satt i proff och misstäncht för spetelschan med sig til Stockholm att låtha pröfva sig hoos någon doctore, så skola the nu hafvas på tingh och begäras assistence uti denna cusu af häradshöfdingen och befalningsmannen." [8])

„1664 d. 24 Januari Sundz Moorkyrkia.

„Jacob i Gesterby åhr misstänkt för spetelskan; item Matz Hinderson i Finby, och åhre begge satte i proff af hela församblingen med theras samtychio och bewilning, och första vårdagh resa begge till Stockholm att låtha probera sigh af förfaren doctore." [9])

„1666 then 18 Martij höltz visitatio i Finström."

„Hustru Anna i Toböle står i prooff för spittelska. Blef sagt att hon skal besiktas och dömas och ransakas om hon har något klagomåhl emot mannen." [10])

---

[7]) l. c. fol. 223 § 4.

[8]) l. c. fol. 224 v. § 15.

[9]) l. c. fol. 224 v. § 3.

[10]) l. c. fol. 243 v. § 7. — Följande § lyder: „Maria i Weestantresk hafuer Jacob Person hennes swåger mistankar til at hon är behajat med elak siukdom och eliest olåtig, så at suärfadren Hindrik Jacobson skal mest för hennes skul hafua gifuit sig ifrån honom. Blef sagt at Jacob må besvära sig för befalningzmannen att

Under de skilda åren voro följande antal personer intagna i hospitalet: [11])

	Män.	Qvinn.	Summa.	Högsta antalet på en gång närvarande personer.
1656 d. 10 Juli funnos intagna	3	3	6	11 st. under Aug. & Sept.
Inkomna emellan 1656 [10]/VII—1657 [9]/VII	5	3	8	
Aflidna „ „ „	3	2	5	
1657 d. 20 Juli qvarstodo	5	4	9	9 st. under Juli månad.
Inkomna emellan 1657 [10]/VII—1658 [9]/VII	—	—	—	
Aflidna „ „ „	2	—	2	
1658 d. 10 Juli hvarstodo	3	4	7	18 st. under Jan.—Mars.
Inkomna emellan 1658 [10]/VII—1659 [9]/VII	3	—	7	
Aflidna „ „ „	5	—	5	
1659 d. 10 Juli qvarstodo	3	7	10	10 st. under Juli—Dec.
Inkomna emellan 1659 [10]/VII—1660 [9]/VII	—	—	—	
Afledo „ „ „	2	3	5	
1660 d. 10 Juli qvarstodo	1	4	5	10 st. under Juni.
Inkomna emellan 1660 [10]/VII—1661 [9]/VII	1	4	5	
Atledo „ „ „	—	—	—	
1661 d. 10 Juli qvarstodo	2	8	10	
1661 [10]/VII—1664 [9]/VII saknas uppgifter	—	—	—	
1664 d. 10 Juli funnos intagna	1	4	5	9 st. under Nov. & Dec.
Inkomna emellan 1664 [10]/VII—1665 [9]/VII	1	3	4	
Aflidna „ „ „	—	3	3	
1665 d. 10 Juli qvarstodo	2	4	6	
1665 [10]/VII—1666 [9]/VII saknas närmare uppgifter; visitations prot. angifver summan till 7 personer	—	—	7	

Maria haar icke kunnat förlikas med sin suärfader eij heller kan han begå sig med henne. För misstanka om siukdomen skall hon på kyrkiovallen besiktas tilkommande söndag och tå af församblingen befrijas eller fällas," (se l. c. fol. 248 v. § 8.) — Denna § låter måhända tyda sig på sådant sätt, att man redan vid denna tid äfven på Åland gjorde bestämd skilnad emellan spetelska och veneriska åkommor.

[11]) Uppgifterna härom äro hemtade ur hospitals räkenskaperna införda i Ålands landsböcker, hvilka dock tyvärr, såsom redan nämnts, saknas för flera år.

1666 d. 10 Juli funnos intagna	1	5	6	7 st. under Oct.—Dec.
Inkomna emellan 1666 [10]/VII—1667 [9]/VII	—	2	2	
Aflidna „ „ „	—	3	3	
1667 d. 10 Juli qvarstodo	1	4	5	
1667 [10]/VII—1668 [9]/VII saknas uppgifter	—	—	—	
1668 d. 10 Juli qvarstodo	2	5	7	7 st. under Juli—Sept.
Inkomna emellan 1668 [10]/VII—1669 [9]/VII	—	—	—	
Aflidna „ „ „	—	1	1	
1669 d. 10 Juli qvarstodo	2	4	6	
1670 d. 10 Juli funnos intagna	?	?	11	11 st. under Juli—Dec.
Inkomna emellan 1670 [10]/VII—1671 [10]/VII	—	—	—	
Aflidna „ „ „	?	?	2	
1671 d. 11 Juli qvarstodo	?	?	9	
vidare uppgifter saknas.				

De intagnas namn, hemvist och tiden för deras vistelse uti hospitalet voro: [12])

Namn.	Hemvist.		Intagningsår och dag.	Dödsår och dag.
	Socken.	By.		
Märthen Nilsson . . .	Kumblinge	—	— [13])	1656 [13]/IX
Jacob Mårtensson . . .	Kumblinge	—	— [13])	1657 [27]/VII
Matts Jöransson . . .	Hammarland	—	— [13])	1657 [28]/III
Chirstin Nilsdotter (hustru)	Lemmeland	Söderby	1655	1660 [9]/IV
Malin Hansdotter (hustru)	Hammarland	Posta	1655	1659 [21]/IV
Anna Erichzdotter . .	Hammarland	—	— [13])	1668 [9]/X
Erich Andersson . . .	Ekerö	Storby	1656 [16]/VI	1657 [30]/III
Marije Thomasdotter .	Ekerö	Marby	1656 [16]/VI	1657 [22]/III
Bertil Mattzson	Kumblinge	Brendö	1656 [20]/VI	1659 [30]/V
Hindrich Andersson . .	Kumblinge	Jurmo	1656 [20]/VI	1659 [14]/III
Ingebår Mattsdotter (hustru)	Ekerö	—	1656 [20]/VI	1659 [26]/XII
Jisaack Mattzson . . .	Köckar	—	1656 [20]/IX	1659 [27]/III
Chirstin Hansdotter . .	Köckar	—	1656 [10]/X	1656 [18]/XI
Hindrick Staffansson .	Kumblinge	Seglinge	1657 [9]/VI	1658 [29]/V

[12]) Enl. hospitalets räkenskaper i Ålands landsböcker.
[13]) Intagen före d. 10 Juni 1656.

Namn.	Hemvist.		Intagningsår och dag.	Dödsår och dag.
	Socken.	By.		
Margeta Mattzdotter .	Kumblinge	Tårsholma	1658[13]/VIII	— [14])
Mattz Andersson . . .	Hammarland	Skarpnötö	1658[7]/IX	1660[25]/IV
Erich Andersson . . .	Hammarland	Salis	1658[7]/IX	1660[23]/III
Walborgh Michelsdotter	Ekerö	—	1658[7]/IX	— [14])
Marije Michelsdotter .	Ekerö	—	1658[7]/IX	— [19])
Erich Hansson	Kökar	—	1658[7]/IX	— [14])
Walburgh Mattzdotter	Saltvik	Ödkarby	1659[24]/V	1660[27]/III
Hindrich Mattzon . . .	Kumblinge	Seglinge	1660[9]/VIII	— [17])
Jngeborgh Jacobsdotter	Kumblinge	Jurmo	1660[3]/IX	1664[30]/XII
Malin Erichzdotter . .	Jomala	—	1660[30]/X	— [14])
Malin Erichsdotter . .	Hammarland	Lillebålsta	1661[21]/V	— [14])
Eltza Simonsdotter . .	Ekerö	Biörnhoffda	1661[21]/V	— [14])
Carin Clemetsdotter . .	Kumblinge	Jurmo	— [15])	1665[12]/V
Mattz Mattzson	Ekerö	Storby	1664[11]/IX	— [17])
Carin Mattzdotter . . .	Ekerö	Torp	1664[11]/IX	— [19])
Walborg Mattszdotter .	Ekerö	Torp	1664[11]/IX	1665[16]/IV
Marije Bengtsdotter . .	Ekerö	Öfverby	1664[11]/IX	1667[13]/III
Brijtha Mattzdotter . .	Saltwijk	Fremmanby	— [16])	1667[13]/I
Thomas Nilsson	—	—	— [16])	— [19])
Marie Mickelsdotter (hustru)	Wårdö	Löfwö	1666[4]/IX	— [19])
Elisabet Olufsdotter . .	Lumparland	Krockstada	1667[22]/III	1667[25]/IV
Knut Erichsson	—	—	— [15])	— [19])
Marje Michelsdotter . .	—	—	— [16])	— [19])
Margetha Matzdotter .	Ekerö	Finbo	— [16])	— [20])

1672 den 11 Juli utdelades sista gången månadskost vid Gloskärs hospital, hvarefter det upphörde och de då intagna hospitalshjonen jemte öfriga i socknarna förefint-

[14]) Afliden emellan 1661 [10]/VII och 1664 [10]/VII.
[15]) Intagen „ 1661 [10]/VII och 1664 [10]/VII.
[16]) Intagen „ 1665 [10]/VII och 1666 [10]/VII.
[17]) Afliden „ 1665 [10]/VII och 1666 [10]/VII.
[18]) Intagen „ 1667 [10]/VII och 1668 [10]/VII.
[19]) Lefde ännu 1669 [10]/VII.
[20]) Affördes 1672 i Augusti till Sjählö hospital i Nagu.

liga spetelska personer blefvo transporterade till Sjählö hospital i Nagu, der de från den 12 Augusti samma år njöto underhåll och vård.

De sålunda afsände voro följande: [21])

Namn.	Hemvist.		Döds år och dag.
	Socken.	By.	
Margreta Mattsdotter . . .	Eckerö	Finnbo	1675 [25]/v
Brita Andersdotter . . .	Eckerö	Torp	1677 [12]/IV
Eskil Simonsson	Jomala	Ödanböle	1676 [30]/IV
Erik Eskilson [22])	Jomala	„	före 1674 [1]/IX
Brita Sigfredsdotter . . .	Sund	Tosarby	„ „
Agnis Matzdotter	Kumlinge	Jurmo	1680 [9]/VI
Gärtrud Matsdotter [23]) . .	Kumlinge	Jurmo	före 1674 [1]/IX
Erich Erichsson	Finström	Bamböle	„ „
Mattz Matzson	Sund	Grundsunda	1676 [6]/IX
Karin Matzdotter (hustru) [23])	Föglö	Stentorpa	1676 [19]/II
Hans Erichson [24])	Föglö	Stentorpa	före 1674 [1]/IX
Sara Pålsdotter	Lemland	Wästeränghia	„ „
Erich Nilsson	Eckerö	Bölö	„ „
Matz Thomasson	Sund	Svänsbölö	„ „
Karin (hustru)	Eckerö	Storby	1676 [2]/II
Valbor Erichzdotter . . .	Jomala	Vestansunda	1677 [22]/V
Karin Sigfridzdotter . . .	Jomala	Ytterby	före 1674 [1]/IX
Karin Larsdotter (hustru) .	Kumlinge	Fiskö	„ „
Erich Erichsson Busk . .	Jomala	—	1676 [1]/VII
Matz Isaksson	Finström	Östergeta	1675 [28]/VIII
Olof Persson	Finström	Svartmara	1675 [10]/VII
Anna Hindrich Erichssons hustru	Finström	Olsnäs	före 1674 [1]/IX
Erich Hindersson	Finström	Olsnäs	1677 [22]/III

[21]) Åbo och Björneborgs Läns verifikationsbok pro anno 1675 foll. 2481 och 2483. — Huruvida hospitalets flyttning skett på grund af ett af regeringen derom fattadt formligt beslut, eller varit en af landshöfdingen på eget bevåg vidtagen åtgärd, framgår ej med full visshet ur tillgängliga handlingar. Åtminstone har det icke lyckats mig att anträffa någon kunglig skrifvelse härom och i Ålands landsbok för 1676 fol. 75 heter det kort om godt: „Såsom Ålandz Hospital, efter wälb:ne her landzhöffdingens Haraldh Oxes gottfinnande och förordning, är transporterat till Siählöö hospital i Finlandh, alltså

Omedelbart efter det denna flyttning skett, beordrade landshöfdingen professoren vid Åbo universitet medicine doktor Elias Tillandz att jemte en barberare resa till Sjählö, för att „besee“ dessa personer „så frampt om alle medh besmittsamma sjukdomar äre befängde eller om några deribland frije wore, att underhållet cronan tillgodo kunde besparas och de personer derifrån tagas.“ Såvidt vi kunnat finna, blef ingen af de nyssnämnda vid denna besigtning förklarad fri från spetelska. [25])

Fördelas slutligen samtliga i detta kapitel nämnda spetelska personer efter deras hemvist, gestaltar sig förhållandet på följande sätt:

Socken.	Män.	Qvinnor.	Summa.	Anmärkningar.
Ekerö. . .	5	14	19	Deraf 4 pers. fr. Torp, 4 fr. Storby, 3 fr. Marby.
Hammarland	7	7	14	Deraf 3 pers. fr. Posta.
Jomala . .	6	6	12	Deraf 2 pers. fr. Ödanböle, 2 fr. Svfby.
Sund . . .	5	5	10	Deraf 4 pers. fr. Finby, 3 fr. Mångstekta.
Wårdö . .	2	1	3	Deraf 2 pers. fr. Grundsunda.
Brändö . .	3	6	9	Deraf 6 pers. fr. Norr Jurmo.
Kumlinge .	4	2	6	Deraf 3 pers. fr. Seglinge.
Lemland .	5	2	7	Deraf 2 pers. fr. Norrby.
Lumparland	1	1	2	
Föglö. . .	2	2	4	
Kökar . .	4	2	6	
Finström .	2	1	3	
Geta . . .	2	1	3	Deraf 2 pers. fr. Olsnäs.
Saltvik . .	1	2	3	
Summa	49	52	101	

är dhet destinerade underhållet effter wederbörligit Qvitt:tz fol. 314 lefvererat — 200 D:r. —“

[22]) Son till föregående.

[23]) Syster till föregående.

[24]) Son till föregående född den 7 Febr. 1672.

[25]) Åbo och Björneborgs läns verificationsbok pro anno 1675 fol. 2496.

Till slut återstår ännu att nämna några ord om presterna och föreståndarne vid Gloskärs hospital. Såsom redan blifvit nämndt, tillsattes vid hospitalets upprättande prestmannen Lars Hammar till prest och föreståndare vid detsamma, i hvilken egenskap han qvarstod ända till sin död 1667. Hans enka Elisabeta Peersdotter åtnjöt ett nådår och har äfven uppgjort och undertecknat hospitals räkenskaperna för 1668. Efter mannens död flyttade hon med sina sex barn till ett hemman i Skogboda i Föglö socken, som hennes man i tiden af öde upptagit och hvilket hon genom ett kongl. bref dat. Stockholm den 28 Juni 1670 [26]) erhöll att fritt från alla uthagor njuta och besitta „uti sin lifstidh och sitt enkiestånd." Hammar efterträddes af Erik Portulinus, som qvarstod ända till hospitalets flyttning till Sjökö. Genom en kongl. resol. på biskopens och samtliga presterskapets af Åbo stift besvär gifven Stockholm den 13 Dec. 1672 [27]) förständigades väl biskopen och consisterium att beställa om hospitalspredikantens befordring till någon annan lägenhet, men likväl hade han 1674 ännu icke erhållit någon ny befattning. I en under nyssnämnda år till Kongl. Maj:t ställd skrifvelse [28]) klagar han öfver sin eländiga belägenhet dervid framhållande att „för den starka och onda stanck och lukt, som dhe Spetelske hade, meste i kiöldh och frost sampt slagg och regn min tienst under bahran himmel förrätta och i mehaföret om höst och wåhr offta legat uthi ijsen, derigenom iagh är blefwen, Gudh bättre, en siucklig man; och sedan hospitalet, efter E:s Kongl. Maij:ts alre nådigeste be-

[26]) Ålands landsbok för 1675 fol. 413.

[27]) Riks registrat. 1672 Del. III fol. 423 v. § 7, i kongl. sv riksarkivet.

[28]) Handlingar rörande hospitalerna i Finland, i kongl. sv. riksarkivet.

hagh och disposition, bleef A:o 1672 in Augusto, derifrån transporteradt till Nagu hospital i Siälöö, har iagh fattige man warit brödh och tienstelööss; och medh stärsta armodh mig och min fattige hustro och många små barn most ernähra och försöria; och sedan dee siuke således som förbe:t blefve derifrån transporterade till förbe:te Siälö, förr än åhret war om, så förwägrade her landzhöfdingen migh een gude tehl, af min wahnlige preste- och föreståndare löhn" .... „och lijkwähl haar iagh måst uppehålla min antecessoris änchia, medan hennes nådeåhr waradhe"; .... „Anno 1661 d. 29 Aprilis togh iagh emot ett chronohemman Hummersiö b:dt j Föglöö sochn belägit, genast för skatt och skuldh, att derigenom någorlunda winna, med Guds den alldre högstees wähleighnelsse, min och dhe fattige mines nödtorfftige uppehälle och allt sedan dragit skatt och skuldh derföre, med största armodh; där till medh för detta åhrl. mist 20 creatur, store och små, men nu, Gudh bättre, i detta åhr bortmist een häst, 5 st. koer, 3 st. oxar, 19 st. gamle får. Item några åhr tillförende 2 st. hästar; der tillmedh miste iagh igenom wådheelden i Åbo min gårdh som migh efter min salige suärfaders dödh föll till arfzlott och många fleer vederwärdigheeter haffue migh mött, dem iagh intet alla kan nämbna eller vpteckna, huarigenom iag ähr så utharmet och uthblåttadt, att iagh nu intet mehra äger att lefwa wedh medh dhe fattige mine, mycket mindre E:s Kgl. Maij:tz plichtskylldige uthlagor kan eller förmår uthgöra för det ringa hemman iagh brukar, som nu, Gudh bättre, är min endaste föde krook. Min sahlige fader war cappelan i Föglö sochn uthi 13 åhrs tijdh, och i hans ålderdom haar iagh förestådt församblingen för min fader een rum tijdh och sedermehra wid Hospitalet tient bådhe för lärare och Föreståndare i några åhr, allt intill dess det bleef trans-

porterat till een annan orth. Haar allsså tient i det hel. predikoämbetet i 24 åhr med största armodh. Supplicerar för den skulldh på det alldra underdånigeste, E. Kongl. Maij:t täcktess allernådigst ansee förberörde skiähl och mine trogne medh största armodh och vedermöda giorda tienster, och för den skulldh allernådigst beneficera migh med quartalen af hospitals predikantz- sampt föreståndare löhnen, som mig resterar; jämbwähl och af högh kongl. gunst och nåde, benåda mig medh frijheet på det chronohemman iagh nu åboer Hummersiö be:t i Föglö socha på Åhlandh till min och min hustroos liffztijd." I ett af biskopen och domkapitlet i Åbo utfärdadt intyg af den 9 Sept. 1674 [29]) bestyrkes Portulini armod, hvarvid tillika förklaras att „ehuru wäl man haffuer gärna söckt honom både för hans meriter och goda qualiteter till någhon annan lägenheet befordra, så haffuer man dock likwäll intheet kunnat någhet uthrätta, emedan han icke i det finska språket ähr kunnog, eij heller haffuer här några swenske honom tienlighe lägenheter sådan öpne varit." Genom ett kongl. bref dat. Stockholm den 30 Oktober 1674 [30]) erhöll han ock frihet från utlagor för sitt hemman „till dess han med någon verklig tjenst och lägenhet igen kan bliffva försedd."

Född 1626 slutade han sina dagar 1697 såsom komminister i Kökar.

---

[29]) Bilagd föregående ansökan.
[30]) Ålands landsbok för 1675 fol. 414.

Öfversigt.

En öfversigt af förekomsten och utbredningen af spetelskan, sådan den på grund af de i föregående afhandling ingående data härom kan uppgöras, måste alltid lemna mycket öfrigt att önska. Om man också antager att de flesta personer, som angripits af spetelska verkligen intagits i de för dem bestämda leprosorierna, måste man likväl derjemte ihågkomma att, synnerligen på de tider då för intagning i dessa anstalter sjukdomens art icke nödvändigt behöfde vara af läkare konstaterad, men äfven sedermera det kunde inträffa att diagnosen icke alltid var så alldeles tillförlitlig. Vidare äro leprosoriernas mantalslängder, sådana de numera återstå, mycket bristfälliga och ofullständiga, hvilken omständighet äfven i icke ringa mån inverkar på resultatet. Emellertid lemnar en sammanfattning af dem åtminstone en antydan om hurudana förhållandena i detta afseende varit i sydvestra Finland och på Åland

Samtliga i föregående afhandling nämnda personer behäftade med spetelska utgöra 782. För 743 af dem angifves könet och befinnas 345 utgöra män och 398 qvinnor. Hvad deras hemorter vidkomma äro 183 hemma från Åland. För 10 män och 20 qvinnor upptages Åland i allmänhet, men för de öfriga är äfven socknen angifven. Fördelade emellan dessa visar sig förhållandet vara följande:

Socken.	Män	Qvin.	Summa.
Eckerö	10	16	26
Hammarland	11	10	21
Sund	10	10	20
Kumlinge	10	7	17
Jomala	7	9	16
Finström	6	3	9
Lemland	6	3	9
Brändö	3	6	9
Kökar	4	3	7
Saltvik	1	5	6
Föglö	2	3	5
Wårdö	2	1	3
Geta	2	1	3
Lumparland	1	1	2
Summa	75	78	153

För öfrigt finnes hemorten angifven endast för 449 personer *). Fördelade emellan de skilda orterna gestaltar sig förhållandet på följande sätt:

Hemort.	Män.	Qvin.	Summa.
Töfsala	42	21	63
Kimito	20	29	49
Åbo och Runsala	11	31	42

*) I dessa och förut anförda siffror ingå dock icke deras antal, hvilka uppgifvas från olika orter hafva inkommit i Åbo hospital, då ovisst är huruvida icke en del af dem måhända intogos i helge ands huset och sålunda icke voro med spetelska behäftade.

Hemort.	Män.	Qvin.	Summa.
Rimito	13	12	25
Pargas	9	12	21
Bjerno	7	9	16
Korpo	8	8	16
Kumo	7	9	16
Nagu	10	6	16
S:t Marie	5	6	11
Piikis	6	5	11
Reso	6	4	10
Kakskerta kapell	6	3	9
Nykyrka	2	7	9
Pemar	1	8	9
Björneborg	4	4	8
Nystad	6	2	8
Sagu	1	7	8
Ulfsby	5	3	8
Wirmo	6	2	8
Euraåminne	4	3	7
Lappo (invid Raumo)	2	4	6
Ruovesi	2	4	6
Uskela	5	1	6
Masku	2	3	5
Tenala	3	2	5
Eura	1	3	4
Letala	2	2	4
Lundo	3	1	4
Oripää	2	2	4
Pyhämaa	3	1	4
Halikko	—	3	3

Hemort.	Män.	Qvin.	Summa.
Kisko	1	2	3
Wemo	2	1	3
Helsingfors	1	1	2
Hvittis	2	—	2
Lokalax	2	—	2
Merimasku kapell	—	2	2
Nousis	2	—	2
Pojo	1	1	2
Kangasala	1	—	1
S:t Karins	1	—	1
Karku (?)	—	1	1
Loimijoki	—	1	1
S:t Mårtens	—	1	1
Nyby	—	1	1
Pöytis	—	1	1
Raumo	1	—	1
Rusko kapell	—	1	1
Tyrvis	—	1	1
Summa	218	231	449

Bilaga N:o I.

Spetals penningar aff presterna 1570 *).

Nummis kircke . . .	—	14 öre	—
Rijmitto kircke . . .	2 ℔	6 öre	—
Corppo kircke . . .	4 ℔	—	—
Pargas K:	6 ℔	—	—
Nagw	4 1/2 ℔	—	—
Kimitto	10 ℔	—	—
Bierno	6 ℔	—	—
Vskela	6 ℔	—	—
Haliko	5 ℔	—	—
Nyby	4 ℔	—	—
Pemar	4 ℔	—	—
Lund	4 ℔	—	—
Picke	—	20 öre	—
Pöyttio	—	20 öre	4 p.
Wårfrukircke	3 ℔	—	—
Reszo	2 ℔	—	—
Mascho	3 ℔	—	—
Nousis	3 ℔	—	—
Virmo	5 1/2 ℔	—	—
Vemo	7 ℔	—	—

*) Finl. Statsark. N:o 271 fol. 1 v.

Lemo	2 ✱	—	—
Nykircke	6 ✱	—	—
Lethala.	7 ✱	—	—
Töffsala.	6 ✱	—	—
Raumo	2 ✱	—	—
Euffrabromine . . .	4 ✱	2 öre	—
Euffra	3 ✱	—	—
Vlsby	6 ✱	—	—
Nerppis	6 ✱	—	—
Cwmo	5 ✱	5 öre	—
Huittis	6 ✱	2 öre	—
Löijmioki	5 1/2 ✱	—	—
Köylo	—	12 öre	—
Kalliola	5 1/2 ✱	—	—
Sastamala	6 ✱	—	—
Kiöre	8 ✱	—	—
Birckala	8 ✱	—	—
Kangasala	3 ✱	—	—
Orhiuesi	2 ✱	6 öre	—
Lempele	3 ✱	—	—
Wesilax	3 ✱	—	—
Poijo	2 ✱	—	—
Kisko	—	20 öre	—
Jngo	3 ✱	—	—
Loijo	8 ✱	—	—
Siundo	3 ✱	—	—
Tenala	4 ✱	—	—
Karis	5 ✱	—	—
Kirckeslett	5 ✱	—	—
Espo	3 ✱	—	—
Kalaioki	3 ✱	—	—
Limingo	3 ✱	—	—

Mustsår	10 ℔	—	—
Wäro	5 ℔	—	—
Kiöre	10 ℔	—	—
Persöö	9 ℔	—	—
Karleby	8 ℔	—	—
Salo	7 ℔	—	—
Jo	5 ℔	—	—
Kemie	3 ℔	—	—
Jlmola	2 ℔	—	—
Jumala	3 ℔	6 öre	—
Lemland	2 ℔	—	—
Finström	3 ℔	—	—
Fögle	3 ℔	2 öre	—
Kumbling	—	12 öre	—
Hammarland	2 ℔	—	—
Saltuick	2 ℔	—	—
Sund	—	20 öre	—
Summa aff alle Spetals pengr.			
Löper pengr.	308 ℔	3 öre	4 p.

Bilaga N:o II.

Helge Ands Huset i Åbo.

Helge ands huset, som äfven ofta benämnes helge ands sjukstuga, helge ands hospital eller ock rätt och slätt Åbo hospital, har nästan lika gamla anor som S:t Jörans hospital. Det omnämnes äfven alla redan i biskop Bero II Balks bref af 1396, i kraft af hvilket likaledes 40 dagars aflat beviljas dem, som hvarje thorsdag förrättade sin andakt i helge ands huset (domus sancti spiritus) [1]). I likhet med S:t Jörans hospital hade helge ands huset erhållit några gods hvars räntor utgjorde icke oväsendtliga årliga bidrag till de fattigas och sjukas underhåll. Dessa gods voro följande:

S:t Marie eller Wårfrukyrcko socken:

Aningos gordh, „huilkid godz fordom een Canick i Åbo hade giffitt till testamentt vnder dee fatighe“ [2]).

---

[1]) Åbo domkyrkas Svartbok, fol. 70 och H. G. Porthans skifter i urval utgifna af finska litteratursällskapet. Del. I pag. 347 not. Helsingfors 1859.

[2]) Finl. statsark. — Tillägg till handlingar och räkenskaper rörande Åbo slotts län 1540—1633. Ett oinbundet häfte med tittel: „Een lengd oppå alle landbönder wthi 3 Sochnar som äre Pöytte, Wårffrukircke och Sancte Karins sokner Inge undantagne Eehwem the tillhöre samptligh och synnerligh A:o 1557.“ fol. 9. — Gården beskrifves på följande sätt: Ligger för 2 stenger, stången geller 15 [illegible], sås på stången 2 1/2 spann, eng till 3 capper lass, skog mulbete intet, eke skog nogen, fisked, quern heller quern stånd inthet. Är skiffttis gods. — Namnet skrifves äfven Aningois och såsom gårdens inventarium

Pitkämäki gård „haffwer een burger j Åbo giffuitt med sigh till spetalz huusz“ [3]).

---

upptages: ko — 1 st., får — 1 st., werchstoodh — 1 st. Gården inbragte helge ands huset:

1558: råg — 11 span, korn — 5 span, bönor — ½ span, smör — 1 L℔.

1568: råg — 2 pund ½ span, korn — 1 pund, smör — ½ L℔, får — 1 st.

1569: råg — 9 span, korn — 5 span, smör — 1 L℔, (till slagt:) får — 1 st.

1570: råg — 4 span, malt — 2 span, smör — 1 L℔, drottninge pengr. — 2 ℳ, (till slagt:) får — 1, gerdfår — 1.

1571: råg — 4 span, korn — 1 span, hafra — 1 span, smör — 1 L℔.

1572: råg — 5 span, malt — 2 span, hafra — 1 span, smör — 1 L℔ (till slagt:) åragamall vngnött — 1, får — 1.

1598: Inventarium: oxe — 1 st., ko — 1 st., får — 2 st.; räntar: råg — 1 ½ pund, malt — 1 pund, hafra — 1 ½ span, smör — 1 L℔, ull — 4 ℳ, dagsverker — 12 d., wed — 4 lass; (till slagt:) ungnöt — 1 st.

1600: råg — 6 t:or, malt — 1 t:a, korn — 1 t:a, hafra — 1 t:a, Smör — 1 L℔, ullgarn — 2 ℳ, (till slagt:) får — 1 st.

1601: Inventarium: d[rag] oxe — 1 st, kor — 2 st., får — 2 st.; räntar: råg — 6 t:or, malt — 4 t:or, hafra — 1 t:na, smör — 2 L℔ ull — 4 ℳ, dagsverken — 12 d., wed — 4 lass, (till slagt hvarannat år:) ungnöt — 1 st., får — 1 st. Sås allehanda säd 5 t:r 10 capper.

1610: Inventarium som 1598; räntar: spannmål — 7 t:r, hafra — 1 t:a, kosmör 1 L℔, ull — 4 ℳ; slagten som 1601. — Sås allslags säd 8 t:r.

[3]) Finl. stats ark. — Tillägg till handlingar och räkenskaper rörande Åbo slotts län 1540—1933. Ett oinbundet häfte med titel: Een lougd o. s. v. A:o 1557. — Gården, som 1540 är i jordaboken upptagen under namn af Alakylä (Finl. statsark. N:o 485 fol. 44) beskrifves på följande sätt: Ligger för 5 stenger, stången gäller 20 ℳ, sås på stången 1 span, eng till 5 capper lass, skog, mulbete något, quern heller quern stånd intet, ligger för 100 ℳ. Är skifftis godz“. — Gårdens inventarium upptages till: oxar — 1 par, kor — 2 st., får — 2 st. Gården inbragte helge ands huset:

1558: råg — 6 span, malt — 2 ½ span, bönor — 1 span, hafra — 1 span.

1568: smör — 1 L℔, får — 1 st.

1598: Inventarium: oxar — 1 par, ko — 1 st. får — 1 st.; räntar: råg — 1 pund, malt — 2 span, hafra — ½ span, bönor — ½ span, smör — 1 L℔, ull — 2 ℳ, dagsverker — 12 d., wed — 3 lass, (till slagt:) ungnöt (2 års) — 1 st., får — 1 st.

Pitkämäki „annet gods ibidem“ [4]).

Masku socken:

Danila, hvilken gård „Kongl. M:t vår N[ådige] H[er]re vnnth och eptherlatidt eller forlänth till the fattigha i spettalen vti Åbo“ [5]).

Rusko kapell

Papumäki gods, blef genom ett af Johan III utfärdadt bref af den 12 Julij 1591 förlänt till de fattiga i Åbo hospi-

---

1600: råg och malt — 5 t:or, bönor — ½ span, hafra — ½ span, smör — 1 L℔, ull — 2 ℔, (till slagt:) nöt (ett års) — 1 st., får — 1 st.

1601: Inventarium som 1598; räntar: råg — 4 t:or, malt — 1 t:na 10 cappar, hafra — 10 cappar, bönor — 10 cappar, smör — 1 L℔, ull — 2 ℔, (till slagt:) ungnöt (2 års) — 1 st., får — 1 st. — För detta år anmärkes att under detta gods är 4 stänger [jord], wedh skatt 8½ öre. — Sås råg — 3 t:or 10 cappar, korn — 1 t:na.

1610: Inventarium som 1598; räntar: spanmål — 5 t:r, smör — 1 L℔, ull — 2 ℔, (till slagt:) lam — 1 st.

[4]) Finl. statsark. N:o 485 fol. 44 och N:o 1546 fol. 44 v. — I jordeboken för 1540 upptages i Pitkämäki by 10 stänger såsom skattejord och 2 stänger frälse. De sistnämnde 2 stängerna äro lagda „under spedalith;“ stången geller 30 ℔, skattas af stången 2 öre 1 ört. Sås på stången ij span. Ligger för 400 ℔.

1598: Inventarium: ko — 1 st., får — 1 st. räntar: råg — 4½ span, malt — 3 span, hafra — ½ span, smör — 1 L℔, ull — 2 ℔, dagsverken 6 d., ved — 2 lass, (till slagt:) ungnöt (2 års) — 1 st., får — 1 st.

1600: råg och malt — 5 t:or, hafra — ½ span, smör — 1 L℔, ull — 2 ℔.

1601: Inventarium som 1598; räntar: råg — 3 t:or, malt — 2 t:or, hafra — 10 cap., smör — 1 L℔, ull — 2 ℔, dagsverken — 6 d., ved — 2 lass, (till slagt hvart 3:dje år:) ung nöt, 2 års — 1 st., får — ½ st.

1610: spanmål — 4 t:or, „boskaps inventarium som war oxe — 1, ko — 1, får — 1, är förfarit af godset, fattige till schada och stor afsaknatt i smör, ull och slacht“. — Godset eger 2 stenger jord; sås allehanda säd — 4 t:or.

[5]) Finlands statsarkiv N:o 517 fol. 3. Denna volym bär titteln: „Årlige räntan af närrfinlands fögderieth anno 1540.“ — Gården beskrifves 1540 på följande sätt: „Är 12 stänger, stången gäller 24 ℔

tal. Hade tidigare utgjort ett af de under S:ta Karins altare i Åbo domkyrka anslagna prebende godsen [6]).

---

skattas af stången 3 öre, sås på stången 2 span, ligger för 288 ℔. År 1 rök. (Fl. st. a. N:o 485 fol. 4 v.) Gården inbragte helge ands kunet:

1558: råg — 10 span, korn — 6 span, bönor — 1 span, hafra — 1 span, ull (qviteratt vthi en ol bytt), smör 3 L℔, (till slagt:) får — 1 st., ungt får — 2 st., får (för nygärd) — 1 st.

1568: råg — 8 span 1 fjerd., hafva — ½ span, ärter — ½ span, smör — 1½ L℔, ko — 1 st., får — 2 st., får (för nygärd) — 1 st.

1569: råg — 1 pund 3½ span, malt — 1 pund, hafra — 1 span, bönor — ½ span, smör — 2 L℔, (till slagt:) ko — 1 st., får — 3 st.

1570: råg — 1½ pund, malt — 3 span, hafra — 1 pund, smör — 2 L℔, drottninge pengr. — 2 ℔, (till slagt:) 1 års stut — 1 st., lam — 2 st.

1571: råg — 1 pund, korn — 3 span, hafra — 3 span, bönor — ½ span, smör 1½ L℔, (till slagt:) årsgammal ungnöt — 1 st., lam — 2 st.

1572: råg — 8 span, korn — 2 span, hafra — 2 span, smör — 2 L℔, (till slagt:) års gl. ungnöt — 1 st.

1592: Inventarium: Oxar — 1 par, kor — 2 st., får — 2 st.; räntar: råg — 2 pund 1½ span, malt — 4½ span, hafra 1½ span, bönor — 1 span, smör — 2 L℔, ull — 4 ℔, dagsverker — 12 d., wed — 6 lass, (till slagt:) 2 års ungnöt — 1 st., får — 1 st.

1600: råg och malt — 9 t:r, hafra — 1 t:na, smör — 2 L℔, ull — 4 ℔ (till slagt:) ko — 1 st. får — 1 st.

1601: Inventarium som 1598; räntar: råg — 9 t:or, malt — 3 t:or hafra — 1 t:na, bönor — 1 span, smör — 2 L℔, ull — 4 ℔, dagsverken 12 d., vedh 6 lass, (till slagt:) ungnöt — 1 st., får — 1 st. — Sås: vintersäd råg — 12 span, allehanda wår säd — 6 span.

1610: Inventarium som 1598; räntar: spanmål — 11 t:or, hafra — 1 t:na, kosmör — 2 L℔, ull — 4 ℔, wed — 6 lass, (till slagt:) ko — 1 st. får — 1 st. — Sås: vintersäd — 8 t:r, wårsäd — 4 t:or. För såväl detta, som alla öfriga gods anmärkes: Hvad belangar dagsverker derpå ingen viss stadga kan vahra, för den skull att de dagligen motte wara om åhret i hospitals arbett när så behöfves och hafva varitt vane fhå vthspissningh när de äro i hospitals arbet".

[6]) Donationsbrefvet (Finl. statsark. N:o 1802 fol. 81 och Finlands copiebok N:o 4 fol. 217 v.) är (enl. copieboken) af följande lydelse:

Reso socken:

Pahaniemi gods, af Kongl. Maj:t förlänt till de fattiga i helge ands huset [7]).

Wij Johan then tridie med Gudz nåde, Sweriges Giötes och Wendes Konungh, Storfurste till Findlandh, Carelen, Wåtzkepetin och Ingermanlandh j Rydzlanh och öfwer the Ester vthj Liflandh Hertig, giöre wetterligit, at wij af gunst och nåde hafwe vndt och efterlåtit, som wij och nu med detta wårt öpne bref nådeligen unne och efterlåte, the fattige vthj Åbo hospital ea gård Paumäki benämmdt sampt en qwarn ther vnder ligger vthj Ruske socha vthj Norre Findland, frijt för alle utgierder och rättigheeter vthj wissa och owissa pertzeller, såsom och qwit för gestningar och borgleger. Der wår cammarerare, befalningzmän, fougter och alle andre hafwe sigh att efterretta, icke görandes förb[emäl]te fattige, her emodt hinder och förfångh widh högsta onåde och straf tilgörandes. Schrifwit på Wårt konungzlige slåt. Stockholm then 12 Julij Anno 1591.

Gårdens inventarium utgjorde: Oxar — 1 par, kor — 2 st.; på gården såddes råg — 4 t:or 20 cappar, korn — 1 t:na. Den inbragte helge ands huset:

1598: råg — 4 t:or, malt — 2 t:or, fläsk-smör — 1 L℔, ko-smör — 2 L℔, ull 8 ℔, dagswerken — 12 d., wed — 6 lass, (till slagt:) ungnöt (2 års) — 1 st., får — 2 st.

1600: penningar — 4 dal:r, råg — 1 t:a, smör — 3 L℔, Ull — 8 ℔, (till slagt:) ungnöt — 1 st.

1601: penningar — 4 dal:r, fläsk-smör — 2 L℔, ko-smör — 2 L℔, ull — 8 ℔, dagsverken — 12 d., ved — 6 lass, slagtnöt — 1.

1610: spanmål — 4 t:or, ko-smör — 2 L℔, fläsk-smör — 2 L℔, afreedz ull — 8 ℔, (till slagt:) ungnöt — 1 st., får — 1 st.

[7]) Finl. statsark. N:o 517 fol. 9. — Enligt jordeboken för 1540 belöper sig på Pahaniemi by 24 stänger jord, af hvilka 7 äro lagda under helge ands huset. Stången gäller 20 ℔, skattas af stången 2 öre, sås på stången 2 span. Ligger för 480 ℔. Är inga äng til. — Godset inbragte:

1558: råg — 6 span, malt — 1 span 3 tj., bönor — 1 span, hafra — 1 1/2 L℔, (till slagt:) får — 1 st.

1568: råg — 4 span, korn — 2 span, smör — 1 L℔ 6 ℔ pund, (till slagt:) oxe — 1 st. får — 2 st.

1569: råg — 5 1/2 span, malt — 2 span, hafra — 1 span, bönor — 1/2 span, smör — 1 L℔, (till slagt:) stut (1 års) — 1, får — 1, get — 1 st.

1570: råg — 1 span, malt — 1/2 span, hafra — 1/2 span, drottningz peng. — 2 ℔, (till slagt:) får — 2 st.

Pantsio gods, af Kongl. Maj:t förlänt till de fattige i helge ands huset [8]).

1571: råg — 4 span, malt — 1 span, hafra — ½ span.
1572: råg — 2 span, korn — 1 span, (till slagt:) get — 1 st.
1598: Inventarium: oxe — 1 st., ko — 1 st., får — 2 st. ränta: råg — 1 pund 1½ span, malt — 3 span, hafra — ½ span, bönor ½ span, smör — 1 L℔, ull — 4 ℔, dagsverken — 12 d., ved 4 lass, (till slagt:) får — 2 st.
1600: råg — 6 t:ar, malt — 1 t:a, bönor — ½ span, hafra — ½ span, smör — 1 L℔, ull — 4 ℔, (till slagt:) nöt (ett års) — 1 st., får — 1 st.
1601: Inventarium som 1598; räntar: råg — 5 t:or, malt — 2 t:or, hafra — 10 cap. bönor — ½ span, smör 1 L℔, ull — 4 ℔, dagsverken — 12 d. ved — 4 lass, (till slagt årligen) ungnöt — 1 st., får — 1 st.. — Skatt — 1½ ℔; sås: råg — 5 t:or 10 cap., vårsäd — 2 t:or.
1610: Inventarium som 1598; räntar: spanmål — 7 t:or, hafra — ½ t:a, ko-smör 1 L℔, ull — 4 ℔, ved — 4 lass, (till slagt årligen:) får — 1 st. (hvart annat år) ungnöt — 1 st.

[8]) Enligt jordeboken för 1542 belöper sig på Pantsio by 24 stänger jord, af hvilka 13 äro lagda under helge ands huset. Stången gäller 8 ℔, skattas af stången „1 gamble ort:r"; sås på stången 3 fr span, ligger för 192 ℔. — Godset inbragte:

1558: råg — 1½ pund ½ span, malt — 3½ span, bönor — 1 span, hafra — 1 span, smör — 3 L℔, ull — 4 ℔, (till slagt:) get — 1 st.
1568: råg — 2 pund, malt — 5 span, hafra — 1 span, ärter — 1 span, smör — 2 L℔ 3 ℔ pund, (till slagt:) oxe — 1 st., får, — 4 st:n.
1569: råg — 2 pund, malt — 5 span, hafra — 1 span, bönor — ½ span, smör — 2 L℔, (till slagt:) oxe — 1 st. får — 3 st.
1570: råg — 2 pund, malt — 5 span, hafra — 1 span, smör 2 L℔, drottningepenningar — 2 ℔ (till slagt:) ko — 1 st., får — 1 st., gerd lam — 1 st.
1571: råg — 1 pund 3½ span, malt — 5 span, hafra — 33 span, bönor — ½ span, smör — 2 L℔ (till slagt:) stut — 1 st., får — 2 st.
1572: råg — 9 span, korn — 4 span, hafra — 4½ span. bönor — ½ span, smör — 2 L℔ (till slagt:) ko — 1 st., får — 3 st.,
1598: Inventarium: oxar — 1 par, kor — 2 st., får — 2 st.; räntar: råg — 1½ pund, malt — 4 t:or, hafra — 1 span, smör — 2 L℔, ull — 4 ℔, dagsverken — 12 d., ved — 6 lass (till slagt:) ungnöt (2 års) — 1 st., får — 1 st.

Waisari gård, af Kongl. Maj:t förlänt de fattige i helge ands huset [9]).

1600: råg och malt — 8 t:or, hafra — 1 t:a, smör — 2 L℔, ull — 4 ℔.
1601: Inventarium: dragoxar — 1 par, kor — 3 st., får — 2 st. räntar: råg — 6 t:or, malt — 4 t:or, hafra — 1 span, bönor — 10 cappar, smör — 3 L℔, ull — 4 ℔, dagsverken — 12 d., ved — 6 lass, (till slagt hvarannat år:) ko — 1 st., får — 2 st. — „Therunder är 10 öres rök, sås i allo 5 t:or säd".
1610: Inventarium som 1598: räntar: spannmål — 7 t:or, hafra — 1 t:na, ko-smör — 1 L℔, ull — 4 ℔, ved — 6 lass, (till slagt årligen:) får — 1 st. (hvart annat år:) ung nöt — 1 st.

[9]) Enligt jordeboken för 1589 belöper sig på Waisariby 16 stenger skatt jord och 8 stenger frelse, „som fattighe i Hospitalidh haffver", skattas af stången 1 1/2 öre. Gården omnämnes redan 1547 såsom liggande under helge ands huset. Den inbragte:

1558. råg — 1 pund, korn — 2 span, bönor — 1/2 span, hafra — 1 span.
1568: råg — 3 1/2 span, malt — 2 t:nor, hafra — 1 t:na, bönor — 1 fjerd., smör — 1 L℔, (till slagt:) ungnöt — 1/2 st., får — 1 st.
1569: råg — 4 span, malt — 2 span, hafra — 2 span, smör — L℔, (till slagt:) ungnöt — 1 st., får — 1 st.
1570: malt — 5 span, hafra — 1 span, smör — 1/2 L℔, drottninge peng. — 2 ℔, (till slagt:) 1 års ungnöt — 1 st., gerd får — 2 st.
1571: råg — 4 span, malt — 1 span, hafra — 2 span, smör — 1/2 L℔.
1572: råg — 3 span, korn — 2 span, hafra — 2 span, smör — 1 L℔, (till slagt:) får — 1 st.
1598: Inventarium: oxe — 1 st., ko — 1 st., får — 1 st.; räntar: råg — 1 pund, malt — 2 span, hafra 1 1/2 span, bönor — 1 span, smör — 1 L℔, ull — 2 ℔, dagsverken — 12 d., ved — 3 lass, (till slagt hvarannat år:) ungnöt (2 års) — 1 st., får — 1 st.
1600: råg och maltt — 4 t:or, hafra — 1/2 span, smör — 1 L℔, (till slagt:) ett års nöt — 1 st.
1601: Inventarium som 1598; räntar: råg — 4 t:or, malt — 1 t:na 10 cappar, hafra — 1 t:na, bönor — 10 cappar, smör — 1 L℔, ull — 2 ℔, dagsverken — 12 d., ved — 3 lass, (till slagt hvarannat år:) ungnöt 2 års — 1 st., får — 1 st. — Är 10 öres rök; sås i allo 8 span säd.
1610: Inventarium: oxar — 1 par, ko — 1 st., får — 1 st., räntar: spannmål — 4 1/2 t:or, hafra — 1 t:a, ko-smör 1 L℔, ull — 2 ℔, ved — 3 lass, (till slagt:) ungnöt — 1 st, lam — 1 st.

Dessutom egde helge ands huset vid „Hepoja [Hepojoki bys] ägor i Pijkie socken“ en äng, äfvensom invid Pahaniemi i Reso socken en äng, benämd Halstila äng [10]).

Af Åbo stad uppbar helge ands huset s. k. tomtören från de tomter, „som lyder de fattiga till“. Dessa tomter, som 1558 utgjorde 48 st., hade redan 1598 ökats till 53 och 1601 till 66 st.[11]). Likaså tillföll en del af de i Åbo domkyrka insamlade kollekt medlen helge ands huset [12]). I nästan alla de på pag. 6 nämnda testamenten från 1400 och 1500-talen ihågkommes äfven helge ands huset med ungefär enahanda gåfvor, som S:t Jörans hospital, hvarjemte årligen en större eller mindre mängd gåfvor inflöto såväl af landets storman, som af enskilda prester, bönder och borgare i Åbo. Redan 1598 var det vanligt att de till Åbo hemkommande fartygen för lycklig seglats gjorde föräringar till de fattige i helge ands huset och i likhet med S:t Jörans hospital erhöll det dessutom från Åbo slott årligen till jul och påsk en mindre gåfva vanligen bestående af några tunnor spanmål,

---

[10]) Finl. statsark N:o 274 fol 5, m. fl. st. — Ytterligare finnes omnämndt att helge ands huset fordom egt gods äfven i Wankio by af Lundo socken, hvilket gods dock af helge ands huset sålts för 40 ℔ „Aboska penningar“ till Hans Simonsons af Lokwnes (Luokinais i Lundo) enka Christin Laurisdotter, som genom ett 1453 d. 8 Sept. utfärdadt gåfvobref öfverlemnade det åt Nådendals kloster — Arvîdson, A. I. Handlingar o. s. v. B. IV pag. 33.

[11]) Dessa tomtöres penningar utgjorde:
1558 och 1559: 24 ℔ 2 öre.
1568: 24 ℔ 3 1/2 öre.
1559, 1570, 1571, 1572: 24 ℔ 6 öre.
1598: 26 ℔ 3 öre.
1600: 6 dal. 4 öre.
1601: 7 dal. 19 1/2 öre.
De tomter, från hvilka helge ands huset uppbar dessa tomtören finnas för 1558 och 1601 anförda i bilagan N:o V.

[12]) 1569 utgjorde de för helge ands huset 99 ℔. Se föröfrigt härom pag. 7 not 17.

någon tunna bröd, öl, salt, något Lß smör, torrfisk, kött, några harar o. s. v.

Såsom ofvan nämnts stod helge ands huset i mycket nära samband med S:t Jörans hospital, hvarföre ock dess öden till stor del äro desamma som det sistnämndas och vid dess beskrifning framhållits. Endast en och annan uppgift hänförande sig särskildt till helge ands huset kan tilläggas. Sålunda må det anföres att de „gemene fattige vdi Abo hospitall" 1578 anföra hos konungen klagomål deröfver att de „bliffue icke szå well förhåldne och framtagne, som oss med rätthe borde och wår nådigeste Herre och Konung haffue osz gunstigest wntth och effterlåtidt tillförende till wårtt uppehälle och nödtorfftt. Att alle the hwszena, som ther ähr bygd och wij fatige förlamade menniskior skulle och måste boo ther jnne vdi ähre bliffne bådhe rutthnne och taake löösze (för then) skuldh adtt ingenn will achtte eller försörgie för them. Jcke heller will nogonn ther omake sigh adtt köpa til för:ne hwszenn hwarken näffer, spikar, stockar, brädher eller annadtt mehr som för:ne hwssene skulle komma til nytth og gang och til wårth huss förbettring. Therffer bliffue the till ödhe". För den skull anhålla de „med knäfallande böönn adt E. K. M. wille wärdigis (för Gudz skuld och för rettwijse wskuldh) hielpe och wnsättie osz fattige, elende och förlammade menniskor till hielp nogott tijmberstockar och brädher till wårdt fatigis hus vpbyggning och förbättring" [18]). Hvad följden af denna deras anhållan blef, är ej bekant.

Endast för åren 1568 och 1569 ega vi uppgifter om antalet af de i helge ands huset intagna personerna. Hvartdera af de nämnda åren utgjorde de neml. 18 personer, under det S:t Jörans hospital samtidigt hyste 39. I främsta rummet

[18]) Kongl. sv. riksark. Handlingar rörande hospitalerna i Finland.

synes plats hafva beredts åt „cronones i krig mot riksens fiender sargade och förlamade gamle tienare.“ Rörande lifvet inom helge ands huset, hafva inga särskilda underrättelser blifvet bevarade, men sannolikt är att äfven här under senare delen af dess tillvaro följdes den af konun Gustaf I utgifna ordning af år 1533, „först gifven för helge andes hus och hospital samt sedan för Danviks hospital“ [14]). Enligt denna voro helge ands personerna af två slag nemligen „frijbröder“ samt fattiga sjuka. Såsom fribröder intogs gammalt folk, som öfverlät sin egendom åt inrättningen emot åtnjutande af fribröd till dödedag. „Bröderna och systrarna skola alla äta till hopa uti Convent stugun“ heter det i den nämnda ordningen „och wara tyste öfwer måhltijden, och höra uppå bordsläxan ... När de gå til bords skola de läsa det swänska benedicite, och det swänska gratias, när de gå ifrån bords ... Om sökne dagarne skola de gå till bords tå tije är slagen, och om helgedagarne, när utsiungit är i bykyrckierne och altijd om afftonen då femb är slagit.“ De fattiga sjuka åter få „twå resor mat om dagen, effter som tijden och lägenheten tilsäija kan“ och ... „de fattige skola hafwa deras måltijd för än de frijbröder, på det at de som af bröderne och systrarne, willia gå in i siukstugone och tiena de fattige så länge de äta, skola hafwa der tilfälle til. När de fattiga skola få mat, då skal öfwerliudt läsas det swänska benedicite, och när de ätit hafwa skal läsas det svänska gratias och tå thet läsit är skola the alla hwar i sin stad säija: Lofwat och ährat ware gud, som oss så wähl spisat hafwer och gud ware med dem som der til hulpit hafwa. Skole de fattige en reso hwar dag när dem tilsäijes, bedia för frijd och nåde, och för öfwerheten. Skal

---

[14]) Handlingar till Sverige reformations och kyrkohistoria under konung Gustaf I. Band. II pag. 42. Stockholm 1844.

en tafla hängia i siukstugun, som budorden, fader wår, tron, benedicite och gratias på swenska, står skrifwit uppå, at det altijd må läsas uppå för de fattige, så att de det lära kunna.“

Hvar helge ands huset ursprungligen haft sin plats är svårt att numera med säkerhet bestämma. Visst är dock att det alltid varit beläget inom stadens graf och staket och sannolikt är att det legat invid borgaren Erik Tarhalas tomt, som omkr. 1588 inköptes till plats för helge ands husets nya kyrka [15]). Byggandet af denna kyrka, hvartill äfven styrelsen på anhållan af borgerskapet i Åbo stad meddelade understöd [16]), var redan 1588 påbörjadt och fortgick ännu 1590 [17]). Dess läge

---

[15]) I Åbo slotts räkenskaper för 1590 anföres att borgaren Erik Tarhala i Åbo under sistnämnda år af slottets medel erhöll „opå sin betalning för gården under helge andes kyrkia tagen är: råg — 5 t:or, korn — 2 t:or, salt — 2 t:or, oxar — 6 st. (deribland en liten), osmundz jern — 21 ½ L℔, werkhest — 1 st.“ — Finl. statsark. N:o 1506 foll. 12 v. 16 v. 20 v. 21, 32, 34 v.

[16]) Bland städernas besvär i kongl. sv. riksarkivet förekommer äfven en kort affattning af „de ärender som Borgerskapet och menigheten i Abo stadh på thenne tijdh på thet allerunderdånigste lathe Kon: Maj:t om besökie medh stadzens förmän Michell Kranck och Nils Torkelssonn borgmestare och ödmiukeligen förmode der upå Hans Kong. M:tz nådige svar.“ Häri anhålla de bland annat „ödmiukeligen, att efter der i stadenn är stor fattigdom och oförmögenhet, thett högb:te Kon. M:t förthenskulld nådeligenn wille efterlathe tegell, kalck och jernn, till helige andz kyrcke bygning i Åbo, efter som H. K. M:t alrede tilförende haffver genom sijn skrifvelse befalt befalningzmannen Lasse Henricksonn, Och om de än skulle köpe något af Kackskarte tegledh, så är thet armtt, illa bråkat och aldelis otienligit, De wele gerna hielpe dertill medh dagzwerkenn och annat hvadh dertill kann behöfvas, efter deras förmåge, på thett högbe:te Kon. M:tz willie theste förr motte blifve efterkommen, och fulfölgdh.“ — Årtal saknas. — Enl. en afskrift i Finl. statsark.

[17]) I Åbo slotts räkenskaper upptages bland utgifterna för 1588: „Till Helge Andes Kyrckie bygningh i Åbo:“ Kallk — 70 t:or, tegel — 33,220 st., plankor — 3 st., osmundsjern — 1 schep:d 2 L℔ (till murankar och sluttinger), dagsverken — 1235. Under 1589: Är komit till byggningarna wid slottet, ladegårder, helge andz kyrckie

synes tydligt på den karta öfver Åbo stad från början af 1600 talet, hvilken finnes bifogad andra häftet af Bidrag till Åbo stads historia utgifna på föranstaltande af bestyrelsen för Åbo stads historiska museum [18]). Denna plats motsvarar nuförtiden i det närmaste gården N:o 4 vid S:t Eriksgatan, d. ä. tomten N.o 2 af 3:die qvarteret i 6:te stadsdelen.

Knappt färdig hotades kyrkan af förstöring. Vid den brand, som 1593 öfvergick Åbo stad hade elden redan angripit det af bräder bestående taket på den kyrkogården omgifvande muren [19]), men sjelfva kyrkan synes dock hafva blifvit oskadad. Deremot uppbrann sjelfva helge ands huset helt och hållet [20]). Under de närmast följande åren uppbyggdes det

---

sampt biskopshuuset och den gången som ähr emillan biskopshuus och cappitelshuusedt wed domkyrckie i Åbo: Glaas — 1/2 kista 14 1/2 skof, balckar — 179 st., planckor — 210 st., stockar — 573 st., sågsbräder — 108 st., bräder — 1207, näfver — 311 L℔ 82 klofvar, teghell — 739, kholl — 10 1/2 lest, gärdzle — 254 1/2 lass, stång järn — 10 L℔, osmunds järn — 4 skip:d 15 ℔, spield — 3 st., järn plåtar — 5 L℔ 5 ℔, tuebrecht spijkar — 300 st., dagsverken 918 1/2 Dessutom uppburo Staffan Murmestare äfvensom „stadzens murmestere thå the murade widh helge andz kyrkie bygning", Jacob Person fordom underfogde på Åbo, „som achtade på helge andz kyrckie och biscopz hwss bygningh I Åbo sampt steen körning wedh för:ne kyrckie om winttseren och 5 bönder, som förde kalk till helge ands kirke bygning från Kimito kalkugnen" åtskilliga victualie persedlar. — Under 1590: „Är kommet till stelningz spijk och annat wid bygningen wed helge andes kyrckio, stong jern — 2 L℔, osmundsjern — 6 L℔, dagswerker — 2955. Till „8 murmestere af Åbo stad, för theres arbetzlön at the hafue murat på helge andes kyrckio i Åbo, rog — 15 t:or alle tilhopa." — Finl. stats ark. N:o 1481 foll. 38, 38 v., 48 v., 55 v. N:o 1491 foll. 50, 55, N:o 1493 foll. 28 v., 29 v., 30 v. N:o 1506 foll. 32 v., 48. N:o 1511 fol. 15 v.

[18]) På denna karta står dock „S. Anders kyrkia" i st. f. „H. Andes kyrkia". Se vidare den kartan vidfogade anmärkningen.

[19]) Finl. statsark. N:o 1531 fol. 30 v.

[20]) Thomas Jacobsson, fattigas förmyndare i Åbo hospital skifver i ett qvitto dat. d. 4 Mars 1594 att „för:ne fattige och eländige ibidem, igenom wådhe Elld, gudh bättre, wdi framledne så-

emellertid ånyo och såväl härför, som till dess utrustning förutöfrigt erhölls icke ringa understöd från Åbo slott [21]).

Utom föreståndaren och presten, hvilka åtminstone sedan medlet af 1500-talet synas hafva varit gemensamma för helge ands huset och S:t Jöran hospital, torde måhända äfven en del af tjenste personalen varit gemensam för begge husen, såsom redan ofvan antydts vid skildringen af den sistnämnde inrättningen. Dersammastädes äfvensom i bilagan N:o III finnes äfven närmare redogjort för utspisningen vid helge ands husett.

Då S:t Jörans hospital flyttades till Sjählö, följde äfven helge ands husets innevånare med dit ut. I hurudant skick de öfvergifna byggnaderna voro och huru de derefter användes är okändt. Äfven kyrkan öfvergafs och lemnades att förfalla, men ännu 1657 kunde man af de qvarstående lemnin-

---

mar, allt hvad the hade, så väl som husen misste". Finl. statsark. N:o 1541 fol. 22. — Om samma brand säger Ryzelius A. O. i sin Brontologia theologico-historia pag. 66 Stockholm 1721: „Åhr 1593 är åter en stor wådeld vpkommen vti Åbo, tå, vndantagandes Mätajerfvi och kyrkian, hele staden jemmerligen afbrann, tillika med hospitalet och alla bodarna, vt medh åen, vti thenna branden omkom borgmästare hustrun föruthan några andra menniskior".

[21]) Under 1593 uppbar de fattigas förmyndare Thomas Jacobsson af Åbo slott: kalk — 5 lester 4 t:or, tegel — 9200 st., plankor 2 t:r, timmer stockar — 80 st., näfver 37 klofvar eller L℔. — Under 1594: kalk — 2 lester, tegel — 2000 st., näfver — 38 L℔ 5 ℔, samt „att bruka och förvandla them (de fattiga) till bedzte:" tenn flaska — 1 st. wog 1 L℔, koppar grytor — 18 st. wog 8 L℔ 17 ℔, kittlar — 2 st. wog 17 ℔, limpanna — 1 st. vog 2 ℔, liten klocka — 1 st. wog 8 ℔, kittel ringar 10 st., ljusstakar — 2 st., gamla ryor — 23 st., (komma till slottet från Nådendals kloster), bilor, yxor, skäror, snickare sågar m. m. — Under 1596 erhölls vidare: tenn konnor — 16 st. wog 12 L℔, tenn fat 6 st. wog 1 L℔ 3 ℔, messings handfatt 4 st. wog 3 L℔ 12 ℔, koppar mortel — 1 st. wog 2 L℔ med stötell, messings kronopipor (war i sundroge stycker) wog 9 ℔, mullögon (?) — 4 st., becken — 2 st. w. tillhopa 1 L℔ 15 ℔, liusestaka — 1 st., w. 4 ℔, messingskittel — 1 st. w. 6 ℔, koppar kittel — 1 st. w. 2 L℔ 14 ℔. Samtliga under 1596 erhållna käril hade 1592 blifvit

garna lätt sluta sig till dess storlek och prydlighet [23]). Snart derpå torde den dock hafva blifvit grundligen förstörd, emedan Åbo stad af grefve Pehr Brahe erhöll tillstånd att af dess förfallna murar taga tegel till uppförande af ett packhus [23]).

Ännu fortlefver traditionen om helgeandshusets plats, Kommerserådet Eric Julin (död 1874) anför härom i sina anteckningar om Åbo stad följande: [24]) „Nedre delen af det stenhus, som nu tillhör mig och hvarest industri depôtens försäljningslocaler nu äro [25]), utgöres till största delen af den kyrkobyggnad, som kallades helge ands kyrkan jemte helge ands hospitalet. Hela nedra våningen jemte källarena äro byggda af gråsten, vanlig kuller sten och vid gräfningar där omkring åt sydvest, återfinner man mycket menniskoben efter kyrkans begrafningsplats“ [26]). 1872 uppmätte Julin dessa lemningar af

---

„mamat ifrån Nondehdals kloster till slottet“ och öfverlemnades nu till helgeandshuset der de sedermera uti inventarii längderna upptages särskildt under rubrik: „Aff Nådendals clöster“. Finl. statsark. N:o 1531 fol. 46. N:o 1559 fol. 41. N:o 274 fol. 17 v. m. fl.

[23]) Rautelius, Johanaes D. Oratio de encomio Aboae. Aboae 1657. — — — „Templa Aboa duo habuit, unum in parte urbis boraeli, qvod S. Spiritus vocatum est. Cujus jam modo locus et rudera (ex quibus magnitudo et pulcritudo ejus facile colligi potest) cernuntur.“

[23]) Wasström, Nils, Ekonomisk beskrifning öfver Åbo stad (praes. C. F. Mennander) Åbo 1749 anför på pag. 17. — — — „På norra sidan om åren icke långt ifrån broen, där köpman Joachim Wittfots hus nu är belägit har fordom stått en kyrka, Helige Andes kyrka kallad, af hvars förfallna murar sal. herr grefve Brahe tillåtit staden taga tegel till sitt packhus opbyggande.“ —

[24]) En afskrift af dem finnes i Finl. statsark.

[25]) Stenhuset inne på gården N:o 4 vid S:t Eriksgatan, i hvilket industri depôten förr hade sina lokaler, inrymmer numera ett tobaksfabrik och tillhör f. n. fabrikören J. R. Jäderholm.

[26]) Om denna kyrkogård stadgas 1578: „Helge Andes och S. Gertruds kyrkogårdar skola blifva uppbygda och inhägnat; derom borgmästare och rådh med dett aldra första beställa skola; och uti förberörda kyrkogårdh må fattigt och gement folk begrafvas.“ — Tengström. J. Handlingar till upplysning i Finlands kyrkohistoria.

det fordna helgeandshuset och befanns: „1⁰ Yttre sidan i längd 35 alnar 18 tum, bredd 12 alnar 3 qvarter, 2⁰ inre sidan: *a)* rummet åt öster: längd 10 ½ aln, bredd 11 aln 1 qvarter, höjd 5 aln 1 qvarter. *b)* mellersta rummet: längd 9 aln 8 tum, bredd 11 aln 1 qvarter höjd 4 ½ aln. *c)* rummet åt vester längd 12 aln, bredd 11 aln 3 qvarter, höjd 5 aln 1 qvarter, allt gråstens murar. Yttre murens tjocklek å norra sidan 1 aln. — Under en vinkelbyggnad å samma tomt finnes följande kellare 1⁰) 6 aln lång, 5 aln 22 tum bred, 3 aln 5 tum hög. 2⁰) 9 aln 3 qvarter lång, 7 ½ aln bred, 2 ½ aln hög. Den förstnämnde är hvälfd med tegel och den andra med gråsten. Ingången till den sednare är 6 qvarter tjock.“

Häftet 6. pag. 119. — Åt vester synes denna kyrkogård hafva sträckt sig in emot gårdarna N:o 4 och 6 vid Lilla Brahegatan, inom hvilken terräng tid efter annan och senast 1862, då gasledningen nedsattes längs Lilla Brahegatan, menniskoskeletter påträffats.

Bilaga N:o III.*)

Anno 1558 then 28 Septembris.

Spittals wthspijntzeningen

Then sextånde Söndagh Trinitatis.

Söndagh, ferst köött	1 L℔ för 5 öre
Måndagh, fersk fisk	för 2 öre
Tijsdagh, tårsk	1 L℔
Onsdagh, salt strömming . .	8 hundrat för 1 ℔
Torsdagh, fåår	1 st:e 6 öre
Lögerdagh, fersk fisk . . .	för 2 öre
miöll	1 t:na
rogh	$^1/_2$ span
miöll	1 span utbrödz

Then 17 Söndagh

Söndagh, ferst kött	1 L℔ 5 öre
Måndagh, salt ströming . . .	8 hundrat för 1 ℔
Tijsdagh, tårsk	1 L℔
Onsdagh, fersk fisk	för 2 öre
Torsdagh, fersk korffuar 5 ℔	
och köött	aff theris ägitt 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . .	för 2 öre
miöll	1 t:na

*) Finl. statsark. N:o 269 foll. 23—32 och 3—12 v.

Then 18 Söndagh

Söndagh, fersk kött . . . . 1 L℔ aff theris ägitt
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Tijsdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Onsdagh, tårsk . . . . . 1 L℔
Torsdagh, ferskt kött . . . aff theris ägitt 1 L℔
Lördagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
miöll . . . . . 1 t:na
wijn . . : . . . för 1 öre
Jtem till murmestars och arbetskarlars kåsth.
köött . . . . . 5 ℔ p:d
brödh . . . . . 7 kakor
nårsz . . . . . 3 ℔ p:d

Then 19 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1 L℔ af theris *ägitt*
Måndagh, salt strömingh . . 8 hundrat för 1℔
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Torsdagh, fersk köött . . . 2 små lamb för 6 öre
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na
strömingh . . . 1 t:na

Then 20 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔ korffuar 5℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 öre 6 pen.
Tijsdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Onsdagh, salt strö[mingh] . . 8 hundrat för 1℔
Torsdagh, köött . . . . . 1 L℔ 5℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . 2 öre 1 fyrck
miöll . . . . . 1 t:na

Then 21 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1 L℔ korffuar 9℔ p:d

Måndagh, salt strö[mingh] . . 9 hundrat för 9 öre
Tijsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, köött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na

Then 22 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1 L℔
Måndagh, salt strö[mingh] . . 8 hundrat för 1 ℳ
Tijsdagh, kårffuar . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, nårsz . . . . . 6 ℳ p:d
Torsdagh, köött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, nårz . . . . . 4 ℳ p:d, bönor 1 1/2 vacka
siik råm . . . . . 1 L℔ för 10 öre
miöll . . . . . 1 t:na

Then 23 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1 L℔
Måndagh, salt strö[mingh] . 8 hundrat för 1 ℳ
Tijsdagh, korffuar . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, nårsz . . . . . 4 ℳ p:d, bönor 1 1/2 vacka
Torsdagh, köött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na
strömingh . . . 1 t:na

Then 24 Söndagh

Dominica 1:a Aduentus.

Söndag, köött . . . . . 1 L℔
Måndagh, salt strömingh . . 9 hundrat för 9 öre
Tijsdagh, kött . . . . . 1 L℔ medh korffuar
Onsdagh, nårsz . . . . . 5 ℳ, bönor 1 1/2 vacka
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔ medh korffuar
Lögerdagh, nårsz . . . . . 5 ℳ p:d, bönor 1 1/2 vacka

miöll . . . . . 1 t:na
rogh . . . . . 1/2 span til grött

Then 2 Söndagh i Aduentet

Söndagh, suijn huffud . . . 6 sijdher
Måndagh, salt strömingh . . 9 hundrat för 9 öre
Tijsdagh, suijn rygger . . . 1 1/2 ℔ thet är 3 st
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, köött . . . . . 1 ℔
Lögerdagh, nårsz . . . . . 5 ß p:d, bönor 1 1/2 vack
miöll . . . . . 1 t:na

Then 3 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 ℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1 ℔ 5 ß p:d
Onsdagh, nårsz . . . . . 5 ß p:d, bönor 1 1/2 vacka
Torsdagh, kött . . . . . 1 ℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na

Then 4 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 ℔
Måndagh, nårsz . . . . . 5 ß p:d, bönor 1 1/2 vacka
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1 ℔ 5 ß p:d
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 ℔
miöll . . . . . 1 t:na

Till Jwlldaghen på Lögerdaghen

sijk rååm . . . 1 ℔ för 10 öre
tårsk . . . . . 1 ℔ 5 ß p:d
wijn . . . . . för 1 öre
strömingh . . . 1 t:na

Then Näst Söndagh Jwll

Söndagh, kött . . . . . 1 ℔

Måndagh, tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔ p:d
Tijsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Onsdagh, nårsz . . . . . 5 ℔ p:d, bönor 1 1/2 vacka
Torsdagh, köött . . . . . 1 L℔
miöll . . . . . 1 t:na

Till Nyåårsdagh på Lögerdaghen

fersk strömingh . för 2 1/2 öre

Söndagh nästh Nyåårett

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, nårsz . . . . . 5 ℔ p:d, bönor 1 1/2 vacka
Tijsdag, tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh fersk strö[mingh] . för 2 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk strö[mingh] för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Förste Söndagh effter Tiugunde dagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, nårsz . . . . . 5 ℔ p:d, bönor 1 1/2 vacka
miöll . . . . . 1 t:na

Then 2 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, kött . . . . . 5 ℔ bönor 1 1/2 vacka
Onsdagh, nårsz . . . . . 5 L℔, bönor 1 1/2 vacka
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 3 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na

Måndagh, fersk fisk . . . för 3 1/2 öre
Tijsdagh, fersk fisk . . . för 3 1/2 öre
Onsdagh, fersk fisk . . . för 3 1/2 öre
Torsdagh, torr fisk . . . 5 ℔ p:d, bönor 1 1/2 vacka
Lögerdagh, rogh . . . . een struken 1/2 span
miöll . . . . 1 t:na 1 vacka
strömingh . . . 1 t:na

Then 4 Söndagh

Söndagh, tor fisk . . . . 5 ℔ bönor 1 1/2 vacka
Måndagh, tor fisk . . . 5 ℔ p:d, bönor 1 1/2 vacka
Tijsdagh, tor fisk . . . 5 ℔ p:d, bönor 1 1/2 vacka
Onsdagh, tor fisk . . 5 ℔ p:d, bönor 1 1/2 vacka
Torsdagh, tor fisk . . . 5 ℔ p:d, bönor 1 1/2 vacka
Lögerdagh, sööt miölk . . för 1 öre
miöll . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 5 Söndagh

Söndagh, tor fisk . . . . 5 ℔, bönor 1 1/2 vacka
Måndagh, torfisk . . . . 5 ℔, bönor 1 1/2 vacka
Tijsdagh, torfisk . . . . 5 ℔, bönor 1 1/2 vacka
Onsdagh, torfisk . . . . 5 ℔, bönor 1 1/2 vacka
Torsdagh, torfisk . . . . 5 ℔, bönor 1 1/2 vacka
Lögerdagh, fersk fisk . . för 3 1/2 öre
miöll . . . . 1 t:na 1 vacka

Palm Söndagh

Söndagh, fersk fisk . . . för 3 1/2 öre
Måndagh, tor fisk . . . 5 ℔ p:d, bönor 1 1/2 vacka
Tijsdagh, tor fisk . . . 5 ℔ bönor 1 1/2 vacka
Onsdagh, fersk fisk . . . för 3 1/2 öre
Torsdagh, fersk fisk . . . för 3 1/2 öre
Lögerdagh, fersk fisk . . för 3 1/2 öre
miöll . . . . 1 t:na 1 vacka

Till Påsk Söndagh

flesk . . . . . 1 L℔
kött . . . . . 1/2 L℔

Måndagh, fersk fisk . . . för 3 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . 1/2 L℔ för 3 öre
Onsdagh, fersk fisk . . . för 3 öre
Torsdagh, kött . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . för 3 öre
miöll . . . . 1 t:na 1 vacka
strömingh . . . 1 t:na

Then förste Söndagh efter Påsk

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 3 öre
Tijsdagh, fersk fisk . . . för 3 öre
Onsdagh, fersk fisk . . . för 3 öre
Torsdagh, kött . . . . 1 L℔
Lögerdagh, ferske fisk . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . 1 t:na 1 vacka

Then andra Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . 1 L℔ 5 ℳ p:d
Onsdagh, fersk fisk . . . för 2 1/2
Torsdagh, köött . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 3 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, torfisk . . . . 1 L℔ 5 ℳ p:d
Onsdagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . 1 L℔

Lögerdagh, fersk strö[mingh] för 2 1/2 öre
miöll . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 4 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka
strömingh . . . . 1 t:na

Then 5 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 6 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, fesk fisk . . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Pingesdagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 örd

Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Die Trinitatis

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, tor fisk . . . . . 5 ß p:d
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ß
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka
strömingh . . . . 1 t:na

Then förste Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, tor fisk . . . . . 8 ß p:d
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ß
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na
rogh . . . . . 1 t:na

Then 2 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ß
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na

Then 3 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre

Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 4 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh: tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, sild strömingh . . . för 5 öre
Torsdagh, korffuar . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka
strömingh . . . . 1 t:na

Then 5 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔ p:d
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, korffuar . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 6 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Tijsdagh, korffuar . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Torsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Lögerdagh, fersk strömingh . . för 2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 7 Söndagh

Söndagh, ferst kött . . . . för 5 öre

Måndagh, tor fisk . . . . . 6 ℔
Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Torsdagh, flesk . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka
strömingh . . . . 1 t:na

Then 8 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, tor fisk . . . . . 7 ℔
Tijsdagh, korffuar . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka
strömingh . . . . 1 t:na

Then 9 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1 L℔ 2 1/2 ℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 5 fyrck
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 5 fyrik
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔ 2 1/2 ℔ p:d
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 5 fyrck
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 10 Söndagh

Söndagh, ferst kött . . . . 1 L℔ 2 1/2 ℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔ p:d
Onsdagh, fersk fisk. . . . . för 2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 4 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh: tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, sild strömingh . . . för 5 öre
Torsdagh, korffuar . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka
strömingh . . . . 1 t:na

Then 5 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔ p:d
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, korffuar . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 6 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Tijsdagh, korffuar . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Torsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Lögerdagh, fersk strömingh . . för 2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 7 Söndagh

Söndagh, ferst kött . . . . för 5 öre

Måndagh, tor fisk . . . . . 6 ℔
Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Torsdagh, flesk . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka
strömingh . . . . 1 t:na

Then 8 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1 L℔
Måndagh, tor fisk . . . . . 7 ℔
Tijsdagh, korffuar . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka
strömingh . . . . 1 t:na

Then 9 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1 L℔ 2 1/2 ℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 5 fyrck
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 5 fyrik
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔ 2 1/2 ℔ p:d
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 5 fyrck
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 10 Söndagh

Söndagh, ferst kött . . . . 1 L℔ 2 1/2 ℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔ p:d
Onsdagh, fersk fisk. . . . . för 2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 11 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ß p:d
Onsdagh, tor fisk . . . . . 7 ß
Torsdagh, kött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 12 Söndagh

Söndagh, fåår . . . . . 1 st:e för 6 öre
Måndagh, fersk fisk . . . . för 4 öre
Tijsdagh, torsk . . . . . 1 L℔ 5 ß
Onsdagh, torfisk . . . . . 7 ß p:d
Torsdagh, flesk . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, tor fisk . . . . 7 ß
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka
strömingh . . . . 1 t:na

Then 13 Söndagh

Söndagh, ferst kött . . . . för 5 öre
Måndagh, tor fisk . . . . . 7 ß
Tijsdagh, tor fisk . . . . . 1 L℔ 5 ß
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre 2 ört.
Torsdagh, flesk . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre 2 ört.
miöll . . . . . 1 t:na

Then 14 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för 3 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ß
Onsdagh, tor fisk . . . . . 7 ß
Torsdagh, korffuar . . . . 1/2 L℔

Lögerdagh, tor fisk . . . . 7 ℔
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 15 Söndagh

Söndagh, fersk köött . . . . för 5 öre
Måndagh, tor fisk . . . . . 7 ℔
Tijsdagh, tor fisk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, flesk . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka

Then 16 Söndagh

Söndagh, fersk kött . . . . för 5 öre
Måndagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1 L℔ 5 ℔
Onsdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, köött . . . . . 1 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 2 1/2 öre
miöll . . . . . 1 t:na 1 vacka
smör 6 gongor om orett 1 L℔ hvar gongo
lax . . . . . 6 L℔
strömingh . . . . 1 t:na

Salt ströming . . . 13 t:nor
t:nan . . . . . för 5 ℔
Jtem malth . . . . 2 p:d aff sitt egit
Jtem malth på nytt . 2 p:d for pengr.
Humbla till ölh . . 3 L℔ 12 ℔
Jtem rogh . . . . 4 span til skenks
Jtem humbla . . . 1/2 L℔
Jtem Hr Mogens ööll ööll 13 t:nor

Anno 1558 wtgifft på Helgans Hwsset.

Then Sextånde Söndagh Trinitatis

Söndagh, köött	1/2 L℔
Måndagh, fersk fisk	för 5 fyrik
Tijsdagh, tårsk	1/2 L℔
Onsdagh, strömingh	för 5 fyrkar
Torsdagh, kött	1/2 L℔
Lögerdagh, fersk strö[mingh] .	för 5 fyrick

Then 17 Söndagh

Söndagh, flesk	7 ℔
Måndagh, salt ströming . . .	5 hundrat för 5 öre
Tijsdagh, ferske strö[ming] . .	för 5 fyrik
Onsdagh, tårsk	1/2 L℔
Torsdagh, flesk	7 ℔
Lögerdagh, fersk fisk	för 5 fyrik

Then 18 Söndagh

Söndagh, flesk	7 ℔
Måndagh, nårsz	4 ℔ p:d
Tijsdagh, ferske fisk	för 5 fyrck
Onsdagh, ferske fisk	för 5 fyrck
Torsdagh, fersk kött	aff theris egitt om höst-slagtninghen
Lögerdagh, ferske fisk . . .	för 5 fyrck

Then 19 Söndagh

Söndagh, ferske kött	1 L℔
Måndagh, strömingh	för 5 fyrck
Tijsdagh, tårsk	1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk	för 5 fyrik
Torsdagh, fersk kött	16 ℔ p:d
Lögerdagh, fersk fisk	för 5 fyrck
rogh	2 span

miöll . . . . . 1/2 span
ööll . . . . . 1 t:na

Then 20 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . . för fem fyrik
Tijsdagh, fersk fisk . . . . för 5 fyrck
Onsdagh, salt ströming . . . 5 hundrat för 5 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . . för 5 fyrick

Then 21 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, salt fisk . . . 5 hundrat för 5 öre
Tijsdagh, fersk fisk . . . för 5 fyrck
Onsdagh, nårsz . . . . . 5 ℔ p:d
Torsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . för 5 fyrck

Then 22 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, salt ströming . . för 5 öre
Tijsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, nårsz . . . . . 4 ℔ p:d och bönor thertil
Torsdagh, köött . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, nårsz . . . . 3 ℔ p:d och bönor 1 1/2 faatt

Then 23 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, fersk ströming . 8 hundratt 2 öre
Tijsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, ferske fisk . . . för 5 fyrck
Torsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 5 fyrckar
rogh . . . . . 2 span

strömingh . . . . . 1 t:na
ööl . . . . . 1 t:na

Then 24 Söndagh

Prima Dominica Aduentus.

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, salt strömingh . för 1 1/2 öre
Tijsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . 5 fyrck
Torsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, nårsz . . . . 4 ℔ bönor 1 1/2 faat
ööl . . . . . 1 t:na aff theris egitt malt

Then 2 Söndagh Aduentus

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, salt fisk . . . 5 hundrat för 5 öre
Tijsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, nårsz . . . . . 4 ℔, bönor 1 1/2 faat
Torsdagh, köött . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, nårsz . . . . 4 ℔, bönor 1 1/2 faat

Then 3 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, norsz . . . . . 5 ℔ p:d, bönor 1 1/2 faat
Tijsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, nårsz . . . . . 4 ℔ p:d, bönor 1 1/2 faat
Torsdagh, köött . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . för 5 fyrik .

Then 4 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, ferske fisk . . . för 5 fyrik
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . för 5 fyrck
Torsdagh, köött . . . . 1/2 L℔

rogh . . . . . 2 span
ööll . . . . . 1 t:na

Till Jwlldagh på Lögerdaghen

ferst köött . . . . . för 5 öre
hara . . . . . 1 st. för 5 fyrck
tårt kött . . . . . 14 ℔ p:d

Näst Söndaghen Jwll

Söndagh, köött . . . . . ½ L℔
Måndagh, torsk . . . . ½ L℔
Tijsdagh, kött . . . . . ½ L℔
Onsdagh, nårsz . . . . . 4 ℔ p:d, bönor 1 ½ fatt
Torsdagh, kött . . . . . ½ L℔

Till Nyåårsdaghen på Lögerdaghen

ööll . . . . . 1 t:na
fersk fisk . . . . . för 2 ½ öre

Näst Söndagh Nyåårsdaghen

Söndagh, kött . . . . . ½ L℔
Måndagh, nårzs . . . . 5 ℔ p:d, bönor 1 ½ fatt
Tijsdagh, tårsk . . . . . ½ L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
Torsdagh, kött . . . . . ½ L℔
Lögerdagh, fersk ströming . 2 öre

S:te Hindrix dag

ööll . . . . . 1 t:na

Förste Söndagh effter Tiwgunde dagh

Söndagh, köött . . . . . ½ L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
Tijsdagh, kött . . . . . ½ L℔
Onsdagh fersk fisk . . . för 1 ½ öre
Torsdagh, kött . . . . . ½ L℔
Lögerdagh, nårsz . . . . 3 ℔, 1 ½ faatt

Then 2 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Tijsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, tåår geddor . . . 4 ℔ p:d, bönor 1 1/2 fatt
Torsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, nårsz . . . . 4 ℔ p:d, bönor 1 1/2 fatt

Then 3 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, nårsz . . . . 3 ℔, bönor 1 1/2 fatt
Tijsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, nårsz . . . . . 3 ℔ bönor 1 1/2 fatt
Torsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, nårsz . . . . 3 ℔ p:d, bönor 1 1/2 fatt
rogh . . . . . 2 span
strömingh . . . . . 1 t:na

Then 4 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, nårsz . . . . 3 ℔ p:d, bönor 1 1/2 faatt
Tijsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, nårsz . . . . . 3 ℔ p:d, bönor 1 1/2 faatt
Torsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, nårsz . . . . 5 ℔ p:d, bönor 1 1/2 faatt
ööll . . . . . 1 t:na

Then 5 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, tor fisk . . . . 3 ℔ p:d, bönor 1 1/2 fatt
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, tåår fisk . . . . 3 ℔ p:d, bönor 1 1/2 fatt
Torsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre

Dominica Sexsagesima

Söndagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, nårsz . . . . . 3 ℔ p:d, bönor 1 1/2 fatt
Torsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, tåår fisk . . . 3 ℔ p:d, bönor 1 1/2 fatt

Fastelagx Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1/2 L℔
öll . . . . . 1 t:na
Måndagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, fersk kött . . . 12 ℔, för 3 1/2 öre
Eodem die, tåårt kött . 1/2 L℔ med korffuar
Onsdagh, ferske stöming . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, ferske strö[ming] för 2 1/2 öre
rogh . . . . . 2 span

Första Söndagh i Fasthån

Söndagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
Måndagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, tåår fisk . . . . för 2 1/2 öre
Onsdagh, fersk fisk . . . för 2 öre
Torsdagh, fersk fisk . . . för 2 öre
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 2 öre
rogh till miöll . . . 1/2 span

Then 2 Söndagh

Söndagh, tåår fisk . . . . 3 ℔ p:d, bönor 1 1/2 fatt
Måndagh, fersk strömingh . för 2 öre
Tijsdagh, fersk ströming . . för 2 öre
Onsdagh, fersk strö[ming] . för 2 1/2 öre
Torsdagh, fersk strö[mingh] . för 2 1/2 öre
Lögerdagh, fersk strömingh . för 2 1/2 öre

Then 3 Söndagh

Söndagh, tåår fisk . . . . 3 ℔, bönor 1 1/2 fatt
Måndagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
Tijsdagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
Onsdagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
Torsdagh, fersk fisk . . . för 2 1/2 öre
Lögerdagh, tåår fisk . . . 3 ℔, bönor 1 1/2 fatt
rogh . . . . . 1 span

Then 4 Söndagh

Söndagh, tåår fisk . . . . 3 ℔, bönor 1 1/2 fatt
Måndagh, tåår fisk . . . . 8 ℔ p:d, bönor 1 1/2 fatt
Tijsdagh, rogh till grött . . 1 fierding span
Onsdagh, tåår fisk . . . . 3 ℔, bönor 1 1/2 fatt
Torsdagh, miölk . . . . för 1 öre
Lögerdagh, miölk . . . . för 1 öre
strömingh . . . . . 1 t:na
ööll . . . . . 1 t:na

Then 5 Söndagh

Söndagh, tåår fisk . . . . 3 ℔, bönor 1 1/2 fatt
Måndagh, tåår fisk . . . . 3 ℔, bönor 1 1/2 fatt
Tijsdagh, tåår fisk . . . . 3 ℔, bönor 1 1/2 fatt
Onsdagh, miölk . . . . . för 1 öre
Torsdagh, tår fisk . . . . 3 ℔, bönor 1 1/2 fatt
Lögerdagh, miölk . . . . för 1 öre

Palm Söndagh

Söndagh, tåår fisk . . . . 3 ℔ p:d, bönor 1 1/2 fatt
Måndagh, tåår fisk . . . . 3 ℔ p:d, bönor 1 1/2 fatt
Tijsdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Torsdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 2 öre

rogh . . . . . 2 span
ööll . . . . . 1 t:na

Till Påska Dagh

ferst kött . . . . . 13 ℔, för 3 öre 6 pen.
Måndagh, fersk fisk . . . för 2 öre
Tijsdagh, tår fisk . . . . 13 ℔, för 1 1/2 öre
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 2 öre

Then förste Söndagh efter Påska

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 2 öre
Tijsdagh, fersk fisk . . . . för 2 öre
Onsdagh, fersk fisk . . . för 2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 2 öre

Then 2 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Tijsdagh, torsk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Torsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre

Then 3 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Torsdagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
rogh . . . . . 2 span
ööll . . . . . 1 t:na

Then 4 Söndaghen

Söndagh, kött . . . . . ½ L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . ½ L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
Torsdagh, kött . . . . . ½ L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre

Then 5 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . ½ L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . ½ L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
Torsdagh, köött . . . . . ½ L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
till matmiöll rogh . . ½ span
strömingh . . . . . 1 t:na

Then 6 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . ½ L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
Tijsdag, tårsk . . . . . ½ L℔
Onsdagh fersk fisk . . . . för 1 ½ öre
Torsdagh, kött . . . . . ½ L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
ööll . . . . . 1 t:na

Pingesz dagh

Söndagh, köött . . . . . ½ L℔
Måndagh, fersk strömingh . för 1 ½ öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . ½ L℔
Onsdagh, fersk fisk. . . . för 1 ½ öre
Torsdagh, köött . . . . . ½ L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
rogh . . . . . 2 span

Then Nästa Söndagh effter Pingesdagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, tåår fisk . . . . 3 ℳ p:d
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk strömingh . för 1 1/2 öre
Torsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre

Then 1 Söndagh effter Trinitatis

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, tåår fisk . . . . 3 ℳ
Tijsdagh, korffuar . . . . 5 ℳ
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Torsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre

Then 2 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 L℔
Torsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
ööll . . . . . 1 t:na

Then 3 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Torsdagh, kårffuar . . . . 6 ℳ p:d
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
rogh . . . . . 2 span

Then 4 Söndagh

Söndag, köött . . . . . 1/2 L℔

Måndagh, fersk strö[mingh] . för 1 1/2 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk ströming . . för 1 1/2 öre
Torsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre

Then 5 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, ferske strö[mingh]. för 1 1/2 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . för 1 1/2 öre
Onsdagh, fersk strömming . för 1 1/2 öre
Torsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
strömingh . . . . . 1 t:na

Then 6 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Tijsdagh, korffuar . . . . 6 ℳ p:d
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 1/2 öre
Torsdagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Lögerdagh, fersk strömingh . för 5 fyrkar
ööll . . . . . 1 t:na

Then 7 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
(Die Jacobi) Måndagh, . . 1 fåår för 7 öre
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . 5 fyrck
Torsdagh, fersk fisk . . . för 5 fyrck
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 5 fyrck
rogh . . . . . 2 span

Then 8 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, tåår fisk . . . . 4 ℳ p:d, bönor 1 1/2 fatt

Tijsdagh, korffuar . . . . 5 ℔ p:d,
Onsdagh, ferske strömingh . för 5 fyrck
Torsdagh, fersk kött . . . 1 L℔ för 5 öre
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 2 öre

Then 9 Söndagh

Söndagh, ferst kött . . . 12 ℔ p:d för 3 öre
Måndagh, fersk fisk . . . för 5 fyrckar
Tijsdagh, ferst kött . . . 1/2 L℔ för 2 1/2 öre
Onsdagh, fersk fisk . . . för 5 fyrck
Torsdagh, fersk kött . . . 12 ℔ p:d, för 3 öre
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 5 fyrck

Then 10 Söndagh

Söndagh, ferst kött . . . 12 ℔ p:d, för 3 öre
Måndagh, fersk fisk . . . för 5 fyrik
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . för 5 fyrik
Torsdagh, fersk kött . . . 12 ℔ p:d, för 3 öre
Lögerdagh, fersk fisk . . . för 1 öre
öll . . . . . 1 t:na

Then 11 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . 1/2 L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 5 fyrck
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1/2 L℔
Onsdagh, tår fisk . . . . 3 ℔
Torsdagh, ferst kött . . . 12 ℔ p:d, för 3 öre
Lögerdagh, tåår fisk . . . 3 ℔ bönor, 1 1/2 fatt
rogh till sådh miöll . 1/2 span
rogh . . . . . 2 span

Then 12 Söndagh

Söndagh, fersk kött . . . 12 ℔ p:d, för 3 öre
Måndagh, fersk fisk . . . för 5 fyrik
Tijsdagh, tårsk . . . . . 1/2 L℔

Onsdagh, tåår fisk . . . 3 ℔
Torsdagh, ferskt kött . . ½ L℔, för 2 ½ öre
Lördagh, tor fisk . . . . 3 ℔

Then 13 Söndagh

Söndagh, ferst köött . . . ½ L℔, för 2 ½ öre
Måndagh, tår fisk . . . . 3 ℔
Tijsdagh, tårsk . . . . ½ L℔
Onsdagh, fersk fisk . . . för 4 öre
Torsdagh, ferst kött . . ½ L℔, för 2 ½ öre
Lögerdagh, fersk fisk . . för 2 öre
strömingh . . . . 1 t:na

Then 14 Söndagh

Söndagh, kött . . . . . ½ L℔
Måndagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
Tijsdagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
Onsdagh, tåår fisk . . . 3 ℔ p:d
Torsdagh, köött . . . . ½ L℔
Lögerdagh, tåår fisk . . . 3 ℔ p:d
ööll . . . . . 1 t:na

Then 15 Söndagh

Söndagh, köött . . . . . ½ L℔
Måndagh, tår fisk . . . . 3 ℔ p:d
Tijsdagh, tår fisk . . . 4 ℔ p:d
Onsdagh, fersk fisk . . . för 1 ½ öre
Torsdagh, köött . . . . ½ L℔
Lögerdagh, fersk fisk . . för 2 öre
rogh . . . . . 2 span

Then 16 Söndagh

Söndagh, ferst kött . . . ½ L℔, för 2 ½ öre
Måndagh, fersk fisk . . . för 2 öre
Tijsdagh, ferst kött . . . för 2 ½ öre
Onsdagh, fersk fisk . . . för 2 öre

Torsdagh, fersk fisk . . .	för 2 öre
Lögerdagh, fersk fisk . .	för 2 öre
ööll	1 t:na aff sin egit
strömingh	1 fierding
ööll	1 t:na

Fortertt

(Maltth 16 span) ööll .	16 t:nor
Humbla thereffter . .	2 L℔ 8 ₰
pundet	för 3 1/2 ₰
Salt strömingh . . .	16 t:nor 1 fierdingh
Jtem maltt	1 pund, til skenks t:a 1
Jtem rogh	3 span til maat miöll
Smör	4 L℔, till pingistagh, fastelax, påskå, alle gudz helghon.

Bilaga N:o IV.

Föreståndare för S:t Jörans hospital och helge ands huset *).

Göstaf Eschillsson, afgick 1557.

Jachim Olson scriffuare tillträdde 1557 och qvarstod ännu 1559.

Siffred bonde, omnämnes 1561; kallar sig „Siffred scriffvare“ 1563; lemnade sin föreståndare syssla nyssnämnde eller följande år, men lefde ännu 1571.

Tönnis, borgare i Åbo, förekommer 1564.

Henrich Michilsson, borgare i Åbo, nämnes 1567.

Nils Larsson Lipainen, upptages för 1568; torde äfven varit borgare i Åbo.

Bengt Nielson, likasom

Jacob Sigfridsson, omnämnas 1569.

Henrick Michelsson, förekommer 1570 och 1572 samt

Bern Erichsson, 1573 och 1574.

Thomas Erichsson, tillträdde sannolikt 1574 $^{1}/_{V}$ och qvarstod ännu 1578 d. $^{22}/_{XII}$. I följd af ett af Johan III utfärdadt bref af d. 22 Maj 1577 erhöll han till hjelp

*) Nedanstående uppgifter äro hemtade utom ur hospitals räkenskaperna, dels ur Åbo slotts, dels ur dess läns räkenskaper, alla förvarade i Finl. statsark.

och uppehälle 4 pund spannmål, på det att han „schall medh thess större flijtt och troheett, achte och förfordre the fattige och förlamade personers gagn och bedste wdi Åbo hospitall“ **). Lefde ännu 1582.

Erich Bertillsson, anträffas 1579 och

Zacharias Persson, 1580.

Erich Bertillsson, omnämnd redan 1581, qvarstod ännu 1583.

Erich Erichsson, upptages 1583. — Lefde ännu 1589.

Jacob Olson, innehade sysslan i början af året 1585, men afled under detsamma. Ett qvitto utfärdadt af hans hustru Carin Larsdotter öfver till hospitalet lefvererade förnödenheter finnes från d. 19 Octob. 1585. Under 1586 var hustru Carin fortfarande „förmynderska i Åbo spetall“.

Bengt Olofsson, omnämnes 1587 och

Mårthen Kranck, 1588 och 1589.

Thomas Jacobsson, förekommer redan 1591 och qvarstod ännu 1599.

Thomas Ericksson, anträffas 1599,

Thomas Jacobsson, 1600 och

Erich Thomasson, 1601 och 1602.

Michell Johansson, omnämnd 1603, qvarstod ännu 1606.

Erich Sigfridsson, förekommer 1606 och qvarstod ännu 1609.

Jacob Eskilsson, nämnes 1609 och 1610 samt

Lasse Thomasson, 1611 och 1612.

Ericus Bartholli, tillträdde 1613 $^{1}/_{V}$ och qvarstod till sin död 1617. Var gift med Margareta Ludwigs-

**) Finl statsark. N:o 1363 fol. 93 v.

dotter, som öfverlefde honom. Var tillika predikant vid hospitalet.

Benedictus Matthiae, hospitals predikant, innehade tillika föreståndaresysslan från 1618 till 1622.

Bilaga N:o V.

Anno 1558 the fatiges tomptöre opbördtt *).

Försth

Jören Halkon	2 öre	soluit
Hustru Elsby Anders Nacka	2 öre	sol:t
Her Jöns	9 öre	sol:t
Thomas, Joan Persons mågh	2 öre	sol:t
Matts Kurittu	1 ✱	sol:t
Siffredh Pitkeparta	2 ✱	sol:t
Jlius Jönsson	2 öre	sol:t
Matts Kurittu	2 öre	sol:t
Pölsz Elin	$^1/_2$ ✱	sol:t
Jacop skepar	$^1/_2$ ✱	sol:t
Oleff tynbinder	5 öre	sol:t
Jöns beltar	$^1/_2$ ✱	sol:t
Tupa Margritt	$^1/_2$ ✱	sol:t
Erich Punasapas	$^1/_2$ ✱	sol:t
Henrich bondi	$^1/_2$ ✱	sol:t
Mårthen Pwialka	$^1/_2$ ✱	sol:t
Jören Kempe	7 öre	sol:t
Henrich Hara	$^1/_2$ ✱	sol:t

*) Finl. statsark. N:o 269 fol. 1.

Simon Rackapä	1/2 ✠ sol:t
Nucka Bengt	2 öre sol:t
Per Kourå	1/2 ✠ sol:t
Nils skinnar	1/2 ✠ sol:t
Sortha Kaya	2 öre sol:t
Thomas Tarha	1/2 ✠ sol:t
Felbodh	1/2 ✠ sol:t
Per miöll	1/2 ✠ sol:t
Paloij Marcus	1/2 ✠ sol:t
Quern	2 öre sol:t
Thomas, Joan Persons mogh .	3 öre sol:t*)
Henrich skomakare	1/2 ✠ sol:t
Marcus Töffuesal	1 ✠ sol:t
Thomas Gröpp	6 öre sol:t
Jtem Erich Sverdslipare . . .	3 öre
Akons enkia	2 öre
Morten Träffott	1/2 ✠
Her Steen	2 öre
Morthen Åkare	7 öre
Madz Wiacha	2 öre sol:t
Simon Vochenparta	2 öre
Michil dansk	2 öre
Morthen gerdzsk[rifvare] . .	1 öre
Madz gerdzsk[rifvare] . . .	2 öre

Klöster Qvarter
wed Herrens tompt

Oleff Publan	2 öre sol:t
Jacop Kåck	1 ✠ sol:t
Michil Kygger	1 ✠ sol:t
Henrich Runsal	2 öre sol:t

*) In margine: „skall Hend. Person svara till anno 1559“.

Oleff Marcusson	½ ℔ sol:t
Lasse Pohialainen	3 öre sol:t
S:ma Peningar .	24 ℔ 2 öre.

Fattiges Tomptörer 1601 *).

H. Anna gamble	3 öre
Sigfredh	3 öre
Eskil Fulmacht	2 öre
Sigfredh Kelcka	3 ½ öre
Henrich Smedh	4 öre
Jacob Blockhwss	3 öre
Jöns Pihlavainen	2 öre
Anders Hasu	2 öre
H. Karin Amma	2 öre
Erich Skomakare	3 öre
Henrich Kohlare	2 öre
Madz Pimäinen	2 ½ öre
Oluff Rautinen	1 ½ öre
Jöns Schilling	4 öre
Michil Holst	4 öre
Simon Järsse	4 öre
Lasse Skreddare	4 öre
Eskill Miöll	4 öre
H. Karin Kouckar	3 öre
Eschil Kelcka	3 ½ öre
Morthen Blanck	3 öre
Michil Skreddare	1 ℔
Morthen Rachkapä	4 öre
Bertill Erlan	4 öre
Madz Holst	6 öre
Michil Lille Anders	6 öre

*) Finl. statsark. N:o 276 fol. 27 v.

Dierich skreddare	4 öre
Staffan Takilan	3 öre
Thomas Hiuckainen	4 öre
Thomas Hållo	4 öre
Anders Otilan	4 öre
Madz Kemmoi	2 öre
Nils Paha Jalan	4 öre
Morten Byswär	2 öre
Jacob Hökare	4 öre
Morthen Palikais	2 öre
Nils Erichsson	1 öre
Jören Sirka	2 öre
Rasmus N	4 öre
Morthen skeri	4 öre
Jöran Palicke	2 öre
Frantz Auwaisten	1 öre
Jöns Appolonius	1 öre
Thomas Myllare	6 öre
Eskil skreddare	4 öre
Gregers Dirickalan	1 1/2 öre
Henrich Jacobsson	2 öre
Knut Kuaparns	1 ⸸
Madz Tawast	4 öre
Nils Torckilsson	2 öre
Jacob Jliw	2 öre
Hans Randa	10 öre
Madz Nurcka	6 öre
Henrich Kopar	1 ⸸
Jöran Pyrre	8 öre
Jöran Ohrapä	10 öre
Henrich Anders smedz	3 öre
Simon Ryttare	2 öre

Jören Lindu	2 öre
Eskil byggmästare	5 öre
Jöran Bertilsson	2 öre
Thomas på Mwren	2 öre
Jören Kock	2 öre
Henrik Karrot	2 öre
Eskil skreddare	2 öre
Samuel Litsko	2 öre

Summa

Tompter 66

Ther efter

Penningar . . . . . 7 Dal:r 19 $^1/_2$ öre.

Bilaga N:o VI *).

Reglemente för Tjenstemän och Betjening vid Sjählö Hospital, upprättadt i anledning af Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Bref af den 15 Februari 1814.

§ 1.

Hospitals Predikanten, som har att besörja och upprätthålla så väl den i Hospitalskyrkan hvarje Sön- och Helgedag förefallande offenteliga Gudstjenst, som de till Hospitals Församlingen hörande Personers enskilta själavård, tillsättes af Kejserliga Regerings Conseillens Oeconomie Departement mer med afseende å de sökandes skicklighet och fallenhet för tjensten, än å deras flere eller färre tjensteår, efter det Domkapitlet i Åbo, enligt nästnämnde befordrings grund, förslag å 3:ne de skickligaste Sökande i laga ordning uprättat, och Hospitals Direktionen sitt underdåniga utlåtande i anledning deraf afgifvit.

Då Kyrkoherden i Nagu, som enligt Lag åligger att öfver hospitalet närmaste tillsyn hafva, är hindrad att så ofta som vederborde sig vid Hospitalet infinna, äger Hospitals predikanten, eller den hans tjenst förestår, honom i slik tillsyn efter omständigheterna biträda, och i öfrigt ställa sig i sin Embets förvaltning kyrcko ordningen och andra Presta embetet rörande Författningar till noga efterrättelse.

*) Finl. statsark. Nyare handlingar rörande Sjählö hospital.

§ 2.

Sysslomannen, åt hvilken den dageliga tillsynen öfver Hospitalets Ekonomie och de inlöstas vård är anförtrodd, tillsättes medelst vanligt Constitutorial af Kejserl. Regerings Conseillens Ekonomie Departement, efter dertill af Hospitals Directionen upprättadt förslag, dervid ej allenast å de sökandes redlighet, drift och pålitelighet, utan ock å deras kunskap i Läkarekonstens utöfning i allmänhet, nödigt afseende göras måste. Honom åligger, att till följe af så väl allmänna Författningar, som Hospitals Directionens honom meddelande särskilde föreskrifter, på dett nogaste tillse, att samtelige Hospitalets Byggnader varda vederbörligen vidmagthållne och i tid reparerade samt äfven nya uppförde då en slik åtgärd honom uppdragen varder, hvarom han då slika nybyggnader eller reparationer nödiga synes, äger hos Directionen anmälan göra, och Directionens förordnande i ämnet afvakta innan arbetet får företagas. Att Hospitals hjonen så hvad deras föda, som öfriga vård och skötsel beträffar, ej allenast full rätt vederfares, utan ock att deras usla belägenhet varder, efter menskligheten kraf, på det ömmaste behjertad, i hvilka afseenden honom således tillkommer alfvarsammeligen tillhålla Hospitalets underbetjente att hvar i sin tjenst de dem åliggande göromål och skyldigheter på dett nogaste fullgöra, samt i händelse någon af dem halsstarrigt och upsåtligt fortfore att sina åligganden försumma, en sådan först till alfvarsam rättelse, eller om dermed ej något uträttades, då till afvisning ifrån Hospitalets tjenst hos Directionen anmäla.

I allt hvad Sysslomannen af dem i tjenstevägen, samt till Hospitalets gagn och bästa, skäligen fordrar, äro de ofelbart skyldige att honom ovillkorlig aktning och hörsamhet be-

visa. Men ej må han dem vid strengaste ansvar till uträttandet af sitt enskilta arbete bjuda och påkalla.

Vid enahanda ansvar vare det Sysslomannen förbjudit, att någon af de inlösta till slik enskild tjenst nödga eller befalla; men till det biträde de vid Hospitalets renhållning, och andra i dess Oeconomie förefallande lättare arbeten kunna åstadkomma, må han dem lämpeligen tillhålla.

Öfver alla Hospitalet tillydande hemmans laga häfd och bebyggande, samt den årliga räntans oafkortade utgörande. åligger honom noga inseende hafva, samt åtminstone hvart 3:dje år dem af slik orsak i laga ordningn besigtiga, hvarefter det vid slika Syner författade instrument oförtöfvadt till Hospitals Directionen insändas.

Likaledes tillhör det Sysslomannen att upmärksamt besörja intägten så af all Hospitalet anslagen kronotionde, som af dess öfriga räntor och intrader; att till de bästa priser, som erhållas kunna, alla Hospitalets förnödenheter uphandla, dem sorgfälligt förvara, och till bestämda behof, enligt gifne eller framdeles erhållande föreskrifter använda samt sedan i rättan tid, så för uppbörd som utgift vederbörligen redovisa.

Skulle Sysslomannen i fullgörandet af förenämnde dess skyldigheter i någon måtto brista, utan att på derom af Hospitals Directionen erhållna varningar sig rätta låta, äger Directionen honom på några månader, eller högst ett år, ifrån tjensten suspendera, samt dess förvaltning emedlertid åt någon annan skickelig och redlig person, emot halfva lönens åtnjutande, updraga. Låter han sig ej heller deraf rätta, ananmäler Directionen hans förhållande till Kejserliga Regerings Conseillens Oeconomie Departements vidare åtgärd.

§ 3.

Upsyningsmannen, som näst Sysslomannen, och under

hans inseende, äger att Hospitals hjonens dageliga vård handhafva, samt derjemte klockare tjensten vid Hospitals Församlingen förestå, antages af Directionen, efter det Hospitals Presten och Sysslomannen med gemensamt Förslag dertill inkommit; hvarvid således, utom de sökandes seder och öfriga skicklighet för tjensten, äfven de insigter i Chirurgien böra afsee, som af klockare candidater, enligt författningarne erfordras, och hvarmed en slik tjensteman sedan kan vara de inlösta till merkelig hjelp.

Honom åligger det, att hvarje morgon Sommartiden kl. 6 och de mörkare års tiderna kl. 8, öpna Hospitalet, samt dem af de inlösta som i anseende till lugnare och mindre oredig sinnesförfattning, äga tillstånd att vara i rörelse, ur cellerne utsläppa; de svagares tillstånd och behof sorgfälligt efterse; om alt hvad till renhållningen, samt eldningen, rökningen och granrisandet i rummen hörer, efter de betjeningen derom gifne särskilte befallningar, föranstalta; förrätta dageliga utvägningen af matvarorne, enligt den nya spis ordningen; tillse att med hospitals hjonens 3:ne gånger om dagen skeende spisning ordentligen tillgår, att deras gång och sängkläder hållas rena och i behörig ordning, samt efter behofvet i tid omlagas och repareras; att Hospitalet och dess cellurer hvarje afton på bestämd tid varda tillychte, och att för öfrigt ordning och skick i alt hvad Hospitals inrättningen vidkommer, efter derom gifne särskilte föreskrifter, noga iakttagne varda.

Hvad utöfningen af klockare tjensten beträffar, beror han derutinnan af Hospitals Predikantens förordnanden; äfvensom han är pliktig, att jemte Sysslomannen Hospitals hjonen i deras sjukdoms tillstånd på det ömmaste vårda, samt dem vid läkandet af mindre utvärtes skador gratis tillhandagå. Då han af nästnämnde befattningar kan vara hindrad att de

honom såsom Upsyningsman åliggande göromål i vanlig ordning sköta, tillförordnar Sysslomannen en af drengarne, att densamma tills vidare besörja.

Brister upsyningsmannen i förberörda sina skyldigheters fullgörande och hvarken af Hospitals Predikanten och Sysslomannen, eller kyrkoherdens i Nagu, gemensamma föreställningar rättelse tager, så anmäles derom af Sysslomannen hos Hospitals Directionen, som äger vidtaga sådana mått och steg, att han antingen sine åligganden fullgör, eller ifrån tjensten skiljd varder.

Till ytterligare Betjening vid Hospitalet antager Sysslomannen, med Directionens vetskap och bifall

En Dreng, som tillika blifver hospitalets Mölnare, af god frägd, och med nödig skicklighet för de värf honom kunna anförtros.

Utom skyldigheten att förmala all för Hospitalets behof erforderlig Spanmål, åligger honom att densamma till och ifrån qvarnarne transportera, dertill arrendatoren af Hospitals hemmanet honom häst tillhanda håller; samt att för öfrigt vid all Spanmåls både in och utmätning i Magasinet biträda; emottaga, på stranden upprada, derifrån till Hospitalet framköra, och sedan sönderhugga all till kokning, bakning och brygd åtgående kastved; anskaffa alt vid hospitalet behöfligt vattuförråd; hjelpa till vid brygd, slakt och andra Oeconomiska förrättningar, samt uppmärksamt tillse, att ej allenast Hospitalets qvarnar, utan och dess öfriga tillhörigheter, trädkärill, och husgeråd varda, medelst af honom för slika behof i tid förskaffadt virke, vederbörligen vidmagthållne och reparerade.

Denne bör jemväl hafva nödig insigt uti Skräddare Handtverket så att han kan både reparera gamla och förfärdiga nya för de inlöste nödige klädes persedlar.

Den andre drengen, som tillika bör vara så mycket Smed att han det vid Hospitalet förefallande smeds arbetet kan förrätta samt i Skomakare professionen så vida för sig kommen, att han kan både å nyo förfärdiga nya skoplagg, och dem sedan nödtorftigen reparera, antages likaledes af sysslomannen med direktionens goda minne och med uppmärksamt afseende så väl å hans frejd, som å de flera laggranna göromål denna Person kommer att handhafva; honom tillhör det nämligen att egentligen vid de innom Hospitalet och de inlöstes vård förekommande särskilta åtgärder uppsyningsmannen tillhandagå, så att rummen varda noggrant renhållna, vädrade, eldade, och hvar dag försedde med färskt granris, som från Hospitals Ladugårdens skog utan särskild derföre erläggande betalning, af honom hemhämtas och sönderhackas; äfvensom all den ved, hvilken till Hospitals rummens upeldning tarfvas, af honom bör huggas, klyfvas och i rummen inbäras; vid hvilka alla nästnämnde göromål dock de af Hospitals hjonen, som friskare och redigare äre, måga efter förmågan biträda; äfvensom de vid förefallande Smeds arbete kunna vara honom i Smedjan behjelpelige. Serdeles bör han uppmärksamt efterse dem af de inlöste, som ursinnige och våldsamme äro, att de ej få tillfälle att skada hvarken sig eller andra, och att de för öfrigt njuta all den skötsel och fogliga medfart, som deras ömkansvärda belägenhet har rätt att påkalla.

Sysslomannen är det ytterligare uppdraget att till Hospitalet anskaffa.

. . . . . .

En skicklig och beskedelig kokerska, som besörjer de inlöstas matlagning, enligt den fastställda spisordningen, som för öfrigt på mellan stunderne hjelper till, så vidt hon hinner, vid bakning och tvätt, samt håller kok- och matkärilen så väl i köket, som dem hvilka af Hospitals hjonen nyttjas, i tillbörligt skick.

En Bryggerska som dragar förserg om all vid hospitalet nödig så bryggd som bakning, dertill efter möjligheten biträdd af hospitalets öfriga i tjenst varande qvinhjon, tillseende derjemte noga, att diiks tunnorne hållas väl rena och täta, att det bakade brödet varder behörigen torkadt och förvaradt, samt att dess emellan andra vid hospitalet nödiga hushålls göromål varda enligt sysslomannens föreskrift i behörig ordning skötte och fullgjorde.

En Tvätterska, som äger hafva vård om all för Hospitalet nödig tvätt, dervid dock äfven mindre svagsinte qvinhjons biträde af henne må begagnas. Henne tillhör det äfven att dageligen städa och sopa, samt så ofta tarfvas äfven skura hospitals rummen, bädda de svagares och sjukas sängar, samt slike uslingar med all dem nödig hjelp och vård till hands gå, lappa, damma och vädra deras så gång, som sängkläder, samt i allt öfrigt vara uppsyningsmannen vid renlighets och ordnings bibehållande till erforderligt biträde.

Alla så drengar, som pigor stå under Sysslomannens närmaste tillsyn, hvars bud och befallningar i allt hvad Hospitalets tjenst rörer, dem således åligger att ovägerligen hörsamma. Dock måga de ej af honom från sina tjenster upsägas än mindre skiljas, innan Directionen skälen dertill pröfvat och godkänt. Åbo den 14 Martii 1814.

Aflönings Stat för Hospitalets å Sjählö Tjenstemän och Legohjon ifrån den 1 Maji 1814.

Hospitals Presten njuter efter gammal stat 31 Rbl. 80 kop. silf. i contant, och 30 tor spannmål, jemte fria boningsrum, samt odlar derjemte några åker- och ängstäppor. Äfven bestås honom årligen åtta f[amnar] ved.

Sysslomannen uppbär efter samma stat 24 Rbl. 90 kop. silf. contant, till papper och bläck 1 Rbl. 20 kop. samt 25 t:or spanmål; hvarförutan honom bestås fria husrum och 8 famnar ved jemte några åker och ängs täppor.

Uppsyningsmannen, som tillika är klockare, uppbär i förstnämnde egenskap hvad honom i gamla staten bestås, näml. 2 Rbl. 40 kop. contant och dessutom hvad en dreng enligt samma stat så i pengar som persedlar året öfver tillkommer. Som Klockare njuter han derjemte 8 t:or spanmål äfvensom fria hůsrum å Hospitalet med eldning, och några kappland jord till potates plantering.

En Dreng, som tillika är Mölnare och Skräddare njuter hvad en dreng för året enl. staten bestås, och dessutom 4 t:or spanmål, såsom Mölnare, jemte nödige husrum, och något potatesland.

En Dreng, som tillika är Smed och Skomakare aflönas såsom dreng enligt stat, och som smed med 2 t:or spanmål; hvarutöfver han, i anseende till de besvärliga göromål honom inom Hospitalet åligga erhåller ytterligare 2 t:or spanmål utöfver vanlig drenge stat, jemte fria husrum, och några potatestäppor.

En kokerska

En bryggerska

En tvätterska

njuta alla dagelig Spisning vid Hospitalet, samt dess utom 4 Rbl. silf. i stedsel och 20 Rbl. dito i års-lön, 6 aln finare lärft, 6 aln dito gröfre, 2 ℔ ull och 2 par skor, samt fria husrum.

Mulbete på Hospitals ladugårdens utmark, samt, fiske kring dess stränder äga alla Hospitalets tjenstemän och legohjon att på dertill bestämde ställen fritt begagna.

Åbo d. 14 Martii 1814.

Knut von Troil. Jac. Tengström.

Bilaga N:o VII.

Stat för Hospitalet på Sjählö af d. 4 Februari 1840 *).

1 Sysslomman, utom Fogdeby hemman såsom boställslägenhet emot erläggande af hemmanets nu fastställde ränta in natura och 33 Rubel 33 1/3 kopek silfver i contant, samt skyldighet att efter lag häfda detsamma, i lön		
25 tunnor spanmål à 10 Rubel . . .	250	
contant	100	350: —
2 Dårvaktare, utom rum och ved samt 1 dagportion hvardera, lön à 100 Rubel		200: —
2 Dårsköterskor, lön à 100 Rubel		200: —
Underhåll för 40 dårar, 14,600 dagportioner à 30 kop.		4380: —
Underhåll för 4 betjente, 1460 dagportioner à 30 kop.		438: —
För Presterligt biträde vid jordfästningar . . .		100: —
Ljus, 10 Lß à 8 Rubel		80: —
Ved, 120 famnar à 5 Rubel		600: —
Dårarnes beklädnad och inventariernes underhåll förslagsvis		1000: —
Reparationer å byggnaderna, förslagsvis		750: —
Särskilte mindre utgifter, d:o		400: —
	Summa	8498: —

Anm. Denna stats belopp utgår af Dårhus-fonden.

*) Rabbe, F. J. Finlands medicinal författningar. Del. III pag. 734. Helsingfors 1846.

Bilaga N:o VIII.

Ny utgifts stat för Hospitalet vid Sählö af d. 20 Februari 1849 *).

		Silfver.	
		Rub.	kop.
1	Syssloman, utom Fogdeby hemman såsom boställslägenhet emot erläggande af hemmanets nu fastställde ränta in natura och 28 Rubel 57 1/2 kopek silfver i contant samt skyldighet att efter lag häfda detsamma, i lön 25 tunnor spanmål à 3 Rubel 50 kop. 87: 50 Contant 28: 57 5/7	116	71/7
1	Uppsyningsmnn, utom fria rum med ved, i lön . .	100	—
3	Dårvaktare, utom rum och ved samt en dagportion hvardera, lön à 28 Rubel 57 1/7 kopek	85	713/7
3	Dårsköterskor, utom rum och ved samt en dagportion hvardera, lön à 28 Rubel 57 1/7 kopek . . .	85	713/7
	Underhåll för 67 dårar 24,455 dagportioner à 9 kop. .	2,200	95
	Underhåll för 6 betjente 2,190 dagportioner à 9 kop. .	197	10
	För presterligt biträde vid jordfästningar	28	573/7
	För ljus och olja	40	—
	Till ved förslagsvis	192	—
	Dårarnes beklädnad och inventariernes underhåll förslagsvis	500	—
	Reparationer å byggnaderne förslagsvis	300	—
	Särskilte mindre utgifter förslagsvis	120	—
	Summa	3966	123/7

*) Rabbe, F. J. Finlands Medicinalförfattningar. Del. IV pag. 26. Helsingfors 1874.

Anmärkning: 1:o Denna stat skall tjena till efterrättelse ifrån och med början af år 1849.

„ 2:o De i staten upptagne medel utbetalas till Directionen för Dårvårdsinrättningarne, emot redovisning och med iakttagande deraf, att hvad af anslaget för året möjligen icke åtgår, skall i reqvisition för det påföljande året Statsverket tillgodo beräknas.

Bilaga N:o IX.

Ny Spis Ordning för de inlösta på Sjählö Hospital, upprättad (i följd af Hospitals Directionens memorial af d. 8 Dec. 1817) **efter den år 1815 föreslagne Spis-Ordning** *)

En Portion

Söndags	Morgon:	3 qvarter Gryn Gröt med
		1 qvarter sötmjölk.
	Middag:	1 stop soppa kokt på
		1 ℔ Färskt nöt kött
		1/8 qvarter korn Gryn
		4 Lod Potatoes och
		4 Lod Kålrötter
		1 stop svag Dricka.
	Afton:	1/4 ℔ salt skär sik.
		1 stop sur mjölk, dessutom
		1 stop spis öhl.
	Anmärkes:	Till Gröten, som tillredes föregående afton, tages:
		3/4 qvarter korn Gryn.
Måndags	Morgon:	1/2 ℔ kokt Palt Bröd.

*) Finl. Statsark. Nyare handlingar, rörande Sjählö hospital. Sjählö hospitals räkn. för 1818 pag. 26, äfvensom i medicinal styrelsens arkiv bland ankomne bref till directionen för Sjählö hosp. 1818 fol. 194.

	Middag:	1/4 ℔ Strömming med
		1 ℔ kokta Potatoes
		1 stop Gryn soppa med
		4 lod Potatoes och
		4 lod Kåhlrötter uti.
	Afton:	1 stop Råg Mjöls Gröt med
		1/2 stop sur mjölk
		dessutom 1 stop spis öhl.
	Anmärkes:	Till Gryn soppan tages
		1/4 qvarter korn Gryn och till Gröten
		1 ℔ Rågmjöl
Tisdags	Morgon:	1 ℔ kokt Potatoes med
		4 lod Strömming
		1 Stop Svagdricka.
	Middag:	1/4 ℔ Strömming med
		1/2 ℔ Kåhlrötter.
		1 stop soppa kokt på köttben och
		1/4 Hufvud Hvitkåhl ell. i dess ställe
		sur kåhl tillika värde.
	Afton:	4 lod spicken Strömming
		1 Stop Mjöl Wälling dessutom
		1 stop Spis öhl.
	Anmärkes:	Till Wällingen tages
		1 qv. korn mjöl och 1 lod pylsa. *)
Onsdags	Morgon:	1 1/4 ℔ kokta Potatoes med
		4 lod Strömming.

*) Pylsan infördes på förslag af past. A. Gottskolk i den af honom 1814 förslagna modiferande spisordningen. Han anmärker densamma: „Pylsan ... nyttjas af allmogen vid motredning, för att i brist af söt mjölk förbättra smaken uppå vissa sorter kokad mat, har derföre äfven af mig blifvit tillagd såvida en half mark nyttjad uti velling gör maten mera smaklig än 1 1/2 kanna sötmjölk då den förra kosta 6 skilling och den sednare varan 12."

	Middag:	1/4 ℔ Wattenlagd kokt Strömming
		1 ℔ kåhlrötter
		1 Stop Ärt Soppa
	Afton:	1 stop Bågmjöls Gröt med
		1/2 stop sur mjölk dessutom
		1 stop spis öhl.
	Anmärkes:	Til soppan tages
		1 qvart. Ärter och till Gröten
		1 ℔ Rågmjöl
Torsdags	Morgon:	1/2 ℔ Torrt Nöt kött med
		1/2 ℔ kokta kåhlrötter
	Middag:	1/2 ℔ kokt Salt köttkorf med
		1/2 kokta Potatoes
		1 stop Svag dricka.
	Afton:	4 lod Spicken Strömming
		1 stop mjölk Wälling, dessutom.
		1 Stop Spis Öhl.
	Anmärkes:	Till Wällingen tages
		1 qvart. korn mjöl och
		1 lod pylsa.
Fredags	Morgon:	1/2 ℔ kokt Palt Bröd
	Middag:	1/2 ℔ Strömming
		1 Stop Gryn Wälling
	Afton:	1/4 ℔ Salt Skär Sik
		1 stop sur mjölk dessutom
		1 Stop Spis öhl.
	Anmärkes:	Wällingen kokas på
		3/8 qvarter korn Gryn.
Lördags	Morgon:	1 1/4 ℔ kokta Potatoes med
		4 lod Strömming.
	Middag:	3/8 ℔ Strömming
		1 Stop Öhl Supa.

Afton: 1 stop Gryn Gröt med
1 qvarter Söt mjölk
1 Stop Svag dricka, dessutom
1 Stop Spis Öhl.

Anmärkes: Till Öhlsupan tages
1 stop svagdricka
$^1/_2$ qvarter Söt mjölk och
$^1/_2$ qvarter korn mjöl, till Gröten
1 qv. korn Gryn.

Dessutom utdelas hwarje dag $1^1/_2$ ℔ Torrt Hålkaks Bröd till hvarje Mans-person och $1^1/_4$ ℔ till hvarje Qvins-person räcknadt till hälften af hvardera könet, och gör således för en Person till sammans $1^3/_8$ ℔ Torrt Bröd om dagen. Utspisningen blifwer således för 1 Portion i Weckan.

Torrt Hålkaks Bröd för hela Weckan		$9^5/_8$ ℔
Palt Bröd kokat	Måndag . . .	$^1/_2$ ℔
	Fredag . . .	$^1/_2$ ℔
	S:ma	1 ℔.
Svagdricka . . .	Söndag . . .	1 Stop
	Tisdag . . .	1 D:o
	Thorsdag . . .	1 D:o
	Lördag . . .	2 D:o
	S:ma	$2^1/_2$ kanna
Spis Öhl . . .	hvarje dag . . .	1 stop—$3^1/_2$ kanna
Råg Mjöl sammanmalet	Måndag . . .	1 ℔
	Onsdag . . .	1 ℔
	S:ma	2 ℔
Korn Gryn . . .	Söndag . . .	$^7/_8$ qvarter
	Måndag . . .	$^1/_4$ Dito
	Fredag . . .	$^3/_8$ Dito
	Lördag . . .	1 D:o
	S:ma	$2^1/_2$ qvarter

Korn Mjöl sammanmalet	Tisdag . . .	1 qvarter
	Thorsdag . . .	1 D:o
	Lördag . . .	$^1/_2$ D:o
	S:ma	$2^1/_2$ qvart.
Söt Mjölk . . .	Söndag . . .	1 qvarter
	Lördag . . .	$1^1/_2$ D:o
	S:m	$2^1/_2$ qvarter
Sur Mjölk . .	Söndag . . .	1 Stop
	Måndag . . .	$^1/_2$ D:o
	Onsdag . . .	$^1/_2$ D:o
	Fredag . . .	1 D:o
	S:ma	3 Stop.
Färskt Nöt kött	Söndag . . .	1 ℔
Torrt Nöt kött	Thorsdag . . .	$^1/_2$ ℔
Salt kött korf	Thorsdag . . .	$^1/_2$ ℔
Ärter	Onsdag . . .	1 qvarter.
Salt Strömming	Måndag . . .	8 lod
	Tisdag . . .	16 D:o
	Onsdag . . .	12 D:o
	Thorsdag . . .	1 D:o
	Fredag . . .	8 D:o
	Lördag . . .	16 D:o
	S:ma	2 ℔
Salt skär Sik	Söndag . . .	8 Lod
	Fredag . . .	8 D:o
	S:ma	16 lod.
Hufwudkåhl eller Surkåhl till lika värde	Tisdag . . .	$^1/_4$ Hufvud.
Potatoes . . .	Söndag . . .	$^1/_8$ ℔
	Måndag . . .	$1^1/_8$ ℔
	Tisdag . . .	1 ℔
	Onsdag . . .	$1^1/_4$ ℔

	Thorsdag . . .	1/2 ℔	
	Lördag . . .	1 1/4 ℔	
	S:ma		5 1/4 ℔
Kålrötter . .	Söndag . . .	1/8 ℔	
	Måndag . . .	1/8 ℔	
	Tisdag . . .	1/2 ℔	
	Onsdag . . .	1 ℔	
	Thorsdag . . .	1/2 ℔	
	S:ma		2 1/4 ℔
Pylsa	Tisdag . . .	1 Lod	
	Thorsdag . . .	1 D:o	
	S:ma		2 Lod.

Dessutom bestås årligen:

3 ℔ Smör til Högtids kost.

1 1/2 kappe siktadt Kornmjöl till afredning.

3 ℔ Humbla till svagdricka.

3 kappar kok Salt.

Bilaga N:o X.

Spis Ordning för Sjählö Hospital, fastställd af General-direktören för Medicinal-Verket, den 14 Nov. 1844.*)

Söndag.

Morgon. 3 qvarter Korngrynsgröt med 1 qvarter söt mjölk.

Middag. 1 stop Köttsoppa kokad på 1 skålp. färskt eller i brist deraf lika mycket vattenlagdt saltgrönt kött, 1/8 qvarter korngryn, 4 lod potatis, 4 lod kålrötter och 1/2 stop svagdricka.

Afton. 1/4 skålp. Salt Skärsik eller lika mycket Sill och 1/2 stop Surmjölk eller svagdricka.

Måndag.

Morgon. 1 skålp. Potatis med 1/4 skålp. kokt saltströmming och 1/2 stop svagdricka.

Middag. 1/8 skålp. salt strömming, 1 stop Bensoppa med 8 lod potatis, 4 lod kålrötter och 1/8 qvarter Korngryn.

Afton. 1 stop rågmjölsgröt, med 1/2 stop surmjölk.

Tisdag.

Morgon. 1 skålp. Potatis med 4 lod kokt salt strömming och 1/2 stop Svagdricka.

Middag. 1 stop Hvitkåls- eller Grynsoppa med 1/4 skålp. kålrötter och 1/2 skålp. vattenlagdt saltgrönt kött.

Afton. 1 stop välling, kokt på 1/8 qvarter helgryn.

---

*) Rabbe, F. J. Finlands medicinal författningar. Del. III pag. 875. Helsingfors 1846.

Onsdag.

Morgon. 1/4 skålp. kålrötter eller 1 skålp. potatis med 1/4 skålp. kokt strömming.

Middag. 4 lod kokt salt strömming, 1/2 skålp. potatis och 1 stop ärtsoppa, kokt på 1 qvarter ärter.

Afton. 1 stop Rågmjölsgröt med 1/2 stop surmjölk.

Thorsdag.

Morgon. 1/2 skålp. saltgrönt kött, kokt i föregående dagens Soppa, och 1/2 skålp. potatis eller kålrötter.

Middag. 1 skålp. potatis med 1/4 skålp. kokt strömming och 1 stop svagdricka.

Afton. 1 stop Grynvälling, kokad på 1/4 qvarter korngryn.

Fredag.

Morgon. 1 skålp. potatis med 4 lod strömming, 1/2 stop svagdricka.

Middag. 1 stop Bensoppa med 1/8 qvarter korngryn och 4 lod potatis.

Afton. 3/4 stop sur mjölk eller 1 stop svagdricka.

Lördag.

Morgon. 4 lod strömming, 1 skålp. potatis och 1 stop svagdricka.

Middag. 4 lod strömming och 1 stop ölsoppa kokad af 1/2 qvarter sötmjölk och 3 1/2 qvarter svagdricka.

Afton. 1 stop korngrynsgröt med 1 qvarter sötmjölk.

Dessutom utdelas åt hvarje patient af mankönet 1 1/2 skålp. hålkaksbröd samt 1 1/4 skålp. åt dem af qvinkönet; men vådsamme och svagt sjuke erhålla bröd till hvarje måltid efter behof. Till dryck bestås 1 stop spisöl för hvar patient om dagen.

Svagt sjuke erhålla endast en half portion, som betalas med hälften mindre än priset på hela portionen utgör.

Under Jul, Påsk och Pingst erhåller hvarje patient 1 kappe kornmjöl till gästbröd samt 3 skålp. smör såsom högtidskost.

Bilaga N:o XI.

Föreståndare för hospitalet på Sjählö.

Herman Skrouf, afgick d. 2 September 1624.

Matts Hansson Tyske, från d. 2 September 1624 till samma tid 1633. Erhöll genom ett af grefve Pehr Brahe den 23 December 1637 utfärdadt bref sig beviljadt att af hospitals räntan få njuta sitt uppehälle till sin dödedag, emedan han „vtj all sin wälmachtz tijdh latit sigh bruka vthj cronans tienst, beklädt åtskillige Ämbetär, så wäll waridt een tijdh långh skipz capitein och däruthj mychit ondt vtstådt, sossom och nu på sijdste och en rum tijdh tillgjörande sysloman vid Siählöö hospital och samme tienst wäll igenom gådt.“ *)

Anders Jacobsson från d. 2 September 1633; qvarstod ännu 1638.

Herr Zacharias omnämnes 1644 såsom föreståndare; var tillika predikant. (se bilagan N:o XII.)

Michel Eskilsson förekommer 1646.

Lars Hoffman anträffas redan 1650 samt qvarstod till sin död 1669. — Gift med Brita Mattsdotter; en son Jacob föddes på Sjählö 1667 $^{29}/_{VII}$.

*) Finl. Statsark. — Finl. copiebok N:o 4 fol.178

Olof Hindersson från d. 1 September 1669 till sin död 1671. — Gift med Märta Israelsdotter.

Erik Gottskalk från d. 1 September 1671 till sin död 1688. Upptog af öde hospitalshemmanet Piparby i Nagu och erhöll 1677 till dess upparbetande 30 års frihet från utskylder. — Gift med—? Barn: Johan, blef hospitalspredikant på Sjählö 1733 och dog som kyrkoherde i Rimito 1739. — Kristina, gift 1687 $^{12}/_{VI}$ med befallningsmannen i Nagu Henrik Bäär. — Erik, död 1692.

Henrik Bäär, från d. 1 September 1688. Var förut kronobefallningsman i Nagu, flydde sommaren 1713 öfver till Sverige och dog derstädes. Gift 1687 $^{12}/_{VI}$ med Christina Gottskalk, dotter till företrädaren. Barn: Erik f. 1698 $^{27}/_{IV}$. — Petter f. 1699 $^{8}/_{X}$, död 1705 $^{20}/_{VIII}$ Magdalena f. 1707 $^{2}/_{XI}$. — Gustaf Henrik f. 1708 $^{17}/_{V}$. — Sofia Juliana f. 1712 $^{5}/_{X}$.

Jöns Castin från 1722 till sin död i slutet af år 1745 (begrofs 1746 $^{26}/_{II}$). Gift med Maria Elisabeth Godenhjelm, död 1739 $^{15}/_{III}$. Barn: Martha Sofia, gift 1743 $^{28}/_{IV}$ med prestmannen Erik Åhlstedt. — Anna Johanna, död 1742 $^{11}/_{VIII}$, — Greta Eleonora f. 1722 $^{28}/_{X}$. — Jean Fredric, f. 1724 $^{19}/_{IV}$. — Maria Elisabeth f. 1725 $^{28}/_{VI}$ — Anna Catharina f. 1726 $^{10}/_{XII}$. — Carl Paulus f. 1728 $^{27}/_{I}$. — Jöns 1729 $^{24}/_{I}$. — Eric 1737 $^{9}/_{XI}$.

Johan Möller förestod sysslan från d. 1 December 1745 till d. 1 Juli 1746.

Petter Ahlström från d. 1 Juli 1746 och dog kort efter det han tillträdt befattningen. Gift med: Anna Lisa Medelplan.

Erik Lithander från d. 1 Oktober 1746 till 1770. I anseende till L:s ålder och sjuklighet förestod dock hans måg häradsbokhållaren Gabriel Haartman sysslan emellan 1761—1769. Gift med Catharina Tallqvist f. 1701, d. 1775 $^{14}/_{X}$. Barn: Margaretha, gift 1754 $^{17}/_{X}$ med häradsbokhållaren Gabriel Haartman. — Christina Ulrika f. 1747 $^{18}/_{VIII}$.

Gustaf Johan Laurén, tillträdde befattningen d. 1 Maj 1770, men nödgades redan d. 1 Maj 1773 lemna densamma, anklagad för försnillning, som han skulle låtit komma sig till last under den tid han förestod kronofogde tjensten på Åland. Gift med Regina Sofia Brummer. Barn: Adolf Fredric f. 1776 $^{10}/_{IX}$.

Gottfrid Blomberg, från d. 1 Maj 1773 till sin död 1798 $^{7}/_{XII}$. Gift med Walborg ?. Barn Helena Christina f. 1771 $^{10}/_{IX}$, gift 1797 $^{6}/_{V}$ med student Benjamin Kylén, som efter svärfadrens död förestod hans tjenst till d. 5 Maj 1799.

Henrik Johan Holmberg, från d. 5 Maj 1799 till d. 18 Juli 1813 samt från d. 5 September 1819 till d. 6 Maj 1721.

Abraham Gottskalk, predikant vid hospitalet, förestod tillika sysslomanna befattningen dersammastädes från d. 18 Juli 1813 till d. 1 Maj 1814 samt från d. 4 Okt. 1818 till d. 1 Sept. 1819.

Erik Dammert, född 1765, bondson från Humpila by i Lojo socken. Student 1787. Ord. 1791. Föreståndare vid hospitalet på Sjählö från d. 1 Maj 1814 till den 4 Okt. 1819 samt förestod, i anseende till predikanten A. Gottskalks för sjuklighet beviljade tjenstledighet under större delen af nämda tid äfven predikant tjensten. Sockne adjunkt i Pemar 1819. Död 1825. Gift med Johanna

Charlotta Sevonius, dotter till kapellanen i Pemar Benjamin Sevonius. Barn: Sofia Albertina, gift med kapelanen i Halikko Johan Fredrik Borenius.

Erik Johan Cumenius, född i Hvittis d. 1 Maj 1781. Son till sockne adjuncten Erik Cumenius och Maria Christina Carenius. Student 1801. Prestvigd 1806. E. o. bataljons predikant vid Björneborgs regemente 1807 och bivistade i denna egenskap kriget 1808—1809. Aflade pastoralexamen 1812. Ordin. bataljonspredikant vid 1:sta finska jägare regementet s. å. Filos. mag. och doktor 1815 $^{13}/_{X}$. Medicine Licentiat 1817, t. f. prov. läk. i Nystad distrikt s. å. Prom. Med. Doctor 1817 $^{4}/_{XI}$. Utnämnd till föreståndare, läkare och prest vid hospitalet på Sjählö d. $^{5}/_{XII}$ 1819, erhöll afsked 1820 $^{12}/_{IV}$ och tillträdde aldrig tjensten. Kyrkoherde i Nystads och Nykyrko pastorat 1834 tillträdde d. $^{1}/_{V}$ 1835, Prost 1841 $^{17}/_{XII}$, Kontraktsprost i Wemo prosteri 1842 $^{1}/_{XI}$. Rid. af K. K. R:t Stanislai Ord. 3 kl. 1844 $^{3}/_{XII}$, död i Nystad d. 6 Nov. 1853. Gift 1823 med Carolina Gustafva von Delvig. Barn: Emilia Carolina, gift1853 $^{15}/_{IX}$ med v. past. Carl Fr. Ramberg.

Arvid Henrik Bökman, hofrätts auskultant, föreståndare vid hospitalet på Sjählö från d. 6 Maj 1821 till d. 24 Augusti 1823.

Reinhold Gabriel Thurman, predikant vid hospitalet, förestod tillika sysslomans tjensten från d. 24 Aug. 1823 till d. 2 Maj 1824.

Jacob Johan Cavonius, född 1783, utnämnd till hospitals syssloman 1824 d. $^{12}/_{IV}$, tilltr. d. $^{1}/_{V}$ samt qvarstod vid denna befattning till d. $^{1}/_{XI}$ 1833.

Jacob Reinhold Carlsson, tillträdde tjensten d. $^{2}/_{XI}$ 1833 samt qvarstod vid densamma till 1855. Gift med So-

fia Wilhelmina von Delvig. Barn: Emilia Wilhelmina, gift 1843 med friherre Eberhard von Knorring i dennes 1:sta gifte, död d. $^{9}/_{IX}$ 1853. Catharina Gustafva, f. 1833 $^{27}/_{I}$, gift 1854 $^{14}/_{V}$ med friherre Eberhard von Knorring i dennes 2:dra gifte, död 1868 $^{3}/_{VII}$.

Eberhard von Knorring, friherre, f. 1821 $^{27}/_{IV}$, son till kapten Johan Fredrik Ludvig von Knorring och Catharina Lovisa Wittfooth. Yngre underofficer vid lifgardets finska skarpskytte bataljon 1838 $^{20}/_{XII}$. Port d'epéefänrik derst. 1840 $^{11}/_{II}$. Fänrik vid 9:de Finska linie bataljonen 1842 $^{22}/_{III}$, underlöjtnant derst. 1845 $^{17}/_{IX}$, löjtnants afsked 1853 $^{4}/_{XI}$ t. f. sysslоman vid Sjählö hospital 1855, sysslоman dersammastädes d. $^{10}/_{VI}$ 1856. Afsked 1868 $^{1}/_{XI}$. Blef sinnesrubbad och inlöst på nämda hospital 1874 d. $^{26}/_{VI}$. Död 1876 $^{26}/_{VI}$. Gift 1:o 1843 med Emilia Wilhelmina Carlsson, dotter till företrädaren, död 1853 $^{9}/_{IX}$ 2:o 1854 $^{14}/_{V}$ med sin första frus syster Catharina Gustafva Carlsson, f. 1833 $^{27}/_{I}$, död 1868 $^{3}/_{VII}$. Barn: Olga Emilia Eberhardina f. 1844 $^{19}/_{X}$, gift 1868 $^{28}/_{VI}$ med skepparen Emil Eklund. — Alma Ingeborg, f. 1846 $^{31}/_{I}$, död 1847 $^{30}/_{IV}$. — Aina Saida Wilhelmina f. 1847 $^{23}/_{IV}$, gift 1873 $^{7}/_{IX}$ i Thusby s:n med verkmästaren Gustaf Reinhold Carlsson i hans 2:dra gifte. — Gerda Göthilda Alexandra f. 1848 $^{11}/_{IX}$, död 1852 $^{28}/_{I}$. — Nikolai Georg Eberhard f. 1850 $^{26}/_{III}$. Yngre underofficer vid lifgardets skarpskytte bataljon 1866 $^{24}/_{VIII}$. Transporterad till Petschorska inf. reg. 1869 $^{19}/_{VIII}$. Fänrik vid samma regem. Underlöjtnant derst. 1873, löjtnant 1875 $^{1}/_{V}$, Stabskapten 1878 $^{9}/_{V}$. — Viktor Napoleon Eberhard f. 1852 $^{23}/_{I}$, död 1853 $^{7}/_{IV}$. — Emil Johan Eberhard f. 1853

$^{30}/_{VIII}$, död 1858 $^{12}/_{IV}$. — Frithiof Waldemar Eberhard f. 1854 $^{29}/_{X}$, död 1858 $^{10}/_{IV}$. — Alma Ingeborg Catharina f. 1856 $^{19}/_{V}$. — Aina Rauha Catharina f. 1857 $^{31}/_{V}$, gift 1874 $^{6}/_{X}$ med friherre Rabbe Henrik Atle Wiking Wrede af Elimä.

Johan Fredrik Holländer, född d. $^{1}/_{VI}$ 1844. Efter åtnjuten undervisning vid högre elementar skolan i Kuopio, varit underdomare i Stranda domsaga å ting följaktig från d. 1 Sept. 1861 till d. 1 Juni 1864. Antagen till e. o. landskanslist vid länestyrelsen i Wiborg d. 1 Juni 1864. Ordin. kanslist d. 25 Nov. 1865. Erhållit berättigande att söka samt efter skicklighet och förtjenst vinna befordran till lediga lasarets sysslomanna befattningar i landet d. 3 Sept. 1867. Enl. guvernörens öfver Wiborgs läns förordnande af d. 9 Maj 1867 förestått sysslomans tjensten vid länesjukhuset i Wiborg ifrån sagde dag till den 1 Januari 1868. Enl. förordnande af d. 19 Mars 1868 under sex veckors tid och dessutom tidtals förestått landträntmästare adjoints tjensten i Wiborgs län. Enl. förordnande af d. 13 Juli 1868 under en månad räknadt från den 15:de i månaden förestått sysslomans tjensten vid läne sjukhuset i Wiborg, samt dessutom ifrån d. $^{9}/_{V}$ till den $^{10}/_{IX}$ sagde år bestridt sysslomanna tjensten vid provisionella sjukhusen i Wiborg. Enl. förordnande af d. 14 Nov. 1868 förestått landträntmästare adjoint tjensten i Wiborgs län under 5 veckors tid. Utnämnd till syssloman vid hospitalet på Sjählö d. 9 Febr. 1869. Hugnad med guvernementssekreterare namn och värdighet d. 10 April 1884. Gift 1869 $^{5}/_{VI}$ med sin småkusin Aurora Holländer, f. 1843 $^{13}/_{XII}$. Barn: Elin Alexandra och Maria Aurora ff. 1872 $^{4}/_{VI}$, — Armas Olivier Johannes f. 1874 $^{18}/_{IX}$. — Johan

Fredrik f. 1875 $^{26}/_{IX}$. — Wäinö Olof, f. 1878 $^{20}/_{II}$; död 1878 $^{4}/_{X}$. — Hilja Gerda f. 1879 $^{6}/_{III}$. — Erik Ivar f. 1881 $^{7}/_{III}$, död 1886 $^{16}/_{III}$. — Impi Elise f. 1882 $^{14}/_{VI}$, död 1883 $^{9}/_{IX}$

Bilaga N:o XII.

Pastorer vid hospitalet på Sjählö.

1. Hieronymys Laurentii Hinnulinus, var den första predikant vid Sjählö hospital, men qvarstod endast en kortid. Blef sedan predikant vid Åbo slott och utnämnt des omkr. 1630 till kyrkoherde i Halikko. Blef 1632 för begånget hor af hofrätten dömd till döden.
2. Carl Olai Pictorius omnämnes som predikant vid hospitalet redan 1627. Intogs omkr. 1633 såsom „hufvudsvag" i hospitalet, att derstädes jemte sin hustru Anna Jochimsdotter till dödedag njuta underhåll. Han afled omkr. 1650 och hans hustru 1675. En son och två döttrar omtalas. Af döttrarna afled Beata omkr. 1667 ogift; Maria åter åtnjöt såsom „i brott fallande" (lidande af epilepsia) understöd af hospitalets medel. Hon lefde ännu 1697. Sonen Johan blef conrector i Narva, men åtnjöt från 1670 såsom hufvudsvag och oförmögen att sköta sin tjenst understöd från hospitalet. Han dog 1688, var gift med Susanna Manticher och efterlemnade en son Carl.
3. Zacharias Martini Raumannus eller Wellerus, hospital predikant 1633, pastor i Raumo 1658. Död 1666.
4. Georgius Sigfridi Caringius, kapellan i Masku, predi-

kant vid Sjählö 1658. Död 1668. Barn: Brita, född 1662, Georg f. 1665, Maria f. 1667.

5. Johannes Andreae Montanus, född i Nystad, student 1655 (bor.), hospitals predikant 1668 och död i denna tjenst 1674. Förmantes af consistorium d. 22 Januari 1674 afvarligen: „1:o att regera sitt sinne för ifrighet, 2:o icke lätteligen tro sqvaller, 3:o styra sin hustru, 4:o moderera sig med malediceranden". — Gift med Maria Isaksdotter, som öfverlefde honom.
6. Ericus E. Stodius, kapellan i Kisko 1671, hospitals predikant på Sjählö 1674. Död 1702.
7. Olaus Ulsingius, född i Sverige. Kapellan i Karuna kapell 1688, hospitals predikant på Sjählö 1704 och död derstädes 1711.
8. Harald Alftan, son till prosten i Hattula Abraham Alftan och Emerentia Torsk. Student 1689 (tav.) esqvadrons predikant vid lifdragonerna och sockne adjunkt i Hattula 1696. Vice pastor i Nagu 1699 och kapellan dersammastädes 1703. Hospitalspredikant vid Sjählö 1712. Stadd på flykt undan ryssarna till Sverige 1714—1721. Död 1735. Gift med Gertrud Krook, kyrkoherdedotter från Ingå. Barn: Johannes, född 1696, blef comminister vid Sjählö hospital 1722; Maria f. 1704 $^{26}/_{VI}$, gift 1730 $^{28}/_{V}$ med inspektoren David Bäär, Isak f. 1706 $^{29}/_{I}$ Jakob f. 1707 $^{14}/_{VII}$; Hebla f. 1708 $^{28}/_{VIII}$, död 1708 $^{29}/_{IX}$; Harald f. 1709 $^{21}/_{XI}$, död 1710; Harald f. 1711 $^{26}/_{IV}$.
9. Johan Gottskalk, född på Sjählö och son till hospitalsföreståndaren dersammastädes Erik Gottskalk. Kapellan i Karuna 1722, kapellan på Kustö 1733, hospitalspredikant på Sjählö s. å. Pastor i Rimito 1738. Död 1739. Barn: Kristina, gift 1:o med hospitalspredikan-

ten på Sjählö Gustaf Claudii Salonius död 1751 $^{24}/_{VI}$; 2:o 1754 $^{16}/_{VII}$ med v. häradshöfdingen Magnus Miödh. — Andreas, blef kapellan i Nagu 1763 och dog 1773 $^{3}/_{X}$.

10. Gustaf Claudii Salonius, student 1703 (austral.), sockneadjunkt i Pargas 1713, kapellan i Nagu 1721, hospitalspredikant på Sjählö 1738. Död 1751 $^{24}/_{VI}$, gift med Christina Gottskalk, dotter till företrädaren. Barn: Kristina f. 1710 $^{24}/_{VI}$; Katharina f. 1712 $^{16}/_{VII}$; Gustaf f. 1722 $^{31}/_{VIII}$; kapellan i Nagu 1775, död 1799. Fredrik, f. 1732 $^{27}/_{VI}$; Juliana f. 1741 $^{9}/_{VII}$.

11. Johan Salonius född i Nagu 1703 $^{6}/_{IX}$, son till kyrkoherden i Nagu Gustaf Salonius och Anna Gerdzlovia. Student 1727 (austr.) hospitalspredikant på Själhö 1753 och död dersammastädes 1765 $^{25}/_{XI}$. — Gift 1750 $^{27}/_{IX}$ med Anna Margreta Ross f. 1721, död 1780 $^{29}/_{VI}$, dotter till domprosten i Åbo Herman Ross. Barn: Herman Gustaf, f. 1751, död 1752 $^{27}/_{III}$; Johan Abraham, f. 1752 $^{20}/_{X}$, reste till sjös 1778; Anna Magdalena, f. 1755 $^{23}/_{II}$, död 1807 $^{18}/_{VI}$, gift 1:o på Sjählö 1771 $^{6}/_{X}$ med coopv. kaptenen Claës Claësson, död 1775; 2:o i Åbo 1776 $^{8}/_{IX}$ med majoren vid kongl. flottan Johan Ludvig Escholin. — Katharina f. 1758 $^{21}/_{II}$, död 1806 $^{21}/_{VII}$, gift 1:o med coopv. skepparen Jonas Bolin; 2:o 1799 $^{15}/_{I}$ med cornetten Carl Fredrik Lindeström. — Gustaf, f. 1761 $^{16}/_{V}$, död 1761 $^{28}/_{XI}$. Isak f. 1762 $^{24}/_{IX}$, död 1763 $^{3}/_{VI}$.

12. Jacob Johan Cavonius, hospitalspredikant vid Sjählö 1768. Död 1788. — Gift 1:o 1768 med Anna Margreta Ross, död 1780 $^{29}/_{VI}$, enka efter företrädaren; 2:o 1781 $^{5}/_{VI}$ med Christina Wahlberg, som dog 1825 $^{12}/_{I}$ i dess 79 ålder år. Barn: Christina Charlotta, född 1782 $^{12}/_{X}$, gift 1808 med kapellanen i Nagu Carl Åström. — Jacobina Madlena, f. 1787 $^{27}/_{IV}$.

13. Carl Conrad Ritz, son till regementsfältskären Julius Fredrik Ritz och Sara Margreta Alander. Student 1776, (Aboens.) hospitals predikant 1789, död 1803 $^{3}/_{X}$, Gift med Johanna Lovisa Carpelius, dotter till kyrkoherden i Korpo Henrik Carpelius. Barn: Henrik Gustaf, f. 1792 $^{16}/_{VI}$. Charlotta Lovisa f. 1794 $^{11}/_{I}$. Johanna Christina, f. 1795 $^{24}/_{XII}$. Amalia Wilhelmina, f. 1799 $^{9}/_{IX}$.
14. Abraham Gottskalk, född i Nagu 1760 $^{17}/_{VII}$, son till kapellanen i Nagu Andreas Gottskalk och Barbara Katharina Miödh. Student 1780 (austr.) ordinerad 1787. E. o. hofpredikant hos hertig Carl 1800. Hospitals predikant 1804. Död i Nagu 1819 $^{30}/_{VIII}$. — Gift 1800 $^{16}/_{VII}$ med Johanna Maria Haartman f. 1766 $^{23}/_{VI}$ död 1817 $^{28}/_{I}$, dotter till häradsskrifvaren Gabriel Haartman och Margaretha Lithander. Barn: Margaretha, f. 1803 $^{30}/_{VI}$, död 1803 $^{5}/_{VII}$.
15. Reinhold Gabriel Thurman, född i Björneborg 1784 $^{6}/_{VIII}$, student 1800 $^{16}/_{VI}$ (satac.) Prestv. 1811 $^{30}/_{I}$, till paedagog i Nådendal. Ordin. 1812 $^{14}/_{IV}$, t. f. predikant vid Sjählö hospital 1820, förestod sysslomanstjensten vid samma hospital 1823 $^{24}/_{VIII}$—1824 $^{1}/_{V}$. Pensionerad 1841 $^{7}/_{IX}$ och dog i Nådendals landsförs. 1842 $^{6}/_{XII}$. — Gift med Maria Charlotta Tachau.
Tjensten indrogs genom kejs. förord. af d. 4 Febr. 1840.

Comministrar eller klockare-prester vid hospitalet på Sjählö.

1. Michaël Frosterus, tillträdde d. 1 Juni 1677 och qvarstod ända till sin död 1721 i April. Gift med Ingeborg Mattsdotter, som öfverlefde honom.
2. Johannes Alftan, född 1696, son till hospitalspredikan-

ten Harald Alftan och Gertrud Krook. Ordinerad till comminister vid Sjählö 1722 $^{26}/_{X}$, kapellan i Ingå 1735, död 1750. — Gift med Anna Benedicta Muur, född 1705, kyrkoherdedotter från Kyrkslätt. Barn: Carl Harald f. 1725 $^{6}/_{VI}$. Anders Johan, f. 1727 $^{14}/_{VIII}$, pastor i Ingå 1775, död 1798. Abraham Magnus, f. 1731 $^{9}/_{V}$, borgmästare i Helsingfors. Harald f. 1735 $^{1}/_{X}$, justitierådman i Åbo, död 1804 $^{10}/_{XII}$.

3. Christian Björkroth, student 1797, kapellan i Sottunga 1708. Transporterad till Brändö sacellanie 1723, suspenderad 1735, men blef samma år comminister på Sjählö. Död 1737 $^{26}/_{VI}$.

4. Johan Tilenius, student 1734, comminister vid Sjählö 1739, död 1766. — Gift 1:o med Anna Stina Biörckroth som afled 1751 $^{28}/_{I}$; 2:o 1759 $^{30}/_{IX}$ med sin husjungfru Walborg Wendel. Barn: Maria Elisabeth f. 1741 $^{9}/_{V}$. Johannes, 1743 $^{14}/_{XI}$. Christina, f. 1746 $^{12}/_{IX}$. Sara, f. 1760 $^{23}/_{VI}$, död 1761. Samuel, f. 1762 $^{10}/_{VI}$.

5. Carl Henrik Lemberg, f. 1745 $^{29}/_{I}$, student 1761 (bor.), ordinerad 1767, comminister vid Sjählö hospital s. å. Kapellan i Korpo 1789, vice pastor 1800. Erhöll för den nit och den framgång hvarmed han förrättade koppympning af kejserl. finska hushållnings sällskapet dess skådepenning i silfver 1800. Curam gerens 1804. Död 1809 $^{3}/_{I}$. Gift med Sara Elisabeth Örbom, som dog 1814 i sitt 78:de ålders år.

Efter Lembergs afgång indrogs tjensten i följd af kongl. seraphimer ordens gillets skrifvelse af den 4 December 1790.

Tillägg och rättelser:

1570 erhöll „spetalshuset i Åbo“ 2,278 dagsverken från Åbo slott (Finl. statsark. N:o 1,136 fol. 37 v.).

Pag. 137 rad. 6 tillägges: Tillhörde förut helge ands huset.
„ 159 not 40 står: 1724: . . . . . läs: 1722
„ 167 rad. 20 står: 1767 . . . . . „ 1766
„ 191 vid person N:o 297 står: 1676 $^{2}/_{VI}$ . . „ 1676 $^{2}/_{II}$
„ 191 „ „ „ 301 „ 1676 $^{1}/_{VIII}$ . . „ 1676$^{1}/_{VII}$
„ 203 not 35 står: 2 Dal. 3: mt. . . . . „ 2 Dal. s:mt.
„ XVII not 23 står: åren . . . . . „ åen

Förekommande mindre tryckfel behagade läsaren sjelf rätta.

Utdrag ur
GEOGRAFISK KARTA
öfver
WÅR FRU KYRKO SOCKEN
uti MASKU HÄRAD och ÅBO LÄN
upprättad är 1845 af
BROR ERIC MALLÉN.
(jernvägen senare tillagd.)
Pahaniemi by
Pitkä mäki by
Ruohonpä by
Raunistula by
STOR HEICKILÄ
SÄTES GÅRD
KÄHÄRLÄ HEMMAN
St JOHAN HEMMAN
Alnar.
Litogr. Akt. Bolaget i Hfors

BIDRAG

till

KÄNNEDOM AF

FINLANDS NATUR OCH FOLK.

Utgifna

af

Finska Vetenskaps-Societeten.

Fyrationdefjerde Häftet.

Helsingfors,
Finska Litteratur-sällskapets tryckeri,
SVM **1887.**

INNEHÅLL:

Bild.

Jordlösningen och dess cirkulation i den odlade jorden. Af *E. J. Bonsdorff* . . . . . 1.

Om de arkäiska bildningarna i nordöstra delen af Jaala socken. Af *W. Ramsay* . . . . . 33.

Journal du général J. Keith pendant la guerre en Finlande 1741—1743. — General J. Keith's dagbok under kriget i Finland 1741—1743. Utgifven af *Aug. J. Hjelt* . . . . . 59.

Matériaux pour servir à la connaissance des crânes des peuples Finnois 139.

Ett Kalevala-ord. Af *A. Berner* . . . . . 157.

Anteckningar gjorda under en Antiqvarisk forskningsresa sommaren 1876 i Östra Nyland af *Reinhold Hausen* . . . . . 165.

Studier rörande södra Finlands lerlager af *Axel Fredrik Tigerstedt.* 289.

JORDLÖSNINGEN

OCH

DESS CIRKULATION I DEN ODLADE JORDEN.

AF

E. J. BONSDORFF.

Med *jordlösning* förstås det vatten, som förekommer i den odlade jorden, och innehåller den således, utom de ämnen, som förefinnas i meteor- och förvittrings-vattnet, äfven sådana af den odlade jordens beståndsdelar, hvilka äro lösliga i vatten. Häraf följer således, att jordlösningens kemiska sammansättning måste vara ganska omvexlande, och innehålla, så väl till qvantitet som qvalitet, olika ämnen, allt efter mängden af de ämnen, som ingå i jordens kemiska sammansättning i sådan förening, att de äro lösliga i det vatten, som tillföres jorden. Häraf inser man lätt, att jordlösningen i en väl vårdad och gödslad åkerjord innehåller en större qvantitet salter m. fl. kemiska ämnen än det vatten, som förefinnes i en vanvårdad och icke gödslad jord. Då nu växterne kunna upptaga närande ämnen endast i upplöst form, är det klart, att denna så kallade jordlösning är den källa, från hvilken växterne hemta sina närande ämnen, och således med skäl kan kallas *vegetations vatten* eller *växternes näringsvätska*. Qvantiteten och qvaliteten af de växtnärande ämnen, som ingå i vegetations vattnets kemiska sammansättning, utöfvar således ett positivt inflytande på växternes fullständiga utveckling, då de yttre vilkoren, såsom nödig grad af värme och ljus, icke saknas. Tillföres den odlade jorden en större qvantitet vatten genom regn m. m., så är det klart, att vegetations vattnet är mindre koncentreradt, äfvensom att jorden af detta vatten icke kan qvarhålla större qvantitet än den, som erfordras för att kapillariskt mätta densamma. Det öfriga tränger såsom hydrostatiskt vatten

till djupet eller bortflyter från jordens yta, allt efter de lokala förhållanden, som förekomma. Vegetations vattnet kan således, med fästadt afseende å dess vigt för den vegetabiliska utvecklingen, jemföras med blodet, hvilket inom djurkroppen afgifver materialet för de animaliska väfnadernes nutrition.

Vegetations vattnets cirkulation. Hos djuren representera blodkärlen ett vidt utgrenadt rörsystem, som genom kapillar-kärlen förmedlar blodets fördelning i alla de delar af kroppen, hvarest ämneomsättning äger rum. I jorden saknas sådana rör, hvilka här representeras genom större och mindre mellanrum, som bildas mellan de partiklar, som konstituera jorden. Vi kunna betrakta dessa mellanrum under 2:ne hufvudsakliga former: *kapillära* och *icke kapillära rum* eller *rör*, om vi sålunda få uttrycka oss. Låtom oss nu antaga ett regn, som fullständigt genomdränker jorden. Vattnet tränger i detta fall, i öfverensstämmelse med de hydrostatiska lagarne, genom de båda arterne af rör, dervid en del af de växtnärande salter, som innehållas i jorden i löslig form, upplösas, och med vattnet tränger till de djupare lagren i jorden. Denna lösning stannar, der ett icke genomsläppande jordlager möter, hvilket kan vara beläget på större eller mindre djup af jorden. Då regnet upphör, är det klart, att vattnet afdunstar från jordens yta i samma förhållande, som jordens temperatur är högre än luftens. Då nu det öfversta lagret af jorden sålunda torkar, stiger jordlösningen från det underliggande fugtiga lagret och fördelas, enligt kapillaritets lagarne, i det närmast belägna torra jordlagret. Vid fortfarande upphållsväder stiger jordlösningen mer och mer från djupet till ytan enligt samma lagar och då denna lösning innehåller upplösta växtnärande ämnen, fördelas dessa i de öfre torra jordlagren, som binda ämnen genom den så kallade *ytattraktion*. Följden häraf är, att en kemisk vexel-

verkan framkallas, såsom omedelbar följd af denna jordlösningens kapillära cirkulation, enligt samma lagar, som gälla för vexelverkan mellan blodet i kapillarkärlen och de dessa omgifvande vätskor i de animala väfnader, hvarest ämneomsättning äger rum. Denna vexelverkan sker enligt de endosmatiska lagarne, och samma förhållande äger äfven rum vid den vexelverkan, som inträder mellan vätskor i jordens kapillar-rum och växternas här belägna rötter; ty, då rötterne utveckla sig med sina fina bihang, de såkallade rothåren, genom ökad cellbildning, kunna dessa späda organer icke genomtränga fast och styf jord, utan framskjuta i sådan riktning, der intet motstånd för deras förlängning förekommer, d. ä. i kapillar-rummen. I dessa utvecklas desamma sedermera i ganska mångfaldiga olika riktningar beroende af kapillarrörens form och utsträckning. Klart är, att en riklig utbildning af rötterne utgör ett vilkor för växtens frodiga utveckling, då man besinnar, att rötterne äro de organer, genom hvilka växterne upptaga närande ämnen från jorden. Genom denna jordlösningens fortfarande kapillära cirkulation i jorden förnyas oafbrutet den vätska, som i kapillarrummen omgifver växternes rötter, hvaraf följden är, att de oafbrutet erhålla nytt närande material. Sedan växternes rötter upptagit vissa ämnen, stiger lösningen vidare till ytan och träder i vexelverkan med de ämnen, som här förekomma bundna genom ytattraktion och kommer dessutom i beröring med den atmosferiska luftens syre. Följden häraf är en kemisk omsättning af de ämnen, som förefinnas, i öfverensstämmelse med lagarne för den kemiska frändskapen. Af hvad vi anfört, finner man, att, då djuren, som äro begåfvade med fri rörelse, äro hänvisade att *söka* sin näring hvarest de kunna finna densamma, deremot regnet och jordytans afdunstning från större eller mindre omfång

BIDRAG

till

KÄNNEDOM AF

FINLANDS NATUR OCH FOLK.

Utgifna

af

Finska Vetenskaps-Societeten.

Fyrationdefjerde Häftet.

Helsingfors,
Finska Litteratur-sällskapets tryckeri,
Sm1**1887.**

Man inser af hvad vi i detta afseende anfört, att en verklig cirkulation i jordlösningen äger rum, och att denna cirkulation med fullt skäl kan jemföras med blodets cirkulation hos djuret. Denna utmärker sig, såsom väl bekant, derigenom att arterielt närande blod genom arterierne inom det stora kretsloppet tillföres alla animaliska väfnader, hvarest detsamma ytterst fint fördelas i kapillarkärlen, genom hvilka, i öfverensstämmelse med lagarne för diasmosen, vexelverkan äger rum mellan blodet och den vätska, som genomdränker väfnaderne (parenkymatös vätska). Sedan utbyte af ämnen skett, öfverföres blodet i venerne, som vidare transportera detsamma till hjertat och genom detta medelst det så kallade lilla kretsloppet till lungorne, hvarest det för kroppens underhåll otjenliga venösa blodet kommer i beröring med den yttre luftens syre samt härigenom syrsättes och omsättes till arterielt närande blod. Detta arteriella blod återvänder till hjertat, har sålunda fulländat det lilla kretsloppet och afsändes åter från hjertat genom det stora kretsloppet till de animaliska väfnaderne, som nu erhålla nytt material för sin utveckling.

Om vi nu jemföra detta kretslopp med jordlösningens cirkulation, så inser man lätt, att regnvattnet, som träffar jorden, då det passerar matjordslagret, från detta upptager växtnärande ämnen, som äro lösliga och genom jordrummen tränger till det djupare lager, som icke genomtränges af vattnet. Dessa jordrum kunna jemföras med arterierne hos djuret. Jordlösningen uppstiger nu, då afdunstningen från jordytan begynner, genom de fina kapillarrummen i jorden och träder här i vexelverkan med de fina i kapillarrummen belägna växtrötterne, afgifver till dessa växtnärande ämnen och uppstiger sedan till det öfversta torra jordlagret, der det stadnar och ingår en kemisk vexelverkan med de

ämnen, som här bindas af ytattraktionen, syrsättes genom sin beröring med atmosferiska luften, som inträngt i detta lager, sedan vattnet blifvit aflägsnadt. Man inser lätt, att denna afdelning af jordlösningens cirkulation kan jemföras med det lilla kretsloppet hos djuren. Vid inträffande regn öfverföres denna syrsatta jordlösning, som kan jemföras med det arteriella blodet hos djuren, åter till de djupare lagren i det, om vi så få uttrycka oss, stora kretsloppet, som afslutas i jordens kapillarrum på samma sätt, som arterernes förgrening hos djuren afslutas i kapillarkärlen. Djuren, som äga fri rörelse, hafva ett hjerta, som är den centrala drifvande kraften för hela blodcirkulationen. Växterne, som äro bundna vid jorden genom sina rötter, sakna en sådan central apparat, och jorden innehåller icke heller någon sådan.

Här är det *regnet, solljuset* och *afdunstningen från jordens yta*, som utgöra de fysiska vilkoren för möjligheten af den cirkulation, som vi i största korthet velat framställa, men som är af lika vigt för möjligheten af växtens lif, som den oafbrutna blodcirkulationen är det för djurets lif. Afbrytes den ena eller andra cirkulationen, äfventyras djurets och växtens lif.

Växterne kunna endast genom de fina rötterne eller de så kallade rothåren, hvilka utveckla sig i jordens kapillära rum, träda i vexelverkan med vegetationsvattnet, sålunda, att, enligt de endosmatiska lagarne, ett utbyte af ämnen, som ingå i vegetationsvattnets och växtsaftens kemiska sammansättning, äger rum. Vid detta utbyte äger det förhållande rum, att de båda vätskornes olika koncentrationsgrad spelar en vigtig roll i det hänseende, att den mindre koncentrerade vätskan till större qvantitet genomtränger den tunna membran, som bekläder de fina rötterne, då liktidigt ämnen, som ingå i växtsaftens kemiska sammansätt-

ning, uttränga. Emedan nu, vid ett inträffande regn, vattnet, enligt hydrostatiska lagar, tränger in i jorden, blir vegetations vattnet mindre koncentreradt och intränger till följd af detta förhållande till större qvantitet genom den tunna membran, som bekläder rothåren. Detta är den fysiska orsaken till den hastiga vegetation, som är den omedelbara följden af ett regn, om eljest jordlösningen innehåller nödig qvantitet af de ämnen, som äro nödiga för växtens lif. *) Ifrån rötterne stiger sedermera den absorberade vätskan till alla de delar af växten, hvarest ämneomsättning äger rum.

Af hvad vi ofvanföre anfört kan man, för det praktiska jordbruket, draga följande resultat:

1:o) *Att en rationell jordbrukare bör tillföra den jord han odlar nödig qvantitet oorganiska och organiska växtnärande ämnen i löslig form, för att sålunda vinna material för bildning af normalt vegetationsvatten eller växtnärings vätska i jorden.*

2:o) *Att, genom jordens omsorgsfulla bruk till nödigt djup och omsorgsfull mekanisk sönderdelning af gröfve jordpartiklar, bilda ett rikt nät af kapillära rum i jorden, emedan härigenom de odlade växternas fullständiga rotbildning. och vegetationsvattnets cirkulation i jorden befordras till förmån för växternas fullständiga utveckling.*

---

*) Dessa äro *kiselsyra, lerjord, kali, natron, kalk, magnesia, oxider* af *jern* och *mangan, svafvelsyra, fosforsyra, klor, kolsyra* och *ammoniak.* Det relativa förhållandet mellan qvantiteten af dessa ämnen utöfvar ett bestämmande inflytande på graden af växtlighet.

OM VIGTEN

AF

DE ORGANISKA BESTÅNDSDELARNE

I DEN ODLADE JORDEN.

AF

E. J. BONSDORFF.

Såsom väl bekant, var det BERZELIUS och DE SAUSSURE, som fästade synnerlig vigt vid åkerjordens organiska beståndsdelar. I senare tider har det likväl, sedan LIEBIG bekämpat denna uppfattning, till förmån för hans mineraliska växtnärande ämnen, varit en modesak, att icke alleuast betvifla, utan rent af förneka de organiska ämnenas betydelse för växternes utveckling i den odlade jorden, utan att man ansett sig böra gifva några giltiga bevis, för rigtigheten af denna nya lära. Att denna lära är beqväm för jordbrukaren finner man lätt, men man måste beklaga den öfverdrift, som denna ensidiga läras förkämpar låtit komma sig till last. Denna lära innefattar ett misskännande af den ordning, som gifver sig till känna i naturens visa hushållning; ty redan en ytlig betraktelse af den odlingsbara jordens ursprung genom bergarters förvittring, utvecklingen af lägre växter å denna pulfverformiga massa, dessas undergång och förmultning, med humus ämnen såsom produkt, matjordens bildning och förökande genom de vegetabiliska kropparnes sönderdelning å det ställe, der de utvecklat sig, måste väl redan gifva tillräcklig anledning, att betrakta denna *omvexling af lif och död i naturtillståndet*, såsom icke varande verk af en tillfällighet, utan såsom uttryck af positiva, verksamma naturlagar. Den odlingsbara jordens och den så kallade matjordens uppkomst och sammansättning af organiska och oorganiska sönderdelade ämnen, växternes kemiska sammansättning af till hvardera riket hö-

rande ämnen, gifva dock tillräcklig anledning åt den uppmärksamma forskaren, att tillägga de oorganiska och organiska ämnen jorden innehåller en positiv och gemensam betydelse för växternes utveckling. Då nu på den odlade jorden odlas växter för andra ändamål, än att öka matjords lagret, är det klart, att denna jord icke kan betraktas såsom hörande till samma kategori, som den jord, hvilken befinner sig i sitt naturtillstånd, der den växtmassa, som utvecklat sig, på samma ställe hemfaller till förgängelsen. Det ständiga aflägsnandet af den växtmassa en jord frambringat, måste förr eller senare medföra en störing af den naturliga ordningen, genom den brist på oorganiska och framför allt organiska förmultnade ämnen, som häraf måste blifva den naturliga följden. Att jordens större eller mindre rikedom på dessa ämnen utöfvar ett positivt inflytande på den tid, som jorden ännu kan afgifva alla de ämnen, som äro nödiga för växternes behöriga utveckling, inser man lätt. Men den ensidighet, som gifver sig tillkänna genom antagandet af vissa af dessa växtnärande ämnen, såsom uteslutande nödiga för den vegetabiliska utvecklingen, hafva hvarken Liebig eller hans skola velat erkänna.

Den utmärkte holländska kemisten Mulders stora förtjenst är, att, då den såkallade humus theorin af Liebigs skola stämplades med förakt, hafva, i öfverensstämmelse med Berzelius och de Saussure, upprätthållit och förfäktat de organiska ämnenas stora betydelse för växternes utveckling. Utan att underkänna den atmosferiska luftens vigt och betydelse för den vegetabiliska utvecklingen, får man icke med Liebig af denna fordra, att den skall afgifva alla de ämnen, som skola nära växterne, utan att dessa med sina rötter från jorden skola hemta största delen af de ämnen, som skola utveckla desamma. Så upptaga äfven

djuren sina näringsämnen genom chylus-kärlen från digestionsorganerna, i hvilka de i ventrikeln införda födoämnena blifvit underkastade den kemiska omsättning, som är nödig, för att de skola kunna upptagas af chylus-kärlen. Hvarken djuret eller växten kan vinna näring för sin kroppsliga utveckling ur luften, så vigtig densamma ock är för möjligheten af hvarderas lif, emedan luftens syre möjliggör den kemiska omsättningen i växtens och djurets kropp.

Den kemiska omsättning af de njutna födoämnena, som äger rum i djurets digestionsorganer, såsom skärskildt för detta ändamål konstruerade, för sig går i den odlade jorden, utan att sådana särskilda för detta ändamål bestämda organer förefinnas. Denna kemiska omsättning vinnes genom jordens omsorgsfulla kultur, till hvilken äfven måste hänföras tillförsel af alla de växtnärande ämnen, hvilka icke eller till allt för ringa qvantitet förefinnas i åkerjorden. Dessa växtnärande ämnen, de må nu såsom konstituerande beståndsdelar till större eller mindre qvantitet ingå i växtens kemiska sammansättning, måste alla betraktas såsom lika vigtiga för den invecklade kemiska process i jorden, som möjliggör deras upptagande af växternes rötter, af hvilka de fina rötterne jemte de så kallade rothåren måste jemföras med chylus-kärlens begynnelse i tarmkanalens slemhinna hos djuren. Så väl hos växten som hos djuret äger en ämneomsättning rum såsom produkt af en kemisk verksamhet, som kan förliknas med en förbränningsprocess.

Resultatet af denna ämneomsättning är bildning af näringsvätska, hvilken innehåller alla de ämnen, som erfordras för den fysiska utvecklingen hos såväl djuret som växten. Under denna verksamhet återstå, såsom sista produkten af ämneomsättningen, ämnen, som, otjenliga för den fysiska utvecklingen, aflägsnas genom lungorna, den yttre huden, nju-

rarna m. m., då syre upptages från den yttre luften, för att möjliggöra den förbrännings process, som karaktiserar denna omsättning. Samma lagar gälla äfven för växtens fysiska utveckling; ty, *natura non facit saltus.* Växten saknar särskilda organer, som afsöndra vätskor, hvilka upplösa de njutna födoämnena.

Humus med dess organiska syror är det medel, genom hvilket denna upplösning sker i den odlade jorden och *saknas mullkropparne helt och hållet, eller förekomma de samma i den odlade jorden till allt för ringa qvantitet, saknas äfven lösningsmedlet för de mineraliska växtnärande ämnen åkerjorden innehåller, och följden häraf är, att det växtnärande kapital jorden innehåller i samma förhållande icke är aktivt.*

Emedan mullkropparne spela en så ytterst vigtig roll, skola vi här meddela hvad den utmärkte MULDER *) i öfverensstämmelse med BERZELIUS och DE SAUSSURE anför om desamma.

Mullkropparne äro, såsom väl bekant, den sista återstoden af förmultnade organiska ämnen, de må nu härstamma från växter eller djur, och saknas *aldrig* i en åkerjord, som gör anspråk på att anses god. Växtdelar som falla ned på jorden och införlifvas med densamma, undergå en kemisk förändring och genomgå en serie af metamorfoser, hvar under de utöfva ett inflytande, som är af den vigtigaste betydelse för verksamheten i de unga rötterna af den generation af växten, som uppträdt på de förgångnes ruiner. Samma förhållande äger äfven rum med de animaliska ämnen, hvilka, såsom återstod af maskar, insekter, m. m., hemfallit åt förgängelsen och underkastas en kemisk meta-

*) De Scheikunde der Baunbare Aarde.

morfos. Den sista fasen af denna sönderdelning är deras sönderfallande i *kolsyra, vatten* och *amoniak*, men, förr än de uppnå detta sista stadium, bilda desamma sjelfständiga ämnen, som äro af brun eller svart färg. Beskaffenheten af den kemiska sammansättningen af de ämnen, som förekomma i en jord, på hvilken växter utveckla sig, är oändigt olika, beroende af den längre eller kortare tid qvarlefvorna af växter eller djur varit införlifvade med jorden. Om man nu också icke fäster vigt vid dessa organiska ämnens betydelse, såsom närande ämnen för växterne, spela de redan i det hänseende en ytterst vigtig roll, att de i åkerjorden underhålla en fortfarande kemisk verksamhet.

Mulder betraktar dessa fasta, oftast brunaktiga ämnen, sådana de förekomma i åkerjorden, såsom vigtiga, icke allenast genom deras närvaro, utan äfven derigenom, att deras uppkomst, deras öfvergång från en substans till en annan och deras slutliga förstöring framkallar i åkerjordens tysta inre en fortgående kemisk verksamhet, som från en viss synpunkt kan kallas *lefvande*, då den framkallar en inbördes rörelse mellan de ämnen, som ingå såsom konstituerande beståndsdelar af den odlade jorden. Man kan uppkasta den frågan, om, utom dessa bruna ämnen, icke andra organiska substanser förekomma i åkerjorden. Man har, såsom väl bekant, under de senare åren i åtskilliga vatten på jordytan vunnit kännedom om egna, i kemiskt hänseende väl karakteriserade, flygtiga syror, som kunna härledas från dessa bruna ämnen, och, om man ännu tillför animaliska gödningsämnen, så uppträda i densamma en stor mängd fasta, droppbart flytande och flygtiga sönderdelningsprodukter af dessa animaliska ämnen, hvilka icke hafva med den såkallade humus någonting gemensamt, men utöfva ett afgjordt inflytande på växternes fullständiga utveckling. Efter denna

inledning öfvergå vi till en betraktelse af de olika ämnen, som hänföras till åkerjordens organiska beståndsdelar.

Ulmin och Humin ämnen.

Dessa ämnen utgöra väl icke de vigtigaste af alla hithörande ämnen, men innehållas dock i åkerjorden till största qvantiteten, och äro produkter af samtliga växtdelars förstöring, samt bildas äfven af animaliska ämnen, som hemfallit till förmultning. *Ulmin ämnen* benämner MULDER de bruna och *humin ämnen* de svarta ämnen, som, såsom bekant, förekomma i de mera ytliga och de djupare lagren af torf-jord. Bägge sönderfalla, genom inverkan af alkalier, i en olöslig och indifferent samt en löslig och sur beståndsdel, af hvilka hvardera för sig bibehåller den ursprungliga färgen. De bruna bilda sig först, och utgöra, enl. MULDER, den *första hållpunkten* af cellulosans liksom andra org. ämnens sönderdelning; de svarta uppstå härefter, hvarför han benämner deras bildning den *andra hållpunkten* af den org. sönderdelningen. Bildningen af dessa bruna ämnen sker i omedelbart sammanhang med upptagande af syre och utveckling af kolsyra, hvilket dock icke skall förstås sålunda, att i följd af denna process en på syre och väte rikare produkt skulle qvarblifva. Stärkelse, gummi, socker, cellulosa, de såkallade inkrusterande ämnena i växternes vedceller färgas vid humifikation bruna, upptaga syre och afgifva kolsyra, men förlora liktidigt vattnets element (syre och väte). Detta är orsaken dertill, att de ursprungliga ämnena, oaktadt bildning af kolsyra, blifva rikare på kol och derjemte äfven fattigare på väte och syre. Denna omsättning varar så länge, till dess ett visst jemnvigtstillstånd inträdt och nya grupper hafva bildats, hvilka äga en viss stabilitet och

denna i högre grad än de substanser, ur hvilka de hafva bildats. De bruna ämnena bildas företrädesvis på torra lokaler, under luftens tillträde, under det de svarta hufvudsakligen bildas under vatten, vid saknad af luftens tillträde.

De ämnen, som MULDER benämt humin och huminsyra, af hvilka den förstnämde är olöslig, den andra löslig i alkalier, förekomma till största qvantitet i torf, äfvensom i tillbörlig grad förmultnade växtdelar och kunna äfven genom konst framställas af samma beskaffenhet, som de hvilka bildas i naturen. Förr än de likväl uppstå, bildas *bruna* och *svarta* ämnen. De bruna innehålla väte såsom det finnes i Humussyran C^{24} H^{9} O^{9}. Anmärkningsvärdt är att dessa bruna ämnen, likasom de svarta, genom alkalier sönderdelas i en löslig och en olöslig del, och att de vid denna behandling icke förlora den större qvantitet väte de innehålla, hvaraf man kan draga den slutsats, att denna ökade qvantitet väte icke beror af en tillfällig tillblandning af ett främmande ämne. Dessa bruna ämnen har MULDER benämnt *ulminämnen*.

Ehuru analysen af ulmin och huminsyra ådagalagt, att de äro bestämda kemiska substanser, så äger dock en stor olikhet rum, i afseende å deras vattenhalt, en olikhet som är beroende af deras olika ursprung. I närmaste sammanhang härmed står äfven deras olika mättningskapacitet, löslighet och andra egenskaper. Om ett af de anförda 4 organiska ämnena, i fugtigt tillstånd befinner sig i beröring med en substans, som är inbegripen i en kemisk verksamhet, så bildar den, under upptagande af syre, en ny grupp, hvilken i vatten löses lättare än ulmin och huminsyra, och som af BERZELIUS blifvit upptäckt i källvatten. Detta är nu den *tredje hållpunkten* vid de organiska ämnenas kemiska sönderdelning.

Denna likaledes bruna substans kallades af dess upptäckare (Berzelius) *källsatssyra* eller *apokrensyra* (Mulder) och kan afskiljas från ockra, åkerjord och vatten. Den kan äfven framställas genom konst. Jemte apokrensyra finnes äfven alltid, till större eller mindre qvantitet, en hvit gelatinös substans, som Berzelius benämnde *källsyra* och Mulder *krensyra*. Denna hvita syra färgas till brun, då den är i beröring med syre. Den kan omvändt bildas af *apokrensyra* och åter öfverföras till *krensyra*, beroende deraf, om den utsättes för desoxiderande eller oxiderande inflytelser.

Hvilka förändringar de bruna ämnena ännu undergå, är icke noga bekant, så mycket känner man dock, att syre upptages. Den bruna apokrensyran blir genom väte *in statu nascendi* fullkomligt färglös. På olika lokaler af åkerjorden äger en tvåfaldig, alldeles motsatt verksamhet rum, neml. *oxidation* och *reduktion*. Oxidation äger rum, då luften äger fritt tillträde till jorden, reduktion deremot, då detta icke är fallet, såsom i lägre belägna delar af åkerjorden, hvarest jorden är mindre lucker, eller på sådana ställen, som äro utsatta för en högre grad af fugtighet. Då den oxiderande verksamheten i åkerjorden är den, hvilken befordrar växternes fullkomliga utveckling, är det klart, att en rationell jordbrukare bör från sin åkerjord aflägsna alla de förhållanden, som mer eller mindre inskränka denna oxidation.

Ulmin och Ulminsyra.

Såsom resultat af sina undersökningar af mullkropparne har Mulder erhållit, att de bruna och svarta humusämnena skilja sig från hvarandra endast i det hänseendet, att *ulminämnena* innehålla mera väte (H^2) än *humin kropparne*. Han antager, att huminbildning alltid föregås

af ulminbildning, hvarvid ett *olösligt* och ett i *alkalier löst ämne* bildas, hvilka bägge innehålla mera väte, än som erfordras för det förhandenvarande syre att bilda vatten.

Humin och Huminsyra.

Om man längre tid utsätter socker, cellulosa, stärkelse, växtslem eller gummi för inverkan af syror, erhålles icke ett brunt, utan ett svart ämne, och samma ämne förekommer äfven i de djupare torflagren, i hvilka de vegetabiliska ämnen, som gifvit upphof åt torfbildningen, äro utsatta för likartad inflytelse, vid hindradt lufttillträde. Vi anse det öfverflödigt, att här meddela resultaten af de analyser, som blifvit verkställda för utredningen af dessa elemäntära ämnens sammansättning, och sammanfatta endast hvad man, enligt MULDER, känner om humuskropparne i åkerjorden under följande 4 punkter:

1:o) *Vegetabiliska ämnen färgas, under upptagande af syre och afgifvande af kolsyra, i jorden bruna, och bilda en grupp af kroppar, hvilka innehålla en i alkalier löslig och en i desamma olöslig beståndsdel.*

2:o) *Förblifva dessa ämnen längre tid under samma inflytanden, under hvilka de blifvit bildade, öfvergå desamma till en grupp af ämnen, som, utmärkande sig genom mörkbrun eller svart färg, äfven innehålla en i alkalier löslig och en i desamma olöslig beståndsdel.*

3:o) *Den i alkalier lösliga delen är, allt efter de ämnen från hvilka den leder sitt ursprung, något olika. Den väsentliga karakteren af dessa ämnen är dock öfverensstämmande, så att icke större olikhet dem emellan äger rum, än mellan de olika arterne af socker. Såsom dessa innehålla äfven humussyrorna olika qvantitet vatten.*

4:o) *I åkerjorden äro humussyrorna till en del förenade med baser. Deras stora benägenhet att förena sig med ammoniak, och den kraft, med hvilken de vid sig binda ammoniaken, är en egenskap, som gifver dessa ämnen en högst vigtig betydelse för åkerjorden.*

Humussyrade salter.

Då hvarje år, genom qvarlefvor af en tidigare vegetation och gödningsämnen, vegetabiliska och animaliska ämnen tillföras åkerjorden, är det klart, att härigenom i vatten olöslig humus bildas i jorden. Denna skiljes genom kolsyrade alkalier i olöslig *humin* och *huminsyra*, hvilken genom de kolsyrade alkaliernes inflytande omsättes sålunda, att antingen dubbelt kolsyrade alkalier och kolsyradt alkali, eller endast humussyradt alkali bildas. Detta salt är väl lösligt i vatten, men härvid äger dock det förhållande rum, att en ganska ringa qvantitet deraf löses i åkerjorden, emedan detta salt till en del genom ytattraktion ganska hårdnackadt qvarhålles af de organiska ämnen, som innehållas i åkerjorden. I en jord, som är rik på humus, kan af sådan orsak icke kolsyradt alkali äga ett fortfarande bestånd. Den humussyrade ammoniak som finnes i åkerjorden, förlorar i densamma under intet vilkor ammoniaken, utan förhåller sig gent emot andra baser nästan såsom en syra, så att densamma med dessa bildar dubbelsalter. Likaså kan icke fri ammoniak äga bestånd i åkerjord, som innehåller i alkalier löslig humussyra, emedan denna syra fullkomligt binder ammoniaken, och fortfarande upptager detta ämne från luften. Tillföres ammoniak genom gödningsmedel, bindes densamma genast af humussyran, om densamma förefinnes till nödig qvantitet. Såsom Berzelius meddelat upptager

den lösliga humussyran i förening med alkalier syre och afgifver kolsyra, hvilket väsendligt befordras genom närvaro af ammoniak. Säkert är, att åkerjordens humussyra omsättes till apokrensyra, förr än den sönderdelas i kolsyra och vatten, ehuru det icke är med säkerhet utredt, huruvida hela den qvantitet humussyra, som finnes i jorden, genomgår denna omsättning.

Lösliga kalk och magnesia salter omsättas genom åkerjordens upplösta kolsyrade alkalier till svårlösliga dubbelföreningar af humussyrad ammoniak kalk och humussyrad ammoniak magnesia. Detta är äfven förhållandet med lösliga jernoxid- och oxidul-salter, äfvensom med salter af mangan. Sålunda finner man, att humussyran binder baserna vid åkerjorden, så att de icke från densamma aflägnas med regnvattnet. Kolsyrade alkalier äga i hög grad förmåga att sönderdela humussyrans dubbelföreningar med kalk, magnesia och metalloxider, emedan de afskilja baserna och bilda lösliga humussyrade alkalier. Med lerjorden bildar humussyran ett i vatten ganska svårlösligt salt, som ändock såsom kalk och magnesia salterna är lösligt i kolsyrade alkalier. Af hvad som blifvit anfört inser man lätt, att humussyran spelar en vigtig roll vid den kemiska omsättningen i åkerjorden i det hänseende, att den vid densamma binder de växtnärande salter, som innehållas i densamma, och att således den qvantitet humussyra, som finnes i åkerjorden, bör betraktas såsom ett vigtigt kapital, som konserverar jordens växtnärande ämnen för kommande behof.

Apokrensyra.

Alla humusämnen omsättas, enligt MULDER, utan undantag, genom inverkan af salpetersyra, till apokrensyrad

ammoniak. Detta förhållande är af vigt, för kännedomen om den invecklade kemiska verksamhet, som äger rum i jorden, i hvilken, genom de gödningsämnen m. m., som tillföras densamma, salpetersyra fortfarande bildas. Resultatet häraf är, att humussyran omsättes till *apokrensyrad ammoniak*, hvilken sedermera bildar dubbelsalter med de oorganiska baser, som innehållas i åkerjorden.

Krensyra.

Denna syra, som icke kristalliserar, har icke, såsom fallet är med den bruna apokrensyran, kunnat genom konst framställas, men saknas ändock enl. MULDER icke i någon åkerjord, utan den förekommer förenad med ammoniak. Krensyran är, likasom dess salter med alkalier och jordarter, färglös, och omsättes i fugtigt tillstånd lätt till apokrensyra, hvarvid syre upptages, men icke någon kolsyra bildas. Utsättes apokrensyran för sådana inflytelser, som verka reducerande, omsättes den åter till krensyra.

Salter af Krensyra och Apokrensyra.

De humussysade salterna förekomma i förhållande till andra salter till ganska betydlig qvantitet i åkerjorden. De apokrensyrande salterna äro bruna, de krensyrade hvita. Begge lösas lika lätt i alkalier, men de apokrensyrade salterne upptagas af alkaliska jordarter mindre lätt än de krensyrade. Fria från ammoniak förekomma de aldrig i åkerjorden, hvilket äfven gäller om kali, natron, kalk, och magnesia salterna. Dessa salter måste således betraktas såsom dubbelsalter, af hvilka den ena länken är ammoniak saltet. Krensyrade salter med kalk, magnesia och jern-

oxidul äro lösliga, de med jernoxid och magnesia derdemot svårlösliga, ett förhållande, som gifver dessa krensyrade salter ett framstående värde.

Beträffande åter humussyrans och apokrensyrans salter har MULDER erfarit, att dessa syrors salter med kalk, magnesia och metalloxider erfordra kolsyrad ammoniak eller kolsyrehaltigt vatten, för att upplösas. Öfveralt, hvarest krensyra innehålles i åkerjorden, kunna kalk, magnesia, jern och mangan upplösas äfven utan kolsyrad ammoniak och kolsyrehaltigt vatten, endast genom rent vatten. Man finner häraf lätt, att denna krensyrans egenskap är af ganska stor vigt, emedan denna syra alltid finnes i åkerjorden, och att således i följd deraf rent vatten kan utöfva de verkningar, för hvilka man ansett närvaro af kolsyrehaltigt vatten absolut nödvändig. Häraf följer, att kalk, magnesia, jernoxidul och manganoxidul i form af krensyrade salter upplösas och således kunna upptagas af växterne och att således icke något annat lösningsmedel är af nöden i åkerjorden, då denna alltid innehåller krensyra, om den skall kunna anses god. Detta gäller äfven beträffande fosforsyrad kalk och fosforsyrad ammoniak magnesia, hvilka bägge med lätthet lösas i krensyra.

Tager man nu i betraktande hvad som blifvit anfördt om de krensyrade salsernes löslighet, så kan man lätt utreda orsaken dertill, att under och efter ett regn, om nödig värmegrad icke saknas, växterna utveckla sig raskt, icke allenast derföre, att de erhålla vatten, utan äfven derföre, att *liktidigt bildas en syra i jorden, hvilken bringar de växtnärande ämnen jorden innehåller i upplösning*, så att de kunna upptagas af växternes rötter. Klart är, att den större eller mindre växtmassa, som af denna ökade vegetation är en följd, står i förhållande till den qvantitet af dessa växtnä-

rande ämnen som innehållas i jorden, och att således det kolsyrehaltiga vattnet, hvars vigt och värde icke får underkännas, dock icke spelar en så uteslutande roll i detta hänseende, som allmänt antages.

Sönderdelnings produkter, hvilka icke höra till Humusämnen.

De qvarlefvor af odlade växter, som åter tillföras den odlade jorden, likasom de gödningsämnen, hvilka användas för att öka jordens förmåga att frambringa en rik vegetation, innehålla ägghvita, och denna ägghvita, under hvilken form den ock må förekomma, sönderdelas i flygtiga och icke flygtiga produkter. Ehuru man icke närmare känner dessa produkters beskaffenhet och sättet huru desamma bildas i jorden, anmärka vi angående dessa endast, *att ägghviteämnen i jorden sönderdelas och bilda följande ämnen såsom produkt af förmultningen: leucin, smörsyra, valeriansyra, metacetonsyra, propionsyra, smörättiksyra, m. m.* Dessa ämnen förekomma i synnerhet der, hvarest lim och limgifvande ämnen i jorden öfvergå till förruttnelse. Den i jorden uppträdande ättiksyran, sönderdelas i kolsyra och vatten. Citronsyra och vinsyra, hvilka med många växtqvarlefvor tillföras jorden, sönderdelas närmast i oxalsyra och ättiksyra, hvilka åter sönderdelas i kolsyra och vatten. Äppelsyran omsättes, vid förruttnelse i jorden, till bernstenssyra och smörättiksyra, och socker, som aldrig saknas i de gödningsämnen, som tillföras jorden, sönderdelas i densamma till mjölksyra och smörsyra. Att dessa utöfva inflytande på de växtnärande baser, som innehållas i åkerjorden och sålunda ingripa i den kemiska process, som i densamma äger rum, må här endast i förbigående anmärkas, emedan den

närmare processen härvid ännu icke är på ett tillfredställande sätt utredd.

Åkerjordens flygtiga syror.

Vi anse oss icke här behöfva vidröra det sätt, på hvilket dessa flygtiga syror afskiljas från jorden, och anmärka äfven i förbigående, att under olika omständigher flygtiga ämnen af omvexlande beskaffenhet kunna erhållas från jorden. I åkerjorden samlas allt, hvad växterne och djuren, äfven utan tillförsel af gödningsämnen, afsöndra ifrån sig, och såsom sönderdelnings produkter af dessa ämnen måste de flygtiga syrorna betraktas. Det är väl bekant, att vid högre temperatur många ämnen, som sönderdelas, afgifva flygtiga syror såsom produkt af denna sönderdelning, hvaraf följer, att de äfven måste förekomma i åkerjorden, då dessa ämnen här förruttna, om ock måste medgifvas, att de kunna uppträda under annan form än den de samma innehafva, då de bildas under afvikande yttre förhållanden. Säkert är, att öfverallt hvarest gödningsmedel tillföras jorden, flygtiga organiska syror äfven med densamma införlifvas, och att deras funktion är att verka såsom lösningsmedel samt sålunda understödja den verkan man förut velat uteslutande tillägga det kolsyrehaltiga vattnet.

Men, om desamma sålunda, då de i åkerjorden förekomma till ringa qvantitet, såsom lösningsmedel verka fördelaktigt, måste äfven medgifvas, att desamma, om de tillföras jorden till allt för stor qvantitet, relativt till baserne, på vegetationen utöfva en motsatt verkan.

Man har, enligt MULDER, funnit dessa flygtiga syror, såsom ättiksyra, proprionsyra, smörsyra, myrsyra, caprensyra, bernstenssyra, stearinsyra, m. fl. i vatten från olika

orter. Detta förhållande är af ganska stor vigt, emedan man deraf är berättigad till den slutsats, att desamma bildats i jorden och från denna blifvit aflägsnade med det genomträngande vattnet likasom att de bildats genom förmultning af de organiska ämnen, som, under form af qvarlefvor af växter och djur, blifvit införlifvade med jorden. Visserligen måste medgifvas, att närvaron af dessa syror i jorden är öfvergående, emedan de alla, under inflytande af syre, sönderdelas till kolsyra och vatten. Säkert är, att, om de uppträda endast under vegetationstiden, och om de innehållas i gödningsmedlen, man deraf kan draga den slutsats, att de organiska ämnenas funktion i den odlade jorden icke än inskränkt endast till den som man tillagt humus, utan att denna måste uppskattas högre. Väl bekant är, att en god åkerjord reagerar alkaliskt, men i jorden förekommer en kemisk verksamhet, som verkar ett jemnvigts tillstånd mellan alkalierna och syrorna i åkerjorden, ett tillstånd, som, på ett tillfredställande sätt, förklarar denna åkerjordens alkaliska reaktion, oaktadt närvaro af syror i densamma.

Hvad vi ofvanföre anfört om de organiska beståndsdelarne af åkerjorden kan i korthet sammanfattas sålunda.

Genom förmultning af allmänt i åkerjorden förekommande ämnen, som härstamma från växt- och djurriket, bildas ett brunt pulver (ulmin), som utvecklar karakteren af en syra (ulminsyra), hvilken kan innehålla olika qvantiteter syre och väte och hvars sammansättning uttryckes genom formeln C^{24} H^{9} O^{9}. *Af denna bildas, genom inflytande af syre, en annan syra (apokrensyra) likaledes af brun färg, hvars sammansättning uttryckes genom formeln* C^{24} H^{6} O^{12}. *Af apokrensyran bildas, under sådana inflytanden, som befordra oxidation, en tredje, färglös syra (krensyra)* C^{24} H^{12} O^{16},

hvilken genom reduktion kan återgå till apokrensyra. Salter af dessa 3 syror förekomma i hvarje god åkerjord och en utmärkande egenskap hos dessa salter är att de upptaga ammoniak. Denna egenskap tillägger desamma ett högt värde för åkerjorden, emedan den för vegetationen vigtiga och i handeln dyrköpta ammoniaken genom desamma bindes, så att den icke från jorden aflägsnas med regnvattnet. Men dessa salters höga betydelse för åkerjorden ökas genom deras egenskap, att vid jorden binda äfven andra baser, och deras synnerliga benägenhet att bilda mångbasiska salter. Dessa mångbasiska salter spela åter å sin sida en mångfaldig och vigtig roll, så till vida, att de 1:mo antingen binda ytterligare baser eller 2:do, vid sönderdelning af deras organiska syror till kolsyra och vatten, utsätta dessa salter för inflytande af kolsyrehaltigt vatten, hvarigenom desamma upplösas, eller 3:o upplösas dessa salter sjelfva genom öfverskott af kolsyra och ammoniak, så att de kunna upptagas af de odlade växterne.

Af hvad ofvanför blifvit anfördt beträffande de organiska ämnenas vigt och betydelse för frambringande af en rik vegetation, kan man således draga följande för det praktiska jordbruket vigtiga slutsatser.

1:o) *Att humus ämnen i den odlade jorden äro ett nödvändigt vilkor för växternes frodiga utveckling, emedan genom dessa ämnens sönderdelning i kolsyra och vatten samt organiska syror, lösningsmedlet bildas för de mineraliska växtnärande ämnen, som, icke lösliga i vatten, tillföras åkerjorden, och hvilka, om de icke upplösas, således icke kunna medföra den verkan på vegetation, som med desamma åsyftas.*

2:o) *Att en rationell jordbrukare bör upprätthålla och i fall af behof föröka den nödiga qvantiteten humus i åkerjorden, så att den icke uttömmes, hvaraf följden skulle blifva*

en inskränkt kemisk verksamhet i den odlade jorden, med lägre jordtemperatur såsom omedelbar följd, och i samma förhållande försvagad vegetation, om ock ökad qvantitet mineraliska gödningsmedel skulle införlifvas med jorden.

3:o) *Att sättet, att vid odling af kärrmark bränna jorden, bör förkastas, såsom ett onödigt slöseri med den dyrbara mulljorden, och att den gödande askan efter bränning bör ersättas genom mineraliska gödningsämnen, i hvilka kali salter och fosforsyra spela hufvudrollen, hvaraf följden är en ökad kemisk verksamhet, som höjer jordens af naturen låga temperatur till förmån för de växter som odlas i densamma.*

4:o) *Att den ganska allmänt i Finland förekommande seden, att genom beredning af kompost, i hvilken kärrjord spelar hufvudrollen, (fållspillning) öka spillnings förrådet på gården och åkerjordens mullämnen från kemisk synpunkt är fullkomligt rationell.*

5:o) *Att tillblandning af kärrmylla till den animaliska spillningen är rationell, emedan härigenom den dyrbara ammoniaken bindes af humussyran, och humusqvantiteten i åkerjorden ökas till förmån för den under den varma årstiden oafbrutet fortgående kemiska omsättning, som äger rum i en väl vårdad åkerjord.*

6:o) *Att tillförsel af större qvantitet bränd kalk till en odlad jord, som icke innehåller öfverskott af mullämnen, är irrationell, emedan humusämnen genom kalkens inflytande till allt för stor qvantitet sönderdelas i kolsyra och vatten, som aflägsnas från den odlade jorden till stor skada för vegetationen under följande år.*

7:o) *Att uteslutande användning af konstgjorda gödningsämnen uttömmer jordens humusämnen till skada för skörden under följande år.*

8:o) *Att, i öfverensstämmelse härmed, benämningen af konstgjorda gödningsämnen såsom hjelpgödning, är fullkomligt rationell.*

9:o) *Att kärrjord, genom tillförsel af lerjord och fältspat-sand, såsom material för bildning af den zeolitiska beståndsdelen i jorden, med tiden upphöjes till heder och värdighet af bolåker,* *) *som utmärker sig genom en högre temperatur och minskad fara för nattfrostens härjningar.*

Slutligen tillägga vi endast, att de välbekanta vattenkultur-försöken tydligt och klart ådagalägga:

1:o) *Att af oorganiska ämnen i upplöst form växterne kunna utveckla sig fullständigt, och således af oorganiska ämnen bilda organisk väfnad.*

2:o) Men icke, *att humus ämnen icke äro af någon betydelse för den vegetabiliska utvecklingen i naturen; ty alla mineraliska gödningsämnen kunna icke lösas endast i vatten, utan i kolsyra och vatten, eller organiska syror, hvilka äro de sista produkterna af de organiska ämnenas sönderdelning i jorden.*

Detta är den vigtiga roll, som humusämnena spela i den odlade jorden. Hvilken skön ordning uppenbarar sig icke här, i det afseende, *att växterne af oorganiska ämnen bilda organiska, hvilka åter af djuren, som icke kunna lefva af endast oorganiska ämnen, användas för deras fysiska utveckling.*

Odlad jord, som genom upprepade skördar, hvilka aflägsnas från jorden, utan att jordens förlust af växtnärande ämnen ersättes, måste förr eller senare, förlora sitt värde för kulturen. Detta blir det slutliga resultatet af det extensiva jordbrukssystem, som blifvit infördt i Amerika och södra Ryssland, hvilka länder, utmärkta genom sin rika jordmån,

---

*) Förutsatt, att vattnet från kärret fullständigt kan aflägsnas.

nu exportera ofantliga qvantiteter säd; men då detta inträffar, kan jorden icke mera frambringa den qvantitet säd, som är nödig för befolkningen. Brist på mineraliska gödningsämnen kan numera lätt ersättas genom konstgjorda gödningsämnen, men, för att ersätta humus ämnen i åkerjorden, då de blifvit uttömda, dertill fordras decennier och tillgång till kärrmylla, hvilken icke finnes att disponera på alla jordlägenheter.

Ja, vi afsluta dessa betraktelser med att uttala den åsigt, *att en jordägares moraliska pligt är, att icke från den jord, öfver hvilken han med fullgående rätt disponerar, utömma dess förråd af organiska beståndsdelar, till skada för kommande generationer.*

OM

DE ARKÄISKA BILDNINGARNA

I NORDÖSTRA DELEN

AF

JAALA SOCKEN.

AF

W. RAMSAY.

Om de arkäiska bildningarna i nordöstra delen af Jaala socken.

Under sommaren 1883 undersöktes för det geologiska kartvärkets räkning af stud. J. Sederholm och mig bland annat nordöstra delen af Jaala socken. Då det torde räcka något tiotal år eller mera innan de då gjorda iakttagelserna publiceras af vårt lands geologiska kommission, kan en tidigare redogörelse af denna trakts omväxlande bärgformationer möjligen vara af intresse. Redan förut (Finska vet. soc. förh. XXVI Mineralogiska och petrografiska medd. IX,43) har herr prof. F. J. Wiik beskrifvit några basiska eruptiv från detta ställe.

Jaala socken är ett gränsområde mellan det nordvästra hörnet af det sydfinska rapakivigebitet och omgifvande äldre bildningar. I likhet med förhållandet på flere andra sådana ställen är omväxlingen äfven här mycket stor såväl mellan hufvudslagen af bärgarter som hos samma species. Öfver hufvud taget är detta område en eruptivterräng; af de skiffriga bärgarterna kan endast en del betecknas såsom gneis i egentlig mening; de öfriga hafva en mycket problematisk natur. Denna mångfald och olikformighet hos bärgarterna försvårar mycket bestämmandet af deras geologiska sammanhörighet och åtskilnad. En annan omständighet, som värkar menligt på afgörandet af massornas inbördes förhållanden, är de lösa bildningarna, som täcka bärggrunden. Endast

på få ställen hafva kontakt- och gångbildningar kunnat iakttagas. De vigtigaste grunderna för fastställande af bärgarternas relativa ålder äro därför deras uppträdande i stort, sådant det synes på kartan, och deras petrografiska egenskaper.

De massformiga bärgarterna utgöras af flere slag af graniter och basiska eruptiv. Af de förra finnas repräsentanter för alla de tre grupper, i hvilka prof. Wiik (i Öfversigt af Finlands geologiska förhållanden) anser att de finska graniterna böra indelas, nämligen gneisgraniter, porfyrgraniter och gånggranit. De kristalliniskt skiffriga bärgarterna däremot intaga en mycket svår bestämbar ställning. Under det en del synas vara värkliga laurentiska lager, äldre än större delen af de eruptiva formationerna, visa andra ett otvätydigt samband med de massformiga bärgarterna.

I. De äldre graniterna. Gneisgraniterna.

Östra delen af det undersökta området mellan Paljakka i norr, Mäkelä, Puolakka och Hartola i söder samt en mindre terräng mellan Linnajärvi och Salajärvi vid gränsen emot Heinola socken upptagas af massformiga bärgarter, hvilkas uppkomst sammanfaller med bildningstiden för andra i de älsta laurentiska lagren uppträdande granit- och gneisgranit-arter. För detta talar icke blott den petrografiska likheten med dessa, utan äfven deras förekomstsätt. De äro nämligen icke öfverallt fullständigt massformiga, utan förete flerestädes en mer eller mindre utpräglad parallelstruktur. Strykningsriktningen är nästan densamma inom hela området: N 40°-60° O, d. v. s. den för gneisskikten i södra Finland gemensamma. Vidare hafva i ingen af de omgifvande bärgarterna gångar af de i fråga varande anträffats.

Dessa äldre massformiga bärgarter utgöras af ortoklas-

gneitgranit och granit samt en sträckad granit mellan Linna- och Salajärvi, som till sammansättning något afviker från de föregående.

Ortoklasgranit och gneisgranit. Denna bärgart intager större delen af ofvan beskrifna terräng. Den bildar afrundade, stundom starkt förklyftade, ganska vidsträckta och höga bärg. Den är medelkornig, af ljusröd färg och består hufvudsakligast af kvarts och fältspat. Kvartsen är grå, stundom ametistfärgad. De i massan tämligen jämt fördelade kornen sakna hvarje tecken till kristallformer och uppnå en storlek af 1 till $1^1/_2$ m. m. i diameter. Den ljusröda fältspaten, som ger bärgarten dess färg, är den öfvervägande beståndsdelen. Den är af två slag: ortotom och mikroklin kalifältspat. Äfven den saknar tydliga kristallytor. De enskilda kornen uppnå en längd af 2 m. m. Den tredje af granitens beståndsdelar, glimmern, är biotit. Den förekommer sparsamt inströdd som bladiga massor, som ofta få en ganska stor utsträckning (4—5 m. m.) i spjälkbarhetens riktning. Skarpt skilda från den ljusröda massan framträda talrika mörkröda, nästan svarta fläckar. De hafva en storlek af $^1/_2$—1 cm. i diameter och äro på ett afstånd af 2—5 cm. från hvarandra. Till största delen utgöras de af kornig mörkröd granat utan tydliga kristallformer; därtill ansluter sig dikroit, som är mycket förvittrad och ofta har öfvergått i pyrargillit, samt något muskovit (?). Äfven kvartskorn finnas i granatmassan.

Bärgarten har ett i hög grad likformigt utseende inom hela området. Strukturen är granitens vanliga rent kristalliniska, men endast sällan fullkomligt massformig, utan oftast antagande ett sträckadt utseende. Parallelstrukturen åstadkommes i främsta rummet af glimmern, men äfven de andra beståndsdelarnas uppträdande står i ett visst sam-

band därmed. De stora granatpartierna äro ordnade i rader parallela med skiffrigheten äfvensom något utdragna i denna riktning. Likaledes visa kvartsen och fältspaten en öfvervägande utbildning i strykningsriktningen hos gneisgraniten.

Vid Santalahti kunde kontakt iakttagas mellan denna bärgart och diabasen på Lautaniemi. Graniten har där något omvandlats. De stora karaktäristiska granatfläckarna hafva försvunnit närmare diabasen.

Oligoklasgranit och gneisgranit. Denna bärgart finnes i mindre partier inom den röda ortoklasgneisgraniten. Den visar ej så stor likformighet på skilda ställen som denna bärgart. Såväl till struktur som sammansättning kan den inom ett litet område växla betydligt. En för de skilda varieteterna gemensam beståndsdel är utom kvartsen och magnesiaglimmern fältspaten. Den utgöres uteslutande af en gul eller grå plagioklas, som har spec. vigten 2,64 samt optiska förmörkningslinien på basiska planet lutande cirka 3° mot kanten $\frac{c}{b}$ och brakypinakoiden + 10° mot samma kant. Den är således en tämligen normal oligoklas, till sammansättning liknande dem, som förut anträffats i de äldre primitiva bildningarna hos oss (t. ex. vid Sillböle m. fl. ställen; jämf. min. medd. VIII, 32 af F. J. Wiik), men skild från den som förekommer t. ex. i rapakivi. Oligoklasen förekommer i individer utan kristallformer. Storleken hos kornen varierar mycket; i allmänhet äro de 1—3 m. m. i genomskärning, men uppnå t. ex. i en porfyrartad oligoklasgneisgranit från Huhdasjärvi en diameter af c. 3—4 cm. Kvartsen är grå till färgen och finnes i mycket stor ehuru växlande mängd i de skilda slagen af oligoklasgneisgranit. Granat finnes i små runda korn i nästan alla varieteter af denna bärgart. Stundom kan dess kristallform iakttagas och vi-

sär sig då vara ikositetraedern (äfven hos de skiffriga ärterna). I den gneisartade oligoklasporfyren norr om Huhdasjärvi saknas detta mineral helt och hållet.

Fullkomligt massformig oligoklasgranit finnes endast i ett mindre parti söder om Huhdasjärvi samt i östra delen af området mellan Vuohijärvi och Lahnajärvi. På alla andra ställen har denna bärgart antagit ett flasrigt, gneisartadt utseende, Detta betingas af glimmern, som antingen jämt fördelad inom massan har bladen parallela med skiffrigheten eller, såsom i den profyrartade oligoklasgneisgraniten vid Huhdasjärvi är koncentrerad till stora bladiga massor, hvilka liksom mörka band i strykningsriktningen genomdraga bärgarten. Oligoklasgneisgraniten har samma strykningsriktning som ortoklasgneisgraniten. Stupningen är söder om Huhdasjärvi mot NV, i det nordliga området 25°—30° mot SO.

Kontakt mellan de båda bärgarterna har på några ställen kunnat iakttagas. På alla dessa ställen ligger ortoklasgneisgraniten öfver oligoklasgneisgraniten eller har inträngt som lagerstockar i denna. Inga ställen finnas, som tala för att den förra blifvit upplyftad af den senare.

Mellan Linnajärvi och Salajärvi på gränsen mot Heinola socken finnes en *hvit medelkornig granit,* som har ett något skiffrigt utseende i följd af glimmerns och några andra beståndsdelars anordning i parallela band och strimmor. Den innehåller två slag af fältspat, mikroklin och oligoklas, i ungefär lika mängd. Kvarts finnes i stora klara korn med talrika vätskeporer. Fjäll af biotit finnas glest inströdda i hela massan. Likaså anträffas här och där små partier af mörkgrönt hornblende. En vigtigare beståndsdel är kordieriten och dess förvittringsprodukter. Den uppträder i ganska stora individer, hvilka vanligen förekomma flere tillsammans

bildande mörka fläckar och strimmor i den ljusa bärgarten. Den är i tunnslipadt präparat klart genomskinlig, icke eller endast svagt dikroitisk och i följd af förvittring grumlig kring spjälkningsspringorna. På kordieritens afsöndringsytor finnes muskovit.

Då denna bärgart anträffas i så ringa mängd i denna socken och dess uppträdande utom denna är obekant, har det varit svårt att afgöra dess ställning till andra. Jag har ansett den höra till gneisgraniterna dels på grund af dess petrografiska egenskaper dels emedan den har samma strykningsriktning som dessa.

2. Rapakiviformationens bärgarter.

Det sydfinska rapakiviområdet har förut (af Holmberg, Wiik) antagits sluta i Iittis socken något norr om Salpausselkä. Vid 1883 års geologiska undersökningar visade det sig att gränsen sträcker sig ända till Heinola socken. Såsom förut nämdt ligger den i fråga varande delen af Jaala socken vid detta områdes nordvästra gräns. Oaktadt i allmänhet stor enformighet är rådande inom ett rapakivigebit, erbjuder det likväl vid gränsen en ganska stor omväxling. I Jaala socken anträffas utom rapakivi och en medelkornig röd syenitgranit äfven två andra slag af porfyrartade graniter och en kvartsfältspat-porfyr.

Rapakivi. Den typiska „rapakivi“ benämda granitporfyren sträcker sig i en halfcirkel från Mäkelä by vid Vuohijärvi längs områdets södra och västra sida med ett mindre afbrott mellan Linnajärvi och Salajärvi till Pökelä by i nordligaste delen af denna socken. Den liknar i alt förut beskrifna rapakiviarter från andra trakter. I en fin — eller medelkornig massa af grå kvarts, rödbrun kalifältspat, såväl mono- som triklin, svart magnesiaglimmer, samt något mörk-

grönt hornblende äro ellipsoidiska c. 2—3 cm. i genomskärning stora fältspatpartier afskilda. Dessa utgöras af enkla individer af ortoklas, omgifna af ett ljusgrönt oligoklasskal, som vid förvittring blir hvitt. I södra delen af området öster om landsvägen anträffas en annan varietet af rapakivi. Den saknar den finkorniga grundmassan och oligoklasen, som omsluter ortoklasen; den mörka glimmern förekommer i mindre mängd. De hufvudsakliga beståndsdelarna äro stora köttröda mikroklin-individer och ganska tydligt kristalliserade kvartskorn af en ärts storlek mellan dessa. Rapakivi har öfveralt en fullkomligt riktningslös struktur.

På några ställen har kontakt mellan denna bärgart och andra kunnat iakttagas. Gränsen är alltid skarp, men några gångar af rapakivi hafva ej varseblifvits. Söder om Puvlakka innesluter rapakivi ett större parti af den röda ortoklasgraniten.

Syenitgranit. Om i rapakivi de porfyriskt afskilda fältspatindividerna aftaga i storlek så att de öfvergå i grundmassan, och hornblendehalten tilltager på glimmerns bekostnad, så uppkommer en medelkornig rapakivisyenit, som är en mycket vanlig följeslagare till rapakivi, i synnerhet vid dess gränser. I Jaala socken bildar denna röda syenitgranit ett större område mellan Kelesjärvi och Pökelän Wääräjärvi. Den består af klara afrundade kvartskorn, mörkt hornblende med mycket kantiga konturer och brunröd rapakivifältspat, som här är mikroklin, starkt förvittrad och inprägnerad af järnoxider. Dessa hafva inträngt utifrån eller inkommit vid de andra mineralens törvittring, ty i tunnslipadt präparat kan man ännu i midten af större fältspatindivider se en ganska klar och frisk kärna.

Granitporfyr. I beskrifningen till kartbladet N:o 7 af Finlands geologiska undersökning omnämnes, att den rådande

bärgarten inom Pernå socken vid rapakivigebitets västra gräns är en så kallad „fältspatporfyr“, som närmare beskrifves. Tämligen lik denna bärgart, ehuru betydligt storkornigare, är den, som intager centrum af i fråga varande del af Jaala socken. Ehuru hörande till samma formation som rapakivi är den likväl skarpt skild från denna bärgart. Under det den förut beskrifna „rapakivi“ i detta område uppträder i ganska små och låga kullar bildar granitporfyren, i synnerhet vid gränserna, stora, branta bärg, som redan till färgen skilja sig från rapakivi. Den rödbruna ortoklasen är här ersatt af en hvit. En makroskopisk undersökning visar att denna bärgart består af en grofkornig massa af öfvervägande hvit fältspat ock grå kvarts samt något svart glimmer, mörkgrönt hornblende och obetydligt af violetta granater bland de två föregående mineralen, samt i denna grundmassa porfyriskt utbildade stora (4—5 cm. långa, 2—3 cm. breda) kännspaka karlsbadertvillingar af ortoklas, hvilka här i motsats till förhållandet hos rapakivi äro öfvervägande utbildade i klinopinakoidens riktning. Äfven något kordierit tyckes ingå i denna bärgart. Liksom rapakivi är den i allmänhet fullständigt massformig. På några ställen finnes dock en antydan till parallelstruktur, i det de skilda beståndsdelarna hafva sin största utbildning i samma riktning. Detta inträffar i några bärg på Huhdasjärvi sidan, där strykningen är N 40° O.

Euritporfyr. På södra stranden af Maajärvi finnes ett mindre område, som uppfylles af en porfyrisk, granitisk bärgart, euritporfyr. Dess gräns mot alla omgifvande bärgarter är mycket skarp. Den är en finkornig, granitisk, af kalifältspat, kvarts och magnesia glimmer sammansatt bärgart, i hvilken kvarts och fältspat äro porfyriskt utbildade. Kvartsafsöndringarna äro dels enhetliga individer del kristalli-

niska aggregat af flere små korn. Den ur grundmassan utkristalliserade fältspaten är röd ortoklas, som bildar afrundade individer med en diameter af 1 cm.

Vid Limajärvi, Markkinajärvi, norr om Hartola by m. fl. ställen genombrytes den hvita granitporfyren af gångar af *kvartsfältspatporfyr*, som fullkomligt liknar den, som förut anträffats i andra rapakiviterränger. I en röd tät felsitisk grundmassa äro fältspat, kvarts och glimmer porfyriskt afskilda. Fältspaten, som är ortoklas, uppträder antingen som enkla individer eller karlsbadertvillingar, hvilka hafva utkristalliseradt med flere afbrott, att döma af den skalformiga sammansättningen och de främmande ämnen, som finnas mellan de skilda lagren. Såväl fältspaten som kvartsen och glimmern hafva mycket väl utbildade kristallformer. Fältspaten uppnår en storlek af ända till några centimeter i den största utsträckningen, kvartsen och glimmern endast 1 à $1^1/_2$ m. m. I grundmassan finnas talrika ådror och fläckar af en brun substans, som antingen är en förändrad glimmer eller något slags järnoxid.

3. De basiska massformiga bärgarterna.

I likhet med förhållandet i Satakunta m. fl. granitporfyrterränger i vårt land, har äfven vid gränserna af det viborgska rapakivigebitet basiska massformiga bärgarter blifvit observerade. Ehuru af mycket olika sammansättning på de olika fyndorterna hafva de troligen likväl samma genetiska ursprung och deras eruptionstid torde öfver hufvud taget vara senare än granitporfyrens. De olikheter, som de visa, måste till stor del antagas vara förorsakade af lokala förhållanden, såsom beskaffenheten af den genombrutna bärgarten, eruptionsterrängens utsträckning, inflytande af senare utbrutna massor m. m., eller ock bero de därpå, att erup-

tionen af så stora massor icke skett i ett ögonblick utan småningom med större eller mindre afbrott. De vid olika tillfällen utbrutna massorna hafva därvid varit utsatta för förändradt tryck, afsvalningshastighet m. fl. olika yttre inflytelser. Troligen hafva de också redan vid sitt utbrott haft en något skiljaktig sammansättning. Redan inom ett ganska litet område kunna dessa växlingar i sammansättning och struktur vara ganska stora, om ock ej så betydande att de föranleda en geologisk åtskilnad. Härpå lemna de basiska eruptiven inom Jaala socken flere exempel. Prof. Wiik har tidigare (l. c.) beskrifvit några af dessa.

De basiska eruptiven i Jaala socken genombryta alla på föregående sidor beskrifna bärgarter. De bilda tvänne större zoner, den ena med sydostlig, den andra med sydvästlig riktning, hvilka utdragna skulle skära hvarandra vid Kuoppalampi, samt ett mindre parti med sydsydvästlig sträckning, som utgår från samma punkt som de två andra. Dessutom finnas vid Karijärvis strand på gränsen mellan de båda granitporfyrerna små gångar af basiska bärgarter. — Dessa grönstensarter bilda i allmänhet små låga afrundade bärg; endast på få ställen såsom i nordvästra delen af Lautaniemi, nära Kelesjärvi och vid Paljakka få de en större utbredning. De äro starkt förvittrade på ytan och omgifvas af ett rostigt brunt grus, som mycket liknar sönderfrätt rapakivi. På Kuisaari och den sydöstra ändan af Lautaniemi visar bärgarten en parallel förklyftning i riktningen N 10^0—12^0 V.

Hufvudmassan af bärgarten i dessa zoner utgöres af grofkorniga, mycket fältspatrika, ofta porfyrartade diabas- och gabbroarter. Fältspaten är labrador af spec. v. 2,7 och utsträckningsvinkeln på brakypinakoiden — 19^0. Denna fältspat, igenkännelig äfven på sina svarta nålformiga mikrokliter, finnes hos alla grönstensarter i Jaala socken, huru för-

ändrade och olika hvarandra de för öfrigt äro. Den andra beståndsdelen, pyroxenmineralet, växlar däremot mycket i bärgarter från skilda ställen. Det har nämligen anträffats flere slag af såväl rombisk som monoklin pyroxen, ofta flere arter inom samma bärgart. En accessorisk beståndsdel, som finnes i nästan alla varieteter af de basiska massformiga bärgarterna är titan- (och magnet-) järn.

De fältspatsrika plagioklas-pyroxen-bärgarterna intaga större delen af områdena Kuisaari—Lautaniemi och Paljakka Pökelä. Bärgarten från Kuisaari, *olivinnorit* eller *hypersten-labradorit,* är beskrifven af prof. Wiik (l. c.). På större delen af Lautaniemi är den likartad, men mot gränsen till den röda gneisgraniten blir den först medelkornig och närmast denna finkornig samt förändras samtidigt tillsammansättningen. En mikroskopisk undersökning af en medelkornig varietet från västra sidan af Lautaniemi visar att den är *glimmerhaltig gabbro.* Den består af ungefär lika mängder af långsträckta polysyntetiska labradorindivider med de karakteristiska, hufvudsakligen med makropinakoiden parallela mikroliterna och mörka, i genomskinande ljus brungula, afrundade diallagindivider. Glimmern som förekommer tillsammans med diallagen, är en i oregelbundna bladiga massor uppträdande mörk biotit. Fältspaten har ofta en gul färg i följd af järnhaltiga infiltrationer på dess sprickor. Magnetit saknas i bärgarten från detta ställe eller finnes endast i obetydlig mängd. — Den finkorniga modifikationen vid områdets gräns mot gneisgraniten vid Santalahti liknar den medelkorniga nästan helt och hållet till sammansättning. Den innehåller likadan fältspat och pyroxen samt glimmer i samma proportioner, men dessutom anträffas i den afrundade magnet- (el. titan-) järnkorn i mycket stor mängd. Vidare är i den finkorniga varieteten diallagen ställvis ersatt

af grönt, trådigt, uralitartadt hornblende. Denna *dioritiska glimmergabbro* har såsom förut är nämdt (sid 36) influerat på den angränsande gneisgraniten sålunda, att de karaktäristiska granatfläckarna hos denna till större delen försvunnit vid kontaktzonen.

I det norra området har bärgarten fått en mera porfyrisk karaktär. Den grofkorniga *diabasporfyren* från Paljakka, som är beskrifven af prof. Wiik (l. c.) är den rådande bärgarten inom östra delen af detta område. I Pökelä-trakten åter har labradorporfyren en sammansättning, som närmar den till Kuisaaritypen. I en titanjärnhaltig, grofkornig, synnerligen labradorrik grundmassa, där pyroxenen är af två slag, rombisk, metalliskt skimrande hypersten och grön, monoklin augit, som omgifver den förra och i ådror genomdrager fältspaten, äro stora, ända till 3—4 cm. långa labradorindivider utkristalliserade. I områdets sydvästligaste del är bärgartens grundmassa mörkare, tätare och förändrad till sin sammansättning. Den utgöres nämligen här af en mycket finkornig *glimmerdiabas* (*gabbro*), som fortfarande är en labrador-porfyr. En mikroskopisk undersökning af en stuff från stranden af Kuoppalampi visar, att den svarta grundmassan innehåller fältspat, gröngul diallag, magnetik-korn i mängd och något biotit. De porfyriskt framträdande, utdragna, polysyntetiska plagioklasindividerna, ofta sammansatta efter två skilda tvillingslagar, uppnå en längd af cirka 1 cm. De äro i synnerligt hög grad inprägnerade af de nålformiga mikroliterna, hvilka i två riktningar genomdraga det ljusa mineralet, på hvars sprickor en grön substans stundom afsatt sig. Biotiten finnes dels som små runda fjäll i grundmassan, dels porfyriskt afskild och bildar då bladiga partier med ganska oregelbundna konturer. Grundmassan med de afrundade diallagindividerna, magnetiten och

biotiten liknar mycket den finkorniga bärgarten från Santalahti, men här förekommer diallagen i något större proportion, och de uralithaltiga partierna saknas.

De glimmerhaltiga grönstensarterna, i hvilka diallagen och äfven andra beståndsdelar i motsats till det vanliga förhållandet hos de eruptiva massorna förekomma med afrundade former, anträffas vid de stora områdenas gränser mot de omgifvande bärgarterna. De äro troligen uppkomna ur de grofkorniga diabasarterna, som äro de rådande inom gebiten, genom inflytande af de angränsande bärgarterna och af andra obestämbara orsaker. Dessa förändringar hafva på sina ställen gått ännu längre, hvarom mera vid beskrifningen af de kristalliniskt skiffriga bärgarterna.

Vid Neuloppenjärvi finnes den tredje af de på kartan utmärkta gångstockarna. Den har en betydligt mindre utsträckning än de två andra och har troligtvis i följd däraf varit lättare utsatt för en genomgående förändring af hela massan. Prof. Wiik har redogjort för bärgartens sammansättning och den intressanta metamorfos, på grund hvaraf den visar sig hafva uppkommit ur en ursprungligen mera basisk bärgart. Med afseende på dess blandade sammansättning har han kallat den *kvartshaltig gabbrosyenit*. De stora porfyriskt uppträdande labradorkristallerna äfvensom de hvilka ingå i grundmassan äro af alldeles samma slag som i de förut beskrifna basiska eruptiven.

I de små gångarna vid Karijärvis strand finnas de af prof. Wiik omnämda minett- och kersanton-artade bärgarterna. Dessa gångar äro endast få till antalet (3 observerade) och hafva en mycket obetydlig utsträckning i riktningen NV—SO, som blir ännu mindre, emedan de till största delen täckas af lösa bildningar. Nära Maajärvis utlopp finnes en sådan gång, där kontakten mellan rapakivi och gång-

arten kan iakttagas. En beskrifning af sammansättningen af denna gångart, som upptagit beståndsdelar ur den genombrutna bärgarten, finnes i den citerade uppsatsen af prof. Wiik. — I en annan gång, belägen mera åt N V har bärgarten ett något annorlunda beskaffat utseende. Den har icke en fullkomligt riktningslös-struktur såsom den förra, utan har sannolikt i följd af de omgifvande porfyrgraniternas tryck blifvit skiffrig med strykningsriktningen N V—S O. Vid mikroskopisk undersökning befinnes den mörka finkorniga bärgarten innehålla diallag, hornblende, biotit, plagioklas och kvarts. I denna *glimmerhaltiga diorit-diabas* äro diallagen. hornblendet och biotiten utdragna i skiffrighetens riktning. Diallagen är ljusgrön, trådig, sprickig och starkt angripen. Biotitstänglarna äro ofta böjda och sönderbrutna. Hornblendet är i tunnslipadt präparat ljusgult eller brunt och liknar mycket en del af biotiten, men skiljes lätt genom sina spjälkningsspringor, sneda ljusutsträckning och svagare dikroism. Fältspaten är endast på få ställen fullkomligt frisk; de flesta individer äro förvittrade, uppfylda af korta pelarformiga. färglösa mikroliter, och hafva en otydlig tvillingsstruktur. Här och där i den finkorniga skiffriga massan framträda stora ljusgröna labradorindivider, liknande dem från Neuloppenjärvi. De äro ända till 1 cm. långa och sammanstryckta normalt mot skiffrigheten. Kvartsen finnes som enstaka korn på spridda ställen i bärgarten.

4. Den yngsta graniten Gånggraniten.

Under hela tiden af de primitiva formationernas uppkomst hafva inom Jaala socken graniteruptioner ägt rum. Först uppträdde gneisgraniterna, sedan granitporfyrerna (inclusive rapakivi) och sist gånggranit, yngre än alla förut nämda massformiga bärgarter. Denna bärgart finnes såsom

gångart i gneisgranit, rapakivi, diabas och gabbro. I allmänhet hafva granitstockarna en mycket liten utsträckning, högst två fot i bredd, men på några ställen såsom i grönstensarterna på Kuisaari och vid Kelesjärvi hafva de en mäktighet af 3—4 famnar.

Denna ljusgröna medel-finkorniga granit liknar mycket och är sannolikt af samma slag som den, hvilken så allmänt såsom gångar anträffas i det stora rapakivigebitet. Den består af en jämt kornig kristallinisk (granitisk) blandning af kvarts och mikroklin jämte något biotit, som stundom t. ex. i graniten från Kuisaari är förändrad till en mörk, föga genomskinande substans.

Ett annat slag af gånggranit finnes i den gneislika bärgarten i Kuparivuori på Hartola bys mark. Den uppträder i några lager och gångar i ringa mäktighet. Den medelkorniga bärgarten från en gång af 1 cm. bredd innehåller grumlig, af en gråhvit förvittringssubstans inprägnerad, icke närmare bestämbar fältspat, mindre mängder af klara kvartskorn samt glimmar af två slag, en gulbrun, sprickig, angripen biotit och en finbladig, ljus, föga dikroitisk muskovit. Vidare finnas magnetitkorn, som äro ställvis koncentrerade i grupper i biotiten, ett smutsgrönt kloritiskt mineral och fibrolitnålar i kvartsen.

5. De kristalliniskt skiffriga bärgarterna.

De kristalliniskt skiffriga bärgarterna i den nordöstra delen af Jaala socken bilda större och mindre partier, hvilka omgifva den i centrum af området befintliga granitporfyrmassan. Ehuru de till det yttre öfverensstämma däri, att de hafva ett kristalliniskt skiffrigt utseende visa de likväl icke blott i sammansättning och inre struktur, utan äfven i sina stratigrafiska förhållanden en sådan olikhet, att man

måste antaga att flere alldeles skilda orsaker eller åtminstone samma orsaker i alldeles olika grad, medverkat vid deras bildning. Somliga visa sig i såväl petrografiskt som rent geologiskt hänseende vara värkliga gneiser, andra åter hafva en sammansättning, som så nära öfverensstämmer med den hos några förut beskrifna eruptiv, att man icke kan förneka ett med dessa gemensamt ursprung; en stor del öfriga däremot hafva en så tvätydig karaktär att man icke kan komma till någon bestämd uppfattning af dem.

De förnämsta egenskaper som härvidlag kunna tjäna till skiljemedel äro bärgarternas skiktning, lagerföljd och mikrostruktur. I kristalliniskt skiffriga bärgarter, som uppkommit genom tryck af massformiga är sammansättningen mycket homogen i riktning normalt mot skiffrigheten. Det ena tunna skiktet är nästan alldeles likt det andra. Härpå lämnar den förut beskrifna glimmerhaltiga dioritgabbron från Karijärvis strand ett exempel. Inom de egentliga gneiserna däremot, förändras de små skikten redan inom ganska små gränser. Ännu tydligare framträder skilnaden, då man iakttager förhållandet på en större sträcka. Inom ett värkligt gneisområde växellagra bärgarter af väsentligen olika mineralogisk sammansättning, hvilket hos det andra slaget af skiffriga bärgarter ej är fallet. — Ett annat medel att skilja dem erbjuder som sagt den inre strukturen. Prof. Wiik har undersökt en mängd finska och äfven utländska typiska gneiser och massformiga bärgarter af liknande sammansättning och dervid funnit följande åtskilnad (se slutet af den förut citerade upps.). I de massformiga bärgarterna hafva de enskilda mineralen vanligen kantiga konturer, hvilka gripa in i hvarandra; vidare förekomma somliga af de konstituerande beståndsdelarna ofta insprängda eller inneslutna i hvarandra. I gneiserna åter äro de enskilda mineralen mycket väl skilda

från hvarandra och hafva jämna, skarpt begränsade och mestadels afrundade konturer.

Skiffrig glimmergabbro. En gneislik bergart som står i mycket nära samband med de basiska eruptiven, är den, som finnes mellan Kuoppalammet och Kelesjärvi. Den innehåller hufvudsakligast plagioklas, diallag, biotit och kvarts. Plagioklasen är en labrador med utsträckningsvinkeln — 19° på brakypinakoiden, således likadan som den, hvilken förekommer i grönstensarterna. Diallagen uppträder i afrundade individer af grönbrungul färg och af alldeles samma utseende som den, hvilken anträffats i de glimmerhaltiga gabbroarterna från Lautaniemi och Kelesjärvi. Utom biotiten anträffas äfven en annan af deras beståndsdelar, titanjärn, till stor del öfvergånget i leukoxen. Kvartsen är deremot en ny beståndsdel. Labradortvillingarna, diallagen och de stora biotitbladen med oregelbundna konturer förekomma tillsammans i grupper, sinsemellan förenade af en finkornig mellanmassa, som förnämligast består af kvarts och bland denna något labrador. Titanjärnet och leukoxenen finnas inströdda i alla delar af massan. Bärgartens petrografiska sammansättning, som så nära öfverensstämmer med den af de förut beskrifna massformiga, dess skiffrighet och egendomliga struktur samt den kvartsrika finkorniga grundmassan antyda, att den bör anses som något slags tuffbildning, uppkommen ur de glimmerhaltiga gabbroarterna. Dess strykningsriktning är ungefär NV—SO.

Gneisartad diorit. Längs östra sidan af granitporfyren i områdets centrum mellan Huhdasjärvi och Lahnajärvi sträcker sig en zon af en skiffrig bärgart, hvars strykningsriktning är parallel med områdets hufvudsträckning, d. v. s. vid Huhdasjärvi N 50° O med stupning mot NV, men mot norr öfvergående i en mera N-S-lig riktning. Af de kristal-

liniskt skiffriga bärgarterna är denna den minst skiffriga. Mångenstädes har den en yttre struktur mera lik en gneisgranits än en gneisarts och vid Huhdasjärvi är dess struktur nästan massformig. Den består af plagioklas, hornblende magnesiaglimmer och något kvarts. Plagioklasen (oligoklas) anträffas i stora korn i mycket olika förvittringsstadier; större delen af fältspaten är någorlunda frisk och visar en tydlig tvillingsträckning, men en annan del är däremot ganska angripen och ju längre förvittringen fortskridit dess otydligare skönjes tvillingsstrukturen. De vanligtvis efter albitlagen bildade tvillingarna hafva ofta ytterligare sammanvuxit efter periklinlagen, hvarigenom de skilda lamellknippena bilda ungefär en rät vinkel med hvarandra. På några ställen i fältspaten finnes långsträckta, icke tydligt begränsade interpositioner, snarlika hålrum, hvilka luta i sned vinkel mot tvillingslamellerna. Hornblendet bildar regellösa kantiga grupper af flere individer, hvilka fylla rummen mellan fältspaterna och inträngа i dessa. Dessutom finnes detta mineral såsom inspränglingar och mikroskopiska interpositioner i oligoklasen. Det är mörkgrönt och starkt dikroitiskt (i klargrönt och brunt). Den mörkbruna biotiten finnes i mindre mängder bland hornblendet. Kvartsen anträffas såsom enstaka korn mellan de öfriga beståndsdelarna. — Till sin mikrostruktur och sammansättning bör denna bärgart anses för en dioritisk syenitgranit eller kvartshaltig diorit. Den är troligen äfven detta, men har genom tryck eller af andra orsaker fått en flasrig struktur. För detta talar dess mindre utpräglade skiffrighet och den omständigheten att den sannolikt är äldre än den angränsande granitporfyren. Nära denna bärgart finnas nämligen lagerstockar och gångar af densamma i den skiffriga.

Gneisartad glimmerdiorit. Mellan det västra Lahna-

järvi, Maajärvi och Huhdasjärvi finnas långsmed gränsen af granitporfyren några smärre partier af en skiffrig bärgart, som visar en mängd egenskaper, hvilka ej fullt motsvara dess gneislika utseende. Den består af oligoklas, magnesiaglimmer, och kvarts i något växlande proportioner på skilda ställen. Oligoklasen är utbildad i oregelmässigt begränsade korn, som i friskt tillstånd visa en tydlig tvillingsbildning. Den större delen af fältspaten befinner sig likväl i ett mycket långt framskridet förvittringstillstånd och saknar då nästan alla strukturfenomen, som möjliggöra en närmare bestämning. En gemensam karaktäristisk egenskap för fältspaten från skilda ställen är dess inprägnation af glimmermikroliter, liknande förhållandet hos glimmersyenit från Ulrikasborg vid Helsingfors. Biotit förekommer nämligen såsom fjäll af mycket växlande storlek, talrikt inspränga i fältspaten, dock i varierande mängd på olika ställen. I bärgarten från det lilla gneisområdet (Kuparivuori) norr om Hartola by, i hvilken frisk fältspat saknas nästan helt och hållet, äro glimmerinprägnationerna synnerligen öfvervägande, i den från Huhdasjärvi däremot jämförelsevis glest inströdda. Mycket ofta har på springor i de mindre väl bibehållna fältspaterna ett finstängligt, trådigt, ljusgult, icke eller svagt dikroitiskt mineral med rombisk ljus utsläckning uppstått. — Utom såsom interpositioner i fältspaten finnes biotit i stora oregelbundna blad, hvilka liksom den inprägnerande glimmern här och där innehålla magnetit. Af alla beståndsdelar förekommer kvartsen i den mest varierande kvantiteten. I bärgarten från Maajärvitrakten är detta mineral glest inströdt i massan, i den från Hartola, som genombrytes af den på sid. 48 beskrifna gånggraniten finnes det i större mängd, och ännu mera anträffas i Huhdasjärvivarieteten, där halten af denna beståndsdel växlar i de olika skikten. Hvad den inre

strukturen beträffar, så närmar den sig i allmänhet den hos massformiga bergarter, d. v. s. de enskilda mineralen hafva kantiga konturer och äro insprängda i hvarandra såsom exempelvis bioitit i oligoklas. Till det yttre däremot hafva de ett gneislikt utseende; de äro mycket tydligt skiffriga och kunna spjälkas i stora skifvor af ett par m. m:s tjocklek och därunder. Till sammansättning liknar det ena skiktet nästan alldeles det andra. Ett undantag från det ofvansagda gör bärgarten öster om Pitkäjärvi. I den påminna beståndsdelarnas inre begränsning mycket om förhållandet hos gneiserna, och i den finnes skikt af olika sammansättning, beroende på den förut omnämnda växlande kvartshalten.

Om uppkomsten af nyssbeskrifna bärgart, som till sin sammansättning och mikrostruktur liknar en kvartshaltig glimmerdioritartad bärgart, men till det yttre har utseende af en glimmergneis, kan man icke komma till någon visshet. För antagandet att den är en metamorfoserad glimmerdiorit talar utom dess sammansättning äfven det förhållande, att dessa bärgartskikt finnas på gränsen mellan granitporfyren och de äldre bildningarna samt hafva en strykningsriktning, som noggrant följer denna. Den är nämligen vid Maajärvi N 45° V med 45° stupning mot NO, vid Hartola N 70°—80° O med stupning mot N 30°—50° och vid Huhdasjärvi N 60° O med stupning åt NV.

De egentliga gneiserna bilda ett mindre område på nordvästra sidan af Ansalaksviken och ett större, som sträcker sig åt NO från Ansalaks ända till Kuoppalampi och Kelesjärvi. Bärgarterna här äro såväl till struktur som sammansättning fullkomligt analoga med de som äro allmänna i den laurentiska formationen, glimmergneis och hornblendegneis. Här finnas nämligen en röd gneis och en hornblende-pyroxengneis. Af dessa är den senare vida vägnar öfver-

vägande. Den röda gneisen uppfyller nästan uteslutande det mindre området, hornblendegneisen det större. Dock finnes NV om Ansalaks by i den röda gneisen ett bredt lager af hornblendegneis. Den allmänna strykningsriktningen är N 40° O med en mycket brant stupning mot SO.

Röd gneis. Såväl till mikrostruktur som sammansättning likna de verkliga gneiser. Den röda gneisen innehåller afrundade väl begränsade korn af klar kvarts, röd, förvittrad, af järnoxider inprägnerad fältspat och grön klorit, som sannolikt uppkommit ur en glimmerart, och äfven något mörk biotit. Proportionen mellan beståndsdelarna varierar mycket i de små skikt hvaraf bärgarten är sammansatt; somliga äro mycket kloritrika, andra åter bestå hufvudsakligast af kvarts och fältspat.

Hornblendepyroxengneis. Den finkorniga hornblendegneisen består af likaledes mycket väl begränsade och afrundade korn af fältspat, hornblende, pyroxen och kvarts i underordnad mängd. De enskilda mineralen, specielt hornblende och pyroxen hafva sin största utbildning i skiffrighetens riktning. Amfibolen är mörkgrön och visar inga kristallformer utbildade. Pyroxenen finnes icke jämt fördelad inom bärgarten, såsom hornblendet, utan är ställvis koncentrerad i större massor. Den liknar mycket de pyroxenarter som finnas i kalksten. Den är ljusgrön, i tunnslipadt präparat nästan ofärgad med ljusgrön uppgrumling kring spjälkningsspringorna. Fältspaten är ganska klar, mycket sprickig och visar några af sina vanligaste kristallformer. Den företer ingen tvillingsstruktur sådan som hos plagioklas, men väl synas enskilda individer ofta vara sammanväxta af två, hvilkas förmörkningslinier bilda sneda vinklar med hvarandra. Den är sannolik mikoklin. I hornblendegneisen finnes i områdets norra del ofta lager af gneisgranit af

samma slag som den, hvilken finnas mellan Linna- och Salajärvi.

Nära Pöngarelampi i norra delen af denna socken tre verst söder om Paljakka i närheten af Vuohijärvi finnes ett enstaka bärg, som innehåller en gneisart, som icke står i något samband med någon af de öfriga. Den är en *kordieritgneis*. Den består nämligen af röd mikroklin, kvarts och dikroit. Större delen af kalifältspaten och kvartsen äro koncentrerade i skilda ljusare lager i bärgarten, den öfriga delen bildar jämte kordieriten och dess förvittringsprodukter en mörk massa. Kordieriten är af alldeles samma slag som i den förut beskrifna gneisgraniten från Linnajärvi. Men den är endast föga bibehållen; nästan hela denna beståndsdel har öfvergått i en mörk, mjuk förvittringsprodukt, som i tunnslipadt präparat har gröngul färg och företer spjälkningsspringor i två riktningar, vinkelräta mot hvarandra, samt mellan korsade nikoler aggregatpolarisation; på afsöndringsspringorna och såsom afrundade interpositioner finnes glimmer.

I den fasta bärggrunden finnes bland märken från istiden räfflor på flere ställen och en jättegryta på norra sidan af Karijärvis utlopp i Kaajärvi. Räfflorna hafva följande riktningar.

på Kuisaari och ändan af Lautaniemi	N	10° V
i Lahnavuori vid sjön af samma namn	N	2°— 4° V
vid nordvästra ändan Maajärvi	N	15°—18° V
vid Paljakka gästgifveri	N	3°— 4° V
vid landsvägen vid Mäntyharju sockens gräns	N	2°— 3° V

Jättegrytan finnes i rapakivi den är omkring $^3/_4$ meter djup och lika bred vid mynningen. Den finnes i en nästan lodrät mot SV vättande klippvägg, mot hvilken dess höjdlinie bildar ungefär en rät vinkel.

Bland denudationsfenomen erbjuder den öfverensstämmelse, som råder mellan dalarnas och sjöarnas längdriktningar ett visst intresse. Vuohijärvi, Karijärvi, Niskajärvi Kylmälahti och Rautalahti, de två sista fortsatta i tvänne större dalar, som sträcka sig ända till socknens norra gräns, samt en stor del mindre sjöar och dalar inom området hafva en sinsemellan parallel och med räfflornas riktning ungefär öfverensstämmande sträckning. Vinkelrätt mot denna riktning sträcker sig från Karijärvi till Vuohijärvi en stor dal, i hvilken sjöarna Ruuhaisjärvi och Huhdasjärvi ligga. En annan dal med samma sträckning finnes mellan Kuoppalampi och Pökelä by. Sjöarna och dalarna, som äro parallela med räfflorna hafva sannolikt utgjort botten för istidens jöklar och genom deras slitning fått sin nuvarande form. Dock är det antagligt att dessa dalar och de däremot vinkelräta icke ursprungligen äro förorsakade af glaciererna, utan redan förut funnits såsom rämnor i den fasta jordskorpan och åt ismassornas lopp gifvit den riktning, som utmärkes af räfflorna.

Denna undersökning af de arkäiska formationerna i den nordöstra delen af Jaala socken, hvartill anledning varit en uppmaning af hr prof. F. J. Wiik att försöka bearbeta det ganska intressanta material, som under sommaren 1883 blifvit insamladt från denna socken, har genom hans välvilliga ledning vunnit mycket. Dock lider väl arbetet af många brister både på grund af dåligt topografiskt underlag för detaljundersökningen och rekognosörernes ovana vid arbetet. Genom framtida med bättre hjälpmedel utförda iakttagelser, skall säkert mycket befinnas tarfva en rättelse, och en närmare belysning af de frågor, som nu måste lämnas outredda kunna vinnas.

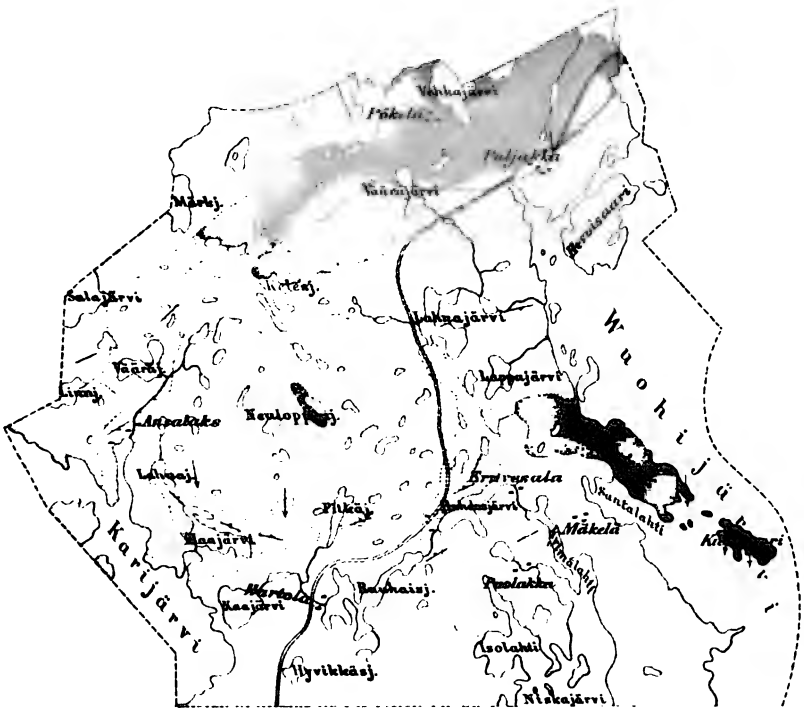

	Ortoklasgneisgranit
	Oligoklas „ „
	Rapakivi
	Granitporfyr
	Sveniitgranit
	Euritporfyr
/ //	*Skiktens stryknin̊g och stupning.*

	Diabas, gabbro m. m. d.
	Skiffrig glimmergabbro
	Gneisartad diorit
	„ „ glimmerdiorit
	Röd gneis
	Hornblendepyroxengneis
↓↓	*Räfflor*

Karta öfver bärggrunden i den nordöstra delen af

JAALA SOCKEN.

1883.

Skala 1: 200,000.

F. LIEWENDAL'S TRYCKERI HELSINGFORS

JOURNAL

DU GÉNÉRAL J. KEITH

PENDANT

LA GUERRE EN FINLANDE

1741—1743.

GENERAL J. KEITH'S

DAGBOK

UNDER

KRIGET I FINLAND

1741—1743.

UTGIFVEN AF

AUG. J. HJELT.

Under den för Sverige och Finland så olyckliga och nesliga „lilla ofreden“ framstod särskildt bland de ryska truppernas högre befälhafvare den berömde skotten J. Keith, som sedan under Fredrik II:s fanor vann sina rikaste krigslagrar. Under nämda kampanj förde han den dagbok, som på följande blad offentliggöres och, såsom ur denna reproduktion framgår, har han underkastat sina ursprungliga anteckningar en omarbetning.

Af hvardera redaktionen har troligen funnits åtskilliga afskrifter. Kongl. Biblioteket i Stockholm äger trenne sådana. Den förra redaktionen representeras af en med klar och jämn handstil verkställd afskrift i liten duodec på 81 sidor, bunden i ett vackert engelskt band; på ryggen är tryckt „Russian“. Denna Afskrift innehåller „Russische Armée 1736 und Journal von 1741.“ Den har i juli 1873 med Konung Karl XV:s bibliotek tillfallit det kongliga.

De två öfriga exemplaren höra till den senare redaktionen. Det ena skänktes d. 8 mars 1774 åt Gustaf III af dåvarande kommendanten på Sveaborg, generalmajoren, grefve J. Sparre. Denna afskrift, 82 sidor i folio anger sig på titelbladet såsom „Journal de la Campagne de 1741 tenu par un général de l'armée de la Russie“, men omfattar i sjelfva verket äfven de följande åren. Det tredje exemplaret slutligen är en liten oktav om 96 sid., till titel och innehåll öfverensstämmande med det närmast nämda.

Olikheterna mellan de nämda redaktionerna äro ganska betydliga. I den senare, — der förf. öfverallt kallar sig „le général KEITH", — äro satserna ofta utarbetade; en och annan orienterande ortsnotis är tillagd; en och annan retouchering verkställd.

För hvem har KEITH verkstält denna omarbetning? — Den förmodan har uttalats, att det skett för de svenske vänners, f. d. fienders räkning, hvilkas bekantskap han gjorde under sin vistelse i Sverige såsom chef för de ryska hjelptrupperna efter fredsslutet 1743. Osannolikt är detta icke. Man ser, att förf. vid omredigeringen uteslutit ett och hvarje af mindre intresse för svenske läsare, ett och annat, som kunde stöta eller icke förtjenade omtalas för dem. Nämde grefve SPARRE deltog såsom „Öfveradjutant vid svenska armén" i det finska kriget. Måhända har han, sedan han gjort KEITHS bekantskap och hört dennes dagbok omtalas, anhållit om en afskrift af densamma. Den af SPARRE skänkta afskriftens yttre strider ingalunda mot antagandet, att den härstammar från 1740-talet.

Läsaren är i tillfälle att sjelf jämföra de tvenne redaktionerna: den tidigare, för året 1741 — det enda som afskriften omfattar — är tryckt under strecket jämsides med den öfriga texten, för hvilken de två andra afskrifterna jämförts.

Då afskrifterna voro verkställda med synnerlig vårdslöshet har utg. funnit bäst i att helt och hållet modernisera ortografin. Likaså hafva alla mindre bekanta ortsnamn, så långt de kunnat återfinnas, erhållit sin nuvarande form. Tilläggas må att alla KEITHS distansuppgifter afse ryska verst.

Hindrad genom vistelse å utrikes ort att sjelf verkställa nyss nämda namnförändringar och läsa korrekturet ber utg.

att få tacksamt erkänna den vänliga hjelp han i dessa afseenden erhållit. Likaså betygar han sin varma erkänsla för den osparda möda bibliotekarien, d:r H. WIESELGREN gifvit sig vid granskningen af dagbokens särskilda afskrifter.

Le général J. KEITH, célèbre surtout par les services qu'il rendit plus tard au roi FREDERIC II. commandait les troupes russes pendant la guerre de 1741—1743 contre la Suède, guerre peu honorable pour ce royaume et désastreuse pour la Finlande, qui servait de champ de bataille. Il a tenu pendant cette campagne le journal dont suit une reproduction.

Il en reste deux rédactions. La première d'entre elles, représentée par des annotations faites probablement jour par jour et imprimées au bas des pages, ne décrit que les événements de l'année 1741. L'autre, plus complète, fait voir le désir de l'auteur non seulement de donner à son récit l'air de plus d'objectivité — il s'y appelle toujours „le général KEITH" — mais encore d'en effacer des détails inutiles ou déplaisants pour des lecteurs suédois, ce qui a donné lieu à la supposition, qu'il avait destiné cette seconde rédaction à ses amis, ci-devant ennemis suédois, dont il fit la connaissance alors qu'il séjournait en Suède après la guerre, en qualité de chef des troupes russes auxiliaires.

La bibliothèque royale de Stockholm possède une copie de la rédaction première sous le titre: „L'armée russe 1736

et Journal de 1741", et deux de la seconde qui s'intitule „Journal de la Campagne de 1741, tenu par un général de l'armée de la Russie." Cettes copies ont servi à la reproduction suivante dont l'orthographe est corrigée selon les règles actuelles de la langue.

Errata.

Pag.	61	rad.	2	nedifr.	står	essuté	bör vara	essuyé
„	64	„	1	„	„	Uxcull	„ „	Uxkull
„	64, 67	o. a.			„	Moula Muisa	„ „	Muolan metsä
„	71, 72	„			„	Fermer	„ „	Fermor
„	71	rad.	17	nedifr.	„	Le général	„ „	15. Le général
„	74	„	6	uppifr.	„	Nefski, Velikalougski, Nesov	„ „	Nevski, Velikilougski, Nisovski
„	85, 87	o. a.			„	Lieven	„ „	Liewen
„	90	rad.	9	nedifr.	„	8	„ „	6
„	103	„	13	„	„	Kourolaks-kirk (?)	„ „	Ruokolaks
„	104	„	9	uppifr.	„	19	„ „	18
„	116	„	4	„	„	Soma	„ „	Summa
„	119	„	1	„	„	Bralké	„ „	Brahlé

Öfriga tryckfel äro icke vilseledande och torde af läsaren benäget rättas.

Juillet 1741.

13. Sur les rapports qui vinrent de plusieurs endroits, que les suédois augmentaient leurs troupes en Finlande, et que quelques régiments étaient déjà sortis de leurs quartiers, et s'assemblaient auprès de Friedrichshamn, le feltmaréchal comte de Lacy, donna ordre au général Keith de se rendre incessamment auprès du corps qui devait agir sur la frontière de Finlande, et dont une partie était déjà assemblée à Osinoroche, village

---

Juillet 1741.

13. Sur les rapports qui vinrent de plusieurs endroits, que les suédois augmentaient leurs troupes en Finlande, et que quelques régiments étaient déjà sortis de leurs quartiers, et s'assemblaient auprès de Friedrichshamn, le feltmaréchal comte de Lacy, me donna ordre de me rendre incessamment auprès de l'armée qui devait agir sur la frontière de Finlande, et dont une partie était déjà assemblée à Osinoroche, village environ à vingt versts de St. Petersbourg, où je me rendis le même soir, ayant donné ordre au lieutenant général de Bachmetef et au major général de Schi-

environ à vingt versts de St. Petersbourg, où il se rendit le même soir, ayant donné ordre au lieutenant général de Bachmetef et au major général de Schipoff de s'y rendre en toute diligence, le général major Uxkull étant déjà auprès du corps. —

14. Le général Keith fit la revue des troupes qui consistaient en deux régiments d'infanterie, Ingermanland et Astracan, et six compagnies de grenadiers détachés, faisant en tout 2657 hommes, non compris les officiers et bas officiers, une partie du régiment de Jambourg dragons et 2000 dragons détachés des régiments de Kiow, Kasan, St. Petersbourg, Archangel et Ingermanland, le tout faisant 2500 dragons et 18 pièces de canon des régiments, avec 194 canoniers leur appartenant. Le même jour arriva au camp un détachement de 50 canoniers, avec quatre pièces de douze livres,

---

poff de s'y rendre en toute diligence, le général major Uxkull étant déjà auprès du corps. —

14. Je fis la revue des troupes qui consistaient en deux régiments d'infanterie, Ingermanland et Astracan, et six compagnies de grenadiers détachés, faisant en tout 2657 hommes, non compris les officiers et bas officiers, une partie du régiment de Jambourg dragons et 2000 dragons détachés des régiments de Kiow, Kasan, St. Petersbourg, Archangel et Ingermanland, le tout faisant 2500 dragons et 18 pièces de canon des régiments, avec 194 canoniers leur appartenant. Le même jour arriva au camp un détachement de 50 canoniers, avec quatre pièces de douze livres, et j'envoyai ordre à un bataillon du régiment de Permski et un autre de Viatski de venir me joindre de Cronstadt.

15. Son Altesse Impériale avec son frère le Duc de Courlande et le feltmaréchal Lacy se rendirent au camp, où ils furent reçus au bruit des canons et de la mousqueterie, et S. A. I. ayant fait le

et on envoya ordre pour faire marcher un bataillon du régiment de Permski et un autre de Viatski, lesquels avaient leurs quartiers à Cronstadt.

15. Séjour.

16. Ayant reçu nouvelles des mouvements des suédois, l'ordre fut donné que l'infanterie et l'artillerie seraient prêtes à marcher le lendemain, pour s'approcher de la frontière, et les dragons de suivre le jour après; un officier du génie avec deux quartiermaîtres de l'infanterie et de la cavalleri furent expédiés sur le champ avec un détachement pour marquer les camps et pour préparer les marches jusqu' à Vibourg. Ceci paraîtra une précaution très nécessaire, quand on saura, que l'inégalité du pays, et le nombre des marais, rendent les chemins très difficils.

17. L'infanterie et l'artillerie marchèrent jusqu'à un

---

tour des deux lignes, ordonna à un détachement du régiment de Casan de faire l'exercice, mais pendant qu'on exerçait ayant entendu tirer beaucoup de coups de canon du côté de St. Petersbourg il partit à toute bride et en chemin reçut la nouvelle que S. A. I. Madame la Grande Duchesse était heureusement accouchée d'une Princesse, sur quoi les troupes firent aussitôt trois salves de canon et de la mousqueterie.

16. Ayant reçu la nouvelle des mouvements des suédois, j'ordonnais l'infanterie et l'artillerie d'être prêtes à marcher le lendemain pour s'approcher de la frontière, et les dragons de suivre le jour après; un officier du génie avec deux quartier-maîtres, un de l'infanterie et un autre de la cavallerie furent expédiés sur le champ avec un détachement pour me marquer des camps et me préparer les marches jusqu' à Vibourg. Aujourd'hui le bataillon de Permski arriva heureusement à Sisterbeck sur les galères, après avoir essuté un gros temps dans le passage de Cronstadt jusque là.

village nommé Belafstrowskikirck (Valkiasaari); le pays est tout bois et fort inégal, et on employa environ 8 heures sur la marche, qui n'était que de 17 versts; les montagnes avaient beaucoup retardé l'artillerie; tout le corps campait le long du grand chemin sur une ligne.

18. La cavallerie arriva au camp, ainsi que le bataillon de Permski qui fut obligé d'employer 200 hommes pour raccommoder le chemin de Systerbeck jusqu' au camp. Il serait nécessaire de mettre ce chemin, comme aussi quelques autres, en état de pouvoir passer la cavalleri et l'artillerie, pour avoir des communications entre le haut chemin de Vibourg et le bas qui passe le long de la mer. Systerbeck est un petit bourg, situé sur le bord de la mer, entre St. Petersbourg et Vibourg, où on fait toute sorte d'armes pour les troupes.

19. Nous eûmes des nouvelles, que les suédois s'assem-

---

17. L'infanterie et l'artillerie marchèrent à Bielaostrofskikirk; le pays est tout bois et fort inégal, et on employa environ 8 heures, sur la marche, qui n'était que de 17 versts; les montagnes avaient beaucoup retardé l'artillerie; tout le corps campait le long du grand chemin sur une ligne.

18. La cavallerie arriva au camp, ainsi que le bataillon de Permski qui fut obligé d'employer 200 hommes pour raccommoder le chemin de Systerbeck jusqu' au camp. Il serait nécessaire de mettre ce chemin, comme aussi quelques autres, en état de pouvoir passer la cavalleri et l'artillerie, pour avoir des communications entre le haut chemin de Vibourg et le bas qui passe le long de la mer.

19. Séjour. Nous eûmes des nouvelles, que les suédois s'assemblaient auprès les villages de Martiala et Peterkirk. Le dernier est sur la frontière, et l'autre en est éloigné environ 40 versts, qu'ils étaient campés, par régiments séparés de quelques versts l'un de l'autre, et qu'on prétendait que les compagnies (qui en temps de paix vivent séparément dispersées chez les paysans) avaient été assem-

blaient auprès les villages de Martiala et Peterkirk (Jääskis l. St. Peters?). Le dernier est sur la frontière, et l'autre en est éloigné environ 40 versts, qu'ils étaient campés, par régiments séparés de quelques versts l'un de l'autre, et que les compagnies (qui en temps de paix vivent séparément dispersées chez les paysans) avaient été assemblées en corps de régiments, pour passer en revue devant les officiers généraux qu'on attendait de la Suède.

20. La cavallerie marcha 17 versts, et campa, à Lebedgiepolié (Joutselkä by i Kivinebb); le chemin est un peu plus ouvert et plus uni que la dernière marche, et le camp beaucoup meilleur, y ayant des fourrages en abondance et beaucoup de sources de bonne eau qui tombent dans un lac qui est à la queue du camp; la cavallerie campa sur une ligne.

21. L'infanterie arriva, hormis le bataillon de Permski,

---

blées en corps de régiments, pour passer en revue devant les officiers généraux qu'on attendait de la Suède.

20. La cavallerie marcha 17 verts, et campa, à Lebedgiepolié; le chemin est un peu plus ouvert et plus uni que la dernière marche, et le camp beaucoup meilleur, y ayant des fourrages en abondance et beaucoup de sources de bonne eau qui tombent dans un lac qui est à la queue du camp; la cavallerie campe sur une ligne.

21. L'infanterie arriva sous le commandement du lieutenant général Bachmetef, hormis le bataillon de Permski, qui faute de chevaux fut obligé de rester dans l'autre camp; le même jour un bataillon du régiment d'Asoph arriva à Sestrareka, où il doit rester jusqu'au nouvel ordre; les deux compagnies de grenadiers des bataillons de Permski et Viatski, furent incorporées dans le corps des grenadiers, et les deux bataillons furent commandés à Neukirk, où ils devaient camper.

22. La cavallerie avança 22 versts, jusqu'au village de Pamppala,

qui faute de chevaux fut obligé de rester dans l'autre camp. Les deux compagnies de grenadiers des bataillons de Permski et Viatski, furent incorporées dans le corps des grenadiers, et les deux bataillons furent commandés à Neukirk, où ils devaient camper.

Neukirk est un village situé entre le haut chemin de Vibourg et le bas, le long de la mer.

22. La cavallerie avança 22 versts, jusqu' au village de Pamppala, l'infanterie et l'artillerie devant suivre le lendemain. Le terrain devient ici beaucoup plus pierreux et plus haut, on découvre des hauteurs une assez grande étendue de pays, mais tout bois, entrecoupé de lacs, dont véritablement toute la Finlande est remplie.

23. La cavallerie marcha 27 versts, jusqu'a Moulametza, où le même soir on traça un retranchement devant un

---

l'infanterie et l'artillerie devant suivre le lendemain. Le terrain devient ici beaucoup plus pierreux et plus haut, on découvre des hauteurs une assez grande étendue de pays, mais tout bois, entrecoupé de lacs; comme les chevaux des dragons ne sont pas ferrés des pieds du derrière, quelques uns s'en estropièrent; ainsi on envoya acheter du fer à une fabrique qui n'est pas éloignée.

23. La cavallerie marcha jusqu' à Moula Muisa, où le même soir je fis tracer un retranchement devant un moulin, qui se trouve sur la petite rivière qui sort du lac de Moula, et à un verst et demi de là tombe dans un autre lac, qui s'étend jusqu' au grand lac de Ladoga, par le moyen des digues de ce moulin, on peut inonder le peut de terrain, qui est entre les deux lacs, et rendre le passage impraticable. Marche vingt-sept versts.

24. Ayant laissé le commandement de la cavallerie au général major Uxcull, je partis pour Vibourg, pour examiner l'état de la

moulin, qui se trouve sur la petite rivière qui sort du lac de Moula, et à un verst et demi de là tombe dans un autre lac, qui s'étend jusqu'au grand lac de Ladoga; par le moyen des digues de ce moulin, on peut inonder le peu de terrain, qui est entre les deux lacs, et rendre le passage impraticable.

24. Le général Keith partit pour Vibourg, pour examiner l'état de la place et de la garnison, comme aussi de l'infanterie qui campait à l'entour.

25. Après avoir visité tout à Vibourg, il retourna au camp, et les fourrages étant extrêmement rares dans ce canton, on envoya jusqu'a vingt versts à l'entour, pour chercher du pâturage pour la cavallerie.

26. L'artillerie de campagne arriva, composée de deux compagnies, ayant avec eux quatre pièces de 12 ℔, 3 de

---

place et de la garnison, comme aussi de l'infanterie de campagne qui campe à l'entour.

25. Après avoir visité tout à Vibourg, je m'en retournais au camp, où je trouvais l'infanterie sous le commandement du lieutenant général Bachmetef campé auprès de la cavallerie, et voyant que les fourrages sont extrêmement rares dans ce canton, j'ordonnais des officiers qui doivent chercher jusqu' à vingt versts à l'entour des endroits où les chevaux peuvent pâturer.

26. L'ordre fut donné aux troupes d'être le lendemain sous les armes pour chanter le Te Deum et célébrer la naissance de la Princesse Impériale, aujourd'hui l'artillerie de campagne arriva, sous les ordres d'un major, et composée de deux compagnies, ayant avec eux quatre pièces de 12 ℔, 3 de 8 ℔, 3 de 6 ℔, deux haubitz de 40 ℔ et vingt cohorns, portants des grenades à 6 ℔.

27. On chanta le Te Deum pour la naissance de la Princesse Impériale avec trois salves de 31 pièces de canon, et de toute la mousqueterie de l'armée.

8 ℔, 3 de 6 ℔, deux haubitz de 40 ℔ et vingt cohorns, portants des grenades à 6 ℔.

27. Et on travailla au retranchement devant la digue

28. et les écluses du moulin, l'ouvrage devait avoir 240 toises de tour.

29. On continua le retranchement, et on éleva une butte et une batterie pour exercer l'artillerie des régiments.

30. Le général Keith partit pour Kexholm, où il visitait les ouvrages, et prit les informations nécessaires sur la situation de cette frontière. Un officier du génie fut envoyé pour examiner les chemins qui y mènent, et pour tâcher d'en trouver de nouveaux.

Août.

1mier. Au retour au camp, il trouva le corps augmenté par l'arrivée du régiment Novogrod infanterie, qui était

---

28. On commença à travailler à un retranchement devant la digue et les écluses d'un moulin. L'ouvrage doit avoir 240 toises de tour et on a commandé six cents hommes pour le travail.

29. On continua le retranchement commencé avec le même nombre de travailleurs, et on commanda deux cents autres pour élever une butte et une batterie pour exercer l'artillerie des régiments.

30. Ayant laissé le commandement de l'armée au lieutenant général Bachmetef je partis pour visiter le poste de Kiviniemi, où le lieutenant général Loubras avait projeté quelques ouvrages pour couvrir le passage, et après avoir examiné le terrain, j'ordonnais une ligne depuis l'un lac à l'autre, mais de ne pas commencer le travail jusqu'à nouvel ordre.

31. Je m'en fus à Kexholm, où je visitais les ouvrages et pris les informations nécessaires sur la situation de cette frontière, sur laquelle j'envoyais un officier du génie exprès pour examiner les chemins qui y mènent et pour tâcher d'en trouver de nouveaux.

en fort bon état, et on reçut des nouvelles, que les suédois avaient renvoyé une partie de leurs dragons dans leurs quartiers, pour couper du foin pour l'hiver, et qu'on dressait tout le long des frontières et des côtes de la mer des faneaux.

2.—10. Sur les nouvelles que les suédois avaient rappelé leurs dragons, et devaient bientôt commencer à assembler leur armée auprès de Villmanstrand à 50 versts de Vibourg, on attendait avec impatience la déclaration de la guerre, et en attendant on fit exercer l'artillerie et les troupes tous les jours.

11. Le feltmaréchal de Lacy avertit le général Keith, que la cour, ayant reçu confirmation de la guerre déclarée par la Suède, avait donné ordre de la publier aussi de notre côté, et en même temps l'ordonna d'avancer avec l'armée de l'autre côté de Vibourg, et

---

Août.

1. Je revins au camp où je trouvais le régiment de Novogrod infanterie arrivé, qui se trouve en fort bon état, le même jour j'eus des nouvelles, que les suédois avaient renvoyé une partie de leurs dragons dans leur quartiers, pour couper du foin pour l'hiver, et qu'on dressait tout le long des frontières et des côtes de la mer des faneaux.

2. On continua le retranchement avec le même nombre de travailleurs, et la cavallerie exerça à cheval, les canons des régiments entre les escadrons pour accoutumer les chevaux au feu.

3. Les régiments commencèrent à tirer au blanc premièrement homme à homme et après par pelotons.

4. Comme depuis la visite du poste de Kiviniemi, j'avais mieux reconnu l'importance du retranchement de Moula Muisa, j'ordonnais d'augmenter le profil, et d'ajouter un chemin couvert bien palissadé, et pour que l'ouvrage fût plutôt fait, j'ordonnais une augmentation de 200 travailleurs.

en cas qu'il trouvasse quelque corps de l'ennemi separé, ou que leurs troupes ne fussent encore assemblées en grand nombre, de les attaquer et de tâcher d'empêcher leur jonction.

12. On publia la guerre à la tête de l'armée, qui la reçut avec beaucoup de joie et le lendemain elle se mit en marche.

13. On marcha 20 versts, jusqu' au village Perojoki, mais comme on avait marché tard, et que les pluies que nous avions eues continuellement depuis deux semaines avaient entièrement gâté les chemins, les équipages ne purent avancer et restèrent presque tous embourbés à moitié chemin, les troupes étant obligées de passer la nuit sans tentes.

14. L'armée défila par la ville de Vibourg et campa 3 versts de l'autre côté, auprès du pont d'Abo, et les

---

5. On commença une ligne de l'autre côté du ruisseau avec une redoute à chaque bout, et je fis travailler à raccommoder un fortin ruiné qui se trouvait au centre de la ligne.

6. On continua les ouvrages, et on me rapporta de Vibourg, que les suédois avaient rappelé les dragons, et devaient bientôt commencer à assembler leur armée auprès de Villmanstrand à 50 versts de Vibourg.

7. Je reçus des lettres du feltmaréchal Lacy par lesquelles il me fit savoir qu'un vaisseau, arrivé de Stockholm à Riga, assurait que la guerre contre la Russie avait été publiquement proclamée le 21 juillet.

8. J'envoyais au feltmaréchal un état de l'armée qui consiste de 18 bataillons d'infanterie et 16 escadrons de dragons, ne faisant en tout qu'onze mille combattants.

9. L'artillerie, tant de campagne que des régiments, s'exerça à tirer au blanc; on continua toujours le retranchement quoique

6 régiments d'infanterie, qui avaient toujours été campés auprès de la ville, pour travailler aux fortifications, eurent ordres d'être prêts à marcher le lendemain.

15. Le général Keith jugea à propos de détacher le major général Uxkull en avant avec la cavallerie et quelques régiments d'infanterie, avec ordre de se poster de la façon la plus avantageuse que le terrain le permettrait, et le lendemain, ayant donné ordre pour la marche de l'armée, il prit le devant et

16. joignit le général Uxkull, où trouvant, que le terrain ne répondait pas au rapport qu'on lui en avait fait, ni qu'il convenait pour un camp, il envoya ordre au lieutenant général Bachmetef, qui marchait avec le reste de l'armée, de s'arrêter à 6 versts de là en arrière et d'y camper. Ce soir nous eûmes une alarme au camp, causée par l'arrivée d'un bas officier et tam-

---

lentement, les pluies continuelles que nous avions, depuis huit jours ayant beaucoup retardé les ouvrages.

10. Les régiments continuèrent leurs exercises à l'ordinaire, et tous ceux qui n'étaient de garde ou des travaux exerçaient tous les jours au feu.

11. Sur le soir je reçus des ordres du feltmaréchal Lacy, par lesquels il m'avertit, que la cour ayant reçu confirmation de la guerre déclarée par la Suède, avait donné ordre de la publier aussi de notre côté, et en même temps il m'ordonna d'avancer avec l'armée de l'autre côté de Vibourg, et en cas que je trouvasse quelque corps de l'ennemi separé, ou que leurs troupes ne fussent encore assemblées en grand nombre, de les attaquer, et de tâcher d'empêcher leur jonction.

12. Etant l'anniversaire de la naissance de l'Empereur, et les troupes étant sous les armes pour célébrer la fête après la messe et le Te Deum, je fis publier la guerre avec le bruit des canons et de la mousqueterie à la tête de l'armée, qui le reçut avec toutes

bour suédois, lesquels avaient été expédiés avec un paquet de lettres. Ceux-ci avaient pris si mal leur temps, qu'ils arrivèrent à nos postes avancés au fond de la nuit, sans peut-être s'imaginer, que notre armée s'était avancée déjà si loin; la sentinelle entendant du monde marcher et s'entre-parler, sans pouvoir les distinguer (tant la nuit était obscure) disait „qui va la"? Surquoi le bas officier fit battre l'appel, mais soit l'heure indue, soit l'ignorance de la sentinelle, qui peut-être ne distinguait pas le son de tambour et le prit pour la marche de l'ennemi, elle fit feu et se retira, disant que l'ennemi avançait, surquoi l'officier demanda à la sentinelle où l'ennemi était, elle répondit que l'ennemi était tout près, et le bas officier suédois avançant toujours tambour battant, il fit tirer par pelotons; par cet accident il y eut un de nos soldats

---

sortes de démonstrations de joie, le soir je donnais ordre à l'armée de marcher le lendemain, en laissant les malades et un petit détachement de chaque régiment, comme aussi deux chirurgiens et des médicaments nécessaires, et comme le retranchement n'était pas encore fini, j'envoyais ordre à un bataillon de chaqu'un des trois régiments de Vologodski, Permski et Viatski de se rendre à Moula Muisa pour perfectionner l'ouvrage.

13. L'armée marcha à Perojoki vingt versts, mais comme on avait marché tard, et que les pluies que nous avions eues continuellement depuis deux semaines avaient entièrement gâté les chemins les équipages ne purent avancer et restèrent presque tous embourbés à moitié chemin, les troupes étant obligées de passer la nuit sans tentes.

14. L'armée défila par la ville de Vibourg et campa 3 versts de l'autre côté, auprès du pont d'Abo, et les 6 régiments d'infanterie, qui avaient toujours été campés auprès de la ville, pour travailler aux fortifications, eurent ordres d'être prêts à marcher le lendemain.

du premier rang tué par celui qui était derrière lui dans le quatrième rang, le bas officier voyant qu'on continuait à tirer sur lui, et le cheval du tambour ayant été tué, il s'en retourna au plus vite, sans rendre ses lettres. Le comte de Lewenhaupt ayant su cet accident fit beaucoup de bruit, et à son arrivée à l'armée s'en plaignit dans une lettre au général Keith; mais j'ose dire que la faute tombait sur leur côté, voyant que l'obscurité de la nuit, et l'heure indue empêchèrent absolument la sentinelle de les reconnaître. Ceci mit pourtant l'alarme dans tout le camp et toutes les troupes restèrent sous les armes, jusqu' à ce que le général Uxkull envoya rapport de la cause de l'alarme, et que les partis détachés pour reconnaître retournèrent avec rapport qu'il n'y avait point d'ennemi de près.

Le général major Fermer m'ayant averti que l'ennemi n'était que deux régiments à Villmanstrand et que moitié chemin il y avait un passage très important à Kananoja, qui non seulement couvrait toutes nos frontières, mais aussi nous donnait l'entrée libre dans le pays ennemi, en cas que nous l'occupions les premiers, j'ordonnais au géneral major Baron d'Uxkull de marcher avec 1200 dragons, quatre bataillons d'infanterie, et dix pièces de canon pour prendre possession de ce poste, mais quelques heures après son départ, ayant eu avis par un espion, que l'ennemi était onze mille hommes à Villmanstrand, je lui envoyais ordre de faire halte à onze versts de Vibourg où je devais le joindre le lendemain avec huit bataillons d'infanterie, six cents grenadiers des dragons, et seize pièces de canon; mais il avait tellement pressé sa marche que le courrier le trouva déjà à Kananoja d'où il m'écrivit qu'il était posté si avantageusement que l'ennemi ne pouvait les forcer, qu'il avait envoyé un détachement sur les frontières de l'ennemi, qui n'avait trouvé que deux vedettes qui

17. Séjour.

18. Le feltmaréchal Lacy arriva à Vibourg, où le général Keith l'allait

19. trouver, examinant les rapports des espions, qui convenaient tous qu'il y avait 11000 hommes auprès de Villmanstrand, que la ville avait un rampart de terre et un chemin couvert palissadé, mais que le fossé était fort peu de chose. Et quoique sur les premières nouvelles, qu'il n'y avait qu'un régiment d'infanterie et un de dragons, il fut résolu de l'attaquer, l'arrivée d'un tel renfort avait fait changer ce projet en celui d'attendre jusqu'à ce que nous eûmes des nouvelles assurées de la force et de la situation de l'ennemi; mais sur le soir il nous arriva deux déserteurs de Villmanstrand, qui nous assurèrent tous deux, qu'il n'y avait que six compagnies d'infanterie, une d'ar-

---

s'étaient sauvées à leur approche et qu'il attenderait mon arrivée là.

16. Je marchais avec les troupes ci-dessus nommées et le général major Fermer jusqu'à Kananoja, ayant laissée le lieutenant général Bachmetef et le général major Schipoff avec six bataillons d'infanterie, onze compagnies de grenadiers et douze cents dragons avec l'artillerie de campagne, pour attendre les équipages qui n'étaient pas encore tous arrivés, et les escorter jusqu'à Kananoja, où j'arrivai moi-même le soir, mais ayant visité le poste, je ne trouvais pas qu'il répondait à la description qu'on m'avait faite, et ayant reconnu un autre cinq versts en arrière, à Kerpisjärvi, beaucoup plus avantageux, je l'envoyais ordre de s'arrêter là, et de faire tracer un camp pour toute l'armée. Entre dix et onze heures du soir nous eûmes une alarme. Un poste avancé de 300 hommes commandé par un lieutenant colonel, ayant tiré deux pelotons, il rapporta qu'il avait vu une troupe marchant à lui dans le bois avec un tambour, que l'ayant appelé ils n'avaient rien ré-

tillerie, et six de dragons dans la ville, et comme les compagnies d'infanterie en Suède sont à 150 et les dragons à 100 hommes, on comptait qu'il n'y pouvait avoir que 1500 hommes, surquoi

20. le maréchal se rendit à l'armée avec le lieutenant général de Stoffeln, alors commandant de Vibourg, laissant le général major de Schipoff dans sa place, et après avoir conféré avec les officiers généraux, donna ordre que l'armée devait marcher le lendemain, laissant les tentes et bagages dans le camp, avec les malades, et 50 hommes par régiment, sous les ordres d'un lieutenant colonel; que les soldats ne devaient prendre que pour cinq jours de pain, et que les officiers ne devaient prendre aucune voiture avec eux, pour rendre la marche plus prompte.

21. L'armée marcha au point du jour composée de 500

---

pondu, sur quoi il avait fait feu dessus, qu'aussitôt ils s'étaient retirés, n'ayant tiré que quelques coups de fusil.

17. Le lieutenant général Bachmetef arriva à Kerpisjärvi avec le reste de l'armée et j'eus des lettres du feltmaréchal Lacy qu'il partait de St. Petersbourg pour venir pour quelques jours à Vibourg.

18. J'envoyais quelques dragons pour tâcher d'avoir langue de l'ennemi, mais ils revinrent sans avoir rencontré personne, pas même à ce qu'ils disaient, des paysans, sur la frontière.

19. Je reçus un ordre du feltmaréchal de me rendre aussitôt auprès de lui à Vibourg, en conséquence de quoi je partis dans l'instant ayant laissé le commandement de l'armée au lieutenant général Bachmetef; à mon arrivée le feltmaréchal examina les rapports des espions, qui convenaient tous qu'il y avait 11000 hommes auprès de Villmanstrand, que la ville avait un rampart de terre et un chemin couvert palissadé, mais que le fossé était fort peu de chose. Et quoique sur les premières nouvelles, qu'il n'y avait qu'un ré-

dragons de chacun des régiments de Casan, Jambourg et Ingermanland, et de 400 de ceux de Kiow, St. Petersbourg et d'Archangel; l'infanterie consistait dans 11 compagnies de grenadiers formées en régiments, les régiments d'Ingermanland, Astrachan, Novogrod, Narva, Rostow, Nefski, Velikalougski, Abscheronski et Nesov, et l'artillerie de campagne; chaque régiment de campagne ayant outre cela 4 pièces de canon de 3 ℔, et chaque régiment de dragons une pièce; comme le pays est tout bois, nous défilâmes toute la journée, et sur le soir, après avoir fait 19 versts, nous campâmes dans le bois même des deux côtés du grand chemin à 6 versts de Villmanstrand, et pour nous faire un peu de place nous coupâmes les buissons, les troupes couchant sur les armes, à peu près dans le même ordre que nous avions marché. Sur les 10 heures du soir il arriva une

---

giment d'infanterie et un de dragons, j'avais résolu de l'attaquer, l'arrivée d'un tel renfort avait fait changer ce projet en celui d'attendre jusqu'à ce que nous eûmes des nouvelles assurées de la force et de la situation de l'ennemi; mais sur le soir il nous arriva deux déserteurs de Villmanstrand, qui nous assurèrent tous deux, qu'il n'y avait que six compagnies d'infanterie, une d'artillerie, et six de dragons dans la ville, et comme les compagnies d'infanterie en Suède sont à 150 et les dragons à 100 hommes, on comptait qu'il ny pouvait avoir que 1500 hommes, surquoi le feltmaréchal me renvoya aussitôt à l'armée, lui-même me devant suivre le lendemain.

20. Le feltmaréchal se rendit à l'armée avec le lieutenant général Stoffeln, le général major Schipoff ayant été envoyé à sa place pour commander à Vibourg, et après avoir conféré avec les officiers généraux, donna ordre que l'armée devait marcher le lendemain à la pointe du jour, laissant ses tentes et bagages dans le camp, avec les malades, et 50 hommes par régiment, sous les

alarme dans le camp, sans qu'on pouvait savoir d'où elle était venue; tout ce qu'on pouvait apprendre, c'était, qu'un soldat dit qu'il avait vu 4 hommes qui avancèrent sur lui par le bois derrière son régiment, et voyant qu'ils ne lui répondaient pas, ni s'arrêtaient, il avait fait feu dessus, surquoi les soldats les plus proches de lui, avaient tiré aussi, et ce bruit ayant épouvanté les chevaux des dragons, ils prirent la fuite et se jetèrent parmi l'infanterie, qui étant couchée sur les armes, et par rapport de la fatigue de la marche moitié endormie, croyait que c'était la cavallerie suédoise qui tombait sur eux, et fit une salve dessus; par cet accident nous eûmes un officier et quatre soldats de tués, et 12 blessés, comme aussi 50 chevaux de perdus. Le feltmaréchal Lacy et le général Keith étant montés

---

ordres d'un lieutenant colonel; que les soldats ne devaient prendre que pour cinq jours de pain, et que les officiers ne devaient prendre aucune voiture avec eux pour rendre la marche plus prompte.

21. L'armée marcha au point du jour composée de 500 dragons de chacun des régiments de Casan, Jambourg et Ingermanland, et de 400 de ceux de Kiow, St. Petersbourg et d'Archangel, d'un régiment composé d'onze compagnies des grenadiers des régiments d'Ingrie Astracan, Novogrod, Narva, Rostow, Nevski, Velikilougski, Abcheronski et Nisovski, infanterie et l'artillerie de campagne, chaque régiment d'infanterie ayant en outre 4 pièces de canon de 3 *a.* et chaque régiment de dragons 1. Comme le pays est tout bois, nous défilâmes toute la journée, et sur le soir, après avoir fait 19 versts, nous campâmes dans le bois même des deux côtés du grand chemin à 6 versts de Villmanstrand, et pour nous faire un peu de place nous coupâmes les buissons, les troupes couchant sur les armes, à peu près dans le même ordre que nous avions marché. Sur les dix heures du soir il arriva une alarme dans le

à cheval, coururent par toute la ligne; et dans une demi-heure tout fut tranquil.

22. Nous marchâmes sur les huit heures du matin, et à un verst de notre camp, nous trouvâmes un ruisseau, et un pont que l'ennemi avait rompu, mais en moins d'une heure de temps, nous le rétablîmes, et le feltmaréchal, ayant trouvé à propos de s'assurer de ce défilé, y laissa le colonel Retzanow avec 700 dragons et quatre pièces de canon, avec ordre de faire une batterie auprès du pont, et d'en construire encore deux autres sur le ruisseau; il fit aussi laisser la moitié des munitions de notre artillerie de campagne, ne menant avec nous que 60 coups pour chaque canon, et après une halte d'environ trois heures, pour laisser défiler les troupes, nous nous remîmes en marche. Un moment après, quelques dragons suédois, ayant poussé six de nos

---

camp, sans qu'on pouvait savoir d'où elle était venue; tout ce qu'on pouvait apprendre, c'était, qu'un soldat dit qu'il avait vu 4 hommes qui avancèrent sur lui par le bois derrière son régiment, et voyant qu'ils ne lui répondaient pas, ni s'arrêtaient, il avait fait feu dessus, sur quoi les soldats les plus proches de lui, avaient tiré aussi, et ce bruit ayant épouvanté les chevaux des dragons, ils prirent la fuite et se jetèrent parmi l'infanterie, qui étant couchée sur les armes, et par rapport de la fatigue de la marche moitié endormie, croyait que c'était la cavallerie suédoise qui tombait sur eux, et fit une salve dessus; par cet accident nous eûmes un officier et quatre soldats de tués, et 12 blessés, comme aussi 50 chevaux de perdus. Le feltmaréchal étant monté aussitôt à cheval courut par toute la ligne pour remettre l'ordre, et dans une demi-heure tout fut tranquil.

22. Nous marchâmes sur les huit heures du matin, et à un verst de notre camp, nous découvrîmes un ruisseau, et un pont que l'ennemi avait rompu, mais en moins d'une heure de temps, nous

dragons qui marchèrent un peu avant, un d'eux s'avança si loin qu'il fut fait prisonnier par les nôtres, et confirma les nouvelles que nous avions eues par les déserteurs; mais il ajouta, qu'on attendait ce même soir un renfort de 7 régiments d'infanterie, sous les ordres du général major Wrangel, et le lendemain 5 régiments de dragons avec le lieutenant général de Budenbrock. Sur cet avis le feltmaréchal fit marcher en toute diligence pour prévenir l'ennemi, et sur les 4 heures du soir nous arrivâmes à la portée du canon de la ville, dans une plaine au pied d'une hauteur qui était entre la ville et nous. Le feltmaréchal et les généraux montèrent aussitôt sur la hauteur, d'où ils découvrirent la ville et un régiment de dragons, formé sur le pied du glacis. L'endroit où ils étaient commandait la ville, mais un peu à leur gauche il y avait

---

le rétablîmes, et le feltmaréchal, ayant trouvé à propos de s'assurer de ce défilé, y laissa le colonel Retzanow avec 700 dragons et quatre pièces de canon, avec ordre de faire une batterie auprès du pont, et d'en construire encore deux autres sur le ruisseau; il fit aussi laisser la moitié des munitions de notre artillerie de campagne, ne menant avec nous que 60 coups pour chaque canon, et après une halte d'environ trois heures, pour laisser défiler les troupes, nous nous remîmes en marche. Un moment après, quelques dragons suédois, ayant poussé six de nos dragons qui marchèrent un peu avant, un d'eux s'avança si loin qu'il fut fait prisonnier par les nôtres, et confirma les nouvelles que nous avions eues par les déserteurs; mais il ajouta, qu'on attendait ce même soir un renfort de 7 régiments d'infanterie, sous les ordres du général major Wrangel, et le lendemain 5 régiments de dragons avec le lieutenant général de Budenbrock. Sur cet avis le feltmaréchal fit marcher en toute diligence pour prévenir l'ennemi, et sur les 4 heures du soir nous arrivâmes à la portée du canon

un moulin à vent, sur une hauteur encore plus près de la ville. Le colonel Lohman s'en fut le reconnaître et rapporta qu'il y avait du monde et deux pièces de canon, et qu'il y avait aussi plusieurs drapeaux qui défilaient auprès du moulin. On y courut et l'on vit le secours qui arrivait, 8 drapeaux s'étaient déjà postés et les autres défilèrent encore quand le feltmaréchal y accourut; son premier dessein fut de les attaquer dans l'instant, et avant qu'ils s'eussent formés, mais nos troupes n'étaient pas aussi toutes arrivées, et il faisait déjà presque obscur; ainsi l'ennemi défila sous les canons de la ville, et nous nous retirâmes dans notre camp, où le feltmaréchal tint conseil de guerre: nous avions déjà manqué notre premier projet, qui était de forcer la ville avant l'arrivée du secours, nous avions vu l'infanterie arriver, et il était naturel de croire

---

de la ville, dans une plaine au pied d'une hauteur qui était entre la ville et nous. Le feltmaréchal et les généraux montèrent aussitôt sur la hauteur, d'où ils découvrirent la ville et un régiment de dragons, formé sur le piéd du glacis. L'endroit où nous étions commandait la ville, mais un peu à notre gauche il y avait un moulin à vent, sur une hauteur encore plus près de la ville. Lohman s'en fut le reconnaître et rapporta qu'il y avait du monde et deux pièces de canon là; comme le feltmaréchal était retourné au camp, je m'en fus le reconnaître, et sur le chemin le colonel Lohman me fit dire qu'il voyait plusieurs drapeaux qui défilaient auprès du moulin. A mon arrivée je vis le secours qui arrivait, huit drapeaux étaient déjà postés et les autres défilèrent encore quand le feltmaréchal y accourut; son premier dessein fut de les attaquer dans l'instant, et avant qu'ils s'eussent formés, mais nos troupes n'étaient pas aussi toutes arrivées, et il faisait déjà presque obscur; ainsi l'ennemi défila sous les canons de la ville, et nous nous retirâmes dans notre camp, où le feltmaréchal tint con-

que la cavallerie arriverait pendant la nuit; nous étions environ 10000 hommes, et l'ennemi (supposé que les 5 régiments de cavallerie étaient arrivés) devait être près de 12000 hommes postés sous les canons de la ville, et sur une hauteur, où il n'y avait pas moyen de les attaquer, nous n'avions que pour 3 jours de pain, par conséquent il fallait ou les attaquer le lendemain ou se retirer. La résolution fut prise de renvoyer aussitôt nos canons de 12 et de 8 ℔. d'attendre tout le lendemain pour voir si l'ennemi voulait quitter son poste et venir nous offrir bataille et en cas qu'il restait tranquille, de nous retourner le surlendemain dans notre ancien camp. Après cette résolution l'artillerie de campagne partit, excepté 3 pièces de 6 ℔ et nous passâmes la nuit sous les armes.

---

seil de guerre; nous avions déjà manqué notre premier projet, qui était de forcer la ville avant l'arrivée du secours, nous avions vu l'infanterie arriver, et il était naturel de croire que la cavallerie arriverait pendant la nuit; nous étions environ 10000 hommes et l'ennemi (supposé que les 5 régiments de cavallerie étaient arrivés) devait être près de 12000 hommes postés sous les canons de la ville, et sur une hauteur, où il n'y avait pas moyen de les attaquer, nous n'avions que pour 3 jours de pain, par conséquent il fallait ou les attaquer le lendemain ou se retirer. La résolution fut prise de renvoyer aussitôt nos canons de 12 et de 8 *a.* d'attendre tout le l'endemain pour voir si l'ennemi voulait quitter son poste et venir nous affrir bataille et en cas qu'il restait tranquille, de nous retourner le surlendemain dans notre ancien camp. Après cette résolution l'artillerie de campagne partit, excepté 3 pièces de 6 *a.* et nous passâmes la nuit sous les armes.

23. Aussitôt qu'il fit grand jour, le feltmaréchal envoya un officier à un endroit qu'un russe, qui avait vécu longtemps à Villman-

23. Aussitôt qu'il fit grand jour, le feltmaréchal envoya un officier à un endroit qu'un russe, qui avait vécu longtemps à Villmanstrand lui enseigna, d'où on pouvait voir le camp des ennemis; à son retour il rapporta qu'il pouvait y avoir environ trois régiments, et le marchand russe assura positivement qu'il n'y en avait pas plus, sur ceci on résolut de marcher à eux, et de les attaquer, malgré la situation avantageuse où ils s'étaient postés. Sur le midi nous nous mîmes en marche ayant laissé le colonel Scheremeteff avec 700 dragons et quelques soldats tirés de chaque régiment d'infanterie pour garder le camp. Nous marchâmes sur deux lignes, chacune de 5 régiments d'infanterie: sur les ailes de la première il y avait 800 dragons et quatre cents sur la seconde. Nos régiments d'infanterie (par les détachements que nous avions laissés

---

strand lui enseigna, d'où on pouvait voir le camp des ennemis; à son retour il rapporta qu'il pouvait y avoir environ trois régiments, et le marchand russe assura positivement qu'il n'y en avait pas plus, sur ceci on résolut de marcher à eux, et de les attaquer, malgré la situation avantageuse où ils s'étaient postés. Sur le midi nous nous mîmes en marche ayant laissé le colonel Scheremeteff avec 700 dragons et quelques soldats tirés de chaque régiment d'infanterie pour garder le camp. Nous marchâmes sur deux lignes, chacune de 5 régiments d'infanterie; sur les ailes de la première il y avait 800 dragons et quatre cents sur la seconde. Nos régiments d'infanterie (par les détachements que nous avions laissés dans ces différents camps, et les malades) ne montaient qu'environ 900 par régiment. Sur une heure après midi nous arrivâmes vis à vis de l'ennemi que nous trouvâmes posté, sa gauche appuyée à la ville, son centre sur une hauteur, où il y avait une batterie de six pièces de canon, et sa droite appuyée à un village, un lac derrière sa ligne, et un bois devant, à une bonne portée

dans ces différents camps, et les malades) ne montaient qu'environ 900 par régiment. Sur une heure après midi nous arrivâmes vis à vis de l'ennemi que nous trouvâmes posté, sa gauche appuyée à la ville, son centre sur une hauteur, où il y avait une batterie de six pièces de canon, et sa droite appuyée à un village, un lac derrière sa ligne, et un bois devant, à une bonne portée de mousquet. Nous vîmes alors, que l'ennemi était plus fort que nous ne l'avions cru, mais comme leur canon faisait beaucoup d'effet sur notre droite et centre, l'ordre fut donné aussitôt de les charger. L'attaque commença par notre droite, où nos grenadiers souffrirent extrêmement par les canons de la ville chargés à cartouches, aussi bien que par la mousqueterie de l'ennemi. Dans le centre deux régiments suédois, appuyés de leur batterie qui tirait par dessus leurs

---

de mousquet. Nous vîmes à cette heure que l'ennemi était plus fort que nous les avions cru; y ayant les régiments de Dalecarle, Sudermannie, Vestbothnie, Tavasthouse, Savolax, et le régiment de Carélie dragons; mais comme leur canon faisait beaucoup d'effet sur notre droite et centre, l'ordre fut donné aussitôt de les charger. L'attaque commença par notre droite, où nos grenadiers souffrirent extrêmement par les canons de la ville chargés à cartouches, aussi bien que par la mousqueterie de l'ennemi. Dans le centre deux régiments suédois, appuyés de leur batterie qui tirait par dessus leurs têtes, attaquèrent deux régiments de notre infanterie et les firent reculer plus de 200 pas, mais étant soutenus par la seconde ligne et l'ennemi étant arrêté par le feu d'une de nos batteries, nos troupes se remirent en ordre. Pendant ceci nos dragons avaient chassé sur la gauche les dragons de l'ennemi, consistant de 7 à 800 hommes, comme nos grenadiers et quelques autres régiments sur la droite avaient aussi enfoncé les troupes qui étaient devant eux et les avaient chassées jusque dans la ville.

têtes, attaquèrent deux régiments de notre infanterie et les firent reculer plus de 200 pas, mais étant soutenus par la seconde ligne et l'ennemi étant arrêté par le feu d'une de nos batteries, nos troupes se remirent en ordre. Pendant ceci nos dragons avaient chassé sur la gauche les dragons de l'ennemi, consistant de 7 à 800 hommes, comme nos grenadiers et quelques autres régiments sur la droite avaient aussi enfoncé les troupes qui étaient devant eux et les avaient chassées jusque dans la ville. Sur quoi leur centre se retira dans leur premier poste, auprès de leur batterie sur la hauteur, d'où, ayant été aussi chassés, ils abandonnèrent leurs canons et se retirèrent moitié dans la ville, et moitié par une langue de terre qui entrait dans le lac qui était derrière eux. Nous tournâmes leurs canons aussitôt contre la ville et.

Sur quoi leur centre se retira dans leur premier poste auprès de leur batterie sur la hauteur, d'où, ayant été aussi chassés, ils abandonnèrent leur canons et se retirèrent moitié dans la ville, et moitié par une langue de terre qui entrait dans le lac qui était derrière eux. Nous tournâmes leurs canons aussitôt contre la ville et, ayant formé une batterie sur la hauteur qui commandait la place, nous commençâmes à tirer dedans, pedant que notre droite s'était postée au pied du glacis, dont la pente était si rapide que les troupes se trouvaient à couvert du feu des remparts. Après avoir resté environ une heure dans cette situation, nos troupes montèrent sur le glacis pour aller à l'assaut, surquoi l'ennemi arbora le drapeau blanc. Mais le général major Uxkull, le colonel Lohman et le colonel de Ballmain ayant été dans ce moment tués sur les palissades, les soldats les franchirent et, criant qu'il fallait venger la mort de leurs officiers, ils grimpèrent sur les remparts qui n'étaient que de terre, et se rendirent maîtres de la ville, où le feltmaréchal courut aussitôt et fit donner la vie

ayant formé une batterie sur la hauteur qui commandait la place, nous commençâmes à tirer dedans, pendant que notre droite s'était postée au pied du glacis, dont la pente était si rapide que les troupes se trouvaient à couvert du feu des remparts. Après avoir resté environ une heure dans cette situation, nos troupes montèrent sur le glacis pour aller à l'assaut, surquoi l'ennemi arbora le drapeau blanc. Mais le général major Uxkull, le colonel Lohman et le colonel de Ballmain ayant été dans ce moment tués sur les palissades, les soldats les franchirent et, criant qu'il fallait venger la mort de leurs officiers, ils grimpèrent sur les remparts qui n'étaient que de terre, et se rendirent maîtres de la ville, où le feltmaréchal courut aussitôt et fit donner la vie à ceux qui étaient dedans. L'action finit ainsi par la prise de la ville

---

à ceux qui étaient dedans. L'action finit ainsi par la prise de la ville sur les 6 heures du soir. Nous perdîmes dans l'affaire un général major, deux colonels, deux majors et 15 autres officiers et 528 soldats; le feltmaréchal Lacy fut légèrement blessé à l'épaule, le lieutenant général Stoffeln et le général major Albrecht, 2 colonels, 3 majors et 62 autres officiers et près de 2000 soldats furent blessés. L'ennemi n'était que de 5 à 6000 hommes, dont ils eurent environ 2000 tués et 1500 prisonniers, parmi lesquels était le général major Wrangel, qui les commandait, et 3 colonels, 3 lieutenant colonels, quelques majors, et environ 60 autres officiers; ils perdirent aussi 13 drapeaux et 4 étendards, et tous leurs canons, lesquels étant tous de fer, hormis un, que nous emportâmes, nous brûlâmes les affûts et crevâmes les canons et sur le soir nous nous retirâmes dans notre camp, ayant laissé le général major Fermer avec deux régiments dans la ville.

24. Le feltmaréchal ayant tenu conseil de guerre sur ce qu'on devait faire, il fut résolu de raser et brûler la ville et de nous re-

sur les 6 heures du soir. Nous perdîmes dans l'affaire un général major, deux colonels, deux majors et 15 autres officiers et 528 soldats; le lieutenant général Stoffeln, le général major Albrecht, 2 colonels, 3 majors et 62 autres officiers et près de 2000 soldats furent blessés. L'ennemi était environ 5000 hommes. dont il eut au delà de 1000 hommes de tués et 1500 prisonniers, parmi lesquels était le général major Wrangel, qui les commandait, et 3 colonels, 3 lieutenant colonels, quelques majors, et environ 60 autres officiers; ils perdirent aussi 13 drapeaux et 4 étendards et tous leurs canons, lesquels étant tous de fer. hormis un, que nous emportâmes, nous brûlâmes les affûts et crevâmes les canons et sur le soir nous nous retirâmes dans notre camp, ayant laissé le général major Fermer avec deux régiments dans la ville.

---

tirer plus près de nos frontières. Les raisons de cette démarche étaient, que nous n'avions mené avec nous que pour cinq jours de pain, dont il ne nous restait encore que pour deux, et que nous n'en avions presque point trouvé dans la ville, qu'il ne se trouvait point de fourrage pour la cavallerie, ni à l'entour, ni en avant, qu'il fallait renvoyer nos blessés comme aussi les prisonniers avec du monde nécessaire pour les mener, et que n'ayant point de chariot avec nous, nous ne pourrions les renvoyer qu'en employant tous les chevaux des dragons, ce qui reduisait le corps à environ 5000 hommes; que la place après la visite des fortifications qui n'étaient pas encore achevées (comme on peut voir par le défaut du glacis) n'était pas jugée tenable, si l'armée s'éloignait de là, en conséquence de quoi on commença le même jour à raser la la ville et, après avoir brûlé les palissades, applani la crête du glacis et fait des fourraux dans tous les angles de la fortification. on mit le feu dedans sur le soir, qui la reduisit en fort peu d'heures en cendre. Le même jour nous ramassâmes environ 200

24. Le feltmaréchal ayant tenu conseil de guerre sur ce qu'on devait faire, il fut résolu de raser et brûler la ville et de nous retirer plus près de nos frontières. Les raisons de cette démarche étaient, que nous n'avions mené avec nous que pour cinq jours de pain, dont il ne nous restait encore que pour deux, et que nous n'en avions presque point trouvé dans la ville, qu'il ne se trouvait point de fourrage pour la cavallerie, ni à l'entour, ni en avant, qu'il fallait renvoyer nos blessés comme aussi les prisonniers avec du monde nécessaire pour les mener, et que n'ayant point de chariots avec nous, nous ne pourrions les renvoyer qu'en employant tous les chevaux des dragons, ce qui reduisait le corps à environ 5000 hommes; que la place après la visite des fortifications n'était pas jugée tenable, si l'armée s'éloignait de là, en conséquence de

---

prisonniers, qui s'étaient sauvés dans la langue de terre et dans les petites îles dans le lac. On chanta aussi le Te Deum avec un triple salve de canon et de la mousqueterie.

25. L'armé marcha sur le midi et campa près du pont, où nous avions laissé le colonel Retzanow, environ six versts de Vilhmanstrand.

26. Nous marchâmes 12 versts, et campâmes à un village suédois appelé Taskula sur les frontières, où le feltmaréchal s'était rendu le jour d'auparavant avec une partie de la cavallerie.

27. Nous renvoyâmes tous nos blessés et tous les prisonniers suédois à Vibourg, et l'armée séjourna dans le même camp.

28. Séjour. Le feltmaréchal Lacy partit pour Vibourg.

29. La cavallerie fit un fourrage général sous les ordres du major général Lieven, et l'infanterie fut sous les armes pour célébrer le jour de nom de Sa Majesté impériale. On fit trois salves des canons et de l'infanterie et on chanta le Te Deum. Sur le soir le général major Lieven revint et rapporta, qu'il avait fourragé tout

quoi on commença le même jour à raser la ville et. après avoir brûlé les palissades, applani la crête du glacis et fait des fourraux dans tous les angles de la fortification, on mit le feu dedans sur le soir, qui la reduisit en fort peu d'heures en cendre. Le même jour nous ramassâmes environ 200 prisonniers, qui s'étaient sauvés dans la langue de terre et dans les petites îles dans le lac.

25. L'armée marcha sur le midi et campa près du pont. où nous avions laissé le colonel Retzanow, environ six versts de Villmanstrand.

26. Nous marchâmes 12 versts et campâmes à un village suédois appelé Taskula sur les frontières, où le feltmaréchal s'était rendu le jour d'auparavant avec une partie de la cavallerie.

27. Nous renvoyâmes tous nos blessés et tous les prison-

---

le pays et n'avait trouvé que pour deux jours pour la cavallerie. et que 20 versts en avant il n'y en avait point, sur quoi la résolution fut prise de décamper le lendemain et de marcher pour Kerpisjärvi.

30. L'armée marcha, la cavallerie et une moitié de l'infanterie au village, nommé Kerpisjärvi, à 12 versts de là, l'autre moitié ayant campé dans le vieux camp de Kananoja; sur le midi je reçus un ordre du feltmaréchal de me rendre incessamment auprès de lui à Vibourg, où j'arrivais le même soir; il me communiqua des ordres qu'il avait reçus de la cour, où on lui proposa de marcher à Friedrichshamn pour s'emparer de cette place. Mais après une conférence avec les officiers généraux, qui se trouvaient en ville. le feltmaréchal représenta la difficulté de cette marche à la cour. que la distance était de 10 à 12 marches et que par conséquence. il nous fallait du moins pour un mois de biscuit avec nous, pour les transports desquels nous n'avions pas les chevaux et voitures nécessaires; que la ville ne pouvait être prise, selon le plan qu'il

niers suédois à Vibourg, et l'armée séjourna dans le même camp.

28. Séjour. Le feltmaréchal Lacy partit pour Vibourg.

29. La cavallerie fit un fourrage général sous les ordres du major général Lieven. Sur le soir il revint et rapporta, qu'il avait fourragé tout le pays et n'avait trouvé que pour deux jours pour la cavallerie et que 20 versts en avant il n'y en avait point, sur quoi la résolution fut prise de décamper le lendemain et s'approcher à Vibourg.

30. L'armée marcha, la cavallerie et une moitié de l'infanterie au village, nommé Kerpisjärvi, à 12 versts de là, l'autre moitié ayant campé dans le vieux camp de Kananoja, et le général Keith se rendit à Vibourg, pour trouver le feltmaréchal qui avait reçu des ordres de la cour, où on lui proposa de marcher à Frie-

---

avait, sans canons de batteries et sans ouvrir la tranchée et que l'ennemi était campé tout près au nombre de 12000 hommes. que la ville, étant située sur la mer, pouvait être rafraîchie et secourue de la flotte et que, notre armée n'étant que de 16000 hommes en tout, ainsi on ne pouvait pas répondre de la réussite de l'entreprise et que, si nous attendions l'arrivée des autres régiments, la saison serait si fort avancée que les neiges pourraient tomber avant notre arrivée devant la ville; mais en attendant l'ordre positif de la cour, et pour être prêt à tout événement, il ordonnait qu'on fît cuire pour un mois des biscuits pour toute l'armée et qu'en cas, que la cour changeât de résolution à l'égard de la marche projetée, l'armée devait être postée à quelques versts à l'entour de Viboug pour finir la campagne et que la cavallerie devait être renvoyée de bonne heure dans les quartiers d'hiver, pour être plutôt en état d'entrer en campagne l'année qui vient.

31. Le feltmaréchal ayant reçu des lettres de la cour, que la flotte ennemie paraissait auprès de Reval, que les régiments qui avaient

drichshamn pour s'emparer de cette place. Mais après une conférence avec les officiers généraux, qui se trouvaient en ville, le feltmaréchal représenta la difficulté de cette marche à la cour; que la distance était de 10 à 12 marches et que par conséquence, il nous fallait du moins pour un mois de biscuit avec nous, pour les transports desquels nous n'avions pas les chevaux et voitures nécessaires; que la ville ne pouvait être prise, selon le plan qu'il avait, sans canons de batteries et sans ouvrir la tranchée, et que l'ennemi était campé tout près au nombre de 12000 hommes, que la ville étant située sur la mer, pouvait être rafraîchie et secourue de la flotte et que, notre armée n'étant que de 16000 hommes en tout, ainsi on ne pouvait pas répondre de la réussite de l'entreprise et que, si nous attendions l'arrivée des autres régiments, la saison se-

---

été commandés pour renforcer son armée avaient été contremandés et que sa présence était nécessaire à St. Petersbourg, il partit aussitôt en poste, m'ayant laissé le commandement de l'armée, pour laquelle je partis en même temps.

Septembre.

1. On dressa 3 batteries à la tête du camp et on les couvrit d'un abbatis de bois; le même jour j'envoyais deux ingénieurs pour reconnaître les chemins qui mènent de ce camp à Friedrichshamn et aux frontières de la Suède.
2. Un des ingénieurs revient, ayant été jusq'à Tervajoki, et rapporta que le chemin était impraticable pour le canon et les équipages et que la cavallerie passerait avec beaucoup de difficulté; un paysan avait assuré, qu'un détachement d'infanterie suédoise avait été dans son village le jour avant son arrivée.
3. Le général major Fermer m'ayant averti que du côté de Ter-

rait si fort avancée que les neiges pourraient tomber avant notre arrivée devant la ville; mais en attendant l'ordre positif de la cour, et pour être prêt à tout événement, il ordonnait qu'on fît cuire pour un mois des biscuits pour toute l'armée et qu'en cas, que la cour changeât de résolution à l'égard de la marche projetée, l'armée devait être postée à quelques versts à l'entour de Vibourg pour finir la campagne et que la cavallerie devait être renvoyée de bonne heure dans les quartiers d'hiver, pour être plutôt en état d'entrer en campagne l'année qui vient.

31. Le feltmaréchal ayant reçu des lettres de la cour, que la flotte ennemie paraissait auprès de Reval, que les régiments qui avaient été commandés pour renforcer son armée avaient été contremandés et que sa présence était nécessaire à St. Petersbourg, il partit

---

vajoki et Vilajoki, villages sur les frontières, il y avait beaucoup de fourrage que l'ennemi pourrait facilement enlever et que de notre côté nous pouvions aussi facilement le transporter à Vibourg par le moyen de bateaux, pourvu qu'on commandât un détachement considérable pour couvrir les fourrageurs, et qu'l avait déjà préparé 80 barques pour cette expédition. Je lui envoyais 800 dragons et un ordre de prendre 400 hommes des gardes à pied, avec deux pièces de canon, en cas qu'il le jugeât nécessaire.

4. Le général major Fermer me rapporta qu'il était arrivé à Tervajoki avec son commandement et qu'il commençait déjà à charger les batîments destinés à transporter les fourrages.

5. Il arriva un espion de Friedrichshamn avec la nouvelle de l'arrivée du général Lewenhaupt, qui commande en chef. Selon son rapport l'armée ennemie consiste en un régiment de cavallerie appelé Leib-régiment, le Leib-régiment et Neuland-dragons; infanterie: Nord Vermland, Vestmaland, Estgothie, Upland, Helsing, Scaraborg, Estbothnie, Neuland, Abo, gardes à pied, un bataillon

aussitôt en poste, ayant laissé au général Keith le commandement de l'armée.

Septembre.

1mier. On dressa 3 batteries à la tête du camp et on les couvrit d'un abbatis de bois; le même jour on envoya deux ingénieurs pour reconnaître les chemins qui mènent de ce camp à Friedrichshamn et aux frontières.

2. Un desquels revient, ayant été jusqu' à 20 versts, et rapporta que le chemin était impraticable pour le canon et les équipages et que la cavallerie passerait avec beaucoup de difficulté; un paysan avait assuré qu'un détachement d'infanterie suédoise avait été dans son village le jour avant son arrivée.

3. Le général major Fermer ayant averti que du côté

---

de Kymmenegård, un de Biörneborg, un de Vibourg, un de Vestbothnie et environ 300 hommes des Dalecarls, qui se sont sauvés de l'affaire de Villmanstrand, une compagnie d'artillerie et une de bombardiers avec dix-neuf canons de campagne, et qu'on attend tous les jours de Suède trois autres régiments de dragons et trois compagnies de l'artillerie après l'arrivée desquels leur armée sera environ 24000 hommes.

8. Le général major Fermer rapporta, qu'il avait envoyé par les bateaux à Vibourg environ 1000 quinteaux de foin et qu'il revenait avec le détachement.

7. Ayant avis par un espion, que l'ennemi n'avait point de troupes à Peterkirk sur les frontières, j'écrivis au général major Schipoff pour qu'il consultât avec le lieutenant général Stoffeln et le général major Albrecht s'il ne sera pas à propos d'envoyer un détachement de dragons brûler les fourrages le long de cette frontière, nos espions nous assurant que c'est par là qu'ils veulent

de Tervajoki et Vilajoki, villages sur les frontières il y avait beaucoup de fourrage que l'ennemi pourrait facilement enlever et que de notre côté nous pouvions aussi facilement le transporter à Vibourg par le moyen de bateaux, pourvu qu'on commandât un détachement considérable pour couvrir les fourrageurs, et qu'il avait déjà préparé 30 barques pour cette expédition. On lui envoya 800 dragons et un ordre de prendre 400 hommes des gardes à pied (dont un détachement était en marche pour joindre l'armée, et campait alors sous Vibourg) avec deux pièces de canon en cas qu'il le jugerait nécessaire.

4 et 5. Il arriva un espion de Friedrichshamn avec les nouvelles de l'arrivée du général comte de Lewenhaupt, qui commandait en chef l'armée ennemie. Selon son rapport elle consistait en un régiment de cavallerie

---

tenter une incursion dans notre pays, ce qu'ils approuvèrent, et demandèrent quatre cents dragons pour le mettre en exécution.

8. Ayant trouvé le régiment d'Abscheronski très faible, particulièrement en officiers, je le fis marcher à Vibourg pour y être en garnison, et envoyai ordre au détachement des gardes à pied qui est campé auprès de cette ville de se rendre au camp.

9. Il arriva un déserteur suédois, qui dit que le secours qu'on attendait de la Suède était venu à Friedrichshamn et que leur armée était forte, environ 17000 hommes, et qu'on parlait d'entrer en Russie par deux différents endroits à la fois.

10. Il arriva un espion de l'armée ennemie qui confirma les mêmes nouvelles que nous avions eues auparavant.

11. Je détachai le général major Fermor pour fourrager dans les mêmes endroits qu'auparavant, lui ayant donné 800 dragons et 400 fantassins et 2 pièces de canon pour couvrir les fourrageurs.

12. Je fis partir un détachement pour réparer le chemin de Vibourg.

appelé le régiment de corps, le régiment de corps o Neuland dragon, infanterie Nord Wermland, Westman land, Ostgothie, Upland, Helsingsland, Scaraborg, Ost bottnie, Neuland, Åbo, gardes à pied, un bataillo de Kymmenegård, un de Westerbotn, un de Biörne borg, un de Vibourg et environ 300 hommes de l Dalecarlie, qui s'étaient sauvés de l'affaire de Villman strand, une compagnie d'artillerie et une de bombar diers avec 19 canons de campagne et qu'on attendait tous les jours de Suède 3 autres régiments de dragons, et 3 compagnies d'artillerie, après l'arrivée desquels leur armée serait environ 24000 hommes.

6. Le général major Fermor rapporta, qu'il avait envoyé par les bateaux à Vibourg environ 1000 quintaux de foin et qu'il revenait avec le détachement.

7. Ayant avis par un espion, que l'ennemi n'avait point

---

13. Le général Fermor revint, ayant renvoyé beaucoup de foin et du blé en gerbe par les eaux à Vibourg.

14. Les fourrages étant entièrement consumés à l'entour quelques lieues du camp où nous étions, l'armée marcha à Ykspää, 7 versts de Vibourg, sur le chemin de Friedrichshamn; la marche était quatorze versts.

15. J'allai voir le détachement des gardes qui campait à 3 versts du camp, que je trouvai au nombre de 1200 hommes, et en fort bon état.

16. Il arriva un déserteur, qui nous dit, que l'ennemi avait un poste de 140 hommes d'infanterie et 12 dragons à Vilajoki, à 28 versts de notre camp, et que le capitaine qui les commandait avait demandé un renfort, trouvant le poste peu sûr.

17. Je fis examiner le poste de Kerstilä et de Hamentova et revins le soir au camp.

18. Je donnais orde pour un fourrage général du côté de Vilajoki

de troupes à Peterskirk sur leur frontière, on envoya un détachement pour brûler les fourrages le long de cette frontière.

8 et 9. Un déserteur suédois arriva, qui disait que leur secours était arrivé à Friedrichshamn et que leur armée était forte, environ 17000 hommes, et qu'on parlait d'entrer en Russie par deux différents endroits à la fois.

10 et 11. On détacha le général Fermor pour fourrager dans les mêmes endroits qu'auparavant, lui ayant donné 800 dragons et 400 fantassins et 2 pièces de canon pour couvrir les fourrageurs.

12 et 13. On fit partir un détachement pour réparer le chemin de Vibourg et le général Fermor revint, ayant envoyé beaucoup de foin et du blé en gerbe par les eaux à Vibourg.

---

et comme je savais que l'ennemi avait un détachement là sans savoir précisement le nombre, je commandais pour l'escorte deux mille fantassins et 200 grenadiers avec 4 pièces de canon, 1000 dragons, 200 housards, qui arrivèrent le même jour, et 150 cosaques de Don, avec un canon.

19. L'escorte des fourrageurs marchait à Tervajoki, 13 versts du camp, et on fourrageait l'entre-deux, et voulant profiter de ce commandement pour reconnaître le pays en avant, je me rendis aussi à Tervajoki, d'où j'envoyais le même soir deux partis, un pour voir si l'ennemi était encore à Vilajoki et l'autre pour enlever quelques paysans suédois qui pourraient servir de guides. Dans la nuit les deux partis revinrent, l'un avec les nouvelles, que l'ennemi y était encore, qu'il y paraissait seulement 12 à 15 feux et que leur nombre ne surpassait pas 150 hommes; l'autre amena 3 paysans, qui dirent, qu'on pouvait passer la rivière de Vilajoki, 5 versts au dessus de l'endroit où les suédois étaient postés.

14. Les fourrages étant entièrement consumés à l'entou quelques lieues du camp où nous étions, l'armée march à Ykspää, 7 versts de Vibourg, sur le chemin d Friedrichshamn; la marche était de 4 versts.

15. Le détachement des gardes arriva, et en fort bon état leur nombre était de 12000 hommes.

16. Un déserteur arriva qui nous dit, que l'ennemi avait un poste de 140 hommes d'infanterie et 12 dragons à Vilajoki, à 28 versts de notre camp, et que le capitaine qui les commandait avait demandé un renfort, trouvant le poste peu sûr.

17 et 18. L'ordre fut donné pour un fourrage général de ce côté, et comme on ne pouvait pas savoir le nombre certain du détachement ennemi, on commandait pour escorte 2000 fantassins et 200 grenadiers avec 4 pièces de canon, 1000 dragons, 200 housards et 150

---

20. Sur quoi je fis partir le lieutenant colonel Costurin sur les cinq heures du soir, avec 200 dragons, 150 housards et 150 cosaques de Don, pour les prendre par derrière, par le gué que les paysans avaient découvert, et en même temps on fit marcher le reste des troupes, pour couvrir le fourrage, qui devait se faire ce jour jusqu'à Vilajoki.

21. Sur les six heures du matin, quand nous fûmes environ à 5 versts de Vilajoki un cosaque revint qui dit que l'ennemi y était posté de l'autre côté de la rivière, et avait rompu le pont. sur quoi je fis avancer 50 housards que j'avais auprès de moi et 300 dragons avec un canon, pour donner le signal au lieutenant colonel Costurin, qui avait ordre en l'entendant de les entourer par derrière; aussitôt que les housards parurent, l'ennemi qui était rangé à la gauche du pont derrière un enclos de bois sur le bord de la rivière, se sépara en deux corps de 150 chacun, ayant été renforcé le jour auparavant par 160 hommes tirés des galères, l'un restant où il était, et l'autre, occupant quelques maisons, qui

cosaques de Don, qui étaient arrivés le même jour au camp.

19. L'escorte des fourrageurs marchait à Tervajoki, 13 versts du camp, et le général Keith, voulant en profiter pour reconnaître le pays en avant, s'y rendit, d'où il envoyait ce même soir deux partis, un pour voir si l'ennemi était encore à Vilajoki et l'autre pour enlever quelques paysans suédois qui pourraient servir de guides. Dans la nuit les deux partis revinrent, l'un avec les nouvelles, que l'ennemi y était encore, qu'il y paraissait seulement 12 à 15 feux et que leur nombre ne surpassait pas 150 hommes; l'autre amena 3 paysans, qui dirent, qu'on pouvait passer la rivière de Vilajoki, 5 versts au dessus du poste suédois. Sur quoi

20. on détacha le lieutenant colonel Costurin sur les

étaient alternantes du pont, leurs dragons au nombre de 30 se tenant sur la droite du pont, mais nos housards ayant poussé à toute bride sur le bord du ruisseau, les dragons prirent la fuite, et l'infanterie après quelques coups de fusil, ayant abandonné son poste, voulait se jeter dans le bois, qui était derrière eux, ce que nos housards et dragons ne leur donnèrent pas le temps de faire, car ayant trouvé une espèce de gué, où on passait le ruisseau un à un, avec beaucoup de difficulté, ils se jetèrent sur eux, et les dispersèrent dans un moment, je fis donner en même temps le signal au lieutenant colonel Costurin, mais il avait trouvé de si mauvais chemins sur la route, qu'il n'était pas encore à portée; nous en tuâmes environ 50 et prîmes 47 prisonniers, parmi lesquels étaient deux lieutenants, et les fuyards s'étant jetés dans le détachement du dit lieutenant colonel, qui avançait au plus vite par le bois, il tua un officier et environ 60 autres. J'envoyais aussitôt un détachement dans le pays ennemi, qui brûla quelques villages, et beaucoup de foin et de blé, mais qui ne trouva que

onze heures du soir, avec 200 dragons, 150 housards et 150 cosaques de Don, pour les prendre par derrière, par le gué que les paysans avaient découvert, et en même temps on fit marcher le reste des troupes, pour couvrir le fourrage, qui devait être fait ce jour jusqu' à Vilajoki.

21. Sur les deux heures du matin, quand nous fûmes environ à 5 versts de Vilajoki un cosaque revint, qui dit que l'ennemi y était posté de l'autre côté de la rivière, et avait rompu le pont, sur quoi on fit avancer 50 housards, et 300 dragons avec un canon, pour donner le signal au lieutenant colonel Costurin, qui avait ordre en les entendant de les entourer par derrière; aussitôt que les housards parurent, l'ennemi qui était rangé à la gauche du pont, devant un enclos de bois sur le bord de la rivière, se sépara en deux corps,

---

7 ou 8 fuyards, qu'il tua dans les marais. Nous ne perdîmes qu'un cosaque, un housard, et un cosaque fut blessé.

22. Le général major Fermor qui était avec l'infanterie et les fourrageurs me rapporta, qu'il avait déjà chargé les bâtiments de foin et les renvoyait à Vibourg, et qu'il emportait le reste au camp, sur les chariots. Sur quoi ayant laissé le commandement du corps au général major Liewen, avec ordre de prendre son camp cette nuit à Tervajoki, et de revenir le lendemain au camp. Je partis, et arrivai le soir au camp d'Ykspää. Aujourd'hui dix cosaques qui s'étaient avancés près de trente versts dans le pays ennemi revinrent avec 4 prisonniers et beaucoup de bétail.

23. Les troupes arrivèrent au camp, et le biscuit que nous faisions préparer pour un mois pour l'armée, étant déjà cuit, je fis revenir le détachement de Vibourg, qui avait été employé au cuisson, et le général Fermor y fut envoyé avec 1000 hommes, pour faire quelques unes des fortifications de cette ville, qui n'étaient pas entièrement achevées.

l'un restant où il était, et l'autre, occupant quelques maisons, qui étaient alternantes du pont, leurs dragons au nombre de 30 se tenant sur la droite du pont, mais nos housards ayant poussé à toute bride sur le bord du ruisseau, les dragons prirent la fuite, et l'infanterie après quelques coups de fusil, ayant abandonné son poste, voulait se jeter dans le bois, qui était derrière eux, ce que nos housards et dragons ne leur donnèrent pas le temps de faire, car ayant trouvé une espèce de gué, où on passait le ruisseau un à un, avec beaucoup de difficulté, ils se jetèrent sur eux, et les dispersèrent dans un instant; au même temps le signal fut donné au lieutenant colonel Costurin, mais il avait trouvé de si mauvais chemins sur la route, qu'il n'était pas encore à portée; nous en tuâmes environ 50 et prîmes 40 prisonniers, parmi lesquels étaient deux

---

24. Ayant reçu du feltmaréchal Lacy beaucoup de lettres des prisonniers suédois pour leurs parents et amis à leur armée, j'envoyais un trompette avec un bas officier et deux dragons pour les porter.

25. Je détachais 100 dragons, 50 housards et 50 cosaques pour fouiller le pays, où il y avait quelques partis ennemis, un desquels avait tué deux de nos dragons, qui étaient en sauve-garde dans un moulin.

26. Le détachement revint, après avoir brûlé quelques villages suédois, et enlevé quelque bétail, mais par la faute du capitaine qui retint les housards et cosaques trop longtemps, il manqua de prendre un espion de l'ennemi, que j'avais ordonné d'arrêter, c'est pourquoi je commandais un conseil de guerre sur le capitaine, pour n'avoir pas suivi ses instructions.

27. Rien.

28. On envoya à Vibourg par eaux, une grande quantité d'équipages, qui fut jugée inutile à l'armée.

lieutenants, et les fuyards s'étant jetés dans le détachement du dit lieutenant colonel, qui avançait au plus vite par le bois, il tua un officier et environ 50 soldats; on envoya aussitôt un détachement dans le pays ennemi, qui brûla quelques villages, et beaucoup de foin et de blé, mais qui ne trouva que 7 ou 8 fuyards, qu'il tua dans un marais. Nous ne perdîmes qu'un cosaque, un housard, et un cosaque fut blessé.

22. Ayant envoyé tous les bâtiments chargés de foin à Vibourg, nous retournâmes au camp. 10 cosaques, qui s'étaient avancés plus de 30 versts dans le pays ennemi, revinrent avec quelques prisonniers et beaucoup de bétail.

23. Le biscuit que nous avions fait préparer pour un mois pour l'armée, étant déjà cuit, on fit revenir le détachement de Vibourg, qui avait été employé au

---

29. La résolution ayant été prise de décamper le lendemain et de marcher à Kerstilä où il y avait déjà un détachement de 400 dragons, le général major Prince Tscherkaski fut commandé avec 150 de chaque régiment de dragons pour occuper les postes du nouveau camp et escorter l'équipage, qui fut renvoyé en avant.

30. L'armée décampa au point du jour, mais quoique la marche ne fut que de 14 versts il était près de minuit avant que les troupes arrivèrent au camp de Kerstilä, les chemins étant si mauvais qu'une partie d'équipages qui était parti le jour auparavant n'arriva pas au camp.

Octobre.

1. Les postes furent distribués aux officiers généraux le long du lac, qu'on avait résolu de garder. Le lieutenant général Bachmetef avec trois régiments d'infanterie, à savoir Ingermanlande, Ladoga, et le bataillon de Permski, Viatski, et le régiment Ingermanlande dragon, à la gauche à Lavola, avec ordre de construire

cuisson, et le général Fermor y fut envoyé avec 1000 hommes, pour faire quelques unes des fortifications de cette ville, qui n'étaient pas entièrement achevées.

24. On envoya à l'armée ennemie un trompette avec beaucoup de lettres des prisonniers suédois pour leurs parents et amis.

25. On détacha 100 dragons, 50 housards et 50 cosaques pour fouiller le pays, où il y avait quelques partis ennemis, un desquels avait tué deux de nos dragons, qui étaient en sauve-garde dans un moulin.

26. Le détachement revint, après avoir brûlé quelques villages suédois, et enlevé quelque bétail, mais par la faute du capitaine qui retint les housards et cosaques trop longtemps, il manqua de prendre un espion suédois, lequel il avait ordre d'arrêter, c'est pourquoi un

---

deux batteries pour lesquelles il lui fut donné cinq pièces de 6 *a.*, un haubitz de 40 *a.* et 12 pièces de 3 *a.* Le général major Liewen avec deux régiments d'infanterie, (viz.) Novogorodski et Nisovski au centre, à Tingis Sar, avec huit pièces de 3 *a* et pour la communication par eau entre ces deux postes on leur donna deux Ostroski Lotki, portant chacun deux pièces de trois livres, et à la droite vis-à-vis le pont de Kerstilä je me postai avec le reste de l'armée, ayant fait construire une batterie de trois pièces de 8 *ff*, trois de 6 *a.* et un haubitz de 40 *a.* Au bout du pont et entre le poste du général major Liewen et le mien sur un endroit du lac qui n'avait qu'environ 100 toises de large, je fis poster 200 hommes et deux pièces de 3 *a.*, la distance entre les postes des généraux étant environ trois versts, laquelle est couverte par le détachement de ces postes.

2. J'envoyais deux espions pour avoir des nouvelles de l'armée ennemie et je détachais une partie de 12 dragons avec autant de housards et cosaques pour enlever quelqu'un dans leur pays.

conseil de guerre fut ordonné sur ce capitaine, pour n'avoir pas suivi ses instructions.

27. 28. On envoya à Vibourg par eaux, une grande quantité d'équipages, qui fut jugée inutile à l'armée.

29. La saison étant trop avancée, pour pouvoir tenter aucune entreprise sur l'ennemi; mais comme le bruit courut, qu'il avait envie, de tenter une invasion; le seul parti que nous avions à prendre, était de nous tenir en état de le bien recevoir: et comme du côté de la mer la forteresse de Vibourg, rendait leur passage impraticable, on jugea à propos de décamper, et de marcher à Kerstilä, vis-à-vis de Peterskirk, où ayant pris les précautions nécessaires en distribuant les troupes dans les différents passages, qui étaient sujets à être tentés par l'ennemi; nous y restâmes, jusqu' à ce que nous eûmes avis, que leur troupes

---

3. Le colonel Karkettel fut commandé avec 150 hommes de chaque régiment d'infanterie et tous les dragons, housards et cosaques pour fourrager, avec ordre de ne commencer à fourrager qu'à quatorze versts du camp et d'envoyer une partie de 40 dragons 60 housards et 50 cosaques dans le pays ennemi, tâcher d'enlever quelques prisonniers et le ruiner autant qu'ils pouvaient les fourrages et les blés, en les brûlant. Le régiment de Tver et le reste du régiment d'Archangel se mirent en marche pour leurs quatiers d'hiver.

4. Le détachement qui avait été envoyé le 2 revint sans pouvoir prendre le fils du prêtre, tous les bateaux sur la rivière qu'ils devaient passer, ayant été enlevés.

Le même soir le colonel Karkettel me rapporta qu'il avait trouvé beaucoup de fourrages, et qu'il n'y avait pas assez de chevaux pour emporter le tout, n'y ayant point de chariots commandés, à cause des mauvais chemins. Un paysan qui avait été pris par les suédois auprès d'Andrés-kirk, revint et rapporta qu'ils étaient

s'étaient séparées, et le froid et les neiges commençaient à nous incommoder.

Octobre.

17. L'armée se mit en marche pour les quartiers d'hiver, la cavallerie étant obligée de passer St. Petersbourg, ne pouvant pas subsister dans ces cantons, une partie de l'infanterie, ayant Vibourg pour leur quartier, et le reste étant cantonné dans le pays voisin, où en cas de besoin elle pouvait se rassembler en très peu de temps.

Novembre.

26. Un officier arriva à Vibourg avec les nouvelles de l'élévation de la Princesse Elisabeth au trône impérial, et en même temps passa le capitaine suédois Didron,

---

entré dans le pays par eau sur le Vuoksen, qu'il y avait cinq bateaux sur lesquels il y avait environ 50 soldats, qu'on lui avait demandé la force de l'armée russe, et où elle se trouvait, et sur sa réponse, qu'il y ayait plus d'un an qu'il n'avait été à Vibourg et qu'il n'en savait rien, on l'avait gardé si négligemment qu'il avait trouvé moyen de se sauver. Le trompette qui était envoyé à l'armée suédoise revint de Qvarnby, à six versts de Friedrichshamn, où était le quartier général.

5. Le colonel Karkettel revint avec les fourrageurs et le parti qu'il avait envoyé dans le pays ennemi, après avoir brûlé environ 50 villages, ramena 65 vaches, autant de moutons et deux paysans, sans avoir rencontré aucun parti ennemi dans leur course. Le régiment de Casan, dragon, fut envoyé dans son quartier d'hiver.

6. Le général major comte de Lacy étant arrivé à l'armée, eut le régiment de Jambourg dragons et les régiments de Narva et Sibirski infanterie sous son commandement. Comme le temps

qui avait été pris prisonnier à Villmanstand, portant la notification au comte Lewenhaupt.

28. Le général Keith reçut ordre de la cour, de suspendre toute acte d'hostilité, et de tenir seulement bonne garde sur les frontières, pour empêcher que l'ennemi n'entreprît quelque chose; les deux corps s'étant convenus d'une suspension d'armes pour trois mois.

---

approchait de mettre les troupes en quartier d'hiver, et que les casernes à Vibourg étaient tous remplies des blessés et malades, l'ordre fut donné d'employer les chevaux qui étaient déstinés pour les fortifications, comme aussi les chevaux des dragons que le régiment des Velikiluki avait eus pendant la campagne pour les transporter à St. Petersbourg, comme aussi de laver les casernes avec du vinaigre et les parfumer.

7. Je renvoyai les régiments de Rostovski et Velikilukski en garnison à Vibourg et je fis revenir au camp le détachement de mille hommes qui avait été commandé là pour les travaux.

8. Il y eut un fourrage général escorté par 600 fantassins, et 300 chevaux et une pièce de canon pour donner le signal aux fourrageurs. On me donna avis qu'un parti de l'ennemi était entré dans notre pays de l'autre côté de Vuoksen; mais sans pouvoir me dire ni la force, ni de quel côté il avait marché.

9. Le régiment d'Ingermanlande dragon fut renvoyé dans son quartier d'hiver, et pour mettre le pays à l'entour de Kexholm plus en sûreté, je fis marcher là le lieutenant colonel du régiment de Jambourg avec 200 dragons et 100 cosaques de Don, ayant depuis quelques jours envoyé en avant 200 cosaques pour de là faire des courses dans le pays ennemi.

10. On tint conseil de guerre, tant sur le renvoi des troupes en quartier d'hiver, que sur les moyens de faire subsister la cavallerie dans le camp, et il fut résolu de faire entrer les régiments de Ladoga, Nisovski, et Nevski infanterie en garnison à Vibourg, et de continuer à faire fourrager la cavallerie pour conserver le foin qui était dans les magasins.

11. Un espion revint avec la nouvelle que l'armée ennemie s'était séparée, qu'il ne restait que quatre régiments d'infanterie et deux de dragons à Friedrichshamn avec le général Lewenhaupt, et que le reste sous les ordres de deux officiers généraux avait pris le chemin de Tavastehus et que la flotte était partie il y avait quelques semaines, mais pour être plus assuré de ces nouvelles je fis partir une petite chaloupe avec six hommes, pour enlever quelques paysans qui se sont réfugiés dans des îles sur la frontière.

12. Il vint avis, que l'ennemi avait du monde à Peterskirk, au nombre de mille hommes, et qu'on travaillait à jeter un pont sur la rivière de Vuoksen pour faire passer plus de troupes; sur quoi j'envoyais ordre au bataillon de Volodga qui était à Kiviniemi de se rendre en toute diligence à Kexholm, et je détachais 100 grenadiers du régiment de Jambourg pour le même endroit.

13. Le commandant de Kexholm me rapporta, que le détachement des dragons et cosaques qui avait été envoyé dans le pays ennemi était revenu, après avoir resté trois jours, d'où ils ramenèrent deux dragons prisonniers, un prêtre et quelques paysans. Dans leur course ils avaient brûlé beaucoup de villages et fourrage; mais les habitants ayant eu avis de leur arrivée trois jours auparavant, avaient chassé tout leur bétail dans les bois plus éloignés.

14. Rien.

15. Un espion revint de Peterskirk avec avis qu'il n'y avait là qu'un détachement de 60 fantassins; mais qu'à Kourolaks-kirk (?), environ 50 versts de là, il y avait 500 dragons, et 500 fantassins, et que le détachement qui est à Peterskirk avait été le 12 dans la nuit à Andréskirk, où il avait ruiné le pont et quelques vieux radeaux qui servaient pour le passage de la Vuoksen, mais n'avait point touché aux paysans, ni leurs effets. Le même soir je reçus orde du collége de guerre de renvoyer les troupes dans leurs quartiers d'hiver; en conséquence de quoi je fis donner aussitôt l'ordre que les gardes, les régiments de Novogrod, Narva, les bataillons de Permski et Viatski, et le commandement des dragons à pied marchassent le 17 et les régiments d'Ingrie, Astracan et Sibérie avec les housards le 18.

16. J'envoyais ordre aux troupes qui travaillèrent à Moula Muisa

de rentrer en quartier d'hiver, et en même temps je fis partir 150 dragons du régiment de Jambourg pour renforcer le corps qui est à Kexholm.

17. La première colonne se mit en marche, mais les bataillons de de Permski et Viatski me rapportèrent que le régiment de Ladoga ne les ayant pas encore rendu les 60 chevaux que je leur avais assignés de ce régiment, ils n'avaient pu se mettre en marche.

19. Le reste des troupes marchèrent du camp pour entrer en quartier d'hiver, mais comme on ne pauvait ce jour retirer tous les canons qui étaient sur les différentes batteries, un détachement de 200 hommes fut laissé jusqu'à ce que l'artillerie fut embarquée.

Le même soir le commandant de Vibourg me rapporta, que quatre chaloupes suédoises avaient attaqué notre double chaloupe qui était de garde à Trångsund et l'avaient pris après une vigoureuse résistance.

Novembre.

3. Je me rendis à St. Petersbourg pour un conseil de guerre, qui devait être tenu, où je restais jusqu'au 24.

25. Je revins à Vibourg; à quelques versts de la ville je reçus un courrier du lieutenant général Stoffeln, que le comte de Lewenhaupt ayant assemblé treize régiments d'infanterie et deux de dragons, s'était avancé jusqu'à notre frontière, à 40 versts de Vibourg; sur quoi, ayant envoyé un parti des housards, ils me ramenèrent trois dragons prisonniers qui confirmèrent la même nouvelle.

26. Un officier arriva à Vibourg avec les nouvelles de l'élévation de la Princesse Elisabeth au trône impérial, et en même temps passa le capitaine suédois Didron, qui avait été pris prisonnier à Villmanstrand, portant la notification au comte Lewenhaupt.

28. Je reçus ordre de suspendre toute acte d'hostilité, et de tenir seulement bonne garde sur les frontières, pour empêcher que l'ennemi n'entreprît rien; laquelle suspension dura jusqu'au 28. février 1742.

Mars 1742.

La suspension d'armes, qui avait été conclue à la fin de l'année passée étant expirée, et la résolution prise de continuer la guerre, les ordres furent donnés, de faire sortir de leurs quartiers d'hiver les régiments qui devaient composer l'armée, pour s'approcher de la frontière, le rendez-vous devant être à Vibourg, et le temps marqué pour la fin d'avril, mais la saison ayant été fort tardive, et la cavallerie ne pouvant subsister en campagne, on fut obligé de le différer, jusqu'à la fin de mai.

Mai.

19. Le feltmaréchal comte de Lacy se rendit à Vibourg, où il fit la revue des régiments d'infanterie de campagne, qui y avaient été en garnison pendant l'hiver, lesquels par les maladies (causées véritablement par quartiers qui étaient trop serrés pour un si grand nombre, y ayant outre 3 régiments, de garnison) se trouvèrent reduits 3263 hommes en santé; pendant le reste du mois les régiments arrivèrent, et

Juin.

1. le premier juin toute l'armée fut assemblée, consistant en 3 régiments de cuirassiers, faisant en tout

1640, six de dragons 4200, trois de housards 1786. 2500 cosaques, et un détachement de gardes à cheval: l'infanterie était composée de 3 bataillons de gardes à pied, et 28 bataillons des autres régiments, et sur 43 galères qui arrivèrent le 2 juin, il y avait environ 10000 hommes; ainsi, l'armée tant par mer que par terre montait à 35000 hommes.

7. L'armée décampa de Vibourg, sous les ordres du feltmaréchal Lacy, ayant sous lui les généraux Keith et Löventhal, lieutenants généraux, Stoffeln, Soltikow, et le Prince d'Anhalt Beck, et les généraux majors Brahlé. Lieven, Bruce, Wedel, Lacy, Browne, Lapuchin et Chentzow, et sur les galères le général Lavashow. lieutenant général de Brilly et les généraux majors Kraulow et Kinderman, le général major Tarudow commandant l'artillerie consistant en 7 pièces de canon de 12 ℔, 6 de 8 ℔ et 3 de 6 ℔, 2 mortiers de 80 ℔ et 4 haubitz de 40 ℔ outre les pièces des régiments au nombre de 80 de 3 ℔. Comme il était résolu de marcher le bas chemin le long de la mer, pour avoir communication avec les galères, qui portaient la plus grande partie de nos vivres, le général major Wedel fut détaché le même jour avec 600 dragons, 1000 housards. et tous les cosaques, par le haut chemin de Villmanstrand, pour alarmer l'ennemi de ce côté, avec ordre d'avancer jusqu' à 20 versts de Friedrichshamn. Nous marchâmes ce jour 7 versts, jusqu' à la rivière d'Ykspää.

8. Nous continuâmes notre marche; jusqu' à Tervajoki 14 versts, dans le même ordre que le jour auparavant. la cavallerie légère à la tête, suivie de la cavallerie. et la moitié de dragons, après eux l'infanterie ayant l'artillerie à leur tête, l'autre moitié de dragons fai-

sant l'arrière-garde; mais comme le pays et si serré, qu'on est obligé de défiler toujours, sur 8 à 10 hommes, de front, et quelques fois moins, et qu'il ne se trouve jamais des ouvertures assez grandes pour camper toute l'armée ensemble, quatre régiments d'infanterie, et les dragons de l'arrière-garde campaient toujours à part, quelques versts après les autres. En arrivant dans ce camp, un officier suédois nous rencontra allant à Moscou, avec des propositions de paix, auquel le feltmaréchal fit voir toute l'armée (qui était en très bon état) en défilant sur un pont.

9. Le général major Brahlé fut détaché avec 1000 chevaux et 1000 fantassins pour faire le camp et préparer les ponts et les chemins pour la marche du lendemain.

10. Nous marchâmes dans le même ordre à Vilajoki, où nous campâmes de l'autre côté de la rivière, à l'embouchure de laquelle nous trouvâmes nos galères à l'ancre; comme nous avions fait 18 versts, par un chemin assez mauvais, et que nos équipages n'arrivèrent pas, un séjour fut ordonné pour le lendemain pour les attendre.

11. Il arriva un officier suédois, avec des lettres au feltmaréchal, qui voyant par leur contenu, que ce n'était qu'un prétexte, pour être informé de nos mouvements, fit renvoyer l'officier de nos gardes avancées, avec réponse que le feltmaréchal était encore à Vibourg et qu'on lui avait expédié les lettres, n'y ayant ici qu'un corps de cavallerie, qu'on avait avancé pour la commodité des fourrages.

12. Séjour.

13. Nous marchâmes 8 versts, à Säkkjärvi, ici nous en-

trâmes dans le pays ennemi, les villages avaient été brûlés pendant l'hiver, par nos détachements de hussards et cosaques pour empêcher la subsistance des troupes ennemies, et tous les habitants, s'étant sauvés avec leurs effets et leur bétail plus en avant dans le pays, de sorte que tout était désert.

14. Séjour; le général Wedel envoya quelques prisonniers, par lesquels nous sûmes, que l'ennemi travaillait avec quelques milices d'hommes à un retranchement à Mentlaks, village situé de ce côté de Friedrichshamn, environ à 12 versts de la ville, et que le reste de leur armée, composée de 4 régiments de cavallerie, 3 de dragons et 19 d'infanterie, était campée à quelques versts de l'autre côté de la ville.

15. Nous marchâmes 7 versts aujourd'hui; le chemin était si étroit, avec des marais des deux côtés, que 1000 hommes auraient pu boucher le chemin à 10000, et avec un abatis de bois, l'auraient pu rendre impraticable, mais il ne paraissait personne, pas même le moindre détachement pour reconnaître.

16. Marche de quatre versts, toujours en défilant, ici nous trouvâmes le pont brûlé, mais comme la rivière n'a qu'environ 8 toises de large, nous fîmes deux ponts, sur des chevalets, et campâmes sur l'autre côté de la rivière.

17. Nous marchâmes 8 versts; ici nous trouvâmes une autre rivière, environ de la même largeur; avec le pont brûlé, que nous réparâmes en 3 heures de temps, et campâmes de l'autre côté, le chemin continue toujours, en défilant par des bois très épais, avec un fond marécageux, et il est faît à la main de trois toises de large.

18. Nous marchâmens à Virojoki, où nous trouvâmes nos galères et galiotes, avec les vivres à l'ancre à l'embouchure de la rivière, qui peut avoir environ 20 toises de large, et qui est très rapide à l'endroit où le pont avait été, duquel nous trouvâmes les fondements au niveau de l'eau entiers, sur lesquels nous commençâmes aussitôt à poser des caissons de bois pour former notre pont.

19. Séjour; un déserteur nous porta la nouvelle, que le comte de Lewenhaupt s'était rendu lui-même à Mentlaks, et qu'on assurait, que tout l'armée suédoise devait s'assembler là, pour nous disputer le passage, sur quoi le feltmaréchal, qui avait eu les mêmes nouvelles par ses espions, ordonna de laisser à Virojoki tous les gros bagages de l'armée sous l'escorte de 800 hommes de troupes régulières, et 200 cosaques sous les ordres du général major Kinderman, et de renvoyer tous les malades par les galiotes à Vibourg, et de préparer pour dix jours de biscuit. Aujourd'hui notre pont fut achevé.

20. Séjour. La cavallerie, l'artillerie et les bagages passèrent la rivière et vinrent camper avec l'infanterie, qui avait passé sur un petit pont le jour d'auparavant, et le feltmaréchal donna ordre au général Lavaschow, de tirer deux régiments de grenadiers, et 3000 hommes détachés des galères, avec lesquels il débarqua lui-même, pour renforcer l'armée; le même soir le général Wedel revint avec son détachement, n'ayant trouvé qu'une petite troupe de l'ennemi, dont il avait tué environ 30 et pris 14 prisonniers.

21. Séjour. Le feltmaréchal fit avancer le général Wedel, avec les housards et quelques cosaques pour observer les mouvements de l'ennemi, et les troupes étant

débarquées et les galères postées en sûreté l'orde fut donné pour marcher le lendemain.

22. Nous marchâmes dix versts à Ulla Palasa (?), et le détachement qui était là, prit le devant, jusqu'à Ravijoki. ici nous eûmes nouvelles, qu'il n'y avait encore à Mentlaks qu'environ 4000 hommes, mais que les galères ennemies étaient à l'ancre à la droite du retranchement, d'où on pouvait tirer du monde, et qu'on disait que 7000 hommes étaient commandés du camp, pour renforcer ce poste. Sur quoi le feltmaréchal renvoya le lieutenant général de Brilly avec ordre, d'armer autant de galères qu'il pouvait, du monde qui avait resté sur la flotte, et d'avancer, pour éloigner les galères ennemies de ce poste.

23. Nous marchâmes 10 versts à Ravijoki, laquelle était 10 versts du retranchement, et les housards, soutenus par 1000 dragons avancèrent 4 versts plus en avant.

24. Au point du jour, un housard vint de la part du général Wedel, avertir le feltmaréchal, que l'ennemi était sorti de ses retranchements, et marchait avec un corps considérable, tant cavallerie qu'infanterie sur nous, et que ses housards étaient déjà aux mains avec eux, mais qu'à cause de l'obscurité, et aussi du bois, l'on ne pouvait pas savoir au juste leur nombre; sur quoi l'armée eut ordre de décamper dans l'instant, et marcher à leur secours; mais une demi-heure après, un autre rapporta, que l'ennemi avait été repoussé, ayant laissé 15 hommes morts et un officier et 10 hommes de prisonniers, par lesquels nous sûmes, que le détachement avait été de 300 fantassins et 50 dragons, à dessein d'enlever notre poste avancé, mais que voyant, que notre régiment d'housard Moldave, avait mis pied à

terre, et les chargeait en bon ordre, ils avaient voulu se retirer, mais que leurs dragons, et ensuite leur infanterie avaient pris la fuite.

Nous n'eûmes que 2 housards de tués et un officier et 4 housards blessés. Le feltmaréchal ayant fait reconnaître le retranchement, qui fut trouvé très fort, tant par situation que par l'abatis de bois, fit examiner les guides, pour voir s'il n'y avait pas moyen de les tourner, mais il assurèrent tous, qu'il était impossible, la droite allant à la mer, et la gauche étant appuyée à un lac, qui allait fort en avant dans le bois, et au tour duquel il n'y avait point de chemin. Sur quoi, le feltmaréchal ayant tenu conseil de guerre, il fut résolu de l'attaquer de vive force. Le retranchement était fait sur le haut d'un ravin, dont les bords des deux côtés étaient presque de rochers; dans le fond, qui pouvait avoir 100 pas de large, il y avait un petit ruisseau et un marais rempli de bois, qui occupait tout la largeur du fond, et qui sortant du lac, tombait dans la mer. On avait coupé tout ce bois, qu'étant tombé dans le marais, formait un abatis presque impassable; pour arriver au retranchement, il fallait passer par un bois épais, de sorte que l'on ne voyait rien, jusqu'à ce que l'on fût à la portée du fusil. Comme le retranchement avait environ 2500 toises de long, nous cherchâmes à l'attaquer par plusieurs endroits, mais il ne se trouvait que deux chemins, le grand qui menait près de leur droite, et un autre sentier, qui allait à leur gauche.

25. Ainsi le général Lavaschow fut détaché avec six régiments d'infanterie, 2 de dragons et 3 canons de 6 ℔, avec ordre de suivre le petit chemin; le feltmaréchal

avec le reste de l'armée marchant par l'autre. Comme le petit chemin se trouvait trop étroit, pour le passage des canons, l'on se trouvait obligé de l'élargir en plusieurs endroits, en coupant les arbres et les buissons, ce qui arrêtant la marche beaucoup, le maréchal envoya encore reconnaître l'ennemi. L'officier à son retour rapporta, qu'il avait été presque à la barrière, mais qu'il n'avait vu personne sur le retranchement, et qu'on n'avait pas tiré un seul coup de fusil, et presque au même temps le général Lavaschow envoya avertir, que quelques uns des ses housards, avaient poussé jusqu'au retranchement, et n'avaient trouvé personne, et que l'ennemi s'était retiré. Un parti des housards fut détaché à leur poursuite, mais comme ils étaient partis pendant la nuit, ils étaient déjà à la ville. Nous passâmes aussitôt le retranchement, et campâmes dans le camp de l'ennemi. En examinant le retranchement, tout le monde convenait, que si on l'avait garni seulement de 7000 hommes et de 20 pièces de canon, pour lesquels nous trouvâmes aussi des batteries, et plateformes toutes prêtes, il nous aurait été fort difficile de le forcer, ou bien nous aurions perdu une bonne partie de notre infanterie dans l'affaire. Une telle faiblesse de la part de l'ennemi, encouragea extrêmement nos troupes, qui ne demandaient que d'être menées à eux.

26. Séjour. Le feltmaréchal fut reconnaître la ville, qui est située sur une hauteur, ayant la mer d'un côté, et un lac de l'autre, toute l'espace entre les deux étant occupée par les fortifications, qui ne sont que de terre et en assez mauvais état, mais comme la situation empêche de pouvoir l'investir à moins d'avoir deux armées, lesquelles aussi ne peuvent avoir aucune commu-

nication l'une avec l'autre, le tour du lac étant au moins 20 verstes, et que par conséquence, l'ennemi peut toujours avoir la communication libre, entre son armée et la ville par le côté qui n'est pas attaqué. Pour cette raison le siége paraissait assez difficile, outre que le terrain est si rempli de rochers, qu'il est presque impossible de former un camp à une distance raisonnable de la ville. Le feltmaréchal choisit pourtant un endroit pour son camp, et ayant reconnu une hauteur d'où on pouvait battre la ville, il ordonna que l'armée devait marcher le lendemain. A son retour au camp, il trouva que l'ennemi, ayant fait rapprocher 3 galères, sur le flanc le plus proche de la mer, l'avait canonadé, mais sans faire aucun mal, mais nos canons ayant endommagé une des galères, elles se retirèrent hors de portée.

27. L'armée avança jusqu'au camp, qui avait été marqué le jour auparavant, mais qui était si inégal, et si rempli de rochers, qu'il n'y avait pas un endroit, où on pouvait mettre un régiment en bataille, et une partie de nos dragons fut obligée de se poster si près de la ville, que les canons les incommodaient; mais comme l'ennemi tirait fort peu, nous n'eûmes qu'un cheval de tué. Après avoir reconnu la place, une seconde fois, le feltmaréchal confia la direction du siége au comte de Löwendahl. Et comme il n'y avait pas auprès de l'armée la grosse artillerie nécessaire pour le siége, on envoya plusieurs galères à Vibourg, pour amener 6 pièces de 18 ℔ et 2 mortiers de 20 ℔ avec l'ammunition nécessaire. Nous commençames le même jour à faire des fascines, et le lendemain nous eûmes 15000 prêtes. L'artillerie se mit aussi à couper du bois pour

les plate-formes; et comme nous étions campés dans un bois de sapins, ces préparations avançaient fort vite.

28. Le comte Löwendahl fut reconnaître un endroit pour placer notre première batterie, sur laquelle nous devions commencer à travailler la nuit du 29 à 30. Un rideau nous couvrait, jusqu'à cet endroit, de sorte que nous n'avions pas besoin d'ouvrir la tranchée jusque là; mais comme les ennemis auraient pu nous incommoder par leur galères, et auraient pris notre batterie de revers, le feltmaréchal ordonna de faire couper une île, qui était derrière, et d'y construire une redoute, pour éloigner les bâtiments; mais toutes ces précautions furent inutiles, car sur les onze heures du soir, on vit un grand feu dans la ville, qu'on crut premièrement être les faubourgs que le gouverneur, le général major Bousquet faisait brûler, pour nous ôter le couvert; mais le feu paraissait dans la ville même, où on envoya quelques housards, pour voir ce que c'était; ceux-ci avertirent, que l'ennemi l'avait abandonné, après y avoir mis le feu. Sur quoi le feltmaréchal se rendit auprès de la ville, on n'osait pourtant pas y entrer; l'ennemi ayant laissé de barriques de poudre, des bombes et des grenades dans beaucoup de maisons, qui sautèrent à tout moment; quelques uns de nos housards y entrèrent pourtant, et rapportèrent beaucoup d'habits neufs, qu'ils avaient trouvés dans un magasin; mais, quelques autres ayant sauté un moment après, le feltmaréchal défendit qu'on entra dans la ville, et envoya un détachement pour suivre l'ennemi, qui ramena quelques malades; les autres étaient déjà loin. La ville brûla toute la nuit et l'incendie ne cessa que le lende-

demain, après avoir consumé plus que trois quarts des bâtiments. Nous trouvâmes 10 pièces de canon de bronce, à 24 et 18 ℔, et environ 120 pièces de canon de fer, de différents calibres. Les magasins avaient été tous consumés par le feu, ainsi nous ne trouvâmes que fort peu de vivres, comme aussi de la poudre, n'y ayant qu'un magasin, qui n'avait pas sauté, dans lequel nous trouvâmes 400 quintaux de poudre et plusieurs milliers de barriques de goudron, qui furent envoyées à Cronstadt, pour l'usage de la flotte. Ce qui marquait plus la précipitation, avec laquelle les suédois s'étaient retirés, était un drapeau du régiment d'Estbotnie, qu'ils avaient oublié; ils avaient aussi chargé tous leurs canons presque à la bouche, et avaient forcé les boulets dedans, dont il n'y avait pourtant qu'un seul qui avait crevé, plusieurs s'étant pourtant déchargés. On voyait par les tas de blé, viande salée, poisson salé, pain et autres provisions que la ville avait été très bien fournée, et quoiqu'en soi même elle est peu de chose, ayant pourtant la communication libre avec leur armée par derrière, il est étonnant que l'ennemi a pu se résoudre à l'abandonner si légèrement. Leur garnison avait été composée des régiments de Bosquet, Villbrand, Abo, Estbotnie, Savolax, Kymmenegård, Neuland et Tavastehus.

Nous mîmes 2000 hommes dans la ville pour la nettoyer, et on envoya aussitôt ordres à nos galères de venir se poster dans le port.

29. Nous célébrâmes la fête de St. Pierre, jour du nom de Son Altesse Impérial le Grand Duc, avec une triple salve de canons et de la mousqueterie, et on chanta le Te Deum en réconnaissance de s'être rendu maître

de la seule place forte de la Finlande, sans avoir perdu un homme. Le soir un détachement de nos housards revint avec quelques prisonniers et la nouvelle que l'ennemi avait passé la rivière de Soma, et campait de l'autre côté.

30. Nous marchâmes 10 versts à la Summa, et campâmes dans le camp de l'ennemi. Nos housards qui les talonnaient toujours, nous rapportèrent qu'ils passèrent la rivière de Kymmene, et que la plus grande partie de leurs armée l'avait déjà passé. Nous trouvâmes aujourd'hui beaucoup de leurs chariots sur le grande chemin, que nos housards avaient vidés, et plusieurs corps morts, parmi lesquels un officier.

Juillet.

1. Nous continuâmes notre route jusqu'a à la Kymmene, où nos quartiers-maîtres avaient tracé un camp sur le bord de la rivière, après avoir chassé un poste que l'ennemi avait de notre côté. Nous eûmes un lieutenant colonel des housards et quelques housards blessés à cette occasion, après quoi nous entrâmes tranquillement dans notre camp sans apercevoir de l'ennemi que quelques petits pelotons, qui se tenaient sur les hauteurs de l'autre côté; mais aussitôt que nos cuirassiers furent démontés dans les rues du camp, l'ennemi commença à faire feu de tous côtés, de plusieurs petites pièces de 3 ℔ qu'ils avaient placées derrière de grands pierres de l'autre côté de la rivière. Le feltmaréchal fit remonter aussitôt la cavallerie, et les mena dans un autre endroit, où un bois les couvrait du feu de l'ennemi, et y ayant fait mener quelques pièces de ca-

non, nous démontâmes le même soir deux des leurs, n'ayant perdu que trois hommes.

2. L'ennemi décampa, mais comme les ponts étaient tous rompus, nous fûmes obligés de faire quelque séjour, jusqu' à ce que nous en eussions construit d'autres, ce qui nous couta beaucoup de peine, la rivière étant ici large et rapide, et se séparant en plusieurs branches; mais aussitôt que tout fut en état, nous nous mîmes en marche pour poursuivre l'ennemi.

1743.

La cour ayant résolu de pousser la guerre avec vigueur et même d'envoyer une flotte sur les côtes de la Suède, les ordres furent donnés, pour faire réparer et mettre en état toutes les galères sur lesquelles on pouvait embarquer le monde nécessaire pour une telle expédition; et comme les suédois assemblaient un corps de troupes à Torneå, ville sur la frontière de la Laponie suédoise, avec lequel ils voulurent tenter à reprendre quelques parties de la Finlande, on destinait de notre côté un corps pour leur opposer, consistant de la plupart en dragons et cavallerie légère, sous les ordres du lieutenant général Stoffeln. Mais comme, à cause de la saison, notre flotte ne pouvait pas se mettre en mer avant le commencement du mois de mai, les suédois surent en profiter, et l'on voyait leurs flottilles paraître sur les côtes de la Finlande, même dans le mois d'avril, où de temps en temps ils nous enlevèrent du monde, et brûlèrent quelque bois, que nous avions destiné pour la construction de quelques nouvelles galères. Mais le général Keith sur les premiers avis de leur arrivée sur les frontières, ayant expédié les ordres au lieutenant général Croutchow, qui commandait à Helsingfors, pour s'embarquer le plus vite avec les troupes, sur les 16 galères qui y étaient, et

en même temps au général major Bralké à Fredrichshamn, d'embarquer sur les 5 galères qui y avaient restées, les régiments de Novogrod et Siberie, et de se joindre au lieutenant général, aussitôt qu'il fut posposible.

Mai.

5. Le lieutenant général Croutchow, partit d'Helsingfors, et envoya rapport, qu'il était venu à la hauteur de Hangöudd avec 16 galères et 2 prames. Sur cet avis le général Keith partit d'Abo, et joignit l'escadre de 6 à 3 heures du matin, à une lieue et demie d'Hangöudd, et le même matin ayant tenu conseil de guerre, où le lieutenant général, les colonels et lieutenants colonels, les capitaines et lieutenants de la marine assistèrent; il fut résolu unanimement, que vu que la force de l'ennemi ne consistait qu'en 16 galères, un brigantin, et une double chaloupe de 16 canons, avec deux ou trois autres bâtiments, nous devions aussitôt les chercher et les combattre, avant qu'il leur arriva plus de secours de la Suède, et en conséquence de cette résolution, l'ordre fut donné de se préparer pour le combat, et d'être prêt à faire voile. Le soir nous entendîmes le coup de canon de la retraite de l'ennemi au vent N.-W. qui paraissait être éloigné environ 4 lieues.

7. Nous levâmes l'ancre à 4 heures du matin, par un temps calme, et remarquâmes, qu'un de nos prames toucha sur un rocher, ce qui nous obligea de jeter l'ancre, mais l'ayant retiré de là, nous avançâmes le soir environ une demi-lieue, et jetâmes l'ancre en pleine mer. Le soir nous entendîmes 2 coups de canon, et

vîmes une brigantine qui croisait environ à une lieue de nous.

8. Nous partîmes sur les 5 heures du matin, le vent S.-S.-W. faisant toujours remorquer nos prames à cause des quantités des écueils, dont ces endroits sont remplis, et qui nous empêchait de mettre à la voile, quoique le vent fût bon. Sur les huit heures la galère de l'avant-garde fit signal d'avoir découvert l'ennemi. Sur quoi le général Keith avança avec sa galère et les vit à l'ancre environ une lieue de nous, et un moment après ils tirèrent quelques coups de canon; sur quoi on fit signal à toute l'escadre d'avancer; mais quand nous fûmes à une demi-lieue d'eux, ils se mirent à la voile, et passèrent entre deux îles, où il n'y avait pas assez d'eau pour nos prames, de sorte que nous fûmes obligés de prendre à gauche, pour tourner l'île et tâcher de les joindre, mais le vent ayant sauté tout d'un coup au N.-W. et si fort, que nous ne pûmes plus remorquer nos prames, nous jetâmes l'ancre auprès de Hittis chapelle. Le soir nous n'entendîmes pas la retraite de l'ennemi.

9. Le vent continua toujours au N.-W. Nous restâmes à l'ancre jusqu'à midi, quand le temps étant devenu calme, nous partîmes, mais après avoir fait une demi-lieue de chemin, le vent devint tout d'un coup contraire, et nous obligea à jeter l'ancre. Comme on ne savait, quelle route l'ennemi avait pris, on détacha 100 hommes dans six chaloupes, tant pour les reconnaître, que pour nous chercher des pilotes dans les villages voisins, n'étant pas possible parmi ces rochers de faire un pas, sans avoir de pilotes qui sachent les chemins.

10. Nous partîmes sur les trois heures du matin, et arri-

vâmes à Jungfersund sur le midi, où nos chaloupes nous rejoignirent mais sans pilotes, ayant trouvé tous les villages abandonnés; ils nous rapportèrent, qu'à la sortie de Jungfersund, ils avaient vu un bâtiment suédois, qui s'était retiré à leur approche. Nous avançâmes le soir, environ une demi-lieue hors du Sund, et jetâmes l'ancre. Un peu avant soleil couché nous aperçûmes une double chaloupe suédoise qui croisait environ à une lieue de nous au N.-W.

11. Nous levâmes l'ancre sur les 3 heures du matin, par un temps entièrement calme, et firent avant midi trois lieues, mais un vent contraire s'étant alors élevé, nous jetâmes l'ancre, et on détacha quelques chaloupes pour reconnaître, et une autre pour nous chercher des pilotes. Cette chaloupe nous ramena un canonier suédois, qui avait été oblié sur une île, et nous déclara, que l'ennemi était fort de 15 galères (autant d'espings, qui sont des bâtiments portants dix canons et 20 hommes chacun) et une double chaloupe, et qu'ils attendaient à être joint à corps par deux galères, et une prame appellée le Hercule, et qu'on armait encore en Suède, 8 autres galères, qui pouvaient être déjà en chemin. Sur le soir notre autre chaloupe revint, ayant trouvé une galère ennemie à une-demi lieue de nous, qui se retira à leur approche; on découvrait aussi du mât de nos prames trois galères, qui se couvraient d'une île environ à une demi-lieue de nous; nous eûmes le vent aujourd'hui N.-N.-W.

12. Le prisonnier ayant déclaré, qu'on était résolu de nous attendre en corps, en cas que leur secours fût arrivé, le général Keith, répétait l'ordre de débarrasser nos galères, et de se préparer au combat, et

pour avoir plus de galères à remorquer nos prames, il fit partir les bâtiments à charge par une autre route pour Abo, où on envoya en même temps une chaloupe pour porter différents ordres. Le vent étant toujours contraire, et trop fort pour pouvoir remorquer nos prames, nous restâmes toute la matinée à l'ancre, mais sur les 9 heures du matin on fit partir 6 chaloupes, et une kantchibasch pour reconnaître l'ennemi, et pour sonder les passages en avant, et sur le midi le temps étant devenu calme, la flotte se mit en route, et un moment après, ayant aperçu que l'ennemi donna la chasse à nos chaloupes, avec un galère et deux doubles chaloupes, on fit faire forcer de rames avec les galères de l'avant-garde pour les soutenir, ce que l'ennemi ayant vu il vira de bord, et se retira sous une île. Le vent s'étant renforcé, comme nos prames sortirent du port, ils furent obligées de jeter l'ancre; mais le général Keith s'avança à une île, distante environ une demi-lieue de là, d'où il découvrit l'arrière-garde de l'ennemi, composée de 3 galères et quelques petits bâtiments. Sur le soir nos prames arrivèrent, et on fit aussitôt un détachement de quatre galères, et toutes chaloupes de la flotte pour donner la chasse à l'arrière-garde de l'ennemi, qui était à $^3/_4$ de lieues de nous. Ils prirent la fuite, en voyant nos galères avancer et tirèrent 3 coups de canon, pour avertir leur flotte, qui était à l'ancre à 3 quart de lieues devant eux. Nos galères se portèrent dans l'endroit qu'ils avaient abandonné, et rapportèrent, que la flotte de l'ennemi se retirait. Le vent aujourd'hui entre N.-W. et N.

13. On fit signal de partance, à 3 heures du matin, et le général Keith partit avec deux galères de l'avant-

garde, à l'endroit où nos galères détachées avaient pris poste le jour auparavant, mais avant que nos prames avaient levé l'ancre, le vent devint si fort, qu'on ne pouvait pas les remorquer, ce qu'ayant duré toute la journée, on fut contraint d'y rester. Nous eûmes des nouvelles, que l'ennemi était à Korpo, et qu'il avait été joint par la prame Hercule; le vent N.

14. Une chaloupe, qui avait été envoyée au général major Brahlé, revint avec la nouvelle, qu'il avait fait voile, le jour d'auparavant de Hangöudd, où par un coup de vent, il avait perdu le grand mât de sa galère, et qu'il espérait nous joindre aujourd'hui, quoique le vent continua toujours contraire; on leva l'ancre sur les cinq heures du matin, dans l'espérance d'arriver le même jour à Korpo, où nous savions que l'ennemi était, mais après avoir fait une lieue, nous arrivâmes à un détroit extrêmement serré, et rempli de bancs de sable, sur lesquels nos prames ayant touché, nous employâmes toute la journée pour les en retirer, et pour nous assurer de l'ambouchure du détroit. Le général Keith le passa avec le lieutenant général et 8 galères, où il se posta vis-à-vis de l'ennemi, qui était à l'ancre environ 6 versts de lui. Sur les 6 heures du soir, le général major Brahlé arriva avec les 5 galères qui passèrent aussitôt le détroit et se formèrent auprès des autres, et avant minuit, les deux prames passèrent heureusement, et se placèrent devant la ligne. Comme la flotte était composée, par l'arrivée du général Brahlé de 21 galères, le général Keith fit une nouvelle répartition, en 3 escadres de 7 galères chacune, ayant donné l'avant-garde au lieutenant général, l'arrière-garde au major général, et se reservant le corps de bataille.

Nous eûmes le vent aujourd'hui variable de N. au N.-W.

15. Au point du jour, nous découvrîmes le pavillon du vice-amiral suédois, environ six versts devant nous, comme aussi les mâts de quelques autres galères, dont nous ne pouvions savoir au juste le nombre, parce-qu'elles étaient postées entre les îles. On fit aussitôt le signal de la marche; mais nous n'eûmes pas plutôt levé l'ancre, que nous vîmes l'ennemi qui se retirait du côté d'Åland. On détacha aussitôt un lieutenant de la marine avec dix chaloupes armées et une kant-chibasch soutenues de deux galères, pour les suivre et les reconnaître, qui rapporta, qu'il avait vu 17 galères, une demi-galère, une galiote et deux smaks (?) armées en guerre et d'autre petits bâtiments, et que le vice-amiral faisait l'arrière-garde, allant à rames. à cause du vent contraire, lequel s'étant renforcé sur les dix heures du matin, ce qui nous obligea de jeter lancre, sur le même endroit où l'ennemi avait été la nuit auparavant, et nos prames manquant d'eau, tous nos bâtiments furent employés aujourd'hui à cet usage. Ayant su par les habitants, que les suédois attendaient du renfort à tous moments de la Suède, le général Keith envoya une chaloupe au contre-amiral Barsch, qui croisait sur les côtes avec une escadre, le priant de lui envoyer au plus vite une galiote à bombes, pour le mettre plus en état de poursuivre l'ennemi. Nous eûmes aujourd'hui le vent N. avec beaucoup de neiges et des coups de vent.

16. On rapporta qu'on voyait du haut du grand mât de la prame nommée l'Eléphant, plusieurs bâtiments, qui venaient du côté d'Åland. Sur quoi on envoya le

lieutenant de la marine Kirieff à notre garde avancée, pour les examiner, lequel ayant monté sur une montagne auprès de là, découvrit le Hercule avec un autre bâtiment qui paraissait aussi une prame, mais moindre que le Hercule, et trois galiotes à bombes, qui tous arrivaient, mais les galères étant derrière une île, il ne pouvait pas les voir, et qu' il les comptait environ 20 versts de nous. Sur les dix heures du matin on entendit 4 coups de canon, auxquels on répondait par deux, que nous jugeâmes être la prame qui saluait le vice-amiral. Sur le midi, le vent qui avait resté plusieurs jours au N.-W. et N. se changea tout d'un coup entre S. et S.-W. avec un fort gros temps et beaucoup de pluie, sur quoi il fut ordonné de retirer nos galères un peu de la terre, et placer nos deux prames à l'embouchure du port, après quoi on permit à la moitié des soldats de descendre à terre, et dresser nos tentes. Notre arrière-garde envoya l'après-midi le maître d'une galiote qui venait de Königsberg, allant à Åbo, il déclara qu' il avait entendu à Königsberg, qu' il y avait une grande mortalité dans les galères suédoises, et qu' on l'attribuait à leur sortie en mer trop tôt, au milieu du mois de mars, et qu' il n'avait vu en mer que deux bâtiments marchands mais aucun vaisseau de guerre.

17. Le vent devint plus violent, et voyant qu'il était impossible de lever l'ancre, il fut ordonné de mettre tous les malades à terre, et d'en faire la revue, pour en choisir ceux qu'on devait envoyer à l'hôpital d'Åbo, qui se trouvaient au nombre de 151, pour lesquels on fit préparer des bâtiments pour leur transport; sur le soir le vent s'étant abaissé, le garde avancé

fit son rapport que l'ennemi restait à l'ancre dans le même endroit, où il avait été le jour auparavant. Went W.

18. Le vent qui continuait toujours au W. s'étant beaucoup apaisé, le général Keith fut visiter le Brandwacht, pour mieux examiner la situation de l'ennemi; il trouva une prame et 5 galères de notre côté d'une île, qui était à une lieue et demie de nous, et de l'autre côté il y avait plusieurs mâts de galères et autres bâtiments, et à la pointe de l'île trois galiotes à l'ancre, une desquelles se mit pendant ce temps-là à la voile et vint droit sur nous. On envoya aussitôt une chaloupe pour la reconnaître, qui rapporta que c'était un yacht qui portait Mr. Nolken de Stockholm. Sur quoi le général Keith envoya un de ses aides de camp lui faire compliment et le prier à diner, mais il s'excusa sur l'empressement qu'il avait d'arriver à Åbo et demanda permission de continuer sa route, ce qui lui fut accordé. Sur les huit heures du soir, notre Brandwacht, comme aussi nos sentinelles, qui étaint postées sur les montagnes, avertirent que la flotte ennemie était en mouvement, et du haut d'une montagne, où le général Keith se rendit, on la vit marchant en 3 colonnes, on fit aussitôt battre l' assemblée pour ramasser notre monde, dont le plupart était à terre à cuire du pain, et on fit mettre toute la flotte en ordre de bataille, ayant placé les deux prames à l'embouchure du port, les 7 galères du corps de bataille formèrent l'aile droite, l'avant-garde composée du même nombre l'aile gauche, et l'arrière-garde étant six galères, resta pour secourir où il y aurait besoin. Sur les onze heures, l'ennemi se rangea sur une ligne à environ 1500 toises de nous et se mit à l'ancre, et pour

mieux assurer l'embouchure du port, le général Keith fit faire une batterie à terre, de 4 pièces de canon sur une île un peu en avant, couverte par un détachement de 300 hommes, commandés par un lieutenant colonel. On fit partir aujourd' hui 40 malades pour l'hôpital d'Åbo.

19. Nous eûmes un très-gros vent du sud, et les deux flottes restèrent dans la même situation, que le jour d'auparavant, et on fit travailler à la batterie à terre: outre les canons des régiments qu' on y avait employé, on ajouta 4 pièces de 8 ℔ qu' on prit des galères de l'arrière-garde.

20. Le vent se tourna une autre fois V. et nous vîmes le matin plusieurs galères de l' ennemi qui sortaient du derrière des îles, où elles s'etaient mises à couvert de l'orage qu'il avait fait le jour d'auparavant. Sur le midi nous vîmes faire quelques signaux de la prame par quelques fusées et le moment après elle nous tira quelques coups de canon pour essayer la portée. Les boulets donnèrent près de la batterie, qui était construite à l'embouchure du port, mais ne parvinrent pas jusqu' à nos bâtiments. Sur quoi quelques chaloupes furent détachées de leurs galères pour les remorquer, et sur les trois heures, nous vîmes toute leur flotte, composée de 18 galères, une prame et plusieurs petits bâtiments avancer en ligne, vis-à-vis l'embouchure du port. Sur les 4 heures elle était déjà à une grande portée de canon, et le général Keith, s'étant trouvé sur une de nos prames, les officiers lui demandèrent la permission de faire feu dessus, ce qu'il leur défendit positivement, voulant qu'on ne tirât pas un seul coup de canon, avant que nous fûmes à la portée du fusil l'un

de l'autre, mais ayant vu un moment après que leur prame se mettait à l'ancre, et sapprêtait à nous présenter son côté, il fit tirer deux canons de la haute batterie de nos prames, pour éprouver leur portée, dont le premier la passa et le second donna justement dans sa poupe, sur quoi il ordonna de faire feu de toutes les deux batteries des prames et de retirer les galères qui ne pouvaient pas agir sous le couvert de la baie des deux côtés des prames, et il se rendit lui-même à la batterie à terre, qui était avancée 100 toises devant les prames. Comme l'ennemi était rangé sur une ligne, vis-à-vis de l'embouchure du port, nous avions le feu de toute leur flotte à essuyer, au lieu que de notre côté, il n'y avait que nos deux prames et trois galères, qui avaient vue sur eux, pourtant après deux heures d'un feu très-vif, la galère du contre-amiral suédois fut obligée de se retirer hors de la ligne derrière une île, qui était à la droite, et la prame se jeta à la gauche, pour se couvrir d'une autre île. Comme leur centre se soutenait encore, nous dirigeâmes tout notre feu sur cet endroit, qui une demi-heure après se recula aussi et se jeta derrière des îles, qui n'étaient pas loin de là; mais le vent donnant justement dans l'embouchure du port, il était impossible de les poursuivre. Le feu cessa entièrement sur les 7 heures du soir, et on fit sortir une kantchibasch et quelques chaloupes, qui donnèrent la chasse à quelques unes de leurs petits bâtiments, qui rôdaient encore à l' entour de nous.

Nous n'eûmes qu'un officier et six soldats ou matelots de tués et 8 blessés; le soir on ordonna de renvoyer une centaine de malades, que nous avions sur la flotte, à l'hôpital à Åbo.

21. An point du jour on rapporta de notre batterie, que l'ennemi s'était retiré pendant la nuit, et qu'il était déjà presque hors de vue, et le général Keith, ayant été lui-même à notre Brandwacht, d'où on découvrait fort loin en mer, il ne vit plus rien. Sur quoi il détacha deux chaloupes pour avoir des nouvelles, qui les trouvèrent à l'ancre près de l'île de Bockshare, à cinq milles et demi de nous. Nous réparâmes aujourd'hui nos deux prames, qui avaient reçu plusieurs coups de canon à fleur d'eau, comme aussi deux de nos galères. Vent variable entre S. et S.-W.

22. On retira un ancre et 50 toises de câble, que l'ennemi avait coupé de leur prame le jour de l'action. Aujourd'hui fut assemblé un conseil de guerre, où il fut proposé que vu que l'ennemi se retirait devant nous et que nous lui étions superieurs d'une prame et trois galères, si nous devions le poursuivre jusqu' à Åland, ou attendre ici la jonction du feltmaréchal Lacy. Les sentiments de tout le monde, tant officiers de la marine que des troupes de terre, était que nous ne devions pas les perdre de vue, mais continuer à les poursuivre, malgré les secours qu'ils avaient reçus; mais comme une de nos galères faisait beaucoup d'eau, par l'ébranlement des coups qu'elle avait tirés, il fut ordonné qu'on la déchargeât, et qu'on la réparât en toute diligence pour pouvoir faire voile demain. Aujourd'hui le vent se mit à S.-S.-E.

23. On travailla toute la journée à raccommoder la galère qui était endommagée, le vent étant S.-E.

24. Le commandant de la galère de Brachet, ayant rapporté, qu'on avait trouvé la voie d'eau, et que la galère était en état de partir, le signal de la marche

fut fait à 8 heures du matin, par un temps fort calme, mais un vent de S.-E. s'étant levé sur les onze heures, nous nous mîmes àla voile, et sur les trois heures, ayant déjà fait quatre lieues, nous entendîmes un coup de canon qui paraissait être tiré à peu près à trois lieues de nous. Sur les cinq heures nous entendîmes encore deux coups de fort près, et peu de temps après, nous découvrîmes l'ennemi à l'ancre, environ à trois quarts de lieues de nous derrière une île. On fit aussitôt le signal aux trois colonnes de se ranger en ordre de bataille, mais pendant que nous nous fermions, l'ennemi se mit à la voile. Nous ne pûmes découvrir que 8 ou 7 galères, dont quatre remorquèrent une frégate, que nous n'avions pas vu auparavant; on fit force de rames et de voile pour les poursuivre, mais à une lieue de là nous arrivâmes à un endroit étroit, où il n'y avait qu'onze pieds d'eau, de sorte que nos prames ne pouvaient pas passer, ce qui les obligea à jeter l'ancre. Nos chaloupes qui avaient été détachées après l'ennemi, ayant dit, qu'elles les avaient perdu de vue. Nous entendîmes tout ce jour du côté de la mer un bruit comme des coups de canon, mais à cause de l'éloignement, nous ne pouvions pas bien distinguer, si ce n'était pas du tonnerre. Nous fîmes aujourd'hui huit lieues jusqu'à Sottunga.

25. Nous entendîmes le réveil de l'ennemi et selon qu'on pouvait juger par le bruit, nos pilotes crurent, que leur flotte devait être entre Degerby et Fliseberg, pour avoir des nouvelles plus sûres, le général Keith détacha cinq chaloupes, avec l'inspecteur des pilotes pour avoir d'intelligence et pour avoir des pilotes dans les îles à l'entour; et ayant résolu de rester ici,

jusqu'à ce qu'il eût des avis positifs de la force et de la situation de l'ennemi, il ordonna de construire trois batteries de quatre pièces de canon chacune à l'embouchure du port. Il envoya aussi son adjutant à Åbo avec le rapport de son arrivée ici. Aujourd'hui nous eûmes le vent S.-E. et S.

26. Nous entendîmes le coup de canon de l'ennemi du même endroit, que le jour d'auparavant, et par le rapport d'un paysan, nous sûmes qu'ils travaillaient à des batteries sur un passage étroit, environ à trois milles devant nous. Nos batteries furent achevées, et les canons montés dessus à quatre heures du soir, et 300 hommes furent commandés pour les couvrir. Nos chaloupes revinrent aussi, mais sans nouvelles, n'ayant point trouvé des habitants près de nous, mais ayant fait voile plus au nord à l'île de Kumlinge; un paysan leur dit que les suédois avaient publié un ordre, pour que tous les habitants des îles, et particulièrement d'Åland, eurent à se retirer au plus vite en Suède, mais que pour ne pas obéir, tout le monde s'était sauvé dans les bois. En revenant nos chaloupes virent deux galères et une galiote qui venaient du côté du nord, faisant route pour Fliseberg. Vent S.

27. On éprouvait la portée de nos différentes batteries, qu'on avait fait construire à terre, et le temps se trouvant très calme et fort favorable pour le passage de nos prames, on les fit remorquer par des chaloupes, au travèrs les bas fonds, par lesquels ils passèrent heureusement, et sur les six heures du soir, nous les mîmes à l'ancre à l'embouchure du port qui regardait l'ennemi entre nos batteries à terre. Nous entendîmes

toujours les coups de canon des suédois du même endroit qu'auparavant. Vent S.

28. On envoya 164 malades à l'hôpital d'Åbo, par les mêmes bâtiments, qu'on avait mené le jour d'auparavant 200 grenadiers de là. Vent S.-S.-V.

29. On détacha quelques chaloupes pour avoir des nouvelles de l'ennemi, mais quoiqu' ils approchèrent fort près de leur Brandwacht, ils ne pouvaient pas voir la flotte qui était à couvert. Vent S.-E.

30. Le général Keith fit construire une autre batterie de quatre pièces de canon à l'embouchure du port. V. S.

31. La batterie fut achevée, et les canons montés; aujourd'hui le reste du régiment des grenadiers arriva avec le colonel d'Åbo au nombre de 600 sur trois galiotes et quelques bateaux. Sur le soir on avertit du Brandwacht, qu'il paraissait une double chaloupe et deux chaloupes à une demi-lieue de là auxquelles les nôtres donnèrent aussitôt la chasse; mais les ayant poursuivi environ une lieue, ils virent une galère ennemie derrière une île et observèrent à une lieue plus loin plusieurs autres galères, sur quoi ils revinrent à leur poste. Vent S.

Juin.

1. Il fit un très grand brouillard, sur quoi on fit sortir plusieurs chaloupes à quelques versts à l'entour de la flotte, pour être aux écoutes; sur le midi une des chaloupes entendit le bruit de rames, et à son approche voyant que ce n'était qu'une seule chaloupe, elle lui donna la chasse, mais craignant à cause de

l'obscurité de la poursuivre trop loin, elle retourna à son poste. V. S.

2. Il arriva à notre Brandwacht une chaloupe suédoise avec une lettre du comte Gyllenberg pour leurs ministres du congrès à Âbo, laquelle y fut envoyée aussitôt. Vent V.-S.-V. et V.

3. On fit deux batteries sur une autre bouche du port, laquelle étant fort étroite, on fit tirer un retranchement le long du bord, capable de tenir 600 hommes, et comme nous avions vu depuis quelques jours plusieurs de leurs petits bâtiments qui voltigeaient à l'entour, dont quelques uns prennent la route de la mer et ne reviennent plus, on détacha le soir trois chaloupes par derrière les îles, pour tâcher de les intercepter, en cas qu'ils allassent à leur grande flotte, qui s'était postée à Hangöudd, pour empêcher le passage du feltmaréchal qui s'y trouvait avec toutes ses galères, et dont nous attendions la jonction avec toute impatience. Vent S.

4. Ayant été rapporté, que le réveil de l'ennemi avait été entendu ce matin au N.-W. au lieu qu'auparavant c'était au S.-W. le général Keith ordonna que six chaloupes et une kantchibasch, soutenues de quatre galères, sous les ordres de Kisarow, capitaine des galères, irait les reconnaître, et en même temps donner la chasse à quelques uns de leurs petits bâtiments, qui se tenaient à l'ancre à 3 quarts de lieues de nous pour nous observer. Les galères ne furent pas plutôt hors du port, que l'ennemi se retira, quatre bâtiments par un chemin et un seul par un autre, et un moment après parut une chaloupe qui avançait sur nous, portant pavillon blanc et appelant de tambour, laquelle étant

menée à la galère du capitaine, rendit deux lettres pour les ministres suédois à Åbo, que le capitaine envoya au général Keith, qui donna ordre de renvoyer l'officier suédois et de continuer à avancer jusqu'à ce qu'on eût vu l'ennemi. Vent variable de S.-E. au S.-V.

5. Kisarow, qui était revenu pendant la nuit rapporta, qu'à une petite lieue de nous il avait trouvé un endroit étroit, au milieu duquel il y avait une île; qu'au sud de l'île il avait vu une galère, une brigantine et une double chaloupe, et au nord de l'île une chaloupe, laquelle à son approche se retira, la galère et les autres bâtiments qui étaient avec elle au S.-V. et la chaloupe au N.-V.; qu'ayant passé ce détroit environ une demi-lieue, il avait trouvé la galère et les autres bâtiments dans un endroit étroit, soutenus de cinq galères, qui étaient à quelque distance d'elle, et qu'il supposait que le reste de la flotte était derrière une île à fort peu de distance de là, ayant vu beaucoup de fumée sur cette île; sur quoi, ayant été seulement commandé pour reconnaître l'ennemi, il n'avait pas osé s'engager parmi les îles, ne pouvant pas les reconnaître par ses chaloupes à cause de la galère qui se tenait en avant, et s'était retourné sans que l'ennemi fit aucun mouvement de le suivre. Aujourd'hui nous vîmes 6 galères, faisant route du nord au sud entre les îles, dont une se porta à environ une lieue de nous, où elle jeta l'ancre. Vent S.-S.-V.

6. Le général Keith ayant été informé qu'une galère suédoise et deux doubles chaloupes croisaient auprès de l'île de Varsala, ce qui nous ôtait la communication avec Biörneborg et l'Estbotnie, détacha deux galères et 16 barcs (?) pour leur donner la chasse, et en même temps

donna ordre cacheté au commandant, lequel il ne devait ouvrir qu'à Varsala, par lequel il lui était ordonné d'escorter deux galiotes qui devaient le joindre, jusqu'à Christina, ou même jusqu'à Wasa, s'il y avait quelques bâtiments ennemis dans ces mers.

Aujourd'hui nous entendîmes beaucoup de feu de mousqueterie dans la flotte ennemie, qui par sa régularité paraissait de l'infanterie, qui s'exerçait à notre exemple, ayant exercé ces trois jours passés nos soldats au feu. L'après-midi on entendit aussi quatre coups de canon et le soir la retraite à l'ordinnaire. V. S.-S.-V.

7. On entendit encore aujourd'hui le feu de mousqueterie de l'ennemi. Le soir les 3 chaloupes qui avaient été détachées le troisième jour du mois présent revinrent, sans avoir rien vu ni su de l'ennemi, quoiqu'elles eussent croisé tout ce temps-là sur la route de Hangöudd. Ce matin nous eûmes le vent S.-E. qui se mit après-midi au N.-N.-V. avec beaucoup de pluie.

8. Sur les dix heures du soir on avertit, que du haut du mât d'une de nos prames, on voyait deux bâtiments à trois mâts, qui avançaient à la voile, et que l'ennemi avait allumé plusieurs fanaux sur les îles. Vent S.-V.

9. Il faisait un grand brouillard le matin, lequel s'étant dissipé sur les huit heures, le général Keith fut à notre Brandwacht, d'où il vit 5 à 6 bâtiments à 3 mâts, 3 desquels paraissaient de 30 à 40 pièces de canon outre la prame le Hercule et beaucoup de galères, dont il ne pouvait pas compter le nombre; sur quoi il se retourna au plus vite à la flotte, et fit passer les galères dans l'ordre qu'il avait projeté pour soutenir une attaque,

et en même temps fit travailler à une batterie de 5 pièces de canon, pour mieux protéger l'embouchure du port, qui est à la gauche. L'ennemi resta toute la journée à l'ancre sans faire aucun mouvement, quoique le vent qui était au S. et un peu V. lui était assez favorable. Le soir le général Keith envoya un courrier au feltmaréchal, pour l'avertir de l'approche de l'ennemi.

10. La batterie commencée hier fut achevée, et on retira quelques petites pièces de canon de 3 livres qui étaient sur les autres batteries, pour en placer des pièces de 12 ℔. Le général Keith fit aussi boucher le passage à gauche par une chaîne de 3 câbles, qui le traversa, et fit passer les 6 pièces de canon de 3 ℔ sur le flanc de la chaîne pour empêcher l'abord. L'après-midi l'amiral suédois lui envoya un officier avec une lettre pour lui, et une pour les ministres suédois à Åbo. Vent V.-S.-V.

11. On eut nouvelles d'Åbo, que le feltmaréchal avait heureusement passé Hangöudd avec toute la flotte, où la flotte ennemie l'avait arrêté si longtemps ayant fait poster deux frégates dans le détroit même, par lequel nos galères devaient absolument passer, et par ce moyen lui avait bouché le chemin. Mais l'amiral comte Golowin, arrivant avec la flotte impériale, le feltmaréchal lui envoya ordre, d'attaquer la flotte ennemie, et de lui donner par là le moyen de passer avec ses galères, et l'amiral lui ayant demandé un renfort de 1000 hommes pour le service de la flotte, il les tira des galères et les lui envoya sur 15 kantchibaschs. L'ennemi les ayant vu sous voile en pleine mer, s'imagina que notre dessein était de vouloir joindre nos deux

flottes ensemble et de l'attaquer; il se préparait à nous recevoir, et fit signal aux deux frégates qui étaient postées dans le détroit de joindre leur flotte, ce qu'elles exécutèrent dans l'instant, mais le feltmaréchal qui se trouvait sur une hauteur pour observer les mouvements de l'ennemi, ne vit pas plutôt ces deux frégates partir, qu'il fit signal de partance: ce que l'ennemi ayant remarqué, et voyant la faute qu'il avait fait de retirer les deux frégates, crut la réparer, en les renvoyant, avec ordre de couper le chemin à notre arrière-garde; mais heureusement un brouillard extrêmement épais, tombait au point qu'on ne pouvait rien voir à la distance de 20 pas, ce qui les empêcha d'entrer dans le détroit, dont le passage est très-difficile, étant entouré de rochers de toutes côtés, et pour les éviter, il faut user bien de précaution, même dans la plus belle journée de l'armée. Ainsi le maréchal passa avec toute la flotte, sans aucune interruption. L'officier qui porta ces nouvelles au général Keith, l'assura qu'il devait être déjà à corps. Sur quoi il envoya d'abord un aide de camp, pour lui rapporter la situation de la flotte, et pour le féliciter en même temps sur son heureux passage. Un moment après son départ, nous vîmes l'ennemi qui tirait ses gros bâtiments en ligne, en avançant un peu sur nous, ce qu'il fit savoir au feltmaréchal par un autre aide de camp. Vent S. et V.

12. A trois heures du matin un officier arriva de la flotte du feltmaréchal avec la nouvelle qu'il était parti de Korpo, et sur les six heures on avertit le général Keith, que la tête de la flotte paraissait, sur quoi il s'en fut au devant de lui, et à 9 heures il entra dans le port de Sottunga, au bruit de canon de notre escadre.

L'ennemi ne fit aucun mouvement jusq'a 4 heures du soir, que nous le vîmes tout d'un coup lever l'ancre et se mettre à la voile. Sur quoi le général feltmaréchal ordonna au général Keith de passer avec son escadre et d'occuper l'endroit que l'ennemi venait de quitter. Il y arriva sur les huit heures, et vit l'ennemi à l'ancre à trois quarts de lieues de là, qui nous voyant avancer, leva encore l'ancre, et se retira. V. S.

MATÉRIAUX

POUR SERVIR À LA CONNAISSANCE

DES

CRÂNES DES PEUPLES FINNOIS.

Crânes lapons d'Enontekis, paroisse de Muonioniska, Gouvernement d'Uleåborg.

Par

Emil Hougberg.

Les dix crânes lapons ci-dessous décrits, ont été recueillis par M. Bäcklund dans un ancien cimetière, nommé Raunala, situé dans les montagnes de Kirkkotiera, dans le district d'Enontekis, paroisse de Muonioniska.

Ce cimetière est situé à environ 18 milles finnois (180 verstes) au nord du village de Muonioniska, et à $2^1/_2$ milles (25 verstes) au sud du Kilpisjärvi, lac d'où coule la rivière de Muonio. Ce cimetière paraît avoir été employé exclusivement par des Lapons jusqu'en 1789.

Actuellement l'endroit est couvert de bouleaux et ce n'est que par une dépression presque insensible de la surface du sol que l'on put découvrir les sépultures. Les tombes étaient orientées du nord-ouest au sud-est; les squelettes étaient à environ un mètre de profondeur, la tête au nord-ouest, et avaient été enveloppés de peaux de renne. Dans une des tombes, les os des bras et des jambes étaient sous le crâne, comme si le cadavre avait été enterré assis.

Registre descriptif.

N:o 1. Sexe incertain; âge mûr; dans le lambda un os vormien, grand, de 24 et 30 mm de longueur; glabelle 2, inion 0.

N:o 2. Homme; âge adulte; dans le lambda, un os wormien moyen; dans les deux branches de la suture lambdoïde, des os wormiens moyens; glabelle 1, inion 1.

N:o 3. Homme; vieillesse; les arcades alvéolaires, dans leur parties postérieures, atrophiées; glabelle 2, inion 2.

N:o 4. Homme; vieillesse; crâne défectueux et déformé; presque toutes les sutures soudées; les arcades alvéolaires des deux maxilles, dans leurs parties postérieures, atrophiées; inion 0.

N:o 5. Femme; âge adulte; dans l'angle entre la ptère, l'os pariétal et l'écaille du temporal, un os vormien moyen; glabelle 1, inion 1.

N:o 6. Homme; âge adulte; crâne défectueux; suture frontale complète; dans le ptérion, à gauche, un os vormien petit; la suture sagittale très-compliquée (N:o 5 d'apres Broca); l'écaille occipitale au-dessus de la ligne occipitale très saillante; glabelle 0. inion 1.

N:o 7. Femme; âge adulte; crâne défectueux; dans le ptérion, à gauche, un os vormien, moyen; dans les deux branches de la suture lambdoïde, beaucoup

d'os vormiens, moyens et petits; glabelle 1, inion 0, épine nasale 2.

N:o 8. Sexe incertain; âge adulte; crâne très défectueux, en morceaux, pas mesurable; dans la branche droite de la suture lambdoïde, des os vormiens, petits.

N:o 9. Femme; âge adulte; crâne déformé, en morceaux, pas mesurable; glabelle 0.

N:o 10 Crâne en morceaux, pas mesurable.

Crânes provenant d'Helsingfors, gouvernement de Nylande,

par

K. Hällstén.

Au commencement de 1879, on trouva, en pratiquant des fouilles pour les fondations de la Banque de Finlande sur la place de Narinck, huit squelettes humains enterrés en une rangée, près les uns des autres. Il n'y avait pas de traces de cercueils; l'absence de tout fragment métallique, et le fait que les têtes des squelettes étaient enveloppées de bandelettes d'écorce de bouleau, semblent indiquer qu'ils n'ont pas été enfermés dans des cercueils. Ces squelettes étaient pour la plupart en morceaux, mais rien n'indiquait que ces défectuosités aient pu provenir de violences subies de leur vivant.

Registre descriptif.

N:o 1. Sexe incertain; les dents de sagesse de la mandibule pas encore sorties de leurs alvéoles et la suture basilaire ouverte; dans l'angle entre le ptère, la portion écailleuse de l'os temporal et le pariétal, un os vormien, petit; glabelle 0, épine nasale 2, inion 1.

N:o 2. Homme; âge adulte, les dents très-usées, mais les sutures pas soudées; au lambda, trois os vormiens, moyens et un petit; glabelle 3, épine nasale 3, inion 1.

N:o 3. Homme; âge mûr; glabelle 2, épine nasale 2, inion 1.

N:o 4. Homme; âge mûr; la suture frontale, sagittale et lambdoïde presque tout-à-fait soudées; glabelle 2, épine nasale 2; inion 1.

N:o 5. Homme; âge mûr; crâne très lourd; suture métopique complète; entre la ptére et le pariétal, à droite, dans la suture ptéro-pariétale, un os vormien, moyen; dans les deux branches de la suture lambdoïde, quelques os vormiens; glabelle 2, épine nasale 2, inion 2.

N:o 6. Homme; crâne défectueux; les os de la face manquent; les dents de la mandibule très usées et les alvéoles des dents de sagesse atrophiées.

N:o 7 & 8. Crânes en morceaux, très défectueux et déformés, pas mesurables.

Crânes savolaksiens, provenant de la paroisse de Leppävirta, gouvernement de Kuopio.

Par

K. Hällstén.

Les collections de l'Université viennent de nouveau, par l'entremise de M. le Dr. Rahm, de s'enrichir de crânes de la province de Savolaks; ils ont été recueillis à Leppävirta, lieu d'où provenaient déjà les crânes savolaksiens précédemment décrits [1]). Ils sont au nombre de vingt-un, dont cinq ont été trouvés dans le vieux cimetière, déjà cité; les autres proviennent du cimetière actuel.

Ces crânes, comme les précédents de la même provenance, sont assez bien conservés, mais la mâchoire inférieure manque à presque tous.

---

[1]) Bidrag till Känned. af Finl. Nat. o. Folk, Häft 40. Helsingfors 1885. Dernier article.

Registre descriptif.

N:o 1. Homme; âge mûr; usure des dents N:o 1 à 2 d'après Broca; la suture ptéro-frontale des deux côtés soudée. Glabelle 0, inion 0, épine nasale 3.

N:o 2. Homme; vieillesse. Glabelle 1, inion 1.

N:o 3. Homme; âge mûr; les dents très usées, N:o 2 à 3. La suture entre le pariétal et la ptère, à gauche, de 8 mm. de longueur, à droite, de 11 mm. Glabelle 3, inion 2, épine nasale 2.

N:o 4. Femme; âge mûr. Glabelle 0 ou 1, inion 0, épine nasale 2.

N:o 5. Femme; vieillesse; dans la suture lambdoïde, à droite, près de l'astérion, un os vormien, grand, de 18 mm de diamètre. Glabelle 0, inion 1, épine nasale 2.

N:o 6. Sexe incertain; vieillesse; dans la suture lambdoïde, des os vormiens, moyens. Glabelle 1, inion 0.

N:o 7. Femme; âge mûr; sur la ligne médiane de la voûte palatine, une voussure (saillie médio-palatine). Dans la suture coronale, des deux côtés, des os vormiens, petits. Glabelle 2, inion 1, épine nasale 1.

N:o 8. Homme; âge mûr; dans la suture coronale, à gauche, des os vormiens, petits; dans la suture sagittale, près du lambda, un os vormien, grand. Glabelle 1, inion 1, épine nasale 2.

N:o 9. Sexe incertain; âge mûr; crâne défectueux. Glabelle 1, inion 1.

N:o 10. Sexe incertain; âge mûr; dans la suture lambdoïde à droite, quelques os vormiens, moyens et petits. Glabelle 1, inion 1, épine nasale 2.

N:o 11. Femme, jeunesse; les dents de sagesse sorties de leurs alvéoles, mais la suture basilaire pas encore fermée. Glabelle 0, inion 0.

N:o 12. Sexe incertain; âge adulte; crâne très défectueux, écaillé sur toute la surface extérieure, pas mesurable. La suture sagittale presque tout-à-fait soudée, toutes les autres ouvertes.

N:o 13. Sexe incertain; âge mûr; au ptérion, à gauche, un os vormien de 18 mm de longueur et de 8 mm de largeur; au lambda un os wormien, moyen. Glabelle 0, inion 0, épine nasale 2.

N:o 14. Sexe incertain; âge mûr; crâne défectueux. Glabelle 0, inion 0.

N:o 15. Sexe incertain; âge adulte; crâne très défectueux, pas mesurable.

N:o 16. Sexe incertain; première enfance; crâne défectueux; suture métopique incomplète, à la bosse nasale. Glabelle 0, inion 0, épine nasale 2.

N:o 17. Sexe incertain; âge adulte; crâne défectueux; la suture basilaire ouverte; suture métopique complète. Glabelle 0, inion 0.

N:o 18. Sexe incertain; âge mûr; crâne défectueux. Glabelle 0, inion 0, épine nasale 1.

N:o 19. Sexe incertain; âge adulte; crâne défectueux; les os de la face à droite manquent; le ptérion, à droite, de 9 mm de longueur; dans le lambda, un os triangulaire, symétrique, dont les côtés ont des longueurs de 39, 39 et la base de 50 mm; c'est presque un épactal. Glabelle 0, inion 0.

N:o 20. Homme; âge mûr; les os de la face, à droite, défectueux. Glabelle 0.

N:o 21. Sexe incertain; âge adulte; crâne défectueux, écaillé sur presque toute la surface; dans le lambda, un os vormien, moyen, et dans les deux branches de la suture lambdoïde, beaucoup d'os vormiens, moyens et petits. Glabelle 0, inion 0.

Crânes touvés en Carélie, dans la paroisse de Lappvesi, gouvernement de Wiborg.

Par

K. Hällstén.

Dans le voisinage de la ville de Willmanstrand, des travaux de terrassement amenèrent, dans l'automne de 1884, la découverte d'un ancien lieu de sépulture, complètement tombé dans l'oubli et qu'on juge avoir servi de cimetière à la ville de Willmanstrand et à la paroisse de Lappvesi. Les mieux conservés des crânes qu'on y trouva furent recueillis, au nombre de 24, par M. le docteur Hj. Ilmoni et envoyés à l'Université pour y prendre place dans ses collections. On trouva en même temps en cet endroit deux boulets de canon en fer, ce qui pourrait faire croire d'abord que ces crânes sont ceux de guerriers tombés dans quelqu'un des combats livrés dans ces environs. Mais comme le quart de ceux qu'on nous a envoyés sont des crânes de femme, nous considérons comme probable qu'il ne s'agit que d'un cimetière ordinaire.

Comme on le voit par le registre, on n'a pu recueillir et mesurer que sept mâchoires inférieures.

Registre descriptif.

N:o 1. Homme; vieillesse; les sutures presque partout soudées. Les deux crêtes temporales, en descendant sur les côtés du frontal, divergent un peu, au lieu de converger; la position de la ligne sus-orbitaire et de l'ophryon a été par suite déterminée à l'aide de la position de la face supérieure de la voûte orbitaire. Glabelle 1, inion 1, épine nasale 0.

N:o 2. Homme; âge adulte ou mûr. La suture ptéro-pariétale, à droite, de 9 mm de longueur, à gauche de 13. Glabelle 1, inion 1.

N:o 3. Homme; jeunesse. Au ptérion, à gauche, un os vormien, triangulaire, petit, à droite un os vormien, grand, qui sépare la ptère tout-à-fait du pariétal. Aux os pariétaux et à l'occipital couleur de bronze. Glabelle 1, inion 1.

N:o 4. Homme; âge adulte; au bord temporal du jugal, de chaque côté, une courbure extraordinaire. Glabelle 2, inion 1, épine nasale 2.

N:o 5. Femme; vieillesse. Glabelle 1, inion 1.

N:o 6. Sexe incertain; vieillesse. Dans les sutures lambdoïdes, des deux côtés, des os vormiens, moyens. Glabelle 1, inion 1, épine nasale 2.

N:o 7. Femme; vieillesse. Dans la suture ptéro-pariétale, à gauche, un os vormien, moyen. Glabelle 0, inion 0.

N:o 8. Femme; vieillesse. Au ptérion, un os vormien, grand à gauche, petit à droite. Glabelle 0, inion 0.

N:o 9. Homme; âge adulte. Au lambda, un os vormien ovale, grand, de 42 et 30 mm pour le plus grand diamètre en longueur et en largeur. Glabelle 2, inion 0, épine nasale 2.

N:o 10. Femme; vieillesse. Le ptérion, des deux côtés, retourné, en K. Dans le voisinage de la suture coronale, des deux côtés, couleur de bronze. Au lambda un os vormien, moyen. Glabelle 0, inion 0, épine nasale 2.

N:o 11. Homme; âge mûr. Suture métopique complète; au ptérion, à gauche, un os vormien, moyen; dans les deux branches de la suture lambdoïde et au lambda, beaucoup d'os vormiens, grands, moyens et petits. Glabelle 0, inion 1.

N:o 12. Sexe incertain; âge mûr ou plutôt vieillesse. Au stéphanion, à droite, un os vormien, moyen; à la suture écailleuse, des deux côtés, quelques os vormiens, petits; au lambda et aux deux branches de la suture lambdoïde, beaucoup d'os vormiens, grands, moyens et petits; équilibre postérieur mastoïdien. Glabelle 1, inion 1.

N:o 13. Homme; âge adulte. Au ptérion, à droite, un os vormien, moyen. Glabelle 1, inion 0, épine nasale 2.

N:o 14. Femme; âge mûr. Dans le voisinage de la suture coronale, deux taches avec couleur de bronze; dans la suture lambdoïde, à droite, près du lambda, quelques os vormiens, moyens. Glabelle 0, inion 0.

N:o 15. Homme; jeunesse. Crâne défectueux. Glabelle 2, inion 0.

Grânes trouvés en Carélie dans les paroisses de Hiitola et de Räisälä, gouvernement de Wiborg.

Par

K. Hällstén.

Les seize crânes décrits ci-dessous ont été recueillis l'été dernier (1885) par l'expédition envoyée dans la Finlande orientale par le corps des étudiants pour des recherches ethnographiques. L'un de ces crânes, le n:o 16, vient de Räisälä, les autres sont tous de Hiitola. Ils ont été trouvés avec d'autres ossements dans d'anciemes sépultures de famille, depuis longtemps abandonnées. Le D:r Edv. Weyman a décrit il y a quelques années ces sépultures dites „de famille" *). Les propriétés dont dépendaient autrefois les sépultures dont il est ici question ont été exactement notées par l'expédition. Ainsi les crânes 1 et 3 proviennent du tombeau de famille de Kopsala, le n:o 2 de Nehvola, les 4, 5, et 15 de Hannola, les 6 et 7 de Mustala-Pajamäki, le 8 de Kilpola-Kauppilanmäki-Koivumäki, le N:o 9 de Kilpola-Savolaisenmäki, les 10 et 11 de Tenhola, le N:o 12 de Tiurala, le 13 de Haapalahti-Omenanmäki, et le 14 de Päijälä.

*) 1. *Edv. Weymarn* Crânes trouvés en Carélie, dans la paroisse de Ruokalaks; Bidr. till Känned. af Finl. Nat. o. Folk, Häft 35, Helsingfors 1881, page 99.

Registre descriptif.

N:o 1. Homme; âge adulte; les dents usées, N:o 2 d'après Broca, mais les sutures pas soudées; dans les deux branches de la suture lambdoïde des os vormiens, moyens. Le glabelle divisé en deux (suture métopique incomplète). Glabelle 1, inion 0 ou 1.

N:o 2. Homme; âge mûr. Crâne platycéphale, défectueux, les os de la face manquent presque tout-à-fait; dans la branche gauche de la suture lambdoïde, un os vormien, moyen N:o 3 d'après Broca; glabelle 2, inion 0.

N:o 3. Femme; âge adulte; l'occipital tout-à-fait détaché; glabelle 0, inion 0.

N:o 4. Femme; âge adulte; glabelle 1, inion 0.

N:o 5. Femme; âge mûr; glabelle 0, inion 0.

N:o 6. Sexe incertain. Crâne défectueux et déformé; la suture basilaire ouverte; l'usure des dents N:o 1 et 2, mais les dents de sagesse pas sorties de leurs alvéoles; suture métopique complète, dans la partie supérieure très dentelée, N:o 4; dans le lambda et les deux branches de la suture lamdoïde, beaucoup d'os vormiens, petits moyens et grands. Inion 0.

N:o 7. Sexe incertain; âge mûr ou vieillesse. Crâne déformé. Inion 0.

N:o 8. Sexe incertain; âge adulte. Crâne déformé; dans

ETT KALEVALA-ORD.

AF

A. BERNER.

ETT KALEVALA-ORD.

AF

A. BERNER.

Då Wäinämöinen begaf sig på giljarefärd till Pohjola heter det om honom i Kalevalas 6:te runo vv. 5 och 6:

Otti olkisen orihin,
Hernevartisen hevosen,

på hvars rygg han sedan färdades icke allenast längs Kalevalas moar, utan äfven öfver det öppna hafvet och de vida fjärdarna. Och lika beskaffad beskrifves den häst ha varit, som samme heros enligt Kalevalas första upplaga (1:sta runon vv. 117 och 118) dagen efter sin födsel smidde sig.

Då *olkinen* och *hernevartinen* i detta sammanhang icke kunna ha några af deras allmännare betydelser, har denna beskrifning på Wäinämöinens springare förorsakat öfversättare och tolkare af Kalevala-sångerna ett icke så litet bryderi. En del af dem har, synbarligen vid tanken på färden öfver böljorna, ansett, att dessa bestämningar antyda hästens lätthet. Så återgifver *Le Duc* ifrågavarande beskrifning i sin på prosa gjorda öfversättning af Kalevalas första upplaga (öfversättningen af andra upplagan har jag icke varit i tillfälle att se) med: „un coursier léger comme la paille, un coursier svelte comme la tige du pois de senteur“ (!), och *Schiefner* öfversätter:

Nahm sein Ross, das strohhalmleichte,
Dies sein erbsenstengelgleiches.

Så väl Le Duc som Schiefner stöda sig härvid tydligen på *Castrén,* som i företalet till sin Kalevala-öfversättning (pag.

VI) gifver uttryck åt en sådan uppfattning, ehuru hans egen öfversättning:

Smidde sig en halmlik fåle,
Häst som liknar ärtens stängel,

antyder den åsigt, att beskrifningen hänför sig till hästens yttre skepnad. — Andra åter, bland dem *Collan,* som återgifver dessa verser med:

Tar en fåle, gul som halmen,
Tar sin ridhingst, ärtskaftfärgad,

och efter honom *Paul,* öfversättande:

Nahm sein erbsenfarbenes Füllen,
Seinen Renner, so gelb wie Stroh,

ha antagit att ifrågavarande attribut utmärka färgen på springaren *), dervid man då vid *hernevartinen* sannolikt hade att tänka sig ett redan öfvermoget ärtris, och sålunda båda dessa bestämningar såsom fullkomliga synonymer. — I ungaren *Barnas* öfversättning:

Vevé szalmás paripáját,
Babos-lábú derék lovát

återgifvas ifrågavarande ord med *szalmás* (= „mit Stroh pestreut") och *babos-lábú,* hvilket senare här närmast torde motsvara: den med apelkastade ben försedda. — Och slutligen ha dessa ord någon gång förklarats, i öfverensstämmelse med Castréns nyss anförda öfversättning, utgöra en bild för hästens gestalt, dess smärta former.

---

*) Det har uppgifvits, att *Lönnrot* varit af denna åsigt, och att han dertill föranledts af en tolkning, som någon runosångare gifvit dessa verser. Också har Lönnrot i sitt Finskt-svenska lexikon under ordet *hernevartinen* upptagit betydelsen „ärtrisfärgad" och omedelbart derpå anfört: *h. hevonen.* Bland betydelser för *olkinen* har detta lexikon äfven den af „halmfärgad", men uppgifver intet talesätt, der ordet kunde ha denna bemärkelse. Om man afser från ifrågavarande vers i Kalevala, torde det väl äfven vara omöjligt att i språket finna ett uttryck, som kunde gifva någon anledning till en sådan uppfattning.

Ingen af dessa sig emellan så olika tolkningar kan dock anses tillfredsställande. Le Ducs och Schiefners öfversättningar behandla Kalevalas text alltför fritt, deras tolkning är sökt. Om runosångarene genom *olkinen* och *hernevartinen* velat åskådliggöra hästens lätthet, så hade i dikten äfven måstat ingå något ord, som antydt detta. Såsom orden nu stå, kunna de icke utan vidare få denna betydelse. Dertill saknar enligt den i Kalevala-sångerna rådande uppfattning den genom en sådan tolkning springaren tilldelade egenskapen allt värde såsom förklaring för Wäinämöinens ridt öfver hafvet. Ty runosångarene, uppammade under inflytande af magins verldsåskådning, voro ingalunda nödgade att frånsäga hästen ponderabilitet, för att inse att denne kunde ila öfver böljorna utan att dess hofvar dervid fuktades. — Hvad sedan beträffar den åsigten att dessa attribut innebära en färgbestämning, så må deremot anmärkas, att icke fornsångerna, lika litet som några andra vittnesbörd, veta förmäla att isabellfärgen i fråga om hästar eller andra föremål hos fornfinnarne stått i anseende. Visst är åtminstone, att hos allmogen i sydöstra Finland de ljusa färgerna för hästar ännu i denna dag icke äro några favoritfärger, utan tvärtom föremål för ringaktning *). Deremot äro hos denna allmoge likasom i Kalevala-sångerna bruna och svarta hästar väl ansedda. Och synes en ljusare teckning hos en sådan mörk höja dess anseende, i hvilket afseende här må erinras om de i fornsångerna förekommande: *laukki*, *liinaharja*, *sukkajalka* o. d. Men dertill lider denna tolkning af samma stora fel som föregående: att hos runosångarene förutsätta en licentia poëtica, så afvikande från det vanliga språkbruket, att Kalevala-sångerna icke

*) Så t. ex. i ordspråket: mies rukka, valkea hevonen.

torde lemna något exempel derpå. De af Lönnrot kallade adjektiva relativa på *-inen* kunna nemligen icke få betydelsen af färgbestämning i den mening, att ett sådant adjektiv utan vidare komme att angifva den färg, som det föremål eger, hvars benämning utgör stamordet till det härledda adjektivet. Lika litet derföre som *heinänen* kan betyda: gräsfärgad och *hiirinen:* mössfärgad, betyder *olkinen:* halmfärgad, gul. — Då Barnas uppfattning här utan vidare kan förbigås, återstår slutligen att nämna om den förklaringen, att runosångarene genom ifrågavarande bestämningar sökt gifva en bild af hästens skapnad. Denna tolkning — som i förbigående sagt kunde lemna ett ypperligt bevis för den finska folkdiktens på vissa håll till ett axiom blifna „formlöshet“ — visar sig icke heller hållbar. Det förefaller redan högeligen betänkligt att antaga, att dessa sångare icke hittat på någon bättre bild för gestalten på en stolt springare än små föremål ur växtriket. Men det är alldeles omöjligt att tänka sig, att desse framstält den kraftfulla Wäinämöinen ridande på en häst, som såg ut som ett halmstrå eller en ärtstängel, såvida de icke önskat ställa sin nationalhjelte i ohjelpligt löjlig dager, till hvilket antagande dikten naturligtvis ej lemnar någon anledning.

Om sålunda ingen af dessa olika tolkningar kan anses ha löst frågan, lemna deremot talesätt i folkspråket och ett af våra finska ordspråk nyckeln till en fullkomligt osökt förklaring af hvad *olkinen* och *hernevartinen* på anfördt ställe betyda. Härvid må först anmärkas, att den senare bestämningen synes vara den, hvarpå vigten hufvudsakligen här ligger, äfvensom att *olkinen* närmast torde ha allitteration och parallelism att tacka för sin förekomst här. Till stöd för en sådan förmodan kan anföras: i samma 6:te runo omtalas huru Wäinämöinen, sedan Joukahainen skjutit hans springare:

Käsin kääntyi lainehesen,
Kourin kuohu'un kohahti,
Selästä *sinisen hirven,*
Hernevartisen hevosen.

Versen „selästä sinisen hirven“ — ehuru förekommande såväl i första upplagan af Kalevala som i flere varianter — har uppenbart ingen gemenskap med skildringen af Wäinämöinens häst, utan har den inkommit från någon, för denna skildring ursprungligen fremmande sång. Om man på denna grund frånser från densamma, qvarstår sålunda den senare versen med *hernevartinen* såsom den ursprungliga. Häremot kunde väl invändas, att Lönnrot för den förkortade upplagan af Kalevala begagnat en icke ensamstående variant, som har:

Otti olkisen orihin,
Hiirenkarvaisen hevosen.

Men denna sammanställning, som i sin orimlighet trotsar hvarje försök till en förnuftig förklaring, visar att *hiirenkarvainen* för sin dervaro har att tacka missuppfattning och förvrängning af någon sämre sångare. Det ord, som förvrängts, är tydligen *hernevartinen.* Att en sådan förvrängning jemförelsevis lätt kunnat gå för sig, förklaras deraf, att *hiirenkarvainen* förekommer i annat sammanhang i varianter, som äro mycket nära beslägtade med dem, hvilka legat till grund för 1:sta runan i första upplagan af Kalevala. Så heter det i en sång, som af mig upptecknats i den rysk-karelska byn Jyväälahti, belägen nordost om Wuokkiniemi:

Tako rautasen orosen,
Hiirenkarvasen heposen.

Denna sammanställning, deri *hiirenkarvainen* har en naturlig förklaring i det föregående *rautanen,* har antagligen förskaffat ordet ett, om ock sentida, inträde i runospråket,

Ty också sist nämnda verser i denna och dermed beslägtade varianter bära tydliga spår af sin uppkomst under en senare tid, då en nyktrare verldsuppfattning än den, hvarunder de ursprungliga Kalevala-sångerna sågo dagen, fordrade att vid hästens smidande äfven det material borde användas, som vanligen utgör föremålet för smedens verksamhet.

För antagandet af *hernevartinen* som hufvudbestämning talar i någon mån äfven den omständigheten att varianter, om också mycket sparsamt, förekomma, som ha utbytt *olkinen* såsom attribut till *ori* mot *oinuo* *).

Hvad betyder då *hernevartinen* i detta sammanhang? Det antyddes redan, att härmed analoga talesätt finnas i språket. Så är man i södra Karelen i tillfälle att höra *kauranen hevonen,* hvilket användes i betydelsen af: en med hafre utfodrad häst, särskildt då hästens uthållighet skall framhållas, såsom i försäkran: „se on kauranen hevonen, se ei väsy". Och i ordspråket: „*Heinänen* hevonen, *olkinen* härkä" beteckna *heinänen* och *olkinen* födoämnet för hästen och oxen **). I analogi härmed betyder *hernevartinen hevonen* sålunda: en med ärtskaft utfodrad häst, och då ärtskaft enligt folktron är ett synnerligen kraftigt kreatursfoder: en stark, uthållig häst, en sådan det egnar och anstår forndiktens väldiga heros att färdas med.

*) Ambu oinuon orihin,
Hernevartisen hebosen.
För meddelandet af denna variant står jag i tacksamhet till mag. A. A. Borenius.

**) Se *Ahlqvist*, Valittuja Suomen kansan Sananlaskuja, pag. 112 och *Lönnrot*, Finskt-svenskt lexikon under ordet *olkinen*.

Anteckningar

gjorda under en

Antiqvarisk forskningsresa

sommaren 1876

i

Östra Nyland

af

Reinhold Hausen.

FÖRORD.

Efterföljande anteckningar, frukten af en för mer än tio år sedan på nyländska studentafdelningens bekostnad företagen resa i Östra Nyland, äro att betraktas som en fortsättning till ett af förf. tidigare utgifvet häfte behandlande de kyrkliga fornminnena i vestra delen af detta landskap. På några få undantag när hafva samtliga Nylands kyrkor blifvit i dessa samlingar uppmärksammade. Af de inom detta område belägna hvilken förf. ej varit i tillfälle att besöka, har åtminstone Tenala kyrka — den enda af dessa som i anseende till sin byggnad och rikedom på fornminnen eger ett större intresse — blifvit af annan person (artisten G. Berndtsson) i bild och ord beskrifven, (manuskr. i nyl. stud. afd:s arkiv).

Vid utgifvandet af föreliggande arbete har förf. haft oturen att genom en brand som helt och hållet förstörde den anstalt åt hvilken reproduktionen af hithörande plancher var anförtrodd, förlora samtliga originalafbildningar. Lyckligtvis blefvo stenarne, å hvilka den lithografiska teckningen i det närmaste, men ej fullständigt, var slutförd, räddade och med ledning af bevarade duplett fotografier och konceptritningar har det varit möjligt att å annan anstalt slutföra arbetet. Ett par plancher hafva dock på intet sätt kunnat ersättas (med mindre än genom ett nytt besök på resp. orter) och detta förklarar ofullständigheten af den å pl. X fig. 38 meddelade teckningen.

För benäget meddelade upplysningar är förf. särskildt förbunden frih. V. M. von Born äfvensom pastor A. Lindgren i Mörskom.

Helsingfors den 10 Januari 1887.

R. H.

Askola kapellkyrka.

Denna kyrka är uppförd af trä mellan åren 1797—99. Dess grundplan bildar ett likarmadt kors med en längd af 135 och bredd af 33 fot å hvartdera skeppet. Templet har tre ingångar, i gafvelväggarna af norra, södra och vestra korsarmarne, samt upplyses af aderton stora fönster förutom af några mindre ofvanför läktarne.

På altaret står en större altarprydnad arbetad i 1600 talets vanliga stil. Den utgöres af tvänne mellan kolonner infattade, öfver hvarann ställda taflor, af hvilka den nedra och större framställer Kristus i örtagården, den öfra himmelsfärden. Det hela slutar öfverst med ett krucifix. — Undertill läses följande:

Med Herr Majoren och Riddaren Wälborne
Wentzel Fredric Rotkirchs[1] *påkostnad är denna*
Tafla om målad År 1803.
AF, IOH: PET: KIHLMARCKs.

På korväggen hänga två mindre taflor, den ena föreställande nattvarden, den andra Kristi nedtagning från korset. — Samtliga taflorna sakna konstvärde.

[1] Född på Stensböle i Borgå socken 1727 $\frac{8}{8}$, död dersammastädes 1814 $\frac{7}{7}$. Deltog i 1741—43 årens finska krig äfvensom i Pommerska fälttåget. Gift 1770 med *Christina Lagerhjelm* (f. 1741, d. 1810). Anrep, Adl. ätten Rotkirch, n:o 175, tab. 34.

Predikstolen är likaledes af den vanliga antika formen från 1600 talet och prydd med i trä skurna bilder af Kristus och fem apostlar. Den uppbars i gamla kyrkan (som äfven var af trä och stod der n. v. materialbodan har sin plats på kyrkogården) af en träbild, som nu ligger i klockstapeln. Detta af furu ytterst groft tillhuggna belåte framställer en vid knäna afskuren man med mustascher, stora utstående ögon och knottrigt hår samt iklädd en lång, kring halsen urringad drägt, hvilken om lifvet sammanhålles af ett bälte, hvarvid framtill och något på venstra sidan en liten väska är fästad. Axlarna äro uppdragna, högra handen lagd frampå bältet och den venstra deröfver på bröstet [1]. Bildens höjd 3,8 fot.

I sakristian anträffades en gammal katholsk, antagligen af moderkyrkan skänkt eller från annan församling inköpt messhake af blått, blommigt sammet [2]. På ryggen är ett stickadt kors med derå broderade helgonfigurer: å stammen af korset står öfverst, på en halfmåne, jungfru Maria [3] med barnet på vensta armen och en spira i högra handen, derunder ett qvinligt helgon med etts värd (Catharina af Alex.?) samt nederst ett likaledes qvinligt helgon med en kalk i handen (Barbara?) — de två sistnämda qvinnofigurerna under baldakiner och på rutiga mattor eller mosaik-golf; på korsets tvärarmar två halffigurer, den ena föreställande en engel med språkband, den andra ett helgon läsande i en bok.

---

[1] Det hela gör intryck af en man ansatt af svåra magplågor.

[2] Finnes numera bland universitetets historisk-etnografiska samlingar.

[3] Auf der Mondsichel stehend als Virgo purissima, „Gottes Magd". Otte, Handbuch der kirchlichen Kunst-archäologie des deutschen Mittelalters. Leipzig 1868, p. 940.

Messhaken, som äfven på framstycket har ett kors, af gult, blommigt sidentyg, är mycket medfaren och urblekt.

I sakristian fans jämväl ett på pergament affattadt sköldebref[1] utfärdadt af dr. Kristina i Stockholm den 3 Augusti 1653 för „wår troo tiänare och capiten för ett tyskt compagnie footfolck så ock ingenieur widh staten, guarnisonen och fästningarne uthi hertigdömet Brehmen, Oss elskeligh, ehrlig och manhaftigh *Johan Gorries*“[2]. Med denna nådebevisning vardt han hugnad för det han „ifrån sin ungdomb dygdh och ähra eftertrachtat, och, till at låte den så mycket mehre komma i dagzliuset, först slaget sin hugh och sinne till studier, lagt derj gode fundamenta, och giordt sköne progresser, och sedan för een rumbligh tijdh begifuet sigh vnder Wår och chronones militie och krigzwäsende i Tysklandh, giordt derwidh gode, nyttige och oförtrutne tienster, och uthj alle anpræsenterade occasioner förhollet sigh troligen och wäl, som een rättskaffens soldat ägnar och bör, inkombne recommendationer och witnesbörder om sådant hans gode förhållande betyga, och hans till oss och chronan dragande vnderdånige devotion och skyldigheet hafuer warit eenliget; eftersom han och föruthan thette hafuer förwärfuat sigh godh förfarenheet uthj jngenieurkonsten, och icke mindre widh Wår armee dersammastädes förrättat huad honom deruthinnan hafuer warit committerat, medh dexteritet, flijt och ofötrutet arbete, ähn sedan widh

[1] Numera föräradt till statsarkivet.

[2] Gorries von Gorgas var generalqvartermästare under Carl X:s danska krig. Hans fader skall hafva varit kapten i dansk tjenst, men sedermera af Carl XI blifvit antagen att å kort affatta de norska passen. Johan Gorries sonson var furir vid Nylands dragoner. Schlegel & Klingspor, Den med sköldebref förlänade men ej å riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor; adl. ätten Gorries von Gorgas.

Wår Brehmiske stat, fästningar och guarnisoner, och, till ett märckeliget prob deraf, giordt och bracht till perfection een nätt och wäl elaboreradt landtcharta öfuer bägge hertigdömen Brehmen och Vehrden.“

Sköldemärket, hvilket burits redan af hans förfäder, finnes i brefvet med färger utfördt (Pl. IV bild 14) och sålunda beskrifvet: „*Een fördeelt sköldh, huilckens högre deel är guhl; deruthj finnes een half suart fleckt örn; och den wänstre huijt, uthj huilcken står een grön lindh, medh een gyldene chrono nidh widh sin root. Ofvan opå skölden een öpen tornerehielm; täcket och crantzen medh guhlt, huitt, grönt och suart fördeelte; öfuan opå hielmen een gyldene chrona uthur huilcken opstår een grön lindh, emellan tuenne örnewingar.*“

Vid brefvet är fäst en rund masurdosa, inneslutande ett rödt vaxaftryck af rikssigillet; plakatet är undertecknadt af Kristina.

I klockstapeln hänga tvänne klockor, af hvilka den större bär denna påskrift, å ena sidan:

TULKAT HERRAN CANSA IA
CUULKAT HERRAN SANOIA

samt å andra sidan:

ASKOLAN KIRKON KELLO VALETTU
VUONNA 1753 DUOMIO PROVASTIN
GABRIELL FORTELIUXEN IA SEURACUN
NAN CUSTANUXELLA.

Å den mindre klockan läses öfverst:

GUDS NAMP[N] TILL ÄHRA OCH ASCULA CAPEL TILL PRIDNAT ÄHR DENNE KLOCK̄A GUTE[N].

samt nedtill:

GLORIA IN EXCELSIS DEO ME FECIT HOLMIÆ GERHARDT MEYER ANNO 1704.

Vidkommande kyrkoarkivet, så begynner såväl kyrkoboken som boken öfver födda och döda med år 1740.

Mäntsälä kyrka.

Nybygd, af tegel, med torn i vester; invigd 1 advent 1866. Altartaflan, målad af artisten Reinhold, framställer Kristus i krubban. I kyrkans kassahvalf förvaras följande fyra vapensköldar:

1) ätten *Thewitz'*, med påskrift[1]:

KONGL : MAYST : TROO : TIENARE : OCH WÆL BESTELTER : ÖFWERST : LEVTNANT : TIL : HÆST : OFVER : DE[N] : SVENSKA : OCH : FINSKA : ADELSFANAN : OCH : VNDER HER : BARON : OCH : ÖFVERSTENS : MORTEN : LINDHIELMZ : REGEMENTE : DEN · HÖGWÆLBORNE : HER : IOHAN : THEVIS[2] : HERRE : TIL · NÆS · OCH SOLLIHGE : AFSO MNADE : IHERRANOM : DEN : 8 SEPT . A° 1691 : OCH . BLEF : BEGRAFVEN . I . MÆNSÆLE : KYRCKIA D 7 APRILIS : A° 1695

2) *Vietinghoffs*, hvarunder läses:

KONL : MAYST : TRO : TIENARE : OCH · LEVTNANT : VNDER : CAWALLERY : VNDER :

---

[1] Det inom [ ] stälda är tillsatt efter „Presterskapets redogörelser om forntida minnesmärken i Finlands kyrkor, samlade af A. A. von Stjerman samt (i Finska vetenskaps societetens „Bidrag" 38 h.) utgifna af R. Hausen", sid. 204—205.

[2] Härstammade från Livland; adlad 1674 ♆; gift med *Ebba Catharina Falkengren*, som var född på 1630 talet, men hvars dödsår är obekant. Anrep, adl. ätten Thewitz n:o 856.

WELBORNE : HER : ÖFWERSTENS : BYTBERŸS
REGEMENTE : DEN : EDLE : OCH WELBORNE
HER : EWOLT : GUSTAF : WON : WITTING
HOF[1] : BLEF : BEGRAFWEN : i MENSELA : KYR
KIA : ANNO : [16]74 : DEN : 10 IANVARŸ

3) *Nassokins*, med underskrift:

Hans Kongl : Maÿ:tz wår allernådigaste Konnunges och Herres trotienare och wälbestelte Rÿttmestare öffuer eet Compagnij Cauallerij den Edle och Wälb : H: PETTER NASAKEN till Mensela och N[ickby][2] afsomnade i Herranom Anno 1679 och bleff begra[fven d. 1] Janua rij Anno 1680 gudh honom medh alla Christrogna een frögdeful upståndelse förläne.[3]

4) *Möllersvärds*, med påskrift:

Hans Kongl Maij:tz wår allernådigaste konnunges och Herres trotienare och [v]älbestelte Fendrik öffuer eett Compagnij

---

[1] Förnamnet Evolt antyder att han tillhörde stamhuset *Persigel* af den i Livland bosatta ätten, inom hvilken gren detta namn var förherrskande. Måhända var han en son till den Evold Vietinghoff som 1648 förvärfvade Fossenberg. — Ofvan anförda vapen visar den olikhet mot den introducerade ättens, att balken är belagd med 3 kulor i st. f. musslor. Denna afvikelse iakttages äfven på de äldre sigillen. (Benäget meddeladt af numera aflidne arkivarien C. Russwurm i Reval).

[2] „och Nickby" saknas i presterskapets förenämda redogörelser.

[3] Skref sig äfven till Gammelgård i Borgå socken; erhöll 1668 introduktion å riddarh.; blef s. å. af Åbo hofrätt dömd till 700 dalers böter (af konungen lindrade till 100) för det han år 1666 skällsordat, slagit och fängslat sin oäkte broder, korporalen Göran Persson, att denne deraf inom året dog. Gift med *Anna Henriksdotter Henningshusen*. Anrep, adl. ätten Nassokin n:o 740, tab. 13.

Infanterij den edle och welb. [herr Anders Möllersvärd[1]*] till [Korfwen]taka och Lindenho[f hwilcken] afsomnade i Herranom anno 1675 och bleff begraffuen den 14 Januarij Anno 16[80. Gud] honom medh alla Christrogna een frogdefull uppstandelse förlane(!).*

I sakristian står ett krucifix, 3,4 fot högt: Kristus död, med armarne nästan rakt utsträckta, de böjda knäna riktade framåt och fötterne korslagda; det något nedlutade hufvudet törnekrönt, pannan blodig och på kroppens högra sida ett gapande sår, från hvilket blod neddroppar. Skynket om midjan utan knut och med, på högra sidan, slätt nedhängande ändar. Korset svart med spår af afhuggna grenar; på korsarmarnes ändor fyrbladiga taflor, ämnade att innehålla sinnebilder af evangelisterne.

På samma ställe finnes äfven en annan kristusbild, 3 fot hög, stående under en baldakin. Kristus framställes här lefvande, med törnekrona på hufvudet och sår på händer och fötter; armarne äro upphöjda och tryckta till kroppens sidor, händerna uppräckta. Skynket om midjan utan knut, förgyldt och med kort ända nedhängande på högra sidan. Hela kroppen jämte ansigtet blodbestänkt, hvarvid dropparne städse förekomma tre och tre tillsamman. Bakom hufvudet på bakstycket en gloria.

I tornet hänga trenne klockor, af hvilka den största är helt ny och gjuten i Stockholm 1873. — På den till storleken mellersta klockan finnas initialerne

[1] Gift med *Anna Margareta Nassokin* (dotter af Peter Nassokin, † 1679, och Anna Henningshusen); lefde enka ännu 1697. Deras son, ryttmästaren Carl Henrik Möllersvärd var gift med Maria Thewitz, dotter af den ofvannämde Johan Thewitz, † 1691, och Eba Falkengren. Anrep, adl. ätten Möller eller Möllersvärd n:o 645, tab. 2 o. 3.

B M S K ·
Z H S ·
samt årtalet ANNO 1643.

På den minsta klockan läses öfverst:

GLORIA · IN · EXELSIS · DEO ·

samt nederst:

IVRGEN . PVTENSON · ME FECIT · ANNO · 1648 ·

Bland kyrkans silfver finnas tvänne kalkar (af enkel form), som genom sina inskrifter ådraga sig intresse. På foten af den större kalken äro följande namn inristade:

H. Carll Hinrich Wrede[1] *F. Märtha Fleming Anno 1655*
Friherre till
Elimä

Paténen bär samma inskrift.

På den mindre kalken läses:

Johannes: G. Nappenius[2]*: Maria Jacobs Dotter Jnsulana Narua A° 1691*

På paténen ses ett s. k. signaculum, ett malteserkors inom en ring.

De äldsta handlingarne i kyrkoarkivet äro:

---

[1] Deltog i 30 åriga kriget; assessor i Svea hofrätt; 1653 utnämd till landshöfding i Åbo län, men tillträdde aldrig ämbetet. † 1655 $\frac{8}{11}$. Gift 1635 med Märtha Fleming, dotter af viceamiralen och landshöfdingen Henrik Fleming († 1650 och begrafven i Wirmo kyrka, der ett dyrbart monument är uppsatt) samt Ebba Bååt. Märtha Fleming dog 1666. Anrep, Friherrl. ätten Wrede af Elimä n:o 44, tab. 5.

[2] Finsk pastor i Narva 1685—1697, men tillika predikant vid öfverste Funcks regemente; † 1697. Gift med Maria Insulana, dotter af pastorn i Mäntsälä Jacobus Magni (?) Insulanus, som dog 1689. Nappe-

Biskopsvisitationsakter för åren 1698, 1702, 1708 och 1750 äfvensom prostevisitationsakter fr. 1700 och 1745;

Kommunionbok fr. 1734;

„Historiebok“ (bok öfver vigda) fr. 1671;

Bok öfver döde fr. 1690, samt

Historiska anmärkningar rörande Mäntsälä socken år 1811, af prosten Asp, (se bilagorna).

Pukkila kapellkyrka.

Korskyrka af trä, med torn på vestra korsarmen; uppförd 1814. Den lilla altartaflan, ett dåligt arbete, föreställer korsfästelsen. På korväggen hänger, öfver altartaflan, ett stort krucifix. Frälsaren törnekrönt, armarne nästan rakt utsträckta och fötterna korslagda, knäna böjda och riktade framåt; det slutna såret på högra sidan; skynket utan knut och med ändorna slätt nedhängande; korsets färg mörkbrun; Kristus i naturlig storlek. Predikstolen, gammalt groft arbete, är blå målad med frälsaren och 5 apostlar [1], alla förgylde, i grunda rundbågiga fördjupningar.

I tornet finnes en oljemålad tafla framställande en prestfamilj samlad omkring Kristi kors. Man ser här far och mor med sina barn — en son samt fem döttrar jämte en hvars kön icke så noga kan bestämmas. Ett afskyvärdt „kluddverk“!

---

nii son, Peter, blef lektor vid Borgå gymnasium. Akiander, Bidrag till kännedom om evangelisk-lutherska församlingarne i Ingermanlands stift, sid. 71, samt hans herdaminne för forna Wiborgs och n. v. Borgå stift, II, sid. 51—52.

[1] S. Lucas med en bok, S. Johannes med en kalk, Salvator mundi med ett korsprydt klot, S. Marcus med en staf och en bok, S. Matheus med korsprydd staf och en bok samt S. Petrus med nyckel och en bok.

I sakristian förvaras en simpel kalk af silfver; å foten finnas inristade initialerne

C. H. W. M F[1]

samt ANNO 1664

I tornet, hvarifrån man har utsigt öfver den täcka lilla ådalen, hänga tvänne nästan lika stora klockor. Den ena bär följande påskrift:

å ena sidan:

SEN CULUISAN IA CORKIAN CUNINGAN
GUSTAVUXEN III VIDENNALLA HALLITUXEN
VUODELLA TULIN MINÄ VASTUDEST VALETUXI
IA LISÄTYXI 6ST 17NEN LEIVISKEN PAINAVAXI

BORGÅN PITEIESSÄ PUCKILAN CAPPELIN KIRKON KÄLLO
WALETTU STOCKHOLMISA G:S:MEIERILDA 1775.

å andra sidan:

COHTA COSKAS KELLON CAUNIN
CULET CORKIAST CORVISSAAS
TULE TEMPLIN TAITAVASTI
TAIVAN TIETÄ TUTKIMAN,
SIELÄ SIELU SYNNIN SISUST
SIVIÄSTI SIRTÄTÄN,
RAVITAN RATK RACKAHASTI
RUMIST RAUHAN RUHTINAN

Å den andra klockan läses, på ena sidan:

COSCA CUULO CUMAIAPI HELISE HELYÄ
KÄLLO, VORELLA VOIMAN IOMALAN,
TAIVAN HERRAN HONEHESSA, RIENNÄ,

---

[1] Beteckna utan tvifvel *Carl Henrik Wrede* och *Märtha Fleming* (se sid. 172). Kalken skulle alltså vara skänkt efter Wredes död af enkan, som dog 1666.

TOSI THEMPELIHIN, IACOBIN IALON IUNALAN HÄNSUL TIENSÄ ILMOITAPI VALOL TAIVAN VALISTAPI ES:CAP:2.V:3.5.

samt på motsatta sidan:

UDESTA WALETTU, IA KIRKON RAHALLA, LISÄTTY 9STÁ LP:13NEN LEIVISKÄN VONNA 1772 GUTEN AF GERH:MEYER I STOCKHOLM.

Kyrkoarkivet:
Mortalitetstabeller från år 1749,
Förteckning öfver födda, döda och vigda fr. 1699.

Orimattila kyrka

uppförd af gråsten, är helt ny (färdigvorden år 1867)[1]. Den nya altartaflan (Kristus, efter Thorvaldsen) är målad af Löfgren. Den gamla taflan,[2] af underhaltigt värde och framställande Kristus i örtagården, hänger i sakristian. Uti förstugan, som leder från nedra tornrummet till kyrkans inre,

---

[1] Vid biskopsvisitationen 1664 säges att „kyrkan är aff nijo vpbygdt", men redan 1696 klagas att den är något förfallen i det att „väggiarne börja på någodt att gee sig uth och fördy i tijdh fodra tienlig boot. På sijderwäggiarne och på gaflen är 5 loffter hvardera medh 6 fönster uti, som alle äre hele: vidh stora dörren, åfvan för lectern är 2 st. godhe och hele fönster. I sacristian är allenast 1 helt fönster." Vid 1737 års b. visit. beslöts att kyrkan, för att bereda bättre utrymme, skulle „utlänges på den östra ändan", hvilket dock ej torde blifvit utaf, ty 1739 „omtalades fuller att kyrkan är för liten och skulle betarfwa att till henne skulle läggas något i längden. Men som tiderna äro svåra" uppsköts dermed.

[2] Möjligen densamma som 1665 förärades af öfverslöjtnanten Diedric von Essen († 1678).

hänger en äldre messings ljuskrona som upptill slutar med en morsk kämpegestalt. På orgelläktaren står en stor och prydlig, men mycket medfaren vapensköld, i tiden uppsatt öfver en friherre Wrede af Elimä. På sidorna derom stå tvänne stamträd[1] med små vapensköldar, utvisande hans fäderne och möderne anor[2] (Pl. I, bild 1 & 2). Att sluta af de två öfversta an-vapnen, d. ä. fadrens (Wrede) och modrens (Taube) vapen, är hufvudbaneret antagligen uppsatt öfver friherre *Gustaf Johan Wrede af Elimä*[3].

---

[1] Före branden 1702 sågos i Upsala domkyrka tvänne dylika stamträd öfver fältmarskalken Christer Horn († 1692). Se afbildn. i Peringskiölds Monumenta Ullerakerensia, sid. 103.

[2] Af öfriga anvapen tillhöra, af fäderne: d ätten Nöding (?), e Ungern-Sternberg, f Hastfehr, h Vietinghoff; af möderne: a Taube, b Maidel, d och h Nöding (?), e Yxkull, f Anrep (?). — Fäd. a och möd. g hafva bortfallit. De öfriga för förf. tillsvidare obekanta.

[3] Överste; född 1643; son af kaptenlöjtnanten baron Casper Wrede († 1667) och friherrinnan Sophia Taube af Carlöö. Han var gift med frih. *Brita Creutz* (dotter af den olycklige amiralen Lorentz Creutz, som omkom 1676) i hennes 2:a gifte (Anrep, friherl. ätten Wrede af Elimä n:o 44, tab. 2 & 3). Stadd på resa från sitt boställe vid Nyslott till Wiborg dog han i näsblod på Ruokolaks prestgård den 4 decemb. 1695. (Wieselgren, De la Gardie'ska arkivet XIV, sid. 48). Innehade Ruha gård i Orimattila socken, (Nylands och Tavastehus läns jordebok för 1695 i Statsark.). Sannolikheten att ofvannämda vapen är uppsatt öfver honom styrkes genom ett i kyrkans äldre inventarielängder intaget bref från hans dotter *Elsa* (gift med öfversten Adam Johan Giertta till Billstad, † 1739) till kyrkoherden Gustaf Tönnerus, dat. ¾ 1740, deruti hon beder den sistnämde att, vid ett stundande besök hos henne, medtaga kyrkoboken, på det hon må öfvertyga sig att han verkligen i nämda bok infört hennes förordnande, att *grafven, hvaruti hennes faders och mans lik hvilade,* aldrig skulle få försäljas eller afstås jämte Ruha gård, i händelse denna egendom genom köp öfverginge till främmande person.

Trenne klockor hänga i tornet, och är den största gjuten 1853. Å den till storleken mellersta klockan läses följande, öfverst:

GLORIA IN EXELSIS DEO

derunder å ena sidan:

KONL: MAY: TRO MANN
BARONEN OCH ÖFWERSTEN
HOGWELB: HERR GUSTAF WREDE
SAMPT
CAPITAINEN
WELBORNE HERR DIDRICH IOH: V. ESSEN

samt å andra sidan:

DENNE ÅREMATTELA
SOCHNE KLÅCKA ÄR MED
FÖRSAMBLINGENS OMKOSTNAD
OCH NÅGRAS AF FÖRSAMBL.
TILHIÄLP UPKIÖPT OCH BETINGAD
AF HANDELSMANNEN HARWED KULLBERG.

och slutligen vid nedre kanten:

GUTEN I STOCKHOLM AF IACOB BIRMAN A: 1695.

Den minsta klockan bär denna påskrift:

öfverst:

SOLI DEO GLORIA ANNO 1685.

derunder, å ena sidan:

GUDZ H: NAMPN TILL ÄHRA OCH ORIMATTILA
FORSAMBLING TILL PRYDNAT ÄHR DENNE KLO
CKAN MEDH FORSAMBLINGENS EGEN BEKOSTNAT
OMGUTEN[1] OCH 8 L. 11 M. MALM TILLAGDT WEGER 15 L.

[1] Omkostnaden härför steg till 300 dal. k. m., hvilken summa skänktes till kyrkan af frih. Gustaf Joh. Wrede. — 1658 nämnes en

samt nedtill:

ME. FUNDERAT HOLMLÆ MICHEL BADER

Kyrkosilfret är nytt [1].

I kyrkoarkivet begynna

biskopsvisitationsprotokoller med år 1653,
kommunionbok 1746,
bok öfver födda, döda och vigda . . 1697 samt
inventarielängder . . . . . 1658.

Artsjö kapellkyrka

är bygd af trä och invigdes år 1840 [2]. Altartaflan (förärad af afl. minister-statssekreteraren grefve Armfelt) är målad af Lindh och föreställer Kristus i örtagården. Den gamla taflan (ett uselt arbete), framställande nattvarden, finnes i ett kontor, och har densamma ofvantill följande inskrift:

Denna Tafla ähr föräratt aff Gabriel Söörman och Erich Was Guts hus till prijdnat den 12 Ap: Anno 1677

---

klocka såsom „köpt af wälb. Arfwed Fårbus (Riksråd, † 1665) för 50 tr spanmål". (Visit. prot.)

[1] År 1690 anmärkes att kalken af silfver var mycket gammal och sliten, och lofvade kaptenlöjtnanten Diedric Jon von Essen att ombeställa densamma. 1693 säges kyrkans inventarium vara „förbättradt med en vacker förgyld kalk, i hvilken den förre lille kalken är tillsatt". (Visit. prot.)

[2] Uti en i kyrkoarkivet befintlig och af kapellanen (1658—1672) i Lappträsk Carolus Bartholdi Ithimæus författad relation (dat. Artjärvi Storby $\frac{1}{5}^{7}$ 1664) om Artsjö kyrka säges en äldre kyrka blifvit uppförd af trä år 1636. Sedan denna första kyrka blifvit nedrifven 1663, torsdagen näst efter påsk, uppbygdes en ny träkyrka, som af Ithimæus invigdes innan den ännu erhållit tak.

I öfra tornrummet står en äldre (1600 talets) altarprydnad af trä. Den består af tre delar, hvarvid nedersta och största stycket (5,7 fot bredt och 5,2 f. högt) innefattar trenne taflor, af hvilka den mellersta eller hufvudtaflan framställer Kristi korsfästelse, den högra Maria och Josef vid det i krubban liggande barnet samt den venstra de vise männens besök. Under den mellersta taflan ses det *Preutz'ska* vapnet och höger derom läses namnet CATARINA VON PREV[TZ]EN [1] inom en af en friherrlig krona krönt lagerkrans. Mellan denna och vapnet (båda tecknade med gult och svart) har funnits en målning, hvilken dock nu är så utplånad, att man med möda kan urskilja att den förestält en samling menniskor. — Det andra eller mellersta stycket (4,5 b. och 3,3 h.) omfattar en tafla framställande uppståndelsen, och det öfversta och minsta stycket (2,1 b. och 2,3 h.) likaledes en målning, himmelsfärden. Till denna altarprydnad höra äfven några nu afsides liggande, mycket tarfliga träbilder (Kristus, Moses och englar). De ofvannämda taflorna (på trä) äro jämförelsevis bättre utförda.

En gammal predikstol, utan något konstvärde, står i det förutnämda kontoret.

Tvänne klockor hänga i tornet, och är den större gjuten 1829. Den mindre klockan (upp- och nedvänd) bär följande långa påskrift:

DEN ÄDLE OCH WELBORNE ARFVEDH FORBUS TILL ARTSIÖ OCH IAKARBY BESTELT ÖFWERSTE.

---

[1] Catharina von Preutz, född *Sviring*, dotter af råd- och handelsmannen i Nyköping Henrik Sviring och Brita Danckwardt samt gift på 1670 talet med kommerserådet *Niclas Preutz, nobil. von Preutz*, som skref sig till Artsjö och dog 1696 ♈ i Stockholm, der han ligger begrafven i Maria kyrka. Ätten utdog med deras son. Anrep, adl. ätten von Preutz n:o 935, tab. 2.

OFWER ET REGEMENTE HOHTYSKE SOLDATER OCH ET REGEMENTE NORLENINGAR TIL FOT SOM OCH ÖFWERCOMENDANT FÖR PUMERN OCH STROLSUND HAFWER FORÄRT DENNE KLOKAN. TIL DENNE FÖRSAMLING OCH KAPEL GUDI TIL ÄRO GUD MED OS ALLE ÄR GUTIN I STROLSUD. AF IOCHIM EBERLINCK DEN 30 AUGUSTI ANNO 1644.

Härförutom läses å ena sidan: DEO SOLI GLORIA. Å motsatta sidan ses Forbe'ska och Boije'ska vapnen med öfverskrifterna ARFWEDH FORB[ES][1] och MARGRETA BOYE.

Kyrkoarkivet:
Bok öfver födda från år 1695;
„ „ döda „ „ 1740;
„ „ vigda „ „ 1730;
Sockenstämmoprotokoll från år 1739;
Mortalitetstabeller „ „ 1749;
Biskopsvisitationsprotokoll från år 1723.

Ej långt från kyrkan är possessionaten E. Dunckers naturskönt belägna egendom *Kinttula*, å hvars mark finnes

[1] *Arvid Forbes, baron Forbus;* född 1598 ♑ på Ånäs i Borgå socken; tjente sig upp från soldat till general; friherre 1652; riksråd 1653; † 1665 ♈; gift med *Margaretha Boije af Gennäs* (dotter af öfverste Hans Boije, † 1617, och Anna Hordéel, samt enka efter öfverste Henrik Horn af Kanckas, † 1629) född 1604, död 1668. De ligga begrafna i präktiga kopparkistor (prydda med deras och 16 anors vapen) i den, antagligen af honom inköpta, s. k. Forbusska eller De la Gardieska grafven under altaret i Riddarholmskyrkan. Anrep, Friherl. ätten Forbus n:o 35; Svenskt Biografiskt Lexikon, ny följd, IV, sid. 64 ff. Rothlieb, Beskrifning öfver Kongl. Riddarholmskyrkan sid. 82—83. I sistnämde arbete äfvensom i Uglas Svea rikes rådslängd (V. 33) uppgifves att Forbus dött den 29 *maj*.

en åldrig fornlämning, *Linnamäki* kallad [1]. Går man nämligen från gården åt nordost, kommer man inom kort till en skogbevuxen udde, der en afplattad, vidsträckt kulle uppbär nämda fornlämning. Denna utgöres af en inhägnad, bildad af vid kullens branter i form af en mur hopade rullstenar, af hvilka en betydlig del dock så nedrasat att murens egentliga bredd nu är omöjlig att bestämma [2]. Samma osäkerhet gäller äfven de i murens vestra och norra delar befintliga öppningar (*om* dessa ens varit sådana). På östra sidan synes kullens något brantare sluttning gjort en hägnad öfverflödig. Den omringade platsen utgör en jämn gräsplan, bevuxen med höga vackra björkar, hvilka göra stället oändligt täckt. Att denna fornlemning skulle varit en befästning är mindre troligt. Redan markens naturliga beskaffenhet tillbakavisar en sådan förmodan, ty kullens ringa och sluttande höjd har för en fiende icke kunnat erbjuda något väsendtligt hinder. Ej heller har murens klena beskaffenhet [3] varit egnad att tillbakahålla ett fiendtligt angrepp. Sannolikare är att man här har för sig någon forntida tingsplats [4].

Mörskom kyrka

är år 1803 uppförd af trä i korsform, med de inre hörnen afskurna. Midt öfver är ett litet rundt torn omslutande ett kupolhvalf. Hvartdera skeppet 112 fot långt och 30 fot

[1] En afbildning häraf gick vid den i förordet nämda tryckeribranden förlorad.

[2] Detta är isynnerhet fallet med den sydvestra delen.

[3] frånsedt dess nu förfallna tillstånd. Dess största höjd uppgår ej mer än till 2 à 3 fot.

[4] Måhända har en å midten af planet befintlig sten utgjort domarens säte.

bredt. 18 fönster upplysa kyrkan [1]. — Intet af inredningen eger antiqvariskt intresse.

I vestra förstugan finner man en större samling **vapensköldar**, nämligen:

1) ett stort *Boije*-vapen med påskrift:

Kongl: Maij:ts wår allernådigeste Konnungs och Herres Trooman och wälbestälte Maior öffwer Dragoner, den Wälborne Herre, Herr Hans Boije, till Labby, Gamblegård och Lahentacka, födder den 2 Maij Åhr 1650, i Herranom saligh affleden den 16 Decembris, Anno 1688 .

2) Ett stort vapen tillhörigt adl. ätten *Forbes N:o 249.*

---

[1] Bland dess handlingar finnes en äldre bok (i 4:o format), innehållande bland annat följande anteckning rörande socknens uppkomst och dess första kyrkors byggnad: „Anno 1604 om winteren åhr Mörskom körckia först funderat och vpbygdt af Mörskom by allena ex consensu episcopi Aboensis, reverendissimi et clariss. m. Erici Erici, sampt och med desse edle och wälborne herrars förlåff och eenhälliga samtyckie, n. edle wälb: Arved Tönsons till Tiusterbÿ, edle wälb: Häns Båijes till Isnääs, edle wälb. Samuel Arfwedsons till Gamellbÿ. — Och ifrån den tijden när kiörckian bleff färdigh om sommaren, predikade Perno prästerna ther vthi huar tridie söndagh in till åhr 1633. Tå affsöndrade episcopus Aboensis admodum rev. dns magister Jsaacus Rothovius Mörskom ifrån Perno, och förårdnade så Michaëlem Mathiæ Buscherum till Mörskom, att han skulle ther vara pastor, och sedan bleff detta confirmeratt a Regia Majestate Christina, Regina Sveciæ, et regni Sveciæ proceribus A° 1636 den 26 Julij. Adsit ad inceptum tota Sancta Trinitas etc.

Anno 1639 åhr kiörckian på nÿtt vpbygt och större giordt igenom öfversten then edle och wälb. Mathiæ Forbus idkelige tillskyndan och begäran. Och hafva desse efterskrifne bÿar vpbygdt henne. n. Mörskom, Skommarböhle, Backböhle, Kanckböhle, Öfwittzböhle, Labbom och Greennäss."

På hvardera sidan en upprättstående björn som sköldhållare. Under vapnet följande inskrift:

Hans Kongl. Maij:t Wåhr aller nådigeste
[Konungs][1] och Herres Troo Man och Öffwerste öffwer
[Ett regemen]te Infanterie Den Wälborne Herr
[Ernst Forbes[2] till] Mörsknäs Ydelax Porlom
Och [Forhoff?] Huilken i Herranom affleden ähr A° 1677
Den 19 Octobris, Och bleff begraffwen den 23 Feb.
Anno 1679.

De öfrige vapensköldarne äro an-vapen, som genom sköldarnas, löfverkets och kronornas olika beskaffenhet skilja sig i två grupper, af hvilka den ena utgöres af dessa vapen:

a) En röd kräfta på tvären i blått fält (Pl. II, fig. 6)[3]; hjelmtäcket rödt och blått.

b) Fyrdelt sköld; i 1:sta fältet tre (2. 1) med svarta

---

[1] Det inom [ ] stälda är å vapnet utplånadt.

[2] Född på Jackarby i Pärnå 1624 $\frac{7}{10}$, död på Mörsknäs (Mörskom gård) i Mörskom socken. Liket begrofs först i Åbo domkyrka i högkoret, men flyttades sedan till Pärnå kyrka, der dess af koppar gjorda kista än i dag finnes (se derom längre fram). Han gifte sig 1652 $\frac{25}{9}$ med *Christina Boije* af Gennäs, i hennes andra gifte. Anrep. adl. ätten Forbes n:o 249 tab. 3. Hon begrofs jämte en sin lilla dotterson (von der Pahlen) den 2:dra advent 1695 i Borgå kyrka, hvarifrån begges lik sedan flyttades till kyrkan i Mörskom. Deras dotter Brita gifte sig 1680 $\frac{15}{10}$(?) med ofvannämde major Hans Boije (Anrep. a. st.) och begrofs 1695 $\frac{22}{9}$ i Mörskom kyrka (kyrkoarkivet). I samma kyrka fick äfven öfverste Mathias Forbes (fader till förenämde Ernst) sin hvilostad. (Hipping, beskrifn. öfver Perno, sid. 54).

[3] Samma vapen med initialerna K.M.D. fans fordom uppsatt äfven i Borgå kyrka. — Se „Afbildningar af vapensköldar fordom uppsatta i Finlands kyrkor" n:o 276.

grimmor försedda björnhufvud af silfver i blått; i 2:dra fältet tre (2. 1) röda d:o i guld; i 3:dje fältet tre (2. 1) liggande, röda, obildade halfmånar i guld, samt i 4:de fältet tre (2. 1) fembladiga rosor af silfver i blått (Pl. II, fig. 8)[1]; hjelmtäcket med guld, silfver, rödt och blått.

c) En harneskklädd högér-arm från venster, hållande i en på öfre änden med en slags (hullingar liknande) betäckning försedd guldstaf i blått fält (Pl. II, fig. 10); hjelmtäcket med guld, silfver och blått.

d) Tre med stjelkarne från en liggande afhuggen stam rätt uppväxande ollon i en af silfver och blått delad sköld (Pl. II, fig. 12).

e) En med tre aflånga silfver-lod belagd blå balk öfverlagd tre stolpvis ställda silfverkaflar i rödt fält (Pl. II. fig. 11); hjelmtäcket med silfver, rödt och blått.

f) *Björnramska* vapnet (svartbruna björnramar, klubborna förgylda; hjelmtäcket af guld, rödt och blått).

De till andre gruppen hörande an-vapnen (otvifvelaktigt den ofvannämde Ernst Forbes') äro följande:

a) adl. ätten *Forbes*' n:o 249; under vapnet läses:

Her Jacob Forbes, herre
Till [Corsindae].
F . N . 1 .

b) en af tre aflånga hål i rad genomborrad blå bjelke åtföljd af tre röda utböjda kors, 2. 1 i silfverfält (Pl. II. fig. 5); hjelmtäcket med guld, rödt och blått. Vapnet har denna underskrift:

---

[1] De i vapnet förekommande björnhufvuden och halfmånarne påminna om adl. ätten Forbes n:o 249. Måhända fördes detta vapen af någon gren i Skotland, hvarifrån de svenska ätterna Forbes härstammade.

Fru Helena Lundi Frijher-
redåtter aff [Cusiknai].
F . N . 2 .

c) en venstervänd gripfot öfver en liggande obildad halfmåne i blått fält; hjelmtäcket med guld och ? [1]. Af underskriften kan läsas endast

Fru Anna Dubbe
. . . . . .
F . N [4 (?)]

d) *Creutz'ska* hjert-vapnet med påskrift:

Matz Knutson Creutz
Till S[arflax] . . .
M . N . 5 (o: 1?)

e) Ett hängande silfver (?) ankar mellan två sexuddiga guldstjernor i blått fält (Pl. II, fig. 9); hjelmtäcket med guld och blått. Den utplånade inskriften torde varit:

Fru Bengta
Lydekesdotter
M . N . 2 .

f) Ett med spetsen åt höger vändt guld horn med tvänne öfvergående sexuddiga guldstjernor i rödt fält (Pl. II, fig. 7); hjelmtäcket med guld och rödt. Den likaledes utplånade underskriften torde varit:

Fru Elisabeth Boos
Till . . . . . .
M . N . 4 [2]

[1] Ett dylikt vapen fördes äfven af adl. ätten Ram n:o 155.

[2] Att Elisabeth Boos fört detta vapen uppgifver Anrep. (adl. ätt Jägerhorn af Spurila n:r 114, tab. 8). Ättens vapensköld å riddarhuset visar åter en liggande halfmåne under tvänne stjernor. Vi

g) En sexbladig röd ros i guld; hjelmtäcket med guld och rödt (?)

h) *Wildemanska* vapnet [1], hvarpå läses:

Her Olof Wilman til
Tiuster och Gammelby
M . N . 5 .

i) *Flemingska* vapnet, hvars numera utplånade underskrift bör hafva varit:

Fru Anna Fleming
Till Gammelby (?)
M . N . 6 .

k) En upptill stympad trädstam med ett skaftadt ovalt blad från midten af hvardera sidan i en af blått och rödt delad sköld; på hjelmen två korslagde armar (som hållit numera bortfallna fjäderknippor); hjelmtäcket blått och rödt. Är det gamla *Frille*-vapnet [2]. Den med undantag af nedersta raden utplånad inskriften har antagligen varit

Herr Matts Frille
Till Hapanemi
M . N . 7 .

I södra förstugan finnes en slät brädtafla, hvarpå äro

---

skulle här alltså igenfinna samma metamorphos som vi tidigare iakttagit beträffande det Carpelanska vapnet (se mina anteckn. från Egentl. Finland. o. Åland sid. 30). Besynnerligt nog skall i Bjerno kyrka funnits ett Elin Johansdotter Boos tillhörigt vapen visande en (att sluta af hjelmtäckets färger) röd fembladig ros i guld fält (se Afbildn. af vapensk. n:r 372), således nästan detsamma som det här närmast följande anvapnet.

[1] Hänger i södra förstugan.

[2] Det *gamla* Frillevapnet, som är väsendligt olikt den å riddar-

målade Forbes'ka och Boije'ska vapnen under en gemensam krona. Nedtill läses följande:

Gudz nampn till ähra, och denne kyrckia till prydnadt hafuer Öfwersten Wälborne ERNEST FORBES till Mörskom[etc] *medh sin k. Husfru Wälb:*[ne] *CRISTINA BOŸE låtit måhla denne kyrckian och altartavlan: Anno 1682* [1].

I kyrkan förvaras en vacker förgyld silfverkalk (Pl. X, fig. 38 [2]) jämte patén, skänkta af öfversten Mathias Forbes och hans fru Brita Creutz, såsom synes af de på paténen ingraverade Forbes'ska och Creutz'ska vapnen med initialerna M. F. och B. C. Kalkens sexflikiga fot, med ett litet krucifix, öfvergår i ett sexkantigt skaft med en sirligt utarbetad knapp, hvarå finnas sex kantiga utsprång med följande bokstäfver:

IHS V D W ·I· Æ

Skålen är slät utan alla sirater. — Paténen, äfvenledes af förgyldt silfver, har i midten inom en cirkel ett utböjdt kors med urrundade ändar (signaculum).

---

huset under n:o 133 introducerade ättens vapen, men deremot har större likhet med de danske Frillarnes, är ofta omöjligt att, annorlunda än genom underskriften, skilja från ätten N:o 143 Lindelöfs vapen, som med detsamma till teckning, stundom ock till färger, visar den största öfverensstämmelse. Jfr vapnet i Pärnå kyrka samt „Afbildningar af vapensköldar i Finlands kyrkor" n:ris 91, 312 och 337, äfvensom de tvänne i Sagu kyrka (se mina anteckningar från Egentl. Finland och Åland sid. 15 och 20) befintliga vapen liknande det ofvanbeskrifna ättvapnet (k).

[1] Ernst Forbes hade dock allaredan 1677 afsidit.

[2] Afbildningen hann tyvärr ej fullbordas förrän den förenämda branden förstörde originalteckningen.

Af de tvänne i klockstapeln hängande **klockorna** bär den större följande påskrift:

öfverst: ÄRA WARE GUD I HÖIDEN

och derunder å ena sidan:

DENA KLOCKAN
TILHÖRER MÖRSKOM
FÖRSAMLINGS KIYRKA

samt å motsatta sidan:

GUTEN I STOCKHOLM
HOS IOHAN IAC. MÅRTENSONS ENCKA
ÅR 1794

Å den mindre klockan läses, öfverst:

SOLI DEO GLORIA · GUTEN AF GERH. MEŸER I STOCKHOLM

derunder å ena sidan:

1669
ERNEST FORBUS
CHRISTINA BOYE

samt å motsatta sidan:

1769
FÖRBÄTTRADT
CHRIST: GOELMEUS.

De **älsta handlingarna i kyrkoarkivet** äro:

Bok öfver födda från 1757.
„ „ vigda „ 1737.
„ „ döda „ 1736.
Kyrkoräkenskaper från 1765.
Mortalitetstabeller från 1774.
Prostevisitationsprotokoller från 1729.
En historisk afhandling om **Mörskom kyrka.**

Denna sistnämda handskrift (i 4:o format) är inbunden i hvitt pergamentband och har på inre sidan af främre

permen denna anteckning: „Denne boock ähr kiöpt anno 1680 den 16 Julij i Ståckhållm, för kiörchiones penningar, och derför gifwit 3 dr koppar mynt. Gudz huus i Mörskom till nytta och Gudj till ähra. — Här vthi skola alla kiörchiones saker, handlingar och intrader ahntächnas och vpskrifvas. Herren Gudh han styrkie“ etc.

Boken begynner med en redogörelse för socknens uppkomst (se ofvan noten å sid. 174), hvarefter följer en kopia af drottning Kristinas bref af den 26 Juli 1636, hvarigenom Mörskom gjordes till eget pastorat. Vidare finner man här en förteckning på alla de gåfvor, hvarmed enskilda personer, isynnerhet medlemmar af ätten Forbes, ihågkommit kyrkan.

Öfversten *Mathias Forbes* uppgifves hafva förärat bland annat nedanstående saker:

År 1638, en liten ryssklocka „med ryske bokstäfver uppå“.

S. å. en förgyld kalk jämte patén med hans och hans frus vapen.[1]

År 1639, 11 st. stora fönster „med dess vapen uppå“.

Öfverstinnan *Brita Creutz* (Mathias Forbes' fru) har gifvit följande gåfvor:

År 1641, en predikestol med rödt kamlott omkring och silfver spetsar,

äfvensom „liffärgadt taft framför altaret med sal. öfverstens och fruns namn på, M . F . B . C . och årtalet 1642“.

År 1643, en silfver oblat-ask om $18^1/_4$ lod.

År 1653, ett altarkläde af rödt och brunt sammet „med deras namn och årtalet 1653“.

År 1660 skänkte hon gemensamt med sin son öfversten *Ernst Forbes* „den mellersta klockan om 12 L℔ vigt.“

---

[1] Desamma, som ännu begagnas.

Ernst Forbes säges ock hafva förärat:

År 1642, en messhake af grönt halfsiden med silfverkors och årtalet 1642, äfvensom en „messesärk“ prydd med grön dammast.

År 1653, ytterligare en messhake af „blommeradt atlask“ med silfver spetsar och galloner samt bokstäfverna I . N . R . I . och E . F . C . D .[1], äfvenså af silfver galloner.

År 1665 lät han på egen bekostnad hvälfva kyrkan (bräderna dock undantagna).

År 1668 lät han renovera „den lilla kalken, som herr riksrådet och presidenten högvälb. herr *Ernest Creutz* gaf till kyrkan“ förutom en kalkduk med silfver och rödt silke sampt vapnen och E . I (o: L ?) . C . (= Ernst Larsson? Creutz) påsydt. (Paténen var en gåfva af riksr. Lorens Creutz). — S. å. lät Ernst Forbes förfärdiga en predikstol.

År 1669 bekostade han kyrkans målning samt förärade ett krucifix.

En klocka, som *Hans Boije* (till Isnäs) och Mörskom by samfäldt hade till kyrkan inköpt, blef af Forbes utbytt mot en större, hvilken remnade vid ringning och 1676 fördes till Stockholm att på hans bekostnad omgjutas, hvarvid någon malm blef tillagd. Som denna nya klocka dock icke egde den tillbörliga klangen, förde han henne åter till Stockholm att för andra gången omgjutas sedan ytterligare något malm tillagts, och blef denna klocka sålunda då kyrkans största.

År 1680, om julaftonen, skänkte öfverstinnan *Christina Boije* till kyrkan en ljuskrona, som upphängdes i koret.

År 1682 förärade hon en „skön altartafla“, samt

---

[1] Sista bokstafven är tydligen en misskrifning för B. — Dessa fyra initialer beteckna nämligen Ernst Forbes och Christina Boije.

år 1685, efter sin hemkomst från Stockholm, en messings ljuskrona (à 60 dal. k. m.) att upphängas midt i kyrkan.

År 1692 skänkte majorskan *Brita Forbes* (gift med den förut nämde Hans Boije, ett par ljusstakar af engelskt tenn „för sin sal. herres lik".

Utom dessa nu uppräknade gåfvor, nämnas en mängd andra af mindre betydenhet.

Lapträsk kyrka.

Utvändigt rappad korskyrka af trä, uppförd år 1743—44[1]. På altaret står ett krucifix (i st. f. altartafla, som saknas); Kristus törnekrönt och död, med korslagda fötter och knäna böjda samt något skjutna åt sidan; om midjan ett stort skynke med knuten på högra sidan; såret på motsatt sida. På korsarmarnes ändar en fyrbladig tafla, den nedersta med bilden af en dödsskalle.

En i vestra förstugan befintlig stor kista innehöll följande saker af intresse:

1) en äldre messhake af rödt siden med silfverbroderier och initialerne:

I N R I
E F C B[2]
1 6 6 7

2) en äldre messhake af rödblommigt siden med ett krucifix af rödt sammet med guldstickade sirater; vid korsets fot broderadt ett vapen (Pl. III fig. 17) visande en fyrdelad sköld, hvars första fält är af rödt och hvitt (silfver) deladt genom en sågskura; andra och tredje fältet hafva en med tre bysantiner belagd hvit balk i blått; fjerde fältet

[1] *Siréns* matrikel sid 29.

[2] Betyda otvifvelaktigt Ernst Forbes och Christina Boije.

visar en af rödt och hvitt fyrdelad fana, balkvis ställd i blått; öfver vapnet, som saknar hjelm, löper ett hvitt band, hvarpå läses årtalet 1605 [1]. Enligt benägen uppgift af riksheraldikern Klingspor i Stockholm tillhör detta vapen furstbiskopen af Würtzenburg (1573—1613) Julius Echter von Mespelbrunn, och torde messhaken således utan allt tvifvel vara ett under 30 åriga kriget taget byte [2].

3) en katholsk messhake af rödt, blommigt sidensammet. Såväl på fram- som bakstycket är broderadt ett gaffelkors med helgonfigurer under rundbågiga baldakiner. Figurerna på framsidan äro öfverst frälsaren och till venster om honom, på korsarmen, en man med ett numera utplånadt attribut; till höger, på andra korsarmen, en man med en staf som upptill slutar i ett kors (Johannes?). Under Kristus står Andreas med sitt kors, och nederst en man med en uppslagen bok. — På bakstyckets kors står öfverst Petrus med nyckeln och till venster om honom, på korsarmen Thomas med en lans; på högra korsarmen Paulus (?) med ett svärd. Under Petrus står Maria med barnet och under

---

[1] Sista siffran tvifvelaktig.

[2] Denna förmodan vinner stöd deraf att i Upsala bibl. finnes en i hvitt pergamentsband inbunden volym innehållande Ludovisi Lemosii in libros Galeni de morbis medendis commentarii (Salmanticæ MDLXXI) samt Francisci Salinæ de musica libri septem (Salmanticæ MDLXXVII) och som på frampermen har samma vapen i färger inpressadt. Boken togs i Okt. 1631 af svenskarne som krigsbyte från furstbiskopens af Würtzburg bibliotek.

Uti Afbildn. af vapensköldar i Finlands kyrkor finnes (under Borgå kyrka och n:o 280), med små olikheter, samma vapen med initialerna I.E.H (o: M ?).F.O.D. (= Julius Echter Mespelbrunn Franciæ Orientalis Dux). Det är troligt att härmed afses ofvannämda broderi, att, med andra ord, berörda messhake förut tillhört Borgå kyrka.

henne Anna med Maria som barn på armen, samt nederst en man med en bok och ett svärd. — Figurerna äro broderade med gult, blått, grönt, brunt, hvitt och två sorters rödt silke.

4) ett altarkläde af blommeradt rödt siden med silfversnörsbroderier kring kanten samt initialerne:

F I G
G N D
A N N O
1 6 8 3

Ofvanför dörren som leder till sakristian satt vid väggen fastspikad en tafla [1], föreställande den botfärdiga Maria Magdalena. Taflan (3,8 × 5,4 fot) är sannolikt italienskt original från 1600 talet. Huru densamma hitkommit är obekant.

Under sakristigolfvet hittades vid senaste kyrkoreparation en liten, ätten Björnram tillhörig, vapensköld af förtennadt järnbleck fastnitad vid ett bräde; nedanför vapenskölden lästes:

Här Nedan före Hwilar
Fändrichen af Nylands Infantery
välborne
Härr Lars Fredrich Björnram
Född d. 6 Martii 1730
Död d. 19 December 1763.

Af de två i klockstapeln hängande klockorna har blott den mindre påskrift och lyder denna sålunda:

LAPPTRÄSK FÖRSAMLINGS KLÅCKA
OMGUTEN OCH TILÖKT 1759 DA MAG.

[1] Numera såsom gåfva af församlingen öfverflyttad till finska konstföreningen.

PETTER AND. KRAFTMAN VAR KYRKOHERDE
GERH. MEYER FECIT HOLMIÆ

å motsatta sidan af klockan läses bibelspråket Esa. 2 v. 3.

Bland kyrkans silfver förvaras en förgyld kalk med 7-bladig fot och ett litet krucifix deruppå; den runda knappen med 7 små kantiga utsprång. På nedersta kanten af foten läses:

ARFE TÖNISON × ANNA HANSDOTTER [1]

Den tillhörande paténen har i midten, inom tvänne concentriska cirklar, ett lam med en korsfana. Mellan cirklarne inskriften: AGNUS DEI ANNO 1615. På kanten det vanliga signaculum, ett utböjdt kors inom en cirkel. Å paténens undra sida läses:

WÅR NÅDA STOL, ÄR SELVER IESVS CHRISTUS

En silfver oblatask visar på låcket (drifvet arbete) tvänne piltar lekande i en park; den ene sitter på en fascin(?) och söker lyfta en tung antik hjelm på sitt hufvud, den andre ligger på marken och räcker ut ett äple. Å andra sidan af asken finnes denna inskrift:

Gudh till ära
har Cattarina Gierdes
Förärdt denne ask till Lapträsk kyrka
Aº 1703.

Kyrkoarkivet:
Socknestämmoprotokoller från år 1738,
Historiebok (öfver födda, döda och vigda) fr. 1692.

[1] *Arvid Tönnesson Wildeman* till Tjusterby i Pärnå; lagman i Karelen samt ståthållare på Nyslott, Kexholm och Nöteborg; † 1617. Gift med *Anna Hansdotter Björnram*, dotter af amiralen Hans Larsson till Isnäs och hans 1:sta fru Anna Pehrsdotter Ollon. Anrep, adl. ätten Wildeman N:o 89, tab. 3.

Kommunionbok fr. 1762.
Mortalitetstabeller fr. 1749
Prostevisitationsprotokoller fr. 1780.

Den finska kyrkan, fyrkantig byggnad af trä, står några steg åt vester från den svenska. Saknar allt intresse.

Liljendals kapellkyrka.

Denna numera utdömda, år 1740 såsom bönehus uppförda kyrka[1], är en aflång, fyrkantig, i hög grad ruskig träbyggnad med vapenhus i söder och sakristia på norra sidan. Öfver altaret hänger en, af en landtmätare målad, stor tafla (Kristus på korset), hvars konstvärde motsvarar kyrkans otrefliga inre.

I ett kontor anträffades deremot en äldre, vida förtjenstfullare altartafla äfvenledes föreställande Kristus på korset, hvilket arbete enligt en konstkännares antagande torde vara af inhemskt ursprung, synbarligen af den Ehrenstrahlska skolan. Taflan har af församlingen förärats till finska konstföreningen, der den nu finnes.

De två klockorna[2] i stapeln bära samma påskrift, nämligen: GUTEN . AF . GERH . MEYER . I . STOCKHOLM . ANNO . 1754 .

Det enda anmärkningsvärda bland kyrksilfret är en äldre, innantill förgyld kalk jämte patén. Kalkens fot är rund, liksom äfven skaftet och knappen. Kring skålens kant löper denna inskrift: SANGUIS + DOMINI + NOSTRI + IESU

[1] Siréns matrikel sid. 25.

[2] Skänkta af general-löjtnanten *Henrik Johan Aminoff* († 1758 ¾ på Liljendals öfversteboställe), som derför erhöll till gårdsklocka den lilla klockan, som begagnades vid kyrkan och „som fordom varit i bruk vid moderkyrkan, der den existerat allt ifrån påfvetiden". Hipping, beskrifning öfver Perno Socken, sid. 102.

+ CHRISTI + EMUNDAT + NOS + AB + OMNI + PECCATO + I + IOHANES + I [1]. 1621.

På paténen finnes det vanliga signaculum.

Handlingarne i kyrkoarkivet äro ganska nya:
Bok öfver födda, döda och vigda från år 1794,
Mortalitetstabeller från s. å.
Kommunionbok fr. 1748,
Biskopsvisitationsprotokoller fr. 1796.

Elimä kyrka

uppförd i korsform af trä år 1678 enligt en i taket befintlig inskrift: *Denna kyrkas byggmästare är Petter Loman 1678.*

Kyrkan har i söder och vester en förstuga samt i nordöstra korsvinkeln sakristian. 12 fönster upplysa helgedomen.

Altartaflan, framställande Kristus i örtagården. är målad af Ekman. På norra väggen i koret hänger en äldre altarprydnad i 1600 talets stil, 14 fot hög och nedtill 6,3 fot bred. Den utgöres af tvänne inom en vidlyftig omfattning öfver hvarann ställda, på trä målade taflor, af hvilka den nedra och större framställer Kristus på korset och den öfra hans uppståndelse. Öfverst ses en träbild föreställande den triumferande Kristus med korsprydd staf, och på sidorna derom, öfver hörnen, ätterna Wredes och Taubes vapensköldar. Mellan taflorna läses på tyska senare hälften af 7 vers i I Joh. kap. 1, samt ANNO 1632. Under den nedra taflan finnes följande inskrift:

DEN IO SEPTEMBER HABEN IHRE EDLER GESTRENGER MANHAFTER UND

[1] Bör vara 7:de versen.

GEACHTETER CASPER WREDE[1] UND DIE WOHLEDLE VIEL TUGENHAF
E FRAU SOPHIE TAUBE, ERBGESESSEN ZU PEIPOLA, DIESEN AL
TAR ZUR GOTTES VEREHRT UND AUFSETZEN LASSEN.

Af en annan något yngre altarprydnad finnes i sakristian numera blott ett fragment (4 f. bredt, 3,7 f. högt), utgörande en mellan ett par kolonner infattad trätafla, framställande å ena sidan Marie bebådelse och å motsatta (bak-)sidan Josef och Maria vid barnet i krubban. Öfver taflan läses ANNO 1666.

Predikstolen är äfvenledes utförd i 1600 talets stil. Fälten i de rundbågiga fördjupningarna äro besatta med bladsirater i stället för de vanligen förekommande apostlabilderna. — Lemningar af en gammal predikstol finnas på södra läktaren.

Norr i koret ligger en grafsten (7,3 × 5 fot), hvarå läses följande inskrift under en dödsskalle:

CRISTUS ÄR MITT LIF OCH DÖDEN
ÄR MIN WINNING. PHIL. Cap. I. V. 21
TY
DEN SOM DÖR FÖRR ÄN HAN DÖR
HAN DÖR INTET NÄR HAN DÖR
DENNA GRAF
HAFWER IAG *IACOB FORSELL*[2]

[1] Baron Wrede af Elimä; född i slutet af 1590 talet; kaptenlöjtnant; son till den bekante Henrik Wrede och far till den vid Orimattila kyrka omnämda Gustaf Johan Wrede; † 1667. Gift med friherrinnan *Sophia Taube af Carlöö*. Anrep, friherrl. ätten Wrede af Elimä N:o 44, tab. 2. Riddarhusstamtaflans uppgift om året (1640) för hans äktenskaps ingående står i strid med senast anförda inskrifter, af hvilka det uttryckligen framgår att han redan 1632 i septemb. var gift med nyssnämda friherrinna Taube.

[2] *Jakob Forsell, nobil. af Forselles;* kommerseråd; adlad 1767; gaf 1745 första förslaget till anläggandet af staden Lovisa; † 1768 ¾

FÖDD D. 17 AUG. 1696
ASSESSOR OCH BORGMÄSTARE
I STAPELSTADEN LOVISA
LÅTIT FÖRFÄRDIGA
ÅT MIG OCH MIN KÄRA HUSTRU
JOHANNA ULRIKA SCHULTS
FÖDD D. 3 DECEMB. 1732
SAMT WÅRA KÄRA ARFWINGAR
OM GUD SÅ BEHAGAR.

I klockstapeln hänga två klockor, och bär den större följande påskrift;

öfverst: SOLI · DEO · GLORIA · ANNO · 1685.

derunder å ena sidan:

LORENZ · CREUTZ[1] · FRIIHERRE
TIL · CASARITZ · HERRE · TIL
SARWELAX · TIVSTERBY · OTTINGE
OCH · TYKE · LANDZHOFDINGE · OWER
ABO · OCH BIORNEBORGZ · LÆHN · MEDH
ALAND · SAMPT · VICE · PRÆSIDENT · I · DET
KONGLIGE · BERGZ · COLLEGIO:

---

och begrafven i denna kyrka. Gift med *Johanna Ulrika Schultz*, † 1790 ¼ i Stockholm; dotter af direktören Joh. Christian Schultz i Stockholm och Johanna Margaretha Alandt fr. Hamburg. Anrep, adl. ätten af Forselles N:o 2018, tab. 1. Anreps uppgift om födelseåret för hvardera af makarne är oriktig.

[1] Född på Sarflax 1646 ¼, † i Stockholm 1698 ¼ och begrafven i en med svart sammet öfverdragen kopparkista uti Tottska grafkoret i Åbo domkyrka der hans vapen uppsattes. Gift 1:o 1671 med Ebba Maria Fleming, † 1678, och 2:o 1684 i Stockholm, i konungens och drottningens närvaro, med Hedvig Eleonora Stenbock, f. 1666, † 1729; dotter af rikarådet Gustaf Otto Stenbock och grefvinnan Christina Catharina De la Gårdie. Anrep, friherre ätten Creutz, N:o 48, tab. 2. Lindmans Anteckningar om Åbo domkyrka och dess fornminnen, sid. 50.

och å motsatta sidan:

HEDEVIC . ELEONORA . STENBOCK .
GREFWE . DOTTER . TIL . BOGESUND
FRIIHERRE . DOTTER . TIL . CRONEBÆCK
OCH ÖRESTEEN . ETC . FRIIHERRINNA .
TIL . CASARITZ . FRW . TIL . SARVVELAX .
TIVSTERBY . OTTINGE . OCH . TYKE

samt slutligen nederst vid kanten: GLORIA . IN . EXCELSIS . DEO . ME . FVSIT . ABOÆ . M . MARTIN . MYCK . . . . . [1] 1685.

Å den mindre klockan läses

å ena sidan: HERRAN SANAN SULOISUTTA
MINÄ KUTZUN CUULEMAHAN
ELIMÄSSÄ ELÄMÄHÄN
ARMORSA (!) IA AUTUDESSA

å motsatta sidan:

COSCA TÄMÄ KELLO VUONNA 1764
VAHINGOSTA HALKEIS ON SE IÄL-
LENS UUDEST VALETTU IA IOTAKIN
LISÄTTY PITÄJN MAXOLLA HR ASSES-
SORIN HR IACOB PORSETTIN RACKA-
HALLISEN TOIMITUXEN CAUTTA.
COSCA KIRCKOHERRA OLI HR PROVASTI
DAVID STARCK IA CAPPALAINEN HR
VICE . PASTOR SALOMON GESTRIN .
G . MEYER FECIT HOLMIÆ .

Vid nedra kanten dessutom ett bibelspråk.

Kyrksilfret är jämförelsevis nytt; en stor, invändigt förgyld kalk, af enkelt arbete, har denna påskrift:

Förärad af Commerce Rådinnan
Wälborna Fru Johanna Ulrica af
Forcelles till Elime Kyrka, Anno 1790.

---

[1] Det prickade är med tjära öfverstruket och derför oläsligt.

Kyrkoarkivets äldre handlingar äro:
Kommunionböcker från år 1761,
Historieböcker fr. 1786,
Biskops visitationsprotokoller fr. 1723 (utan intresse) samt
Mortalitetstabeller fr. 1749.

Anjala kyrka,

liten korsbyggnad af trä, uppförd år 1750, under kriget 1789—90 sköflad och invändigt förstörd, men sedan återiståndsatt genom en år 1791 öfver hela riket uppburen kollekt.[1] Altartaflan (Kristus i örtagården) är utförd af Fredr. Westin och har nedtill denna påskrift:

1 Chrön. XXIX. IX Konung GUSTAF III^dje^s Nåd
och
Svea Folkets Gifmildhet till Åminnelse
med
Collecte Medel Upköpt och Hitsatt
År MDCCXCVI.

Den större af de två i klockstapeln hängande klockorna bär denna påskrift;
å ena sidan:

ÅR 1792
ANIALA KYRCKA TILHÖRIG
NÄR DENNA KLOCKA UPKIÖPTES LEFDE
HÖGWÄLBORNE HERR BARON OCH COMENDEUREN

---

[1] Sirén. Borgå stifts matrikel, sid. 18. — Enl. nämda arbete skall här förut funnits ett emot slutet af 17:de seklet uppfördt bönehus. Hornborg uppgifver i sin matrikel 1748 som byggnadsår för den n. v. kyrkan. Måhända påbörjades arbetet då.

AF KONGL. WASA ORDEN RABE GOTTL : WREDE [1]
OCH DES FRU FÖD GREFVINNA EVA CHRISTINA CREUTZ
ÄGARE TILL ANIALA GÅRD OCH VÄRDIGE SINE SAMTIDAS
OCH EFTERKOMANDES MINNE.

och å andra sidan:

DÅ
G : A : HOUGBERG VAR PROST OCH KYRKOHERDE
I LOVISA
OMGIÖTS
DENNE KLOCKA I STOCKHOLM
AF
GERHARD HORNER
1816.

Å den mindre klockan läses:
å ena sidan:

ANIALA KYRCKA TILLHÖRIG
UPKIÖPT ÅR 1792 MED DE MEDEL SOM AF
KONUNG GUSTAF IIIDIE I NÅDER
BLIFVIT BEVILIADE OCH ÖVER HELA RIKET
SAMLADE GUDS HELIGA NAMN TILL ÄRA
OCH HANS FÖRSAMLING TILL NYTTA

samt å motsatta sidan:

ÅR 1792
BLEF DENNA KLOCKA GUTEN
I STOCKHOLM HOS IOH IAC MÅRTENSON[S]
ENKA

Den enda äldre silfverpjes kyrkan eger är en enkelt arbetad och innantill förgyld kalk med påskrift:

[1] Född 1742$\frac{5}{4}$; löjtnant; † på Anjala 1828$\frac{1}{4}$. Gift 1:o 1771 med frih. *Beata Sophia Stjerncrona* och 2:o 1776$\frac{1}{10}$ med gref. *Eva Christina Creutz*, född 1757$\frac{8}{11}$, † på Malmgård i Pärnå 1796$\frac{1}{9}$; dotter af grefve Johan Carl Creutz och frih. Eva Sofia von der Pahlen. Anrep. Frih. ätt. Wrede af Elimä N:o 44, tab. 18.

Gud Till ära och Anjala Kyrka Tilhörig åhr 1793.

På fönsterrutor i Anjala gamla kyrka skall ock förutom ståndspersoners namn funnits namnet *Hochti*, tillhörigt en i Anjala bosatt s. k. knap-adels slägt, som utgången ur bondeståndet numera återgått till sin ursprungliga samhällsställning.[1]

Kyrkoarkivets äldre handlingar inskränka sig till biskopsvisitationsprotokoller från år 1780 samt kommunionböcker fr. 1798.

Sippola kyrka,

liten korskyrka af trä, är uppförd år 1737.[2] Altartaflan (Kristus på korset) saknar konstvärde. På sidan om denna tafla hänger ett krucifix af trä; Kristus framställd som död och något hängande på armarne; fötterne korslagde, knäna böjda och något skjutna åt höger; såret på venstra sidan; skynkets knut på samma sida, men något bakåt; hufvudet lutande åt höger. Hela kroppen försilfrad, men törnekronan och skynket förgylda. Under fötterne en dödsskalle och derunder ett timglas. Frälsarens längd omkr. 4 fot.

Predikstolen gammal, men utan intresse.

En från taket nedhängande ljuskrona af trä har denna påskrift: *Förärt af Herr Landt-Commissarien C. M. Avenarius Åhr 1774.*

Af de i stapeln hängande två klockorna har den större denna påskrift å ena sidan:

WUONNA 1776
WALETTIN

---

[1] Lagus, Finska adelns gods och ätter, sid. 414.

[2] Sirén, Borgå stifts matrikel, sid. 184.

TÄMÄ SIPPOLAN KIRKON KELLO
WALAIALDA
IOHAN MARTIN POIALDA
TUKKIHOLMISSA

Å andra sidan läses förra hälften af 17 versen ur Predikarebokens 4 kap.

Den mindre klockan åter har följande påskrift;
å ena sidan: SIPPULLAN CAPPELLIN
TOIMITETTU MARTIN WICK-
MANNILDA WUONA 1753
samt å motsatta sidan: G. MEYER FECIT HOLMIÆ.

De enda äldre handlingar i kyrkoarkivet äro kyrkoräkenskaperna, begynnande med år 1763 samt kommunionbok fr. 1779.

Wekkelaks kyrka

helgad åt Maria[1], eger efter den stora branden som 1821 öfvergick kyrkan och staden, föga af intresse[2]. Uppförd

[1] Wikman, Fredrikshamns historia, sid. 12.

[2] Det uppgifves att under kyrkoherden Jacobi Laurentii tid (1587—1613) för Wekkelaks församling en *ny* kyrka 1588 blifvit uppförd, hvartill hans maj:t, enligt kongl. bref af 22 sept. 1587, skänkte den klocka socknen hade köpt af en Olof Eriksson. (Akianders herdaminne I, sid. 127—128). En sådan nybyggnad förefaller dock något besynnerlig, ty den 1821 afbrunna kyrkan skall hafva varit en af våra gamla medeltids stenkyrkor. Måhända var det blott en grundlig reparation som 1588 utfördes. — Wekkelaks nämnas redan tidigt i urkunderna. Uti ett bref, dat. klostret Vrovenberch 1336[8]/9 meddelar fogden på Wiborg Peter Jonesson (Bååt) borgarene i Reval frihet att handla på de tre finska köpingarne (in tribus civitatibus) Wyborch, *Weckelax* och Wyrlax (Wederlaks). Bugne, Liv-, Est-

på det afbrunna templets lämningar är den en långkyrka med torn i vester och två rader pelare som uppbära främre sidorna af de längs hela norra och södra murarne löpande läktarne. Kyrkans inre betäckning utgöres af ett tunnhvalfslikt basiliketak. Midt öfver altaret utskjuter från väggen predikstolen, och på hvardera sidan om denna hänger på samma vägg en tafla, den ena föreställande Kristi korsfästelse, den andra hans uppståndelse.

Uti D. Tilas' genealogiska samling i svenska riksarkivet finnes bland hans anteckningar rörande de s. k. Wekkelaks knaparne ett utdrag af häradsrättens protokoll af 4 Decemb. 1769 (se bilag. III) innehållande ett vittnesmål att i Wekkelaks kyrka i början af 1700 talet en Olof [Eriksson] Husgafvels[1] vapenbild funnits målad på ett fönster, hvilket sedermera jämte förenämda målning krossats då krutkällaren vid stadens öfvergång (d. 28 Juni 1742) af den

---

und Curländisches Urkundenbuch II, sid. 299. Något senare omnämnes Wekkelaks i ett af Karl Ulfsson (Sparre) till Tofta utfärdadt fastebref, dat. Croneborg 21 mars 1396, på några gods som höfdingen på Wiborg Eringisle Nilsson sålt åt Erik Larsson, *nämdeman i Wekkelaks*. (Tilas' genealogiska saml. i sv. riksark. samt Lagus, F. a. gods och ätter, sid. 557). — En sägen förmäler att kyrkan varit ämnad att byggas å det 9 verst vester om staden vid allmänna strandvägen belägna Suurenhuoneemäki, samt att den blifvit uppförd af munkar. Wikman, sid. 32.

[1] En son till befallningsmannen i Kymmenegårds län, sedermera slottsfogden på Koporie, Erik Jönsson. Var „fänrik under hästefolket" och egde en lägenhet i Bredskall och en d:o i Sandby, hvilka han förlorade vid stora reduktionen, men sedan genom kongl. resolution af 1681 återfick mot rustning. Kallas i kongl. kommissionens protokoll 1682 „utfattig". Var flere gånger, och senast 1693 som ombud för de s. k. Wekkelaks knaparne öfverrest till Sverige för att der försvara sina och deras intressen (Tilas' saml.).

aftågande svenska armén sprängdes. En samlingen bilagd teckning (Pl. III fig. 15) utan någon uppgift hvarifrån densamma är tagen, visar en guldhårig och guldvingad ängel i en liffärgad klädning med utbredda armar omfattande en framför stående sköld med Husgafvelska vapenmärket och med ett underlöpande språkband hvarå läses: „Oluff Erick Son [16]94". Måhända är denna teckning en bevarad afbildning af förenämda förlorade målning. En annan af samme Tilas bevarad, af Åbo akademie ritmästaren And. Dahlsteen d. 5 Decemb. 1769 verkställd teckning (Pl. III fig. 13) visar oss det Husgafvelska vapnet sådant det fans på en denna familj tillhörig grafsten uti ifrågavarande kyrka. En tredje af samme tecknare gjord afbildning i färger af knapslägten Poitz vapen (Pl. III fig. 16) har på baksidan denna anteckning: Det å andra sidan stående vapnet wara rätteligen af et i Weckelax sockn kyrka hängande baner aftagit intygar på edelig forplichtelse

And. Dahlsteen
Kong. Åbo academie
rittmästare.

Fredrichshamn d. 5
Decemb. 1769.

Detta wara af ritmästaren Dahlsten egenhändigt förfärdigat intygar under magistratens jnsegel, Fredrichshamn d. 5 Decemb. 1769.

(Fredrikshamns
stads sigill.)

J. L. I. Elfving
Sect[a] civil. Fredr.

I samma af Tilas gjorda samling finnes dertill ännu en „Afskrift utaf inscriptionen på en tafla uti Weckelax sokn kyrckia i Fredrichshamn", så lydande: [1]

[1] Början af densamma finnes felaktigt aftryckt i Åbo Tidningar 1793, N:o 15, med hänvisning till Palmsköldska saml. Topogr. 61, Karelen. samt Brenners Antiqv. Finnon, p. 43.

Anno 1571 uti Martij monat kom ryssen til Wäderlax och brände Kymmenegårdh och Borgå kyrckian och ward til Helsingfors.

A° 1577 ward ryssen vnder Raval (!).

A° 1581 brände ryssen Weckelax kyrckian. In Julij på samma året fick herr Puntus De la Gardie Kexholm in.

A° 1582. Fick herr Puntus De la Gardie Narfven, Iwangrodh, Iama och Caporio in.

A° 1587 blef Weckelax kyrckian igen täckt.

A° 1610 uti Martij monat blef denne kyrckian hvitlijmat med Sigfredh Jonssons Hvilckens[1] omkostnadt af Tavastby

A° 1700 blef krigh mellan ryssen och svensken.

A° 1710 blef denne kyrckiones klockor conserverat af kyrckiå wärden Matz Hausgafwel, hvilcken är son efter ofvan nambde Sigfred Jonsson i tridie led.

A° 1721 d. 30 Augusti blef frid sluten emellan ryssen och svensken i Nystadh.

A° 17 . . blef her Arved Condelin (ɔ: Candelin)[2] propst i Weckelax kyr[k]ian. I samma åhrena blef desse twenne lächtare på nor och söder sijdan bygdt i denne kyrckian.

---

[1] Egde enligt Jesper Mattsson Kruus' förteckning (hos Lagus sid. 83) ½ skatt frälse uti Bredskall (i Wekkelaks) och 1 skatt skattjord i Tavastby (i Kymmene socken) och hade derför hållit en häst under adelsfanan. Slägten Wilken hade, enligt Henrik Flemings på lagmanstinget den 14 maj 1618 gifna bevis, till sköldemärke „en eldgaffel och en röd eldhana“ (a. st.) — Att en Hans Wilken dock fört ett annat vapen ses af det följande i texten. En Heyden (eller Heyn) Wilcken, som 1614 var befallningsman öfver Borgå län, hade i sitt sigill endast ett bomärke (Tjusterby arkiv).

[2] Blef pastor här 1716 och dog 21 April 1739. Akianders herdaminnen, sid. 128.

A° 1723 blef Weckelax staden nämpt til Fridrichshamn efter Friedrich den förstes namn.

A° 1730 hafwer kyrckio wärden Nils Hunsgafwel, hvilcken är son efter Sigfred Jönsson i fierde led, låtit denne taflan upsättia med des omkostnad af Bredskall och Sandby, Gudi til ähra, Guds hus til prydna samt honom til heder och åminnelse.

En vapensköld hvilken Lagus[1] uppgifver ännu vid medlet af detta århundrade funnits i denna kyrka, kunde ej påträffas. Den skall hafva förestält tvänne halfbjörnar och haft denna påskrift: *Den ädle och Wälborne Herr Bengt Danielson, Major öfver Finske Dragoner, i Herranom afsomnad den 22 Oktober (December?) 1683 och begrafwen den 17 Martii 1685.* — Tvänne äfvenledes numera förstörda sköldar, som fordom varit uppsatta i denna kyrka, ses uti Afbildn. af vapensk. i Finlands kyrk. n:o 225 och 226. Den ena som var uppställd öfver en *Hans Wilken*, visar främre hälften af en betslad häst och på hjelmen en sexuddig stjerna mellan två strutsfjädrar. Den andra med initialerna K. H[ans] D[otter] tillhör ätten *Jägerhorn af Storby*[2]. Slutligen finnas uti Gottlunds Otawa I pl. XVIII, fig. 2 och 4 meddelade ett par af E. Brenner tagna afteckningar af 1:o tvänne på en denna kyrka tillhörig kalk graverade vapensköldar, som omslutna af en gemensam cirkel, inom hvilken öfver vapnen ses årtalet 1506 samt nedtill mellan desamma ett p, visa, det högra (herald.)

[1] F. a. gods och ätter, sid. 565.

[2] Detta vapen skiljer sig såtillvida från det på riddarhuset att hornet är *rödt* och vändt med spetsen åt venster. Ett dylikt vapen med *svart* horn (a. a. n:o 419) var uppsatt i Pargas kyrka öfver Philip Mårtensson Jägerhorn, som äfvenledes tillhörde Storby grenen af denna ätt.

ett fyrstyckadt fält och det venstra en bjelke; 2:o af ett par vapensköldar som funnits på ett altarkläde i samma kyrka och af hvilka det högra framter en stor sparre med trenne derunder öfver hvarann ställda fritt sväfvande små sparrar och det venstra ett tre gånger deladt fält.

Kymmene kyrka

är bygd af sten i korsform med ett torn öfver vestra korsarmen. Färdigvorden 1850[1] kallades den S:t Johannes. Altartaflan, målad af Godenhjelm, föreställer Kristus i örtagården. På sidan derom hänger en äldre tafla[2] framställande de vise männens besök.

I tornet hänga tvänne klockor[3]. Å den större ses å ena sidan Creutz'ka vapnet med öfverskrift: CARL IOH: CREUTZ DEN ÄLDRE[4]. Under vapnet läses: ANNO 1736 samt denna varning:

O MENNISKIA NÄR TU HÖRER MITT
LIUD SÅ KOM WÄL IHOG TEN YTTERSTA
BASUNENS SKAL TÅ TU MÅSTE RÄKENSKAP
GIÖRA FÖR ALLA TINA TANKAR ORD OCH GERNINGAR

[1] Redan före pastoratets 1660 skedda bildning fans en kyrka vid Kymmenegård hvarest fästningen nu står. 1727 uppbygdes en ny trä kyrka som 1837 förstördes genom mordbrand. Sedan ytterligare en 1843 färdigvorden af samma orsak gått upp i lågor, uppfördes d. n. af sten. Sirén, Borgå stifts matrikel, sid. 195.

[2] Förut uppsatt i gamla kyrkan.

[3] Tillhörde förut Forsby bruks kyrka i Pärnå, men inköptes af Kymmene församling till den nya kyrkan.

[4] Född 1688; vice landshöfding i Nylands och Tavastehus län; död 1757. Gift 1:o med *Beata Charlotta Wrede af Elimä* och 2:o 1744 med *Hedvig Juliana Stackelberg* † 1763. Anrep, frih. ätten Creutz N:o 48, tab. 8.

Å motsatta sidan är Forsby kyrka med dess torn afbildad, och läses under densamma: FORSBY BRUKS KYRKA, samt LABOREM PRÆSTITIT (AB)
ER NÄSMAN HOLM[IÆ].[1]

På hvardera sidan om denna inskrift ses rättvisans sinnebild, en qvinna som i ena handen håller en vågskål och i den andra ett svärd.

Å den mindre klockan ses samma afbildningar och inskrifter med undantag af att de varnande orden på förra klockan här äro utbytta mot nedanstående rader:

IAG ROPAR ÖFVER SKOG MARCK SIÖ BERG
OCH DAHLAR O MENNISKA KOM OCH HÖÖR
HWAD HERREN GUD TAHLAR.

Denna vers har fått sin plats under kyrkoafbildningen, hvaremot tillkännagifvandet om fabrikanten läses under årtalet nedanför vapnet.

Kyrkosilfret erbjuder ej något särdeles märkvärdigt. Å en enkelt arbetad kalk läses senare hälften 1 Joh. 1: 7 samt: *den 24 Julii 1770.* Å bottnet af en oblatask finnes denna inskrift: *Zum andenken Kuëmensche Kirhe von Jngenieur oberst Leutenad Carl von Kuhlman, Rolshensalm (!) d. 3ten Januari 1806.*

De enda äldre handlingar i kyrkoarkivet äro biskopsvisitationsprotokoller från år 1725, samt kommunionböcker fr. 1781.

---

[1] Inskriptionerna ej rätt återgifna af Hipping (Beskr. öfver Perno, sid. 106).

Pyttis kyrka

(se titelplanchen)

helgad åt S:t Henrik[1], är en af gråsten uppförd aflångfyrkantig byggnad, 84 fot lång och 45 fot bred. Åtta fyrsidige pelare afskilja ett mellan- och två sidoskepp; det förras betäckning utgöres af stjernhvalf (af hvilka korets är mångstråligt), de senares af korshvalf. De tre vestligaste pelarne på manfolks- och de två d:o på qvinfolkssidan hafva tvåsprångiga hörn med afrundade kanter. Hos de nästföljande pelarne är detta fallet endast med de östra hörnen, hvaremot de öfriga äro blott afrundade. Sista qvinfolkspelaren åt vester är enkelt fyrkantig med alla hörnen afrundade. Föreningsbågarne, af pelarnes bredd, äro spetsige, tvåsprångige och skarpkantade; skilje- och korsbågarne äro spetsige, stafformige och skråkantige, samt uppbäras på pelarne äfvensom på norra och södra omgifningsmurarne af kragstenar, bildade af fyra hvarandra åt alla tre sidor öfverskjutande fyrkantiga plattor. På gafvelväggarne saknas deremot kragstenar, hvarför bågarne här omedelbart uppstiga ur väggarne.

Fönstren, sju till antalet, utmärka sig för sin skönhet; af dem inrymmer norra muren två, södra tre samt hvardera gafvelmuren ett. De äro spetsbågiga med ut- och invändigt sneda smygar, hvars omfattning på yttre sidan är tresprångig. Korfönstret har tvänne midtposter af sten, som upptill förgrena sig i hvarandra, bildande bågar och

---

[1] Wikman, Fredrikshamns historia, sid. 12. Pyttis socken nämnes första gången uti ett vid Åby kyrka (i Östergötland) den 26 februari 1380 utfärdadt bref, hvarigenom drotseten Bo Jonsson skänker till Wadstena kloster sitt gods Kymmene i Pyttis socken. Svenska riksarkivets pergamentsbref, I, sid. 463.

rosverk; tvärslårna äro af järn och rutorna små i bly infattade fyrkanter öfver hörn (Pl. II fig. 4). De öfriga fönstren, med undantag af det vestra i norra muren, äro utförda i samma stil, blott att de hafva endast en midtpost (Pl. X fig. 36). Det nyssnämda undantaget skiljer sig så till vida från de öfriga fönstren att det upptill har rak afslutning och i det deröfver befintliga fältet, som upptill begränsas af smygens spetsbåge, ett cirkelrundt, med glas besatt hål. — Af kyrkans tvänne ingångar är den ena belägen i vester, den andra i söder. Den förra har spetsig betäckning och dess yttre omfattning utgöres af en hålkäl, som omgifves utåt af två och inåt af tre hörnsprång, af hvilka det innersta är afrundadt; en rundstaf upptager andra vinkeln på hvardera sidan om hålkälen (Pl. IV fig. 25 b). Dörröppningens inre omfattning är tvåsprångig. Å sjelfva dörren finnes en järnring med ett prydligt beslag (Pl. IV fig. 19). Den södra dörröppningen som inleder från vapenhuset, är lågspetsig och dess omfattning har utvändigt två hörnsprång samt en hålkäl; språngens yttre vinklar besättas af en rundstaf (Pl. IV fig. 25 a). Vapenhuset, som förut varit grafkor för den Creutz'ska familjen [1], är en fyrkantig stenbyggnad utvändigt täckt af

---

[1] Vid en sockenstämma år 1756 frågade pastorn församlingen om den ville bekosta en reparation af „grafven som till taket alldeles förfallen är", hvartill församlingen svarade nej. I sockenstämmoprotokollet för 2 juni 1773 finnes antecknadt: „åstundade vederbörande blifva underrättade huru med den häruti kyrkoförstugan befintliga Creutziska grafvens vårdande framdeles förblifva skall, den de med vederhörigt tak och fönster intill närvarande tid försett", hvarpå pastor svarade att samma graf är för afl. Ståthåll. Baron Natt och Dags skuld till kyrkan härstädes, bestående af 12 Rubel 71 kopeker, pantsatt, enligt konkursrättens i Fredriksham utslag af 30 oktober 1750". — Vid stämman den 22 decemb. s. å.

en kantig, kalottlik kupa. I södra muren är en modärn, rundbetäckt dörröppning och i hvardera af östra och vestra murarne ett likaledes rundbetäckt fönster med små i bly infattade rutor öfver hörn. Till höger om ingången som leder till kyrkan är en fyrkantig murfördjupning. — Inre betäckningen utgöres af ett stjernhvalf, likt mellanskeppets.

I östra hälften af norra kyrkomuren är en dörröppning med spetsbågig betäckning och, åt det inre af kyrkan, tresprångig omfattning. Denna dörröppning leder till sakristian, som är en fyrsidig stenbyggnad, utvändigt täckt af ett kroppåstak på vederlag i öster och vester. Inre betäckningen är ett stjernhvalf. I östra och norra murarne är ett fyrkantigt fönster med sned, rundbetäckt smyg. I vestra väggen finnes en fyrkantig, skåplik fördjupning liksom äfven i den södra finnas tvänne sådana, en på hvardera sidan om dörren. Kyrkan, som utvändigt täckes af ett brant stupande och spånbelagdt kroppåstak, är liksom vapenhuset och sakristian, såväl ut- som invändigt helt och hållet hvitmenad. Nischfördjupningar pryda gafvelrösten, af hvilka det östra i midten har en fyrbladig sådan, ofvanom hvilken ses tre spetsbågiga nischer i bredd; den mellersta, som är obetydligt högre än de andra, har öfver sig en liten cirkelrund fördjupning. Ytterom nyssnämda tre nischer och den fyrbladiga fördjupningen ses på hvardera sidan en dubbelnisch, hvars inre spetsbåge något öfverskjuter den yttre. Nederst är en nisch betäckt af trenne spetsbågar, af hvilka den mellersta är dub-

---

erbjöd sig possessionaten Nikolaus Claijhils att erlägga ofvannämda summa mot att få ega nämda graf, hvilket anbud församlingen skulle taga i öfvervägande. — 1790 väcktes fråga att öppna „dörren till södra förstugan den grefve Creutz låtit tillsluta". Detta utfördes år 1793.

belt högre än de på sidorna. Hos samtliga dubbelnischer utgöras de inre båghälfternas gemensamma vederlag af en fyrkantig tärning. Vestra gafvelröstet visar en murfördjupning i form af ett latinskt kors med korsade armar och öfverstycke (ett s. k. korsadt kors). I hvardera öfre vinkeln af hufvudkorset är en fyrbladig fördjupning och ofvan öfverstycket finnes tre mindre, spetsbågiga nischer, den mellerstas bas i jämnhöjd med sidonischernas spetsar. Under hufvudkorsets armar och på begge sidor om stammen ses tvänne höga, spetsbågiga nischer, till hvilka ytterst, vid röstets hvardera kant, ansluter sig en dubbelnisch med den inre bågen öfverskjutande den yttre. Under korsändan och hvar och en af de nedra nischerna finnes en cirkelrund fördjupning, hvartill kommer ännu en sådan på hvardera ändan af denna rad (till antalet således 9), under hvilken omedelbart löper ett tandsnitt upptagande hela bredden på midten af röstet. Under och paralelt med detta tandsnitt löper en slät bandlik fördjupning af nyssnämda snitts bredd och längd. Häremellan och stora gafvelfönstret finnes en mindre, rundbetäckt ljusöppning, som till vinden insläpper en sparsam dager. Mellan sydvestra murhörnet och närmaste fönster i södra muren ses upptill en fyrbladig fördjupning liksom äfven mellan de två andra fönsteröppningarne i samma vägg.

Sköfladt af fiender och i saknad af nödigt underhåll var templet nära sin undergång då riksrådet frih. Lorentz Creutz († 1676) på egen bekostnad 1671 återställde kyrkan ur dess förfall. Minnet härom bevaras i följande med guldskrift utförda rader, hvilka läsas å en ofvan korfönstret befintlig och mellan några hvalfvets här korsande bågar infattad svart tafla:

SOLI
DEO HONORI
ILLUSTRISSIMU
REGNI SENATOR DO
MINUS LAURENTIUS
CREUTZ ECCLESIÆ
HUIUS PATRONUS
TECTA HÆC ET
PARIETES AB
ULTIMA RUI
NA SUMPTI
BUS SUIS
RESTI
TUIT
1671.

På det af trä uppförda altaret står en större altarprydnad, förfärdigad i 1600 talets stil och förmodligen en gåfva af nyssnämde frih. Creutz. Den utgöres af tvänne afdelningar, en öfra och en nedra, båda på hvardera sidan omgifna af ett par kolonner samt bildande omfattningar till tvänne taflor, som nu mera förkommit. På sidorna om den den nedra afdelningen stå bilder af Moses och Johannes i naturlig storlek och särdeles väl utarbetade. Tvänne mindre bilder af Petrus och Paulus (?) omgifva den öfra afdelningen. En nyare altartafla', målad af Desarnaut och föreställande Kristus spisande med lärjungarne i Emaus, intager nu den nedra taflans plats, men fyller det härför afsedda rummet endast till hälften. I öfra afdelningen åter är uppsatt ett smaklöst krucifix. Kristus törnekrönt framställes som död med utmerglad kropp och såret på venstra sidan samt korslagda fötter.

I koret förvaras några helgonbilder, af hvilka tvänne genom sin mindre vanliga formfulländning häntyda på ut-

ländsk tillverkning. Den ene af dessa bilder (3,9 fot hög) föreställer kyrkans skyddshelgon, biskop Henrik, i full skrud och med Lalli liggande vid sina fötter. Helgonets högra hand och venstra arm äro på midten afbrutna; den förra synes varit uppräckt till välsignelse, den senares hand har troligen omfattat kräklan [1]. Lalli ligger framåtvänd stödd på venstra armen och uppräcker med den högra sin mössa, visande huru vid densammas aftagande hufvudsvålen medföljt (Pl. VI fig. 28).

Den andre bilden (3,5 fot hög till hjessan; (Pl. VI fig. 29) föreställer ärkeängeln Michael iklädd humerale och alba, öfver hvilken löper en stola, som, korsande sig på bröstet och trädd under det lifvet omgifvande cingulum, nedfaller på hvardera sidan. Ytterst bär han en kappa som öfver bröstet sammanhålles af en fyrbladig agraff. I högra handen som är lyftad öfver hufvudet har han troligen hållit ett svärd; den venstra underarmen är afbruten; möjligen har han med densamma uppburit vågskålar [2]. Vid ängelns fötter ligger ett odjur (något liknande en hund), en sinnebild af den onda makten.

Utom dessa två bilder skurna i ek finnes en grupp (3,6 f. bred och 3 f. hög) utarbetad af samma träslag. Den framställer jungfru Maria liggande på knä med händerna framför bröstet hoplagda till bön; på hvar sin sida om henne sitta Gud fader och sonen, den förre med krona på hufvudet och verldsklotet i famnen, den senare med törnekrona och sår efter spikarne. Begge utsträcka sin ena hand välsignande öfver Maria.

---

[1] I denna välsignande ställning framställas ofta de andlige. Se Otte, kirch. arkhäol. s. 854 och 858.

[2] Wesseley, Iconographie Gottes und der Heiligen, sid. 160.

Ett mindre altarskåp af furu (5,6 f. högt) visar Anna hållande i famnen Maria, på hvars knä Kristusbarnet (naket) sitter, gripande efter ett klot som Maria håller i handen. Den från bakstycket utgående baldakinens underkant utgöres på hvarje sida af en åsneryggig spetsbåge, som uppbär ett med dess spets jämnhögt gallerverk, hvarpå hvilar ett framsprång, som krönes med en rad af uppspirande korsblommor (? söndriga). Vid bakstycket äro fästade tvänne brutna dörrar, hvilka kunnat [1] sammanslås kring den fyrkantiga baldakinen sålunda inneslutande äfven bildgruppen.

Tvänne hvitmålade madonnabilder (3,8 och 2,2 f. höga) vittna ej om synnerligt konstnärsskap.

Ännu en bild finnes bevarad, men på ett något ovanligare ställe. Granskar man nämligen predikstolens af bänkar skymda underlag finner man detsamma utgöras af en på bakre sidan urhålkad träbild föreställande en sittande man i fotsid drägt med vida ärmar och 7 (3 större och 4 mindre) runda bucklor på bröstet samt en staf (afbruten kräkla ?) i venstra handen. Fötterne, som döljas under golfplankorna, hvila uppå en på venstra sidan liggande man, som med högra handen fattar i mössan. Bilden (4 f. hög), tvifvelsutan föreställande helige Henrik, är mycket illafaren. och allt vittnar om att man vid predikstolens uppställande begagnat sig af en gammal helgonbild.

Predikstolen, utförd i 1600 talets vanliga stil, är mångkantig och besatt med kolonner, mellan hvilka apostlabilder stå i rundbetäckta, grunda nischer. Till fär-

[1] En senare tids vandalism har (af obegripliga skäl) spikat ribbor tvärs öfver baksidan af dörrarna, hvarigenom dessa ej mer kunna hopvikas Föröfrigt har en usel målare företagit sig att på insidan af dörrarna framtälla mindre lyckade sinnebilder.

gen är den blå med hvita och förgylda ornament. På framsidan af takhimmeln äro anbragta Creutz'ska och Duwall'ska vapensköldarne, hvilka utvisa att denna predikstol är en skänk af oftanämnde frih. Creutz och hans fru, friherrinnan Elsa Duwall.

I sakristian förvaras en äldre messhake af rödt sidensammet; på ryggstycket är broderadt med guldtråd ett krucifix, och på sidorna deraf läses:

FORÆR AT . AFF .
GREGORI VS . ERICH
SONS . ARFW
IN GER

samt undertill ANNO
1631.

På altaret står en stor sexarmad ljusstake af messing; en å densamma anbragt liten plåt har denna inskrift: *Hinrich Gottsman Margareta Erichsdotter Bodelia A° 1688;* på samma plåt ses äfven deras inom hvarandra flätade namnchiffer under en friherrlig krona (!).

En öfver korsgången hängande äldre messingsljuskrona har å klotet ingraverade friherrl. Creutz'ska och Sparre'ska vapnen, under hvilka läses:

Johan Creutz
Anna Margreta Sparre
Anno 1688[1].

---

[1] Johan Creutz var född 1651¼: Riksråd och president i Åbo hofrätt; upphöjd till grefve 1719; död 1726⅛ i Åbo. Gift 1677⅛ med frih. *Anna Margareta* (enligt Anrep Anna *Johanna*) *Sparre;* född 1657; död 1712. Anrep, grefl. ätten Creutz N:o 68, tab. 1. — Att denna friherrinna Sparre hetat *Margareta* och icke Johanna är alldeles påtagligt, ty man kan väl ej gärna antaga att ett orätt namn tilldelats henne uti en *samtida* inskrift på en af henne förärad sak.

Ljuskronans armar bildas af ett krönt, skäggigt hufvud, hvars hals i en båge böjer sig bakifrån öfver hufvudet och derpå nedgår framför ansigtet för att åter med en böjning uppåt sluta med pipen.

I koret ligga infattade i golfvet trenne **grafstenar**. Af den äldsta är blott ungefär hälften (4,2 × 3,9 fot) i behåll (Pl. V fig. 27). De tvänne oskadde hörnen å densamme äro prydda med en sexbladig ros inom en dubbelcirkel. Längs kanterne af stenen löper en inskrift utförd i 1400 talets munkminuskler. Denna inskrift är dock så utplånad att man kan urskilja endast orden . . . . . *dni olaui broderson curato (!) in pitis . . . . ame[n].* På stenens midt ses några otydliga konturer.

En något yngre grafsten (6,1 × 4 f.) har å midten inhuggen en kalk med en oblat deröfver (Pl. VIII fig. 30). Kanterne åtföljas af denna inskrift, äfvenledes i munkminuskler: *Anno m[d]*[1] *XVII die octaua epifanie . . . . . obiit dominus Olauues vicecuratus in prochia pvitis cuius* a̅*ia requiescat in pace A M E N.*

Såsom af inskrifterna synes äro dessa båda grafstenar lagda öfver tvänne Pyttis församlings föreståndare.

Den tredje stenen slutligen (7,8 × 4,8 f.) har på midten ett kors, hvarunder läses bibelspr. Joh. 3 kap. 14 och 15 v., samt i hörnen evangelisternes sinnebilder. Äfven denna sten har längs kanterne en inskrift, som lyder: A° 1612 [?] DEN 8 IANVARI AFSOMNADE I GVDHI OLVF JA-

---

Oafsedt dessutom den mindre välljudande sammanställningen af Anna och Johanna så framträder under den äldre tiden hos denna friherrl. Sparre ätt (N:o 11) det senare namnet ej en enda gång, hvaremot Margareta är en ofta återkommande benämning.

[1] Detta *d* är å stenen utplånadt.

COPSON[S] TIL STENSNÄS KÄRE HWSTRO : TH EDLE OCH DYGDERIKE ANNA ANDERS D[1]GVD . . . . . .

Blott tvänne vapensköldar finnas i denna kyrka uppsatta, nämligen, på första qvinfolkspelaren från koret det Mellin'ska vapnet med påskrift:

Den Edle och Wälborne Herre H: BERNHARDT IOHAN MELLIN till Tessiö Fanhra Wassewitz och Urpala föddes hittill werden Anno 1669 den 24 November afsomnade j Herranom den 5 Martij 1685 och bleff begraven den 19 September 1686[2].

---

[1] Anna Andersdotter, hustru till samme Olof Jakobsson, som genom Karl IX:s mandatbref af 25 juli 1606 erhöll, förutom sköldemärke, ett kronohemman i Pyttis att brukas under frälse, för det han med en häst ville låta bruka sig i kriget mot rikets fiender. Sköldemärket var det för mandatfrälsemännen gemensamma, „en blå och gul skiöld fördeelt, och derutij en försilfredh wepnadh arm och på hjelmen två försilfredh wederhorn och tre Cronor". Genom frälsebrefvet af 28 juli s. å. tilldelades Olof Jakobsson två skatter jord i Stennäst (Stensnäs?) i Pyttis samt flere andra lägenheter mot det att han skulle tjena med två hästar. Sköldemärket ändrades äfven så till vida att hornen på hielmen utbyttes mot tvänne försilfrade och beväpnade armar. Lagus, sid. 555—556.

[2] Denne yngling är i ättartaflorna alldeles okänd; dock gifva namnen på de gods till hvilka han å vapnet uppkallas, en antydan om föräldrarne. *Tessjö* gård förlänades nämligen af kronan under Norrköpings besluts vilkor 1650 åt öfverstlöjtnanten, sedermera kommendanten på Dünaburg, *Hans Johansson Willigman*. Då denne 1656 vid försvaret af nämda fäste dog hjeltedöden efterlemnade han blott en dotter, *Elisabeth Dorothea*, hvilken genom kongl. bref af 26 maj 1682 derefter innehade Tessjö sätesgård. Hon blef gift med öfverstlöjtnanten *Herman Mellin* (friherre 1691; † 1701), hvarigenom egendomen öfvergick till denna slägt. Deras dotter Christina (gift med majoren Carl Binder) fick äfvenledes tillstånd att besitta Tessjö, hvilket efter hennes död 1760 återföll till kronan och derefter an-

Öfver södra utgången hänger friherrl. ätten Sparres vapen med följande anvapen på hjelmtäcket:

Fäderne:	*Möderne:*
Sparre	Fleming
Trolle	Hand
Brahe	Horn af Kankas
Stenbock	Stålarm
Banér	Bååt

---

slogs till boställe för kommendanten i Lovisa. Man ser således att ofvannämde Herman Mellin är den ende manlige ättling af Mellinska slägten som innehaft Tessjö gård. Utan tvifvel var *han* alltså far till den ifrågavarande döde. Hvad åter modren vidkommer, kan hon ej vara någon annan än den förutnämda Elisabeth Dorothea Willigman, ty de enligt Norrk. besl. vilk. donerade godsen fingo ej gå i sido- eller bakarf, hvarför ej heller ifrågavarande yngling kunnat skrifva sig som arfvinge till Tessjö, såvida han ej varit son till denna Elisabeth Willigman. — Huruvida Herman Mellin före sitt äktenskap med henne varit gift, är osäkert. Anrep (friherrl. ätten Mellin N:o 92, tab. 7) uppgifver att Mellins första fru hetat Dorothea von Kahlden, hvilken Lagus, sid. 87, åter säger varit gift med ofvannämde Hans Willigman. Hvilkendera har rätt är ännu ovisst. Men att Anreps uppgift om Mellins andra gifte med Christina Ramsay är falsk lider intet tvifvel, ty hon uppgifves 1692 hafva lefvat enka efter Claes Michelsson Fogelhufvud († 1681), med hvilken hon, förut ogift, 1661 ingick gifte. Nu kallas emellertid Mellin redan 1671 „salig öfverstlöjtnanten Hans Willigmans måg" (1671 års landtbok i statsarkivet), och då Elisabeth Willigman öfverlefde Mellin och dog först 1724, är det klart att ingen tid återstår för Mellins äktenskap med Christina Ramsay.

Vapnet skiljer sig så till vida från det på sv. riddarhuset, att det i *blått* fält visar en sparre sammansatt af på hvarandra i enkel rad lagda guldqvadrater afskilda genom svarta streck; på hjelmen *tre* strutsfjedrar. Att vapnet är *adligt* förklaras deraf att fadren först *efter* sonens död upphöjdes i friherrligt stånd.

Bjelke	Lilje af Ökna
Sture [1]	Cruus af Edeby
Lejonhufvud	Stake

Vapensköldén har, besynnerligt nog, denna underskrift:

SOLI DEO HONORI
ELLUSTRISSIMUS REGN[I]SENAT-
OR DOMINUS LAURENTIUS CREUTZ
ECCLESIÆ HUIUS
PATRONUS
1671.

Anvapnen visa alla de 16 anor, hvarifrån, i fjärde led, en son eller dotter till riksrådet och presidenten i Åbo hofrätt Erik Larsson Sparre († 1673) samt frih. Barbro Fleming härstammar. Måhända är det deras dotter, den förutnämda friherrinnan Anna Margareta Sparre, som låtit uppsätta sitt vapen med denna underskrift till ära för hennes svärfader, kyrkans frikostige gynnare, Lorentz Creutz.

Sju andra vapen som fordom funnits uppställda i denna kyrka ses i „Afbildningar af vapensköldar i Finlands kyrkor" n. 227—233. Af dessa hafva åtminstone Nils Stålarms (n. 227), hans hustrus, Elin Djäkensdotters (n. 229, upprätt och likarmadt hvitt kors i rödt fält) vapen, Sparre (?) vapnet (n. 230, hvit sparre i blått fält), vapnet med en gående fågel (n. 231) samt Tottska vapnet, enligt Elias Brenners i Gottlunds Otawa, del. I, pl. XVI n. 2—4 införda afteckningar, jämte Mårten Skyttes (?) vapen (a. a. pl. XVI n. 5, silfver spets i blått) förekommit som glasmålningar i fönstren. De tvänne öfriga tillhöra Hartikala slägten (? n.

[1] En af svart och blått delad sköld med, i nedra fältet, en från nedra venstra hörnet utgående hvit hörnspets.

228, en balkvis ställd gren med 2. 1 löf) samt en Knut Glad (n. 232, en båt).

I den söder om kyrkan 1808 uppförda stapeln (till nedra hälften af sten) hänga tvänne klockor, hvardera dock saknande påskrift. Att döma af formen och slitningen synes den ena vara gammal.

Bland kyrksilfret finnas flere anmärkningsvärda saker:

1) en innantill förgyld vinkanna, som framtill har Creutz'ska och Duwall'ska vapen inristade jämte initialerna L . C . F . T . C . (d. v. s. Lorentz Creutz friherre till Cassaritz) samt E . D . (Elsa Duwall).

2) en simpel innantill förgyld kalk (om 49 lod) med tvänne vapen (Pl. IV fig. 23 & 24) ingraverade å foten. Det högra (herald.) är otvifvelaktigt det Willigmanska med initialerna H. W., d. v. s. den i noten å sid. 210 nämda Hans Willigman. Det venstra, antagligen hans hustrus vapen, visar i skölden ett korthornadt och skäggigt ansigte med uträckt tunga. På hjelmen ett ansigte (liknande en löjlig teckning af en fullmåne) och dervid initialerna D . V . R Nedtill mellan vapnen ses, eget nog, årtalet 1804.

3) En invändigt förgyld mindre kalk, som har ett inristadt vapen, föreställande tvänne mot hvarann vända och med ändarna korslagda c-formige lager(?)-qvistar, inom hvilka ytterligare tvänne hvarandra korsande grenar bilda en 8. Öfver skölden en krona med fem blad af hvilka det mellersta och de yttersta äro större än de andra. På undra sidan af den hithörande patenen ses denna, i cirkel löpande inskrift: *V . I . K . M . Cam̄er Iunck : C : V : Sievers verehret : d : 1. Ian : A° 1744 : zu Gottes Ehren .*

4) På locket af en stor innantill förgyld oblatask ses

Creutz'ska och Duwall'ska vapnen samt inskriften; *Her Lorentz Creutz. Fru Elssa Duval 1673.*

5) En invändigt förgyld dopskål har undertill denna inskrift: *Eva Jnsenstierna, Eva Elisabet Danckwardt.*

6) Å en liten vinkanna (egentl. stånka; af ett slags silfverkomposition) afbildas en mängd piltar spelande på allehanda musikaliska instrument. Kring kannan löper följande inskrift: *Fredericus Backman uxorque Elisabeth A. 1829 Templo Ecclesiæ Pyttiensis, Pia mente.*

Kyrkoarkivets handlingar sträcka sig ej särdeles långt tillbaka. De äldsta äro:

Förteckning öfver födda fr. 1703.
„ „ vigda „ 1702.
„ „ döda „ 1695.
Kyrkoräkenskaper „ 1796.
Socknestämmoprotokoller „ 1749.

År 1782 sågs vid kyrkogårdens södöstra sida en gammal träkyrka, som blifvit begagnad till finsk gudstjenst innan församlingen genom Åbo freden år 1743 blef delad genom riksgränsen utmed Abborforsgrenen.

Å Mogenpört holme, hvarest Malms hemman nu är beläget, fans fordom en träkyrka med begrafningsplats, och skall det närbelägna kyrksundet deraf hafva sitt namn. Denna kyrka begagnades af skärboerne. Det n. v. Malms frälsehemman skall hafva utgjort prestbol för predikanten vid denna kyrka[1].

---

[1] Prosten Cremers anteckningar i kyrkoarkivet.

Strömfors kyrka [1]

är en åttkantig träbyggnad [2] med ett torn midt öfver. Ofvanom altaret hänger en tafla framställande Kristus på korset. Å ena sidan om denna tafla finnes en handskrifven „minnesvård" öfver Andreas Andersson Norström (född 1713, död 1758) egare af Strömfors jernbruk. Å andra sidan hänger en tryckt stamtafla öfver Forselles'ska slägten. De två i tornet hängande klockorna äro från *slutet* af förra seklet. De äldsta handlingarne i kyrkoarkivet äro:

Historiebok från år 1774.
Biskopsvisitationer fr. 1753.
Socknestämmoprotokoller fr. 1764.

Lovisa kyrka

är en ny af tegel år 1865 uppförd vacker korskyrka med ett högt torn öfver vestra korsarmen [3]. Altarprydnaden utgöres här af en stor bildstod af Kristus (efter Thorvaldsen). Det enda antiqvariskt märkvärdiga föremål är en stor (2,2 × 1,25 fot) silfvertafla af drifvet arbete och föreställande nattvarden efter Leonardo da Vinci [4]. Taflan är skänkt af en Brunström, som skall hafva erhållit den i Ryssland.

---

[1] Till följd af särskilda omständigheter kunde endast en flyktig stund egnas åt undersökning af densamma.

[2] Färdigvorden enligt Siréns matrikel, sid. 19, år 1768, enligt Hornborgs d:o, sid. 201, år 1772.

[3] Den förra kyrkan af träd uppfördes 1782.

[4] Strålglorian kring Kristi hufvud är senare tillsatt.

Pernå kyrka.

Göste Sundmans Litogr. Atelier, H:fors.

Kyrkoarkivets äldre handlingar äro:
Historiebok från år 1726, samt
Kyrkostämmoprotokoller fr. 1750.
Kommunionbok fr. 1750.

Pärnå kyrka.

(Se vidstående afbildning.)

Uppbygd[1] af gråsten och helgad åt S:t Michael[2]; mäter invändigt 98 fot i längd och 45 fot i bredd. Tio pelare i två rader dela kyrkan i trenne skepp; det mellersta täckes af stjernhvalf, af hvilka de två mest åt öster belägna framte en genom korsbågarnes mångtal rikare form; korshvalf bilda sidoskeppens betäckning. Pelarne, som vanligt, utan sockel och kapitel, äro af tvänne slag, i det de sex östra äro åttkantiga, de fyra vestra deremot fyrkantiga och på hvarje sida förstärkta med en grof halfrund staf, liknande skaftet af en halfkolonn. Denna staf fortlöper sedermera på de breda skarpkantade och spetsige föreningsbågarne. (På de åttkantige pelarne utgår den samfäldt med föreningsbågarne). Skiljo- och korsbågarne äro smala och flerkantige. Hvarje pelare motsvaras å omgifningsmurarne af en tvåsprångig pilaster: hörnpilastrarna äro deremot ensprångiga. De af pilastrarna å norra och södra murytorna uppburna kantbågarne äro lindrigt spetsige, hvaremot de å östra och vestra väggarne, äfvensom samtlige skiljobågar, hafva en skarpt spetsig form. Genom en egen anordning har den sydöstra hörnpilastern kommit att för-

[1] Byggnadsåret fans fordom på kyrkväggen utfördt i svarta *bokstäfver*, men dessa öfverströkos vid en reparation i medlet af 1700 talet. Hipping, beskrifning öfver Perno socken, s. 11.

[2] A. a. sid. 113.

svinna i det att rummet mellan denna och det bakre framsprånget af närmaste pilaster å korväggen blifvit utfyldt till en jämn väggyta, dock så att nederst vid golfvet bildats en rundbetäckt väggnisch af 6 fots höjd, 10 fots bredd och 1 fots djup.

Kyrkan upplyses af sju fönster med höga bröstningar samt ut- och invändigt skråa smygar med förtryckt rundbågiga betäckningar. Korfönstret, som bibehållit sin ursprungliga form har trenne lufter, afskilda genom två stafvar, hvilka med hvarandra och posterna bilda tre rakspetsiga bågar, hvarje med ett litet blad upptill. På dessa bågar hvila tvänne cirkelfönster omgifna af sviklor (Pl. IV fig. 18). Stafverket och posterna af sten. Af de öfriga fönstren finnas 3 i södra muren, 1 i den vestra och 2 i norra. Af de två sistnämda är det vestra betydligt mindre och smalare än de öfriga, hvilka, med undantag af korfönstret, i senare tid blifvit utvidgade. Ofvan korfönstret är en liten cirkelrrund ljusöppning till vinden. Templet har tvänne ingångar, den ena i vester, den andre i söder, hvardera med lågspetsig betäckning. Genomskärningen af den förras yttre omfattning visar Pl. IV fig. 26 a, den senares åter fig. 26 b. Framför södra portalen är ett vapenhus af gråsten, med stengolf men mellantak af trä. Den yttre portalen här har samma utseende som den i kyrkans vestra rum. I vapenhusets östra mur finnes ett litet aflång-fyrkantigt, rakbetäckt fönster med tresprångiga inre sidoomfattningar och rakt botten. Invändigt har förstugan norr om detta fönster en större fyrkantig rakbetäckt nisch, 7 fot hög, 3 fot bred och 2 fot djup. Den å kyrkans norra sida belägna sakristian, till hvilken en tvåsprångig och rundbetäckt dörröppning från kyrkan inleder, är äfvenledes af gråsten samt täckes af ett korshvalf; dagern inkommer genom

tvänne fönster, det ena i norr och det andra i öster, hvarjämte en dörröppning i vester leder ut till grafgården. Golfvet i kyrkan är af trä. Utvändigt är templet hvitstruket samt har spånbelagdt kroppåstak. Yttre nordvestra hörnet förstärkes af en grof sträfpelare. Kyrkans och sakristians gafvelrösten prydas af murfördjupningar visande ett likarmadt kors omgifvet på kyrkans gafvel af enkla och dubbla nischer, tandsnitt och cirklar, på sakristians af cirklar, aflånga smärre rektanglar samt tandsnitt.

Altaret är muradt af sten. På detsamma står en af Desarnaut målad tafla föreställande nattvarden. Bak i kyrkan står en äldre altartafla af högst underhaltigt värde; den föreställer kyrkans skyddshelgon, ängeln Michael, i kamp med draken, och är utförd af en målare Lindström i Borgå [1].

På begge sidor om korfönstret [2] äro uppspikade delar af en triptych (altarskåp), hvaraf midtpartiet hänger på norra, och de två sammanfogade dörrarne på södra sidan. Det inre af venstra flygeldörren framställer ofvantill Kristus på väg till Golgatha dignande undes korset, samt nedtill Pilatus tvående sina händer; midtpartiet visar korsfästelsen [3], samt högra dörren slutligen, ofvan Kristus nedtagen från korset och undertill hans gravläggning, allt i rikt förgyldt bildhuggeri. Grupperna täckas af korshvalf, framtill besatta med galler af smakfulla bladornament. På dörrarnes yttersidor hafva funnits målningar, numera så utplånade

[1] Hipping, sid. 113. En numera förkommen altartafla hade 1728 blifvit målad af en studerande Ambrosius Bedingren, „som på högre befallning reste omkring landet". A. a., sid. 77.

[2] Koret afstängdes ännu i början af detta sekel från den öfriga delen af kyrkan genom ett skrank. A. a., s. 108.

[3] Ingalunda Kristi intåg i Jerusalem; se Hipping, s. 113.

att man kan urskilja endast en madonnabild äfvensom en man (?) som i handen håller en uppslagen bok. Skåpet har (med uppslagna dörrar varit 5,5 fot högt, 7 bredt och 0,6 djupt); blef 1653 renoveradt af öfverste Ernst Forbes, som derunder lät sätta följande inskription: *Hoc epitaphium utut jam divisum renovatum 1653* [1].

Någonting utmärkande för minnesmärket vid första påseendet är en sammangyttring af gestalter, som låter en först genom ett nogare betraktande uppfatta ämnet i de skilda grupperna. Den lefvande och konstfulla behandlingen vittnar om utländskt arbete, och traditionen vet äfven förtälja att skåpet hitkommit under 30-åriga kriget, en händelse som den gärna anknyter vid utmärktare fornsakers förekomst. Ehuru något skadadt förtjenar det en plats bland våra historiska samlingar.

Altarbordet höljes af ett antependium af sammet, besatt med Forbes'ska och Creutz'ska vapensköldarne graverade på silfverplåtar. Öfver det förra ses bokstäfverna M F (= Mathias Forbes) jämte ett språkband hvarå läses standfast, öfver det Creutz'ska vapnet [B] [2] K (= Brita Creutz); under vapnen gemensamt läses: AO 163[8], allt af silfver. Å ett annat altarkläde finnas bokstäfverna T P M (= Thomas Perman) samt årtalet 1684.

Några synnerligen gamla messkläder finnas ej numera, men i 1643 års inventarielängd är upptagen en gammal utsliten „kurkoppa".

[1] A. st. — Hipping kallar Forbes general major; enligt vapnet i Mörskom (se föreg.) innehade han vid sin död 1677 endast öfverste titel.

[2] Det inom [ ] satta är bortfallet, men genom ljusets inverkan har det qvarlemnat aftryck på tyget.

Mellan sista pelarparet i öster har man i st. f. det gamla korskranket uppfört af trä ett slags triumfport af ganska simpelt utseende. På densamma hvilar ett stort krucifix, hvars öfre ända medels en ketting är fästad i hvalfvet. Kristus, i naturlig storlek, framställes såsom ännu lefvande, hufvudet omslutet af trenne långa nedhängande lockar krönes af en törnekrans; armarne äro rätt utsträckta, knäna något böjda och riktade framåt, fötterna korslagda: såret på venstra sidan; om midjan sitter ett bredt skynke utan knut, långt nedhängande på venstra sidan. I ändan af hvarje korsarm är en grund fördjupning ämnad att innesluta bilden af en evangelist. Under fötterna är en liten tafla med ett par bibelspråk i modärn skrift. På sidorna om korset stå, ytterst på portens hörn, tvänne mindre träbilder, troligen föreställande Maria och Johannes.

Predikstolen i 1600-talets stil, flerkantig samt prydd med kolonner och bildhuggerier af frälsaren och några apostlar i grunda rundbetäckta nischfördjupningar, är skänkt af amiralen Lorentz Creutz och hans fru Elsa Duwall[1], hvilket skönjes af de på takhimmeln anbragta vapnen.

Nära altaret står på ett muradt underlag vid norra pilastern på korväggen en simpel dopfunt af gråsten, 2,5 fot hög. Foten, nedtill aflångt fyrkantig med afrundade hörn, sammandrager sig uppåt till en af en rundstaf omgifven rund hals, på hvilken skålen hvilar. Skålens diameter (till ytterkanterna) 2,5 fot. Ännu i medlet af förra århun-

[1] Enligt en gammal inventarielängd i kyrkoarkivet skedde detta år 1652. På en äldre, numera förstörd predikstol, som begagnades i finska kyrkan, fans Wildemanska vapnet måladt Hipping, sid. 44.

dradet funnos „3 dertill hörande ovala stenar, trefallighets stenar fordom kallade“ [1].

I midten af kyrkan hänger en större messingsljuskrona, skänkt af assessorn Jakob Forsell [2] i Lovisa enligt hvad följande å klotet graverade inskrift utvisar:

DENNA LIUSCRONA
ÄR FÖRÄRT ÅT PERNO KYRKJA
SÅSOM EN ÄRE SKIÄNK
FÖR GRAF STÄLLET
AF
ASSESSORN OCH BORGMÄSTAREN I STAPEL STADEN LOUISA
JACOB FORSELL
D : 25 JULII ÅR 1762.

Fram i kyrkan hänga tvänne nyare kronor af glas. Kyrkan har likväl egt flere kronor; sålunda upptages i 1643 års inventarielängd en ljuskrona af messing med 20 pipor såsom skänkt af ståth. Arvid Tönnesson Wildeman. Vidare vet man att rådmannen i Stockholm Thomas Pehrman (som var född i denna socken) 1684 förärat „en stor messings ljuskrona af 3 omgånger med förgylda knoppar“ [3], äfvensom att en stor krona blifvit skänkt af öfverstlöjtnanten Peter Golawitz [4]. Förskräckt af ryssarnes framtåg 1712 nedgräfde man i jorden fyra stora ljuskronor, och finnes arbetslönen härför upptagen i kyrkans räkenskaper. Då gömstället var bekant antagligen endast för några få som under kriget dogo, förblefvo troligen kronorna i jorden, ty de omnämnas ej sedermera [5].

---

[1] „Presterskapets redogörelser“, sid. 207.

[2] Nobil. af Forselles. — Se grafstenen i Elimä kyrka!

[3] Hipping, sid. 64.

[4] A. a. sid. 56.

[5] A. a. sid. 67.

I sakristian förvaras ett par stora silfverljusstakar, på hvilka finnes ingraveradt Creutz'ska vapnet med initialerna B. C. ofvan samt undertill inskriften:

CHRISTINA BOYE[1]
A° 1681.

I den gamla, förutnämda inventarieboken är upptaget „ett par större ljusstakar af messing om två *L℔*, gifne af sal. wälb. Ernst Creutz".

Kyrkan har flere grafstenar af stort intresse. Den äldsta (3,7 × 7,1 fot) har sin plats i södra sidoskeppet och midt för utgången till vapenhuset, sålunda utsatt att trampas af de flesta kyrkogångare. Den är derför mycket sliten och den kring kanten löpande, i munk-minuskler [2] utförda inskriften endast till en del läslig. En af E. Brenner år 1691 gjord afbildning af stenen har lyckligtvis till våra dagar blifvit bevarad [3]. Den visar i hällens midt en vapensköld med en stående fågel samt längs kanterna denna inskrift, i hvarje hörn afbruten af ett roslikt ornament: *Anno domini m v^c x IX die concepcionis virginis [marie obiit*

[1] Hipping (sid. 55—56) omnämner att ett par stora silfverljusstakar blifvit skänkta af Ernst Forbes' fru, Christina Boije, hvilken härtill skulle tagit silfver från sin svärfaders, Mathias Forbes' likkista, men debiterat (såsom kyrkoräkenskaperna utvisa) socknen för arbetslön. Härmed måste förstås några andra stakar, ty om hon sjelf låtit förfärdiga dessa ljusstakar, är det obegripligt hvarför hon låtit ingravera sin mors (Brita Creutz') vapen och namninitialer och icke, såsom brukligt var, sitt eget vapen; snarare måste man anse att hon mottagit dem i arf efter sin mor och skänkt dem till kyrkan efter att under modrens vapen hafva tillagt sitt eget namn jämte årtal.

[2] Af samma karaktär som på Pyttis grafstenen af år 1517.

[3] Se Gottlunds Otawa, tom. I, pl. XV.

discretus armiger ericus petri de terfweioki cuiJus anima requiescat in pace amen [1].

Vapenhuset inrymmer trenne grafhällar, af hvilka den största (8,3 × 6,0 × 0,5 fot, Pl. VII fig. 32) i upphöjdt arbete framställer ståthållaren *Arvid Tönnesson Wildeman* [2] i krigarrustning och hans fru *Anna Hansdotter Björnram* iklädd den tidens qvinnodrägt, båda med öfver bröstet till bön hoplagda händer. Upptill på stenen läses bibelspråket 11 Joh. 25—26 mellan Wildemanska och Björnramska vapnen. Hvad det senare beträffar så visar det en betydlig afvikelse från det vanligen förekommande. Skölden är nämligen här tuledad med trenne upprätta björnramar i öfra fältet, hvarjämte hjelmprydnaden utgöres af tvänne sådana ramar. — Under bilderna finnes följande uthugget:

[DENNA(?)] STEEN HÖR[ER(?) DE]N EDLE OCH WÄLBOR :
DO . . M . . ARVID TÖNNESON [T]I[L] TIVSTERBY
TILL . . S . . . [F]OR SIGH (?) SIN KÄRE HWSFRW
ANNA HANS DOTTER OCH BEGGE[S] THERES
K[Ä]RE BARN ANNO DOMINI MDCX .

Den andra stenen i ordningen (7,7 fot × 5,9) är så sliten att hvarken den rundtomkring löpande eller den inuti på fyrkantiga taflor affattade inskriften kan läsas. Stenen måste hafva varit ganska vacker.

Den minsta grafstenen (6,8 × 4,6 × 0,4 fot) har i sin öfre del tvänne fyrkantiga taflor med denna delvis utplånade inskrift:

---

[1] Det inom [ ] är numera oläsligt. Terfweioki är n. v. Tervik i Pärnå. — Hipping, som antagit att stenen blifvit lagd „till minne af någon märkvärdig händelse“ och som föröfrigt ej kunnat rätt läsa inskriften, uppger att stenen i början af detta sekel haft sin plats på andra sidan tröskeln, uti förstugan (a. a. sid. 109).

[2] Se noten å sid. 194!

HÄR : LIGER : BEGRAF	IAGH : WEET : AT : MIN : FÖR
V	LOS . . . . .
. . . . .	A . . . . .
. . . . .	. . . . .
. . . . .	. . . . .
E . . . . . F	. . . . .
VE : I : EVIGHET : OCH :	. . . . .
GIVI : HÅNÅM : EN : HVNELIG :	GW . I NHÅNÅM KAL . . .
VPSTONDELSE : OCH : AFSOM	MIGH : SEE : OCH MYNOCHON SKÅ
NADE : HAN : DEN : 2 MAI ANO 1584	LA SKODA HONŌ OCH IĜEN ANNAN

Nedra hälften utgöres af en enda stor fyrkant med en refflad kolonn på hvardera sidan och mellan dessa kolonner:

T. O.
(Wildemanska vapnet).

B. H.
(Risbit'ska vapnet se pl. VI, fig. 21.)

(En dödskalle öfver ett horisontalt ben).

HVMUS ET PVLVIS
15 SWMWS 84.

Stenen tillhör, enligt hvad man af vapensköldarne och initialerna deröfver kan finna, ståthållaren på Wiborg *Tönne Olofsson Wildeman*, död, såsom i inskriften finnes angifvet, 2 maj 1584, samt hans hustru *Brita Henriksdotter Risbit*, som lefde enka 1586. [1]

Uti Sarflax' på kyrkogården belägna af sten uppmurade grafkor står en stor prydlig, 7 fot hög och 6,75 d:o bred grafhäll, som, egande påfallande likhet med och således antagligen utgången från samma verkstad som förenämda Wildemanska grafsten, framställer i upphöjdt arbete bilderna af ståthållaren *Ernst Larsson Creutz* [2] och hans

[1] Anrep, adl. ätten Wildeman, tab. 2.

[2] *Ernst Larsson Creutz* till Sarflax, Malma (Malmgård) samt Cassaritz; Landshöfding i Norrland samt Öster- och Westerbotten:

fru *Katarina Hess von Wichdorff*. Längs sidorna äro makarnes anvapen anbragta, nämligen på stenens högra sida (uppifrån nedåt): 1) Creutz (farfaderns), 2) Wildemans (morfaderns), 3) Jägerhorns (farmoderns), 4) Frilles (mormoderns); samt på venstra sidan: 1) Hess von Wichdorffs (farfaderns), 2) Anreps (morfaderns), samt 3) Plesses (farmoderns). Det sista (mormoderns, Oberlach af Lanamets) har till följd af en här å stenen skedd skada gått förloradt. Under namnen läses inom en fyrkantig omfattning:

HÄR LIGGER BEGRAFFWEN DHEN EDLE
WELBORIGE OCH MANHAFTIGHE ERNEST
CRYTZ TIL SARFFLAX OFFWERSTE HWI
LKEN AFSOMPNADE I GVDHI DHEN
ANNO
HWILKENS SIÄL GVDH GLEDIE .

samt under hustrun:

HÄR LIGGER BEGRAFFWEN DHEN EDLA
OCH WÄLBÖRDIGHE CATARINA HESS
VON WICHDORF AFFSOMPNAT I GUDHI
DHEN ANNO GUDH
FÖFLÄNE EEN GLADEFULLE UPSTÅN
DELSE .

För att återgå till sjelfva kyrkan, finnes ofvanför den numera igenmurade dörröppningen (öster om stora utgången i södra muren) till det forna Isnäska grafkoret, infattad i väggen en slipad stenskifva med denna inskrift i guld:

---

tillika ståthållare på Gefle och Uleåborg; ihjälslagen 1635 af Peter Dufva till Munkeby; gift med *Catharina Hess von Wichdorff*, dotter af hertig Magni på Ösel råd Johan Johansson Hess von Wichdorff med Margaretha Anrep. Anrep, adl. ätten Creutz N:o 92. tab. 4.

HÄR VILAR FÖRGÄNGELIGA DELEN
AF
FRIHERRE CARL GUSTAF ARMFELDT [1]
)MMENDERANDE GENERAL ÖFVER FINSKA OCH IÄMTLÄNDSKA
ARMEERNA CHEF FÖR NYLANDS INFANTERI, UTI
KONUNG CARL DEN XIITES TIENST.
FRIHERRE TILL ISNÄS OCH SARSALÖ,
FÖDD 1666, DÖD 1736, OCH DESS HUSFRU
LOVISA AMINOFFS STOFT.

STENEN UPREST AF DERAS ÄLDSTA SONS SONASÖNER
ENERALEN OCH RIDDAREN GREFVE GUSTAF OCH ÖFVERSTE-
UTENANTEN OCH RIDDAREN FRIHERRE AUGUST. ARMFELDT.

Ett annat epitaphium finnes inmuradt i östra väggen af samma sidoskepp; äfven detta monument utgöres af en slipad stenskifva, upptill besatt med en förgyld urna omgifven af en feston; derunder läses i guldskrift följande:

OTTO. WILHELM . DE . GEER .
FRIHERRE,
KONG . MAŸSTS. OCH SWEA. RIKETS .
HÖGSTBETRODDE . MAN . OCH . RÅD .
COMMENDEVR . AF . SWÄRDS . ORDENS . STORA . KORSS .
F: 1710 . D : 25. DECEMB : D : 1769 . 24. MARTII .

---

[1] Den bekante karolinen; född 1666 $\frac{6}{11}$ på sin faders gård i Ingermanland; general af infanteriet och chef för trupperna i Finland; † 1736 $\frac{7}{18}$ på Isnäs. Han var gift med *Lovisa Aminoff* (född 1685, drunknade 1741), med hvilken han hade ej mindre än nitton barn, af hvilka tio fullvuxne söner buro fadren till grafven. Anrep, friherrl. ätten Armfelt N:o 213, tab. 1. Hipping, sid. 71. — Armfelt hade den 20 april 1728 tillhandlat sig detta krafkor af grefve Reinhold Carlsson Nieroth och Hedvig Ulrika Creutz (hvilka då egde Forsby egendom i Pärnå). Hipping, sid. 72.

HANS FRU
ANNA . DOROTHEA . MUHL .
FRIHERRINNA .
TIL. TERWIK. TIUSTERBŸ. MOLMBŸ.
WILMANSGÅRD. PERENIEMI. OCH . RATTULA. M. M.
F: 1728. D: 8. OCTB . D: 1778. D: 2C. IANUAR:[1]
HAN. HAR.
INRIKES. UTRIKES. I. KRIG. I. FRID. TIENT. MED. HEDER.
59. ÅR. WANDRAT. REDELIGEN.
HON. WAR.
ÄLSKAD. MAKA. HULD. MODER. PRŸDNAD. FÖR. SITT. KIÖN.
50. ÅR. LEFWAT. TIL. EFTERDÖMME.
MED. BÄGGES. NAMN. ÄR. DERAS. ÅMINNELSE. BEWARAD.

STFNEN. RESTES.
AF. DESS. EFTERLEMNADE. BARN.
RBT WHM ANA CHRL DRTA CHST OCH OTLNA ULR DE. GEER.

Härunder ses de förgylda De Geer'ska och Muhl'ska vapensköldarne under en gemensam friherrlig krona. En feston nedtill afslutar det hela.

Söder om kyrkan, på grafgården, står ett gammalt stenkors (Pl. IX fig. 35), 2,1 fot högt och bredt, 0,3 tjockt, om hvilket sägnen vet förtälja att det vore upprest öfver kyrkans byggmästare[2]. Korsets ena arm är afbruten.

Under kyrkans golf finnas murade grafvar. För deras undersökning lät numera aflidne prosten Hofdahl, som för forskningsarbetena visade det lifligaste intresse och på allt sätt sökte underlätta desamma, framför koret upptaga några

---

[1] Jfr riddarhusstamtaflans uppgift beträffande makarnes födelse- och dödsår (Anrep, friherrl. ätten De Geer af Tervik, N:o 271, tab. 1).

[2] Märkligt nog finnes på Åland, å Sunds kyrkogård ett alldeles dylikt stenkors, om hvilket samma berättelse går.

golftiljor. Det visade sig då att grafvarne väl voro fulla af likkistor, men alla i saknad af påskrifter. De flesta kistor voro dessutom antingen söndriga eller multnade.

I den nya klockstapeln förvarades deremot tvänne likkistor af koppar[1]. Å den ena (Pl. VIII fig. 31) läses å lockets hufvudända:

Kongl. May.. Troo Man
Och Öfwerste af ett Regemente
Infanteri Den Edle och Wälb: Her
ren Ernst Forbes Herre till Mor-
[sknäs] Fårhåf nch ijdelax
är [född A]NNO 1624 den 7 october
Och i Herranom Salligen af-
som[nad den 19 oc]tober 1677[2].

Derunder ses å sjelfva kistan Forbes'ska vapnet. Å kistans långsidor finnas afbildade mellan krigiska sinnebilder Forbes'ska och Creutz'ska vapnen[3] under en gemensam adlig krona. Äfven lockets långsidor äro prydda med samma krigiska emblem, mellan hvilka läsas några bibelspråk. Öfverst är ett kors afbildadt. Samtliga ornament och vapen äro framstälda genom förgyllning på den naturliga koppar-

[1] Efter författarens besök i Pärnå kyrka, hatva vid en reparation för 3 å 4 år sedan ej blott dessa kistor utan ock samtliga i det följande nämda vapensköldar med vederbörandes begifvande af frih. V. M. von Born, n. v. egaren till Sarflax säteri, blifvit förflyttade till kyrkans vapenhus, der de blifvit i systematisk ordning uppstälda.

[2] Se not. 2 å sid. 183.

[3] Den dödes fäderne- och möderne vapen.

grunden. Kistan, hvarifrån liket är bortvräkt, var ej känd af Hipping och upptogs från den numer raserade, utanför kyrkans sydöstra hörn belägna s. k. Wrede'ska grafven.

Den andra kopparkistan har å lockets hufvudända denna påskrift:

„Kongl. Mayt:z till Swerige Tro Man och Öfwerste Lieutenant Edle och Wälb:e Petter Gålawitz Till Degerby, Kuggum och Jernböhle Ähr födder på sin fädernesGård Fansnääs i Pärno Socken åhr 1606 och afsompnadhe i Herranom på sin Gård Degerby den 30 Septembr Åhr 1673 [1].

Hans vapen finnes härunder, på kistans hufvudända, utfördt i färger. Hvardera af kistans långsidor är besatt med en rad af åtta till hvarandra slutna upprätta ovaler, af hvilka de 3:dje och 4:de i ordningen från hufvudändan upptagas af den dödes fäderne- och mödernevapen, det senare framställande en upprätt bock i blått fält. De öfriga ovalerna innehålla bibelspråk, för det mesta numera utplånade. På fotändan ses en dödskalle öfver korslagda ben. Locket är belagdt med ett s. k. klöfverbladskors.

Den 4 Sept. 1763 „beslöt församlingen på professor

---

[1] Han härstammade från en gammal rysk adlig slägt och var gift med *Brita Ruth* (dotter af Diedrik Pedersson Ruth i Finland, N:o 125 och Angoria Silfversparre) med hvilken han hade en son Johan, en liderlig och otuktig sälle, som orsakade sin fader mycken sorg och som slutligen för utkastade svåra men ogrundade beskyllningar mot riksrådet frih. Lorentz Creutz och en dennes ogifta dotter dömdes från lifvet, hvilket straff dock mildrades till evig landsflykt. Fadren, som han hotat mörda, förklarade kort före sin död honom ovärdig att kallas hans son. Anrep, adl. ätt. Golawitz N:o 383. Hipping, sid. 56.

Krooks[1] inrådan (!) att använda den Golawitz'ska kopparkistan, såsom varande till hinder (sic!), till något nyttigt behof uti kyrkan"; och skulle man härtill begära konsistorii bifall[2]. Mot förmodan uteblef detta bifall och hela saken förföll, — men herr „professorn" hade genom sitt förslag på ett föga ärofullt sätt för alltid bundit sitt namn vid detta minnesmärke. — Denna kista (hvarifrån liket längesedan är undanskaffadt) hittades 1745 uti den s. k. Golawitz'ska eller Degerby grafven. Bredvid lågo „tvänne dyrbara likkistor, af hvilka den ena innehållit ett balsameradt (!) lik, den andra ett fruntimmer med ett barn på armen. På locket var ett metall crucifix", antagligen detsamma som numera förvaras i ett skåp i kyrkan[3]. Lektorn i Borgå, magister Anders Kraftman[4] som tillhandlat sig Degerby gård, lät ur grafven, som förmodligen ingick uti köpet, upptaga liken, men ålades af ett socknestämmobeslut att återföra dem i sitt hvilorum[5].

Då kyrkogolfvet 1812 reparerades blef under altaret funnen en barnlikkista med inskription: *Michael Hieronymi obiit 1626.* Liket skall hafva varit väl bibehållet och svepningen oskadd[6].

[1] Då varande kyrkoherden i Pärnå; † 1770.

[2] Socknestämmoprotokollen.

[3] Der gömmes ock ett af silfvertråd broderadt, men af tiden mycket angripet kors, en gåfva efter frih. Lorentz Creutz d. ä. af dennes arfvingar.

[4] † 1791; bekant som en bland de största kaffevänner, i det han en tid dagligen förtärde minst 40, oftast 60 koppar af denna dryck. Alopæus, Borgå gymnasii historia, sid. 428.

[5] Hipping, sid. 91—92.

[6] A. a. sid. 40.

Följande vapensköldar funnos[1] i kyrkan uppsatta:

Under vestra fönstret i norra väggen: tvänne stora vapen tillhöriga *friherrl. ätten Creutz*. Påskrifterna äro nästan utplånade; dock kan man å det ena vapnet läsa:

Hans Kongl. Maj:ts wår aldra nådigaste Konnungs och Herres fordom högbetrodde man Rikets råd och President uthi den Kongl [Hofrätt] i Stor furstendömet Finland den högvälborne Herre H. Ernest Johan Creutz, friherre till Cassaritz, herre till Malmgård Siund by och Tammerfors, blef födh på Sarfwlax gård A° 1619 d. 20 Maj (Mars?) Sämbnade i Herranom 1684 den 25 Maj (?) och blef begrafwen uthi denna kürkia den 25 Januari År 1685.

Af skriften på det andra vapnet är följande läsligt:

KONGL. MAYST. TROOTIENARE OCH
WELBESTELTER RYTMESTARE VNDER HER
BARON OCH ÖFVERSTENS FRITZ WACHTMES-
STARES REGEMENTE HÖGWÄLBORNE HERR BA[R]
ON AXEL CREUTZ[2] FRIHERRE HERRE TILL
MALMGÅRD, SÅM AFSÅMNADE DEN 22 . . .
A° 1693 OCH WAR BEGRAFVEN . . . . . .
. . . ANNO . . . . 1695 . . . . . .

Å en pilaster på södra väggen: det *Golawitz'ska* vapnet[3], men utan någon språktafla.

---

[1] Se noten 1 å sid. 237.

[2] Son till föregående, var född 1677 och dog i arrest på Wiborgs slott samt begrofs i Pärnå kyrka. Han satte sig upp mot sin öfverste, frih. Wachtmeister, och blef derföre 1691 fängslad och dömd från lifvet, men fick nåd, dock så att han skulle sitta tre år på Wiborgs fästning. Anrep, a. st. der dock dödsåret uppgifves vara 1692.

[3] Antagligen Peter Golawitz'. Se det föreg.!

Af nedanstående anvapen funnos en del upphängda å kyrkans pelare, en annan del förvarade i klockstapeln:

a) adl. ätten Creutz' med underskrift: CREUTZ AF SARWALAX, F. N:o 1.

b) en sköld med ett guld horn (spetsen åt venster) öfver två förgylda 6 uddiga stjernor i rödt fält; hjelmtäcket rödt och guld, på hjelmen tre strutsfjädrar; underskrift: GYLLENHORN, F. N:o 2 [1].

c) anvapnet F. N:o 3 saknas, men bör hafva varit Wildemanska vapnet med underskrift: Wildeman af Tivsterbÿ F. N:o 3.

d) uti en af blått och rödt delad sköld ett träd med tregrenig rot och från midten tuklufven stam, hvardera grenen slutande med ett hjertformigt blad; hjelmtäcket rödt, blått och silfver, på hjelmen tvänne korslagda armar, hvardera hållande i tre strutsfjädrar; underskrift: FRILLE AF HAPANEM, F. N:o 4.

e) ett silfverhalster i rödt falt; hjelmtäcket rödt och silfver; underskrift: HESSE AF WICHTORF, F. N:o 5.

f) en med tre förgylda sneda rutor belagd röd balk i silfverfält; hjelmtäcket rödt, guld och silfver; på hjelmen

---

[1] Vapnet är i dubbelt hänseende oriktigt, ty först och främst visar denna ätts vapen blott ett guldhorn med gehäng i blått fält, samt på hjelmen ett dylikt horn mellan tvänne elefantsnablar, till hälften vexelvis belagda med blått och guld. För det andra borde detta anvapen vara icke det Gyllenhornska, utan det *Jägerhorn*ska vapnet. Märkvärdigt nog finnes bland „Afbild. af vapensk. i Finl. kyrkor" under N:o 285 (Helsinge kyrka) ett vapen fullkomligt likt det ofvanbeskrifna anvapnet med undantag af att hornet i det tecknade vapnet har gehäng. Äfven minnas vi från Mörskom kyrka samma anvapen, dock med hornet omsvängdt och under stjernorna.

en dylik rutbelagd balk mellan tvänne buffelhorn, vexelvis till hälften af rödt och guld; underskrift: HYLSER AF EKELN, F. N° 6.

g) Anrepska vapnet; påskriften som bör hafva varit ANREP AF SOOR F. N° 7 är fullkomligt utplånad.

h) ett åt venster vändt upprätt, krönt, svart lejon i silfverfält; på hjelmen två bockhorn mellan tvänne björnramar (?); underskrift: OBERL[ACH] AF LANAMETZ, F. N° 8.

i) Duwall'ska vapnet med påskrift: DUWALL T[IL] M[ACKERSTON]. M. N° 1.

k) tre (2. 1) blå svinhufvuden i silfverfält; hjelmtäcket blått och silfver; på hjelmen ett svinhufvud; underskrift: NISBE[TH] . . . . . M. N° 2.

l) ett vapen liknande ätten Blanckenfiells N:o 319 med den skilnad att sköldemärket är rödt med förgylda pinnar, och att hjelmprydnaden utgöres af en ur kronan uppstigande bock; hjelmtäcket rödt och silfver: underskrift: BREDAW. M. N° 3.

m) en åt höger springande svart tjur i guldfält; hjelmtäcket svart och guld; underskrift: PLESSE. M. N° 4.

n) en klufven sköld, hvaruti från ett med tre stolpvis ginstyckade och styckade silfverbjelkar belagdt rödt fält utväxer en svart örn i silfverfält; hjelmtäcket rödt, svart och silfver; på hjelmen en på ofvannämndt säst styckad bjelke mellan två svarta örnevingar; underskrift: BERG AF SAGGAR M: N° 5.

o) ätten Lodes vapen [1]; underskrift: L[ODE] AF KELP . H . . . . . M: N° 6.

---

[1] Anvapnet visar den olikhet med vapnet på sv. riddarhuset att ramarne här äro vända framåt.

p) adl. ätten von Rosens vapen [1]; på hjelmen numera endast tre strutsfjädrar; underskrift: [ROSEN] AF GROS [ROOP] MAIAN [M:] N° 7 samt slutligen

q) adl. ätten Dückers vapen [2]: underskrift: DÜKER AF KAÜÜ M: N° 8.

Såsom af fäderne- och mödernevapnen N:o 1 framgår, måste den dödes föräldrar hafva varit riksrådet och amiralen frih. Lorentz Creutz († 1676) och dess maka fru Elsa Duwall († 1675). Dessa an-vapen torde således höra till det i klockstapeln numera liggande hufvudbaneret som, att döma af en löst liggande språktafla, hvarå man endast kan urskilja 20 (l. 26) April 1667, tillhört frih. *Jakob Creutz*, hvilken enl. uppgift i riddarhusgeneal. blef begrafven i denna kyrka och hvars vapen (enl. „Presterskapets redogör.") fans härstädes uppsatt.

Förutom flere af de nu beskrifna an-vapnen funnos i klockstapeln ännu några andra vapensköldar, men dessa antingen saknade språktaflor eller hade inskriptionerna alldeles utplånade. Af dessa vapen tillhörde tre adl. ätten *Forbes N:o 249* [3]

---

[1] Endast venstra hälften är i behåll.

[2] Vapnet visar den olikhet mot de introducerade ätternas att skölden är blott 7 gånger delad af guld och blått, hvarförutom hjelmtäcket bär samma dessa färger.

[3] Alla tre utmärkta genom tvänne björnar som sköldhållare; ett dylikt vapen med öfvertecknadt „Mathias Forbus" finnes bland andra vapensköldar fr. Pärnå kyrka, under N:o 237 uti „Afbildningar af vapensköldar i Finlands kyrkor", hvilken omständighet gör det otvifvelaktigt att ett af de tre Forbes'ska vapnen i tiden blifvit uppsatt öfver öfverste *Mathias Forbes* († 1640); de två andra vapnen tillhöra måhända sonen öfverste Ernst Forbes och någon dennes i ungdomen aflidne broder.

och ett adl. ätten *Boije*[1]. Slutligen påträffades, dels uti klockstapeln dels i uppgången till kyrkvinden, sidofragment af ett stort, obekant vapen. Uti öfra fältet af den delade skölden funnos tvänne i hörnen tofsprydda dynor; nedre fältet syntes varit belagdt med ett liggande andreas-kors.

Fordom funnos i kyrkan ännu följande, numera förkomna vapensköldar, näml. ätterna Stålarms (se „Afbildningar af vapensk." N:o 246), adl. ätten Tavasts N:o 64 (a. a. N:o 244), Stubbes (N:o 248) och Jägerhorns (? N:o 240)[2] äfvensom några sköldar, hvilka uti förut ofta anförda „Presterskapets redogörelser", sid. 206, beskrifvas sålunda: „*Ståndfast* 3 stycken; det första hafwer underskriften af Job. 19. 25; til det andra är underskriften tagen af Phil. 1, 21: under det tredie läses T. 4. 9.[3] Tre stycken med 3 gyllene omwända skålar i blåt fält å högra sidan af skölden och å den wänstra et oxehufvud i silfwer- och 3 stiernor i blåt fäldt. Underskrifterne äro å alla 3 af tiden så förtärde

---

[1] Antagligen samma vapen som, med öfvertecknadt „Erich Boije", under N:o 239 finnes afbildadt i förenämda saml. såsom befintligt i Pärnå kyrka. Denne *Erik Boije*, som skref sig, bland annat, till Isnäs i Pärnå, var öfverstlöjtnant vid infanteriet och dog 1648. Han blef engång för en obetydlig kärleksförseelse utesluten från riddarhuset. Var gift 1:o med *Anna Fleming* († 1632), hvars vapen äfven fans i denna kyrka (a. a. N:o 249) och 2:o med *Beata Wachtmeister* i hennes 2:a gifte. Anrep, adl. ätten Boije af Gennäs, N:o 16, tab. 11.

[2] Vapnet visar ett med spetsen åt venster vändt horn med gehäng; öfver skölden två 6-uddiga stjernor.

[3] Afse antagligen de förenämda, i klockstapeln påträffade, trenne Forbes'ska vapnen. Denna ätt torde möjligen haft till valspråk „stanfast." (Se altarantependiet!)

att icke en bokstaf synes. Ett, som är mycket högt upsatt, å hwilket ock inscription är tämeligen förtärd, utgifwer en underofficer wed Jönköpings regemente, wed namn Janston, för sin families wapn".

Elias Brenner har föröfrigt skänkt oss teckningar af några tydligen från medeltiden härrörande vapenafbildningar i denna kyrka[1]. Förutom Krummedikarnes vapen samt Stålarmska eller Tavastska vapnen visar en hans teckning oss en qvinna knäböjande framför tvänne öfver hvarann ställda rundlar, af hvilka den öfre innehåller Kristusbarnet liggande midt på en sol, samt den undre en sköld med en båt.

Uti den på en höjd österom kyrkan af tegel nyligen uppförda stapeln[2] hänga tvänne klockor. Den mindre har å ena sidan afbildad en kyrka[3], hvaröfver läses: PERNÅ MODER KYRCKIA. Under bilden ses tvänne menskliga figurer i fotsid drägt och med ett djur (oxe?) vid sina fötter; nedanför läses bibelspr. Luc. 8: 8. Klockans motsatta sida bär följande påskrift mellan tvänne rättvisans sinnebilder, en qvinna med ett svärd i ena och vågskålar uti andra handen:

MED PERNÅ FÖRSAMLINGZ I NYLAND OCH
DES EGEN BEKOSTNAD FÖRFERDIGA LÅTIT
I STOCKHOLM AF E^{R} NÄSMAN ÅHR EFTER
CHRISTI BÖRD ANNO 1735.

Häröfver läses på hebräiska „Jehovah".

Den större klockan har öfverst den vanliga inskriften: GLORIA · IN · EXCELSIS · DEO · ET · IN · TERRA . PAX På nedre kanten läses: LAVDATE . DOMINVM · IN · CYM-

[1] Se Gottlunds Otawa I, pl. XVII, N:o 2, 3 och 5.

[2] Den gamla stapeln var från år 1661. Hipping, sid. 64.

[3] Dock icke Pärnå stenkyrka, men måhända den gamla, numera nedrifna träkyrkan.

BALIS (IN · CYMBALIS) BENESONANTIBVS · HOLMIÆ · ME . FVNDEBAT · IOHAN · MEYER · ANNO 1675. Dessutom finnes å klockan afbildad en menniskofigur hållande i högra handen ett kors samt i den venstra en bok.

Icke liten skada erfor kyrkan då den under stora ofreden förlorade sina klockor. 1710 blefvo nämligen dessa, för att icke falla i fiendens händer, på landshöfdingens befallning förda till Helsingfors, derifrån de antingen bragtes till Stockholm eller borttogos af ryssarne. Mäst grämde man sig öfver förlusten af den stora klockan som 1661 hade blifvit skänkt af amiralen Lorentz Creutz, antagligen till hans moders begrafning som försiggick samma år, och länge visade allmogen för barn och barnabarn det ställe uti stapeln der klockan haft sin plats [1].

En liten klocka ända från medeltiden fans fordom här, men flyttades till Liljendal, der den först begagnades vid kyrkan men slutligen hamnade som matklocka på öfverste-bostället [2].

Uti sakristian förvaras en del af kyrkans silfver, hvaribland finnas följande anmärkningsvärda saker:

1) en större kalk med inskrift:

Thomas Perman
Margareta Permans
Anno 1684 [3].

---

[1] Hipping, sid. 44—45 samt 46—47. Klockan vägde ej mindre än $11^1/_2$ skeppund och hade kostat 4140 daler k. m. En af församlingen för 2015 dal. inköpt mindre klocka vägde $5^1/_2$ skeppund. Vid medlet af 1600 talet hade kyrkan fyra stora klockor i stapeln samt två mindre i kyrkan (gamla inventariiläugden).

[2] Hipping, sid. 102.

[3] Samme Perman hade utom mycket annat till kyrkan förärat en vinkanna, en ask, en tallrik (allt af silfver) samt en stor ljuskrona. A. a. sid. 64.

2) en dopskål med två Teetska vapen, af hvilka det ena på hjelmen har ett hjorthufvud med en 6:uddig stjerna mellan hornen. Ofvanför vapnet initialerna I. T. (= Johan Teet) [1].

3) ett par silfverljusstakar, (se sid. 231).

På prestgården förvaras det öfriga silfret, utgörande:

4) en söndrig, förgyld patén. På bottnets öfra sida är ingraveradt ett lam med en korsprydd fana; öfver detsamma läses: AGNVS : DEI och undertill: ANNO : 1612. På undre sidan af patenens kant löper denna inskrift: [DETTA] GVL · OC · SÖLF · ÄR · FÖRSTA · BROBET · AF · BÄRGET · I · FÅRSBYN · VTI · PÄRNO · SOKN · VTH · TAGIT · KYRKIAN · TIL · GVDZ · ÄHRA · GIFVIT · SAMT · MED · KALKEN · SOM · HÄR · TIL · LYDER [2].

5) en äldre förgyld kalk med patén, hvilka begagnats i finska kyrkan.

Uti en äldre inventariilängd säges en altarsilfverkanna 1652 blifvit skänkt af „fru Margareta Boije till Jakareby, öfverste Johan Ridders enka“ [3]. Kannan, på hvilken skall

---

[1] *Johan Teet, nobil. Stjerncreutz* till Tetom; född på 1590 talet; stadsmajor i Dorpt; adlad 1648 och kallad Stjerncreutz efter det gamla Teetska vapnet. Anrep, adl. ätten Stjerncreutz N:o 436, tab. 2. — Man känner icke med hvem han varit gift, men såvida vapnen på skålen, såsom troligt är, beteckna tvänne makar, skulle äfven hans hustru varit af Teet'ska slägten. — Ifrågavarande dopskål, som Hipping (sid. 22) eget nog säger vara förkommen, finnes i en gammal inventariilängd upptagen såsom 1652 skänkt af „wälb. Johan Teet StjernCreutz.“

[2] Kalken, hvarpå voro inristade namnen *Arfe Tönneson* och *Anna Hansdotter* (en gåfva således af dessa personer!) har i senare tid blifvit bortstulen, Hipping, sid. 41.

[3] *Margareta Boije* var dotter af öfverstlöjtnanten Erik Boije till Isnäs († 1648) och hans 1:sta fru Anna Fleming. Hon var gift

hafva funnits Ritters vapen och namn, är ej mer till. Likaså saknas en i 1725 års förteckning intagen silfverkanna, som skulle haft „Creutzarnes vapen och nampn E. C.“ (= Ernst Creutz) samt vägt 85 lod. Såsom gammal och obruklig bortauktionerades den år 1735 och inropades af generallöjtnanten baron Carl Gust. Armfelt för 282 dal. 20 öre kmt. — Vid medlet af 1600 talet egde kyrkan ej mindre än fyra silfverkalkar med paténer [1].

År 1709 inpackades kyrkans penningar och silfver uti kyrkokistan och fördes till Malmgård i förvar, men alltsammans borttogs af fienden. En del af silfret hade dock kapellanen Justus Totilius (1696—1726) medtagit på flykten. Vid hans återkomst återfordrades det förgäfves. Han dog under processen 1726 och arfvingarne dömdes att betala skadan [2]. Några saker måste kyrkan dock återfått, ty det silfver som ofvan blifvit beskrifvet såsom ännu förefintligt, är allt från en tid, äldre än denna ofred. Af en handling i Sarflax arkiv framgår att en af kyrkans kalkar år 1716 blifvit i Stockholm pantsatt för 259 dlr. s. m. samt 1723 genom bemedling af grefve Johan Creutz utlöst.

I vapenhusets nisch står ett gammalt, svartmåladt, primitivt träskåp med spetsigt tak; hade förut sin plats i sakristian och användes till att förvara kyrkans silfver [3].

Till Pärnå kyrkas fornminnen hör ock ett bland universitetets samlingar numera befintligt, 6 fot högt, 4,2 fot

---

med öfversten för Tavasthus läns infanteri, Johan Clausson Ritter von Reitagshausen, som dog 1652. Anrep, adl. ätten Boije N:o 16 tab. 11.

[1] Gamla inventariilängden.

[2] Hipping, sid. 67 och 76.

[3] Hipping, sid. 108.

bredt järnkors[1], som 1872 vid en reparation nedtogs från kyrkans tak och dervid befans å hvardera sidan ega en, med stamp inhuggen både till språk och typer slavonsk inskrift så lydande:

Царь славы Іисусъ Христосъ ника

eller i öfversättning:

Ärans konung Jesus Kristus segrar.

Af kyrkoarkivets äldre handlingar torde de flesta under krigstid gått förlorade. De nuvarande älsta äro:

Bok öfver födda, döda och vigda från år 1736.

Tabellböcker från 1749.

Visitationsprotokoller fr. 1732.

Socknestämmoprotokoller fr. 1726, samt slutligen den ofta anförda gamla inventariiboken som begynner med år 1643.

Bland denna kyrkas handlingar finnes ock ett ofta citeradt, af flere författare aftryckt[2] „Transumt af et wed Malmgård befindteligit vidimerat skrifteligit Document.

Een adelsman ifrån Skottland, benembd Teett af Pernå, tiente Börje Jarl i krig, den tid han intog Tawasthus och Nyland under Sweriges crono a° 1250. Därigenom blef han en arthod man i Finland och lät byggioo Pernå kyrka i Nyland och nembde sochnen och kyrkan efter sitt fäderliga säte Pernå i Skottland. Han förde rödt sanct Anders korss uti hwidt fiäl och $^1/_3$ af fiället åfwan korsset rödt, däruti 3 försölfrade stiernor och ofwan på et hjorte hufwud med en stjerna emellan hornen. Hans son heet Jöns

---

[1] Afbildadt och beskrifvet af A. O. Freudenthal i Finska fornm. för. tidskr. I. sid. 71.

[2] T. ex. af Hipping, a. a. sid. 9 samt af Akiander i hans herdaminne, sid. 136.

Teett, som war Håkans fader til Teetton (!). Ex vidimato vidi Georg Lagus“ [1].

Originalhandlingen, som torde varit från en jämförelsevis senare tid, stöder sig på en vidt utbredd familjesägen [2].

Äfven bland allmogen går en sägen om Pärnå kyrkas byggnad, nämligen „att den först skulle uppbyggas på en malm vid Malmgård [3], men blifvit för sitt obeqvämliga läge för skärboerne flyttad till Sarflax, samt slutligen, då jättarne om natten nedrifvit hvad man bygt om dagen, flyttad dit der den nu står“ [4].

År 1689 uppfördes för finsk gudstjenst en liten träkyrka som nedtogs vid medlet af detta århundrade.

På samma höjd, der det nya tornet reser sig, finnas söder om detta låga lemningar af en aflångfyrkantig jordförskansning, kanhända ett minne från de dagar i juli 1742 då ryska och svenska armeerna här vid Pärno kyrka mot hvarandra intogo befästa ställningar.

På Tjusterby närbelägna herresäte finnas, ett stycke från karaktärsbyggnaden, ett par underjordiska, af gråsten uppförda massiva källare (Pl. X fig. 42), hvilka tillhört en äldre, längesedan förstörd byggnad. Längs en sluttande

---

[1] Denne Lagus var 1756 nådårspredikant i Pärnå och dog 1793 som kontraktsprost i Wichtis. Hipping, sid. 9, Akianders herdaminne II, s. 273.

[2] Se Hülphers Samlingar till en beskrifning öfver Norrland, 1:sta saml. sid. 71. Ifrågavarande Teet säges i förnamn hetat Henning. Hipping, s. 22.

[3] På Tetom (fordom tillhörigt Teet'ska ätten) helt nära Malmgård skall finnas en stensättning som påstås varit grundvalen till en kyrka — måhända samma kyrka som Teet skall hafva uppfördt.

[4] Hipping, sid. 11.

gång och derpå följande trappa nedkommer man först i ett mindre, 20 fot långt och 18 bredt rum, der mellan den långt framspringande trappan och södra väggen en väggfast bänk af gråsten utskjuter 4,4 fot. Från detta yttre rum träder man genom en 4 fot bred och 7 fot hög dörröppning med stickbågig betäckning i en stor, 27 fot lång och 18 fot bred inre källare, hvilken liksom den yttre täckes af ett af gråsten muradt tunnhvalf, åt södra ändan dock förstärkt af en antagligen i senare tider uppdragen tegelbåge. I norra väggen finnes ett par 2,4 fot breda, 1,8 djupa och 2,3 höga, rakslutna nischer och öfver hvardera af dessa en 2,2 fot bred och ungefär 4 fot hög ljusöppning med spetsig betäckning. Påtagligen hafva ännu flere härmed sammanhängande källare förefunnits, hvilka längesedan instörtat.

På samma egendom förvaras ett literärt alster af sällsyntare slag, en för hand på pergament präntad bönbok på tyska med talrika inströdda religiösa afbildningar utförda med klara aqvarellfärger (äfven guld). Boken, 10 ctm. lång och 7,5 d:o bred, innehåller 361 blad och är inbunden i svart läderband med messingsbeslagna knäppen af läder och med en i hvarje af permarnes hörn äfvensom på deras midt inpressad lilja. De nämda afbildningarna, till antalet 28 och alltid hänförande sig till innehållet af den vidstående bönen, äro följande:

1) Gud fader med krona och omgifven af änglar, sol och måne sväfvar i skyn öfver ett landskap (en flod begränsad af bärg och vid stranden en liten med murar och torn befäst ort) [1].

[1] Denna bild utgör bokens första blad. Den dertill hörande bönen föregås af en sålydande anmärkning (präntad med rödt): Hie nach volget ein offnen beycht, die söll man alle tag fleysiglichenn mit andacht knyendt sprechenn ee man andere gebett sprechenn vnnd

2) Densamme, iklädd röd mantel samt med äple och spira, sittande i ett molnhölje på en tron. Under bilden tvänne vapensköldar (Pl. X, fig. 39 & 40), af hvilka den ena föreställer ett mot en stång (?) upprättstående gyllene lejon i svart fält, den andra ett af guld och blått deladt fält med ett halft rödt hjul ofvan och en half (?) lilja nedan. Undra delen af sköldarne har vid bokens inbindning blifvit bortskuren [1].

3) Kristus på korset, död och hängande på armarna, knäna något böjda och skjutna åt högra sidan, fötterna korslagda (den högra öfver), om lifvet ett tunt skynke, på hufvudet törnekrona och der bakom en fin strålgloria, såret på högra sidan; korset, s. k. Antonius-kors (T), har vid foten en dödskalle; till venster en qvinna i guldstickad klädning, som höljes af en blå kappa, hennes hufvud svept i ett hvitt dok, händerna framför bröstet hoplagda till bön. Till höger om korset en ljuslagd yngling i grön, fotsid drägt, öfver hvilken hänger en röd kappa fastknäpt om halsen; under

---

bettenn will. — Sjelfva bönen åter lyder till sin början sålunda: O du aller oberster babst du warer beycht vatter lieber herre Jhesu criste Jch armer sundiger mensch, ich vall heutt für dich vnnd nayg mich für deine göttliche füsz vnnd ich ertzayge mich deiner gruntlossenn genad vnnd barmhertzigkaytt mein schuldige gewiszenn die dir allayn bekant ist, mer dann dir mein gedencken oder mein synn vergehen kunnen o. s. v.

[1] Enligt benägen upplysning af riksheraldikern Klingspor tillhör det förra vapnet det 1134 grundade cistercienser *abbotstiftet Salmansweiler* (äfven kalladt Salem), nu underlydande storhertigdömet Baden, det senare åter den Nürnbergska patriciefamiljen *Volckamer,* som ännu lefver i Bayern. — Den till bilden hörande texten börjar så: Hie nach volgenn siebenn schöner gebett die man durch die gantzenn wochenn sprechenn und pettenn sol, dar durch der mensch vil genaden vonn gott erlangen mag. An dem sontage sprich das erst gebett mitt gantzer andacht.

högra armen, hvarmed han framför lifvet sammanhåller manteln, bär han en röd bok; hufvudet lutar han sörjande i venstra handen; i fonden en mängd träd och derbakom Jerusalems stadsmur.

4) Kristi intåg i Jerusalem. Frälsaren iklädd en gråblå fotsid drägt rider på en åsna, framför hvilken en man, som jämte många andra personer trädt ur ett närbeläget hus, utbreder ett grönt kläde. Efter Kristus följer en mängd folk; i ett vid vägen växande träd har en man uppkrupit.

5) Kristi bön i Gethzemane. Frälsaren i samma drägt som å föregående bild knäböjer framför ett klipp-parti, på hvars krön en liten gyllene kalk är synlig. Ångestsvetten dryper från pannan. I förgrunden till venster sitter Petrus sofvande med svärdet bredvid på marken, bakom honom slumra de tvänne andre lärjungarne. Längst bort örtagårdsporten, genom hvilken Judas inträder med sitt följe; framför dem en liten rödklädd mensklig figur som allt hvad tygen hålla sätter i väg öfver en gräslinda.

De öfriga målningarna föreställa i korthet sagdt följande:

6) Kristi fängslande (Judas iklädd ljusgul drägt med röd pung vid sidan).

7) Hans törnekröning.

8) Kristus, på väg till afrättsplatsen, dignande under korset.

9) Kristi nedtagning från korset.

10) En qvinna visande en veronica-duk.

11) Kristi nedtagning från korset af en munk (!). Bakom korset en förgyld kräkla på golfvet. Vid foten af korset Cistercienser ordens vapensköld, en af silfver och rödt rutad balk i svart fält (Pl. X, fig. 41).

12) Anna och Maria.

13) Maria genomstungen af fem svärd (mater dolorosa).

14) En ängel med ett tomt språkband.

15) Kristoffer bärande Kristus öfver floden.

16) S:t Erasmus med uppskuren buk liggande bunden på en bänk.

17) S:t Hieronymus, ur hvilken några personer utvinda tarmarne.

18) Maria Magdalena tvår Jesu fötter.

19) S:ta Barbaras halshuggning.

20) S:ta Ursula.

21) S:ta Helena.

22) ett slags fontän med tvänne behållare; ur midten af den öfre reser sig korset med frälsaren, hvars utströmmande blod, efter att hafva fyllt den öfre behållaren, genom rundt om densamma anbragta lejongap nedrinner i den nedra, i hvilken bada en hop troende dem tvänne från himlen nedkomna änglar efterhand upptaga.

23) Nattvarden meddelas i en kyrka åt en på knä liggande mansperson. — Hör till en bön som man bör läsa vid detta sakraments annammande.

24) En evangelist sitter vid en pulpet och läser i en bok.

25) Tvänne knäböjande änglar uppbära en monstrans.

26) Marie bebådelse.

27) Marie kröning.

28) Anna med Maria och Jesus.

Många af dessa målningar äro ganska väl utförda, och samtliga utmärka sig genom sina klara färger. Textens öfverskrifter äro utförda i rödt, men begynnelsebokstäfverna i bönerna uti olika färger, vanligen rödt eller blått.

Borgå domkyrka

måste till följd af pågående skriftskola och andra ogynsamma omständigheter lemnas oundersökt. Dock aftecknades en gammal oblatask (pyxis; Pl. X, fig. 23 & 24) med följande i munk-majuskler utförda inskrift: HOSTIA · SACRA . IHESVS · ANIME · FIT · HIC · OPTIMVS : ESVS †. En kyrkan tillhörig praktfull medeltidskalk finnes afbildad och beskrifven af E. Aspelin i 7:de häftet af finska fornmin. för:s tidskrift. 33 fordom här upphängda vapensköldar ses uti „Afbildn. af vapensk. i Finlands kyrkor" n. 250—282. Uti „Prestersk. redogörels." sid. 220 upptagas ytterligare tvänne, Erik Ramsays och Christ. Conr. Bildsteins. De fåtaliga hittills bevarade sköldarne lära vid en för några år sedan verkställd kyrkoreparation blifvit undanskaffade på vinden — och der fått förblifva.

Sibbo kyrka

är uppbygd af gråsten och mäter invändigt 76 fot i längd och $38^1/_2$ fot i bredd. Sydöstra och sydvestra hörnen förstärkas hvartdera utvändigt af en fyrkantig sträfpelare som slutar vid hörnens halfva höjd. Templet har två dörröppningar, den ena i vester, den andra i söder, båda spetsbågiga, utvändigt tresprångiga samt hafvande inåt en lindrig rätvinklig smyg med stickbågig betäckning. Till södra ingången leder ett vapenhus af sten med likartad dörröppning; det saknar fönster samt har golf och tak af trä. Dess vestra vägg eger innantill en stor stickbågig nischfördjupning; en dylik men mindre fördjupning finnes äfven i östra väggen som dertill har ett litet qvadratiskt väggskåp. Då golfvet såväl här som i kyrkan är ovanligt högt, få samt-

lige dörröppningar och till golfvet sig sänkande väggfördjupningar ett förtryckt utseende.

Det inre af sjelfva kyrkan företer en alldeles egendomlig anordning. Såsom af måtten framgår, är grundplanet tvåqvadatiskt. Den östra qvadraten eller koret afskiljes genom tvänne i genomskärning qvadratiske pelare från den öfriga delen af kyrkan, hvilken del åter två andra, aflångfyrkantige pelare dela i tvänne lika stora skepp. Från östra väggen kasta sig två föreningsbågar till korpelarne, hvilka åter sända hvar sin båge till midtpelaren. Denna sammanbindes genom en bredare båge med den sista pelaren i vester, som slutligen sänder två divergerande bågar mot vestra omgifningsmuren. Till följd häraf blir kyrkans betäckning något ovanlig. Koret täckes nämligen, som oftast är fallet, på midten af ett mångstråligt stjernhvalf och på sidorna af enkla korshvalf. Men den följande afdelningen (mellan korpelarne och midtpelaren) har ett tresidigt korshvalf mellan tvenne stjernhvalf i form af trapezoider. Den tredje afdelningens betäckning utgöres af två fyrsidiga stjernhvalf, och slutligen den sista afdelningens i vester (liksom andra afdelningens) af ett tresidigt korshvalf mellan tvänne trapezoidformiga stjernhvalf. Föreningsbågarne äro lindrigt spetsiga, breda och skarpkantade samt ensprångiga, förutom den mellan de två vestra pelarne spända bågen, hvilken är tvåsprångig liksom äfven de pelarsidor den sammanbinder. Skilje- och korsbågarne äro smala, skarpkantade och lågspetsiga. Samtliga hvalf utom korets och det närgränsande tresidiga hvalfvet hafva korsbågarnes skärningspunkter besatta med låga cylinderformiga stenar. En dylik slutsten har äfven korets stjernhvalf. Ännu en egenhet hafva vi att anmärka och det beträffande de två senast berörda aflångfyrkantige pelarne. Desse hafva nämligen 2,8

fot öfver golfplanet samt i riktning från öster till vester en hög och smal (i midtpelaren $4{,}9 \times 1$ och i den yttre $3{,}7 \times 1$) rätvinklig genombrytning med skarpt spetsbågig betäckning. Genom dessa öppningar kan man från vestra ingången se altaret och tvärsom. Från bottnen af genombrytningarne löper uti pelarnes från hvarann vända sidor en framtill öppen, i genomsnitt (0,5) qvadratformig fåra ned till golfvet. Kyrkan har sex fönster, deraf ett i östra muren, tre i södra, ett i norra samt ett mindre i den vestra. Samtliga dessa ljusöppningar äro i senare tid utvidgade. Längs kyrkans väggar löper en vanprydande läktare, smyckad med profet- och apostlaafbildningar af det vanliga slaget. Genom en i norra muren befintlig dörröppning med halfrund betäckning och tresprångig omfattning inträder man i sakristian, som äfvenledes är af gråsten och invändigt täckes af ett korshvalf. Ett fönster i östra väggen upplyser rummet som i norr har egen utgång till grafgården.

Altaret i kyrkan är af sten med afrundade kanter. Som altarprydnad tjenar ett större försilfradt krucifix af nyare arbete. Ett äldre denna kyrka tillhörigt stort krucifix af trä hänger nu på korväggen i finska kyrkan. Kristus, törnekrönt, är död, fötterna äro korslagda, armarne nästan rakt utsträckta, såret, från hvilket något blod neddroppar, på högra sidan, om lifvet ett bredt skynke med ändan nedhängande framtill. Sjelfva korset har armarne — med runda taflor, hvars målningar äro utplånade, på ändarne — något upphöjde. Ännu ett äldre bildverk finnes, hvilket hänger uppspikadt på norra väggen. Taflan, som är utförd i bildhuggeriarbete i 1600 talets vanliga kyrkostil, föreställer Kristi uppståndelse. Å en bredvidhängande, hithörande brädtafla läsas följande rader:

Här ligger denne församlingz fordom
wäl meriterad kyrkioheerde wyrdige man
Herr Lars Pampineus[1] *medh sin hustru och barn*
begrafwen och hafwer förährt detta Epita-
phium till kyrkian åhr 1657.

I sakristian förvaras en trepipig ljusstake af messing med denna inskrift på foten: H · · GUSTAF · · ADOLF · · MEL-LIN[2] · · · F · · · MARGRETA · · · CREVTS · · · ANNO · · · 1690 · · ·

Följande vapensköldar äro i kyrkan upphängda, nämligen på midtpelaren:

a) ätten Patkulls vapen, prydligt utarbetadt med tvänne qvinnofigurer som sköldhållare. Under vapnet läses följande:

Der Hoch Edelgebohrner Ge-
strenger Grossfest und Mannhaffter Herr Wo[lt]er
Adolph Patkul Ihr Königl. Maijttz zu Schweden
wohlmeritirter Capitain von des H Baron und Obersten
Rehbinders Regiment zu Fuss, ist Anno 1658 den Maij
in diese Welt gebohren und Anno 1692 den
20 December in Gott sehlig Entschlaffen
Seines Alters 34 Jahr; 7 Monat
und 4 Tage.

b) det Blåfjeld'ska vapnet, en med ett gyllene solansigte (med utsträckt röd tunga och tandad omkrets) belagd blå, upprät, låg spets i silfver (?) fält (Pl. IV, fig. 22); hjelmtäcket blått och silfver (?). Underskriften är till större

[1] Kyrkoherde i Sibbo 1635–1670. Gift 1:o med *Kirstin Henriksdotter* och 2:o med *Agneta Jakobsdotter Bröijer*, som dog 1694. Akianders herdaminne, II, s. 272.

[2] Öfverstlöjtn. vid B:borgs regem., sedan öfverste för Wiborgs regem. † 1708½. G. m. *Marg. Creutz*, dotter af amiral Lorentz Creutz och Elsa Duwall. Anrep, frih. ätten Mellin N:o 92, tab. 9.

delen utplånad, dock kan man urskilja att vapnet tillhört en „Blofield“ som afsomnat den 20 . . . . 1693 och blifvit begrafven i denna kyrka den 24 September (samma år?) [1].

c) ätten Nassokins vapen, som fordom egde denna underskrift: *Hans Kongl. Maij:ts wår Allernådigste Konungs Tro Tienare och wälbestälte Lieutenant öfwer Dragunar under Öfwersten Wälborne Herr Arue Forbus Regemente, den Edle och wälborne herr H. Fromholt Joh: Nasaken till Nickby, afsomnade i Herranom d. 16 Decemb. åhr 1682 och blef begrafwen d: 25 Januarij åhr 1685. Gud honom med alla christtrogna en frögdefull upståndelse förläne* [2].

På pelaren längst i vester hänger ett Blåfjeldskt vapen (i allo likt det nyssbeskrifna på midtpelaren) med denna påskrift:

Kongl. Maij:ts Trotienare och wälbestelte Cornett
under Cavallerij och wälborne Herr Öfwerstens
PER MANNERSKÖLDS Regem:t den ädle och wälb. HER
PETTER
BLÅFIELD till Saustala och Masby huilken afsomnade

---

[1] Löjtnanten vid Åbo läns kavalleri *Iwar Blåfjeld* till Massby och Saustila, † barnlös 1693. Skall varit gift med en *Wunsch*. Anrep, adl. ätten Blåfjeld N:o 245, tab. 23. Enl. Lagus' gods och ätter sid. 542 hette Blåfjelds hustru *Brita* och var dotter till proviantmästaren i Helsingfors *Simon Ambrosiison (Grek)*, hvilken såsom Sigismunds anhängare afrättades i nämda stad 1599 af hertig Karl. Jämför Lagus Åbo hofrätts historia, sid. 199. — Ifrågavarande vapensköld är en barbarisk efterbildning (troligen enligt bildhuggarens lemnad beskrifning) af ättens på riddarhuset befintliga eller af det hvarmed hans stamfader, Bengt Jönsson, 1476 af Sten Sture belönades, och hvilket vapen föreställer ett lejonhufvud med uträckt tunga i blått fält.

[2] Se Presterskapets redogör. om forntida minnesmärk. i Finlands kyrkor, sid. 207.

i gudhi den 10 Martij Åhr 1700 och bleff begrauen samma åhr den 26 Augusti. gudh honom med alla Christtrogne en fröjdefull upståndelse förläne.

I denna kyrka hafva dessutom funnits uppsatta ryttmästaren Gustaf Blåfjelds († 1662) äfvensom landshöfdingen Anders Erik Ramsays († 1734) vapen [1], men dessa äro nu mer ej till.

På medlet af 1700 talet fans i kyrkan en grafsten med inskrift: Herr Baron och Öfversten Gustav Adolph Mellins och des arfwingars Graf, anno 1706 [2].

Af kyrkans tvänne klockor, som hänga uti en vester om kyrkan befintlig stapel, är den större ny och saknar inskrift. Å den mindre deremot läses å ena sidan:

UNDER GUSTAF III REGERING, OCH ÅRET
EFTER DET TREÅRIGA BLODIGA KRIGET
MED RYSSLAND, ÄR DENNA KLOCKA
EFTER EN UNDER KLÄMTNINGEN FÖR-
ORSAKAD REMNA MED ETT SKEPPUNDS
TILLÖKNING, OMGIUTEN I STOCKHOLM
AF GERHARD S. MEYER ÅR 1791.

samt å andra sidan:

SIBBO FÖRSAMLINGS KYRKO-KLOCKA BESTÄLT
AF
FREDR : BOCKSTRÖM.

Efter författarens besök har denna gamla kyrka blifvit utdömd och en ny af tegel uppförd.

Kyrkans silfver äfvensom arkiv var författaren icke i tillfälle att bese.

Finska kyrkan, uppförd af trä i ladustil, saknar allt intresse.

---

[1] Lagus, F. a. gods och ätter, sid. 254 o. 424.

[2] Presterskapets redogörelser, sid. 207.

Thusby kyrka

är en enkel korsbyggnad af trä, uppförd enligt inskriften å en öfver förstugudörren spikad tafla, år 1732[1]. Tvänne altartaflor, den ena föreställande yttersta domen och målad 1777, den andra Kristus på korset, sakna allt konstvärde. På korväggen hänger ett krucifix af trä med initialerna A. I. S. och årtalet 1693. Likaledes finnes upphängd en gammal afbruten värja i läderslida. I det skildt uppförda klocktornet stå fyra vapensköldar, deraf två tillhöra ätten Stålhane. Den enas inskrift är utplånad men å den andra läses:

KONGL : MAIJ : TROO : TIENARE : OCH : LIEVTENAMPT :
VNDER : DET : CARELSKA : INFANTERIE : REGIEM :
ENTE : DEN : EDLE : OCH : WÆLB : HERRE H ERICH
STOHLHANA : TILL : GAMMELBY : OCH :
KOTKANIEMY : BLEEF : BEGRAFVEN :
VTHI : TVVSBY : SOCHN : KYRCKIA :
D 29 IANVARY : ANNO :
1693.

Det tredje vapnet, ätten Kuhlmans, har denna underskrift:

Konglij Maijstz Troo Man och maiår
den Edle och Wälbᵉ Herre Her HENDRIK Kuhl
Man till Flattn Berg och Mälkiäis Bleff
Begraffuen wtij tusz Bij Sochen Kyrckia
den 2 December ANNO 1694.

Den fjärde vapenskölden visar en krigsman med högra handen svängande en sabel öfver hufvudet och hållande i

[1] En äldre kyrka uppbyggdes 1643: Siréns matrikel, sid. 44.

den venstra ett lång- och rakskaftadt sjöblad (Pl. IV, fig. 20). Såväl färger som inskrift alldeles utplånade.

Den större klockan bär ofvantill denna påskrift: GLORIA IN EXCELSIS DEO ET IN TERRA PAX INNOM (!) BONÆ VOLVNT. samt lägre ned årtalet 1647.

Den mindre klockan skall ursprungligen hafva varit matklocka (ganska ansenlig!) på Gammelby, men blifvit skänkt till kyrkan af en Stålhane. Å densamma läses endast: ANNO 1630.

Räkenskaperna i kyrkoarkivet begynna med år 1781, sockenstämmoprotokollen äro från 1756 och boken öfver födda, döda och vigda från 1722.

Helsinge kyrka,

gammal, åt S:t Lars helgad [1], gråstensbyggnad, mäter invändigt 93 fot i längd och 52 fot i bredd. 8 fyrkantiga, i hörnen tvåsprångiga tegelpelare afdela densamma i ett hufvud- och två sidoskepp. Betäckning å det förra utgöres i choret af ett sammansatt stjernhvalf, föröfrigt af enklare stjernhvalf. Sidoskeppen täckas af enkla korshvalf. De breda tvåsprångiga skiljobågarne och de smalare kantbågarne äro lindrigt spetsiga. Korsbågarne stödjas på pelare och väggar af kragstenar bildade af hvarandra trappformigt öfverskjutande plattor. Kyrkan upplyses af gammalt af ett stort korfönster samt af 3 höga fönster i södra samt af 2 sådana i norra väggen äfvensom af ett mindre i den vestra. I nyare tid hafva ytterligare två mindre fönster, ett i norra och ett i södra väggen, tillkommit. Tvänne ingångar, de ena i vester och den andra i söder, hvardera med lindrig

[1] Se brefvet af 1401 i kyrkans arkiv.

spetsig bågbetäckning, leda till templet. Den senare, till hvilken man kommer genom ett vapenhus, prydes på yttre sidan af en rundstaf mellan tvenne hörn och omfattas inåt kyrkan af en grund nisch med stickbågig betäckning. Det förenämda vapenhuset, af sten och troligen af samma ålder som kyrkan, har ett mellantak af trä. Invändigt har detsamma i östra väggen tvänne stickbågigt betäckta tvillingsnischer. En qvadratformig nischfördjupning finnes ock i norra väggen öster om ingången till kyrkan. Framför templets vestra ingång har en stenförstuga i nyare tid tillkommit. Den på norra sidan belägna sakristian, som ock är från senare tid, afskiljes från kyrkan genom en aflångfyrkantingt förrum af sten. Utvändigt förstärkes kyrkan i alla hörnen utom det nordvestra af en gråstens sträfpelare, som prydas af spetsbågiga tvillingsnischer, äfvensom på södra långväggen och korväggen af tvänne klenare sträfpelare, enhvar med en enkel spetsbågig nischfördjupning. Gafvelröstena prydas af de vanliga ornamentfördjupningarna.

Altaret är af sten men beklädt med trä. Som korfönstret icke intager midten af väggen utan är draget något åt söder, har altaret ej fått sin plats midt för detta fönster.

Altartaflan föreställer nattvarden.

Predikstolen, vid] andra pelaren på norra sidan, är af den vanliga stilen med Kristus och 5 apostlar i små nischfördjupningar.

Längs norra, vestra och södra väggarne löper en läktarrad, som på södra sidan slutar vid andra pelaren från koret. På denna läktare (som i vester uppbär ett orgelverk) är ofvanför predikstolen uppsatt en svart trätafla, hvarå läses i förgyld skrift:

ANNO 1649
[Vapensköld.] *den 17 Martij* [Vapensköld.]
Hat die Edle vnd wollgeborn
Frau F. Barbara Höpken
Weijlant sehl: herrn Georg
von Bonhard erb herren
daff (?) Kirrcher Corbell vndt
Biörnvijck Ehliche Nachge-
lassene wittibe diesen Cantzell
Gott zu ehren dieser
Kirchen zum ornament
Ihrem sehl. man vndt
Nachgelassen erben zum
Testament verehrett.

Upptill, på hvardera sidan om årtalet ses en vapensköld. af hvilka författaren kunde uppfatta endast den till höger. som visade trenne hvarann korsande med spetsarne uppåtvända pilar.

I kyrkan hänga tvänne större kronor af messing. På den ena läses:

HENRICH IOHAN WVNSCH
ANNO 1651.

På den andra kronan finnes inristadt:

Rådman
George Wilh. Claijhills
Anna Marg . Hochschild
Anno 1744 Den 30 Nov[e]mber
Ägare till Bothby
Rusthåld Råns
Kallat.

På vapenhusvinden lågo några träbilder, nämligen tvänne krucifix, samt en grupp af Anna, Maria och Kristus, fordom fästad vid ett ryggbräde med baldakin och flygeldörrar, liksom äfven en bild hvilken visar frälsaren i sittande ställning med armbågarne tryckta till kroppens sidor och underarmarne upplyftade liksom skulle han bära något på händerna; kroppen betäckt med bloddroppar, hvilka städse förekomma 3 tillsammans. Dessa bilder sakna allt konstvärde. Väl utarbetad är deremot en från denna kyrka till universitetets historiska museum numera öfverflyttad träbild föreställande Lazarus (naken och öfvertäckt af sår) sittande framåtlutad på en sten och med kinden stödd af venstra handen medan den högra hvilar på motsvarande knä.

Vapensköldar finnas numera ej i denna kyrka. De som fordom funnits här ses uti förut oftanämda „Afbildningar af Vapensköldar i Finlands kyrkor“ N:ris 287—293, och äro biskop Olai Magni, Johan Gyllenärs, fru Elin Horns, ätten Svärds samt Nokia-slägten (?) äfvensom tvänne vapen af hvilka det ena visar en ur hafvet stigande nymf och det andra ett jägarhorn under tre sexuddiga stjernor. Dessa vapen förekomma under rubriken „Helsing sockn kyrkia“. Närmast förut upptagas under „Helsing kyrkia“ fyra vapensköldar, nämligen: Albrecht Frideric v. Diben, Abraham Illes samt Tönne Henrikssons äfvensom en visande ett jägarhorn öfver två sexuddiga stjernor.

Bland kyrkans silfver förvaras en enkel kalk med denna inskrift:

Förärad med dess Paten af
Handelsmannen i Helsing
fors Johan Sederholm och
des Fru Maria Magd :
Wendelia den
13 october
1769.

äfvensom en större kanna, kalk med patén samt oblatask förärade 1811 af fältkamrer Weckström.

Uti klockstapeln, som till nedersta delen är murad af gråsten, till mellandelen af tegel och öfverst har en träbyggnad, hänga tvänne klockor, af hvilka den mindre är gjuten 1850. Å den större läses:

DENNE KLOCKA HÖRIG HELSINGE SOCKNS
KYRCKA : ÄR GENOM HERR DOCTOREN OCH
PROBSTEN ZACH : CAIANDERS FÖRANSTALTANDE
OMGUTEN I STOCKHOLM ÅR 1799 AF C : S : M :

Uti kyrkoarkivet:
Historieboken fr. 1722.
Socknestämmoprotokoller fr. 1784 samt
Visitationsakter fr. 1839
äfvensom en 1661 affattad kopia af ett Anders' i Reckhals, Hans Madelins och Michels i Helsinge gåfvobref af 1401 å en skattmark jord i Reckhalsböle till S:t Lars' kyrka i Helsinge.

På kyrkogården ett muradt grafhus med *Carl Olof Cronstedts* och *Beata Sofia Wrangels* vapensköldar öfver dörren.

BILAGOR.

I. Utdrag ur prosten Asp's „historiska anmärkningar rörande Mäntsälä".

„Uti en af de äldre kyrkoböckerna står antecknadt: *Anno 1585 är Mäntzälä kyrkan funderat.* Hvarpå denna uppgift grundar sig är obekant. Likaså om den omnämde år funderade kyrkan varit den första. Den nu [1811] stående kyrkan är uppbygd 1775 uti den år 1746 ganska oskickligt uppförda kyrkans ställe. Den nu varande kyrkan bekläddes invändigt med Blaggarn 1791.

Ännu år 1616 då högstsalig Hans Kongl. Maj^{t} i Sverige på behaglig tid, uppå derom gjord underdånig ansökan, i nåder beviljat prästen i församlingen sex tunnor säd årligen till hjelp och underhåll, war detta ett kapell under Borgå socken, men redan 1657 har denna församling haft egen pastor, neml. Henricus Jacobi Sticko eller Stichæus.

Ibland menige man anmärkes här bonden Sigfrid Sipilä i Saaris by, hwilcken altsedan fastlags söndagen 1808, då 6,000 man af ryska armeen anlände till denna socken, icke begått H. H. nattward, och har den fulla föresats, at icke träda till denna nattvards nyttjande, innan Finland blir befriat från Ryskt välde och hvar käft af rysse lämnat landet. Första åren afhöll denne besynnerlige man sig äfven ifrån Guds hus, men sedermera har han bivistat den almänna gudstjensten. Ifrån förenämde tid har han äfven aflagt rakknifvens bruk, låtit skägget växa och bär det nu

till alla ryssars heder. Denne man äter ej heller svinkött, han anser det för orent, ehuru han föder goda svinkreatur. Eljest är han i sitt väsende stilla och beskedlig samt mera boksynt än vanliga bönder, och sysselsätter sig vid lediga stunder helst med läsning och forskande i bibeln.

Icke långt från socknekyrkan wid Soldatetorps åkrarne var ett offerställe, som besöktes ännu för 20 à 30 år sedan [således på 1780 eller 90 talet] äfven af folk i från längre afstånd, hvilka sökte bot för svåra sjukdomar och skedestånd för lidna olyckor etc. Men nu har detta besök redan råkat i sådan förgätenhet, at sjelfva rummet, hvarest offrandet skedde, ej med säkerhet kan uptees.

Nu tyckes den tidpunkt vara inne då gamla bruk böra afläggas. Bondens svarta vallmars jacka — lång enda til smalbenet på hvilken fants ingen knapp — blir förbytt i frack. af flere färgor, med de mest glimmande knapprader på alla möjeliga ställen, och qvinnornes hufvudbonad, en egen sort för denna socken, och hvaraf ett exemplar skulle förtjena at förvaras till efterkommandenas beundran, börjar förbytas i grannt utsydda bindmyssor med stycken af den finaste spets af Raumo tillverkning. Förr red bonden till kyrkan, nu kommer han med hustru och barn åkande i en grant målad courier kärra samt om vintern i en släda, som ådrager sig invånarenas i andra orter upmärksamhet. Dessa åkdon äro af bondens egen tillvärckning; sjelf gör han trävärcket, hans smed beslår den, och hans granne målar densamma, äfvensom det länder qvinfolcket till beröm at de sysselsätta sig med at tilvärcka och förfärdiga sjelfva sina grannlåter. Knapt något hushåll finns, hvarest icke knyppedynan sysselsätter de yngre qvinfolcken.

Beklagligen tyckes goda seder vara mera i af- än tilltagande jämte böjelsen för starcka drycker, tillika med alla

de laster, som dermed hafva sammanhang. Vidskepelse och vantro äro i aftagande; men här äro dock ännu några häxemästare, som inbilla den enfalldige, at han med läsning kan bota åkommor och sår på kroppen etc. Sedan ryssarnes ankomst har weneriska smittan, som förr var okänd, utbredt sig bland allmogen. Grofva brott äro beklagligen ej sällsynta.

Bland sällsynta händelser anmärkes att år 1750 den - - - då fröken Charlotta Möllersvärd [1] christnades på Mentzelä gård, hände sig at under en påstående stark åska en wäderhvirfvel dref vattnet under sjelfva förrättningen in uti samma rum där döpelsen förrättades, ifrån ån in genom det öppna fenstret och det i tämmelig myckenhet, hvarvid åskan äfven slog presten Nordström, som förrättade dopet, så att han klagade ai ai och nödgades stödja sig vid en där nära intill stående stolkarm [2].

„År 1822 Började en del menniskjor i denna församling, i synnerhet i Ohkola och Kaakalammi byar att besinna huru illa de gjordt då de ej med fullt alfwar ställt den underrättelsen, som Guds ord gifver, sig till efterlefnad och förbättrade sin förra vandel. Nu uppträdde och en skomakare Nyman vid namn, boende i Helsingfors, som en allmän lärare, reste ikring och underviste folket och fick ett stort anhang. Men de mera stadgade Christne började misstänka honom för en irrlärig man. Ty han hade ifrigt påstått at all den gudstjenst

---

[1] *Charlotta Christina,* död 1826$^{3}/_{8}$ på Mäntsälä gård; dotter af kaptenen Carl Johan Möllersvärd († 1766) och Maria Helena Salow. Anrep, adl. ätten Möllersvärd N:o 645, tab. 4.

[2] Stället der byggnaden stod ligger på en backsluttning vid åstranden och flere famnar öfver vattnet; också tillägger förf., prosten Asp, försigtigt: min sagesman är Herr Landshöfdingen och Riddaren Möllersvärd († 1828).

vi härtills förrättat lände oss till fördömmelse och ej till salighet af orsak at vi i våra böner och med vår gudstjenst härtils nalckats Gud Fader och hans Son Jesus X:s hvilcket oss, som syndare ej var tillåtet, i anseende till deras höghet och vår ringhet, utan borde vi härnäst, om vi ville göra Gud en behaglig tjenst, med våra böner endast träda fram för den Heliga Anda, hvilcken såsom en ringare Gud skulle sedermera föra våra åligganden till Fadren och Sonen; at han, Nyman, är den hvilcken var magt gifven at i Guds stad och ställe på jorden förlåta synderna och äfven förordna vissa personer, dem han dertill ansåg skickliga att i sin frånvaro göra detsamma". Denne Nyman hade blifvit afstraffad för försummelse att infinna sig vid två års bataljons möten.

II. Anteckningar uti Mäntsälä kyrkas visitationsakter.

Anno 1696 begynttes dett stora hungers åhret först i Tawastlandh och sedan 1697 här i Nylandh, så att dett åhret blefwå i denne lilla försambling dödhe 339 personer, rätt fåå undantagandes som ej af hunger dödde. Ofvannämbde hungers åhr föregingo efterföljande sällsamma ting: Tåpparne leeto af att gaala: Göökarne blefwo den sommaren mäst alla dödha: Looarne trängde sigh när åth, ja in i byarne: Fooglar och haarar förswunno ifrån desse orter. Rottor, dem man ej förr här på bygden sågh, kommo då grufweligen i några byar och gjorde stor skada.

Anno 1698 war igen den warma och wackra hösten så att man sågh icke dett ringaste rijmfrost förr än den 10 Oktobris lika som 1690; Och wäxte dett åhret alle-

handa frucht här på oorten rätt ymnigt och wäll: (föruthan koorn som slogh något feelt, Gudh må wetha oorsaken!)

Anno 1699 war dett ymniga fågell åhret så att man i manna minen ej seedt eller fångit så mycket skogsfåglar som om den höösten.

III.

„Utdrag af häradsrättens dombok, hållen vid laga hösteting med Weckelax och en del af Kymmene sochnars tingslag, hos underskrefwen domare i Fredrichshamns stad d. 16 etc. Nov. 1769.

Den 4 December eftermiddagen.

Studiosen ifrån Fredrichshamns stad, Carl Husgafwel företrädde och i anledning af sin faderbroders, camererens Husgafwels bref til honom med anmodan att upspana om icke någorstädes här å orten funnes Husgafwelska adelswapnet aftagit, berättade sig nyligen hafwa af bonden ifrån Bredskall by och denna Weckelax sokn Mårten Johansson Sigwart fådt förnimma, det uti sidsta swenska tiden funnits sådant wapen på en fönster ruta uti den i Fredrichshamn stad belägna finska stenkyrckan med färgor ritadt, anhållandes att denne Sigwart måtte häröfwer edeligen höras, på det Husgafwelska famillen kunde så mycket mer betiäna sig af Sigwarts witnesmål i den ansökning, hvaruti sagde famille nu skal på kongl. swenska sidan stå om renovation af sitt gamla adelskap. Och som rätten ej skiäligen kunde et sådant witnes förhör afslå, denne Sigwart ej heller höres hvarken bära namn af Huusgafwelska famillen eller annars wara med någon af Husgaflarne för nära i skyld, ty aflade

han eden och efter erhållen förmaning at achta sig för mened intygade:

at han är ongefer femtijo siu år gammal och at han ifråå det han något mins, sedt på en fönster ruta i Weckelax stenkyrkan et måladt wapn det han af den anledning kommit oftast at betrackta at han suttit i bänk, just midt emot på den sidan af kyrckan der rutan warit, så at han ännu mins, det öfwerst af wapnet warit et sådant teckn [en bomärkslik förvrängning af det Husgafvelska vapenmärket] med hvarjehanda ritningar och krus deromkring, under och på sidorne, deras utseende han ej påminner sig. Och som han då äfven hade lärdt sig känna latinska bokstäfver tryckta, dem han ock ännu wid anställdt prof igenkände; ty hade han tillika esomoftast och aldeles tydeligen läst under sagde wapen det namnet: *Olof Husgafwel.* Men hela denna regeringstid har han ej mer sedt denna ruta. ty fönstren hafwa säkert gådt i kras, då krutkällaren vid stadens öfwergång sprang, hälst sielfwa kyrckan derigenom på flera ställen rämnat. Mer ej; upläst och widkändt.

Mer war ej heller af witnet at frågas, hvarföre på begäran behörigt utdrag häraf meddelas skall. Tid och ort föreskrefne.

På häradsrättens wägnar
Andr. Gudseus."

(Härtill har Tilas fogat:)

Föregående witnesmål wil ingenting säga mera än at Olof Husgafwels wapen eller bomärcke warit målat på en ruta, men hurudant det sedt ut, derpå blir man af witnets släta imagination ej särdeles slug.

Men Husgafwelske wapnets rätta utseende är deremot så mycket tydeligare upgifwit af academie ritmästaren ifrån

Åbo And. Dahlsteen, som detsamma af Husgafwelske familens grafsteen i Weckelax sokn steenkyrcka i Fredrichshamns stad egenhändigt med edelig förbindelse afritadt den 5 December 1769, innehållandes: *en skiöld af rödt felt och deruti en fritt stående något spitzig sparre af gull samt twärts öfwer densamma en blå halfmåne; ofwanpå en öpen krönt tornerhielm hwaröfwer emellan twenne strutsfiedrar af silfwer lyser en femuddig stierna af guld; och löfwerket omkring är af gull och rödt.*

Husgafwelske familjens graf som sades [wara] i Wecklax kyrckia innom Fredrichshamns stad, derom lyder domprobsten Gudsei attest sålunda:

„At intet något lijk af Husgawelske familjen, under hela detta ryske kejserliga wäldets tid kunnat begrafwas här i landskyrckan uti deras egen tilhöriga graf af orsak at et utkommet allmänt öfwerheteligit förbud hvarken tillåtit eller ännu tillåter något lijk ifrån landet at til staden inhämtas och innom fästningen, hvarest landskyrckan är belägen, begrafwas, utan har den Husgawelske familjen warit nödsakad, at hela tiden låta begrafwa alla sina lijk wid det under denna Weckelax moderkyrcka lydande capell, Sippola kallat, sådant warder härmed uppå begäran wederbörligen intygat. Friedrichshamn d. 28 November g. st. 1769.

Fabian N. Gudseus
Archi præp. & past. in Friedrichshamn et Weckelax."

Sluteligen anmärkes at et wapn öfwer en af ätten Poitz N:o 246 sitter i förenämda kyrcka upsatt, hvarå den nämde academie ritmästaren And. Dahlsteen äfwen lemnat ritning, aldeles sådant som det i wapenboken finnes afteckнat med den ganska ringa skillnad at i wapnboken föres den bewäpnade armen ofvan på hielmen, swärdet något till-

baka lutande, men här deremot framlutande emot höger, hvaraf man bör giöra det slut, at i sin rätta heraldiska ställning bör swärdet på detta wapen stå lodrätt [?]. Denna ätt har eljest med Weckelax knaparne warit befryndad och derifrån härstammande, hvadan ock ännu ett hemman bär namn af Poitzila, antingen att ätten tagit namnet af gården eller gården fådt namnet af ätten.

Innehåll.

Sid.

Anjala kyrka . . . . . 200.
Artsjö kapellkyrka . . . . . 178.
Askola „ . . . . . 165.
Borgå domkyrka . . . . . 255.
Elimä kyrka . . . . . 196.
Helsinge „ . . . . . 262.
Kymmene kyrka . . . . . 208.
Lappträsk „ . . . . . 191.
Liljendals kapellkyrka . . . . . 195.
Lovisa kyrka . . . . . 224.
Mäntsälä „ . . . . . 169.
Mörskom „ . . . . . 181.
Orimattila „ . . . . . 175.
Pukkila kapellkyrka . . . . . 173.
Pyttis kyrka . . . . . 210.
Pärnå „ . . . . . 225.
Sibbo „ . . . . . 255.
Sippola „ . . . . . 202.
Strömfors kyrka . . . . . 224.
Thusby „ . . . . . 201.
Wekkelaks „ . . . . . 203.

Bilagor:

I. Utdrag ur prosten Asps „historiska anmärkningar rörande Mäntsälä“ . . . . . 267.
II. Anteckningar uti Mäntsälä kyrkas visitationsakter . 270.
III. Utdrag ur häradsrättens dombok hållen vid laga höstetting med Wekkelax och en del af Kymmene socknars tingslag i Fredrikshamn den 16 etc. Nov. 1769 . . . 271.

Register.

Aminoff, Henrik Joh., sid. 195.
„ Lovisa, 235.
Anders i Reckhals, 266.
(Ankar), Bengta Lydikesdotter, 185.
Anrep, 234, 242.
Armfelt, August, 235.
„ Gustaf, 235.
„ Karl Gustaf, 235, 248.
Artajö, 179.
Avenarius, C. M., 202.
Bader, Michel, 178.
Backman, Elisabeth, 223.
„ Fredrik, 223.
Banér, 220.
Bassewitz, se Wassewitz!
Berg af Saggar, 242.
Bildstein, Christ. Conr., 255.
Birman, Jakob, 177.
Bjelke, 221.
Björnram, 184.
„ Anna Hansdotter, 194, 232, 247.
„ Lars Fredr., 193.
Björnvik, 264.
Blåfield, Gustaf, 260.
„ Ivar, 259.
„ Petter, 259.
Bockström, Fredr., 260.
Bodelia, Margr., 217.
Bogesund, 199.
Boije, Erik, 244.
„ Hans, 182, 190.
„ Kristina, 187, 188, 190, 191. 231.
„ Margreta, 180, 247.
von Bonhard, Georg, 264.
Boos, Elisabet, 185.
Botby, 264.
Brahe, 220.
Bredaw, 242.
Bredskall, 207, 271.
Brodersson, Olaus, 218.
Brunström, 224.
Butberg, 170.
Bååt, 220.
Cajander, Zach., 266.
Candelin, Arvid, 206.
Claijhills, Georg, Wilh., 264.
Corbell, 264.
Corsindae, 184.
Creutz, 234, 241.
„ Axel, 240.
„ Brita, 187, 189, 228.
„ Ernst, 190, 231, 233, 234, 240, 248.
„ Eva Kristina, 201.
„ Jakob, 243.
„ Johan, 217.
„ Karl Johan d. ä., 208.

Creutz, Lorentz, 190, 198, 214, 221—223, 229, 243, 246.
„ Margreta, 258.
„ Matts Knutsson, 185.
Cronstedt, Carl Olof, 266.
Cruus af Edeby, 221.
Cusiknai, 185.
Dahlsten, And. 205. 273.
Danielsson, Bengt, 207.
Dankwardt, Eva Elisabet, 223.
De Geer, Anna Charl., 236.
„ Doroth. Christ., 236.
„ Otiliana Ulr., 236.
„ Otto Wilh., 235.
„ Robert Wilh., 236.
Degerby, 238.
von Diben, Albrecht Fredr., 265.
Djäkensdotter, Elin, 221.
Dubbe, Anna, 185.
Dücker af Kaun, 243.
Duwall af Mackerston, 242.
„ Elsa, 222, 223, 229, 243.
Eberlinck, Jockim, 180.
Echter von Wespelbrunn, Julius, 192.
Ericus Petri de Terwejoki, 232.
Eriksson, Gregorius, 217.
von Essen, Didr. Joh., 177.
Fansnäs, 238.
Flattenberg, 261.
Fleming, 220.
„ Anna, 186.
„ Märta, 172, 174.
Forbes, 184, 244.
„ Brita, 191.
„ Ernst, 183, 187—191, 237.
Forbes, Jakob, 184.
„ Matthias, 187, 189, 228.
Forbus, Arvid, 179, 180.
Forhoff, 183, 237.
Forsby, 247.
Forsell (adl. af Forselles), 224.
„ Jakob, 197, 230.
Fortelius, Gabr., 168.
Frille, 234, 241.
„ Matts, 186.
Gammelby, 186, 261.
Gammelgård, 182.
Gestrin, Salomon, 199.
Gjerdes, Katarina, 194.
Glad, Knut, 222.
Godenhjelm, Berndt Abr., 208.
Goelmeus, Christ., 188.
Golawitz, Petter, 230, 238, 240.
von Gorgas, Joh. Gorries, 167.
Gottsman, Hinrich, 217.
Gudseus, Andr., 272.
„ Fabian, 273.
Gyllenhorn, 241.
Gyllenär, Joh., 265.
Haapaniemi, 186.
Hand, 220.
Hartikalaslägten, 221.
Hess von Wichdorff, Katar„ 234, 241.
Hochschild, Anna Marg., 264.
Hohti, 202.
Horn af Kankas, 220.
„ Elin, 265.
Horner, Gerh., 201.
Hougberg, G. A., 201.
Husgafvel, 271—273.
„ Karl, 271.

Husgafvel, Matts, 206.
„ Nils, 207.
„ Olof, 204, 205, 272.
Hülser af Ekeln, 242.
Höpken, Barbara, 264.
Idlax, 183, 237.
Ille, Abraham, 265.
Insenstjerna, Eva, 223.
Insulana, Maria, 172.
Isnäs, 235.
Jackarby, 179, 247.
Jakobsson till Stensnäs, Olof, 218—219.
Janston, 245.
Jernböle, 238.
Jägerhorn af Storby, 207, 234, 244.
Kaakalammi, 269.
Kasaritz, 198, 199. 240.
Kihlmarck, Joh. Pet., 165.
Kinttula, 180.
Kircherr (?), 264.
Korventaka, 171.
Kotkaniemi, 261.
Kraftman, Anders, 194, 239.
Kronebäck, 199.
Krummedik, 245.
Kuggum, 238.
von Kuhlman, Henrik, 261.
„ Karl, 209.
Kullberg, Harwed, 177.
Kymmenegård, 206.
Labby, 182.
Lahdentaka, 182.
Lejonhufvud, 221.
Lilje af Ökna, 221.
Lindenhof, 171.
Lindhjelm, Mårten, 169.
Linnamäki vid Kinttula, 181.
Lode af Kelp, 242.
Loman, Petter, 196.
Lundi, Helena, 185.
Lydekesdotter, Bengta, 185.
Madelin, Hans, 266.
Masby, 259,
Malmgård, 240, 248—250.
Mellin, Bernh. Joh„ 219.
„ Gust. Adolf, 250, 260.
Meijer, 174.
„ Gerhard, 169, 175, 188, 194, 195, 199, 203, 260.
„ Johan, 246.
Michael Hieronymi, 239.
„ i Helsinge, 266.
Muhl, Anna Doroth., 236.
Mårtensson, Joh. Jak., 188, 201. 203.
Mälkiäis, 261.
Mäntsälä gård, 170, 269.
Möllersvärd, Anders, 170.
„ Charlotta, 269.
Mörsknäs (= Mörskom gård), 183, 187, 237.
Mörskom gård, se Mörknäs!
Nappenius, Joh., 170.
Nassokin, Fromh. Joh., 259.
„ Petter, 170.
Nickby, 170, 259.
Nokia slägten (?), 265.
Nordström, And., 224.
Nyman, 269, 270.
Näs, 169.
Näsman, Er., 209, 145.
Oberalch af Lanametz, 234, 242.

Ohkola by, 269.
Olaus, vicecuratus in Pyttis, 218.
Magni, 265.
Ottinge, 198, 199.
Pampineus, Lars, 258.
Patkul, Wolter Adolf, 258.
Perman, Margreta, 246.
„ Thomas, 228, 230, 246.
Plesse, 234, 242.
Poitz, 205, 273.
Porlom, 183.
Porsett, Jakob, 199.
von Prentz, Katarina, 179.
Putensson, Jurgen, 172.
Ramsay, Erik, 255.
„ Anders Erik, 260.
Reckhals, 266.
Risbit, Brita, 233.
Ritter von Reitagshausen, Joh., 247.
von Rosen af Gross-Roop-Maian, 243.
Rotkirch, Wentzel Fredr., 165.
Ruotsinsalmi (Svensksund), 209.
Saaris, 267.
Salmansweiler, 252.
Sandby, 207.
Sarflax, 185, 198, 199, 234, 240, 250.
Sarfsalö, 235.
Saustala, 259.
Schultz, Joh. Ulrika, 198.
Sederholm, Joh., 266.
Siewers, C. V., 222.
Sigwart, Mårten, 271.
Sipilä, Sigfrid, 267.
Sjundby, 240.
Skytte, Mårten, 221.
Sollihge, 169.
Sparre, 220, 221.
„ Anna Margr., 217, 221.
„ Erik Larsson, 221.
Stake, 221.
Starck, David, 199.
Stenbock, 220.
„ Hedvig Eleon., 199.
Stichæus, Henrik, 267.
Stjerncreutz, se Teet!
Stubbe, 244.
Sture, 221.
Stålarm, 220, 244, 245.
„ Nils, 221.
Stålhane, 262.
„ Erik, 261.
Svensksund (Ruotsinsalmi), 209.
Sviring, se von Preutz!
Svärd, 265.
Söörman, Gabr., 178.
Tammerfors, 240.
Taube, Sofia, 197.
Tavast, 244, 245.
Tavastby, 206.
Teet, 247, 249.
„ Håkan, 250.
„ Johan, 247, 249—50.
Terwik (Terwejoki), 232.
Tessjö, 219.
Thewitz, Joh. 169.
Tjusterby, 186, 198, 199, 250.
Totilius, Justus, 248.
Tott, 221.
Trolle, 220.
Tyke, 198, 199.
Tönne Henriksson, 265.

Urpala, 219.
Wachtmeister, Fritz, 240.
Wahnrow (Fanhra), 219.
Was, Erich, 178.
Wassewitz (Bassewitz), 21
Weckström, 266.
Wederlaks, 206.
Wendelia, Maria Magd, 266.
Westin, Fredr., 200.
Wickman, Martin, 203.
Wildeman, 234, 241.
„ Arvid Tönnesson, 194, 230, 232, 247.
„ Olof, 186.
Wildeman, Tönne Olofsson, 233.
Wilken, Hans, 207.
„ Sigfrid, 206, 207.
Willigman, Hans, 222.
von Vitinghoff, Evald. Gust., 170.
Volckamer, 252.
Wrangel, Beata Sofia, 266.
Wrede, Gustaf Joh., 176, 177.
„ Karl Henrik, 172, 174.
„ Kasper, 197.
„ Rabbe Gottl., 201.
Wunsch, Henrik Joh., 264.
Öresten, 199.

Förklaring öfver plancherna.

Pl. I fig. 1 & 2: frih. Gust. Joh. Wredes anvapen i Orimattila kyrka . . . . . Se sid. 176.
„ II „ 4: korfönstret i Pyttis k:a . . . . . 211.
„ „ „ 5—12: Anvapen i Mörskom k:a . . . . . 183—186.
„ III „ 13: knapslägten Husgafvels vapen i Wekkelaks k:a 205.
„ „ „ 14: Joh. Gorries von Gorgas vapen på hans sköldebref . . . . . 168.
„ „ „ 15: Olof Husgafvels vapen (i Wekkelaks k:a ?) . 205.
„ „ „ 16: knapslägten Poitz vapen i Wekkelaks k:a . . 205.
„ „ „ 17: furstbisk. Echter von Mespelbrunns vapen på en messhake i Lappträsk k:a . . . . . 191.
„ IV „ 18: korfönstret i Pärnå k:a . . . . . 226.
„ „ „ 19: dörrbeslag i Pyttis k:a . . . . . 211.
„ „ „ 20: vapensköld i Thusby k:a . . . . . 262.
„ „ „ 21: Brita Risbits vapen å en grafsten i Pärnå k:a 233.
„ „ „ 22: Blåfjeldska vapnet i Sibbo k:a . . . . . 258.

Pl. IV fig. 23 & 24: vapen graverade å en kalk i Pyttis k:a . . 222.
„ „ „ 25 & 26: portalgenomskärningar i Pyttis k:a . . . . 211.
„ „ „ 26 & 27: d:o d:o i Pärnå k:a . . . . 226.
„ V „ 27: grafsten i Pyttis kyrka . . . . . 218.
„ VI „ 28 & 29: bilder af S:t Henrik och ängelen Mikael i Pyttis k:a . . . . . 215.
„ VII „ 32: Arvid Wildemans och Anna Björnrams grafsten i Pärnå k:a . . . . . 232.
„ VIII „ 30: grafsten i Pyttis k:a . . . . . 218.
„ „ „ 31: Ernst Forbes likkista i Pärnå k:a . . . . 237.
„ IX „ 33 & 34: oblatask i Borgå domk:a . . . . . 255.
„ „ „ 35: stenkors vid Pärnå k:a . . . . . 236.
„ X „ 36: sidofönster i Pyttis k:a . . . . . 211.
„ „ „ 37: kalk i Pärnå k:a . . . . . 247.
„ „ „ 38: (teckn. ofullbordad): kalk i Mörskom k:a. . 187.
„ „ „ 39—41: vapen i en bönbok å Tjusterby säteri i Pärnå . . . . . 252—253.
„ „ „ 42: källare till en förstörd gammal byggnad å Tjusterby säteri . . . . . 250.

Rättelser:

Sid. 170 rad. 1 står: BYTBERŸS läs: BVTBERŸS
„ 233 „ 16 „ se pl. VI, „ se pl. IV,
„ 237 „ 11 „ nch „ och
„ 247 „ 16 tillsättes: (Pl. X, fig. 37).

Tillägg och rättelser till författarens reseanteckningar från vestra Nyland samt Egentl. Finland och Åland *.

Esbo kyrka: 1775 funnos i Esbo tvänne kyrkor, den ena af sten och hvälfd med 6 st. lösa pelare samt egande tre dörrar och smyckad med „munkmålningar", den andra, vester om den förra, liten, af trä, med en enda dörr och upplåten för finsk gudstjenst. (Se Leinberg, Bidrag till kännedomen af vårt land, I, sid. 78).

Följande vapensköldar hafva enl. „Prestersk apets redogörelser öfver forntida minnesmärken i Finlands kyrkor", sid. 153—155 funnits i Esbo kyrka: öfverstlöjtnant Daniel von Schlegelns († 1679), löjtnant Johan Bengtsson Hammarstjernas († 1680), Carl Silfversvans († 1683), kapten Isak Svahnfelts († 1669) samt enligt „Afbildn. af vapensk. i Finlands kyrkor", n. 294 o. 295 (ej 291 o. 292 **) ätterna Totts och Stjernkors' (jfr. Gottlunds Otawa, I, pl. XIV, 2). — Enligt „Prestersk. redogör." hafva föröfrigt i Esbo kyrka blifvit begrafna: majoren Henrik Johansson Sölfverarm († 1667), fru Anna Reijer († 1670) samt hennes trenne barn Jakob, Märta och Brita Silfversvan (samtliga döda vid späd ålder).

---

* Anteckningar gjorda under en antiqvarisk forskningsresa sommaren 1870 i Vestra Nyland (H:fors 1872) samt Anteckningar etc. sommaren 1871 i Egentliga Finland samt på Åland (H:fors 1873).

** Oriktigheten af de här och framdeles förekommande citaten af dessa teckningar beror derpå att vid dessas offentliggörande vapensköldarnes inbördes ordningsföljd, som vid första afteckningen ej vardt iakttagen, blifvit rättad i enlighet med den ordning de hafva i originalet. — I förbigående må nämnas att gamla samtida kopior af dessa originalteckningar finnas såväl i kongl. bibl. som i riksarkivet i Stockholm.

Kyrkslätts kyrka: I koret har fuunits en grafsten med årtalet 1621 och namnet Svenno Ostgotus (Prestersk. red. sid. 156).

Sjundeå kyrka: Afbrann om sommaren 1617. (Waaranen, Handl. upplys. Finlands hist. under Gustaf II Adolfs tid, II, sid. 249).

Den öfver en af ingångarne fordom synliga inskriften lästes ock öfver en steglucka vid Täby kyrka i Uppland och uppgifves vara författad af Adolf Magnus Klingspor († 1701 som öfverste för nyländska kavalleriet). — Se Klingspor, Om Bellsta äldre egare (aftr. ur Stockholms dagbl.) sid. 14, äfvensom Upplands fornminnesförenings tidskr. II, sid. 192.

En numera förkommen altartafla var målad 1633 och förestälde Kristi korsfästelse, begrafning och uppståndelse. (Prestersk. redogör. sid. 157).

De på kyrkvinden upplagda anvapnen tillhöra liksom sannolikt äfven det i klockstapeln befintliga stora Creutz'ska baneret en son till frih. Ernst Johan Creutz och Anna Silfversparre. Fulltaliga hafva de utgjorts af följande sköldar:

Creutz; fäderne N:o 1 (pl. IV, fig. 11).
Jägerhorn; fäderne N:o 2 (saknas).
Wildemau; fäderne N:o 3 (fig. 16).
Frille; fäderne N:o 4 (saknas).
Hess von Wichdorff; fäderne N:o 5 (fig. 10).
Hülser af Ekeln; fäderne N:o 6 (fig. 12).
Anrep af Soor; fäderne N:o 7 (fig. 9).
Oberlach von Lanametz; fäderne N:o 8 (fig. 15).
Silfversparre: möderne N:o 1 (fig. 13).
Bölja; möderne N:o 2 (fig. 7).
Banér, möderne N:o 3 (fig. 8).
? möderne N:o 4.
Fleming; möderne N:o 5 (fig. 5).
Hand; möderne N.o 6 (fig. 14).
Horn; möderne N:o 7 (fig. 6).
Stålarm; möderne N:o 8 (saknas).
(Jfr. Prestersk. redogör. sid. 158—159).

En i koret fordom befintlig graf skola Tottarne låtit mura (A. a. sid. 159).

Om Reuterholmska momumentet, se Sanders arbete om Fransesco Piranesi (Stockh. 1880).

Angående frih. Maria Gyllenstjernas begrafning i denna kyrka, se Ehrenströms hist. anteckn., utg. af Boetius, sid. 18 och följ.; jfr. ock sid. 17!

Verserna som 1793 afsjöngos vid det Reuterholmska monumentets uppresande skola varit författade af A. N. Edelcrantz. Ljungren, Sv. vitterh:s häfder III, 113.

Om en af samme Reuterholm till denna kyrka skänkt kalk, se Ehrenströms anteckn. II, sid. 321.

Lojo kyrka: Enligt „Prestersk. redogör." sid. 146—148 funnos fordom i denna kyrka dessa vapensköldar: ryttmästaren Lorens Sabelstjernas († 1681), assessor Erik Rosendahls († 1690 och här begrafven), sekreteraren Petter Rosendahls († 1685), ett vapen med ett ljusterjärn i fältet och ett dylikt mellan tvänne bockhorn på hjelmen, Nils Dufvas († 1669), öfverstlöjtnant Carl Rennerfelts († 1696) och ryttmästaren Otto Jean Wellings († 1688). — Förenämde Rennerfelt begrofs jämte sina tre fruar i denna kyrka. (Anrep, adl. ätten Rennerfelt N:o 572, tab. 1). — Enligt E. Brenners afritningar (Gottlunds Otawa I, pl. XIV, 1) fans här ock Tönne Eriksson Totts vapensköld. — Uti „Prestersk. redogör." (sid. 148) nämnas dessutom 4 st. „hängande fanor". tvänne i koret (på den ena Ljusters vapen) och tvänne öfver korbalken, af hvilka sistnämda den ena visade ett vapen med ett gyllene berg och 7 pilar med dubbla hakar samt bokstäfverna F. B. S. L. (= Erik Bertilsson Ljuster) A° 1641.

Ingo kyrka: Sköflades af danskarne 1509 (Grönblad, nya källor till Finlands medeltidshist. sid. 436).

En kalk skänktes 1622 till denna kyrka af en Johan Jakobsson (Stubbe?) och hans hustru Ingeborg, hvilka i kyrkan låtit mura sig en graf. (Lagus, F. a. gods och ätter, sid. 522).

På kransen af en fordom befintlig korbalk funnos frih. Gustaf Flemmings och hans hustru grefvinnan Märta Posses vapen „utstuckne" med angifvande att de 1674 låtit förfärdiga nämda korbalk (Prestersk. redogör. sid. 164).

Karis kyrka: Tak och väggar voro ännu på medlet af 1700 talet prydda med „jätte-bilder". (A. a. sid. 164).

Det ena af de ätten Lewen (eller Löwe) tillhöriga vapnen torde måhända vara identiskt med det vapen som (enligt a. st.) på medlet af 1700 talet fans uppsatt öfver en kapten Reinhold Lifven. — Vapensköldeu, fig. 30 å pl. XIV, tillhör antagligen en löjtnant Jakob Johan Berg som var gift med en dotter till öfversten vid Åbo läns regemente Axel Stålarm och Karin Boije. (Lagus, F. a. gods och ätter, sid. 501; jfr. ätten Bergs vapen i Pärnå kyrka). — Enl. Lagus, a. a., sid. 486 hafva de här uppsatta Björnramska och Stålarmska vapnen tillhört Krister Björnram och Karin Stålarm. — Om andra hufvudbaner som här funnits uppsatta, se „Afbildn. af vapensk." n. 302—324 (ej 299—321). — Uti denna kyrka hafva begrafvats Nils Grabbe och hans begge fruar (Tigerstedt, Ur Per Brahes brefvexling, sid. 6) äfvensom hans dotter Beata Nilsdotter, gift med Erik Arvidsson Stålarm. (Anrep, adl. ätt. Stålarm, N:o 32, tab. 5).

Kyrkan plundrades 1713 af ryssarne på sin skrud och egendom (Prestersk. red. sid. 165).

Pojo kyrka: Af vapensköldar torde det under punkten 7 upptagna Gjös'ska vapnet hafva tillhört kapten Erik Gjös till Nygård, död 1656 (a. a. sid. 163). — Fordom här uppsatta vapen ses uti „Afbildn. af vapensk." n. 325—340 (ej 322—337).

I denna kyrka har blifvit begrafven Elin Eriksdotter Stålarm, gift med Lasse Torstensson. (Anrep, adl. ätt. Stålarm, N:o 32, tab. 5).

På en gammal prästbänk skall hafva funnits framtill „två målade ståndare med rundelar ofvantill och i dem en utskuren Stenbock med två vådig påfve myssa öfver hufvudet samt två målade stenbockar med lika myssor" (biskop Konrad Bidz' vapen). „Prestersk. red." sid. 163.

I kyrkan har funnits en grafsten tillhörig någon af ätten Boije samt en dito öfver en pastor Simon Nurch. (A. st.)

Kimito kyrka: Afbrann 1700 samt 1702 (Rhyzelii Brontolog. sid. 94 & 96). Att den är helgad åt Andreas bestyrkes af en i sv. riksarkivet befintlig gammal inventariilängd samt „Prest. red." sid. 175.

Om de många fordom här befintliga grafvar, grafstenar och vapensköldar se „Prestersk. redog.“ sid. 171—176 äfvensom „Afbild. af vapensk.“ n. 381—405 (ej 378—402).

I koret stod fordom ett skåp med bilden af hel. Andreas i naturlig storlek. — I sakristian åter förvarades ett rökelsekar af koppar (Prest. redogör. sid. 175).

Sid. 9 rad. 14 står: den senare — läs: vapenhuset

Sagu kyrka: På de gamla s. k. munkläktarne funnos utom de än bevarade snidade vapnen ännu följande: en brun sköld med tre horisontalt liggande hvita stjernor med röd schattering; en gul sköld med en hvit uppspänd båge med pil uppå samt slutligen en hvit sköld innehållande tvänne hopvridna qvistar med löf på hvardera spetsen och tvegrenig stjelk (A. a. sid. 119). Beträffande de Galleska anvapnen se a. a. sid. 120—121.

Inskriptionen å vapnet sid. 22 bör enligt a. a. sid. 123 vara *Johan* Mårtensson Anno 1599. Nämda person tillhörde ointrod. ätten Lax till Bussila. (Se Schlegel & Klingspor!). — Axel Ivarssons till Kärknäs vapen beskrifves i „Prestersk. redogör.“ sid. 124 såsom till öfre delen gul med ett rödt andreaskors samt till nedre delen blå med en gul stjerna. Enligt samma källa skall Nirots förnamn på hans i denna kyrka fordom befintliga vapen hafva varit *Hemminck* (ej Henrik). Förteckningen upptager för öfrigt följande numera förkomna vapensköldar: en med underskrift: *Hans Hansson Lindestubbe A° 1601;* en annan på hvilken lästes: *Mårten Mårtensson Lindrot;* vidare Tönne Göranssons (till Högsjögård) samt ett vapen med ett hvitt fält och deruti tvärsåt ett afhugget träd hvarvid tvänne qvistar med löf. Enl. Lagus' F. a. gods och ätter (sid. 222 och 233) funnos här ock uppställda Per Jakobsson Svärds och Hans Persson Lindelöfs vapen.

Om Henrik Simonssons till Karuna och hans hustrus grafsten samt Galleska grafstenen äfvensom generallöjtnanten Johan Galles och ryttmästaren Klas Galles utsirade kopparlikkistor se „Prestersk. redogör.“ sid. 125.

Töfsala kyrka: Äfven väggarne skola fordom varit prydda med bilder (A. a. sid. 195).

Om gamla predikstolen, se a. a. sid. 193.

Vapnet med oxhufvudet skall enl. a. a. sid. 190 hafva haft initialerna J. A. R. — I denna kyrka begrofs Dorothea von Rappen († 1652), andra hustru till ståth. på Åbo Klas Fleming. (Anrep, adl. ätt. Fleming, tab. 19). — Om Lars Carpelan den yngres sorgefana, se „Prest. red." sid. 190. — Enligt samma källa sid. 191 fans i kyrkan fordom ett vapen (eller en fana) med bokstäfverna *J. G. S.* samt årtalet *1619.* Öfver Ivar Stjernkors var upphängdt ej ett vapen utan en fana med anförd påskrift. A. a. sid. 191.

Om delvis andra här fordom befintliga vapen, se „Afbildn. af vapensk." n:o 67—87 (ej 66—86).

Om grafstenarne öfver prosten Bergius samt trenne fröknar Horn, se a. a. sid. 193.

Gustaf Ivarsson Stjernkors skall till denna kyrka skänkt en präktig mässhake som han under tyska kriget tagit i ett preussiskt kloster. (Anrep, adl. ätten Stjernkors, tab. 7.

Här skall ock funnits ett „silfver hvete ax med 3 knän som liknar halm". „Prest. red." sid. 193.

De på *Wias* förvarade delarne af en rustning hafva blifvit skänkta och öfverförda till Åbo stads hist. museum. I finska konstföreningen hafva ock hamnat de derstädes funna taflorna.

Saltviks kyrka är helgadt åt Maria (enl. ett bref af 1422 ½ i Revals rådhus).

Registret: Insättes: Boos, Thomas II, 19.
Footangel, Erik, står. 71 bör vara *51.*
Lindelöf, står: Hans, bör vara *Henrik.*
Insättes: Ljuster, I, 48.
„ von Ungern, Gärdt. II, 19.

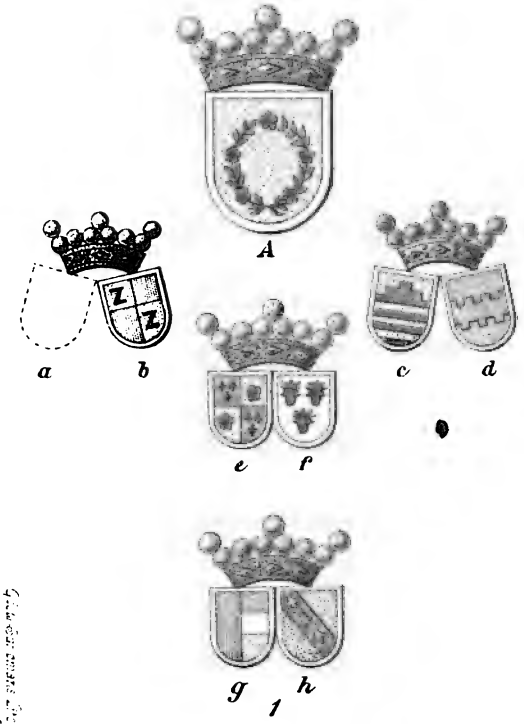

Fäderne

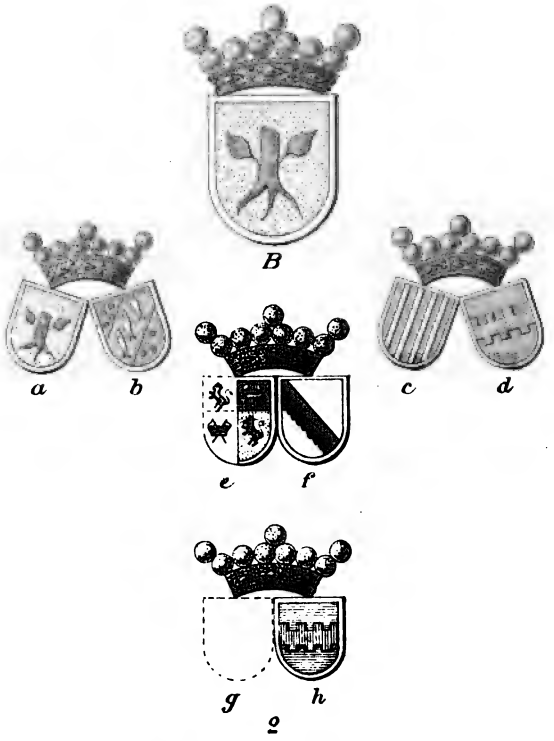

Möderne

Pl. I.

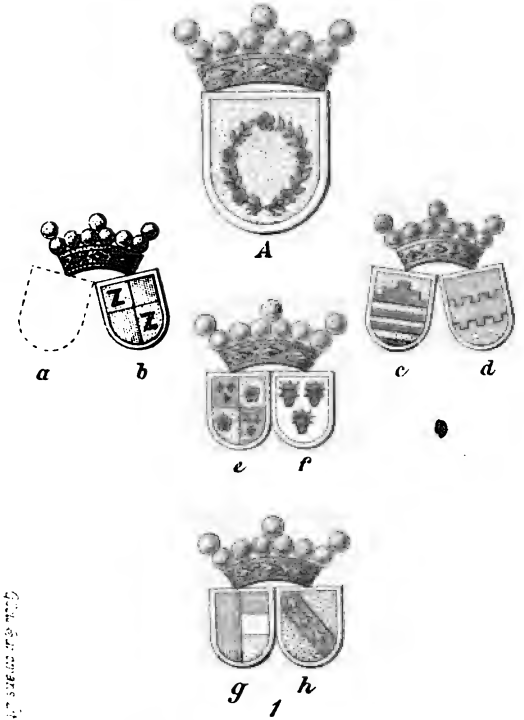

Fäderne

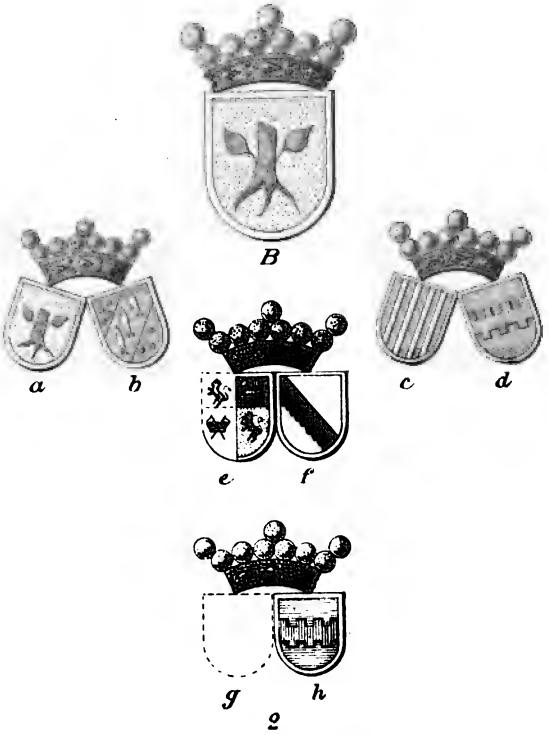

Möderne

Pl. I.

Pl. II.

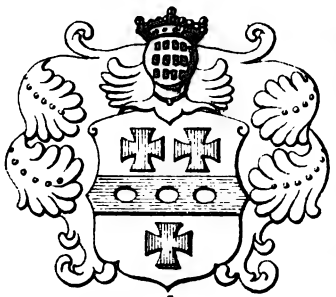

5

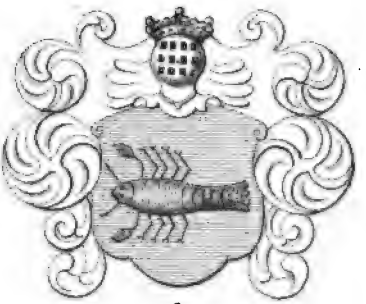

6

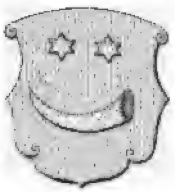

7

8

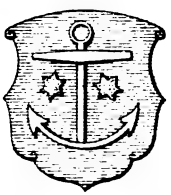

9

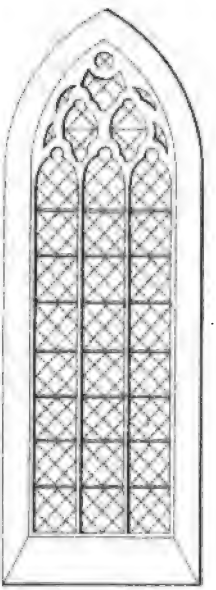

4

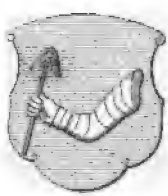

10

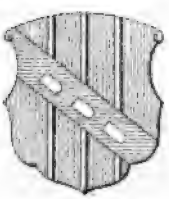

11

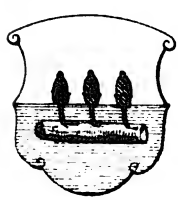

12

Gaste Durham Engr. Arthur, Hford.

Pl. III.

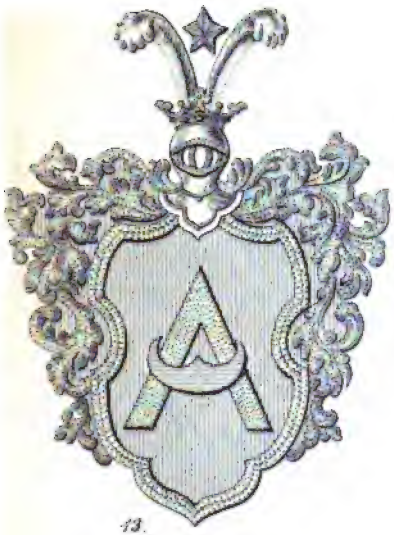

13.

14.

15.

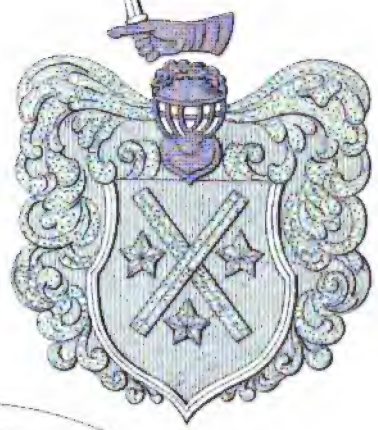

16.

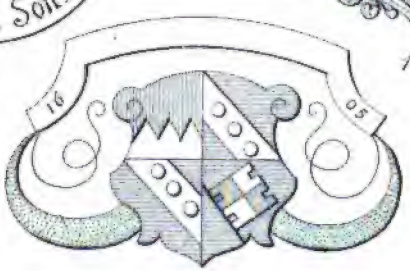

17.

Gösta Sundmans Litogr. Atelier, Helsingf.

Pl. IV

19.

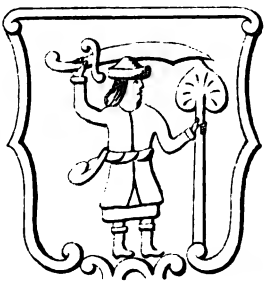

20

21.

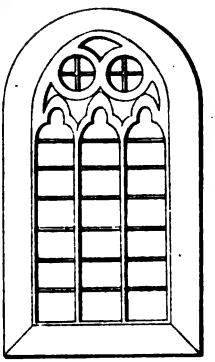

18.

22.

H. W.

23.

D. V. R.

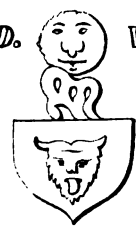

24.

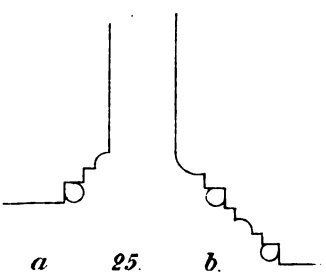

a 25. b.

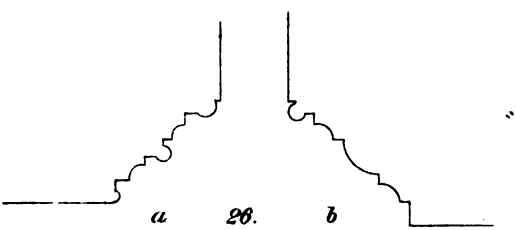

a 26. b

Göste Sundmant Lithogr. Atelier Helsingfors.

Pl. V.

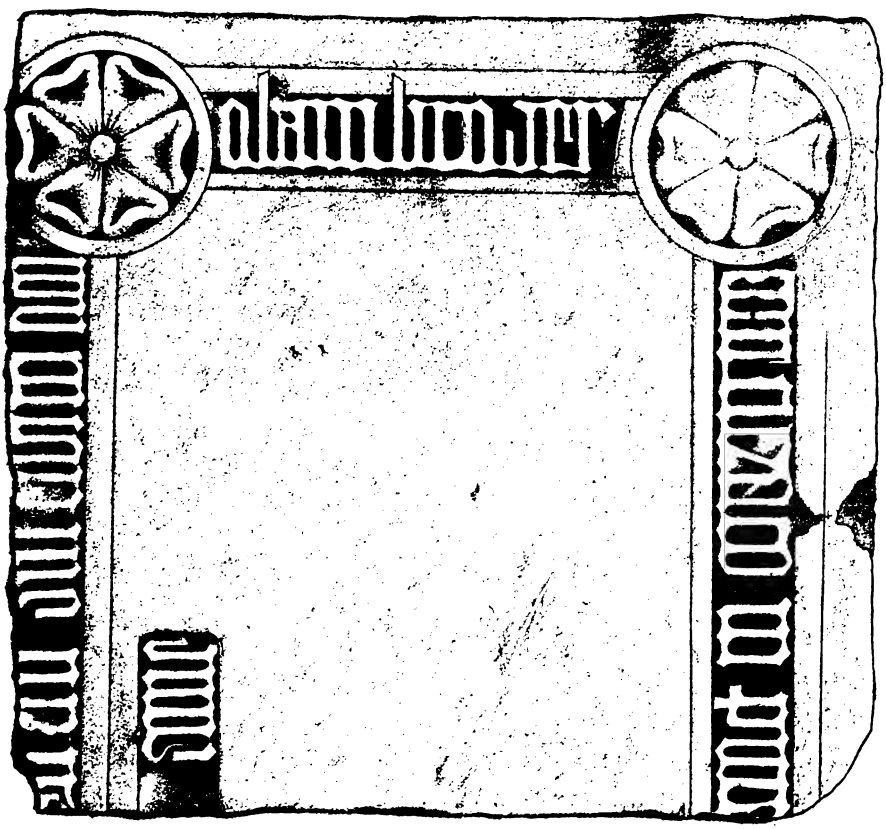

27.

Göste Sundmans Litogr. Atelier. H:fors.

29.

28.

G. A. Serlachius Konst-Atelier, Helsfors.

32.

Göste Sundmans Litogr. Atelier, Hfors.

30.

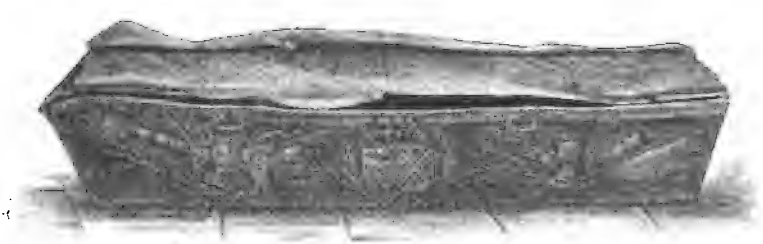

31.

Göste Sundbrand Etagn Atelier, Hofors.

Pl. IX.

33.

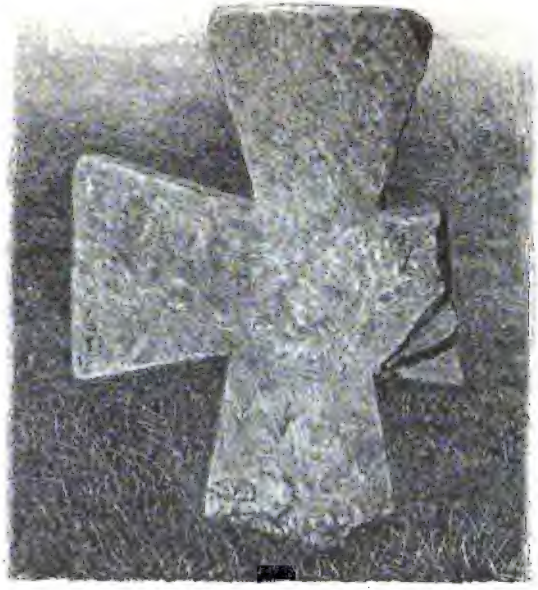

35.

34.

Gösta Sundmans Lithogr. Atelier Hélors.

STUDIER

RÖRANDE

SÖDRA FINLANDS LERLAGER

AF

AXEL FREDRIK TIGERSTEDT.

STUDIER

RÖRANDE

SÖDRA FINLANDS LERLAGER

AF

AXEL FREDRIK TIGERSTEDT.

Studier rörande Södra Finlands lerlager.

Under senaste sommars geologiska undersökningar i trakterna mellan Tavastehus och Lahtis hade jag särdeles gynsamma tillfällen till ett framgångsrikt studium af de qvartära bildningarne, isynnerhet lerorna. Ju längre jag fortskred uti hithörande specialundersökningar först på fältet och sedermera uti litteraturen, dess flere nya idéer och synpunkter erbjödo sig, dess mera visade det sig, att hittills gällande uppfattningar och åsigter icke voro riktiga, samt af hur stor vigt en klarare och rationellare uppfattning vore i s. för de geologiska undersökningarne.

Den första anledningen till ifrågavarande undersökningar gafs af de egendomliga leror, som förekomma uti Hattula och Wånå, jemförelsevis lågt belägna socknar. Uppmärksamheten fästes på dem isynnerhet genom de vackra och betydliga lertag, som tegelindustrin föranledt längs stranden af det i NNV-lig rigtning förbi Tavastehus strykande vattendraget. Till det yttre visade de alla en förvillande likhet med hvad man hittills kallat glaciallera, samma hvarfvighet, samma hårdhet, samma färg o. s. v. Vid noggrannare skärskådande fann jag emellertid, att de ofta innehöllo betydliga qvantiteter organiska ämnen, förmultnade rester af växter — ja, efter långvarigt sökande lyckades det mig slutligen att finna lemningar af blad, som åtminstone hade qvar hufvudnerverna och med säkerhet kunde bestämmas

såsom tillhörande större löfträd, förmodligen al. Åtminstone de öfre lagren af ifrågavarande leror måste således betecknas såsom svämleror. — Dessa hvarfviga lerors mägtighet från dagen var sällan större än 1,5—1,7 meter, hvarunder följde en blåaktig, än vattenhaltig och lös, än fastare lera, som sträckte sig ända ned till krossgruset eller fasta klyften. Denna senare var särdeles skarpt skiljd från de öfverlagrande hvarfviga lerorna, så att den redan vid första ögonkastet kunde urskiljas såsom en särskild formation. I motsats till de öfverlagrande lerorna var den alltid absolut fri från alla organiska rester, ytterligt plastisk, fet och fin, under det att hvarfvigheten i vått tillstånd gaf rum för en ytterst fin skiktning. Torkad framträder hvarfvigheten visserligen, men har då ett helt annat utseende än den hos de hvarfviga lerorna vanligen förekommande. Ofvanstående iakttagelser voro nu början till de ihärdiga specialundersökningar, med hvilka jag fortgick uppåt längs Puujokis dalgång, som liksom omslingrar hela kartbladet och sedermera äfven öfveralt inom undersökningsterrängen. Min första tanke var, att ofvannämnde svämleror, såsom hittills städse synts vara fallet, skulle hålla sig närmare längs vattendraget. Då jag emellertid fortskred vinkelrätt mot detta, för att bestämma svämlerornas utbredning, fann jag snart, att de uppfylde hela dalen mellan Hattelmala åsen i vester och den höjdsträckning, längs hvilken rån mot Hauho socken löper i öster, en rät sträcka af öfver 15 kilometer i bredd. På bottnet af 1 meters djupa gropar hittades ofta bitar af kol och en gång äfven trä, under det att leran till utseendet visade sig identisk med den längs vattendraget anträffade. Emellertid täcktes den hvarfviga leran alltid af ett nära nog konstant 0,3—0,4 meter tjockt lager oskiktad lera. — Hvarför betecknades nu ej denna lera såsom åkerlera?

Naturligtvis derför att den underlagrades af svämlera, och den oskiktade strukturen måste tänkas vara sekundär och uppkommen af regnets och växternas gemensamma inflytande. Nere vid de flacka stränderna, som ännu för ett tiotal år tillbaka stått under vatten, gick hvarfvigheten ofta ända upp i dagen, höjde sig deremot der midt uti en kulle, kunde man vara säker på att finna hvarfvigheten förstörd ända till 0,6 meters djup vid pass, humusjorden inberäknad. Hela den ifrågavarande dalsänkan ligger tämmeligen jemnhögt, om man undantager de deri belägna bergsklackarne. Deras krossgrustäckta sidor befunnos städse direkt underlagra svämlerorna, under det att ofvannämnda blålera till 2 à 3 meters djup underlagrade dem, på de lägre belägna ställena (se fig. 1). För att emellertid afgöra om någon oskiktad lera skulle underlagra svämleran högre upp, lät jag gräfva en famns djup grop, midt uti ett åkerfält, beläget tämmeligen högt bland de krossgrustäckta klackarne (se Pekola). Fältet kunde vara fem meter öfver vattenytan. På en famns djup nåddes krossgrus och fast klyft. Alt der ofvan var tydlig svämlera, och på gropens botten hittades tofvor af gräs i ännu stående ställning såsom de växt i tiden och bibehållande en blekgul-grönaktig färg.

En dylik undersökning vinkelrätt mot vattendraget i Wånå socken visade deremot något ändrade förhållanden. Sålänge terrängen höll sig på c. 83 meters nivå öfver hafvet, voro förhållandena som ofvan. På 89 och ännu mer 95 meters höjd öfver hafvet voro de märkbart förändrade. Först på 0,6—0,9 meters djup, vidtog den hvarfviga leran, som i allmänhet ej heller var så *utprägladt* hvarfvig. Öfvergången mellan den oskiktade betäckningen och den hvarfviga leran derunder skedde småningom och utgjordes af en slags bitlera, och samma förhållande fann jag sedermera ega rum

öfveralt inom kartbladet, såsnart höjden öfverskred 89 meter. Mina undersökningar fortskredo nu steg för steg längs det vattendrag, som rinner förbi Tavastehus, Leppäkoski, Ryttylä och Ois stationer, och har sitt hufvudsakligaste ursprung uti Pääjärvis stora och djupa vatten i Lampis socken. Uti Janakkala, som gränsar närmast till Wånå socken, förekommer ett vidsträckt vattensystem, som ännu i denna dag i s. vid vårflödena, men äfven efter starka regn, upptager lager af svämleror inom sina stränder. Också befunnos traktens leror snart vara identiska med de inom Hattula och Wånå förekommande, således till stor del svämleror. Längs vattendragen och analoga lågt belägna ställen voro de alltid hvarfviga, ända upp till 0,8 meter från dagen och inneslöto der växtlemningar, ehuru ej så tydliga som i Hattula. På högre nivåer, hvilka en längre tid varit utsatta för atmosferilierna, gick hvarfvigheten ej fullt så högt. Emellertid hittades äfven der, vid en gräfning ett aftryck, som hade den största likhet med ett blad af björk. — Vid Leppäkoski och Ryttylä funnos nu utmärkta tillfällen att studera hithörande förhållande uti dervarande väldiga lertag, som alla voro belägna i närheten af Puujokis vatten. Dessa voro neddrifna ett godt stycke i den blåa leran, som oaktadt den länge och väl varit blottad, dock fortfarande bibehöll sin färg och öfriga karaktär och skarpt skiljde sig från de öfverliggande lerorna. Öfvergången var så skarp, att endast en par från 2—8 centimeter mägtiga lager hvarfvig lera förekommo i blålerans öfversta del. Framför sig såg man här lodräta väggar af 1,8—6,1 meters höjd upptagande hela serien leror från blåleran, som genom djupborrningarne visade sig hafva en mägtighet af 1.8—4,8 meter, ända till de yngsta svämlerorna uppe i dagen. Hade nu den redan omnämnda i Wånå och annorstädes uppträdande

oskiktade lerbetäckningen varit åkerlera, så hade den väl här om någonsin bordt uppträda mellan den moderna svämleran och den från alla organiska spår fria blå- eller glacialleran. Så var emellertid ej fallet, här lika litet som i Hattula, Wånå eller annorstädes. En sak förtjenar dessutom att anmärkas. Blålerans öfre gräns visade sig ej vara parallel med dagytan utan varierade i läge från 1,8 meter och mindre till 5,4 meter och mera. Detta tillsammans med det sätt, på hvilket hvarfviga leran öfverlagrar blåleran, visar tydligt, att vi hafva att göra med 2 distincta formationer och förkastar tanken på att de hvarfviga lerorna genom grundvattnets inflytande skulle hafva erhållit ett främmande utseende (se fig. 2).

Följa vi nu vidare Puujokis lopp uppför, möta oss följande betydliga lertag först vid Ois station. Genom gräfningar hafva vi emellertid redan dessförinnan varit i tillfälle att återigen mångfaldiga gånger iakttaga, att på en höjd af 89 meter och deröfver den tydliga hvarfvigheten först framträder på 0,6—0,9 meters djup, under det att den vid sjelfva floden stiger lika högt upp i dagen som någonsin förut. Man kan således anse såsom konstateradt, att hvarfvigheten här blifvit förstörd till ju större djup ju längre den ifrågavarande leran stått öfver vatten. De högre belägna lerorna måste ju vara äldre, men likväl ej dess äldre, än att de inrymmas inom en formation af högst 5,4 meters mägtighet tillsammans med de yngsta svämlerorna, från hvilka de vid vertikala snitt knapt nog kunna skiljas.

De tvänne väldiga lertagen vid Ois gifva nu en vidare inblick i förhållandena och nya lärdomar. Det östra lertaget är c. 5 meter djupt, hvaraf 0,6 meter blå lera. Denna är i allo som ofvan beskrifvits. I vått tillstånd märker man en ytterst fin skiktning, och endast en otydlig

hvarfvighet, som först framträder vid torkning och ej ens då visar samma skarpt begränsade sand- och lerskikt, som den egentliga hvarfviga leran. I den blottade delen förekom då och då ett tunt sandskikt. Dess öfre gräns var ytterst skarp. De öfverlagrande metren utgöra en enda serie hvarfviga leror, som nästan i intet skilja sig från hvarandra, om man undantager de understa centimeterna, som voro något sandiga. Med undantag af dessa kunde man emellertid tycka, att lerskikten voro öfvervägande i de nedre lagren, under det att sandskikten predominerade i de öfre. Hvarfvigheten gick upp till 0,3 à 0,4 meter under dagen. Ett högt berg låg just ofvanför lertaget. De andra lertagen ligga ungefär $^1/_2$ kilometer vesterut. Mägtigheten är här 2,4 meter, då blålera vidtager, som vid borrningen befanns fortsätta 3,6 meter nedåt. En fin grå sand mötte der och efter ytterligare 0,9 meter anträffades fast klyft. Variationen af sand- och lerskikten är här ej så tydlig, hvarfven mera likartade och likfärgade. Då hvarfvigheten här således från första stund varit mindre utpräglad, är det ingalunda underligt, att skiktningen här blifvit förstörd på ett större djup. Också finna vi fullt tydlig hvarfvighet först på 0,5—0,7 meters djup — öfvergången småningom och bestående af redan förut omnämda bitlera. Granskar man denna noggrant ser man, att alltid tvänne af bitarnes ytor ligga i skiktningens plan, de andra foga sig i ostördt läge i hvarandra. De organiska lemningarne äro i hvardera lertagen mycket sparsamma, men finnas dock. Vi se här således tvänne lertag på ungefär *samma nivå* och samma läge med till utseendet likartade lemningar, men det oaktadt olika i anseende till hvarfvigheten och lerans deraf betingade utseende. Det är ingalunda svårt att inse, att närheten till det höga berget hos lerorna kring det östra lertaget

utvecklat en starkare hvarfvighet än hos det vestra lertagets leror, som afsatt sig längre från de forntida stränderna. Samma förhållande har sedan mångfaldiga gånger iakttagits, att i närheten af branta berg och på deras sluttningar hvarfvigheten är mer utpreglad och derför äfven går högre upp i dagen än annorstädes. Detta har emellertid hittills oriktigt ofta tolkats, såsom om den äldre hvarfviga eller glaciala leran der skulle sticka fram under den förmodade yngre oskiktade aflagringen, åkerleran.

De ostligaste af alla de lertag, som erbjudit så utmärkta tillfällen för studiet af våra leror, förekomma vid Järvelä station. Den här förekommande leran synes emellertid vara af helt annat slag än de hittills iakttagna lerorna. Den är fastare, sönderfaller mindre lätt i vertikala sprickor, har betydligt tjockare och vida mer oregelbundna hvarf, som dessutom ej visa samma skarpa skilnad mellan sand- och lerskikten. Den företer slutligen ett mycket rent och snygt utseende, något som härrör af den fullständiga frånvaron af organiska lemningar. Oaktadt ifrigt sökande kunde jag der ej hitta några sådana; endast några högst egendomliga aftryck på skiktytorna fäste min uppmärksamhet. Så när som på den blåa färgen syntes leran tämmeligen väl öfverensstämma med den hittills iakttagna blåleran i s. då den senare är torr. Huru som helst så tyder dock lerans hela karaktär på, att vi här hafva framför oss en äkta glacial bildning. Hvarfvigheten gick upp till 0,3 meter från dagen, något som ej var underligt med hänsyn till lerans ytterst fina och för vatten ogenomträngliga natur.

Lerorna i kartbladets östra del visa samma förhållande som hittills, med undantag endast, att svämlerorna, så vanliga i den vestra delen, här saknas. I stället hafva vi här hvarfviga leror, som i allmänhet upptills förvandlats till

0,8—0,9 m. mägtig dag- eller bitlera, om man så får kalla dessa omvandlingsprodukter. Här och där förekomma emellertid smärre arealer, der hvarfvigheten är mer utpreglad och derför äfven går mer i dagen. På en par ställen torde kanske äfven verklig glaciallera gå i dagen. Midten af bladet består af ett högland, mycket bergigt och med i allmänhet trånga och slingrande dalar. Dessa innehålla ofta ett tredje slag, en ännu icke omnämd lerart, en svämlera, hvilken dock icke är hvarfvig, som de föregående svämlerorna. Den bildas ännu i denna dag då bäckarne om vårarne öfversvämma ängarne i de trånga dalarne. Hvarje vår aflagrar sig ett tjockt slamlager, och gräset blir småningom begrafvet i stående ställning. Sålunda återfinnes det der ännu på bottnet af metersdjupa gropar, ofta ännu bibehållande en viss friskhet och en blekgrön färg. — Större lerfält äro deremot sällsynta, och der de förekomma utgöras de af samma slags hvarfviga leror, hvilkas hvarfvighet i allmänhet till 0,8—0,9 m. från dagen blifvit förstörd, om man undantager enstaka arealer vid bergens sluttningar.

Vid gräfning uti ett af dessa fält, beläget på c. 120 meters höjd öfver hafvet, hittades på bottnet af en c. 1,2 m. djup grop en mängd växtlemningar. Dessa bestodo af långsträckta blad eller strån, ännu tämmeligen friska och sega, samt äfvenledes de af en blek gulgrön färg.

Hela det hittils beskrifna området ligger norrom södra Finlands väldiga vattendelare Salpausselkä, och det vore möjligen att förvänta, det förhållandena söder om densamma vore annorlunda. Detta syntes emellertid icke vara fallet, utan tycktes de mig tvärtom nära nog i allo identiska med de hittills beskrifna. Sammanfatta vi nu förhållandena inom området så komma vi till följande konklusioner:

Den äldsta leraflagringen uti hela området är: blåleran (öfverlagrande den glaciala sanden). Blåleran måste anses vara en *glacial* djupvattensbildning och afsatt under *landets sänkning.*

Den utgör en mycket mägtig och öfver hela kartbladet utbredd formation och begränsas skarpt mot den öfverlagrande hvarfviga leran, något som tyder på en *hastig landhöjning* eller hastigt *ändrade förhållanden.* Det förmodandet ligger nära till hands, att denna höjning stod i *sammanhang* med *ismassornas försvinnande.*

Hvarfviga leran har bildats under landets höjning och innesluter inom sig uti en kontinuerlig serie alla lager, som afsatte sig från isens försvinnande ända till våra dagars hvarfviga svämleror.

Af såväl blålerans som hvarfviga lerans förekomst på ända till 120 meters höjd kunna vi sluta, att landet redan under slutet af blålerans och början af hvarfviga lerans bildning sjunkit till största delen under hafvet, hvarur endast de alra högst belägna trakterna, sådana som i midten af bladet med ända till 150—160 meters höjd, framstucko såsom holmar och skär. Dessa kunna omöjligt mer hafva utgjort härdar för några glacierer, hvarför vi vid tiden för hvarfviga lerans begynnande aflagring måste tänka oss där ett vidsträckt haf i förbindelse med polarhafven och med föga annat klimat än det nuvarande ishafvets. Men landet steg, klimatet blef mildare, och i enlighet dermed finna vi alt talrikare spår af organiska lemningar, ju längre ned vi gå exempelvis längs Puujokis dalgång, tills vi slutligen komma till lerorna från i går, svämlerorna i Hattula och Wånå.

Jemföra vi nu ofvananförda uppfattning med den hittils i allmänhet rådande huru onaturlig förefaller icke den

senare! Utan att alls taga hänsyn till den underliggande blåleran med dess skarpa gräns och skiljaktighet från den hvarfviga leran, anser den *utan bevis* hvarfvigheten såsom ett kriterium på egenskapen af att vara glacial, under det att åkerleran likaledes *utan bindande skäl* gått och gält såsom en särskild formation af oskiktade leror, bildad under landets höjning med 0,6—0,2 m. öfverlagrande nästan alla andra leraflagringar. Hvarför skulle väl en hel formations leror vara oskiktade eller sakna hvarfvighet, i. s. som den alra yngsta bildningen, svämleran återvunnit denna på ett så märkvärdigt vis förlorade egenskap? Och har man väl det ringaste skäl att anse ett godtyckligt täcke af 0,6—0,9 m. från dagen såsom en särskild formation? Redan källan går ofta djupare och dess söndersprängande verkan lär oss ju redan fysikens första grunder. Med vida mer skäl skulle man kunna antaga, att hvarfvighet och skiktning borde vara regel, saknad deraf undantag, och beroende af lokala inflytanden.

För att emellertid gifva ofvanstående bevis en allmännare giltighet har jag genomgått större delen af beskrifningarne till Finlands och äfven Sveriges geologiska undersökning jemte en mängd annan hit hörande litteratur och, såsom jag förmodade, äfven funnit min uppfattning om förhållandena bekräftad. Uti hela vestra delen af Nyland har hvarfviga leran en medelmägtighet af 0,9—1,2 m. och underlagras af en blå, än lös, än fastare lera till ofta okända djup.

Den öfverlagrande oskiktade åkerleran säges hafva en medelmägtighet af 0,9 m. till och med 1,8 m., men vida större mägtigheter omnämnas äfven såsom 12 meter, 45, 7,5, 9 meter. — På alla dessa ställen omtalas dock, att leran på djupet blifvit blå och lagren varierat till sin konsistens.

Den förmodan ligger således nära till hands att största delen af dessa betydande mägtigheter utgjorts af hvarfvig lera och blålera. Märkvärdigt är, att hvarfviga leran just i skären på de flesta ställen synes gå i dagen. Så t. ex. på Granö i Östersundom, der dessutom det mirakulösa faktum omnämnes att *hvarfviga leran mot stranden öfvergår i sväm-lera*. Här eger således samma förhållande rum som i kartbladet Tavastehus. Hvarfviga lerans öfversta lager äro moderna bildningar, dess nedersta lager postglaciala fullkomligt likartade hvarfviga leror utan någon mellanliggande särskiljbar länk. Här och på många andra ställen inom Finlands geologiska undersökning omnämnes dessutom ett tunt sandlager, åtskiljande den blåa och den vanliga brungula hvarfviga leran, på samma sätt som uti lertagen vid Ois. Uti hela Östra Nyland synes åkerlerans mägtighet inskränka sig till 0,3—1,2 meter, alt mägtigheter, som mycket väl kunna tillskrifvas vara atmosferiliernas verk, och väl äfven i sjelfva verket i de flesta fall äro det. Märkligt är äfven här, att uti socknar som ligga så nära hafvet som Pernå och Borgå, mägtigheten uppgår till endast 0,1—0,3 m., oaktadt man enligt den gamla uppfattningen just här hade att vänta de mägtigaste lagren åkerlera. Här omnämnes dessutom ett ytterst intressant förhållande. Hvarfviga leran blir här mot djupet styf, brun, fast och utan någon hvarfvighet. Man ser således att hvarfvigheten icke är någon absolut nödvändighet äfven inom den s. k. hvarfviga lerans formation och således icke kan vara ett kriterium för någon viss formation vare sig glacial, preglacial eller postglacial. Skulle nu händelsevis sådan oskiktad lera förekomma i dagen, gåfve den enligt hittils gällande uppfattning anledning till kolossala mägtigheter för den hypotetiska åkerleran. Såväl gryn- som bitleror om-

nämnas flerfaldiga gånger — men att dessa endast äro omvandlingsprodukter af hvarfviga leran har redan hlifvit ledt i bevis.

Sammanfattar man alla uppgifter, som Finlands geologiska undersökning samlat, finner man, att den lerart som hittils betecknats med namnet åkerlera, utbreder sig som ett täcke c. 0,3—1,2 m. mägtigt, öfver största delen af de sydfinska lerslätterna.

Af de ställen der större mägtigheter observerats torde största delen äfven kunna inrangeras inom nyssnämnda regel. Återstår sålunda *jemförelsevis* få ställen, der en verkligt oskiktad postglaciallera skulle innehafva större utbredning och mägtighet. Jag vill emellertid framhålla, att jag *för ingen del* vill påstå att *sådana ej funnes,* endast att de ej utgöra en särskild formation, åkerlerans, som i sig dessutom skulle innesluta den dag-, bit- och gryn-lera, som ju måste uppkomma på och betäcka hvarje fält.

Betrakta vi nu förhållandena i mellersta Sverge, der ett vida större material redan hunnit samla sig, finna vi dem nästan fullkomligt identiska med våra, och identiteten vinner yttermera i tydlighet genom nyss anförda betraktelsesätt.

Anmärkningsvärdt är, att i Sverge likasom här äfven i yttersta skären hvarfviga leran går i dagen. Så t. ex. i skären S. om Stockholm samt på Rådmansö, kartbladet 75. D:r Svedmark omnämner der, att hvarfviga leran är den allmännaste jordarten, som derför på kartan intager stora arealer. Längre inåt landet är det oskiktade täcket tjockare. Svedmark är dessutom den ende, som tyckes hafva tagit med i beräkning, att hvarfvigheten af atmosferilierna förstöres, ty han omnämner i beskrifningen till kartbladet Rådmansö, att den öfversta 0,9 metern ej visar hvarfvighet,

hvilket likväl ej föranledt honom att anse leran såsom åkerlera. Andre svenske geologer tala ofta om 0,3, 0,6, 0,9 m. mägtig åkerlera, öfverlagrande hvarfviga leran. Att således ej heller de svenske geologerne ernått ett gemensamt betraktelsesätt af hvad som egentligen borde betecknas såsom det ena eller det andra, synes häraf. Att den hvarfviga leran i Sverge lika litet som här har någon synnerligen stor mägtighet synes öfveralt. Ja på en mängd ställen äro förhållandena analoga med de i vestra Nyland rådande. Sålunda säger D:r Palmgren, kartbladet 50, att hvarfviga lerans mägtighet ej öfverstiger 1,2—1,5 m., under det att den deremot underlagras af ända till 15 meter mägtig hvarfvig mergel. Denna senare är blå till färgen ofvantill hvarfvig, undertill lös, samt har en viss svag lukt af svafvelväte. Fullkomligt likadant är förhållandet med den lera jag kallat blålera. Äfven hos oss är den hvarfvig i sin öfversta del, lösare i sina undre lager, der dessutom hvarfvigheten synes gifva vika för en viss fin skiktning. Men likheten fortsättes ännu mer, då det sätt beskrifves, på hvilket mergeln öfvergår i hvarfvig lera. Den hvarfviga leran upptager i sin undre del ränder och hvarf, som äro kalkhaltiga, på samma sätt, som hos oss hvarfviga leran upptager tunna hvarf af den redan vid första påseendet så karakteristiska blåleran. Äfven andre författare såsom D:r Hummel och Linnarsson omnämna i beskrifningarne till bladen 54 & 50 den hvarfviga lerans brunröda och mergelns blåa färg. Att den blåa färgen icke är sekundär, har redan bevisats. Men man kan gå ännu längre och parallelisera denna blågråa färgton med samma färg hos bottenmoräugruset. Af Svenska geologiska undersökningens analyser ser man, att den blåa färgen härrör hufvudsakligast af jernets närvaro i form af oxidul. Så snart leran glödgas blir

den alt brunare och antar slutligen samma färg som hvarje annan glödgad lera. Bottenmoräng rusets färg och lägre syrsättningsgrad låter lätt förklara sig af dess uppkomstsätt och läge under ismassorna, som skyddat detsamma för luftens oxiderande inflytande i motsats till ytmoräng ruset. Den lera, som urvaskats ur de under isen rinnande vattnen och afsatt sig uti det djupa vattnet framför glaciererna, har då landet under den tiden befann sig i ett stadium af sjunkande, således också undgått oxidation och bibehållit sin ursprungliga färg. Detta förklaringssätt vinner yttermera stöd deraf, att bottenmoräng ruset i Sverge ofta är kalkhaltigt under det att ytmoräng ruset aldrig är det. Hur skulle också ett grus kunna vara det, som så länge prisgifvits åt urlakningen. I enlighet dermed har också blåleran i Sverge blifvit kalkhaltig och fått namn af mergel. Att blåleran alltid är ofantligt mycket finare, än äfven de närmast liggande lagren af hvarfviga leran, finner äfven sin förklaring uti det så mycket finare och lerigare material, ur hvilket den härstammar. Mergeln i Sverge underlagras slutligen oftast af glacialsand liksom blåleran hos oss med krossgrus och fast klyft som yttersta underlag.

Af alla anförda fakta torde det kunna anses som bevisadt:

Att hvarfviga mergeln i Sverge och blåleran hos oss *äro eqvivalenta.*

Att de deröfver liggande hvarfviga lerorna likaledes äro eqvivalenta och bildade *till största delen* under en *höjning af landet* sedan isen försvunnit — således postglaciala.

Den hvarfviga leran innesluter i sin aflagring alla variationer af klimatet, från det som nu råder vid Nordkap och Beeren-Island till det vi numera lefva i, och innesluter således i sig uti en kontinuerlig serie, såväl moderna sväm-

leror, som åkerleror af vexlande ålder. Huru mycket osannolikare förefaller då icke det gamla åskådningssättet, enligt hvilket alla de andra, ända till 15 m. i mägtighet och mer uppgående lerorna skulle tänkas afsatta under landets sänkning, undantagande ett tunt täcke, sällan öfverskridande 0,9—1,2 m. från dagen.

Fig. 1.

Profil vid Pekola by i Hattula s:n.

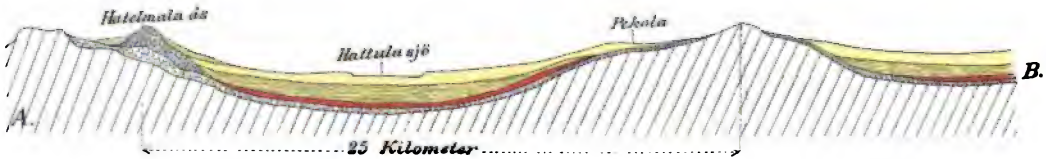

Fig. 2.

Profil vid Leppäkoski i Janakkala s:n.

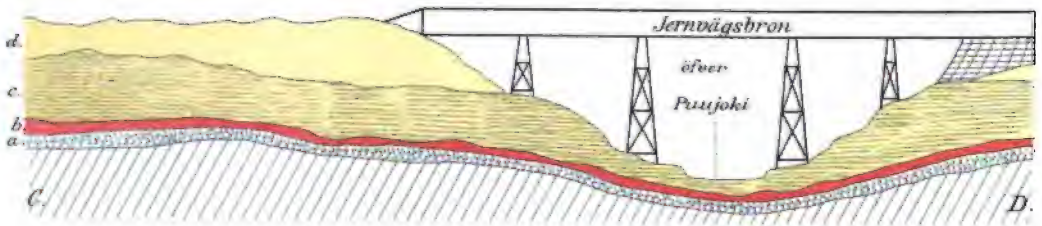

a = krossgrus, *b* = glacialsand, *c* = glaciallera (blålera), *d* = postglaciallera (åkerlera — svämlera).

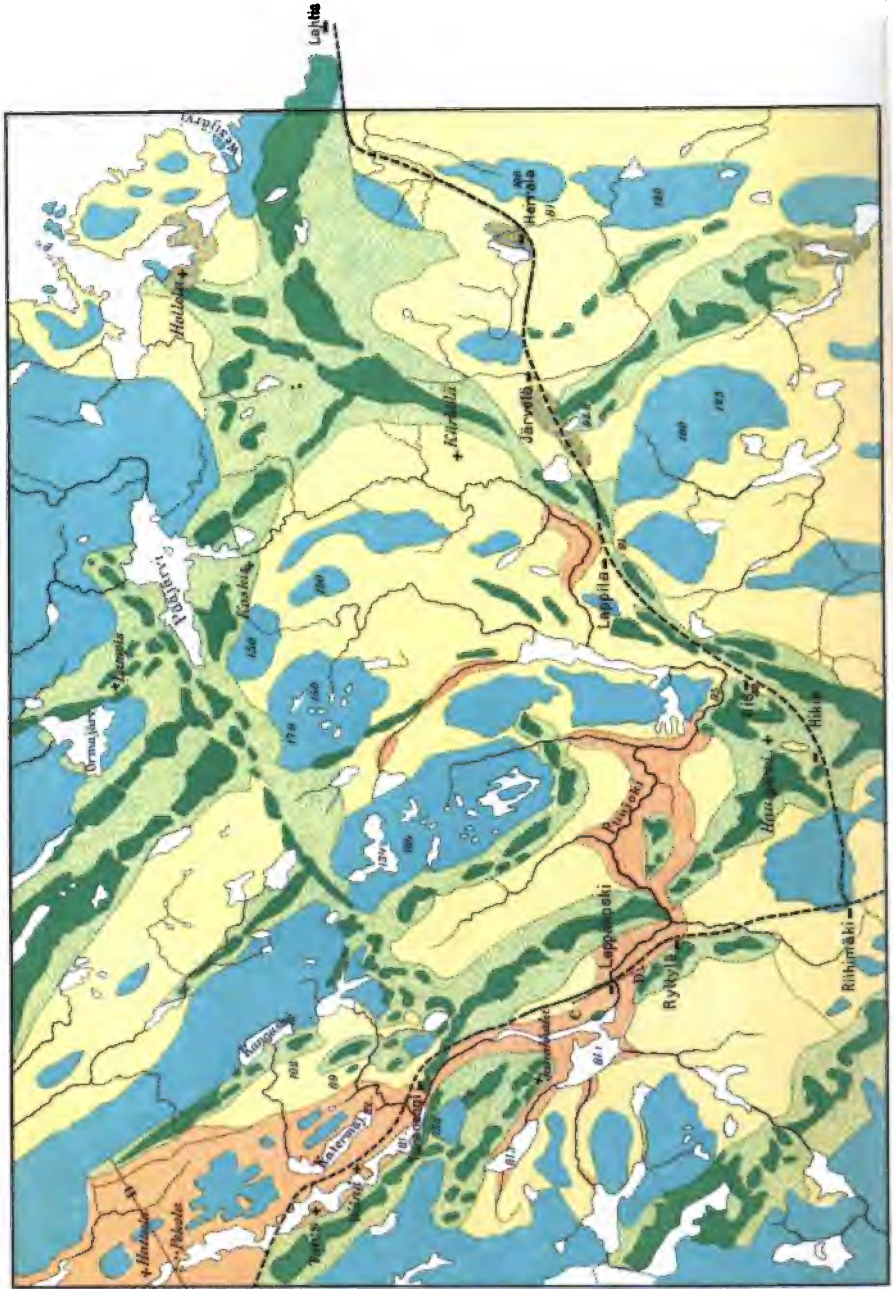

Lithogr. P. Tikjmann, Helsingfors.

KARTA

utvisande lerornas, krossgrusets och åsarnes utbredning

inom det undersökta området: **Tavastehus—Lahtis.**

Blått = krossgrus, ***grönt*** = rullstensgrus, ***gult med gröna prickar*** = mosand, ***gult*** = postglaciallera (åkerlera), ***gult med karminstreck*** = modern lera (svämlera), ***gult med svarta streck*** = glaciallera (blålera).

3 2044 106 182 520